

DOCUMENTE
privind
mișcarea națională
a românilor
din Transilvania
I
1881 - 1891

VIITORUL ROMÂNESC

DOCUMENTE
PRIVIND MIȘCAREA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR
DIN TRANSILVANIA

I

(1881-1891)

DIN PUBLICAȚIILE ARHIVELOR STATULUI CLUJ
NR. 12

Ediție întocmită de:

**OFELIA AVARVAREI
NICOLAE CORDOȘ
IOAN DORDEA
LIA DRAGOMIR
IOAN DRĂGAN**

Au colaborat:

**LUCIA AUGUSTA ȘERDAN
MARIANA MARIAN
LAURENȚIU MERA
VASILE LECHINȚAN
FLORICA ADRIANA MUNTEAN
LIVIA ARDELEAN**

DOCUMENTE

PRIVIND
MIȘCAREA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR
DIN TRANSILVANIA
1881- 1891

I

Studiu introductiv
de
ȘERBAN POLVEREJAN

V

Editura VIITORUL ROMÂNESC
București

GRAFICA: *Cristian Cheșuț*

TEHNOREDACTORI: *Constantin Rusu*
Mihai Cuibus

**TRADUCERE ÎN
LIMBA ENGLEZĂ:** *Eugenia Câmpeanu*
Delia Socol

CORECTURA: *Silvia Peștean, Mihai Cuibus*

Editat cu sprijinul
Ministerului Cercetării și Tehnologiei
Colegiul Consultativ pentru
Cercetare Științifică și Dezvoltare Tehnologică

ISBN: 973-9172-51-2

CUVÂNT ÎNAINTE

Lucrarea de față s-a născut din dorința de a pune la dispoziția cercetătorilor și publicului iubitor de istorie documente originale referitoare la mișcarea națională a românilor în Transilvania, dintr-o perioadă ascendentă a ei, având apogeul în anii Memorandului, 1892-1894. Începutul ei l-am fixat în anul 1881, odată cu proclamarea regatului român, care încununa juridic marele act al Independenței de Stat, și cu unificarea mișcării naționale românești din cuprinsul coroanei ungare.

Documentele prezentate sunt în majoritate covârșitoare inedite și provin integral din fonduri arhivistice deținute de Direcția Cluj a Arhivelor Naționale. Creatorii lor sunt instituții politico-administrative cu cea mai mare înrăurire asupra vieții românilor din Transilvania, la sfârșitul secolului al XIX-lea: Ministerul de Interne de la Budapesta, prefecturile județelor (comitatelor) Cluj, Satu Mare, Solnoc-Dăbâca și Turda-Arieș, precum și instituții culturale și religioase, personalități marcante ale epocii.

Deși limitate ca număr de fonduri în care au fost cuprinse, documentele se referă la întregul spațiu al Transilvaniei și chiar al țării libere, precum și la cea mai mare parte a problematicii luptei naționale. Nota specifică a acestei colecții constă în aceea că exprimă în principal atitudinea autorităților statului opresor față de acțiunea națională românească și indică cu exactitate maximă eficiența ei.

Lucrarea este preconizată în mai multe volume, a căror cuprindere cronologică reflectă intensitatea acțiunii istorice. Într-o primă fază, materialul este pregătit până în anul 1896, la finele etapei memorandiste a mișcării naționale.

Întrucât se adresează în primul rând cercetătorilor, spre a răspunde exigențelor acestora, am acordat mare atenție selectării, transcrierii și traducerii documentelor. Principalul criteriu de selecție a fost cel al informației inedite, extrasă din întregimea materialului avut la dispoziție, fără grile valorice deformante și scheme preconceptuate. Fiind o culegere cu caracter tematic, am înțeles să le venim în ajutor și printr-o listă de regeste, ca și prin indexul de la

sfârșitul fiecărui volum. Pentru specialistul din străinătate dăm în limba engleză "Cuvântul înainte", un rezumat al "Studiului introductiv" și "Lista documentelor". Ilustrația completează mesajul documentar și apropie, prin imagine vizuală, epoca abordată.

Cunoscând din experiențe anterioare interesul marelui public pentru literatura istorică autentică, nudă și nesotisficată; ne-am străduit ca structura fiecărui volum să cuprindă și elemente utile cititorului neavizat, astfel ca acesta, introdus în problemă printr-o trecere în revistă a întregii tematici (v. "Studiul introductiv") și prin argumentările informaționale din "note și comentarii", să poată înțelege fără lecturi suplimentare, mesajul integral al documentelor. Reluăm, totodată și tradiția publicării inestimabilului tezaur al Arhivelor clujene, inaugurată în perioada interbelică sub conducerea lui Ștefan Meteș, inițiatorul seriei de lucrări "Din publicațiile Arhivelor Naționale Cluj", ajunsă acum la al 12-lea volum.

Avem convingerea că exemplul generos al editurii "Viitorul Românesc" va reprezenta o pildă vrednică de urmat pentru sprijinirea în continuare a celorlalte volume, pregătite sub același titlu, menite a constitui un monument nepieritor, ridicat generației eroice a Memorandului.

Autorii

FOREWORD

The present volume was published out of the wish to place original records at the researchers', scholars' and the history loving audiences' disposal, records regarding the national movement of the Romanians from Transylvania, from its ascending period with its climax in the Memorandum years, 1892-1894. We fixed its starting point in the year 1881, together with proclaiming of the Romanian Kingdom that crowned legally the great achievement of the State independence with the unification of the national Romanian movement within the Hungarian crown.

Most of the presented records are unpublished and come from archive groups preserved at the National Archives from Cluj. Their creators are political-administrative authorities with great influence upon the life of Romanians from Transylvania, at the end of the 19th century as: the Ministry of the Internal Affairs from Budapest,, Prefect's Offices of the counties Cluj, Satu Mare, Solnoc-Dăbâca and Turda-Arieș, also from cultural and religious establishments, outstanding personalities of the epoch. Although the number of the archive groups they were included to, was limited in number, the records cover the entire area of Transylvania and even the part of the free country, they also refer to the greatest part of the problems regarding the national struggle.

The peculiar note of this collection consists in the fact that it expresses mainly the attitude of the authorities of the oppressor state towards the Romanian national movement and it points out with precision its efficiency.

This work is planned in some volumes whose chronological content, conveys the intensity of the historical deed. In a primary stage, the material covers the period until 1896, up to the end of the Memorandum period of the national movement.

First of all, because the work is ment to offer answers to scholars, to approach their demands, we were very careful in selecting, transcribing and translating the records. The main selection criterion was that of drawing the unknown information out of the entire available material, without any distorting value grids

and preconceived diagrams. Being a collection with thematic character, we understood to give a hand of help through a list of summaries, as also by the index from the end of each volume.

For a foreign researcher we included a translation in English of the "Foreword", a summary of the "Introductory Study" and the List of Records.

The illustration of the book makes the documentary message complete and draws near, the approached period, through visual image.

Knowing from earlier experience people's great interest for genuine historical literature, pure and unnsophisticated, we tried to insert within each volume useful concepts for an uninformed reader, so that he should understand the entire message of the presented records, through a survey of the entire subjects (see "Introductory Study") and also through the informative auguments from the "Notes and Remarks", without additional readings.

With this occasion, we resume the tradition of publishing the precious thesaurus of the National Archives from Cluj, volume published for the first time in the interwar period under the leadership of Ștefan Meteș, the initiator of the series of works entitled "From the publications of the State Archives Cluj", nowadays the 12th volume having been published.

We are convinced that this noble example of the "Viitorul Românesc" Publishing House, will represent a worthy example to be followed, in order to support the publishing of the following volumes, gathered under the same title, ment to be an everlasting scientific monument, raised in the honour of the heroic generation of the Memorandum Movement.

The authors

STUDIUL INTRODUCȚIV

Studiul mișcării politice de emancipare națională din Transilvania a fost, în ultimele decenii, un subiect predilect al istoriografiei române și străine. Începând cu anul 1948, când apărea prima ediție a lucrării lui David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, până la lucrările recente, dedicate acestui aspect din istoria modernă a românilor, fenomenul a fost luminat de publicarea unor noi izvoare și interpretări care l-au situat în raport de perioadele istorice și fazele constituționale ale istoriei Transilvaniei. Este evident însă că înțelegerea mișcării din anii dualismului câștigă în relevanță dacă o raportăm la anteedentele problemei și deopotrivă la situațiile create de politica internă a Ungariei. Un aport substanțial l-au avut, însă, și istoricii de pe alte meridiane, care, prin scrisul lor, au raportat mișcarea politică a românilor și a altor naționalități la cadrul general al Imperiului habsburgic și apoi al Austro-Ungariei.

Ideea editării unui volum de documente din arhiva Ministerului de Interne Ungar prezintă o însemnătate suplimentară, având în vedere că oferă istoricului o informație fără intenționalitate istorică sau politică. Aceste rapoarte confidentiale, deși nici ele nu lipsite de subiectivitate, dictată de intenția exagerării uneori a aspectelor relatate, rămân esențiale pentru conturarea problemei românești. Anii la care se referă aceste relatări sunt hotărâtori pentru istoria mișcării naționale, plasându-se între formarea Partidului Național Român (1881) și desăvârșirea unității naționale în 1918.

Istoria românilor din acest răstimp urmează să fie raportată la antecedentele mișcărilor de emancipare, la originile programului politic care se situează în sec. al XVIII-lea, când Inochentie Micu Clain le elaborează. În egală măsură trebuie ținut seama că mișcarea politică a românilor ardeleni în epoca modernă, de la Inochentie Micu Clain la *Supplex Libellus Valachorum*, formulează în linii esențiale un program care va străbate întregul secol al XIX-lea, până la *Memorand* și, în cele din urmă, traversând perioada ultimei crize a dualismului, marcată de noul activism, se va oglindi în ideologia care a stat la baza marii uniri.

Acțiunea politică a secolului al XVIII-lea s-a orientat împotriva sistemului constituțional al Transilvaniei de la voievodat la realitățile principatului, când stările privilegiate, națiunile politice, i-au exclus pe români din congregațiile țării prin "Unio trium nationum",

introducând încă din a doua jumătate a sec. a XIV-ea ideea exclusivității profesionale, iar, în cele din urmă, în vremea principatului, au asociat o altă componentă a sistemului constituțional, "religiile recepte" care îi discriminau pe românii care ortodocși.

Marile transformări apărute în planul ideilor și concretizate apoi prin dezvoltarea științelor naturii, definirea unei noi morale sociale, prioritatea dreptului natural etc., coroborate cu unele mutații de ordin politic petrecute în Imperiul habsburgic se răsfrâng și asupra Transilvaniei, imprimând societății noi evoluții. Reverberațiile acestui curent se fac simțite, paralel cu politica reformistă, și în Transilvania, unde, în plan mental la început, ideea unei posibile schimbări câștigă tot mai mult teren. Curtea Vieneză încearcă să-și lărgască baza stăpânirii sale prin restaurarea și propagarea catolicismului în raport cu religiile reformate și în special cu calvinismul dominant în sec. al XVIII-lea. Atenția Vienei se îndreaptă spre românii ortodocși a căror organizare bisericească și stare social-politică nu era luată în seamă de legea fundamentală din 1691. Românii urmau să fie integrați în biserica română și cuprinși în calculele acțiunii politice a Curții Vieneze¹. Așadar, ideea unirii bisericești a românilor, văzută din perspectivă Vieneză, este lansată atât de considerente profesionale, cât și de stat, deoarece întărirea catolicismului corespundea cerințelor specifice ale politicii habsburgice vis-a-vis de națiunile politice și religiile reformate din Transilvania. Oferind românilor posibilitatea emancipării sociale, habsburgii intenționau să obțină, în schimb, prin catolicizarea ortodocșilor, un echilibru în lupta pentru supremație a catolicilor cu credincioșii celorlalte națiuni². Inițiativa Vieneză găsește ecou mai ales în rândul elitei ecleziastice românești, care se angajează la sfârșitul secolului al XVII-lea într-o suită de negocieri, menite să deschidă, în schimbul unirii, o cale de emancipare poporului român din Transilvania³.

Acceptată prin sinoadele bisericești din 1697 și 1700, unirea cu biserica Romei întâmpină o puternică rezistență atât din partea stărilor privilegiate - care își văd amenințat statu-quo-ul politic - cât și din partea unei părți a clerului și credincioșilor cu afinități pravoslavnice. În cele din urmă, unirea prinde viață prin diplomele imperiale și mai cu seamă prin cea de-a doua Diplomă Leopoldină (19 martie 1701), care promite uniților - clerici și mireni - egalitate în drepturi cu catolicii, emanciparea clerului, prin scutiri de obligații iobăgești și înființarea de școli românești.

Frământările social-politice din primele decenii ale secolului al XVIII-lea (răscoala curuților, mișcările antiunioniste din Transilvania etc.), precum și opoziția stărilor privilegiate diminuează însă interesul habsburgilor pentru satisfacția făgăduielilor din 1701. Dezamăgirea pricinuită de infidelitatea Curții și opoziția stărilor este depășită de români printr-o nouă angajare a elitei conducătoare, care reia lupta revendicativă pe un plan superior, în care obiectivul principal - obținerea de drepturi - evoluează în parte din planul confesional în cel național.

Protagonistul acestei acțiuni revendicative este episcopul Inochentie Micu Clain. Având ca scop recunoașterea românilor din Transilvania ca națiune politică, reprezentată corespunzător numărului și valorii sale în instituțiile statului, egală în drepturi cu celelalte națiuni, episcopul asaltează cu memorii și petiții autoritățile centrale și locale, prefigurând prin demersurile sale primul program politic românesc. Revendicările sintetizate de episcop vizează întreaga societate românească. Ele pledează pentru emanciparea spirituală și materială a clerului, a elitei intelectuale românești, pentru înzestrarea cu instituții de învățământ, pentru respectarea drepturilor micii nobilimi românești și promovarea acesteia în funcții oficiale. Mai pledează pentru înlesniri în obținerea drepturilor cetățenești, dreptul la învățarea și practicarea meseriilor de către orășenii români etc. Nelipsită din cuprinsul memoriilor episcopului petiționar este problema țărănească. Ștergerea iobăgiei pe Pământul Crăiesc, diminuarea sarcinilor feudale în comitate, înlesniri în libera mutare și învățarea meseriilor, emanciparea țărănimii prin cultură sunt obiective permanente în lupta revendicativă a episcopului Inochentie. În activitatea sa petiționară se elaborează și un nou concept de națiune, anticipând termenul uzitat în accepțiunea sa etnică modernă.

Demersul episcopului Inochentie Micu stârnește o acerbă opoziție din partea reprezentanților stărilor privilegiate, și reticențe ale Curții imperiale. Aceasta din urmă, prin rescriptul imperial din 9 septembrie 1743, respinge recunoașterea politică a națiunii române, făcând doar unele promisiuni vagi cu privire la îmbunătățirea situației clerului unit, a nobililor români, și la abuzurile pricinuite de nobili țărănilor dependenți. Și mai intransigentă se dovedește a fi atitudinea dietei, care, cu un an mai târziu, respinge integral revendicările solicitate de episcop, prin faimosul articol 6 din 1744, ignorând complet prevederile Diplomei leopoldine din 1701.

Inochentie Micu convoacă la Blaj (1744) un sinod general, compus din clerici și laici, uniți și ortodocși, care îi încredințează susținerea cauzei naționale la Viena. La Curte i se aduc însă acuzații grave, fiind supus unei anchete severe soldată cu autoexilul la Roma, în speranța unui ajutor din partea Curiei papale. Lupta lui din exil suferă un nou eșec, fiind silit să renunțe la episcopat în anul 1751.

Prin opera sa revendicativă Inochentie Micu Clain cristalizează ideile directoare ale programului politic național, care conturează, în același timp, liniile directoare ale acțiunilor politice viitoare.

Exilul episcopului coincide cu un vizibil recul în mișcarea revendicativă. Insuccesul demersului său, dar mai ales modestele rezultate obținute de cei convertiți, încurajează mișcarea de părăsire a unirii, periclitând serios actul încheiat la începutul veacului.

Situația e receptată prompt de Curtea imperială. Ea va "recurge (în consecință) la soluția politică de restaurare a ortodoxiei, fapt care va deveni una din direcțiile principale de acțiune ale reformismului austriac în epoca tereziană și iosefină. *Edictul de toleranță* din 17 iulie 1759 recunoaște existența legală a religiei ortodoxe în Transilvania și reglementează relațiile între cele două confesiuni românești"⁴. În plan social însă, contrar celor scontate, edictul este interpretat ca o acceptare a revenirii la vechea religie. În această credință, mișcarea antiunionistă se extinde, autoritățile fiind obligate a o anihila prin forță (1761).

Sub presiunea curentului ideologic novator venit dinspre Apus și din necesitatea menținerii liniștii în interior, Curtea vieneză adoptă, în spiritul absolutismului luminat pe scară tot mai largă, politica reformistă. Sub împărăreasa Maria Tereza românii înregistrează unele progrese pe linia emancipării naționale. Printre acestea, pe lângă dobândirea regimului de toleranță religioasă, ei beneficiază de unele realizări pozitive în domeniul învățământului prin organizarea școlilor de la Blaj și înființarea unui nou episcopat la Oradea. Iau ființă și regimentele de graniță, instituții cu urmări benefice pentru o parte însemnată a românilor transilvăneni ș.a. De această atmosferă propice profită în primul rând elita laică și ecleziastică, care, sub oblăduirea climatului reformist, pun bazele "luminilor românești din Transilvania"⁵. Politica "tereziană târzie" care a început să schimbe treptat condițiile de existență ale supușilor români, se întemeia pe ideile proprii tinerei generații de iluminiști, al cărui principal reprezentant era succesorul tronului, abia trecut de vârsta de

douăzeci de ani. Aceste idei, însă, așa cum au fost formulate de viitorul împărat Iosif al II-lea și de adepții lui, erau departe de a fi acceptate întru totul de împărăteasă, care era mult mai prudentă și conservatoare în inițiativele sale de politică internă⁶. Ele se vor impune mai târziu, în epoca preiosefină de la mijlocul deceniului opt al secolului.

În vederea consolidării autorității monarhiei în Ungaria și Transilvania, și pentru a utiliza mai eficient resursele acestora în folosul statului, Curtea caută să submineze poziția politică și juridică a stărilor privilegiate prin măsuri sociale și economice, concretizate în restrângerea scutirii de impozite a nobilimii, și reducerea obligațiilor iobagilor față de stăpâni⁷. În cadrul acestei orientări politice, rolul românilor ca entitate nerecunoscută juridic, dar care constituiau majoritatea locuitorilor Transilvaniei -, crește considerabil. La rândul lor, românii, pătura cultivată în primul rând, întâmpină măsurile inițiate de reformismul iosefin cu mare entuziasm. Nimic mai firesc, deoarece inițiative ca: desființarea iobăgiei (1785), Edictul de toleranță iosefin, concivilitatea pe Pământul Crăiesc, reorganizarea pe baze unitare a administrației țării fără a ține seama de "națiunile" privilegiate, accesul românilor la funcțiile publice, dreptul la intrarea în orașe și de practicare a meșteșugurilor, politica școlară ș.a., în prelungirea măsurilor tereziene, asigură pentru români o seamă de drepturi refuzate până atunci de stările privilegiate⁸.

Chiar dacă inițiativele iosefine izvorau, în primul rând, din interesul împăratului de a diminua contradicțiile confesionale și politice din cadrul imperiului și de a contopi elementele etnice într-un fel de "națiune de stat" fără a leza specificul etniilor în ceea ce privește limba, obiceiurile etc.⁹, reformele sale s-au resimțit benefic în efortul de emancipare socială, politică și culturală a românilor transilvăneni.

Corectivele aduse sistemului politic perimat al principatului de către împăratul reformator stârnesc mari nemulțumiri în rândul stărilor privilegiate. Insatisfacțiile acestora din urmă sporesc și datorită eșecurilor înregistrate în domeniul politicii externe. Toate acestea conduc spre un deznodământ implacabil: revocarea reformelor prin hotărârea luată la 28 ianuarie 1790, de însuși împăratul Iosif al II-lea, cu puțin timp înainte de moartea sa.

Sub noul împărat, Leopold al II-lea, nobilimea se mobilizează pentru a anula măsurile reformiste iosefine. Restabilitatea vechilor

instituții și structuri juridico-administrative și, în general, toate acțiunile de revenire la vechiul regim sunt resimțite acut de elita laică și ecleziastică românească. Amenințată cu demiterea din funcții, învinuită că ar fi instigat și sprijinit răscoala lui Horea, suspectată și persecutată, pătura conducătoare românească se vede în situația de a pierde tot ce se câștigase în deceniul iosefin.

Acțiunile întreprinse în scopul obținerii unei reprezentanțe românești mai largi în dieta transilvană nu au dat nici un rezultat, dieta convocată în 1790 având un singur loc, ca regalist pentru români - cel ocupat de episcopul Bob. Fără nici un rezultat se soldează și memoriile adresate guvernului și împăratului.

Cu toate acestea, românii nu renunță la lupta pentru emanciparea națională. Înfruntând șicanele unui regim ostil, elita intelectuală românească din Transilvania își restrânge acțiunile, concentrându-și efortul în vederea realizării a două obiective principale: păstrarea drepturilor și pozițiilor dobândite în deceniul iosefin, și, îndeosebi, recunoașterea politică a națiunii române. Cu acest scop, în pofida curentului potrivit, se pledează pentru o orientare mai asiduă spre Viena, mai ales că noul împărat, cu toate concesiile făcute stărilor privilegiate în sensul restabilirii vechilor structuri instituționale, se arăta dispus să încurajeze tacit "mișcările revendicative ale popoarelor nemaghiare, pentru a crea astfel o contrapondere față de tendințele centrifuge ale nobilimii din Ungaria și Transilvania"¹⁰. O seamă de petiții și memorii iau din nou drumul Vienei. În cuprinsul lor, întemeiați în primul rând pe dreptul natural și argumentația istorico-juridică, petiționarii insistă pentru recunoașterea națiunii române ca națiune politică potrivit numărului ei și ponderii ei ca etnie legitimă. Cel mai important memoriu este cel elaborat de elita transilvăneană românească și înaintat Curții în primăvara anului 1791, prin episcopul Ignatie Darabant, și cunoscut sub numele de *Supplex Libellus Valachorum*.

Operă colectivă, la a cărei alcătuire și-au avut contribuția cele mai luminate minți din cadrul Școlii Ardelene, *Supplex-ul* este un act politic reprezentativ, sintetic și fundamental al mișcării naționale românești din secolul al XVIII-lea. Înmănunchind revendicările unui popor întreg, cum arată David Prodan, "*Supplex-ul* nu este o apariție spontană, rod al momentului, nici un act singuratic, fără ascendență; un timp îndelungat de pregătire îl precedează, o serie lungă de alte acte îi punctează genealogia. Nu este nici un act încheiat, merit doar momentului, el a rămas un program de luptă și pentru

generațiile următoare (...) Principiile formulate în el născându-se destul de timpuriu, în secolul al XVIII-lea, își prelungesc efectele până târziu, în secolul al XIX-lea. Rămâne îndreptarul politic pentru multă vreme: se revine asupra lui la 1834, 1837, 1842, îi simțim puterea în discursul lui Simion Bărnuțiu din catedra Blajului, în revoluția din 1848; i-o simțim și în dieta din 1863-1864. <Memorandul>, la un răstimp de o sută de ani, e moștenitorul lui în linie dreaptă¹¹.

Supplex-ul apare într-un moment de mari convulsii social-politice. În plan extern, influența Revoluției franceze și spiritul novator al ideilor democratice cuceresc tot mai mult teren, dislocând vechile tipare și așezăminte.

Referitor la conținutul acestui important document politic, orientându-ne după magistrala interpretare a istoricului David Prodan, menționăm câteva postulate grupate la nivelul cererilor și respectiv al argumentației actului. Este evident că postulatele sunt de ordin constituțional, vizând chiar legile fundamentale ale statului: națiunea română cere recunoașterea ei ca națiune politică, repunerea în drepturi cetățenești depline, egalitate cu celelalte națiuni politice ale țării și reprezentare proporțională în viața publică. Argumentația, la rândul ei, se bazează pe surse de ordin istoric, foarte abundente în economia actului, și argumente luate din prezent. Primele postulate, întemeiate pe vechime și calitate, tindeau să răspundă mentalității curente a celor trei națiuni politice și proaspătului val de restituiri constituționale. Cele întemeiate pe superioritatea numerică, a sarcinilor și utilității în stat, urmau să convingă mai ales Curtea de la Viena¹².

După cum este cunoscut, în condițiile instaurării "regimului reacțiunii", odată cu urcarea pe tron a noului împărat Francisc I în condițiile războaielor cu Franța, revendicările românești au fost respinse, reprezentării românilor, cei doi episcopi, întorcându-se de la Viena, în vara anului 1792, fără satisfacerea doleanțelor și recunoașterea românilor ca națiune politică de sine stătătoare în principat. Aceasta n-a însemnat însă încetarea eforturilor în vederea promovării în continuare a programului național, dimpotrivă, dezbaterile și polemicele largi pe care le declanșează *Supplex*-ul ca urmare a difuzării lui în traducere românească - impune în conștiința opiniei publice din Transilvania, din imperiu, din Principate și celelalte țări europene, necesitatea continuării prin alte mijloace, îndeosebi a acțiunii revendicative românești¹³.

În condițiile instaurării regimului absolutist al împăratului Francisc, care restrânge până la anihilare activitatea politică, eforturile se vor îndrepta pe calea memoriilor confidentiale adresate centrului principal de decizie reprezentat de cabinetul imperial¹⁴.

Cel mai important document politic ce a apărut în perioada ce a urmat *Supplex*-ului este *Memoriul din 1804*, al cărui autor anonim (probabil Aron Budai) se dovedește a fi un excelent cunoscător al realităților românești din Trasilvania. *Memoriul din 1804* abordează cu precădere situația românilor de pe Pământul Crăiesc, subliniind vechimea, prioritatea și egalitatea în drepturi a românilor din aceste părți, cu sașii. În acest sens el se axează mai puțin pe argumenția istorico-juridică, insistând, în schimb, asupra aspectelor sociale¹⁵.

O epocă de mare avânt a liberalismului și a mișcărilor de eliberare națională o deschide revoluția din iulie 1830 de la Paris. Încurajat de specificul și tradițiile mișcărilor naționale din Belgia, Germania, Italia și Polonia, suflul său pătrunde inevitabil și în Imperiul habsburgic, unde se confruntau în lupta pentru putere Curtea și opoziția nobiliară. Ambele tabere se arată dispuse să folosească problema românească în interes propriu, plecând de la importanța și preponderența elementului românesc în Transilvania. Propunerile lor însă nu vizau modificarea esențială a sistemului politic existent.

Acest nou cadru prilejuiește românilor transilvăneni o bună ocazie de a relua mișcarea revendicativă pe linia trasată de *Supplex*. În acest sens, episcopii I. Moga și I. Lemeni alcătuiesc un memoriu pe care-l înaintează Curții la 17 aprilie 1834. Conceput în spiritul argumentației istorico-juridice și a dreptului natural, memoriul din 1834 se individualizează prin atenția acordată problemelor de ordin social.

Rezoluția finală asupra acestui act revendicativ este redactată în sprijinul orientării politice impusă de cancelarul Metternich, care, îndrumând dezbaterea spre teme de ordin secundar (economia, cultura, biserica și școala), caută să mențină neatins statu-quo-ul politic existent în imperiu¹⁶.

Românii reiau și mai insistent lupta revendicativă în 1837, cu prilejul convocării dietei la Sibiu. Cercurile intelectuale din jurul episcopiei elaborează două concepte de memorii, care - semnate de intelectualii din protopopiate -, investesc episcopul cu mandatul de a le susține în fața împăratului și a dietei.

În conținut, actele respective urmează în esență linia programatică indicată de *Supplex*. Se disting totuși, ca trăsături noi, accentul pus pe ideile "Europei cea luminată", pe "drepturile omenirii", dar, mai ales, prezența sutelor de semnături, care indică apariția unui nou factor emitent. Preponderența problemelor specific ortodoxe nemulțumește însă clerul unit, fapt ce exclude, deocamdată, colaborarea celor două confesiuni românești într-un demers revendicativ național comun¹⁷.

Acțiunea din anii 1837-1838 accentuează tendința de lărgire a bazei de susținere a mișcării revendicative. Depășind cercul restrâns al elitei intelectuale, printr-o publicitate mai largă a ideilor programului național se pun bazele formării unei opinii publice stabile care va imprima o mai mare greutate și vigoare acțiunilor politice viitoare.

Acestui scop i se vor consacra atât "Foaia pentru minte, inimă și literatură", cât și "Gazeta de Transilvania" apărute la Brașov în 1838, sub redacția lui George Barițiu și Iacob Mureșianu. Publicațiile brașovene vor constitui principalul for publicistic dedicat apărării și promovării programului politic românesc. În coloanele lor ("Gazeta"), apare la 7 octombrie 1846 proiectul programului de revendicări al românilor, pregătit pentru dietă de fruntașii brașoveni. Prin pana lui George Barițiu, proiectul programului publicat de "Gazeta" devine memoriu, în care, reluând postulatele revendicative prezente în actele similare anterioare, autorul pretinde reșezarea națiunii române "în toate drepturile comune celor trei națiuni"¹⁸.

Prin delegații plenipotențieri brașoveni, memoriul este înaintat Consistoriului ortodox din Sibiu și Guberniului, iar în primăvara anului 1847, dietei din Cluj. Dieta nu acordă însă atenția cuvenită actului, fapt ce-l determină pe George Barițiu să întocmească un alt memoriu (1847), adresat de data aceasta Curții. Din cuprinsul lui se reține insistența emitenților de a se include revendicările românești pe ordinea de zi a dietei. Mai demn de relevat este însă faptul că se reia inițiativa semnării actului de către reprezentanți ai opiniei publice. Sute de români din Brașov și din împrejurimi întăresc prin semnăturile lor memoriul care va fi înaintat Curții printr-o delegație formată din fruntașii brașoveni Ion Iuga și Radu Orghidan. Strângerea de semnături pe actul revendicativ indică tendința tot mai evidentă a elitei intelectuale românești spre lărgirea bazei sociale, prin implicarea unor forțe noi în acțiunile revendicative. Acestea vor

avea un rol determinant în mișcarea revoluționară românească care a fost declanșată peste un an.

Perioada cuprinsă între *Supplex* și revoluție se caracterizează printr-o remarcabilă continuitate în privința revendicărilor românești. Dintre acestea cităm câteva: "Recunoașterea politică a națiunilor române; reprezentarea ei proporțională în Dietă, administrație, justiție; folosirea limbii române în viața publică; egalitatea în drepturi a bisericii românești cu celelalte confesiuni; alegerea liberă a episcopilor în sinod și participarea lor dietală; îmbunătățirea situației clerului; înființarea școlilor românești de toate gradele; autonomia Banatului ca provincie românească și eliberarea de sub autoritatea ierarhiei clericale de la Carloviț"¹⁹.

Având originea primară în mișcarea inițiată de Inochentie Micu Clain, aceste postulate sunt preluate pe un plan superior de *Supplex* și mișcarea generată de el, precum și de celelalte acte și acțiuni revendicative românești realizate până în preajma revoluției din 1848.

Mentșierea dezideratelor naționale în atenția forurilor oficiale, și nu mai puțin a opiniei publice române și străine, constituie o latură însemnată a mișcării naționale din perioada premergătoare revoluției. Difuzarea treptată a ideilor programului național în cercuri cât mai largi ale societății transilvănene, se realizează încă din epoca *Supplex*-ului, prin răspândirea acestuia - cum s-a arătat - în traducere românească. Odată cu apariția foilor brașovene activitatea de propagare a ideilor politice și, în general, de educație națională, devine mult mai eficientă. Rezultatul apare convingător prin azeziunea masivă și promptă a maselor țărănești la programul revoluției, și prin progresul înregistrat la nivelul dezvoltării conștiinței naționale.

Pentru prima jumătate a veacului trecut putem conchide că, în condițiile politice specifice imperiului, mișcarea revendicativă românească, păstrându-și caracterul petiționar, crește considerabil în maturitate, fapt demonstrat atât prin lărgirea bazei sociale, cât mai ales prin conturarea mai deplină a concepțiilor și, în consecință, a programului său. Acest salt calitativ îi conferă o mai mare maleabilitate și realism în abordarea discursului politic în viitor.

Cristalizate sistematic de-a lungul a mai bine de o jumătate de veac, ideile revoluției pașoptiste la românii din Transilvania reprezintă, de fapt, un moment de continuitate a epocii luminilor și a reformismului. Revoluției îi revine însă meritul de a fi sistematizat

intr-o formă coerentă și conceptualizată dezideratele naționale, fixându-le ca principii de organizare ale statului și societății²⁰. Revoluția reprezintă însă și un moment de discontinuitate față de epoca anterioară, el constând în soluții de esență revoluționare adoptate în pofida tradiției reformiste și legaliste românești, așa cum s-a încetățenit ea din secolul al XVIII-lea²¹. Soluția amintită s-a impus din motive specifice, care individualizează revoluția română în contextul politic central-european. În generația *Supplex*-ului dezideratele politico-naționale erau expresia unei elite intelectuale, în timp ce la generația pașoptistă națiunea se identifică aproape în întregime cu poporul, fapt care-i conferă forță și, în același timp, originalitate. Într-o primă fază, însă, cele două componente ale mișcării pașoptiste, țărănimea și elita intelectuală, se comportă cvasidiferit: prima manifestând atitudini antifeuale, acționează prin lovituri îndreptate împotriva adversarului direct - nobilimea; în timp ce a doua, elita, prelungind legalismul tradițional din deceniile anterioare, în lipsa unui centru de coordonare unic, acționează prin reluarea revendicărilor politice. Cele două componente fuzionează odată cu pregătirea marilor adunări. Convocarea lor, la inițiativa elitei, indică începutul organizării revoluției române prin acțiuni solide, la care participă elita și poporul.

Adunarea națională, organism democratic laic, concepută în tradiția soboarelor bisericilor românești, "își asumă dezideratul unificării comportamentelor revoluționare diferite până acum, a ideologiei, programului și tacticii românești [...]. Ea opune dreptului istoric al guvernanților, întemeiat pe cucerire, ideea democratică a reprezentativității unui popor, argumentului istoric pe cel demografic, cantitativ, minorității privilegiate, un întreg popor, națiunii politice de sorginte medievală, națiunea etnică"²². Conceptul acestor principii s-a făcut auzit la Blaj în preziua Adunării Naționale.

În discursul din catedrala Blajului (2 mai 1848), Șimion Bărnuțiu definește într-un enunț incipient și original dreptul națiunii la autodeterminare printr-o formulă ce presupune teritoriu, drept și putere națională²³. Față de *Supplex*, care preconiza înscrierea mișcării românilor în constituționalismul existent, discursul bărnățian face un pas înainte, deoarece autodeterminarea subsuma în epocă independența națiunii române, egalitate în drepturi cu națiunile conlocuitoare, asumarea suveranității în teritoriul ei național prin activizarea sistematică a întregii ei capacități²⁴.

În spiritul acestor concepții s-a alcătuit petiția națională, și adunarea a trecut la înfăptuirea programului autodeterminării.

Pentru a obține recunoașterea dezideratelor românești de către împărat și dietă, adunarea recurge tot la mijloacele legale, mergând pe clasică formulă a petițiilor. Eșecul soluției legaliste se arată însă foarte curând: insuccesul misiunilor românești la dietă și împărat este urmat de interzicerea activității Comitetului Național și apoi de sancționarea de către împărat a uniunii Transilvaniei cu Ungaria, act care transfera Pestei ultimul cuvânt în legătură cu Ardealul. Cu toate acestea raporturile dintre Pesta și Viena se deteriorează treptat, ajungându-se în septembrie (1848) la ruptura totală.

Înmulțirea nemulțumirilor țărănești, precum și a cazurilor de abuz și reprimări sângeroase în rândul populației, demonstrează ineficiența tacticii legaliste, care în scurt timp este înlocuită prin soluția revoluționară. Aceasta din urmă se impune definitiv la adunarea din septembrie 1848, când se declanșează insurecția.

De acum, cele două tabere beligerante se conturează tot mai distinct: pe de o parte guvernul și dieta ungară, susținută în Transilvania de nobilimea liberală, de burghezie și de gărzile naționale maghiare; pe de altă parte - după ruptura cu Ungaria și decretarea acesteia ca insurgentă -, comandamentul austriac, românii și sașii, care recunosc ca legitimă autoritatea casei imperiale, constituția austriacă și noile autorități instalate în octombrie²⁵.

În vederea găsirii unei conduite unitare, între românii ardeleni, bănățeni și bucovineni are loc adunarea de la Sibiu din 28 decembrie 1848. Aici se adoptă un document care include principiile autodeterminării statuate în luna septembrie, constituind de fapt o platformă comună în vederea pacificării Transilvaniei. Comunitatea de idei a fruntașilor români din cele trei provincii se materializează prin Memoriul din 25 februarie 1849, act întocmit în spiritul opțiunii pentru federalizarea imperiului, care preconiza unirea românilor din statul austriac într-o singură națiune ca parte integrantă a imperiului²⁶. Constituția din 4 martie respinge însă soluția federalistă, românii alegându-se doar cu unele promisiuni (vagi) ale Vienei. Memoriul din 25 februarie poate fi considerat act de referință, deoarece, marcând reluarea petiționalismului politic orientat spre Curte, rămâne un model în întocmirea petițiilor până în decembrie 1851²⁷. În perioada ce a urmat Constituției din martie, frecvența și numărul actelor revendicative românești crește. Prin ele se solicită organizarea

românilor din imperiu într-un corp politic național autonom, se protestează împotriva alcătuirii administrative existente, solicitându-se o restructurare administrativă bazată pe criteriile etnice, se pretinde dreptul de a folosi limba română în oficiile publice etc. Viena însă nu le ia în considerare. Dimpotrivă, suprimând, la 31 decembrie 1851, Constituția din martie 1849, Curtea revine la regimul absolutist, instaurând un neoabsolutism orientat după modelul regimului practicat anterior de Metternich. Noul absolutism promovează unele reforme, dar numai în sectoare a căror restructurare nu afectează unitatea politică a imperiului: economie, învățământ, biserică. În aceste condiții, elita românească se orientează spre consolidarea și crearea de noi instituții naționale în domeniile admise. Astfel, se depun eforturi de întărire a proprietății funciare pentru beneficiarii patentelor de împrumut din 1853-1854; se obține ridicarea episcopiei greco-catolice de la Alba Iulia la rang de mitropolie (1850-1855). Realizări importante se pot număra și în domeniul învățământului, culturii etc. Opoziția forțelor vechiului regim, coroborată cu înfrângerile militare suferite pe plan extern, au obligat monarhia să-și reconsidere politica internă, orientând-o spre un regim de esență liberală.

Măsurile de liberalizare, caracteristice anilor '60 în imperiu, încurajează elita românească în reluarea militantismului național pentru înlăturarea programului politic.

Patenta din februarie 1861, corectând în sens centralist Diploma din octombrie 1860, recunoaște în administrație individualitățile istorico-politice, cărora le acordă autonomie, cu guverne și diete locale. În plan ideatic, liberalismul și reformismul austriac, după înlăturarea constituționalismului medieval bazat pe ordine și stări, oferă un minim de drepturi colectivității naționale românești, idee refuzată de conducătorii maghiari. În aceste condiții, elita românească e nevoită să abandoneze principiile federalismului etnic național, susținut la 1849, și să se ralieze ideii de federalism istoric, solidarizându-se în jurul dezideratului menținerii și consolidării autonomiei Transilvaniei²⁸. Noua orientare impune revenirea fără echivoc a mișcării naționale la tradiția formulei petiționare, încadrată în cea mai deplină legalitate. Sub aceste auspicii se relansează, odată cu convocarea Conferinței naționale din 1-4 ianuarie 1861, lupta pentru drepturi naționale, a cărei dinamism și amploare ating cea mai înaltă cotă din perioada postrevoluționară. Programul românilor, bazat pe noile principii

liberale, pretinde ca întrunirea dietei să se facă după criteriile democratice, de proporționalitate, în timp ce privilegiatii fac apel la dreptul istoric, la legislația din 1848, nerecunoscând noua ordine constituțională²⁹. Refuzul maghiarilor de a participa la dieta din 1861 acutizează conflictul politic al acestora cu Viena.

În aceste condiții Conferința națională din aprilie 1863, reafirmând adevărată românilor la principiile diplomei și patentei din anii anteriori (1860-1861), își sintetizează postulatele într-un nou memoriu către împărat. Din cuprinsul acestui act Curtea va reține unele propuneri pentru viitoarea dietă de la Sibiu.

Fiind convocată pe baza prevederilor electorale liberale, dieta din 1863 a asigurat preponderența deputaților aleși (125) față de cei numiți (40), fapt cu importante repercursiuni asupra însuși caracterului acestei instituții³⁰.

Din cuprinsul legilor adoptate de Dieta de la Sibiu, deosebit de importantă pentru români a fost legea electorală. Cu tot caracterul ei incomplet, noua lege marchează simțitor trecerea de la vechiul regim politic, bazat pe privilegii, la alcătuirea politică modernă, structurată pe principii liberale. În viața politică a Transilvaniei, mai ales pentru români, acest fapt are o deosebită importanță, deoarece modifică substanțial raportul de forțe în principat³¹. De la "națiunea tolerată", practic inexistentă în viața politică, românii devin majoritari în dietă. Saltul este remarcabil și se datorează deopotrivă emancipării sociale, dar și liberalizării regimului. În aceste condiții Dieta de la Sibiu legiferează câteva din cele mai importante postulate ale programului autodeterminării românești, printre care egalitatea națiunii, a limbii și confesiunilor sale, cu celelalte națiuni din Transilvania³².

Realizările legislative obținute de români în dieta din 1863-1864, rămân în istoria acestora atât prin succesul obținut pe seama constituționalismului medieval transilvănean, cât și prin semnificația cu care sunt investite aceste împliniri (legi), ele fiind invocate în mai toate actele politice românești, chiar și după anularea lor.

La 24 decembrie 1864 se încheie cu succes un alt demers îndelung disputat al românilor transilvăneni: ridicarea episcopiei ortodoxe din Sibiu la rang de mitropolie, având pe Andrei Șaguna mitropolit și în subordine episcopiile din Arad și Caransebeș. Cu tot aportul benefic avut mai ales în planul consolidării morale și spirituale a națiunii prin restaurarea celor două mitropolii, fenomen definitoriu al vieții publice românești, participarea la sinoadele

ecleziastice prevestea iminenta laicizare a vieții politice românești. La aceasta au contribuit și asociațiile culturale apărute în perioada liberală, "Astra" îndeosebi, "Asociația maramureșeană" și "Asociația arădeană", care, prelungind tradiția iluministă a salvagădării națiunii prin cultură, potentează emanciparea acesteia de sub tutela bisericească. Promovând cu precădere cultura de masă, aceste instituții cultural-naționale, în jurul cărora gravitau și altele din mediul rural, contribuie la consolidarea organismelor politice românești, și nu mai puțin la îmbunătățirea nivelului instrucției școlare.

Dezvoltarea îngrijorătoare a mișcărilor naționale, intensificarea opoziției maghiare, precum și înfrângerile suferite de imperiu în războiul cu Prusia din 1866, determină Curtea vieneză să caute noi soluții în vederea salvării monarhiei și a întregului imperiu. Dovedindu-se incapabilă de a stăpâni singură mișcarea politică a naționalităților, Curtea recurge la o soluție de compromis, asociind la cârma statului pe maghiari, foștii adversari din deceniile anterioare. La rândul lor, aceștia renunță la principiile libertății și independenței Ungariei, care i-au călăuzit în 1848, și acceptă (în principiu, încă din 1865) soluția compromisului politic cu Viena.

Noua formă de stat este consfințită prin încoronarea împăratului Francisc Iosif I, ca rege al Ungariei, la 8 iunie 1867. Hegemonia politică revenea germanilor în țările austriece și maghiarilor în Ungaria și Transilvania. Aflați în inferioritate numerică (43,09% germanii și maghiarii, față de 56,91% alte naționalități), guvernantii noului stat practică încă de la început o apăsătoare politică de asimilare națională. Mai accentuată în țările dominate de maghiari, această orientare - alături de alte măsuri opresive și exclusiviste - va crea mari nemulțumiri în rândurile națiunilor subjugate din imperiu. Marginalizați și chiar eliminați din viața politică prin anularea unor importante drepturi cucerite în anii epocii liberale, românii, polonezii, sârbii, slovacii și croații își intensifică opoziția față de politica națională a noului regim. Dintre aceștia numai croații își dobândesc autonomia în 1868³³.

Ingratitudinea Curtii, care i-a abandonat pe români bunului plac al guvernului maghiar, a declanșat în rândurile acestora o adevărată criză, care a subminat tradiționalul loialism prohabsburgic. În aceste condiții, politica antidemocratică și antiliberală adoptată de guvernul maghiar, trebuia contracarată prin măsuri organizatorice la nivel național. Aceasta cu atât mai mult, cu cât maghiarizarea impusă de guvern ca o precondiție a creării națiunii maghiare unice, singura

capabilă să refacă decalajul demografic în favoarea elementului hegemonic, sporea continuu contrareacția naționalităților nemaghiare. Acțiunilor persuasive impuse prin legi, mai ales în domeniul școlar, cultural și chiar bisericesc, românii le răspund prin eforturi îndreptate în sensul diseminării ideologiei naționale cât și prin instituționalizarea mișcării politice. Se impune organizarea rezistenței naționale prin intermediul unui partid. Cerințele respective coincid cu apariția în cadrul elitei intelectuale românești a două orientări politice: Prima, susținută de "pasiviști", în frunte cu George Barițiu și Ion Rațiu, se definea ca o formă de protest față de dualism prin abținerea de la viața politică oficială. Optând pentru autonomia Transilvaniei, acest curent uzează de atitudinea sa nonparticipativă și, în semn de protest, contra statului alcătuit împotriva voinței românilor. Cel de-al doilea curent, al "activiștilor", îndrumat de mitropolitul Andrei Șaguna, milita pentru recâștigarea drepturilor prin participarea românilor la viața politică a statului. Adepții acestui curent se găseau în număr mai mare în Banat și părțile vestice, unde censul fiind mai redus, alegătorii români beneficiau de condiții mai avantajoase decât frații lor din Transilvania. Grupăți în jurul lui Alexandru Mocioni și Vincențiu Babeș, personalități de mare prestigiu în viața politică, bănătenii decid înființarea Partidului Național Român, la Conferința de la Timișoara din 7 februarie 1869. Pe linia susținerii "liberalismului și democrației", noul partid își mai înscrie în program promovarea solidarității cu naționalitățile din Ungaria, colaborarea cu românii din Transilvania și susținerea revendicărilor lor în parlament³⁴.

Tot în 1869, dar cu o lună mai târziu, fruntașii românilor ardeleni Ilie Măcelariu, Ioan Rațiu, Visarion Roman, Iacob Bologa ș.a. convoacă conferința națională de la Miercurea. Aici, în prezența a peste 400 de delegați, se pun bazele Partidului Național al Românilor din Transilvania, avându-l ca președinte pe Ilie Măcelariu. Programul noului partid, întemeiat în esență pe documentul programatic lansat în 1848 pe Câmpul Libertății de la Blaj, insistă pe colaborarea cu naționalitățile într-o Transilvanie autonomă, susține principiul reprezentării proporționale în raport cu numărul românilor, în dietă, administrație, justiție și armată, pledează pentru ștergerea privilegiilor politice și contestă valabilitatea actului de la 1867. În virtutea deprinderii petiționare, menținută și după instaurarea dualismului, participanții la conferință consideră necesar a se trimite un memorandum la Viena, care să explice monarhului motivele

declarării pasivismului și să-i înfățișeze situația românilor din punct de vedere economic, politic și cultural. Proiectul întocmit de George Barițiu, în final nu satisface opțiunea majorității membrilor, așa încât Conferința își însușește ca document oficial Marea Petiție națională, semnată de George Barițiu și Ioan Rațiu și înaintată împăratului la 30 decembrie 1866³⁵.

Mai important, poate, pentru orientarea în viitor a luptei naționale a fost hotărârea fruntașilor politici români, inițiată la Conferința de la Miercurea și apoi aplicată nedezmințit, de a înlocui petițiile prin memorandumuri, marcându-se astfel un pas înainte în strategia luptei de emancipare națională, cunoscut sub denumirea de mișcarea memorandistă^{35.A}.

Perioada ce a urmat înființării partidelor politice, până la unificarea lor în 1881, este marcată de câteva acțiuni și evenimente importante îndeplinite în condițiile extinderii conștiinței naționale și a colaborării tot mai asidue dintre conducătorii politici și masele țărănești. Într-un demers benefic pentru națiune, tot acum se cristalizează anumite atitudini și intervin unele clarificări de poziții privitoare la persoane și grupări politice. Printre acestea se numără disputa dintre ierarhia bisericească și intelectualitatea laică pentru conducerea mișcării naționale românești, dispută încheiată, în final, cu victoria elementului laic. Tot acum curentul "pasivist" își consolidează principiile, își extinde aria de influență, ivindu-se șansa de a atrage în orbita sa și pe românii din Banat, nemulțumiți de rezultatele obținute în urma activității parlamentare.

După 1875, autoritățile declanșează o adevărată ofensivă în scopul maghiarizării și a asigurării dominației politice și economice pe seama populațiilor nemaghiare. În replică, românii își intensifică preocupările de organizare politică, prin înmulțirea cluburilor de alegători, a comitetelor și subcomitetelor din cercurile electorale. În această stare de spirit înfruntă românii în 1879, Legea învățământului a ministrului Trefort. Impunând predarea limbii maghiare în școlile profesionale românești într-un număr de ore foarte ridicat, legea îi obliga pe învățătorii și profesorii români să-și însușească temeinic limba maghiară, sub amenințarea destituirii lor și a închiderii școlii. Considerată ca un adevărat atentat la existența școlilor românești, legea Trefort uzurpa grosolan autonomia bisericească aflată, teoretic, sub protecția altor prevederi legislative neabrogate.

Anul 1880 aduce noi clarificări de ordin organizatoric în rândul electoratului român și a conducerii acestuia. Comunicatul unei conferințe a fruntașilor români ținută la Sibiu, în octombrie 1880, se încheie cu un apel în care se cere extinderea organizării cluburilor electorale în fiecare comitat, drept celule de bază ale structurii organizatorice a partidului. Au loc consfătuiri ale fruntașilor politici cu alegătorii, se întocmesc liste, se convoacă Conferința națională a alegătorilor români din Transilvania, la Sibiu în 12 mai 1881³⁶.

În prezența a 113 delegați din Transilvania și 34 delegați din Banat și părțile vestice se deschid lucrările conferinței, menite să unească într-un front și program comun toate forțele românești în lupta lor pentru drepturi politice și sociale. Tactica de urmat a constituit de fapt singura chestiune cvasidivergentă dintre cele două partide. Ea însă a fost soluționată printr-o propunere de compromis, acceptată unanim: în timp ce alegătorii din Banat și părțile vestice urmau să se prezinte la alegeri, cei din Transilvania rămăneau în pasivitate. Odată înlăturat acest obstacol, Conferința adoptă Programul Partidului Național Român alcătuit din nouă puncte, și întărit prin semnăturile reprezentanților celor două partide.

Dezideratul principal al Programului îl constituia redobândirea autonomiei Transilvaniei, pierdută prin compromisul dualist din 1867. Element de continuitate în șirul documentelor programatice, autonomia odată redobândită asigura preponderența elementului românesc în principat, cu toate avantajele ce derivau din ea. Raportată la exemplul Croației, redobândirea autonomiei li se părea multora perfect realizabilă.

Celelalte puncte din Program se refereau la introducerea limbii române în administrație și justiție, la numirea de funcționari români în teritoriile locuite de populație majoritară românească, revizuirea legii naționalităților și garantarea aplicării ei. Se mai preconiza o lege electorală bazată pe principiul votului universal etc.

Organizatoric, Partidul Național Român unificat era condus de un președinte ales, Nicolae Popea, care-și exercita atribuțiile sprijinit de un comitet central electoral, din care făceau parte G. Barițiu, P. Cosma, V. Roman, A. Trâmbițaș ș.a.³⁷

Hotărârile Conferinței naționale au fost bine primite de membrii cluburilor și cercurilor electorale. Încercările de înființare a unui "partid" constituțional susținut de mitropolitul Miron Romanul și cercurile guvernamentale au fost respinse de corpul electoral român.

De hotărârile Conferinței naționale se leagă și apariția Memorialului lui George Barițiu din 1882. Inițiat de avocatul Iuliu Coroianu, acest document destinat în primul rând opiniei publice din străinătate și din Transilvania, era menit să protesteze împotriva dualismului, demascând sistemul opresiv impus de guvernarea de la Budapesta și să explice "lumii civilizate" situația românilor din Transilvania. Publicat în mai multe limbi de largă circulație, Memorialul s-a bucurat de un larg ecou în Europa occidentală. Valoarea și efectul său propagandistic îl clasează pe primul loc în rândurile precursorilor Memorandului și a mișcării generate de acesta³⁸.

*

Deoarece prezentarea mișcării revendicative românești din perioada 1881-1918 ar crea un paralelism inutil, am renunțat la o expunere distinctă pentru această perioadă, considerând că ea se va reliefa cu prisosință din conținutul și comentariile documentelor.

Documentele publicate în ediție au fost selectate în principal, din fondul Ministerului de interne ungar și din fondurile fostelor comitate, având ca temă mișcarea națională românească din Transilvania, între 1881-1918.

Din totalul documentelor prezentate, aproximativ 60% privesc nemijlocit, ca emitent sau destinatar, Ministerul de interne, adesea pe primul ministru personal; restul actelor fiind emise și primite de alte ministere, de comitate, de ambasada austro-ungară de la București, de jandarmerie, EMKE, agenți informatori, foruri ecleziastice etc. Având o asemenea proveniență, majoritatea documentelor reflectă în primul rând preocupările și manifestările organelor și instituțiilor emitente, și numai indirect pe cele ale protagoniștilor mișcării naționale românești. Rigorile corespondenței confidențiale imprimă actelor un limbaj nesofisticat, așa încât informația lor este directă, nemijlocită și la obiect, supralicitările vizând mai degrabă fondul problemelor decât forma prezentării lor. Pentru traducerea în fapte a mesajului colportat își dau concursul toate instituțiile specializate (poliția, jandarmeria, procuratura, administrația locală etc.) precum și alte organizații cu profil divers (asociații culturale, școala, biserica etc.). Toți acești factori sunt implicați în siguranța statului în cadrul unui program mult mai vast lansat de guvern sub genericul "ideii de stat maghiar". Incluzând în plan ideatic și practic toate instituțiile care veneau în sprijinul

menținerii și întăririi hegemoniei elementului maghiar în Transilvania, acest concept sacrosanct proteja și, la nevoie, justifica orice acțiune utilă asigurării dominației ungare. Cultivată cu bune rezultate printre etnicii maghiari, această "idee" era receptată cu circumspecție și teamă de celelalte naționalități. Românii, în pofida metodelor exclusiviste și intolerante promovate de autorități, își apăară cu îndârjire interesele personale și de grup, înfruntând măsurile coercitive. Inițiativele lor, materializate în activități specifice (economice, politice, culturale etc.) alertează și uneori chiar înspăimântă "puterea", menținând în plan social, o stare conflictuală cvasipermanentă. Uneori aceste spaime au o motivație reală, dar de multe ori ele sunt rodul imaginației colportorului care, cu sau fără intenție, argumentează fapte minore, exagerându-le importanța. Categoria acestor vectori informaționali e destul de eterogenă ca grad de cultură și, mai ales ca rang și clasă socială. În mare majoritate ei sunt dispuși a-și etala zelul supralicitând pentru a convinge superiorii de bunele lor intenții și atașamentul față de "ideea de stat maghiar" și "patria comună".

Din arsenalul justificativ aplicat acestor concepte, demonstrarea supremației valorice, istorice și emblematice a elementului dominant, nu ridică probleme deosebite. Servită opiniei publice prin mijloacele propagandistice de care dispunea statul, această cvasiaxiomă avea și avantajul de a nu putea fi contracarată, adversarii politici având posibilități materiale prea reduse pentru a se putea angaja într-o dispută eficientă. Mult mai dificil însă, dacă nu chiar imposibil de demonstrat, era problema superiorității numerice, care - în virtutea dreptului natural - era apreciată cu precădere în lumea politică europeană³⁹. Se impunea deci ca acest argument major, hotărâtor pentru justificarea "supremației maghiare" să fie dovedit, sau cel puțin să i se creeze premise pentru a putea fi convingător.

Prin compromisul dualist s-a asigurat hegemonia politică a celor două națiuni dominante din Imperiul austro-ungar: a germanilor pe teritoriile de la vest de Leitha și a maghiarilor pentru populațiile din partea răsăriteană a statului. De la început însă cele două națiuni privilegiate s-au confruntat cu greutăți aproape insurmontabile pricinuite, în primul rând, de structura etnică a imperiului, în care germanii formau 23,38%, maghiarii 19,71% (total: 43,09%), românii 6,27%, slavii 45,59%, alții 5,05% (total: 56,91%)⁴⁰. Așadar, cele două națiuni dominante erau în minoritate în raport cu celelalte

naționalității din stat. Fenomenul este și mai evident în "Țările Coroanei Sf. Ștefan", în care a fost inclusă și Transilvania. Această provincie, după statisticile oficiale maghiare, avea în 1880 o populație de 2.084.048 locuitori, din care 56,85% erau români, 30,25% maghiari, 10,16% sași și cca. 3% alte naționalități⁴¹. Situația devastatoare pentru elementul etnic hegemon trebuia echilibrată pe alte căi, dintre care cea mai eficientă, considerau guvernării, era politica de asimilare națională.

Deznaționalizarea națiunilor nemaghiare, practică și în epoca anterioară, devine după 1867 politică de stat, subordonând instituții, oficii, autorități, cu alte cuvinte întregul aparat politico-administrativ.

Deținând un loc așa de important în eșichierul politicii interne impusă de autoritățile de la Budapesta, asimilarea națională avea prioritate la toate nivelurile aparatului administrativ, așa cum reiese și din documentele ce le prezetăm.

La scurtă vreme după încheierea compromisului din 1867, fruntașii politici ai românilor din Transilvania își dau seama că, în pofida unor prognoze contrare exprimate anterior, acest act nu e nici pe departe un "experiment trecător", ci o opțiune definitivă disperată a Vienei pentru menținerea integrității imperiului. Abandonăți de Curte și expuși politicii intolerante aplicată naționalităților de guvernul maghiar, românii se orientează tot mai asiduu spre România, intensificându-și - în același timp - și contactele cu opinia publică din țările europene ostile Triplei Alianțe. Destul de firavă la început, vizând mai ales activități culturale și eclesiastice, colaborarea cu exponenți politici ai regatului devine cu timpul mai cuprinzătoare, constituind - mai ales în timpul mișcării memorandiste - un factor aproape indispensabil menținerii și dezvoltării luptei de emancipare națională.

Organizarea activității politice după unificarea partidelor din 1881, dezvoltarea conștiinței naționale în societatea românească și potențarea acțiunilor revendicative ca urmare a intensificării legăturilor cu România, alertează autoritățile de la Budapesta. Ca urmare, sub lozinca "păstrării siguranței statului", acestea extind supravegherea, sancționând prompt orice mișcare bănuită a fi purtătoare de idei "antipatriote". Sub patronajul acestui concept (slogan), orice ajutor, de natură materială sau spirituală venit de peste munți este suspectat și, la nevoie, anulat, de către organele guvernamentale. Permanentă și prioritară, anihilarea influențelor și legăturilor cu România constituia - alături de asimilarea populației

nemaghiare - cel mai important obiectiv din arsenalul susținerii și aplicării concrete a "ideii de stat maghiar".

Păstrarea "integrității teritoriale a monarhiei" este un alt leit-motiv invocat mereu în materialul informativ. Împotriva păstrării acestei integrități, se arată în documente, uneltesc în primul rând studenții ardeleni aflați la studii în centrele universitare din România. Beneficiind de burse și de sprijinul moral al unor personalități marcante ale vieții politice și culturale, ei se dedică idealului unirii. Spre deosebire de deceniile anterioare când - potrivit principiului federalismului etnic-național - unirea se preconiza prin înglobarea țărilor române în imperiul habsburgic, acum acest ideal este proiectat invers, sugerând fuziunea prin dezlipirea Transilvaniei din corpul statului austro-ungar⁴². Sursele de informație, la curent cu orientarea politică a românilor transilvăneni, sesizează noul principiu bazat pe ideea federalismului etnic, adoptat de conducătorii românilor în anii regimului liberal. Tot așa de bine informate se arată aceleași surse și în relatările lor despre Societatea "Transilvania", despre scopul și susținătorii ei. Prin acordarea de burse studențești se înlesnea contactul nemijlocit între tinerii din Transilvania și cei din România, și a acestora cu colegii lor din vestul Europei. Nu mai puțin primejdioși sunt însă "agitatorii daco-români". Incluzând sub acest generic atât pe cetățenii (intelectuali) veniți din România⁴³, cât și pe militanții mișcării naționale, autoritățile neprecupețind nici un efort pentru urmărirea și supravegherea lor. Note biografice, caracterizări, rapoarte etc. concură la alcătuirea portretului politic și moral al unei asemenea persoane⁴⁴. Amenințător pentru integritatea statului este considerat și materialul propagandistic colportat de acești "agitatori", sau intrat în imperiu pe alte căi. Hărți, coperti de caiete, calendare diverse, broșuri ș.a. fac obiectul unor rapoarte sârguincios redactate și adresate, de multe ori, direct primului ministru (care deținea și portofoliul Ministerului de interne). Se poate pune întrebarea dacă aceste materiale amenință într-un anumit fel integritatea imperiului? Apreciindu-le eficacitatea în perspectivă, răspunsul poate fi afirmativ, datorită mesajului lor simbolic, decodificat și răspândit în lumea satelor românești de către preoți și învățători⁴⁵.

O categorie aparte în suita materialelor considerate "nocive" și introduse uneori "fraudulos" în Transilvania, sunt cărțile, mai ales cele cu teme social-politice. Cartea de istorie, în special foarte căutată de românii transilvăneni, este cu deosebire urmărită,

analizată și de cele mai multe ori interzisă de autorități. Extinsă la toate genurile de literatură, prohibiția afectează uneori și lucrări de factură ecleziastică. Atenție specială acordă autoritățile manualelor școlare venite de peste munți, datorită modului panomănesc de tratare a istoriei, geografiei și civilizației intra și extracarpatică⁴⁶.

Cea mai strict supravegheată este presa. Ziarele autohtone, dar mai ales cele venite din România⁴⁷ sunt urmărite cu atenție de înalte oficialități din stat, uneori chiar de primul ministru. Pe baza unor ample informări, cotidiene și reviste din "țară" sunt interzise în bloc, sau - la sugestia referenților - pe numere speciale. O impresionantă listă, adăugită mereu, cuprinde publicațiile prohibite, printre care "România liberă", "Răsboiul", "Alarma", "Semnalul", "Curierul", "Renașterea", "România" etc. Atenție deosebită se acordă ziarelor "Dacia viitoare" care apare la Paris, edițiilor speciale ale "României libere", precum și revistei "Contemporanul" din Iași, "Românul" lui C.A. Rosetti, "România" și mai ales revistei "Unitatea Națională"⁴⁸. Sub strictă supraveghere este menținută și presa românească autohtonă, autoritățile urmărindu-i atât conținutul, cât și "prenumeranții" (abonații)⁴⁹.

Proliferarea diverselor asociații și societăți românești din Transilvania, precum și unele din România, cauzează mari îngrijorări organelor de stat. Dintre acestea din urmă este urmărită activitatea Asociațiilor "Transilvania" și a băncii "Concordia română" din București care sprijineau material, prin burse, tinerii studiosi din Ardeal. Cea mai incomodă însă s-a dovedit a fi Societatea "Carpații". Înfiițată la București în 24 ianuarie 1882 de către tinerii studenți din Ardeal și Bucovina stabiliți în România, ea desfășoară o amplă activitate politică și culturală cu scopul declarat al unirii tuturor românilor într-un singur stat⁵⁰. Animată de un asemenea ideal Societatea "Carpații" dobândește în scurtă vreme o mare popularitate, sprijin și prestigiu, captând interesul unei mari părți din opinia publică. În anul 1884, societatea editează broșura *Români de peste munți - câteva chestiuni de actualitate*, în care autorul, Gh. Secășeanu, adresându-se tuturor românilor, îi îndeamnă la insurecție. Într-un limbaj tranșant, lucrarea dezvăluie situația românilor, observațiile obiective fiind izvorâte dintr-o temeinică cunoaștere a circumstanțelor social-politice din Transilvania. Din cuprinsul ei, autorul va extrage principalele idei care au stat la baza alcătuirii manifestului iredentist (proclamația) din 18 august 1885, interzis și el în Austro-Ungaria. Profilul ideologic al Societății

"Carpații" se oglindește însă în paginile revistei "Unitatea Națională" căreia i se retrage, la 25 martie 1885 debitul postal pe întreg teritoriul imperiului⁵¹. Cu un puternic caracter combativ, "Unitatea Națională" militează deopotrivă pentru eliberarea națională și pentru emanciparea socială. Urmărind subminarea mitului "bunului împărat", ea pledează concomitent pentru dezlănțuirea unui război de guerilă, combinat cu sprijin efectiv din partea armatei române⁵². Existența meteorică a revistei se încheie odată cu expulzarea în România a capilor societății, în urma publicării și difuzării proclamației din 18 august 1885 în Transilvania. Din preocupările Societății "Carpații" mai menționăm acțiunea de sprijinire a preoților săraci și a școlilor românești din Transilvania⁵³, difuzarea de manifeste antidualiste ș.a.

De mare interes s-a bucurat, atât din partea Societății "Carpații", cât și - în replică - a organelor de stat, organizarea "Centenarului Horea". Cinstirea memoriei martirilor din 1784, susținută de o puternică campanie intra și extracarpatică, s-a derulat pe fundalul unor agitații vii, soldate cu arestări, persecuții, procese și chiar cu complicații diplomatice. Tinerii protagoniști grupați în jurul societății, etalând valorile și aspirațiile răscoalei, vedeau în serbarea centenarului prilej de îmbărbătare și radicalizare a mișcării naționale⁵⁴. Presa guvernamentală, potrivit unor asemenea manifestări, se dezlănțuie încă de la apariția primelor propuneri în 1883. La rândul său, Bucureștiul, încorsetat de tratatul semnat cu Tripla Alianță și constrâns pe căi diplomatice⁵⁵ devine reticent, îndemnând organizatorii să renunțe la ceremonii. Totuși centenarul se sărbătorește în țară; mai reținut în București⁵⁶, dar cu entuziasm la Craiova⁵⁷, Iași⁵⁸, Galați și Brăila⁵⁹. În Transilvania însă guvernul recurge la măsuri drastice pentru a împiedica manifestările dedicate aniversării răscoalei, uzând chiar de forța armată⁶⁰. Încercarea din anul următor (1885) de a comemora "în mod demn, național, fără zgomet, fără a provoca și incita spiritele celor netoleranți" - cum sugera G. Barițiu -, măcar centenarul morții lui Horea și Cloșca, a fost oprită și ea. Mai ales în zona Munților Apuseni, slujbele și parastasele dedicate celor doi martiri sunt zădărnice cu ajutorul baionetelor. În cele din urmă spiritele se liniștesc, justificând concluzia că înainte de toate "Aniversarea lui Horea" a însemnat un test politic la care a participat cu succes opinia publică românească de pretutindeni, dovedindu-și maturitatea politică.

Utilă pentru asigurarea hegemoniei politice maghiare s-a dovedit a fi supravegherea întrunirilor și adunărilor obștești. Ca o reacție firească contra măsurilor coercitive impuse de autorități, entitățile nemaghiare caută orice prilej pentru a-și manifesta specificul național. În acest sens intelectualitatea românească cultiva cu succes modelul itinerant pentru celebrarea unor evenimente de interes general. Adunările generale ale "Astrei", ținute consecutiv în mai toate orașele Transilvaniei, ca și ale altor asociații și societăți, pot fi date ca exemplu în acest sens. Efectul acestei metode și semnificația ei este sesizată de autorități, așa cum reiese din raportul comitelui suprem de Maramureș, privitor la convocarea adunării generale a "Societății pentru crearea unui fond de teatru român", la Sighet: "Dacă această societate nu ar avea alt scop decât cel arătat în statutele sale, atunci nu aş avea motiv să-mi manifest suspiciunea în privința activității ei - dar, eu cred că această societate își ține ședințele în ținuturile animate de cel mai intens patriotism nu în scopul înființării unui teatru românesc, ci ca prin influența notabilităților națiunii, adunate din întreaga țară, să poată răspândi sentimentul național, în dauna sentimentelor patriotice maghiare și a împăratului nostru. Nu mă îndoiesc că în public nu se va petrece nimic ce ar putea fi condamabil, dar relațiile personale le oferă românilor destule ocazii pentru atingerea scopului lor"⁶¹. Din rapoartele privitoare la anumite adunări aflăm și alte informații interesante despre unii oameni și faptele lor. Vicecomitele Vasile Mihalca personalitate influentă din comitatul Maramureș, de pildă, fără a putea fi acuzat de ceva anume, este bănuit - și nu fără temei - că acționează în interesul românilor⁶². Zeloșilor informatori nu le inspiră încredere nici întrunirile preoților, care, sub masca intereselor ecleziastice, "țin adunări cu caracter politic, fără ca juzii să ia vreo măsură în această direcție"⁶³. Detaliat, cu citate din discursuri și caracterizări de persoane sunt descrise și adunările electorale; mai lacunare însă, în părțile privitoare la incidentele provocate de simpatizanții puterii⁶⁴. Manifestările cu caracter spontan prilejuiesc cercetări și anchete încheiate, ca și în cazul elevilor de la Blaj, cu rezultate neconcludente⁶⁵. Când măsurilor guvernamentale li se răspunde printr-o nemulțumire de amploare, ca și în cazul discutării legii maghiarizării învățământului din școlile medii (1883) și a legii maghiarizării grădinițelor de copii, autoritățile apelează la ajutorul prelaților români⁶⁶.

La baza emancipării societății românești din Transilvania se aflau însă, ca factori indispensabili, propășirea spirituală și progresul economic.

În cadrul acestor piloni ai dezvoltării, presa și instituțiile financiare (băncile) erau factori de indiscutabilă primordialitate. Ca element instructiv-formativ, presa românească din Transilvania și-a dovedit aportul benefic încă de la apariție. Urmărind un țel comun - emanciparea națiunii, ziarele și revistele românești se confruntă pe plan politic cu inițiativele antinaționale ale guvernului, care le recepționează nu ca organe ale unor partide, ci ale națiunii. Acest conflict cvasipermanent afectează considerabil publicistica românească, fiind urmat adesea de procese de presă intentate redactorilor, soldate, de cele mai multe ori, cu amenzi substanțiale și chiar cu închisoare pentru cei "inculpați".

Înființarea unui sistem financiar-bancar fondat pe capital național este dovada dezvoltării firești a societății românești în plan economic. Apariția băncilor scoate în evidență dorința, posibilitățile, eforturile și reușita românilor de a se încadra într-un ritm modern de dezvoltare. Debutul îl face Banca "Albina" din Sibiu la 1871, care se afirmă ca cea mai puternică bancă românească din imperiu, și ca o veritabilă "bancă națională" a românilor din Ungaria. Model de organizare și activitate, sfătuitor și sprijinitor în momente de crize economice, Banca "Albina" devine conducătoarea celorlalte 150 de bănci românești apărute înainte de unire⁶⁷. Impactul profitabil exercitat de instituțiile financiare asupra populației e înregistrat cu îngrijorare de autorități. De aceea zădărnicierea proliferării lor devine preocupare constantă în activitatea organelor locale, care le supraveghează atent încă din faza elaborării statutelor⁶⁸. Informații de amănunt despre aceste "focare de agitații românești" sunt transmise organelor centrale, subliniindu-se întotdeauna caracterul lor "politic" și național⁶⁹. Din aceeași perspectivă este privită și apariția Băncii "Timișana"⁷⁰, a "Institutului financiar" din Seini⁷¹, a Băncii "Someșana" din Dej⁷² etc. Atitudinea obstrucționistă a autorităților derivă, de fapt, atât din perspectiva unei concurențe neconvenabile ce ar crea o dezvoltare a băncilor românești față de cele maghiare, cât și a contribuției nemijlocite a acestora la consolidarea activităților cu specific național.

Dintre societățile străine implicate în fenomenul emancipării naționale românești, cea mai cunoscută era "Societatea pentru cultura maghiară din Transilvania" (EMKE), înființată la Cluj în 1885.

Urmând modelul ASTREI, "Societatea pentru cultură maghiară din Transilvania", avea ca scop declarat dezvoltarea culturii și bunăstării maghiarilor din Transilvania. Pentru a onora programul, EMKE înființează școli elementare, grădinițe, biblioteci populare etc. De la început, însă, prin declarațiile unora dintre fondatori (contele Andrassy, primarul Clujului, Haller ș.a.) ies la iveală și intențiile oculte ale societății, care-și propune să sprijine acțiunea de asimilare a populației nemaghiare și să înfăptuească "unitatea culturală în care trebuie să se dizolve toți cetățenii Ungariei"⁷³. Cu aceste intenții, încă din faza incipientă comitetul de inițiativă solicită informații privitoare la "relațiile naționale din diferite ținuturi"⁷⁴. Din rapoartele informatorilor se profilează situația etno-demografică a zonei sau localității în cauză și, mai ales, măsurile preconizate, din care se pot deduce acțiunile societății, pentru sprijinirea maghiarizării și pentru "răspândirea ideii de stat maghiar"⁷⁵. Inițiativa prioritară a guvernanților, maghiarizarea, este însă anihilată uneori de fenomenul natural al românizării. Așa de pildă, în comitatul Târnava Mare, unde "deși există biserici reformate și școli în stare bună, populația maghiară de rând și-a însușit portul, vorbește limba română, dar românii nu vorbesc ungurește"⁷⁶. Limba maghiară nu s-a înrădăcinat - arată raportul - "pentru că nici măcar maghiarul de rând nu vede necesitatea zilnică a acesteia, deoarece proprietarul de pământ, cârciumarul și toți cei cu care el vine în contact cel mai des în viața de toate zilele, vorbesc românește"⁷⁷. O altă piedică în calea învățării silnice a limbii maghiare vine din partea "conducătorilor naționalităților dușmănoase care doresc să împiedice cu orice chip îndeplinirea acestui ordin, și populația însăși dorește aceasta"⁷⁸.

Strămutarea temporară sau permanentă a populației, în "scopul sporirii și întăririi națiunii maghiare", figurează și ea printre ideile sugerate de raportori.

Mari speranțe își pune, însă, Societatea în "rețeaua bine gândită a liniilor culturale". Ce sunt aceste "linii culturale", ni se spune într-un alt document: "Aceste linii, fiind totodată linii ale circulației economice, dau o atenție deosebită locurilor din vecinătatea orașelor maghiare în care maghiarimea a câștigat teren și așteaptă doar dezvoltarea, cât și acele locuri unde în conștiința respectivilor este încă vie amintirea maghiarilor din ținuturilor românești. În sfârșit, [EMKE] se străduiește să lege prin linii culturale maghiarimea din secuime cu patria-mamă"⁷⁹. Inițiate pe baza unor

minuțioase chestionare, liniile culturale se preconizau să pornească din "reședința secuimii", de unde, ramificându-se de-a lungul căilor ferate, a văilor și șoselelor, să asigure legături permanente între localitățile maghiare răzlete și zonele cu mase compacte, și ale acestora cu Ungaria⁸⁰. Propuneri cu caracter misionar utile pentru creșterea eficienței asociației⁸¹, sugestii privitoare la însușirea temeinică a limbii maghiare în școlile românești, maghiarizarea orfelinatelor de origine română⁸² și elogiul adus școlii de stat în "misiunea măreață de maghiarizare"⁸³, sunt alte câteva din preocupările Societății din primul său deceniu de existență. Activitatea politică a instituției este însă sesizată de conducătorii celorlalte naționalități, care vor căuta mereu să-i atenueze și să-i zădărnicească planurile.

Dintre personalitățile marcante ale vieții politice românești a căror activitate captează atenția autorităților maghiare, trebuie amintit preotul Vasile Lucaciu. Înzestrat cu remarcabile calități morale, posesor al unei temeinice culturi umaniste, pe care o propagă, deopotrivă, de la catedră și amvon, Vasile Lucaciu se dedică propășirii națiunii din care făcea parte. Afirmarea pe plan social-politic "coincide" cu interesul ce i-l acordă autoritățile, care-i supraveghează strict întreaga activitate⁸⁴. Epoca memoradistă și apoi lupta pentru unirea Transilvaniei cu România, îl va consacra definitiv.

O privire retrospectivă asupra conținutului documentelor prezentate, înfățișează existența în partea de răsărit a Austro-Ungariei a unei societăți prinse în plasa unor puternice contradicții, care-i conferă o autentică originalitate. Deși motivat istoric, paradoxul esențial se ivește odată cu conceperea și organizarea statului dualist, în care o minoritate privilegiată urma să conducă și să domine majoritatea populației. Uzând de metoda coercitivă pe care o aplică - mai ales în partea ungară a imperiului - la toate nivelurile societății, autoritățile refuză lecția istoriei. Orbiți de strălucirea "ideii de stat maghiar", în care urma să se contopească toate națiunile - cu prețul pierderii identității acestora, guvernării practică intoleranța, fenomen escaladat până la absurd. Gloria regatului ungar de sorginte medievală, adesea hipertrofiată de literatura de specialitate, îi fascinează, creându-le un fel de imunitate față de curentul novator prezent între fruntariile imperiului încă de la începutul secolului. Ideile liberale, principiul autonomiei naționale, al afirmării și reșezării comunităților pe baze etnice și aspirația

acestora spre votul universal etc. -, lor nu le spune nimic, deși le folosește cu scop demagogic cu adresă directă spre occident. Aceluiași destinar îi erau adresate și lozincile despre fericirea și bunăstarea tuturor cetățenilor patriei, despre armonia interetnică etc., răspândite fără parcimonie de mass-media guvernamentală. Manifestările, ostile guvernanților și regimului de stat sunt etichetate de acesta - în pofida oricăror evidențe, drept nemulțumiri ale unor indivizi solitari, "agitatori", "instigatori" etc., a căror unic scop s-ar rezuma la "subminarea integrității teritoriale a monarhiei". Patronați de o asemenea orientare, guvernanții receptează adversitatea majoritară cu aroganță, dar și cu teamă. La nivelul corespondenței confidentiale, unde informația este directă, această frică endemică se reliefa deosebit de clar. În ideea păstrării fruntariilor statului, de pildă, dominantă e teama dezintegrării ca urmare a mișcărilor centrifuge încurajate de prezența unor factori activi (agenți, presă, manifeste etc.) infiltrați din afară și susținuți de opinia publică a unor state limitrofe. Ineficiența măsurilor, de asimilare (maghiarizare) a românilor în special, constituie un alt motiv de teamă; ca și reversul acestui demers, constatările alarmante privind românizarea unor localități sau zone cu populație maghiară. Teamă inspiră adunările convocăte de români cu diferite prilejuri, precum și asociațiile, reuniunile și în general tot ce ține de organizarea și dirijarea dezvoltării culturale și spirituale. Progresele, oricât de neînsemnate, pe tărâm școlar, ca și alte manifestări cu specific național produc insomnii ministrului de resort și griji deosebite subalternilor săi. Nu mai puțin detestate și îndeaproape supravegheate sunt activitățile inițiate în scopul propășirii economice a naționalităților. Proliferarea băncilor românești, întrajutorarea lor, îngrijorează întregul aparat de stat.

În final, putem conchide că practicarea deliberată de către autorități a unor metode dure, bazate pe intoleranță și constrângere față de naționalități, creează promotorilor o stare de încordare și teamă perpetuă, care dă impresia lectorului de documente că prin față i se perindă nu atât grijile firești ale unui stat multinațional, cât mai cu seamă spaimelē unui regim opresiv. Acestea vor spori continuu, pe măsura consolidării și organizării opoziției, cum se va vedea din lectura volumelor viitoare.

Șerban Polverejan

NOTE

1. Mathias Bernath, *Habsburgii și începuturile formării națiunii române*, Cluj, 1993, p.76.
2. *Ibidem*, p. 77.
3. Ladislau Gyémánt, *Miscarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, 1986, p. 43
4. *Ibidem*, p. 46.
5. Pompiliu Teodor, *Interferențe iluministe europene*, Cluj-Napoca, 1984, p. 201-234.
6. M. Bernath, *op. cit.*, p. 203-204.
7. *Ibidem*, p. 201.
8. L. Gyémánt, *op. cit.*, p. 47.
9. M. Bernath, *op. cit.*, p. 190.
10. L. Gyémánt, *op. cit.*, 48.
11. David Pródan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967, p. 9.
12. *Ibidem*, p. 24.
13. P. Teodor, *op. cit.*, p. 178-179.
14. L. Gyémánt, *op. cit.*, 118-121.
15. P. Teodor, *op. cit.*, p. 180; L. Gyémánt, *op. cit.*, p. 124.
16. L. Gyémánt, *op. cit.*, p. 133.
17. *Ibidem*, p. 137.
18. *Ibidem*, p. 143.
19. *Ibidem*, p. 145.
20. Nicolae Bocușan, *Revoluția de la 1848, în Memorandul - 1892-1894. Ideologie și acțiune politică românească*, București, 1994, p. 149.
21. *Ibidem*.
22. *Ibidem*, p. 161-162.
23. Simion Bărnuțiu, *Românii și Ungurii*. Discurs rostit în catedrala Blajului, 2/4 mai 1848, Cluj, 1924, passim.
24. *Ibidem*.
25. N. Bocușan, *op. cit.*, p. 176.
26. Cornelia Bodea, *1848 la români*, vol. II, București, 1982.
27. *Ibidem*.
28. N. Bocușan, *op. cit.*, p. 198-199.
29. *Ibidem*, p. 205.
30. Simion Retegan, *Dieta românească a Transilvaniei 1863-1864*, Cluj-Napoca, 1979, p. 64-79.
31. *Ibidem*, p. 182-210.
32. *Ibidem*, passim.
33. Keith Hitchins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania. 1868-1918*, (vol. II) Cluj, 1992, p. 22-43.
34. T.V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, Sibiu, v. V, p. 40-45.
35. Bujor Surdu, *Conferința națională de la Miercurea (1869)*, în "Anuarul Institutului de istorie din Cluj, VIII, 1965, p. 173-205.
- 35-A. Vezi Ș. Polverejan, *Ideea de memorandum în strategia mișcării naționale*, în "Tribuna" nr. 17-20, din 28 aprilie - 25 mai 1994, p. 11.

36. Liviu Maior, *Constituirea Partidului Național Român- Conferința din 12-14 mai 1881*, în "Studia Universitatis Babeș - Bolyai", Series Historiae, fasc. I, 1970.
37. *Ibidem*.
38. L. Maior, *Le Memorial de 1882 et son echo en Europe*, în "Revue Roumaine d'Histoire, VIII, nr. 2, 1969.
39. K. Hitchins, *op. cit.*
40. L. Maior, *Dualismul și politica sa națională*, în *Memorandul 1892-1894*, p. 206.
41. ***, *Cestiunea română în Transilvania și Ungaria. Replica junimii academice române*, Sibiu, 1892, p. 28.
42. N. Bocșan, *op. cit.*, p. 168-205.
43. v. Doc. 15 și 30.
44. *Idem*, 10 și 13.
45. *Idem*, 7, 8, 10.
46. *Idem*, 109.
47. *Idem*, 17, 23.
48. *Idem*, 26, 37, 53, 61.
49. *Idem*, 32.
50. Vezi Teodor Pavel, *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația puterilor centrale (1878-1895)*, vol. I, Timișoara, 1979, p. 33-54; Gelu Neamțu, *Acțiuni ale Societății "Carpații"*, în "Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj", XXIX, 1989, p. 223-249.
51. G. Neamțu, *op. cit.*, p. 236.
52. *Ibidem*, p. 242.
53. Doc. 76.
54. *Idem*, 42.
55. *Idem*, 55.
56. *Idem*, 44.
57. *Idem*, 43.
58. *Idem*, 45-46.
59. *Idem*, 42.
60. *Idem*, 35.
61. *Idem*, 16.
62. *Idem* 18; pe larg în Al. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, București, 1940.
63. Doc. 11, 101.
64. *Idem*, 138, 139.
65. *Idem*, 26, 27, 28.
66. *Idem*, 22, 113.
67. Mihai Drecin, *Banca "Albina" din Sibiu*, Cluj-Napoca 1982, p. 216-218; Doc. 108.
68. Doc. 48.
69. *Idem*, 135 - 136.
70. *Idem*, 48 - 49.
71. *Idem*, 135 - 137.
72. *Idem*, 134.
73. *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1961, p. 255.
74. Doc. 66, 120 (anexe).
75. *Idem*, 66.
76. *Idem*, 115.
77. *Ibidem*.

78. *Ibidem*.
79. *Idem*, 120.
80. *Ibidem*, (anexe).
81. *Idem*, 122.
82. *Idem*, 141.
83. *Idem*, 154.
84. *Idem*, 133.

SUMMARY

The origins of the Romanians' emancipation movement in Transylvania have to be looked for in the period of organization of the medieval political-constitutional system of the Principality, which generated the first discriminating legislative provisions, separating the society in "populos" - the privileged minority and "plebs" - the oppressed majority. The process of the division, having as result exclusion from the political life of the second category, finished up through legal recognition of the "four intercepted religions" (Catholic, Calvinistic, Lutheran and Unitarian). By its belonging to the Orthodox religion, declared through statute as "tolerated religion", the Romanian peasants, a majority in the Principality, were removed from the political life of the country. The Romanian nobility was also in danger; it could keep up its privileges with the price of conversion to one of the "officially accepted" religions, having as result, in many cases, its assimilation with the Magyar nobility.

The legal system of Transylvania didn't change very much after the Habsburg domination had been established (1691), it maintained Romanians' old situation towards the "three" privileged "nations" and "four intercepted religions". The great changes came out in the field of ideas and carried out through defining of a new social moral in western Europe, reflected in the centre of the continent, imprinting this society new evolutions and directions. The reverberations of this trend would be felt in Transylvania too, where first on spiritual level the idea of a possible change gained many supporters.

The bishop Inochentie Micu Clain was one of the protagonists of the accomodation of the new trend to the Romanian social-political life in Transylvania; he devoted his activity to the Romanians' recognitio as a political nation, represented according to its number and value, ad equal in rights with the other nations in the empire. He assailed the central authorities with petitions and memoirs, foreshadowing the Romanian political programme.

Bishop Inochentie Micu Clain's struggle is took over, on a superior level, by the leaders of Școala Ardeleană (Transylvanian School) who, in 1791, wrote, spread and set to the Court the famous memorial entitled *Supplex Libellus Valachorum*. A collective work,

Supplex is a representative political act, a synthetical and fundamental one of the Romanian national movement in the 18th century. Its content wasn't taken into consideration by the authorities; it requested for recognition of Romanian nation as political nation with equal rights with the other nations and proportional proportional in public life etc. Vienna's refusal to answer Romanians' requests didn't signify leaving off their fight of revendications. Impulsed by the movements of national liberation stimulated by the 1830 revolution by Paris, using the petition way the Romanians intensified their fight being guided by the political programme proposed by *Supplex*. Exceeding the restricted circle of intellectual elite through a greater publicity of the national programme, at the same time when the first Romanian journals had appeared (1838), they laid the foundations of a firm Romanian public opinion which would give a greater vigour to the future political actions.

The 1848 revolution of Transylvania represents for the Romanians a continuity of the Enlightenment and Josephine reformism. The "pașoptist" movement systematized the nation's desiderata, establishing them as principles of state and society organization. To obtain recognition of these desiderata by Diet and emperor, Romanians resorted to legal means, insisting upon the classical formula of petitions. The failure of the adopted formula was obvious, lack of success of the Romanian missions at the Diet and emperor and interdiction of the activity of the National Committee and then sanctioning of the union of Transylvania with Hungary by the emperor, act which conveyed Pesta the last word in connection with Transylvania. Nevertheless the relations between Pesta and Vienna gradually deteriorated until the final breaking off on September 1848.

Leaving off the revolutionary actions meant for the Romanians modest gains, fact which determined them to take again the petition movement.

On the 31th of December 1851 the Royal Court abolished the Constitution from 4th March of 1849 and it established the absolutist regime, ready to promote some reforms, but only in the fields whose reorganization didn't affect the political unity of the empire.

The absolutist experiment was replaced with the liberal measures in the 60's, which encouraged the Romanian leading elite

to intensify the national militantism to achieve the political programme.

The Diet of Sibiu (1863-1864), being summoned on the basis of liberal electoral provisions, provided for preponderance of selected deputies (125) in comparison with those appointed (40). As a consequence, the achievements obtained by the Romanians in the legislative field remained in history through their success on mediaeval, constitutionalism.

Worrying development of the national movement, intensifying of hungarian opposition, Austria's defeat in its war with Prussia on 1866, determined the Viennese Court to look for a new solution to save the empire. It resorted to a solution of compromise, associating the Hungarian, enemies in former decades, to the helm of the state.

In the new state formula, the political hegemony was due to Germans in Austria and Hungarians in the "Countries of the Hungarian Crown", which included Transylvania too. The governors of the new state, in numerical inferiority, practised an overwhelming politics of national assimilation mainly in the Hungarian area of the empire, fact which created discontents within the other nations of empire. Removed from the political life by annulment of some rights gained some years ago, the Romanians, Poles, Serbs and Slovaks intensified their opposition towards the discriminating politics of the new regime.

The persuasive actions imposed by laws, Romanians answered through efforts to discriminate the national ideology within masses and institutionalization of the political movement. So, the Romanian national political parties in Banat and Transylvania came into being in 1869, until 1881 and forming the Romanian National Party. On the basis of the programme established by the former claiming movement, it organized the Romanians' political activity within the Carpathian area.

As far as the selected documents concerning the year 1881 are concerned, they reflect the existence on the eastern side of the Austrian-Hungarian Empire, of a society turned over by strong contradictions, determined by the formula of the new state, where a privileged minority had to dominate and to lead the majority of the population. Using coercive methods in state administration, the governments used intolerance, phenomenon scaled to absurd. The manifestations hostile to the regime are labeled as discontents of

some “agitators”, “instigators” etc., whose only aim is to “undermine the territorial integrity of the monarchy”. Protected by this direction, the authorities intercepted the majoritary adversity with arrogance and fear. On the level of confidential correspondence, where information is straight, this endemical fear reflects very clear. To maintain the state borders, the fear of desintegration is dominant, as a result of the centrifugal movements encouraged by “agents”, maintained by the public opinion of some limitrophe countries. The inefficiency of the measures of assimilation, mainly of Romanians, were another reason to worry the authorities and the other side of this approach, the alarming findings on Romaniansation of some localities or areas with Hungarian population. Fear inspired Romanians’ gatherings on different occasions and also the associations, the meetings which belonged to organization and leading of cultural and spiritual development inspired fear to the authorities. The progress, even insignificant one, and other manifestations with national characteristic brought about troubles for minister of internal affairs and his employes. The activities initiated to bring the economically prosper of the nationalities were also hated and closely checked. Proliferation of Romanian banks, their mutual assistance, worried the state authorities. As a consequence, we can say that the deliberately use of some hard methods by the authorities, based on intolerance and compulsion towards nationalities would create the promoters a state of perpetual tension which would increase as the opposition would consolidate and organize, as you’ll see in the lecturing the next volumes.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Din fondurile deja menționate de la Arhivele Naționale Cluj am reținut, în urma unei selecții cu caracter tematic, cele mai valoroase și semnificative documente privitoare la mișcarea națională a românilor din Transilvania de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Materialul arhivistic a fost orânduit cronologic.

Pentru a veni în sprijinul cercetătorilor am preliminar textele documentelor printr-o listă de regeste corespunzătoare, iar explicațiile suplimentare le-am așezat la baza paginilor de traduceri.

Documentele în limba maghiară sunt prezentate în forma lor originală, integral, fără omisiuni, prescurtări sau alte intervenții în text, cu excepția listelor de nume (persoane, ziare, localități), prezentate direct în românește pentru a evita repetiții inutile. De același regim beneficiază și traducerile lor în limba română.

În transcrierea originalelor românești am aplicat regimul uzual de transliterare a documentelor de istorie modernă, și anume păstrând integral lexicul, inclusiv arhaismele și formele de limbă specifice epocii, am adus modificări doar sistemului de transcriere, operând, din punct de vedere ortografic și al punctuației, în conformitate cu normele Îndreptarului în vigoare și a sugestiilor recomandate, mai recent, de Academia Română.

NOTE UPON THE EDITION

Out of the already mentioned archive groups from the National Archives of Cluj we restrained, after a thematic selection, the most significant and precious records regarding the national movement of the romanians from Transylvania from the end of the 19th Century. The archival stuff was chronological classified.

In order to give scholars support we inserted in front of the records transcription a list consisting in suitable summaries, and the additional explanations were placed in the bottom of the translations.

The records written in Hungarian are presented entierly in their genuine form, without overlookings abbreviations or other interferences in the text except the list of the names (persons, issues, places) that are reproduced completely in Romanian, in order to avoid useless reiterations. The romanian translations follow the same way.

In the transcription of the genuine romanian records we used the usual way of transliteration applied to the documents belonging to modern history, namely preserving entierly the vocabulary, including the archaisms and the language items characteristic to the epoch, we changed only the way of transcription, using the spelling and the punctuation marks according to the recent suggestions and standards of the nowadays Directory recomended by the Romanian Academy.

ABREVIERI

- a.c. - anul curent
 áll. - állami
 b. - báró, becesz
 br. - báró
 biz. - bizalmas, bizottság
 Bpest. - Budapest
 Btkv. - Büntetőtörvénykönyv
 b.ú.m. - belügyminister
 bűn. - büntényítő
 comp. - companie
 cons. - consistoriu
 cs. - czászári
 cs.f. - csendőrség felügyelő
 cz. - czimű
 dđto. - de dato
 d.e. - délelőtt
 dl. - domnul
 d. M. - dieses Monat
 d-or - doctor
 dr. - doctor
 drb. darab
 d.u. - délútán
 E.E. Euer Excellenz
     E.H. - Euer
 Hochwohlgeboren
 e.i. - egyetemi
 eln. - elnöki
 erd. erdélyi
     E.M.K.E. - Erdélyi Magyar
 Kultúr Egylet
 érk. - érkezett
     etsz. - egyetemi tanácsi
 szám, elnöki tanács szám
     ev.ref.-evangelikus
 református
 f. - fila
 f.é. - folyó év.
 f.j.k. - főispáni jegyzőkönyv
 fis. - főispán
 f.k. - főkapitány
     FmIt.-
 Feldmarschalleutenant
 ford. - fordítás
 főisp. - főispán
 frcs. - francs
 frt. - forint
 fsz. biró. - főszolgabiró
 f.ú. - főügyész
 g. - gróf
 g.k. - görög katolikus
 gör. kath. - görög katolikus
 gör. kel. - görög keleti
 gör. szert. - görög szertartás
 gr. - grec
 grf. - gróf
 hiv. - hivatal, hivatalos
 hú. - hűségés
 I.O. - Information Office
 idősb. - idősebb
 ifj. - ifjabb
 ig. - igazgató
 I.M. - Igazságügyi Ministerium
     I.M.E. - Igazságügyi
 Ministerium Elnökség
 irred. - irredentista
 j.k.v. - jegyzőkönyv
 k. - királyi, königliche
     k.b. - közigazgatási
 bizottság, központi bizottság,
 királyi biztos
 ker. - kerületi
 kgl. - königliche
 k. gy. - közgyűlés
 kh. - kihágás
 kir. - királyi
     kiz. saját kéz. - kizárolag
 saját kezéhez
 kön.ungarn-königliche
 ungarische
 közigt. - közigazgatási
 közokt. - közoktatás
 krral. - krajczárral
 k.s.k. - kizárolag saját kezéhez
 k.t. - királyi biztos
 ktszéki - királyi törvényszéki
 k.u.k. - kaiserlich und königlich
 k.ü. - királyi ügyész
 l. lásd
 l.c. - luna curentă
 l. ford. - lásd fordítás
 l.J. - laufendes Jahr
 l. Js - laufendes Jahrs

L.k. - lássa a kiadó	s.szolgabíró. - segéd szolgabíró
I.M. - laufendes Monat	sat. - satöbbi
I.Mts. - laufendes Monats	s. kéz. - saját kezében
m. - magas, magyar, megye	stb. satöbbi
magában. - magában	st. korona - szent korona
magy, kir. - magyar királyi	st. v. - stil vechi
Metrp. - Metropolitan	sz. - szám
m.f. - mint fent	sz. a. - szám alatt
M.I. - Ministerium des Innern	száml. - számmal
m. kir. - magyar királyi	szbíró. - szolgabíró
Mlgs. - méltóságos	szert. - szertartás
m.p. - manu propria	sz.k. - szabad királyi
M.T. - Minister Tanács	szt. - szent
Nmgodnak.-	t. - tekintetes, tisztelt
Nagyméltóságodnak	t. cz. - törvénycikk
Nmagú. - Nagyméltóságú	tek. - tekintetes
nr. - numár	t.f. - tanfelügyelő
nr. prez. - numár prezidial	t.i. - tudniilik
Of.P-pesc. - Oficiu protopopesc	Tkts. - Tekintetes
on. - onorat	törv. - törvény
oszt. - osztály	u. - und
öst.ung. - österreich ungarische	ú.m. - úgy mint
österr. - österreichisch	ú.n. - úgy nevezett
Österr.Ung. - Österreich-Ungarn	ung. - ungarisch
österr.ung.-österreichisch-	ungar. - ungarische
ungarisch	ú.p. - útólso posta
par. - paroh	u.s.w. - und so weiter
P.H. - Posta Hivatal	v. - von
pl. - példái	vall. - vallás
pr. - prezidial	ven. - venerabil
präes. - prezidial	vétt. - vétetett
P.R.T. -Postai Rendeletek Tára	Z. - Zahl
P.U. - Pénzügyministerium	zár. - zárva
r. - reserv	z.b. - zum
res. - reserv	Beispiel

LISTA DOCUMENTELOR

1. **1881 iunie 20, București.** Notă către Biroul de Informații al Ministerului de Externe Austro-Ungar cuprinzând date asupra lui Partenie Cosma, Scipione Bădescu, Ioan Slavici și alora dintre cei mai activi agitatori daco-români din România, originari din Transilvania.

2. **1881 octombrie 5, Brașov.** Notă către Biroul de Informații al Ministerului de Externe Austro-Ungar privind aderarea studenților români din Austro-Ungaria la ideea unirii Transilvaniei cu România.

3. **1881 noiembrie 2, București.** Nota agentului din București către Biroul de Informații al Ministerului de Externe Austro-Ungar în legătură cu bursele acordate de către statul român și Societatea "Concordia" studenților transilvăneni.

4. **1881 noiembrie 15, Viena.** Adresa Biroului de Informații din Ministerul de Externe Austro-Ungar către primul ministru ungar privind înclinarea crescândă a studențimii române din Transilvania către România.

5. **1881 decembrie 9, Orșova.** Raportul inspectorului de vamă din Orșova către Ministerul de Interne ungar prin care înaintează un calendar de perete confiscat, socotit instigator.

6. **1882 februarie 11, Budapesta.** Adresa Ministerului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor către ministrul de interne ungar, prin care solicită dispoziție în legătură cu calendarele de perete "Dacia", ofensatoare la adresa integrității teritoriale a monarhiei.

7. **1882 februarie 22, Utvin.** Raportul notarului local către prețul din Utvin privind confiscarea, de la prețul ortodox din

Sânmihaiul Român, a unei hărți și altor publicații primite din România.

8. **1882 februarie 22, Budapesta.** Extras din procesul-verbal al Consiliului de Miniștri ungar cuprinzând hotărârea de interzicere a difuzării "Calendarului Daciei" pe 1882.

9. **1882 februarie 25, Timișoara.** Raportul comitelui suprem al Comitatului Timiș către ministrul de interne ungar în legătură cu confiscarea unei hărți daco-române de la preotul ortodox din Sânmihaiul Român.

10. **1882 martie 16, Timișoara.** Raportul comitetului suprem al Comitatului Timiș către ministrul de interne ungar privind punerea sub supraveghere jandarmerească a unor locuitori din Sânmihaiul Român, aflați în legătură cu România.

11. **1882 aprilie 9, Budapesta.** Adresa ministrului de finanțe către ministrul de interne ungar prin care îl informează asupra ținerii de către preoții greco-catolici din comitatele Arad și Bihor de adunări politice, sub masca celor bisericești.

12. **1882 mai 10, București.** Notă către Biroul de Informații al Ministerului de Externe Austro-Ungar privind Comitetul de acțiune al "Irredentei" din Ploiești.

13. **1882 iulie 14, București.** Nota Biroului de Informații al Ministerului de Externe Austro-Ugar către ministrul de interne ungar cuprinzând raportul agentului din București asupra implicării prințului Grigore Sturdza în mișcarea națională.

14. **1882 iunie 29, Bistrița.** Raportul comitelui suprem al Comitatului Bistrița-Năsăud către primul ministru ungar privind rezultatul cercetărilor asupra lui Ioan Bădescu, funcționar la Tribunalul din Bistrița.

15. **1882, iulie 20, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne ungar către comitele suprem al Comitatului Turda pentru supravegherea strictă a unor români care intenționează să vină în Transilvania în scop de instigare.

16. **1882 Iulie 26, Sighetul Marmației.** Raportul comitelui suprem al Comitatului Maramureș către ministrul de interne ungar privind mișcarea națională românească din comitat, în contextul pregătirii întrunirii "Societății pentru fondarea teatrului național român".

17. **1882 Iulie 26, București.** Nota unui agent din București trimisă de către Biroul de Informații al Ministerului de Externe Austro-Ungar către ministrul de interne ungar, cuprinzând informații despre ziarul "România liberă" și redactorul Radu Popea.

18. **1882 august 17, Sighetul Marmației.** Raportul comitelui suprem al Comitatului Maramureș către ministrul de interne ungar privind conținutul cuvântărilor rostite de Vicențiu Babeș și liderii locali la o masă festivă a românilor.

19. **1882 septembrie 5, Budapesta.** Adresa Ministerului Lucrărilor Publice și Cominicațiilor către ministrul de interne ungar, prin care îi trimite patru exemplare din ziarul interzis "România liberă", confiscat la Orșova.

20. **1882 noiembrie 21, Sighetul Marmației.** Telegrama comitelui suprem al Comitatului Maramureș către ministrul de interne ungar, prin care comunică hotărârile adunării loialiste, convocate de vicecomitele Vasile Mihalca, de condamnare a Memorandumului.

21. **1882 noiembrie 22, Sighetul Marmației.** Raportul comitelui suprem al Comitatului Maramureș către ministrul de interne ungar privind desfășurarea adunării loialiştilor români, convocată de vicecomitele Vasile Mihalca.

22. **1883 martie 3, Sibiu.** Circulara mitropolitului ortodox Miron Romanul către protopopiatele din Transilvania, prin care îndeamnă clerul să se abțină de a iniția și susține organizarea unor acțiuni violente împotriva proiectului de lege școlară.

23. **1883 martie 22, Viena.** Adresa Ministerului de Interne Austro-Ungar către ministrul de interne ungar, prin care îi comunică

retragerea dreptului de difuzare pentru publicația socialistă "Dacia Viitoare".

24. 1883 aprilie 4, Viena. Adresa Ministerului de Interne Austro-Ungar către ministrul de interne ungar prin care comunică interzicerea difuzării edițiilor speciale ale ziarului "România Liberă", intitulate "Alegătorul" și "Poporul român".

25. 1883 mai 17, Cluj. Raportul Comandamentului de Jandarmi către ministrul de interne ungar în care informează despre desfășurarea manifestației elevilor din Blaj, dedicată revoluției de la 1848.

26. 1883 mai 17, Viena. Adresa Ministerului de Interne Austro-Ungar către ministrul de interne ungar prin care comunică interzicerea difuzării revistei "Contemporanul".

27. 1883 iunie 7, Budapesta. Ordinul ministrului cultelor și instrucțiunii publice către administratorul așezămintelor publice, prin care ordonă cercetarea manifestației publice de la Blaj în care s-au omagiat eroii de la 1848, s-a arborat drapelul românesc și s-au intonat cântece naționale.

28. 1883 iunie 26-27, Blaj. Mărturiile lui Aureliu Harsianu, Ștefan Banfi și Iuliu Hodoș, studenți, și Aureliu Popa, proprietar, în legătură cu mutarea pietrei de pe Câmpia Libertății și arborarea drapelului românesc în ajunul aniversării a 35 de ani de la marea adunare din 15 mai 1848.

29. 1883 iulie 24, Budapesta. Adresa ministrului cultelor și instrucțiunii publice către ministrul de interne ungar prin care îl informează asupra măsurilor luate împotriva preoților participanți la adunarea "Societății pentru fondarea teatrului național român", ținută la Sighetu Marmației în august 1882.

30. 1883 august 6, București. Raportul agentului Vandory Lajos, redactor la "Bukaresti Hirado", către ministrul de interne ungar referitor la ziarul "Patria", înființarea patriarhiei și spionarea armatei române.

31. **1883 august 13, Budapesta.** Raportul ministrului de interne ungar către Ministerul de Externe Austro-Ungar, prin care îi aduce la cunoștință faptul că transformarea mitropoliei de București în patriarhie poate fi socotită fapt împlinit.

32. **1883 septembrie 7, Tg. Mureș.** Lista abonaților din Comitatul Mureș-Turda la publicațiile românești "Observatorul", "Telegraful român" și "Gazeta Transilvaniei".

33. **1883 noiembrie 14, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne ungar către comitele suprem al Comitatului Turda-Arieș de a împiedica răspândirea poeziei instigatoare "Înfrățirea românilor uniți", dedicată ASTREI.

34. **1884 aprilie 30, București.** Nota agentului Biroului de Informații al Ministerului de Interne Austro-Ungar informând asupra intenției Societății "Carpați" de a sărbători centenarul răscoalei lui Horea în țară și în Transilvania.

35. **1884 mai 3, Budapesta.** Telegramă cifrată a Ministerului de Interne Ungar către comiții supremi din Transilvania, prin care îi informează asupra datei serbărilor Horea și dispune măsuri severe pentru oprirea lor.

36. **1885 mai 7, Budapesta.** Adresa Ministerului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor către ministrul de interne ungar prin care solicită o decizie privind difuzarea ziarului "România" și informează asupra interzicerii difuzării ziarului "Renașterea".

37. **1884 iunie 16, București.** Scrisoarea ambasadorului austro-ungar în România, Ernst von Mayr, către primul ministru ungar privind atitudinea ziarelor "România" și "Românul" față de Austro-Ungaria.

38. **1884 iulie 7, Orșova.** Raportul pretorului din Orșova către Ministerul de Interne ungar privind conținutul antimaghiar al ziarului "Opinca" și măsurile luate pentru oprirea lui la graniță.

39. **1884 septembrie 23, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne ungar către comitele suprem al Comitatului Turda-Arieș prin

care dispune măsuri împotriva manifestului "Românii de peste munți".

40. **1884 octombrie 11, Budapesta.** Adresa Ministerului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor către ministrul de interne ungar prin care înaintează lista ziarelor românești confiscate precum și destinatarii, și solicită o decizie în privința ziarului "Resboiul".

41. **1884 octombrie 26, București.** Referatul ambasadei austro-ungare la București către primul ministru ungar asupra ziarului "Resboiul".

42. **1884 octombrie 31, Brăila.** Raportul consulului austro-ungar din Brăila către contele Kálnoky privind aniversarea centenarului revoluției lui Horea de către filiala locală a Societății "Carpații".

43. **1884 noiembrie 4, Craiova.** Raportul viceconsulului austro-ungar din Craiova către ambasadorul Ernst von Mayr asupra manifestărilor Horea din localitate.

44. **1884 noiembrie 4, Galați.** Notă informativă adresată ambasadorului austro-ungar la București, Ernst von Mayr, asupra manifestărilor Horea de la Galați.

45. **1884 noiembrie 4, Iași.** Notă informativă adresată ambasadorului austro-ungar la București, Ernst von Mayr, asupra manifestărilor de la Iași dedicate centenarului Horea.

46. **1884 noiembrie 7, Iași.** Notă informativă adresată ambasadorului austro-ungar la București, Ernst von Mayr, asupra manifestărilor de la Iași dedicate centenarului Horea.

47. **1884 noiembrie 13, Aiud.** Adresa comitelui suprem al comitatului Alba de Jos către omologul său din Turda-Arieș, prin care îl înștiințează de ținerea serbărilor Horea de la 28 februarie 1885 într-o localitate din plasa Câmpeni.

48. **1884 noiembrie 18, Timișoara.** Raportul comitelui suprem al comitatului Timiș către ministrul de interne, în care avertizează

asupra implicațiilor, în planul luptei naționale, ale constituirii unei bănci românești la Timișoara.

49. 1884 noiembrie 20, Timișoara. Raportul comitelui suprem al comitatului Timiș către ministrul de interne ungar privind adunarea de constituire a băncii românești din Timișoara, care va deveni "unul din focarele agitațiilor românești în această zonă".

50. 1884 noiembrie 20, Timișoara. Raportul comitelui suprem al comitatului Timiș către ministrul de interne ungar prin care solicită o dispoziție în privința cărții "Revoluțiunea lui Horea" de N. Densușianu, sosită prin poștă pe adresa lui Coriolan Brediceanu.

51. 1884 noiembrie 30, Budapesta. Ordinul ministrului de interne ungar către comitele suprem al comitatului Turda-Arieș, prin care dispune măsuri de împiedicare a pregătirii aniversării Horea, planificată de români pentru 28 februarie 1885 la Alba Iulia.

52. 1884 decembrie 17, Târgu Mureș. Raportul primului procuror al Procuraturii regale din Tg. Mureș către primul ministru ungar în legătură cu sentința în procesul ziarului "Observatorul".

53. 1885 ianuarie 2, Brașov. Raportul comitelui suprem al comitatului Brașov către ministrul de interne ungar prin care aduce la cunoștință că ziarul "Unitatea Națională" are încă drept de difuzare în Transilvania.

54. 1885 ianuarie 9, Carei. Hotărârea Comitetului administrativ al comitatului Satu-Mare de a solicita Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice scoaterea din învățământ a preotului Vasile Lucaciu și desființarea catedrei de limbă română de la Gimnaziul catolic din Satu-Mare.

55. 1885 ianuarie 17, București. Informarea unui agent din București către primul ministru ungar privind expedierea a 40.000 de caiete cuprinzând harta României, în care este inclusă și Transilvania.

56. 1885 ianuarie 24, București. Notă a unui agent către Biroul de Informații al Ministerului de Externe austro-ungar prin care

comunică expedierea către Transilvania a 40.000 de caiete având pe copertă harta României cu toate țările învecinate locuite de români.

57. 1885 februarie 5, Târgu-Mureș. Raportul Tribunalului regal din Târgu-Mureș către ministrul de interne ungar cuprinzând sentința în procesul intentat "Tribunei".

58. 1885 februarie 8, Budapesta. Ordinul circular al ministrului de interne către comitele suprem al comitatului Turda-Arieș prin care dispune urmărirea încercărilor de înființare a societății culturale "Opinca".

59. 1885 februarie 14, Budapesta. Referat asupra unor cărți românești în vederea deciziei privind oportunitatea avizării circulației lor în Austro-Ungaria.

60. 1885 februarie 20, Budapesta. Ordinul ministrului cultelor și instrucțiunii publice către Consiliul Universității din Cluj de a cerceta acțiunea de solidarizare a studenților români cu tribuniiștii.

61. 1885 februarie 22, Budapesta. Propunere către conducerea Ministerului de Interne ungar de interzicere a difuzării "Unității Naționale" din cauza conținutului instigator la adresa Ungariei.

62. 1885 februarie 24, Budapesta. Telegrama ministrului de interne ungar către comitele suprem al comitatului Turda prin care ordonă împiedicarea sărbătorii lui Horea, programată pe 28 februarie.

63. 1885 februarie 26, Câmpeni. Telegrama juzilor din Câmpeni, Roșia Montană și Abrud către ministrul de interne ungar, în care confirmă pregătirile românilor pentru aniversarea Horea din 28 februarie, și solicită intervenția prin intermediul clerului superior.

64. 1885 februarie 26, Budapesta. Telegrama ministrului de interne ungar către comitele suprem al comitatului Turda-Arieș, prin care ordonă împiedicarea sărbătorii lui Horea, inclusiv prin apelul la armată.

65. **1885 februarie 27, Cluj.** Raportul comisiei însărcinate cu anchetarea studenților de la Universitatea din Cluj, solidarizați cu Barițiu și Slavici, achitați în procesul “Tribunei”.

66. **1885 martie 2, Gurghiu.** Scrisoarea învățătorului Pallos Albert către comitetul însărcinat cu întocmirea statutului E.M.K.E.

67. **1885 martie 3 Câmpeni.** Raportul judeului din Câmpeni către comitele suprem al comitatului Turda-Arieș, prin care îl informează despre măsurile luate pentru împiedicarea manifestărilor dedicate centenarului Horea.

68. **1885 martie 5, Câmpeni.** Raportul locotenentului Kovats către Comandamentul de Jandarmi Cluj privind situația din munți în zilele sărbătoririi centenarului Horea.

69. **1885 martie 7, Sighișoara.** Raportul comitelui suprem al comitatului Târnava Mare către ministrul de interne ungar, prin care informează că românii pregătesc aniversarea a 60 de ani de la înființarea Academiei de Științe din București în luna iulie.

70. **1885 martie 17, Aiud.** Raport către Comandamentul Jandarmeriei din Cluj, în care se contestă acuzațiile preoților români, după care jandarmii ar fi împiedicat slujbele de pomenire a lui Horea și Cloșca.

71. **1885 martie 20, Budapesta.** Adresa Ministerului de Interne ungar către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice prin care solicită interzicerea caietelor de geografie cu harta și însemnele României.

72. **1885 aprilie 1, Sighetu Marmăției.** Informarea comitelui suprem al comitatului Maramureș către ministrul de interne ungar privind școlile confesionale românești și rutene și măsurile necesare pentru contracararea ideilor daco-române și panslaviste.

73. **1885 aprilie 14, Hódmező-Vasarhely.** Extras din procesul verbal al adunării generale a Consiliului municipal, în care s-a decis participarea orașului Hódmező-Vasarhely ca membru fondator al societății E.M.K.E.

74. **1885 mai 19, Sibiu.** Raportul comitelui suprem al comitatului Sibiu către ministrul de interne ungar prin care îi comunică schimbarea titlului ziarului "Unitatea Națională" în "Reșinariul" și trimite lista abonaților.

75. **1885 mai 26, Budapesta.** Raportul Procuraturii din Budapesta asupra denunțului Procuraturii din Tg. Mureș împotriva manifestului "Martirii libertății", cuprinzând capetele de acuzare și încadrarea lor juridică.

76. **1885 iunie 15, București.** Informarea unui agent din București către primul ministru ungar privind desfășurarea adunării Societății "Carpați" din 13 iunie.

77. **1885 iulie 6, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne ungar către comitele suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca prin care dispune urmărirea preoților români ajutați de o asociație din România.

78. **1885 august 5, București.** Notă a unui agent al Serviciului de informații al Ministerului de Externe Austro-Ungar privind reacția opiniei publice din București la îndepărtarea inscripțiilor neungurești de la Băile Tușnad.

79. **1885 august 25, Budapesta.** Adresa ministrului de interne ungar către ambasadurul austro-ungar la București, prin care solicită informații privind acțiunea de sprijinire a preoților români săraci din Transilvania.

80. **1885 septembrie 2, Budapesta.** Ordin telegrafic către comitele suprem al comitatului Turda-Arieș pentru urmărirea proclamațiilor "Iredentei române", răspândite în Transilvania.

81. **1885 septembrie 6, București.** Informarea agentului Vandory Lajos, redactor la "Bukaresti Hirado", către primul ministru ungar, asupra iredentismului românesc.

82. **1885 septembrie 13, București.** Informarea unui agent din București, către primul ministru ungar, în legătură cu activitățile iredentei românești și atitudinea autorităților față de acestea.

83. **1885 septembrie 19, Deva.** Raportul procurorului regal către prim-procurorul din Târgu-Mureș, propunând desființarea cercului de lectură din Deva întrucât permite camuflarea activității extremiștilor români.

84. **1885 septembrie 21, Târgu-Mureș.** Raportul prim-procurorului din Tg. Mureș către primul ministru ungar prin care înaintează raportul procurorului din Deva, referitor la asociația de lectură de acolo, care camuflează mișcarea națională românească.

85. **1885 septembrie 22, Budapesta.** Adresa Ministerului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor către Ministerul de Interne austro-ungar prin care informează asupra lipsei de loialitate a funcționarilor municipali din comitatele Sibiu, Brașov și Bistrița-Năsăud.

86. **1885 octombrie 1, Turda.** Raportul comitelui suprem al comitatului Turda-Arieș către ministrul de interne ungar prin care solicită acordul pentru angajarea unui agent care să supravegheze mișcările românești.

87. **1885 octombrie 2, Alud.** Raportul vicecomitelui comitatului Alba de Jos către ministrul de interne ungar prin care solicită dislocarea la Zlatna a două companii de soldați "pentru intimidarea românilor".

88. **1885 octombrie 7, Zlatna.** Raport către Comandamentul cercual nr. 1 de jandarmi privind starea de spirit din Țara Moților.

89. **1885 octombrie 8, Orșova.** Raportul judeului din Orșova către ministrul de interne ungar asupra unor manuale și publicații intrate recent din România.

90. **1885 octombrie 16, Orșova.** Raportul judeului din Orșova către ministrul de interne ungar, prin care îl informează asupra introducerii de dinamită și manifeste din România în Transilvania.

91. **1885 octombrie 17, Budapesta.** Ordine ale ministrului de interne către comiții supremi din Transilvania, prin care se dispune

verificarea unor informații în legătură cu pătrunderea de manifeste și dinamită dinspre România.

92. **1885 octombrie 19, Miercurea-Ciuc.** Raportul vice-comitelui comitatului Ciuc către ministrul de interne ungar prin care solicită deplasarea unei unități militare în zonă datorită mișcării naționale românești, reactivată în zona de graniță cu Moldova.

93. **1885 octombrie 21, București.** Notă a unui agent al Biroului de Informații al Ministerului de Externe Austro-Ungar asupra ziarelor "România Liberă", "Unitatea Națională" și "Gazeta Transilvaniei".

94. **1885 octombrie 23, Budapesta.** Adresa Ministerului de Interne ungar către ministrul de interne comun austro-ungar prin care solicită intervenția energică pe lângă guvernul român, care sprijină tacit activitatea societăților "Carpații" și "Iridenta română".

95. **1885 octombrie 25, Budapesta.** Adresa ministrului de interne ungar către comitele suprem al comitatului Satu-Mare prin care îi trimite spre aprobare excluderea lui Vasile Lucaciu de la adunarea generală.

96. **1885 octombrie 31, Câmpeni.** Raportul unui agent informativ către comitele suprem al comitatului Turda-Arieș privind atmosfera politică din zona Munților Apuseni.

97. **1885 noiembrie 10, Câmpeni.** Relatarea unui informator către comitelui suprem al comitatului Turda-Arieș privind starea de spirit din Câmpeni.

98. **noiembrie 13, Nagy Szöllős.** Raport către Comandamentul de Jandarmi din Nagy Zsollos (comitatul Ugocea) privind acțiunile preoților români din Turț și Bătărci.

99. **1885 noiembrie 20, Budapesta.** Referat ministerial propunând interzicerea "Revistei Societății Tinerimea Română".

100. **1885 noiembrie 22, Budapesta.** Referat asupra conținutului revistei "Convorbiri literare", solicitat de Ministerul de Interne ungar.
101. **1885 noiembrie 23, Nagy Szöllős.** Raportul comitelui suprem al comitatului Ugocea către ministrul de interne ungar în legătură cu acțiunile desfășurate împotriva mișcării naționale românești.
102. **1885 noiembrie 24, Bistrița.** Raportul comitelui suprem al comitatului Bistrița-Năsăud către ministrul de interne ungar prin care solicită respingerea statutelor cercului de lectură din Valea Bargăului.
103. **1885 decembrie 10, Budapesta.** Adresa Ministerului Lucrărilor Publice și Comunicațiilor către ministrul de interne ungar prin care înaintează situația ziarelor interzise intrate prin zona Direcției poștale din Sibiu.
104. **1885 decembrie 14, Budapesta.** Raportul Ministerului Finanțelor către primul ministru ungar în legătură cu situația cărților românești confiscate de la librarul Klein din Arad.
105. **1885 decembrie 22, Câmpeni.** Raportul judeului din Câmpeni și dispoziția comitelui suprem al comitatului Turda-Arieș privind cartea "Istoria Românilor", primită din România de învățătorul Nicolae Corcheș.
106. **1885 decembrie 24, Budapesta.** Adresa ministrului justiției către ministrul de interne ungar prin care înaintează hotărârea judecătorească de punere în libertate a lui Iacob Caiman și Petru Iorgovici, acuzați de răspândirea manifestelor "Iridentei române".
107. **1885 decembrie 27, Carei.** Raportul comitelui suprem al comitatului Satu-Mare în legătură cu excluderea lui Vasile Lucaciu din comitetul municipal.
108. **1886 ianuarie 4, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne către comitele suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca prin care

dispune cercetarea acțiunilor naționale românești ascunse sub activitatea Băncii "Albina".

109. **1886 ianuarie 12, Turda.** Raportul comitelui suprem al comitatului Turda-Arieș către ministrul cultelor și instrucțiunii publice, în care apreciază intensificarea mișcării naționale românești după aniversarea Horea și solicită lista manualelor, hărților și celorlalte materiale care trebuie reținute.

110. **1886 februarie 25, Sfântu Gheorghe.** Raportul comitelui suprem al comitatului Trei Scaune către ministrul de interne ungar, prin care solicită înființarea unei școli de stat în Poiana Sărată în scop de maghiarizare.

111. **1886 aprilie 21, Budapesta.** Adresa Ministerului Justiției către ministrul de interne ungar prin care solicită o decizie asupra tipăriturii "Românii de peste munți", găsită la notarul Gheorghe Cârlanu din Poienița, cercetat pentru răspândirea proclamației "Iridentei române".

112. **1886 iulie 12, Cluj.** Programul de lucru al Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania (E.M.K.E.).

113. **1886 iulie 31, Sibiu.** Circulara Mitropoliei ortodoxe din Sibiu către protopopiate prin care le comunică faptul că, începând cu anul școlar următor, învățătorii neatestați la limba maghiară își vor pierde postul.

114. **1886 octombrie 10, Budapesta.** Ordinul ministrului de interne ungar către comitele suprem al comitatului Turda-Arieș prin care dispune urmărirea lui Constantin Crișan, fost redactor la "România literară", bănuț ca iredentist.

115. **1886 noiembrie 2, Sighișoara.** Răspunsul comitelui comitatens Târnava Mare al E.M.K.E. la chestionarul Asociației privind raporturile naționale din zonă și perspectivele maghiarizării.

116. **1886 noiembrie 19, Budapesta.** Circulara ministrului de interne ungar către comitatul Cluj prin care comunică sentința

Tribunalului regal din Tg. Mureș de interzicere a broșurii "Români de peste munți", pentru punere în aplicare.

117. 1887 februarie 13, București. Notă informativă în legătură cu atitudinea guvernului român față de "Iredenta română" și apariția ziarului "Unirea".

118. 1887 februarie 17, Budapesta. Adresa ministrului de interne ungar către ministrul de externe austro-ungar prin care solicită informații asupra legăturii ziarului "Unirea" cu guvernul român, în vederea interzicerii difuzării lui în Ungaria.

119. 1887 februarie 24, Budapesta. Adresa Primăriei orașului Budapesta către Comandantul Poliției Capitalei, prin care solicită rezultatele investigațiilor desfășurate pentru confiscarea manifestelor românești "Martirii libertății optzeci și patru" și "Românilor".

120. 1887 aprilie 12. Principiile activității de ajutorare a Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania (E.M.K.E.), adoptate în adunarea Comitetului director. În anexă, liniile culturale de activitate în teritoriu și chestionarele elaborate de Comitetul de redactare a statutelor asociației.

121. 1887 mai 21, Turea. Scrisoarea notarului Sandor György din Turea către E..M.K.E. în legătură cu opoziția populației față de activitățile asociației.

122. 1887 noiembrie 25, Mihăiești. Scrisoarea contelui Banffi Bela către secția Cluj a asociației E.M.K.E. prin care comunică opiniile sale privind misiunea acesteia și refuzul de a primi conducerea secției clujene.

123. 1888 ianuarie 2, Budapesta. Extras din procesul-verbal al Consiliului de Miniștri regal maghiar în care s-a dispus deschiderea acțiunii penale împotriva generalului Traian Doda, pentru instigare naționalistă.

124. 1888 august 28, Oradea. Adresa vicecomitelui comitatului Bihor către Comandamentul flancului jandarmeriei maghiare prin

care solicită o percheziție la locuitorii din Izbuc, Vașcău și Bârzești, abonați ai ziarului "Gazeta Săteanului", editată în România.

125. 1888 septembrie 10, Budapesta. Raportul Comandamentului cercului nr. III de jandarmi către ministrul de interne ungar privind percheziția domiciliară efectuată la locuitorii români din Vașcău și Bârzești, unde s-au descoperit exemplare din "Gazeta Săteanului".

126. 1888 decembrie 2, Lugoj. Raportul comitelui suprem al comitatului Caraș-Severin către ministrul de interne ungar în legătură cu aducerea silită a generalului Traian Doda, acuzat de agitație naționalistă în presă, în fața Tribunalului din Arad.

127. 1888 decembrie 21, Bistrița. Raportul comitelui suprem al comitatului Bistrița-Năsăud către ministrul de interne în legătură cu reținerea autorităților și instituțiilor locale de a arbora drapelul statului ungar și măsurile luate pentru remedierea situației.

128. 1889 ianuarie 9, Cluj. Raportul comitelui suprem al comitatului Cluj către ministrul de interne ungar, prin care propune respingerea statutelor societății "Minerva" a studenților români.

129. 1889 ianuarie 26, Budapesta. Adresa ministrului de interne ungar către ministrul cultelor și instrucțiunii publice prin care solicită respingerea solicitării studenților români de la Facultatea de Științe din Cluj de a înființa societatea "Minerva".

130. 1889 august 6, Rimetea. Raportul învățătorului din Rimetea, beneficiar de ajutor bănesc din partea E.M.K.E., către conducerea asociației, relevând rezultatele obținute de elevii români în însușirea limbii maghiare.

131. 1889 august 11, Miheșiu. Adresa preotului ortodox din Miheșiu către protopop prin care solicită o acțiune urgentă, în colaborare cu protopopul greco-catolic, pentru anularea deciziei de înființare a unei școli de stat în localitate.

132. 1889 august 31, Pogăceaua. Adresa protopopului greco-catolic Pogăceaua către preotul ortodox din Miheșu prin care

propune încheierea unei convenții, pentru susținerea unei școli profesionale comune.

133. **1889 octombrie 21, Budapesta.** Adresa Ministerului Comerțului către ministerul de interne ungar prin care îl informează în legătură cu trimerile prin poștă către dr. Vasile Lucaciu, începând cu anul 1882.

134. **1890 iulie 6, Budapesta.** Adresa Ministerului de Interne ungar către ministrul comerțului prin care solicită împiedicarea sau amânarea întemeierii băncii românești "Someșana" din Dej.

135. **1891 februarie 19, Budapesta.** Ordinul Ministerului de Interne ungar către comitele suprem al comitatului Satu Mare prin care solicită informații privind înființarea unei bănci românești la Seini, în scopul sprijinirii mișcării naționale românești.

136. **1891 februarie 25, Carei.** Raportul comitelui suprem al comitatului Satu Mare către ministrul de interne ungar prin care informează că românii din Seini se pregătesc să constituie o instituție financiară mai mare în locul actualei "Societăți caritabile", și observă că autoritatea politică nu poate împiedica înființarea unor asemenea instituții constituite legal.

137. **1891 februarie 26, Satu Mare.** Adresa președintelui Tribunalului regal către comitele suprem al comitatului Satu Mare prin care îl informează despre existența a două instituții financiare românești: la Seini, respectiv Chiuzbaia.

138. **1891 februarie 27, Cluj.** Raportul comandantului poliției către primarul orașului Cluj asupra desfășurării adunării reprezentanților alegătorilor români din oraș și Gilău, dedicată discutării proiectului legii învățământului preșcolar, atacată cu violență de către studenții maghiari.

139. **1891 februarie 28, Câmpeni.** Procesul-verbal al ședinței cercului electoral Rimetea în care s-a ales conducerea și s-a adoptat o declarație de protest contre legii de maghiarizare a învățământului preșcolar.

140. **1891 martie 2, Budapesta.** Broșura "Cine sunt ungurii și cine sunt românii", de Ioan Athanasiade.

141. **1891 martie 7, Târgu Secuiesc.** Adresa orfelinatului de fete din Târgu Secuiesc către E.M.K.E. prin care solicită o bursă în vederea maghiarizării a doi copii români.

142. **1891 martie 7, Carei.** Raportul comitelui suprem al comitatului Satu-Mare către ministrul de interne ungar, privind stadiul constituirii instituției financiare inițiate de preoții Vasile Lucaciu și Alexe Berinde.

143. **martie 7, București.** Nota unui agent din București către Biroul de Informații al Ministerului de Externe Austro-Ungar prin care trimite Memoriul redactat de studenții Universității din București privind situația românilor din Ungaria.

144. **1891 martie 17, Lugoj.** Raportul comitelui suprem al comitatului Caras-Severin către ministrul de interne ungar, în legătură cu răspândirea masivă în zonă a Memoriului studenților din București și necesitatea unui ordin de confiscare a lui la poștă.

145. **1891 martie 18, Sighetul Marmăției.** Raportul comitelui suprem al comitatului Maramureș către ministrul de interne ungar privind manevrele sale de zădărniciere a înființării unei bănci românești și mișcarea națională ascendentă din zonă.

146. **1891 aprilie 9, Baia Mare.** Raportul prim-pretorului din Baia Mare către comitele suprem al comitatului Satu Mare despre implicarea dr. Vasile Lucaciu în sprijinirea unei acțiuni revendicative a muncitorilor mineri.

147. **1891 aprilie 18, Carei.** Ordinul comitelui suprem al comitatului Satu-Mare către primarul din Baia Sprie prin care solicită raport asupra implicării dr. Vasile Lucaciu în tulburările muncitorilor fiscali și eventuale dovezi ale acestei implicări.

148. **1891 aprilie 26, Baia Sprie.** Raportul primarului din Baia Sprie către comitele suprem al comitatului Satu Mare asupra implicării dr. Vasile Lucaciu în acțiunile muncitorilor fiscali, cărora

le-a asigurat asistență juridică în schimbul unei donații pentru biserica din Sisești.

149. 1891 august 10, Chiochiș. Raportul prim-pretorului plășii Chiochiș către comitele suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca asupra măsurilor luate pentru supravegherea mișcărilor românești solicitând suplimentarea efectivelor de jandarmi.

150. 1891 august 29, Milano. Scrisoarea de solidaritate a studențimii italiene, redactată de Dino Rondani, adresată studențimii române.

151. 1891 octombrie 18, Cluj. Raportul primarului orașului Cluj către comitele suprem al comitatului Cluj asupra conduitei politice îndoielnice a preotului Vasile Podoabă.

152. 1891 octombrie 20, Satu Mare. Raportul președintelui Tribunalului regal din Satu-Mare către comitele suprem al comitatului Satu-Mare prin care comunică înființarea casei de economii și credit "Sătmăreana" din Seini.

153. 1891 noiembrie 18, Viena. Extras, pentru ministrul de interne ungar, din raportul consulului austro-ungar la Milano, privind ecoul apelului studenților români către studențimea italiană.

154. 1891 decembrie 11, Bonțida. Adresa preotului romano-catolic din Bonțida către conducerea E.M.K.E. prin care solicită o contribuție de 100 florini anual la salariul învățătorului romano-catolic, pe motivul contribuției sale la maghiarizarea românilor.

155. 1891 decembrie 15, Viena. Extras, pentru ministrul de interne ungar, din raportul consulului austro-ungar la Milano, privind activitatea președintelui Cercului academic universitar din Milano, Dino Rondani, de organizare a unor comitete de solidaritate cu românii în rândurile studențimii italiene.

LIST OF THE DOCUMENTS

1. **1881, June 20, Bucharest.** Informing notice towards the Information Office of the Austrian-Hungarian Ministry of Foreign Affairs concerning data on Partenie Cosma, Scipione Bădescu, Ioan Slavici and other efficient Daco-Roman propagandists from Romania natives in Transylvania.

2. **1881, October 5, Braşov.** Information notice toward Information Office of the Austrian-Hungarian Ministry of Foreign Affairs regarding the adhesion of the Romanian students from Austria-Hungary to the idea of Transylvania union with Romania.

3. **1881, November 2, Bucharest.** Information of the agent from Bucharest towards the Information Office of the Austrian-Hungarian Ministry of Foreign Affairs concerning the scholarship granted by the Romanian state and the "Society Concordia" of Transylvanian students.

4. **1881, November 15, Vienna.** Address of the Information Office of the Austrian-Hungarian Ministry of the Foreign Affairs towards the Hungarian Prime Minister regarding the increasing disposition of Romanian students from Transylvania towards Romania.

5. **1881, December 9, Orşova.** Report of the customs inspector of Orşova towards the Hungarian Ministry of Internal Affairs through which is sending a confiscated wall calendar, considered to be an abbeccor one.

6. **1882, February 11, Budapest.** Address of the Ministry of Public Works and Communications towards the Hungarian Ministry of the Internal Affairs, in which it requests for orders in connection with the wall calendars "Dacia", which are offending the territorial integrity of the monarchy.

7. **1882, February 22, Utvin.** Report of the local notary towards the the county judge of Utvin regarding the confiscation of a map and some writings received from Romania by the orthodox priest from Sânmihaiul Român.

8. **1882, February 22, Budapest.** Excerpt of the minutes of the Hungarian Council of Ministers regarding the forbidding statement on the circulation of "Dacia Calendar" on 1882.

9. **1882, February 15, Timișoara.** Report of the supreme governor of Timiș county towards the Hungarian Ministry of Internal Affairs concerning the confiscation of a Dacian-Romanian map from the orthodox priest of Sânmihaiul Român.

10. **1882, March 16, Timișoara.** Report of the supreme governor of Timiș county towards the Hungarian Ministry of Internal Affairs regarding the on gendarmes' supervision of some inhabitants from Sânmihaiul Român being in relationship with Romania.

11. **1882 April 9, Budapest.** Address of the Finance Ministry towards the Hungarian Minister of the Internal Affairs informing about political meetings kept by Greek-Catholic priests from Arad and Bihor counties under the mask of religious ones.

12. **1882, May 10, Bucharest.** Information towards the Information Office of the Austrian-Hungarian Ministry of Foreign Affairs regarding the Action Committee of "Irredenta" from Ploiești.

13. **1882, June 14, Bucharest.** Information of the Information Office of the Austrian-Hungarian Ministry of Foreign Affairs towards the minister of the Internal Affairs, comprising the report of an agent from Bucharest about prince Grigore Sturdza's involment in the National Movement.

14. **1882, June 29, Bistrița.** Report of the supreme governor of Bistrița-Năsăud county towards the Hungarian Prime Minister regarding the result of the investigations on Ioan Bădescu, clerk at Bistrița Court.

15. **1882, July, Budapest.** Order of the Hungarian minister of the Internal Affairs towards the supreme governor of Turda county to strictly watch over some Romanians who intend to come to Transylvania to instigate.

16. **1882, July 26, Sighetul Marmăției.** Report of the supreme governor of Maramureș county to the Hungarian minister of the Internal Affairs regarding the Romanian National Movement in the county, within the context of the preparations of the meeting "The Society for the foundation of the Romanian national theatre".

17. **1882, July 26, Bucharest.** Information of an agent from Bucharest sent by the Information Office of the Austrian-Hungarian Ministry of Foreign Affairs towards the Hungarian minister of the Internal Affairs, including information about the newspaper "România liberă" and its editor Radu Popea.

18. **1882, August 17, Sighetul Marmăției.** Report of the supreme governor of Maramureș county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs regarding the content of speeches held by Vincentiu Babeș and local leaders with the occasion of Romanians' banquet.

19. **1882, September 5, Budapest.** Address of the Ministry of Public Works and Communications towards the Hungarian minister of the Internal Affairs, by which four copies of the forbidden newspaper "România liberă", confiscated at Orșova, are sent.

20. **1882, November 21, Sighetu Marmăției.** Telegram of the supreme governor of the Maramureș county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs, by which he communicates the decisions of the loyalist meeting convened by the vice-governor Vasile Mihalca regarding the sentence of the Memorandum.

21. **1882, November 22, Sighetul Marmăției.** Report of the supreme governor of Maramureș county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs regarding the Romanian loyalist meeting convened by the vice-governor Vasile Mihalca.

22. **1883, March 3, Sibiu.** Circular letter of the orthodox metropolitan bishop Miron Romanul to the districts of the archpriests from Transylvania, by which he advised the clergymen not to initiate and support the organization of some violent actions against the education bill.

23. **1883, March 22, Vienna.** Address of the Austrian-Hungarian Ministry of the Internal Affairs towards the Hungarian minister of the Internal Affairs, by which they announced him the withdrawal of the right delevering rights for the socialist publication "Dacia Viitoare".

24. **1883, April 4, Vienna.** Address of the Austrian-Hungarian Ministry of the Internal Affairs towards the minister of Internal Affairs by which they announce the deliverence forbidding of the special editions of the newspaper "România liberă", entitled "Alegătorul" and the "Poporul roman".

25. **1883, May 17, Cluj.** Report of gendarmes' Commander towards the Hungarian minister of the Internal Affairs through which he is informing about the development of the pupils' demonstration in Blaj, dedicated to the 1848 revolution.

26. **1883, May 17, Vienna.** Address of the Austrian-Hungarian Ministry of the Internal Affairs towards the Hungarian minister of the Internal Affairs by which they announce the forbidding delivery of magazine "Contemporanul".

27. **1883, June 7, Budapest.** Order of the Ministry of the Cult and Public Education to the administrators of public establishments, by which he requests the inquiring of public demonstration from Blaj, where they paid homage to the 1848 heroes, they raised the Romanian flag and they sang national songs.

28. **1883, June 26-27, Blaj.** The testimonies of Aureliu Harsianu, Stefan Banfi and Iuliu Hodos, students, and Aureliu Popa owner, regarding the moving of the place of the stone from the Liberty Plains and raising of the Romanian flag with the occasion of the 35 years' Aniversary since the Great Assembly on the 15th of May, 1848.

29. **1883, July 24, Bucharest.** Address of the Ministry of the Cult and Public Education, towards the Hungarian minister of the Internal Affairs by which he is informing about the steps taken against the priests who took part in the meeting "The Society for the foundation of the Romanian national theatre" held in Sighetul Marmăției on August 1882.

30. **1883, August 6, Bucharest.** Report of the agent Vándory Lajos, "Bukaresti Hiradó"s editor, towards the Hungarian minister of the Internal Affairs regarding the newspaper "Patria", the setting up of patriarchate and spying of the Romanian army.

31. **1883, August 13, Budapest.** Report of the Hungarian minister of the Internal Affairs to the Austrian-Hungarian Ministry of Foreign Affairs by which he is informing the fact that the changing of Bucharest metropolitan church into a patriarchate was accomplished.

32. **1883, September 7, Târgu Mureș.** List of the subscribers from Mureș-Turda county to the Romanian issues "Observatoriul", "Telegraful roman" and "Gazeta Transilvaniei".

33. **1883, November 14, Budapest.** Order of the Hungarian minister of the Internal Affairs towards the supreme governor of the Turda-Arieș county to stop spreading of the abettor poem "Establishing a Close Friendship among the Romanians" dedicated to ASTRA.

34. **1884, April 30, Bucharest.** Information of the agent from the Information Office of the Austrian-Hungarian Ministry of the Internal Affairs on the intention of "Carpații" Society to celebrate the hundredth of Horea's uprising in the country and in Transylvania.

35. **1884, May 3, Budapest.** Code telegram of the Hungarian Ministry of the Internal Affairs towards the supreme governor of Transylvania, by which they are informing about the date of Horea's Aniversary and ordering its interdiction.

36. **1885, May 7, Budapest.** Address of the Ministry of Public Works and Communications towards the Hungarian minister of the

Internal Affairs requesting for a decision regarding the delivering of the newspaper "Romania" and the informing about the forbidden deliverance of the newspaper "Renașterea".

37. **1884, June 16, Bucharest.** The letter of the Austrian-Hungarian ambassador Ernst von Mayr in Romania, adressed to the Hungarian Prime Minister regarding the attitude of the newspapers "România" and "Românul" towards the Austria-Hungaria.

38. **1884, July 7, Orșova.** Report of the county chief of Orșova to the Hungarian Ministry of the Internal Affairs regarding the against Hungarian content of the newspaper "Opinca" and the steps taken by the authorities to stop it at the borders.

39. **1884, Sepember 23, Budapest.** Order of the Hungarian minister of the Internal Affairs towarde the supreme governor of Turda-Arieș county to take steps against the manifesto "The Romanians beyond the mountains".

40. **1884. October 11, Budapest.** Address of the Ministry of Public Works and Communications towards the Hungarian minister of the Internal Affairs by which they sent the list of the ceised Romanian newspaper and their addressees and they asked for a decision concerning the newspaper "Resboiul".

41. **1884, October 26, Bucharest.** Paper of the Austrian-Hungarian Embassy from Bucharest towards the Hungarian Prime Minister sbout the newspaper "Resboiul".

42. **1884, October 31, Brăila.** Report of the Austrian-Hungarian consul in Brăila to count Kalnoky regarding the Horea's hundredth aniversary by the local branch of the "Carpații" Society.

43. **1884, November 4, Craiova.** Report of the Austrian-Hungarian viceconsul in Craiova towards the ambassador Ernst von Mayr about the local manifestations dedicated to Horea.

44. **1884, November 4, Galați.** Intelligence report addressed to the Austrian-Hungarian ambassador in Bucharest, Ernst von Mayr, about the Horea manifestations in Galați.

45. **1884, November 4, Jassy.** Intelligence report addressed to the Austrian-Hungarian ambassador in Bucharest, Ernst von Mayr, about the manifestations in Jassy on the occasion of Horea's hundredth Anniversary.

46. **1884, November 7, Jassy.** Intelligence report addressed to the Austrian-Hungarian ambassador in Bucharest, Ernst von Mayr, about the manifestations in Jassy on the occasion of Horea's hundredth Anniversary.

47. **1884, November 13, Aiud.** Address of the supreme governor of the Alba de county district towards that from Turda-Arieș, by which he informs him about the demonstrations on Horea's held on 28th February 1885 in a locality from the rural district Câmpeni.

48. **1884, November 18, Timișoara.** Report by the supreme governor of Timiș county towards the minister of the Internal Affairs warning about the implications, on the level of national struggle, on the establishing of a Romanian bank in Timișoara.

49. **1884, November 20, Timișoara.** Report of the supreme governor of the Timiș county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs regarding the meeting of setting up the Romanian bank in Timișoara, which will become "one of the centre of Romanian disorders in the area".

50. **1884, November 20, Timișoara.** Report of the supreme governor of Timiș county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs asking for a statement concerning the book "Horea's Revolution" written by N. Densusianu, arrived by post on Coriolan Brediceanu's address.

51. **1884, November 30, Budapest.** Order of the Hungarian minister of the Internal Affairs to the supreme governor of the Turda-Arieș county by which he is disposing some steps to stop the hundredth Anniversary of Horea, planned by the Romanians on the 28th of February, 1885 at Alba Iulia.

52. 1884, December 17, Târgu Mureş. Report of the General Prosecutor of the Royal Prosecutor's Office from Târgu Mureş towards the Hungarian Prime Minister about the sentence in the proceedings against the newspaper "Observatoriul".

53. 1884, January 2, Braşov. Report of the supreme governor of the Braşov county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs informing that the newspaper "Unitatea Naţională" can still be delivered in Transylvania.

54. 1885, January 9, Carei. Decision of the Administrative Committee of the Satu Mare county by which they request the Ministry of the Cults and Public Education to interdict the priest Vasile Lucaciu to teach and to dissolve the Romanian language department from the Catholic Gymnasium in Satu Mare.

55. 1885, January 17, Bucharest. Information of an agent from Bucharest towards the Hungarian Prime Minister regarding the sending away of 40.000 exercise-books comprising the map of Romania in which Transylvania was included too.

56. January 24, Bucharest. Informing of an agent towards the Information Office of the Austrian-Hungarian Ministry of the Internal Affairs by which they communicate the sending of 40.000 exercise-books to Transylvania, having on the cover the map of Romania with all those countries in the neighbourhood inhabited by Romanians.

57. 1885, February 5, Târgu Mureş. Report of the Hungarian Royal Court from Târgu Mureş towards the Hungarian minister of the Internal Affairs comprising the sentence in the proceedings against "Tribuna".

58. 1885, February 8, Budapest. Circular order of the minister of the Internal Affairs towards the supreme governor of the Turda-Arieş county by which is disposing pursuit on the attempts of setting up the cultural society "Opinca".

59. 1885, February 14, Budapest. Communication about some Romanian books in order to decide on the opportunity of their diffusion in Austria-Hungary.

60. **1885, February 20, Bucharest.** Order of the minister of the Cults and Public Education towards the Council of Cluj University to check the action of the Romanian students joining the cause of those from "Tribuna".

61. **1885, February 22, Budapest.** Proposal addressed to the leader of the Hungarian Ministry of the Internal Affairs to forbid diffusion of the issue "National Unity" because of its abettor content towards Hungary.

62. **1885, February 24, Budapest.** The telegram of the Hungarian minister of the Internal Affairs towards the supreme governor of the Turda county by which he is ordering to hinder Horea hundredth Anniversary on the 28th of February.

63. **1885, February 26, Câmpeni.** Telegram of the judges of districts Câmpeni, Roșia Montana and Abrud towards the Hungarian minister of the Internal Affairs confirming Romanian' preparations for the Horea's Anniversary and requesting for high clergymens involvement.

64. **1885, February 26, Budapest.** Telegram of the Hungarian minister of the Internal Affairs towards the suprem governor of Turda-Arieș county, by which he is orders to forbid Horea's Anniversary appealing inclusively to the army.

65. **1885, February 27, Cluj.** Report of the committee for inquiring the students of the Cluj University, who joined the cause of Barițiu and Slavici, involved in the "Tribuna" proceedings.

66. **1885, March 2, Gurghiu.** School teacher Pallos Albert's letter to the addressed to the committee which drew up the statute of E.M.K.E.

67. **1885, March 3, Câmpeni.** Report of the judge of Câmpeni towards the supreme governor of the Turda-Arieș county about the steps taken to hinder Horea's hundredth Anniversary.

68. **1885, March 5, Câmpeni.** Lieutenant Kovats' report towards the Cluj Gendarmes Commander concerning the situation in the mountains during the Horea's hundredth Anniversary.

69. **1885, March 7, Sighișoara.** Report of the supreme governor of the Târnava Mare county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs informing about Romanians' preparations for the 60th Anniversary of the Science Academy foundation in Bucharest.

70. **1885, March 17, Aiud.** Report towards the Gendarmes Commander from Cluj concerning the accusations brought to the Romanian priests' and about the stopping Horea and Cloșca's commemoration mass.

71. **1885, March 20, Budapest.** Address of the Hungarian Ministry of the Internal Affairs towards the Ministry of the Cults and Public Education requesting the prohibition of geography exercise-books comprising the map and signs of Romania.

72. **1885, April 1, Sighetul Marmăției.** Information of the supreme governor of the Maramureș county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs concerning the Romanian and Ruthenian confessional schools and the necessary steps needed to struggle against the Dacian-Romanian and Pan Slavist Ideas.

73. **1885, April 14, Hódmező-Vasarhely.** Excerpt of the minutes of the general meeting of the Town Council where it was decided that Hódmező-Vasarhely town should take part as founder of the E.M.K.E. society.

74. **1885, May 19, Sibiu.** Report of the supreme governor of the Sibiu county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs by which he communicates about the changing of the newspaper's title "Unitatea Națională" into "Reșinariul" and he sent the list of the subscribers.

75. **1885, May 26, Budapest.** Report of the Presecutor's Office in Budapest about the denunciation of the Prosecutor's Office from

Tirgu Mureş against the manifesto "Martyrs of Liberty", including the counts of the indictment and their juridical framing.

76. **1885, June 15, Bucharest.** Report of an agent from Bucharest adressed to the Hungarian Prime Minister regarding the gathering of the Society "Carpații" on the 13th of June.

77. **1885, July 6, Budapest.** Order of the Hungarian minister of the Internal Affairs towards the supreme governor of Solnoc-Dăbica county to persue the Romanian priests helped by an association from Romania.

78. **1885, August 5, Bucharest.** Information of an agent of the Intelligence Service of the Austrian-Hungarian Ministry of the Foreign Affairs concerning the reaction of public opinion from Bucharest when the non-Hungarians inscriptions from Băile Tuşnad were removed.

79. **1885, August 25, Budapest.** Address of the Hungarian minister of the Internal Affairs towards the Austrian-Hungarian ambassador in Bucharest by which they request information regarding the action of supporting of poor Romanian priests from Transylvania.

80. **1885, September 2, Budapest.** Telegraphic order towards the supreme governor of Turda-Arieş county to pursue the "Romanian Irredenta" proclamation spread in Transylvania.

81. **1885 September 6, Bucharest.** The information of the agent Vándory Lajos, editor at "Bukaresti Hiradó", adressed to the Hungarian Prime Minister regarding the Romanian irredentistiv movement.

82. **1885 September 13, Bucharest.** Report of an agent from Bucharest towards the Hungarian Prime Minister regarding the Romanian irredenta activities and the attitude of the authorities on this.

83. **1885 September 19, Deva.** Report of the royal prosecutor to the general prosecutor of Tirgu Mureş regarding the dissolving of

the reading the association from Deva because allows the disguising Romanian extremists activities.

84. 1885 September 21, Târgu Mureș. Report of the general prosecutor in Tîrgu Mureș to the Hungarian Prime Minister by which he submitted the report to the prosecutor from Deva about the reading association in that area, which disguised the Romanian national movement.

85. 1885 September 22, Budapest. Address of the Ministry of Public Works and Communications towards the Austrian-Hungarian Ministry of the Internal Affairs about the lack of clerks loyalty from the counties Sibiu, Brașov and Bistrița-Năsăud.

86. 1885 October 1, Turda. Report of the supreme governor of the Turda-Arieș county towards the Hungarian Ministry of the Internal Affairs requesting for an agreement to employ an agent to watch the Romanian movements.

87. 1885 October 2, Aiud. Report of the vicegovernor of the Alba de Jos county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs requesting for distribution of 2 companies at Zlatna "To intimidate the Romanians".

88. 1885, October 7, Zlatna. Report of the Gendarmes Commandment no.1 regarding the stats of mind in Țara Moților.

89. 1885, October 8, Orșova. Report of the judge of Orșova towards the Hungarian minister of the Internal Affairs concerning some textbooks and publications that have recently entered Romania.

90. 1885, October 16, Orșova. Report of the judge of Orșova towards the Hungarian minister of the Internal Affairs about the bringing of dynamite and manifestos from Romania to Transylvania.

91. 1885, October 17, Budapest. Orders of the minister of the Internal Affairs to the supreme governors of Transylvania to check some informations about the diffusion of manifestos and dynamite from Romania.

92. October 19, Miercurea Ciuc. Report of the vicegovernor of the Ciuc county to the Hungarian minister of the Internal Affairs requesting for a military unit in the area because the Romanian national movement has reactivated in the border area with Moldavia.

93. 1885, October 21, Bucharest. Information of an agent from the Information Office of the Austrian-Hungarian Ministry of Foreign Affairs about the newspapers "România Liberă" and "Gazeta Transilvania".

94. 1885, October 23, Budapest. Address of the Hungarian Ministry of the Internal Affairs towards the mutual Austrian-Hungarian minister of Foreign Affairs requesting for quick intervention to the Romanian government which implicitly supported the activity of the societies "Carpații" and "Romanian Irredenta".

95. 1885 October 25, Budapest. Address of the Hungarian minister of the Internal Affairs towards the supreme governor of the Satu Mare county requesting for approval in the case Vasile Lucaciu's excluding from the general meeting.

96. 1885 October 31, Câmpeni. Report of an informer towards the supreme governor of the Turda-Arieș county about the political atmosphere in the Apuseni Mountains area.

97. 1885 November 10, Câmpeni. Notes of an informer towards the supreme governor of Turda-Arieș county about the state of mind in Câmpeni.

98. 1885 November 13, Nagy Szöllős. Report towards the Gendarmes Commandment from Nagy Szollos (Ugocea county) about the actions of the Romanian priests from Turț and Batârci.

99. 1885 November 20, Budapest. Department report about the forbidding of the "Magazine of the Society Tinerimea Română".

100. 1885 November 22, Budapest. Report about the content of the magazine "Convorbiri literare", requested by the Hungarian Ministry of the Internal Affairs.

101. **1885 November 23, Nagy Szöllős.** Report of the supreme governor of Ugocea county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs about the actions against the Romanian national movement.

102. **1885 November 24, Bistritza.** Report of the supreme governor of Bistrița-Năsăud county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs requesting for the rejection of the statutes of the reading circle from Valea Bârgăului.

103. **1885 December 10, Budapest.** Address of the Ministry of Public Works and Communications towards the Hungarian minister of the Internal Affairs about the situation of the forbidden newspapers that entered the area of Sibiu Post Office.

104. **1885 December 14, Budapest.** Report of the Ministry of Finance towards the Hungarian Prime Minister about the Romanian books confiscated from the bookseller Klein in Arad.

105. **1885 December 22, Câmpeni.** Report of the judge of Câmpeni and decision of the supreme governor of Turda-Arieș county regarding the book the "History of Romanians" received by the school teacher Nicolae Corcheș from Romania.

106. **1885 December 24, Budapest.** Address of the minister of justice towards the Hungarian minister of the Internal Affairs, by which they submitted the releasing sentence of Jacob Caiman and Petru Iorgovici accused of spreading "Romanian Irredenta" manifestos.

107. **1885 December 27, Carei.** Report of the supreme governor of Satu Mare county about Vasile Lucaciu's exclusion of the town committee.

108. **1886 January 4, Budapest.** Order of the minister of the Internal Affairs towards the supreme governor of Solnoc-Dăbica county to make inquiries on the Romanian national actions hidden under the activity of the Bank "Albina".

109. **1886 January 12, Turda.** Report of the supreme governor of Turda-Arieș county towards the minister of the cults and public education, by which he appreciates intensifying of Romanian national movement after Horea's commemoration and requests for the list of schoolbooks, maps and other materials to be held.

110. **1886, February 25, Sfântu Gheorghe.** Report of the supreme governor of Trei Scaune county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs requesting for estatesschool grounding in Poiana Sărata to hungarize people in the area.

111. **1886, April, 21, Budapest.** Address of the Ministry of Justice towards the Hungarian minister of the Internal Affairs requesting for a decision on the printing "The Romanians beyond the mountains", found at the notary Cărlanu Gheorghe in Poienița, investigated for the spreading of the proclamation "Romanian Irredenta".

112. **1886, July 12, Cluj.** Working programme of the Association for the Hungarian Culture in Transylvania (E.M.K.E.).

113. **1886, July 31, Sibiu.** Circular-letter of the orthodox Metropolitan church from Sibiu to archpriests' perishes informing on the fact that, beginning with the next year, school teachers without attestation for the Hungarian language will lose their jobs.

114. **1886, October 10, Budapest.** Order of the Hungarian minister of the Internal Affairs towards the supreme governor of Turda-Arieș county by which they order pursuit of Constantin Crișan, ex editor at "România liberă" suspected as irredenta member.

115. **1886, November 2, Sighișoara.** Answer of the comitatens committee Târnava Mare of E.M.K.E. to the inquiry of the Association regarding the national relations in the area and the prospects of Hungarization.

116. **1886, November 19, Budapest.** Circular-letter of the Hungarian minister of the Internal Affairs towards Cluj county announcing the sentence of the Court of Tîrgu Mureș to forbid the Booklet "The Romanians beyond the mountains" to be applied to.

117. **1887, February 13, Bucharest.** Intelligence report on the attitude of Romanian government towards the "Romanians Irredenta" and the editing of the newspaper "Unirea".

118. **1887, February 17, Budapest.** Address of the Hungarian minister of the Internal Affairs towards the Austrian-Hungarian minister of foreign affairs requesting for information about the relation of the newspaper "Unirea" with the Romanian government, to forbid its diffusion in Hungary.

119. **1887, February 24, Budapest.** Address of the Townhall of Budapest towards the Commander of police department from Bucharest requesting for the results of the inquiries regarding the confiscation of the Romanian manifestos "Martyrs of the liberty eightyfour" and "Romanians".

120. **1887, April 12.** Principles of the assistance activities of the Association for the Hungarian Culture in Transylvania (E.M.K.E.) adopted in the meeting of the leading Committee (part of them). In the annexe the cultural ways of the activity in the area and the inquiries of the Committee that edited the association statutes.

121. **1887, May 21, Turea.** The letter of Sandor György, notary in Turea, adressed to E.M.K.E. about the people's opposition towards the activities of the association.

122. **1887, November 25, Mihăiești.** The letter of the Count Banffi Bela adressed to the Cluj branch of E.M.K.E. association communicating his opinions about its mission and his refusal to accept the leadership of the Cluj branch.

123. **1888, January 2, Budapest.** Excerpt of the minutes of the Hungarian Royal Council of Ministers disposing the beginning of the penal trial action against general Traian Doda for nationalistic abetment.

124. **1888 August 28, Oradea.** Address of the vicegovernor of Bihor county towards the Hungarians Gendarms Commandment requesting for a house search at the inhabitants from Iz buc, Vașcău

and Bârzești, subscribers of the newspaper "Gazeta Săteanului", printed in Romania.

125. **1888, September 10, Budapest.** Report of the 3rd Quarter of Gendarmes' Commandment towards the Hungarian minister of the Internal Affairs on house search at the Romanian inhabitants in Vașcău and Bârzești where they found out some copies of the newspaper "Gazeta Săteanului".

126. **1888, Deceber 2, Lugoj.** Report of the supreme governor of the Caraș-Severin county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs, about the unwillingly bringing of the general Traian Doda, accused of nationalistic propaganda by the press, in front of th Court in Arad.

127. **1888, December 21, Bistritza.** Report of the supreme governor of the Bistrița-Năsăud county towards the minister of the Internal Affairs about authorities and local institutions' restraint to raise the Hungarian flag and the steps taken to improve the situation.

128. **1889, January 9, Cluj.** Report of the suprem governor of Cluj county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs proposing concerning the proposal of rejecting the statutes of the Romanian students' society "Minerva".

129. **1889, January 26, Budapest.** Address of the Hungarian minister of the Internal Affairs towards the minister of cults and public education requesting for rejecting Roumanian students appeals from the Cluj University concerning the grounding of the Society "Minerva".

130. **1889, August 6, Rimetea.** Report of the schoolteacher of Rimetea, beneficiary of pecuniary help on the part of E.M.K.E., towards the leadership of the association, underlining the rezults achieved by the Romanian pupils in learning the Hungarian language.

131. **1889, August 11, Miheșiu.** Address of the orthodox priest from Miheșiu towards the archpriest requesting for an imediat action,

together with the Greek-Catholic archpriest in order to cancel the decision of founding a state school in locality.

132. 1889, August 31, Pogaceau. Address of the Greek-Catholic archpriest towards the orthodox priest from Miheșiu proposing to conclude an agreement in supporting a common confessional school.

133. 1889, October 20, Budapest. Address of the Ministry of Trade towards the Hungarian minister of the Internal Affairs informing about the mail sendings to dr. Vasile Lucaciu, since 1882.

134. 1890, July 6, Budapest. Address of the Hungarian Ministry of the Internal Affairs towards the minister of trade requesting the stopping or postponing the foundation of the Romanian bank "Someșana" in Dej.

135. 1891, February 19, Bucharest. Order of the Hungarian Ministry of the Internal Affairs towards the supreme governor of Satu Mare county requesting information about the foundation of a Romanian bank in Seini, raised to support the Romanian national movement.

136. 1891, February 25, Carei. Report of the supreme governor of Satu Mare county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs informing that Romanians from Seini try to found a bigger financial establishment instead of the actual "Charitable Society" and they observe that political authority can't stop the grounding of such societies legally established.

137. 1891, February 26, Satu Mare. Address of the chairman of the Court towards the supreme governor of Satu Mare county informing about the existence of two Romanian financial establishments in Seini, respectively Chiuzbaia.

138. 1891, February 27, Cluj. Report of the police commander towards the mayor of town of Cluj about the gathering of the representatives of Romanian electors from the town and from Gilău, in order to talk about the bill of pre-school education, violently attacked by Hungarian.

139. **1891, February 28, Câmpeni.** Minutes of the gathering of the electoral quarters Rimetea where they elected the leaders and they adopted a statement of protest against the law of Hungarization of pre-school education.

140. **1891, March 2, Budapest.** The booklet "Who are the Hungarians and who are the Romanians" by Ioan Athanasiade (part of it).

141. **1891, March 7, Târgu Secuiesc.** Address of the girl orphanage from Tîrgu Secuiesc towards E.M.K.E. requesting for a scholarship to hungarize two Romanian children.

142. **1891, March 7, Carei.** Report of the supreme governor of Satu Mare county to the Hungarian minister of the Internal Affairs about the financial institution initiated by the priests Vasile Lucaci and Alexe Berinde.

143. **1891, March 7, Bucharest.** Report of an agent from Bucharest to the Information Office of the Austrian-Hungarian Ministry Foreign Affairs by which he is sending the Memorial written by the students from the Bucharest University on the situation of the Romanians in Hungary.

144. **1891, March 17, Lugoj.** Report of the supreme governor of Caraş-Severin County towards the Hungarian minister of the Internal Affairs about students' memorial spread in the area and necessity confiscation order at the post office.

145. **1891, March 18, Sighetu Marmătiei.** Report of the supreme governor of Maramureş county towards the Hungarian minister of the Internal Affairs about his useless attempts to annihilate the founding of a Romanian bank and the raising national movement in the area.

146. **1891, April 9, Baia Mare.** Report of the first county-chief of Baia Mare towards the supreme governor of Satu Mare county on dr. Vasile Lucaci's involvement in supporting an action of mine workers.

147. **1891, April 18, Carei.** Order of the supreme governor of Satu Mare county towards the mayor of Baia Sprie requesting for a report on Vasile Lucaciu's involvement in fiscal workers' disorders and evidences of his involvement.

148. **1891, April 26, Baia Sprie.** Report of the mayor of Baia Sprie towards the supreme governor of Satu Mare county on Vasile Lucaciu's involvement in fiscal workers's actions, whom he provided juridical assistance in exchange of a donation for the church in Sisești.

149. **1891, August 10, Chiochiș.** Report of the first county-chief of Chiochiș district to the supreme governor of Solnooc-Dăbica county about the steps taken to watch the Romanian movements asking for increasing gendarmes forces.

150. **1891, August 29, Milano.** Letter of solidarity of Italian students, written by Dino Rondani, addressed to the Romanian students.

151. **1891, October 18, Cluj.** Report of the mayor of the town Cluj towards the supreme governor of Cluj county on the priest Vasile Podoabă's ambiguous political behaviour.

152. **1891, October 20, Satu Mare.** Report of the chairman of the Court from Satu Mare to the supreme governor of Satu Mare county by which he communicates about the establishment of the credit an savings bank "Sătmăreana" in Seini.

153. **1891, November 18, Vienna.** Excerpt for the Hungarian minister of the Internal Affairs from the report of the Austrian-Hungarian consul in Milano, about the Romanian students' appeal to the Italian students.

154. **1891, December 11, Bontzida.** Address of the Roman-Catholic priest in Bontzida to the leadership of E.M.K.E. requesting for a contribuion of 100 florins yearly, to the Roman-Catholic schoolteacher's income for his contribution to the Romanians' Hungarization.

155. **1891, December 15, Vienna:** Excerpt for the Hungarian minister of the Internal Affairs, from the report of the Austrian-Hungarian consul in Milano, about the activity of the chairman of the University academic circle in Milano, Dino Rondani, to organize some committees of solidarity with the Romanians among the Italian students.

DOCUMENTE

ad. 2057 I.B.

Die rumänische Propaganda in Siebenbürgen und dem Banate ist eine Thatsache, welche sich nicht mehr wegläugnen läßt. Dieselbe ist bereits von dem literarischen Felde auf des der politischen Agitation übergegangen. Auch kann über deren moralische Unterstützung seitens der rumänischen Regierung oder wenigstens einiger einflußreicher Persönlichkeiten kein Zweifel sein. Zu den thätigsten Agitatoren gehören:

Der Journalist Bobeanu: Derselbe ist aus Kronstadt gebürtig, 25-26 Jahre alt, legte im vorigen Jahre die Advokatenprüfung an der Bucharester-Universität mit gutem Erfolge ab, arbeitete früher in der Redaktion des "Romanul" und fungirte auch als Sekretär des Kammerpräsidenten I.C. Rosetti. Gegenwärtig ist er neben dem Chefredakteur Bessarabescu Hauptmitarbeiter des Blattes "Poporul".

Bobeanu steht in intimen Beziehungen zu der Tochter des genannten Herrn Rosetti, von welcher er eine monatliche Unterstützung erhält.

Bobeanu wird gegenwärtig von der Agitationsparthei als geheimer Kourier verwendet. Er bringt die Korrespondenzen von uns nach Sinaia, wo sich ein geheimes Korrespondenz - Bureau befinden soll. Bestimmtes konnte hierüber bis jetzt nichts in Erfahrung gebracht werden;

Parteniu Cosma, Sohn eines Veters des Metropliten Miron Roman in Hermannstadt, aus Lippa im Banate gebürtig 35-40 Jahre alt, gegenwärtig beim "Timpul" mit monatlich 200 Franken angestellt, erhält jedoch von der Regierung unter dem Titel "für Übersetzungen" monatlich acht Napoleons d'or Zulage. Parteniu Cosma absolvirte in Deutschland die Philosophie; während des russisch-türkischen Krieges leistete er der rumänischen Regierung Dienste, indem er ein Wirthsgeschäft in Zimnicea und Sistov eröffnen mußte, damit sein Wirken nicht auffalle. Er steht im Rufe eines Mannes, der für Geld Alles thut und soll dem Trunke ergeben sein.

Der Journalist und Sprachlehrer Johann Scipio Badescu, aus dem Klausenburger Komitate gebürtig, hat seine Studien in Klausenburg begonnen und in Belenyes und Großwardein vollendet,

lebte zuerst in Jassy, wo er ein Blatt gegründet, und kam von dort vor 8 Jahren nach Bucharest. Badescu ist der ungarischen Sprache vollkommen mächtig und sogar eine Zeit lang Mitarbeiter des "Hon" unter dem Namen Bagayay. Obwohl er den leidenschaftlichen Rumänen zur Schau trägt, behaupten doch Personen, welche ihn kennen, daß er für Geld jeder Parthei diene.

Von ihm existirt ein Gedicht "Tricolorul Român" in welchem er als die Grezen Rumäniens den Dniestr, die Donau und die Theiss bezeichnet. Dieses Gedicht wird in den Regimentsschulen zum Lesen gegeben und soll, wie der Verfasser behauptet, unter der Aegide des bekannten ehemaligen Ministers Majorescu gedruckt worden sein.

Badescus Tätigkeit dürfte bis jetzt mehr eine literarische geblieben sein. Übrigens hat er bereits eine Staatsanstellung im Unterrichtssache.

Ein gewisser Frencu, aus Siebendörfer bei Kronstadt gebürtig, 35-40 Jahre alt, Jahre hindurch Hauptmitarbeiter des "Românul" hat jetzt ein Speditions - und Kommissionsgeschäft in Predeal, Wie ich vernehme, ist dieses Geschäft nur ein Deckmantel für agitatorische Zwecke. Denn Frencu wird von seiner Parthei mit Geld unterstützt und wohnte seiner Zeit den geheimen Conferenzen bei Johann Bratianu und Rosetti bei.

Dieses Individuum wäre jedenfalls an der Grenze zu überwachen.

Ein Hauptagitator ist Manolle Diamandi, welcher in Kronstadt lebt und dort ein Speditions - und Kommissionsgeschäft hat, unter der Firma - Manolle I. et fiul-.

Manolle Diamandi ist geborner Kronstädter, 48 Jahre alt, vermöglich und von eleganter Erscheinung. Er besitzt zwei schöne Häuser in Kronstadt und seine Geschäftsverbindungen sollen ausgedehnt sein. Er ist ein begabter Mann, hat einen guten Ruf als Kaufmann und ist von Einfluß bei Rumänen und Sachsen in Siebenbürgen. Seine Ungarnefeindlichkeit ist bekannt. Derselbe geht bei Johann Bratianu aus und ein, welchen er auch auf seinem Gute in Pitescht besucht. Desgleichen war er Führer der Deputation welche I. Bratianu aus Anlaß des Attentates durch Überreichung eines Albums beglückwünschte.

Manolle Diamandi ist gefährlich und verdiente überwacht zu werden.

In Verdachte der Agitation steht auch Johann Slavich aus Vilagos im Arades Komitat, 36-38 Jahre alt, seit 1874 in Rumänien, Publizist und Professor an der Lehrerinnen-Präparandie des hiesigen sogenannten Helenen-Asyls; besitzt etwa 40.000 Franken Vermögen und ist ein Anhänger und intimer Freund des Herrn Majorescu. Ehedem war er Redakteur des "Timpul". Seine Tendenz ist "Befreiung der Rumänen in Siebenbürgen und im Banate".

Ein Mann, welcher mit Geld die Agitation unterstützt, ist der seit 16-18 Jahren hier ansässige, vermögliche Apotheker Ciura naturalisierter Rumäne aus Abrudbanya in Siebenbürgen, etwa 36 Jahre alt. Er hat zum Beispiel dem genannten Badescu 1000 Franken zur Herausgabe seiner "patriotischen" Gedichte gegeben. Macht auch kein Hehl aus seinen Österreich-Ungarn feindlichen Tendenzen.

Erwähnt sei noch der Advokat G. Zehan aus D. Szent Márton im Klein-Kokelburger Comitat. Es hat nämlich verlautet daß eine Anzahl Emissäre nach Nagy-Enyed im Unter Albenser Komitat abgehen soll. Was Wahres daran ist, ließ sich bis jetzt nicht eruieren. Wenn derlei Leute wirklich Nagy-Enyed als Centrum ihrer Agitation gewählt haben, so dürfte dies vorzüglich aus geografischen Rücksichten geschehen, denn dieser Marktflecken ist gewißermaßen der Mittelpunkt der rumänischen Hauptplätze in Siebenbürgen, Blasendorf, Hermannstadt, Karlsburg, Deva, Abrudbanya. u.s.w.. Sollte sich dies überhaupt bestätigen, so ist der Advokat Zehan, der gegenwärtig in Nagy-Enyed lebt, höchst wahrscheinlich eine Mittelsperson.

Vor etwa 14 Tagen hat bei Herrn Laureanu, Direktor der "România liberă" eine Versammlung von ungefähr 40 Siebenbürger Rumänen, Studenten, Journalisten und Scheuspielern stattgefunden. Die Versammlung war geheim und ist das Rezultat nicht bekannt geworden.

Schließlich ist noch zu bemerken, das 80-100 Siebenbürger an der hiesigen Universität studieren und reichlich mit Stipendien bedacht werden. Ebenso findet man ehemalige österreich-ungarische Staatsangehörige rumänischer Nationalität in allen Staatsbedienstungen, namentlich im Lehrfache.

Der "Romanul" wird mit geänderten Titel als "Unul pentru altul" über die Grenze geschickt und liegt z. B. Mehadia auf.

Traducere:

La 2057/ Biroul de Informații¹

București, 20 iunie 1881

Propaganda românească în Transilvania și Banat este pentru mine o realitate care nu mai poate fi negată. Aceasta a trecut deja de pe tărâmul literar în cel al agitației politice. De asemenea, nu poate fi nici o îndoială asupra sprijinului moral din partea guvernului român sau cel puțin a unor personalități influente. Cei mai activi agitatori sunt:

Jurnalistul Bobeanu; acesta este originar din Brașov, în vârstă de 25-26 ani, a susținut în anii trecuți, cu bune rezultate, examenul de avocat la Universitatea din București, a lucrat mai devreme în redacția "Românul"² și a funcționat și ca secretar al președintelui Camerei, I.C. Rosetti³. În prezent este, alături de redactorul șef Basarabescu, principal colaborator al ziarului "Poporul"⁴.

Bobeanu este în relații intime cu fiica numitului Rosetti, de la care a obținut o subvenție lunară.

Bobeanu va fi folosit în prezent de către partidul de agitație drept curier secret. El aduce corespondența de la noi la Sinaia unde ar putea să se afle un birou secret de corespondență. Date exacte despre acesta nu s-au putut afla până în prezent.

Partenie Cosma⁵, fiul unui văr al mitropolitului Miron Romanul din Sibiu, originar din Lipova, în Banat, în vârstă de 35-40 de ani, angajat în prezent la "Timpul" cu 200 de franci lunar, primește totuși de la guvern, sub titlul "pentru traduceri", un supliment lunar de opt napoleoni de aur. Partenie Cosma a absolvit filozofia în Germania; în timpul războiului ruso-turc a făcut servicii guvernului român, timp în care a trebuit să deschidă, la Zimnicea și Șistov o cârciumă, pentru ca activitatea sa să nu bată la ochi. El are reputația unui om care pentru bani face totul și ar avea darul beției.

Jurnalistul și profesorul de limbi străine Ioan Scipione Bădescu⁶, originar din comitatul Cluj, și-a însușit studiile la Cluj și le-a încheiat la Beiuș și Oradea; a trăit mai întâi la Iași, unde a înființat un ziar și a venit de acolo acum opt ani la București. Bădescu stăpânește perfect limba maghiară și a fost o perioadă de timp chiar colaborator la "Hon", sub numele de Bagay. Cu toate că se afișează ca un

român înfocat, totuși, persoanele care îl cunosc susțin că el, pentru bani, ar servi orice partid.

Există o poezie a lui, "Tricolorul Român"⁷, în care desemnează drept granițe ale României Nistru, Dunărea și Tisa; această poezie s-a introdus în școlile regimentale ca lectură și s-ar putea, după cum susține autorul să fi fost tipărite sub egida cunoscutului fost ministru Maiorescu⁸.

Activitatea lui Bădescu părea să fi rămas până acum mai mult o activitate literară. De altfel, el are deja o funcție la stat în probleme de învățământ.

Un anume Frencu, originar din Săcele, de lângă Brașov, în vârstă de 35-40 ani, ani de-a rândul colaborator al "Românului", are acum o firmă de expediție și consignație la Predeal⁹. După cum am înțeles, această afacere este numai o mască pentru scopuri agitatorice. Căci Frencu este susținut cu bani de către partidul său și asista în acea vreme la conferințele secrete ale lui Ion Brătianu¹⁰ și Rosetti.

Acest individ ar fi, în orice caz, de supravegheat la graniță. Un agitator principal este Manole Diamandi care trăiește la Brașov, unde are o firmă de expediție și un magazin de consignație sub firma "Manole și fiul"¹¹.

Manole Diamandi este originar din Brașov, în vârstă de 48 de ani, înstărit și cu o înfățișare elegantă. Are două case frumoase în Brașov, iar legăturile sale comerciale sunt vaste. Este un om talentat, are renume de bun comerciant și influență la românii și sașii din Transilvania. Ostilitatea sa față de Ungaria este cunoscută. Acesta intră și iese de la Ion Brătianu, pe care l-a vizitat și la moșia sa de la Pitești. De asemenea, a fost conducătorul delegației care l-a felicitat pe I. Brătianu cu ocazia atentatului, prin înmânarea unui album¹².

Manole Diamandi este periculos și merită să fie supravegheat.

Bănuț de agitație este și Ioan Slavici din Șiria, comitatul Arad, în vârstă de 36-38 ani, din 1874 în România, publicist și profesor la Preparandia de învățătoare a așa-numitului Azil-Elena de aici¹³; posedă o avere de aproximativ 40.000 franci și este un adept și un prieten intim al domnului Maiorescu. Odinioară a fost redactor la "Timpul"¹⁴. Năzuința sa este "Eliberarea românilor din Transilvania și Banat".

Un om care sprijină cu bani agitația, stabilit aici de 16-18 ani, este bogatul farmacist Ciura¹⁵, român naturalizat din Abrud, în

Transilvania, în vârstă de 36 ani. El a oferit, spre exemplu, numitului Bădescu, 1000 de franci pentru redactarea poeziei sale "patriotice". Nu face nici un secret din tendințele sale dușmănoase față de Austro-Ungaria.

Ar mai fi de amintit avocatul G. Zehan din Târnăveni, în comitatul Târnava Mică. El a zvonit anume că un număr de emisari au plecat spre Aiud, în comitatul Alba de Jos. Ce este adevărat din aceasta, până în prezent nu am descoperit. Dacă asemenea oameni într-adevăr și-au ales Aiudul ca centru al agitației lor, aceasta s-ar putea să se întâmple în special din considerente geografice, căci acest târg este întrucâtva în centrul principalelor localități românești din Transilvania; Blaj, Sibiu, Alba Iulia, Deva, Abrud ș.a.m.d. Dacă într-adevăr se confirmă aceasta, avocatul Zehan, care în prezent trăiește la Aiud, este foarte probabil un agent.

Cu o săptămână înainte a avut loc la domnul Laurean, directorul "României Libere"¹⁶, o adunare de aproximativ 40 de transilvăneni români, studenți, ziariști și actori. Adunarea a fost secretă, iar rezultatul nu s-a făcut cunoscut.

În sfârșit, este de observat că 80-100 de transilvăneni studiază la Universitatea de aici și sunt susținuți cât se poate de mult cu burse¹⁷. La fel se află foști cetățeni austro-ungari de naționalitate română în toate serviciile de stat, mai ales în învățământ¹⁸.

"R Românul" este trimis peste granițe cu titlul schimbat ca: "Unul pentru altul"¹⁹, și se scoate, spre exemplu, la Mehadia.

2

1881 octombrie 5, Brașov

K.u.K. Ministerium des Äußern/Informations Bureau
ad 3261/I.B.

Kronstadt, 5 Oktober 1881

Unter den rumänischen Studenten zeigt sich seit einiger Zeit das Bestreben, mit Rumänien zu kokettieren. In früherer Zeit ist unter den österr. Rumänen der Gedanke einer Vereinigung mit den rumänischen Fürstenthümern nie anders rege geworden, als in dem Sinne, dass diese Fürstenthümer sich an Österreich anschliessen

oder von Österreich erobert, rasch annektirt werden. Jetzt aber regt sich im Schoße der studierenden Jugend der Gedanke eines Anschlusses an Rumänien. Man glaubt, dass des Same dieser Auffassung von Studenten aus Rumänien oder von solchen österreichisch-rumänischen Studenten, welche Stipendien der rumänischen Regierung beziehen, ausgestreut worden sei. Bei einem in Piteski abgehaltenen Kongresse der Studenten Rumäniens sollen auch Telegramme von rumänischen Studenten aus Siebenbürgen eingelaufen sein, welche in obiger Weise sich auslassen.

Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 918/1881, f. 4.

Traducere:

Ministerul de Externe Cezaro-Crăiesc Biroul de Informații
ad. 3261/Biroul de Informații

Brașov, 5 octombrie 1881

Între studenții români se observă de la o vreme încoace străduința de a cocheta cu România. În vremurile trecute exista între românii austrieci ideea unei uniri cu Principatele Române, care nu era altă dorință decât în sensul ca aceste Principate să fie alăturate Austriei sau să fie cucerite de Austria, și repede să fie anexate. Acum domnește, în sânul tinerilor studioși, ideea unei alipiri la România. Se crede că sămânța acestei concepții a fost răspândită de studenții din România sau de acei studenți români austrieci care primesc burse de la guvernul român²⁰. La un Congres al studenților români, ținut la Ploiești, au sosit și telegrame din partea studenților români din Transilvania, care s-au pronunțat în modul de mai sus²¹.

K.u.K. Ministerium des Äußern/Informations Bureau
 a. 3261/I/B/ 1881.
 [Copie]

Baron Salzberg an v. Kállay

Nr. 104/I.B.

Bukarest, 2 November 1881

Die in Folge des mir mit Rescripte vom 10. v.M. Z. 3026 I.B. ertheilten Auftrages hieramts auf vertraulichem Wege eingezogenen Nachforschungen bezüglich der Verleihung rumänischen Stipendien an österr.-ung. Staatsangehörige haben folgende Daten geliefert:

Das kgl. Unterrichtsministerium verfügt angeblich über 8.000 francs zwecks im Geheimen zu verleihender Stipendien. Die Verleihung erfolgt durch die Dekane der Facultäten und hat der Bewerber ausser Beibringung eines Armuthszeugnisses auch seine rumänische Abkunft nachzuweisen und zu erklären sich vorzugsweise mit National - Literatur und Geschichte zu befassen.

Nachstehende siebenbürgische Rumänen studieren hier an der Universität Literatur und römisches Recht und beziehen von der hiesigen Regierung Jahres-Stipendien im Betrage von 240-360 francs:

Mihailescu aus Rosenau;
 Constantinescu aus Hermannstadt;
 Iscovescu aus Kronstadt;
 Coman aus Blasendorf;
 Zaharias aus Karlsburg.

Nach vollendeten Studien sind dieselben verpflichtet in rumänischen Staatsdienste zu treten.

Außerdem verleiht die Gesellschaft "Concordia romana", die alle hier lebenden Siebenbürger zu ihrer Mitgliedern zählt, Stipendien, deren Gesamtbetrag jährlich oft die Höhe von 15 - 20.000 francs erreicht.

Die Verleihung dieser Stipendien erfolgt auf einfache Anempfehlung eines Mitgliedes der betreffenden Gesellschaft. Die

hiesu nöthigen Fonds werden durch Sammlungen bestritten und sollen auch von jenseits der Karpathen Beiträge zufließen:

Dem Vernehmen nach studiren auch in Jassi und in einigen Handelsschulen Rumäniens Siebenbürger, die subventioniert werden.

Was die in Budapest und Wien rumänische Stipendien beziehenden österreich-ungarischen Staatsangehörige betrifft, so vernehme ich, dass der reformirte Pfarrer Borcsa in Bacsfalu bei Kronstadt deren 6 kennt, die sämmtlich dem Kronstädter Landbezirke angehören.

Die Namen derselben und allfällige nähere Details dürften mir binnen Kurzem bekannt gegeben werden, und werde ich nicht ermangeln, dieselben sofort zu Euer Excellenz in Kenntniss zu bringen.

Ferner wird mir mitgetheilt, dass zwischen hiesigen und siebenbürgische Studenten eine Studenten-Verbindung besteht, die ausschliesslich die Tendenz verfolgt, politische Propagand zu machen und deren Leiter ein gewisser August Laurean sein soll.

Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 918/1881, f.6

Traducere:

Ministerul de Externe Cezaro-Crăiesc/ Biroul de Informații
la 3261/ Biroul de Informații/1881

[Copie]

Nr. 104/ Biroul de Informații

Baronul Salzberg²² către von Kállay

București, 2 noiembrie 1881

Ca urmare a însărcinării primite de mine prin înaltul rescript din 10 luna curentă nr. 3026/ Biroul de Informații, cercetările făcute pe căi confidențiale în legătură cu acordarea bursei românești către cetățenii austro-ungari au furnizat următoarele date:

Ministerul Instrucțiunii, după cum se spune, dispune de peste 8000 franci în scopul oferirii de burse în secret. Acordarea bursei se

face prin decăniile facultăților iar solicitantul, în afara aducerii unui certificat de pauperitate, trebuie să dovedească originea sa română și să declare că se va ocupa, mai ales, cu literatura și istoria națională.

Următorii români transilvăneni studiază aici, la Universitate, literatura și dreptul român și primesc de la guvernul de aici burse anuale în valoare de 240-360 franci:

Mihăilescu din Rîșnov;
Constantinescu din Sibiu;
Iscovescu din Brașov;
Coman din Blaj;
Zaharia din Cluj;

După încheierea studiilor, aceștia sunt îndatorați să intre în servicii de stat românești.

În afară de aceasta, Societatea "Concordia română"²³ oferă tuturor transilvănenilor ce trăiesc aici și care se consideră membri ai ei, burse a căror valoare anuală se ridică la sume de 15-20.000 franci.

Acordarea acestor burse se face în urma unei simple recomandări a unuia din membrii societății menționate. Fondurile necesare se adună prin colete și se pare că sunt contribuții și din partea cealaltă a Carpaților.

După cum se aude, românii transilvăneni care sunt subvenționați studiază și la Iași și în unele școli de comerț din România.

În ceea ce privește bursele românești de la Budapesta și Viena primite de cetățeni austro-ungari, așa cum am aflat, preotul reformat Borcsa din Săcele, lângă Brașov, cunoaște 6 dintre ei, toți provin din districtul Brașov:

Numele acestora și eventualele detalii îmi vor fi aduse la cunoștință la scurt timp și nu voi neglija să le aduc la cunoștința Excelenței Voastre.

În continuare, mi-a fost comunicat că între studenții de aici și cei din Transilvania există o asociație studentescă care are ca tendință exclusiv efectuarea propagandei politice iar șeful acestora este un anumit August Laurean²⁴.

K.u.K. Ministerium des Äußern/Informations Bureau
3261/J.B./Vertraulich

Kürzlich ist uns die hierneben in Abschrift anverwahrte Notiz aus Kronstadt zugekommen, daß sich seit einiger Zeit unter den rumänischen Studenten das Bestreben zeige mit Rumänien zu kokettiren, und daß der Anstoß hiezu von solchen rumänischen Studenten österreichischer oder ungarischer Staatsangehörigkeit auszugehen scheine, welche Seitens Rumäniens Stipendien beziehen.

Ich habe mir angelegen sein lassen, sofort unseren Geschätsträger in Bukarest anzuweisen, auf vertraulichem Wege Nachforschungen bezüglich der Verleihung rumänischer Stipendien an österreichisch - ungarische Staatsangehöriger sowie darüber zu pflegen, ob Rumänen aus Österreich-Ungarn in Bukarest studieren und beehre mich nunmehr Euer Excellenz im weiteren Anbuge Abschrift des eben eingelangten darauf bezüglichen Berichtes des Baron Salzberg ddto Bukarest 2. d. M. Nr. 104/J.B. zum gefälligen Kenntnisnahme mit dem ergebnen Ersuchen zu übermitteln, allfällige eigene Wahrnehmungen, welche Euer Excellenz in der abberührten Angelegenheit zu machen in der Lage sein sollten, geneigtest anher mittheilen zu wollen.

Andererseits werde ich nicht verfehlen, alle uns in dieser Sache etwa noch zugehenden Daten gleichfalls Euer Excellenz zur Kenntnis zu bringen.

Genehmigen Hochdieselben den Ausdruck meiner ausgezeichneten Hochachtung.

Wien, 15 November 1881

Im Auftrage: Pelz

Seiner des k. ung. Minister-Präsidenten etc. etc. Herrn Coloman von Tisza, Excellenz.

Verso: A m. k. belügyministeriumnak megfelelő további intézkedés végett átengedtetik. Bécs, 1881, november 16-án. A miniszterelnök úr helyett Tankovich m.p. érk. 16/XI.1881/ 3540/M.E.

Traducere:

Ministerul de Externe cesaro-crăiesc/ Biroul de Informații
3261/ Confidențial

Nu de mult a sosit, aici în anexă, copia unei note din Brașov care arată că de un timp între studenții români se manifestă dorința de a cocheta cu România și se pare, că imboldul la aceasta pleacă de la acei studenți români, cetățeni austrieci sau unguri, care primesc din partea României burse²⁵.

Am avut de grijă ca imediat să dau indicații însărcinatului nostru cu afaceri din București, să facă, pe căi discrete, cercetări privitoare la acordarea de burse românești cetățenilor austro-ungari, precum și să se străduie să afle dacă români din Austro-Ungaria studiază în București; am onoarea, ca acum, să înaintez Excelenței voastre, copia raportului în legătură cu aceasta, al baronului Salzberg care tocmai a sosit, datat București 2 luna curentă, nr. 104/ Biroul de Informații²⁶, pentru îndatorata luare la cunoștință și cu supusa rugămintă, eventualele observații proprii pe care în problema amintită Excelența Voastră sunteți în măsură să le faceți, să binevoiți a le trimite încoace.

Pe de altă parte nu voi neglija ca toate datele suplimentare care ne parvin în această chestiune să le aduc la cunoștința Excelenței Voastre.

Primiți, Înălțimea Voastră, expresia distinsei mele considerațiuni.

Viena, 15 noiembrie 1881

Din însărcinarea: Pelz.

Excelenței sale, primului ministru regal maghiar, Coloman von Tisza.

Verso:

Se expediază Ministerului de Interne Regal Maghiar pentru măsuri corespunzătoare.

Viena, 16 noiembrie 1881

În locul primului ministru: Tankovich, consilier ministerial

Intrat: 17 noiembrie 1881/918/confidențial/3540/M.E.

6094, număr

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyministerium!

Romániából postán érkezett csomagban csatát ábrázoló képek között mellékelt fali naptár találtatott.

Mint hogy a naptáron látható képek és felhívás Magyarország ellen izgatnak, a naptárt lefoglaltattam, a képeket pedig címzethez továbbítottam.

A csomag küldője Amelius Olarésku Bukaréstben, az átvevő illetőleg címzet Pop Demeter görög katolikus plébános Báliczen, Lugos mellett.

Kir. vám és adóügyi felügyelő
Orsován, 1881, Deczember 9-én

1 darab fali naptár

Holndonner Ede

felügyelő

Verso: Ér. 1881, évi Deczember 11/977. res.

A nagyméltóságú magyar királyi Belügyministeriumhoz,
Budapest

Fond. Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 977/1881, f. 2-3

Traducere:

Nr. 6094

Înalt Minister de Interne Regal Maghiar!

Într-un pachet venit prin poștă din România, printre tablouri reprezentând imagini de luptă²⁷, a fost găsit un calendar de perete²⁸.

Deoarece apelul și imaginile ce se pot vedea pe calendar instigă împotriva Ungariei, am confiscat calendarul, iar tablourile le-am trimis mai departe adresantului.

Expeditorul pachetului este Ameliuș Olărescu din București, iar primitorul, respectiv adresantul, este parohul greco-catolic, Dumitru Pop din Balin, lângă Lugoj.

Inspectoratul postului regal de vamă și taxe
Orșova, 9 decembrie 1881
Holndonner Ede inspector
Anexă: 1 calendar de perete
Verso: Sosit: 11 decembrie 1881/ nr. 977/ confidențial
Către Înalțul Minister de Interne Regal Maghiar, Budapesta.

6

1882 februarie 11, Budapesta

Közmunka és Közlekedési Magyar királyi Ministerium
4504, sz.

Nagyméltóságú Minister Elnök Úr!

A predeáli m. kir. postahivatal a Bukarestben kiadott "Dacia" féle fali naptárokat, melyek keresztkötés alatt Ioan Morariunak Nagyszebenben voltak czimezve, a monarchia területi épségét sértő rajzok miatt lefoglalta.

E lefoglalt példányokat ./. alatt van szerencsém Nagyméltóságodnak a maga részéről netán szükséges intézkedések megtétele végett azon kéréssel átküldeni, hogy engem mielőbb értesíteni sziveskedjék, vajon az ily naptárak ezután postával érkező példányai szintén lefoglalandók-e vagy sem?

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem ősszinte nyilvánítását

Budapesten, 1882, február 11-én,

A minister megbizásából
<ss indescifrabil>

Nagyméltóságú Tisza Kálmán úrnak a belügyek vezetésével megbizott m. kir. minister elnöknek.

Verso: Ér, 1882, évi február hó 16/193/res.

Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 193/1882, f. 1-2

Traducere:

Ministerul Lucrărilor Publice și al Comunicațiilor

Nr. 4504

Excelența Voastră, domnule prim-ministru!

Oficiul postal regal maghiar din Predeal a reținut calendarele de perete intitulate "Dacia", editate la București²⁹ care îi erau adresate lui Ioan Morariu din Sibiu, din cauza desenelor ofensatoare la adresa integrității teritoriale a monarhiei.

Am onoarea să vă trimit, în anexă, exemplarele confiscate, în scopul luării de către d-voastră a eventualelor măsuri necesare, cu rugămintea să binevoiți a mă înștiința, cât mai repede, dacă exemplarele din acest calendar, ce vor sosi cu poșta de acum încolo, trebuie confiscate sau nu.

Primiți exprimarea sinceră a stimei mele deosebite,

Budapesta, 1882 februarie 11.

Din înputernicirea ministrului,
ss indescifrabil

Excelenței sale, domnul Tisza Kálmán, prim-ministru regal maghiar însărcinat cu conducerea afacerilor interne.

Verso: Intrat: 16 februarie 1882/193/confidențial.

7

1882 februarie 22, Utvin

Utvin község előljáróitól
207/1882

Tekintetes szolgabíró úr!

Folyó évi 551, számú tegnapi kelt nagybecsű utasítása folytán van szerencsém tiszteletteljesen, rendeletének eredetbeni visszaterjesztése mellett jelenteni-hogy még tegnap délután négy órakor a dáko-román térképek lefoglalása miatt Román Szent

Mihályra áttentem hol Cocioianu György helyettesített községi jegyző úrnak erélyes fáradathatlan közreműködése mellett egy Dákó-Román térképet, mely./.. alatt idemellékeltem, az ottani görög kel. lelkész Szekosán Josimtól le is foglaltam, és pedig kiderült hogy folyó hó 19-én Vojka Josim Román Szent Mihályi lakos hasonló fiától, ki Román országban Turnu-Severinban tartózkodik, ezen térképet egy 1882, évre vonatkozó román naptár és egy román Ghughuțielu felirású mesés hönnyvel a ./.. alatt ide mellékeltem levéllel a Szakálházi postán megkapta és ezen térképét folyó hó 20-án, azaz elmúlt vasárnapon, a midőn Zsurma Todor ottani görög keleti lelkésznel halotti toron volt, az ottan jelen volt Szekosán Josim szinte ottani görög keleti lelkész kívánatára Bain Nicolae által hazulról elhozatta, hol a térkép Szekosán Josim lelkész által a jelen volt Zsurma Constantin és Bain Nicolae földészek és Dragan Petru tanítónak megmagyaráztatott és nekik előadta, hogy Magyarországnak Tiszán inneni része, - Gácsország egyrésze és egész Bukovina hajdanában Román országhoz tartoztak.

Zsurma Todor lelkésznek határozott tiltakozása folytán, ki őtet felkérte hogy házában magyar ellenes beszédek ne tartassanak-a térképet magához vette és eltávozott-és aztat míg én a térkép után a községi szolgát elküldtem, azt magánál tartotta.

Vojka Josim a Község házra hivatván előbb előttem mindent tagadott,- később pedig azt adta elő hogy ő a térképet Temesvárott vette volna..., de a midőn őtet tettének terhes következményére figyelmeztettem mindent bevallott.

Ennek folytán tekintetes szolgabíró úrnak további kegyes intézkedéséig az elrendelt elővezetést még nem fogatosítottam, - ha az elővezetés azonban szükségeltetnék, alázattal kérem tekintetes szolgabíró urat, miszerint ezzel engemet megbizni és segítségemre két csendőrt kirendelni méltóztassék.

Utvinon, 1882, február hó 22-én

Stolnicki Adelesun jegyző

Verso: Érkezett 23-án dél utáni 2 órakor

Tekintetes Hanzeni Deschán Géza központi szolgabíró úrnak,
Medvesen

Traducere:

De la oficialitățile comunei Utvin
207/1882

Onorate domnule pretor!

În legătură cu prețioasele d-voastre instrucțiuni, emise ieri sub nr. 551 anul curent, am onoarea să vă raportez - odată cu înapoierea ordinului d-voastră în original - că m-am deplasat încă ieri încă după masă la ora patru la Sânmihaiul Român pentru confiscarea hărților daco-române, unde, cu ajutorul energic, neprecupețit al notarului comunal suplinitor, Gheorghe Cocotianu, am și confiscat o hartă daco-română³⁰ - anexată alăturat - de la preotul ortodox din localitate, Josim Secoșan. Totodată, a ieșit la iveală că locuitorul Josim Voica din Sânmihaiul Român a primit, în data de 19 a lunii curente, prin poșta din Săcălaz, de la fiul său care locuiește în România, la Turnu Severin, harta menționată, un calendar pe anul 1882 și o carte cu povești intitulată "Guguțel", însoțite de o scrisoare, aici anexată. În ziua de 20 a lunii curente - adică duminica trecută - Josim Secoșan, aflat la preotul ortodox Teodor Jurma din localitate, la un parastas, a trimis - la dorința preotului ortodox (gazdă) - pe Nicolae Bain să-i aducă de acasă harta amintită, a cărei semnificație a fost explicată de preotul Josim Secoșan agricultorilor Constantin Jurma și Nicolae Bain, precum și învățătorului Petru Drăgan, prezenți acolo, arătându-li-se că partea de dincoace de Tisa a Ungariei, o parte a Galiției și întreaga Bucovină au aparținut odinioară României.

La protestul vehement al preotului Teodor Jurma, care i-a cerut să nu țină în casa lui discursuri dușmănoase la adresa statului ungar, el a luat harta, a plecat și a ținut-o la el până când eu l-am trimis pe servitorul comunal după hartă.

Fiind chemat la primărie, în fața mea Josim Voica a negat mai întâi totul apoi, mai târziu, a povestit cum ar fi cumpărat harta de la Timișoara..., dar când l-am atenționat asupra urmărilor grave ale faptelor sale a mărturisit totul.

Ca urmare, eu nu am executat încă aducerea sub escortă, cum s-a ordonat, până la dispozițiile ulterioare ale stimatului domn jude - însă, dacă este necesară aducerea lui sub escortă, vă rog cu

supunere, stimate domnule jude, să binevoți a-mi. încredința aceasta și să dispuneți ca doi jandarmi să-mi fie dați pentru ajutor.

Utvin, 22 februarie 1882

Stolnicki Adelesum notar

Verso: Sosit în data de 23, la ora 2 după amiază
Stimatului domn Hanzenii Deșchán Geza, jude principal, Urseni

8

1882 februarie 22, (Budapesta)

10 M.T

Kivonata

az 1882, évi február hó 22 - iki ministertanács hitelesített
jegyzőkönyvének

(Kiadatott a magyar királyi belügyi és közlekedésügyi minister úrak részére).

6. A miniszerelnök úrnak, mint belügyministernek előterjesztése folytán elhatározottat, hogy a "Calendarul Daciei pe Anul 1882" czimű fali naptáraktól, tekintve, hogy az azokon levő rajzon a Románia mentőjét képviselő női alak körül álló alakok Erdélyt, Temes, Krassó - Szörény, Máramaros megyéket és Bukovinát képviselvén, a monarchia területi épségét sértik s e naptárak e részben izgatási eszközül használtathatnak, a magyar korona országaira nézve a postán szállítási jog megvonasék.

Kiirta!

Tarkovich

a magyar királyi ministertanács jegyzője

Verso: Ér. 1882, évi Márczius1-én/321/res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 321/1882, f.1

Traducere:

10/Consiliul de miniștri

Extras

din procesul verbal autentificat al Consiliului de Miniștri, din data de 22 februarie 1882

(Eliberat pentru miniștri regali de interne și al comunicațiilor).

6. În urma propunerii primului ministru, în calitate de ministru de interne³¹, s-a hotărât să se retragă dreptul de transport prin poștă, prin țările aparținând coroanei maghiare, pentru calendarele de perete intitulate "Calendarul Daciei pe anul 1882"³², având în vedere că figurile care stau în jurul trupului de femeie ce simbolizează spiritul apărător al României, reprezentând, în desenul din calendar, Ardealul, comitatele Timiș, Caraș-Severin, Maramureș și Bucovina, aduc ofense integrității teritoriale a monarhiei și că ele ar putea fi folosite ca mijloace de instigare în această regiune.

A extras Tárkovich

Secretarul Consiliului de Miniștri Regal Maghiar

Verso: Intrat: 1 martie 1882/ 321/ confidențial.

9

1882 februarie 25, Timișoara

245. f.j.k. Saját kezéhez

Temesmegye és Temesvár város főispánjától

A királyi Belügyministerium vezetésével megbizott
Nagyméltóságú Minister Elnök Úr!

A megye központi járása szolgabirójának Román Szt, Mihály helységében Szekosan Jósím görög keleti román lelkésztől elkobzott daco-romániai földabrosz iránt beterjesztett jelentését mellékleteivel együtt összesen 6 darabban ./ alatt ide csatolva, oly további jelentésemmel van szerencsém mély tisztelettel

felterjeszteni, miszerint azon tény: hogy Vojka Josim román szent mihályi lakós Romániában conductor minőségben alkalmazott fiától a kérdésben forgó térképet kapván, azt Szekosán Jósim lelkésznél többeknek mutogatta, önmagában a további eljárás elegendő támpontot nem nyújtván, miután az ifjabb Voika Jósim által Turn Severinből atyjához írt, és szintén az iratokhoz mellékelte levél csak személyes magán ügyekre vonatkozik, és valamely tilos cselekményre nem vonatkozik, a jegyzői jelentésben foglalt azon tétel ötletéből: miszerint Zsurma Todor lelkész határozottan tiltakozott, hogy házában magyar ellenes beszédek ne tartassanak, a szolgabíró a folytatott beszélgetések minősége iránti nyomozásra, és névszerint Zsurma Todor lelkésznek ez irányban kihallgatására egy idejűleg utasítottam.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem kijelentését.
Temesvárott, 1882, február 25-én.

Urmós Zsigmond
főispán

Verso: Ér. 1882 évi február hó 27. 294/res.

Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 294/1882, f. 14.

Traducere:

Din partea comitelui suprem al comitatului Timiș și al orașului Timișoara.

Nr. 245/comite suprem/ Strict personal

Excelența Voastră, domnului prim-ministru însărcinat cu
conducerea Ministerului de Interne Regal:

Vă înaintez, cu deosebită stimă, raportul judelei plășii centrale, împreună cu șase anexe, privind confiscarea de la preotul ortodox din Sânmihaiul Român, Josim Secoșan a unei hărți daco-române³³. Faptul că Josim Voica, locuitor din Sânmihaiul Român, tânăr angajat în România în calitate de conductor, primind harta în cauză a arătat-o mai multor persoane aflate la preotul Josim Secoșan, cercetarea neoferind alte puncte de sprijin, și după ce Josim Voica a scris tatălui său din Turnu Severin, iar scrisoarea, anexată actelor, nu

conține numai probleme personale și nu se referă la nici o acțiune interzisă, și din ideea cuprinsă în raportul notarului că preotul Todor Jurma s-a opus cu vehemență să se țină discursuri antimaghiare în locuința sa, am dat instrucțiuni judeului să efectueze cercetări asupra conținutului discuțiilor purtate și la interogarea preotului Todor Jurma în această problemă.

Primiți, Excelență, expresia deosebitei mele stime.

Timișoara, 25 februarie 1882.

Urmos Zsigmond
comite suprem

Verso: Sosit: 27 februarie 1882/Nr. 294/ confidențial.

10

1882 martie 16, Timișoara

Temesmegye és Temesvár város főispánjától
327. f.j.k. Saját kezéhez

A királyi Belügyministerium vezetésével megbízott
Nagyméltóságú Minister Elnök Úr!

Szekosán Jósim román szentmihályi lelkésztől elkobzott dacoromániai földabrosz iránt folyó évi február 22-én 245, szám alatt tett felterjesztésemmel kapcsolatban Nagyméltóságodat tiszteletelyesen értesíteni szerencsém van, miképen a tárgyra nézve általam elrendelt további puhatolások következtében, a járásbeli szolgabíró./ alatt ide csatolt 852, szám alatt jelentését mutatta be, mely szerint Szekosán Jósim lelkész, Zsurka Jósim, és Vojka Jósim román szentmihályi lakosoknak a kérdésben forgó térkép jelentőségének magyarázása alkalmával elkövetett honáruló üzelmei, és Vojka Jósimnak Romániában élő fiával folytatott államellenes összeköttetései új bizonyítékot nyertek.

A járásbeli szolgabíró ezen jelentése következtében, minthogy az eddig fenálló nem eléggé határozott jelenségek után feltűnőbb ténykedést kifejteni célszerűnek nem tartottam, az illetőknek szemes rendőri felügyelet alá helyezése iránt intézkedtem, egyidejűleg azonban Nagyméltóságodat is tiszteletelyesen

ertesítve, a netán szükségesnek látszó további intézkedés iránt utasításért esedezem.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem kijelentését.

Temesvárott, 1882, Március 16-án

Urmós Zsigmond
főispán

Verso: Ér. 1882, évi Március 18/448. res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 294/ 182, f. 10-11.

Traducere:

De la Comitele suprem al comitatului Timiș și al orașului
Timișoara.

Nr. 327/comite suprem/ Strict confidențial

Excelența Voastră, domnule prim-ministru însărcinat cu
conducerea Ministerului de Interne Regal!

În legătură cu raportul meu înaintat în 22 februarie anul curent, sub nr. 245, referitor la harta daco-română confiscată de la preotul Josim Secoșan din Sânmihaiul Român, am onoarea să vă înștiințez cu profund respect că, în urma cercetărilor ulterioare dispuse de mine în această chestiune, judele plasei mi-a înaintat raportul său cu nr. 852, anexat aici, potrivit căruia uneltirile trădătoare ale preotului Josim Secoșan, Josim Jurca și Josim Voica, toți locuitori din Sânmihaiul Român, au fost confirmate prin noi dovezi. Uneltirile sunt comise cu prilejul explicării semnificației hărții sus-menționate de către ei și prin menținerea legăturilor antistatale ale lui Josim Voica cu fiul său care trăiește în România³⁴.

În ziua acestui raport primit de la judele plășii am luat măsuri pentru punerea lor sub supraveghere jandarmerească deoarece, pe baza fenomenelor prea puțin concludente existente până în prezent, nu am considerat necesar să desfășor o activitate mai deosebită. În același timp, înștiințându-vă, vă rog să-mi dați îndrumări în privința măsurilor ulterioare ce vor fi considerate eventual necesare.

Primiți, Excelență, expresia deosebitei mele stime.

Timișoara, 16 martie 1882.

Urmos Zsigmond
comite suprem

Verso: Sosit: 18 martie 1882/448/confidențial.

Magyar Királyi Pénzügyminister
723.sz/P.M.

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

A tenkei pénzügyőri biztosnak a debreczeni pénzügy igazgatóság főnöke útján előterjesztett jelentését, melyben azt tudatja, hogy az arad - és biharmegyei görög-keleti papság egyházi czimen ujabban és politikai jellegű gyűléseket tart anélkül, hogy a szolgabírák e tekintetben intézkedéseket tennének, illetékes használat végett - folyó évi márczius 8-ikán 481/P.M. és márczius 31-ikén 642/P.M. sz. alatt kelt átirataim kapcsában - van szerencsém Nagyméltóságodnak mellékelve megküldeni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tisztelem őszinte nyilvánítását.

Budapesten, 1882. ápril hó 9.én/G. Szapáry

Nagyméltóságú Tisza Kálmán a Belügyministerium vezetésével megbízott magyar királyi Minister-Elnök Urnak./ Budapesten/ Belügyministerium.

Verso: Ér. 1882. évi April hó 11./ 599/ res.

Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 599/1882, f. 2-3.

Traducere:

Ministerul de Finanțe Regal Maghiar

Excelența Voastră, domnule prim ministru!

Am onoarea să vă trimit, Excelență, în anexă, raportul comisarului gărzii financiare din Tinca, înaintat prin intermediul șefului Direcției financiare din Debrețin, prin care informează că preoții greco-catolici din comitatele Arad și Bihor țin, din nou, adunări cu caracter politic sub masca celor bisericesti, fără ca juzii să ia vreo măsură în această direcție. Vi-l trimit în baza adreselor

mele cu numărul 481/ Ministrul de Finanțe din 8 martie anul curent și 622/Ministrul de Finanțe din 31 martie anul curent, pentru utilizarea competentă.

Primiți Excelență expresia sinceră a deosebitei mele stime.

Budapesta, 9 aprilie 1882

contele Szapáry

Excelenței Sale, domnului Tisza Kálmán, prim ministru regal maghiar însărcinat cu conducerea Ministerului de Interne Budapesta (Ministerul de Interne)

Verso: sosit; 11 aprilie 1882/599/confidențial.

12

1882 mai 10, București

K.u.K. Ministerium des Äußern
Informations Bureau
ad 1987/4 I.B.
[Copie]

Bukarest 10. Mai 1882

Aus Plojest wird von sonst verlässlicher Seite gemeldet, daß sich dort ein Actions-Comité gebildet habe, welches sich die "Eroberung Siebenbürgens" auf seine Fahne schrieb. Der Präsident desselben ist der Bürgermeister Grigoresco, einer der Matadore der in Jahr 1870 dort stattgehabten Putschversuche. Als 2 besonders thätige Mitglieder werden der Buchhändler Carjan, ein Siebenbürger-naturalisirter Rumäne, und der Stadtarchitect Socolesco bezeichnet. Auch der junge Pușcariu gehört dieser Liga an, die sich "Irredenta" nennt. Ein am Predealgasse seit einiger Zeit ansässiger Spediteur Jonesco et Comp. Soll den direkten Verkehr mit dem ungarische-Krolande vermitteln. Das Comité soll bereits über ansehnliche, im Geheimen gesammelte Geldmittel verfügen, mit welchen es ab und zu Emissäre nach Siebenbürgenn sendet.

Der neugegründete Verein "Societatea Carpaților" veröffentlicht in der gestern ausgegebenen Nummer der "România liberă" folgenden Aufruf:

"Die Gesellschaft "Carpați", in der Absicht, ihre Aktivitätssephäre in alle Theile des Landes auszudehnen, ersucht alle Rumänen jenseits der Berge, welche derselben beizutreten wünschen, oder vorher Aufklärungen verlangen, sich an des Comité, Strada Știrbei Vodă nr. 11 zu wenden".

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr 724/1882, f. 3

Traducere:

Ministerul de Externe Cezaro-Crăiesc/ Biroul de Informații
La nr. 1987/4, Biroul de Informații
[Copie]³⁵

București, 10 mai 1882

Din Ploiești s-a raportat, dintr-o sursă de altfel de încredere, că acolo s-a constituit un Comitet de acțiune care și-a înscris pe stindard "Cucerirea Transilvaniei".

Președintele acestuia este primarul Grigorescu, unul din matadorii încercării de puci ce a avut loc în anul 1870³⁶. Sunt de consemnat, ca doi membri deosebit de activi, librarul Carjan³⁷, un român transilvănean naturalizat, și arhitectul orașului, Socolescu. Și tânărul Pușcariu³⁸ aparține acestei ligi, care se intitulează "Irredenta"³⁹.

O firmă de expediție, "Ionescu și Comp.", stabilită de un timp pe strada Predeal, mijlocește legătura directă cu țările coroanei maghiare. Comitetul dispune deja de importante resurse financiare, adunate în secret, cu care, din când în când, va trimite emisari în Transilvania.

Nou înființata asociație Societatea "Carpații" publică, în numărul de ieri al ziarului "România Liberă", următorul apel: "Societatea "Carpații", în intenția de a-și extinde sfera activității în toate părțile țării, cere tuturor românilor, de o parte și de alta a munților, care doresc să adere la comitet sau doresc mai întâi explicații, să se adreseze Comitetului, în strada Știrbei Vodă nr. 11".

Baron Mayr an Graf Kálnoky

Nr. 62/ I.B.

Bukarest, am 14 Juni 1882

Meinen ergebensten Bericht vom 7. I.M. Zahl 60/I.B. beehre ich mich auf Grund seither mir zugekommener Confidentennachrichten dahin zu vervollständigen, daß die im obigen Berichte in Aussicht genommene Zusammenkunft in Mező-Bánd am 14/26. I.M. stattfinden und Professor Hodosiu daselbst eitreffen soll, während der Schulinspektor in Galatz Badescu sich nach Bestercze begeben dürfte.

In einer vorgestern unter dem Vorsitze Laurians (Redakteur der *Romania Libera*) stattgehabten Versammlung soll eine Zuschrift Fürst Grégoire Sturdzás zur Verlesung gekommen sein, in welcher derselbe 20.000 frs. zum Zwecke der Insurgirung Siebenbürgens mit dem Versprechen überschickt, daß er im Falle des thatsächlichen Beginnes zu weiteren und größeren Geldopfern bereit sei.

Über die subversive Thätigkeit des obgenannten Fürsten Sturdza kommt mir von Seite eines anderen Confidenten folgendes zu: "Ein Gewährsmann, welcher im Hause des Generals Florescu viel verkehrt, machte einem meiner Bekannten die Mittheilung, daß Fürst Grégoire Sturdza der "Societate Carpatilor" nicht unbedeutende Geldmittel zur Verfügung stellt und gewißermaßen als die Seele der unter dieser Firma bestehenden Agitation zu betrachten ist, die sich auf russische Intriguen zurückführen läßt".

Genehemigen etc.

Verso: K.u.K. Ministerium des Äußern/ Informations Bureau
Nr. 2367/4.I.B. resolvirt

Seiner Excellenz des Herrn königliche-ungarische Minister-Präsidenten zur geneigten Kenntnissnahme mit Bezug auf die diesseitige Zuschrift vom 10. I.M. Nr. 2285/4 I.B.

Wien den 18. Juni

Wundich. Ministeriums des Äußern J. Born

Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 839/1882, f. 2

Traducere:

Nr. 62/Biroul de Informații

Baronul Mayr către contele Kálnoky⁴⁰

București, 14 iunie 1882⁴¹

Prea supusul meu raport din 7, luna curentă, nr. 60/ Biroul de Informații, numai cu atât am onoarea, să-l completez, pe baza informațiilor confidentiale sosite de atunci, că adunarea avută în vedere în raportul de mai sus are loc la Band, în 14/26 luna curentă, și că profesorul Hodoșiu⁴² trebuie să sosească acolo, în timp ce inspectorul din Galați, Bădescu, a trebuit să plece spre Bistrița.

Într-o adunare ce a avut loc alaltăieri, sub președinția lui Laurean (redactorul "României Libere"), a fost citită cu voce tare o scrisoare primită de la prințul Grigore Sturdza⁴³, în care acesta trimitea 20.000 franci în scopul răsculării Transilvaniei, cu promisiunea că, în cazul începerii cu adevărat, el este pregătit în continuare pentru sacrificii bănești și mai mari.

Despre activitatea subversivă a mai sus-numitului prinț Sturdza mi-a venit din partea unui alt confidențiar următoarele:

"Un om de încredere care frecventează mult casa generalului Florescu⁴⁴ a comunicat unui cunoscut de-al meu că prințul Grigore Sturdza a pus la dispoziția Societății "Carpații" sume de bani, nu fără importanță, și oarecum este considerat ca sufletul acestei agitații existente sub această firmă, ceea ce duce la intrigile rusești".

Primiți, etc...

Verso: Ministerul de Externe Cezaro-Crăiesc/ Biroul de Informații

Nr. 2367/4/ Biroul de Informații. Rezolvat.

Excelenței sale, domnului președinte al Consiliului de miniștri regal maghiar spre binevoitoarea știință, cu referire la scrisoarea noastră din 10 luna curentă.

Nr. 2285/4/ Biroul de Informații.

12, szám/res.

Nagyméltóságú magyar Királyi Ministerelnök úr!
Kegyelmes úram!

Azon román országi megbizottak, kik magyarország ellenes üzelmek érdekében Excellentiádnak folyó hó 17-én 820. res. szám alatt kelt magas leirata szerint folyó hó 26-án Beszterczére érkezendők valának, mai napig nem jelentek meg; - valamint egyáltalában idegenek Romániából az ujabbi időben Beszterczén nem mutatkoztak. Meg vannak azonban téve a kellő intézkedések az iránt, hogy ha netán azután megérkeznének, Nagyméltóságodnak fennebi magas rendelete a legszigorúabban fogantatba vétessék.

Badescu, recte Bodescu János a beszterczei királyi törvényszék iroda igazgatója, mint szorgalmas királyi hivatalnok ismeretes; -ő különben tagja és gyakori látogatója a beszterczei magyar Casinónak; de sem a hivatalbani, sem a társadalmi életbeni magatartásán eddig nem észleltetett az, hogy ő hazaellenes üzelmekkel foglalkoznék.

Kivüle más egyén ezen a néven e magyében nincs; - kivéve az ő öreg atyja, a ki mint nyugalmazott iskolai tanító Szálva községben él.

Bodescu János folyó hó 20-ika óta, - a mely napon Excellentiád fennidézett magas rendelete kezemhez jutott, - a legszigorúabb felügyelet alatt áll; de semmi jele sem észleltetett annak, hogy ő látogatókat várna; ő, mint rendszeren szokta, feljárt naponta a hivatalba és a Casinóba; a házánál pedig nem fordult meg senki, sem megyebeli, sem idegen; - értekezést tehát nem tartott.

Bizalmas és nem feltűnő felügyelete iránt a jövőre nézve is intézkédtem.

Bodescu Jánosnak két fivére jelenleg a román országi hadseregnél mint tiszték vannak szolgálatba, s'igy meglehet, hogy levelezés is folyhatik höztük. - Intézkedtem tehát, hogy Bodescu János részére Romániából netán érkező levelek vagy gyanus küldeményekre való felügyelhetése céljából a beszterczei póstahivataltól esetről-esetre értesülést nyerjek.

Mély tiszteletem nyilváníatása mellet vagyiook:
Beszterczén, 1882. Június hó 29-én.
Excellentiádnak alázatos szolgája

Höszler Nándor,
egyesült Besztercze-Naszód megye főispánja

Verso: Ér. 1882, évi Július hó 2/902, Res.

A belügyministerium vezetésével megbizott nagyméltóságú magyar királyi Mininsterelnök; valóságos belső titkos tanácsos; a Szent István rend nagykeresztese, Tisza Kalmán úr ő Excellentiájához,

Budapesten

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 902/1882, f. 2-3

Traducere:

Nr. 12 confidențial

Excelența Voastră, domnule prim-ministru regal maghiar!

Acei mandatarî din România care, potrivit înaltei d-voastre adrese din 17 a lunii curente, emisă sub nr. 820 confidențial, trebuiau să sosească la Bistrița⁴⁵ în scopul uneltirilor antimaghiare, până azi nu și-au făcut apariția. De fapt, în vremea din urmă n-au apărut nici un fel de străini din România la Bistrița. Sunt însă luate măsurile trebuincioase ca, dacă ar sosi eventual de acum înainte, să se pună în aplicare, în modul cel mai riguros, înaltul ordin al domniei voastre mai sus-menționat.

Bădescu, sau Bodescu Ioan, șeful de birou al Tribunalului regal din Bistrița, este cunoscut ca funcționar regal sârguincios. El este, de altfel, membru și vizitator obișnuit al Cazinoului maghiar din Bistrița, dar, prin comportamentul său atât la birou cât și în societate, până acum nu s-a putut observa că s-ar ocupa cu uneltiri antipatriotice. În afară de el, în acest comitat nu se află alt individ cu numele acesta, cu excepția bătrânului său tată, care trăiește în comuna Salva ca învățător pensionar⁴⁶.

Începând cu data de 20 a lunii curente, zi în care mi-a parvenit înaltul ordin sus-citat al Excelenței Voastre, Ioan Bodescu se află

sub cea mai strictă supraveghere, dar nu se observă nici un indiciu al faptului că ar aștepta vizitatori; el, așa cum obișnuia întotdeauna, a mers zilnic la serviciu și la Cazino, iar pe la casa lui nu a trecut nimeni, nici vreun locuitor din comitat nici străin; deci, nu a ținut vreo consfătuire.

Am luat măsuri pentru supravegherea lui și pe viitor, într-un mod direct, de încredere și fără a se isca suspiciuni.

Doi frați ai lui Ioan Bodescu sunt în prezent în serviciu ca ofițeri în armata României, cu care probabil se află în corespondență. Am luat deci măsuri ca, în scopul supravegherii reale a scrisorilor sau coletelor suspecte ce eventual ar sosi din România pentru Ioan Bodescu, să fiu înștiințat de la caz la caz de către oficiul poștal din Bistrița.

Odată cu exprimarea respectului meu profund rămân sluga umilă a Excelenței Voastre,

Hözsler Nandor
comitele suprem al comitatului unit Bistrița-Năsăud

Bistrița, 29 iunie 1882

Verso: Sosit: 2 iulie 1882/902 confidențial

Excelenței Sale, domnului Tisza Kalmán, prim-ministru regal maghiar însărcinat cu conducerea Ministerului de Interne, consilier intim, mare cavaler al Crucii Ordinului Sfântului Ștefan,

Budapesta.

15

1882 iulie 20, Budapesta

A magyar királyi Belügyministertől
904. száml./res.

Méltóságos főispán úr!

Legujabban vett feljelentés szerint Dr. Mihain, a cocosi kórházi orvos, Hodosiu tanár, Duka helyesebben Dunka kapitány és Ciura

hunymegyei születésű udvari gyógyszerész a magyarországi román lakosság között izgatás céljából utazásokat fognak tenni.

Felkérem ennél fogva Méltóságodat, hogy nevezeteket a hatósága alatti területén megjelenésük esetén a legéberebb rendőri felügyelet alá helyezni, működésüket szigorúan ellenőrizni, a tapasztalándókhoz képest, irányukban a fennálló törvények és szabályok értelmében a legerélyesebben eljárni, s hozzám esetről esetre jelentést tenni sziveskedjék.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilváníását.

Buda-Pesten, 1882, évi Július hó 20-án.

Tisza [Kálmán]

(kiz, saj. kez.)

Verso: Vet. 5 VIII 1882

Tordai rendőr kapitánynak/ Tordán
Segéd szbiró Zudor Ákos/Topánfalva

Legujabban vett értesítés szerint Dr. Mihain a cocosi kórház orvosa, Hodosiu tanár, Duka helyesebben Dunka kapitány és Ciura Hunyad megyei születésű udvari gyógyszerész a magyar állam román nemzetiségű lakói között izgatás céljából Magyar-országban utazásokat fognak tenni.

Annál fogva rendelem Uraságodnak, hogy minden feltűnés mellőzésével nevezettek (járása) Torda várossa területén, megjelenésük esetében rendőrileg ügyeltesse föl - Működésüket a legszigorúabban ellenőriztesse és a tapasztalásokhoz - képest hozzám esetről esetre tegyen jelentést.

Torda, 5/882.

Báró Kemény György

elküld: 882/5/8/

Vett 5/VIII. 882/ Asztalos

Sz. 145/ 882/ főisp.

Fond: Prefectura judetului Turda-Aries, Prezidiale, nr. 145/1882, f. 1.

Traducere:

Din partea Ministerului de Interne Regal Maghiar
Nr. 904/ confidențial

Onorate domnule comite suprem!

Potrivit unei informări recente⁴⁷, Dr. Mihaiu, medic la Spitalul din Cocoșești⁴⁸, profesorul Hodoșiu, căpitanul Duca, mai corect Dunca⁴⁹, și farmacistul Ciura, originar din comitatul Hunedoara, vor efectua călătoria în scopul instigării populației românești din Ungaria.

Vă rog, Domnule, ca, în cazul apariției lor pe teritoriul aflat sub jurisdicția Dumneavoastră, să-i supuneți celei mai atente supravegheri polițienești, să le urmăriți activitatea și să luați cele mai severe măsuri, în baza legilor și regulamentelor în vigoare. De la caz la caz, să binevoiți a mă informa.

Primiți, Domnule, expresia stimei mele.

Budapesta, 20 iunie 1882

Tisza [Kálmán]

(strict personal)

Verso: Comandamentului Poliției Turda, Turda pretor-adj.

Domnului Zudor Akos, Câmpeni

Potrivit unei înștiințări recente, Dr. Mihaiu, medic la Spitalul din Cocoșești, profesorul Hodoșiu, căpitanul Duca, mai corect Dunca, și farmacistul Ciura, originar din comitatul Hunedoara, vor efectua călătoria în scopul instigării populației românești din Ungaria.

De aceea dispun, Domnule, ca în cazul apariției lor în orașul Turda (în plasa Dumneavoastră) să-i supuneți, fără vâlvă, supravegherii polițienești, să le urmăriți activitatea cu cea mai mare severitate, iar despre cele constatate să-mi faceți informări de la caz la caz.

Turda, 5.VIII. 1882

Baron Kemény György⁵⁰

Primit: 5.VIII.1882

Expediat: 5.VIII.1882/ Asztalos

Nr. 14/882/comite suprem

Máramaros megye Főispánja
409, szám

Nagyméltóságú
magyar királyi Belügy Minister Úr!

Kötelességemnek tartom Nagyméltóságodnak tisztelettel jeleteni, hogy az 1871, évben 8491, szám alatt, 1876-ban 29243, és 1877-ban 6787. szám alatt kelt magy. kir. belügy ministeri rendeletekkel jóvá hagyott alapszabályok értelmében életbe léptetett "Román nemzeti színház alap létesítésére alakult társulat" a múlt 1881. év augusztus 7-én Nagy Bányán tartott közgyűlésén, az ez évi összejövetelének helyéül Máramaros Szigetet jelölve ki, - a közgyűlést csak ugyan itten fogja augusztus hó 7., 8. és 9-én megtartani.

A társulat céljakép mondott alap gyarapítására, a megyebeli románok augusztus 7-re hangversenyt és nyilvános táncmulatságot terveznek.

Ha jól vagyok értesülve Szatmár-, Bihar megyékből továbbá Erdélyből sőt a Bánátról is számos románok megérkezése váratik, - és a Mihály család, - a helyettes vikárius Kökönyesdi Mihályi, - a sugatagi lelkész, Bud - végre Pap János és Busitza tanárok nagy tevékenységet fejtenek ki maramarosi románok közérdekeltségének felköltésére.

Ha ezen társulatnak nem, volna más célja, mint a melyet alapszabályaiban hangoztat, úgy nem volna okom bizalmatlansággal viseltetni a működésük iránt; - de én azt hiszem, hogy ezen társulat nem egy román színház létesítése céljából, hanem azért tartja éppen a leghazafiasabb vidékeken az üléseit, hogy az ország minden részeiből egybegyűlt nemzetiségi notabilitásoknak befolyása által, a magyar érzület és koronás királyunk iránti hűség rovására terjeszthesse a nemzetiségi szellemet.

Azt nem kétlem, hogy nyilvánosan mi sem fog történni, mi megvárható volna, - de a magán téren érintkezés elég alkalmat adand nekik céljok elérésére.

Hogy az itteni oláhoknak eddigi vezetője, Mihálka László alispán mikép érvényesítendi ezzel szemben a befolyását, - az nem volna még ma megállapítható, - de azt ki kell emelnem, hogy talán főkép az én pasziv, de hideg magatartásom folytán, melyben engemet a magyar intelligencia is követ, a román mozgalomban eddigelé nem vettek részt sem az alispán, sem pedig az oláh nemzetiségű megyei tisztviselők, - ha nem arról még vagyok győződve, hogy ők mindnyájan adtak pénzt az ünnepélyek költségeinek fedezetére.

Én egyébként úgy gondolom, hogy Mihálka László azon alig megoldható feladaton fáradozik, miszerént fentarthassa magának úgy a magyaroknak, mint a dákorománoknak bizadalmát és támogatását, - de azt tapasztalom, hogy azóta, hogy Mihálkának beleégyezésével a máramarosiak is részt vettek a Szebeni román congressusson, a magyaroknak Mihálka iránti bizadalmuk már is meg lett ingatva, - és ezek csak azért nem fordulnak el tüle, mert mindenki számba veszi azon nagy befolyást, melyet ő főkép a választásokra gyakorol.

A mi pedig a megyei oláhokat illeti, nem kétlem, hogy minden nyilvános fellépésöknél, - így a választások alkalmával is, és mind addig mig Mihálka e megye alispánja fog lenni, az övé lesz ugyan a vezéri szerep, - és ezzel ő, - akár akarja, akár nem, nagy mérvben elő fogja mozdítani a dákorománok érdekeit, - de a máramarosi oláhok érzületére és szellemére nem ő, hanem Mihályiék fognak döntő befolyást gyakorolni ezentúl.

Előre láthatólag, nem csekély befolyással lesz tehát az itteni oláhok szellemére a Máramaros Szigeten tartandó román vándor ülés - de mint már bátor voltam kiemelni, nincsen kétségem abban, hogy az ünnepélyek és ülések alkalmával, nyilvánosan mi sem fog történni, mi megvárható volna, - de mindazonáltal kötelezségemnek fogom tartani, minden mozzanatot figyelemmel kísérve - a tapasztaltakról alázatos jelentésemet Nagyméltóságodnak betérjeszteni.

Nagyméltóságodnak mély tisztelettel
Máramaros Sziget, 1882. július 26,

alázatos szolgálja
Lónyay János
főispán

Verso: Ér. 1882, évi Július hó 30/1071/res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1071/1882, f. 2-5

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Maramureș
Nr. 409

Excelența Voastră, domnule ministru maghiar regal de interne!

Consider de datoria mea să vă comunic, cu respect, că "Societatea constituită pentru fondarea teatrului național român", intrată în vigoare pe baza statutelor ratificate prin ordinele Ministerului Regal Maghiar de Interne: nr. 8491 emis în anul 1871, nr. 29243 din anul 1876 și nr. 6787 emis în anul 1877, la adunarea sa generală ținută în 7 august anul trecut, 1881, la Baia Mare, stabilind ca loc pentru întrunirea din anul acesta Sighetul Marmăției - își va ține într-adevăr aici adunarea generală în data de 7, 8 și 9 august⁵¹.

Pentru sporirea fondului, declarat drept scop al societății, românii din comitat plănuiesc un concert și o petrecere cu dans pe 7 august.

Dacă sunt bine informat, se așteaptă venirea în număr mare a românilor din comitatele Satu-Mare, Bihor, apoi din Ardeal și chiar din Banat - iar familia Mihali - vicarul suplinitor Mihali din Porumbestii - preotul Bud din Ocna Șugatag⁵², în fine, profesorii Ioan Pop și Bușița desfășoară o acțiune intensă pentru trezirea interesului românilor din Maramureș⁵³.

Dacă această societate nu ar avea alt scop decât cel arătat în statutele sale, atunci nu aş avea motiv să-mi manifest suspiciunea în privința activității ei - dar, eu cred că această societate își ține ședințele în ținuturile animate de cel mai intens patriotism nu în scopul înființării unui teatru românesc, ci pentru ca prin influența notabilităților națiunii, adunate din întreaga țară, să poată răspândi sentimentul național, în dauna sentimentelor patriotice maghiare și a împăratului nostru.

Nu mă îndoiesc că în mod public nu se va petrece nimic ce ar putea fi condamtabil, dar relațiile personale le oferă destule ocazii pentru atingerea scopului lor.

Că în ce fel își folosește influența în această privință vicecomitele Ladislau Mihalca, conducătorul de până acum al

românilor, asta nu se poate astăzi încă constata, dar trebuie să subliniez faptul că poate mai ales ca urmare a atitudinii uneori pasive dar reci, atitudinea adoptată și de intelectualitatea maghiară, până în prezent nu au luat parte la mișcările românești nici vicecomitele nici funcționarii de naționalitate română din comitat, dar sunt convins de faptul că toți aceștia au dat bani pentru acoperirea cheltuielilor festivităților.

De altfel, eu cred că Vasile Mihalca se străduiește să rezolve problema greu solvabilă de a menține încrederea și sprijinul atât din partea maghiarilor, cât și a daco-românilor⁵⁴, dar constat că de când maramureșenii au participat, cu aprobarea lui Mihalca, la Congresul românilor de la Sibiu⁵⁵, a slăbit deja încrederea maghiarilor în Mihalca și aceștia nu-i întorc spatele numai pentru că toți iau în considerare marea influență pe care o exercită mai ales în alegeri.

În ceea ce-i privește însă pe românii din comitat, nu mă îndoiesc că la orice manifestație publică - tot așa și cu prilejul alegerilor -, și atâta timp cât Mihalca va rămâne vicecomitele comitatului, el va deține rolul de conducere și prin aceasta el, fie că vrea, fie că nu, va promova în mare măsură interesele românilor, dar asupra sentimentelor și spiritului românilor maramureșeni nu el, ci familia Mifali va exercita de-acum încolo o influență hotărâtoare⁵⁶.

Pe cât se poate anticipa, nu mică va fi deci influența ședinței românești ținută la Sighetul Marmației, asupra simțămintelor românilor de aici - dar, după cum mi-am permis să evidențiez deja, nu mă îndoiesc că, cu prilejul festivităților și ședințelor nu va surveni în mod public nimic din ceea ce ne-am fi așteptat, cu toate acestea, voi considera de datoria mea ca, urmărind cu atenție orice mișcare, să vă trimit raportul meu respectuos despre cele constatate.

Cu profundă stimă, sluga d-voastră umilă

Lónyay János
comite suprem

Sighetul Marmației, 26 iulie 1882

Verso: Sosit: 30 iulie 1882/nr. 1071/confidențial.

1882 iulie 26, București

k.u.k. Ministerium des Äußern. Informations Bureau
2837/4 I.B.

Seiner Excellenz dem Herrn kgl. ung. Minister- Präsidenten als
Leiter des Ministeriums des Innern zur gefählichen Kenntnissnahme

Notiz

Bukarest, 26. July 1882

Die rumänische Zeitung, "Romania libera", welcher in den k.u.k. Staaten der Postdebit entzogen ist, veranstaltet für die in Österreich-Ungarn domizilirenden Abonnenten, sowie für jene, welche während der Sommersaison eine gewisse Zeit dort zubringen, eine spezielle Auflage, welche mit Hinweglassung des Titels, unter dem Namen "Luminatorul" oder "Luptatorul" versendet wird.

Ähnlich machte es vor Jahren auch, "Românul".

Einer der enragiertesten Gegner Österreich-Ungarns ist ein gewisser Radu Popeea, welcher als Redakteur des "Românul" und neuestens in gleicher Eigenschaft auch beim "Poporul" und der "Naziunea" fungirt.

Er ist der Sohn oder Neffe des bereits im vorigen Jahre signalisirten Pfarrers Popêea in Hoszufalu bei Kronstadt. Popeea ist der Verfasser der meisten Heßartikel der "România liberă" und speziell der biographischen Skyzzen jener Persönlichkeiten, welche an dem Ausflüge der ungarischen Künstler und Schriftsteller nach der unteren Donau Teil nehmen.

Wien, 31. Juli 1882

Vom k.u.k. Ministerium des Äußern

Verso: Ér. 1882 évi Augustus 2-én 1083/res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1154/1882, f. 3-4

Traducere:

Ministerul de Externe Cezaro-Crăiesc. Biroul de Informații
2837/4 Biroul de Informații

Excelenței Sale, domnului președinte al Consiliului de Miniștri
regal maghiar, ca șef al Ministerului de Interne, spre luare la
cunoștință

Notă

București, 26 iulie 1882

Ziarul românesc "România Liberă"⁵⁷, a cărui difuzare prin poștă în statele cezaro-crăiești a fost retrasă, a organizat, pentru abonații domiciliați în Austro-Ungaria, precum și pentru aceia care în timpul sezonului de vară petrec acolo un oarecare timp, o ediție specială care, prin schimbarea titlului, este expediată sub numele "Luminătorul" sau "Luptătorul"⁵⁸.

În mod asemănător a procedat cu ani în urmă și "Românul".

Unul dintre cei mai furioși adversari ai Austro-Ungariei este un anume Radu Popeea, care funcționează ca redactor la "Românul" și mai nou, în aceeași calitate, și la "Poporul" și "Națiunea"⁵⁹.

El este fiul sau nepotul preotului Popeea din Satulung, de lângă Brașov, semnalat în anii trecuți. Popeea este autorul celor mai multe articole pline de ură ale "României Libere" și în special al schițelor biografice ale acelor personalități care au participat la excursiile artiștilor unguri pe Dunărea de Jos⁶⁰.

Viena, 31 iulie 1882

Din partea Ministerului de Externe Cezaro-Crăiesc

Verso: Intrat: 2 august 1882/1083/ confidențial

Máramaros Megye főispánja
433, szám

Nagyméltóságú magyar királyi Belügy Minister Úr!

Folyó hó 13-ról 336. szám alatt kelt jelvényes távirattal volt szerencsém jelenteni, hogy azt hiszem miszerént tanukkal bebizonyítható fog lenni, hogy Babes Vincze csakugyan akkép nyilatkozott a román közebéd alkalmával, mint azt 432, szám alatt kelt tisztelettéljes felterjesztésemben jelenteni szerencsém volt; de bátor voltam a távirati jelentésben kiemelni, miszerént szükséges lesz magamat arról biztosítani, hogy a netalán megejtendő vizsgálat esetében az illetők, - félve Mihálka László alispánnak a választások alkalmával az ő károkra érvényesíthető befolyásától, - kitérő nyilatkozatokat ne tehessenek; - mert az kétségtelen, hogy az alispán mindenképp azon van, hogy a történeteknek mi jelentőség se tulajdoníttassék; - más részt pedig az is tagedhatlan, hogy noha az intelligentia legnagyobb részénél, igen meg lett ingatva a Mihálka László iránti bizadalom, de egyelőre, a jövő megyei választásokra gondolva, vajmi kevés azok száma, kik akár mit is tenni mernék, miáltal a Mihálka alispánnak haragját és bosszúját magokra vonhatnák.

Ezért láttam én szükségesnek, az illetők által még egyszer magam előtt elmondattni a román közebéden Babes Vincze részéről hallottakat, és hiszem, hogy már mostan nem fognak az előttem tett nyilatkozataikat vissza vonni; de másrészt még arra is számolok, hogy az alispán bosszújátóli félelem, általában mind inkább hanyatlani fog.

A román közebéden jelen volt hét nem oláh közül, csak is Veréczy Lajos árvaszéki elnök, Szaplanczay Miklós főjegyző, Kriczfalusy Vilmos ügyvéd és Szöllősy Antal, Szigetvárosa polgármestere, tudnak oly jól románúl, hogy Babest megérteni képesek voltak.

Veréczi Lajos, Szaplanczay Miklós és Kriczfalusi Vilmos nyilatkozatai által megerősítést nyert az, mit jelenteni szerencsém volt, de szerintök Babes nem azt mondá, hogy ne féljenek a dákorumán elnevezéstől, hanem, - mi alázatos nézetem szerint

még rosszabb - arra biztatá az oláhokat, hogy ne szégyeneljék a dákoromán elnevezést. Szöllősy polgármester Babestől távol ülven, nem érthette jól annak szavait, - és csak is másoktól hallotta, hogy nyilatkozott volna.

Egyébként erre vonatkozólag ő is csak a 432. számú jelentésemben foglaltakat hallotta, tudni illik, hogy Babeş, - Bud lelkész után felszólalva, igazat adott neki, azt mondván: hogy nem becsületes ember az, ki - legyen az magyar vagy román - a nemzetiségét nyíltan be ne vallja és azzal végzé hosszabb beszédét, miszerént ne szégyeneljék a dákoromán elnevezést.

Ellenben utólagossan nyert, de biztos értesülésem szerint, Mihálka alispánnak magyar nyelven tartott felköszöntése, igen sokat veszít értékéből, a mennyiben a magyar kormányt éltetve, azon kívánatának adott kifejezést, miszerént "adjon a Mindenható erőt a magyar kormánynak, hogy végre a szegény oláhoknak is jobb dolguk legyen", és ezt mindenki, a román nemzetiségi aspirációkra vonatkozólag értelmezi.

Végre, kötelességemnek tartom azt is felemlíteni, hogy a román közebéd alkalmával, Kökönyesdy Mihály mondá román nyelven az ő felségeerti felköszöntést, és a nevezett maramarosi oláh vikárius felköszöntése, azért idézett megbotránkozást elő, miután ő ez alkalomból azt hangoztatá, hogy a románok élete, csak is 1850- től kezdődik, - holott 1848, előtt, az itteni oláhoknak legnagyobb része nemességgel bírván, ők voltak itten Máramarosban a helyzet urai - és á megbotránkozást növeli azon körülmény hogy Kökönyösdy vikárius magyar nemes ember, és így nekie azt tudnia kellett, hogy mily valótlan volt ezen állítása.

Annál népszerűbbé vált, a máskép is kitűnő képességű Szálka Péter gyulafalvi lelkész, ki még az őt román nyelven megszólító Babesnek is magyarul felelt.

Ezeknek tiszteletteljes bejelentése után, vagyok Nagyméltóságodnak, mély tisztelettel,

alázatos szolgálója
Lónyay János
főispán

Máramaros Szigeten, 1882. auguszt 17-én

Verso: Ér. 1882, évi Augusztus 20/1153. res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1071/1882, f. 11-13.

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Maramureș
Nr. 433

Excelența Voastră, domnule ministru de interne regal maghiar!

Prin telegrama din data de 13 ale lunii curente, emisă sub nr. 336, am avut onoarea să raportez, ceea ce va putea fi dovedit cu martori, că Vincentiu Babeș⁶¹ s-a exprimat într-adevăr, cu prilejul mesei comune a românilor, așa cum am avut onoarea să vă raportez prin înștiințarea mea respectuoasă, emisă sub nr. 432, dar mi-am permis să subliniez în raportul meu telegrafic că va fi necesar să mă conving despre faptul că, în eventualitatea efectuării unei cercetări, respectivii - temându-se de influența vicecomitelui Vasile Mihalcă, cu prilejul alegerilor în defavoarea lor - nu vor face declarații evazive, însă, pe de altă parte, nu se poate tăgădui nici aceea că, deși cea mai mare parte a intelectualității maghiare și-a pierdut destul de mult încrederea în Vasile Mihalca, deocamdată, reflectând la alegerile viitoare din comitat, este foarte mic numărul acelora care ar îndrăzni să comită orice faptă ce le-ar atrage mânia și răzbunarea vicecomitelui Mihalcea.

De aceea am considerat necesar ca respectivii să spună încă o dată, în fața mea, cele auzite de la Vincentiu Babeș la masa comună a românilor⁶² și cred că acum nu-și vor retrage afirmațiile făcute în fața mea; însă, pe de altă parte, țin cont și de faptul că teama de răzbunarea vicecomitelui îndeobște mai mult va scădea.

La masa comună au fost prezente șapte persoane ce nu erau români, dintre care Vereczy Lajos, președintele Sedriei orfanale, Szaplanczay Miklos, protonotar, Kriczfalusy Vilmos, avocat și Szöllösy Antal, primarul orașului Sighet; ei știu atât de bine limba română, încât au fost în stare să-l înțeleagă pe Babeș.

Declarațiile lui Vereczy Lajos, Szaplanczay Miklos și Kriczfalusy Vilmos au confirmat ceea ce am avut onoarea să raportez dar, după părerea lor, Babeș nu a spus "să nu se teamă de denumirea de daco-romani", ci i-a îndemnat pe români să nu le fie rușine de denumirea de daco-romani - ceea ce, după umila mea părere, este mai grav. Primarul Szöllösy, stând departe de Babeș, nu i-a înțeles bine cuvintele și a auzit doar de la alții că asta ar fi spus.

De altfel, referitor la aceasta și el a auzit doar cele cuprinse în raportul meu nr. 432, anume că Babeș, luând cuvântul după preotul Bud, i-a dat dreptate acestuia spunând că nu este un om cinstit acela care, fie maghiar fie român nu își recunoaște pe față naționalitatea, și își încheie cuvântarea mai lungă cu aceea că să nu le fie rușine de denumirea de daco-romani.

În schimb, potrivit informațiilor ulterioare dar sigur primite, toastul vicecomitelui Mihalca, în limba maghiară, pierde mult din valoarea sa întrucât, adresând urări conducerii maghiare, își exprimă dorința ca "să dea Atotputernicul tărie conducerii maghiare pentru ca, în sfârșit, s-o ducă mai bine și bietii români", și asta toată lumea o interpretează ca făcând referire la aspirațiile naționale ale românilor.

În sfârșit, consider de datoria mea să menționez și aceea că, toastul închinat Maiestății sale, rostit în limba română de către Mihali din Porumbesti, cu prilejul mesei comune, și toastul vicarului român amintit din Maramureș au provocat indignarea deoarece, profitând de ocazie, el a arătat că această viață a românilor durează numai din 1850, pe când înainte de 1848 românii de aici, fiind în cea mai mare parte nobili, ei au fost aici, în Maramureș, stăpânii situației, iar indignarea a sporit din cauză că vicarul din Porumbesti este un nobil maghiar și el ar fi trebuit să știe cât de neadevărată era această afirmație. Cu atât mai popular a devenit preotul din Giulești, Szalka Peter, de altfel un om deosebit de capabil, care până și lui Babeș, cel ce i s-a adresat românește, i-a răspuns în limba maghiară⁶³.

După prezentarea respectuoasă a celor de mai sus, rămân, cu profundă stimă, sluga d-voastră, umilă,

Lónyay János
comite suprem

Sighetul Marmației, 17 august 1882

Verso: Sosit: 1882, august 20/1153/ confidențial.

Közmunka és Közlekedési m.k. Minister
1103, sz./eln.

Nagyméltóságú Minister úr!

Múlt hó 28-án 1154. eln. az. a. kelt becses átiratára van szerencsém egyelőre a "Romania Liberă" czimű kitiltott hirlap 4 példányát, melyet az orsovai postahivatal lefoglalt, Nagyméltóságodnak oly megjegyzéssel átküldeni, hogy a temesvári postaigazgatóság jelentése szerint sem az orsovai, sem a temesvári postahivatalnál "Luminatorul" vagy "Luptătorul" czimű román hirlap példányai az utóbbi időben nem fordultak elő.

Idézett becses átirata folytán a helybeli s a nagyszebeni postaigazgatóságot is láttam el utasítással, s nem fogok késni azok jelentéseit mihelyt beérkeznek, Nagyméltóságoddal közölni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1882. september hó 5.

A minister megbizásából

Nagyméltóságos Tisza Kálmán a Belügyministerium vezetésével megbizott Minister Elnök úrnak.

Budapesten

Verso: Ér. 1882, évi september 8-án/1222, res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1222/1882, f.1

Traducere:

Ministerul Regal Maghiar al Lucrărilor Pubice și Comunicațiilor
Nr. 1003 prezidial

Excelența Voastră, domnule ministru!

Ca urmare a adresei dumneavoastră din data de 28 a lunii trecute, emisă sub numărul 1154 prezidial, am onoarea să vă trimit cele patru exemplare ale ziarului interzis "România Liberă", care au fost confiscate de Oficiul poștal din Orșova, cu mențiunea că, potrivit înștiințării direcțiunii poștei din Timișoara, în ultima vreme n-au apărut exemplare ale ziarelor românești "Luminatorul" sau "Luptătorul", nici la Oficiul poștal din Orșova nici la cel din Timișoara.

În urma adresei dumneavoastră am dat instrucțiuni direcțiunii Poștei locale, precum și celei din Sibiu, și nu voi întârzia să vă fac cunoscute rapoartele acestora îndată ce vor sosi.

Primiți exprimarea sinceră a deosebitei mele stime.

Budapesta, 5 septembrie 1882

Din însărcinarea ministrului,

ss indescifrabil

Excelenței Sale, domnului Tisza Kálmán, prim-ministru
însărcinat cu conducerea Ministerului de Interne, Budapesta.

Verso: Sosit: 8 septembrie 1882/1222 confidențial.

Távirat

618.szám

Belügyminister Úrnak

M. Sziget/21/20,00

Mihályka László alispán meghívására és az ő elnöklete alatt ma délelőtt tartott értekezletre több mint 120 marmárosi román gyűlt egybe és midőn elhatározták a magyar nyelvben kiváló előmenetelt tanusított görög katolikus román tanulók részére egy közalírás útján alakítandó ösztöndíj alap létesítését, egyuttal egyhangulag elfogadták Vincz Gyula vagyonos birtokos és szolgabiro határozati javaslatát, melyet felterjesztésem beérkezett megelőzőleg szószerint bejelenteni kötelességemnek tartom: mondja ki a gyűlés határozátilag, hogy át vagyunk hatva azon meggyőződéstől miként a hazai románság csak úgy tarthatja fénn s fejezheti ki nemzetiségét culturáját, ha a közös magyar alkotmány alapján megmarad ugyanazért kárhóztatásuk a memorandumot elveiben elérni óhajtott foederalizmusért, mely megtámadja a magyar állameszmét, meg a Magyar- és Erdélyország közti uniót. A miért is nem akarhatjuk, hogy a Királyhágón közjogi válaszfalat képező Magyarország és Erdély között, a mennyiben pedig továbbá a nemzetiségi alap törvények által biztosított jogaink magyar államunk által tiszteletben tartatnak, mert: egyéni jogáinkat közös törvények védik a melyek magyarra és románra egyaránt kiterjednek vallásunkat, nyelvünket iradalmunkat szabadon fejleszthetjük, politikus jogaink azonosok szabad sajtónk gyülekezési és társulati jogaink egyenlők, hivatalbani alkalmaztatásunk ellen sem lehet panaszunk valamint az sem sértheti jogainkat és semmi szin alatt sem mondhatjuk erőszakos magyarosodásnak, hogy az igazságszolgáltatás és kormányzás nyelve a magyar, mert azt mint állami nyelvet fenntartani törvényesnek és jogosnak tartjuk. Nincs ok tehát ami visszatartson minket attól, hogy ne kárhóztassuk a memorandum által kitűzött czéltalan küzdelmet és harczot, azon néppel a mellyel ezér esztendeje állami közösségben élünk, éppen akkor a midőn minden ordalról a szláv törzsek forronganak, hogy magyarok és románok ellen érvényesíttessék rég óhajtott terveinket. Ezen alapján hazafias

kötelességünknek ismerjük, a magyar közjog alapjáról le nem lépni, hanem az egységes magyar eszme mellett küzdeni minden erőnket a magyar államiság belső megszilárdítására s megerősödésére áldozni, s mindent elkövetni hogy a magyar a román közötti testvéri bizalom fenn álljon helyzetünk, parancsolja hogy magyar testvéreinkkel összetartsunk, jó hazafiak legyünk, mer e drága közös honban együtt élünk s halnunk kell. Mihályiek pártja elvből nem jelent meg, papok pedig töben szamos-ujvári püspöki zsinat miatt volt távol.

Lónyay főispán

Verso: Ér. 1882, évi november 22/1482. res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1486/1882, f.3-9.

Traducere:

Telegramă

Nr. 618

Domnului ministru de interne!

Sighetul Marmăției, 21 noiembrie 1882, ora 20,00

La întrunirea ținută azi înainte de masă, convocată și condusă de vicecomitele Mihalca Ladislau, s-au adunat mai mult de 120 de români maramureșeni⁶⁴, care au hotărât în unanimitate constituirea, pe baza unei liste de subscripție, a unui fond de burse pe seama elevilor români greco-catolici, care au dovedit progrese deosebite în limba maghiară⁶⁵. Totodată, au aprobat în unanimitate proiectul de hotărâre al lui Iuliu Vinț, proprietar înstărit și jude, pe care consider de datoria mea să vi-l prezint textual, anterior sosirii raportului meu⁶⁶:

Adunarea să exprime, într-o hotărâre, că suntem pătrunși de convingerea că românii din patrie pot să-și păstreze și să-și exprime naționalitatea, cultura, numai dacă se mențin pe baza constituției maghiare comune, și tocmai de aceea, condamnă memorandumul

pentru federalismul pe care principiile sale doresc să-l realizeze; aceasta atacă ideea de stat maghiar și unirea dintre Ungaria și Transilvania. De aceea, nu putem dori ca Piatra Craiului să fie un zid despărțitor, de drept, între Ungaria și Transilvania. Întrucât drepturile noastre asigurate de legile fundamentale ale naționalităților sunt respectate de statul nostru maghiar, căci drepturile noastre individuale se extind atât asupra ungarului cât și a românului, putem să ne dezvoltăm liber religia, limba, literatura, drepturile noastre politice sunt identice, avem aceeași libertate a presei, de întrunire și organizare; nu ne putem plânge nici de angajarea noastră <în funcții> oficiale și nu ne poate atinge drepturile; nu putem considera maghiarizare forțată că limba în justiție și conducere este cea maghiară, căci considerăm legal și drept s-o menținem ca limbă a statului.

Nu există deci motive care să ne rețină de la condamnarea luptei fără țel, propuse în memorandum, cu acel popor cu care trăim într-o unitate de stat de 1000 de ani, tocmai atunci când triburile slave se agită din toate părțile să-și realizeze planurile dorite de mult față de maghiari și români. Pe această bază, avem, datorită patriotică să nu ne îndepărtăm de dreptul public maghiar, ci să luptăm pentru ideea unității maghiare, să ne sacrificăm toate forțele pentru dezvoltarea și întărirea internă a vieții de stat maghiare, pentru ca încrederea frățească dintre român și maghiar să dăinuie.

Situația ne obligă să fim solidari cu frații noștri maghiari, să fim buni patrioți, căci în această patrie comună dragă trebuie să trăim și să murim împreună. Din principiu, partida mihalyieștilor nu a participat, iar preoții nu au venit din cauza sinodului episcopal de la Gherla⁶⁷.

Lónyay
comite suprem

Verso: Sosit: 22 noiembrie 1882/1482/confidențial.

(Máramaros megye főispánja
623. Szám

Nagyméltóságú m. kir. Belügy Minister Úr!

Tegnapról 618. szám alatt kelt távirati jelentésem kiegészítéséül, van szerencsem a következőket tisztelettel jelteni.

Mihálka alispán Máramaros megyének minden irás tudó román lakosát meghívta a tegnapi értekezletre; és az ezen egybegyűlt 120 és néhány egyén által teljesen képviselve volt Máramarosnak birtokos román intelligentiája és minden vidékbeli értelmes, irás tudó köznemesek és parasztoknak megjelenése, nagyon emelte ez értekezlet jelentőségét.

Hogy a papok csekély számmal voltak képviselve, annak legfőbb oka az volt, hogy a helyetes Vikárius, minden esperes és minden esperességből egy egy pap, - még e hó 12-én Szamosujvárra a püspök által összehívot zsinatra mentek volt; - ennél fogva az itthon maradt papok, főnökelnek távol léte folytán annyival inkább nem tudták, hogy mit tevők legyenek, miután Mihályiék mindent elkövettek, hogy őket az értekezletbeni részvételtől visszatartsák.

Ha az gyanítható lett volna, hogy a 14-én megnyílt zsinatról nem fognak 21-ig az ottan volt papok visszajönni, úgy az értekezlet későbbre tűzetett volna ki, - noha a helyi viszonyok folytán, ez más tekintetben járt volna megint hátrányokkal.

Egyébiránt nem kétlem, hogy a papok utólagosan, igen kevésnek kivételével, alá fogják írni a már több mint 120 aláírással ellátott nyilatkozatot; - és erre annyival inkább számolok, mert van okom aztat hinni, hogy Szabó püspök nem mulasztá el a zsinat által adott alkalmat annak kijelentésére, miszerint ő sem osztja a nagyszebeni memorándum elveit és azokat a románokra nézve igen veszélyeseknek tartja.

De máskép sem tartok a papoknak visszavonásától, - miután azoknak tekintélyesebbjei, ma még hazafias erelműek, - de egyébként sem lenne bátorságuk magokat Mihálka Lászlóval, a birtokos intelligentiával, és azokat követő, nagyobb részt köznemesekből álló néppel ellentétbe helyezni.

Mihálka alispánon kívül igen határozott és hazafias volt Vincz Gyula, Cziplé Zsigmond és ifjabb Mihálka Lászlónak fellépése, kik az itteni oláhok között, már vagyonosságuk folytán is igen nagy tekintéllyel bírnak.

A birtokosok közül csak is Mihályi Péter, Mihályi János és Jurka Bazil jelentek meg az értekezleten - melyen Bud Titusz sugatagi lelkésznek opponáló felszólalásán kívül, a legnagyobb egyetértéssel fogadtattak el a tegnap táviratilag bejelentett fontos és minden félreértést kizáró határozatok.

Egyébként kötelességem szerint éber figyelemmel fogom kíséreni ezen mostan megindult hazafias mozgalomnak további fejlődését, és nem fogok késni annak tiszteletteljes bejelentésével.

(Sziget, 1882, november hó 22-én

Nagyméltóságodnak mély tisztelettel, alázatos szolgálja

Lónyay János
főispán

Verso: Ér. 1882, évi november hó 25/1486 res.

Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1486/1882, f. 10-12

Traducere:

Număr 623/Comitele suprem al comitatului Maramureș

Excelența Voastră, domnule ministru de interne regal maghiar

În completare la raportul meu telegrafic de ieri, emis sub numărul 618, am onoarea să vă raporteze următoarele:

Vicecomitele Mihalca i-a invitat la conferința de ieri pe toți locuitorii români știutori de carte din comitatul Maramureș. Prin aceste 120 și ceva de persoane a fost reprezentată întreaga inteligență română din Maramureș iar apariția micilor nobili și a țărănilor știutori de carte din împrejurimi a ridicat foarte mult semnificația conferinței.

Faptul că preoții au fost reprezentați într-un număr infim s-a datorat situației că, încă din ziua de 12 luna curentă, au fost chemați de către episcop la sinodul de la Gherla câte un preot din fiecare protopopiat. Astfel preoții care au rămas acasă, mai ales din lipsa

șefilor lor, nu au știut cum să procedeze, cu atât mai mult cu cât Mihalyeștii au făcut totul să-i împiedice să participe la conferință.

Dacă s-ar fi bănuțit că preoții participanți la sinodul început în ziua de 14 nu se întorc până la data de 21, conferința s-ar fi stabilit pentru o dată ulterioară, deși ar fi suferit dezavantaje din cauza condițiilor locale.

De altfel, nu mă îndoiesc că preoții, cu unele mici excepții, vor semna ulterior hotărârea prevăzută deja cu mai mult de 120 de semnături. Scontez pe acest lucru cu atât mai mult cu cât am motive să cred că episcopul Sabin nu a pierdut ocazia oferită de sinod pentru a declara că nici el nu împărtășește ideile memorandu-ului sibian și le consideră foarte periculoase pentru români⁶⁸.

Nu susțin retragerea preoților întrucât cei mai de seamă dintre ei manifestă sentimente patriotice și, de altfel, nu ar avea curajul să se situeze pe o poziție contrară lui Ladislau Mihalca, inteligenței și populației care o urmează, formată în majoritate din mici nobili.

În afară de vicecomitele Mihalca, au manifestat o atitudine fermă și patriotică Iuliu Vinț, Sigismund Ciple și Vasile Mihalca junior, care deja, prin averea lor, se bucură de un mare prestigiu în rândurile românilor de aici⁶⁹.

Dintre proprietari nu au apărut la conferință doar Petru Mihalyi. Ioan Mihalyi și Bazil Jurca. La conferință, cu excepția inteligenței opoziționiste a preotului din Ocna Șugatag, Titus Bud⁷⁰, s-au adoptat în cea mai mare înțelegere hotărârile importante, care exclud orice interpretare, anunțate ieri telegrafic.

De altfel, conform obligației mele, voi urmări cu atenție vie evoluția ulterioară a acestei mișcări patriotice și nu voi întârzia să vă informez cu deosebită stimă.

Sighet, 22 noiembrie 1882

Excelenței voastre cu profundă stimă, sluga umilă

Lónyay János
comite suprem

Verso: Sosit: 25 noiembrie 1882/1486/ confidențial.

Nr. 1055. Pres.

CERCULARIU
căt-re toate oficiile protopresbiterale din archidieceasa
Transilvaniei

Adunările de popor tumultuoase, cari din incidentul noului proiect de lege pentru școalele medii se înscenară în timpii din urmă în diferite centre ale populațiunii române din părțile transilvanice, au luat astfel de avânt, și au îmbrăcat deja astfel de caracter politic, încât ele pot fi numai stricățioase pentru interesele vitali ale poporului român. Înzecit pot fi ele stricățioase, dacă conducătorii lor - precum s-a întâmplat deja - se pun pe teorii, cari eschid simțiul, ce se numește patriotism, și eschid respectul către bazele actuali ale dreptului public. Dar cele mai simțitoare stricățiuni le pot aduce astfel la adunări în special intereselor noastre naționali-bisericești, dacă în fruntea lor, împinse deja pe teren lunecos, se pune clerul nostru, și dacă din partea inteligenței noastre se dă poporului în mod ostentativ impuls într-o direcțiune care trece marginile loialității.

Consternat în adâncul sufletului meu prin celea esperiate în zilele din urmă; adus totdeodată în mare perplexitate prin pedecile, cari astfel de adunări tumultoase, lipsite de tot tactul, mi le pun în cale atunci când în acord cu preasântiții frați episcopi ași avea să apăr cu mijloace loiali adevăratele noastre interese naționali-bisericesci; apoi văzând peste acestea și abnormitatea ne mai pomenită, că adică pentru ținerea unei adunări de felul acesta, care nu are nici un caracter bisericesc, într-un cas special s-a ales chiar locul cel mai sânt, adecă biserica, profanându-se astfel prin discusiuni politice sanctuariul, care până acum a conservat virtutile creștinesci ale poporului român, - consternat zic la vederea acestora, și considerând situațiunea gravă, în care ne aflăm, de asemenea trăgându-mi cu răspunderea ce o datoresc lui Dumnezeu, consciinței mele și monarchului nostru, - cu scop de a salva bazele pe cari se razimă în prezent viata noastră bisericească și desvoltarea ei salutară în viitor, mă aflu îndemnat a da prin acest cerculariu tuturor oficiilor protopresbiterali și prin ele întregi preoțimeii parochiali din archidieceasa concredută archiepiscopiei mele, acea

strânsă îndrumare: ca sub cea mai grea răspundere să se ferească de orice inițiativă și participare la atari adunări tumultuoase de popor, cum au fost celea ținute de curând în Cluj, Brașov, Sibiu, Deva și Turda, cari peste durerile noastre comune, ce ni le produce menționatul proiect de lege, trec în pronunțările lor la teorii politice, apte de a servi în mâna celor rău-voitori de argumente plauzibile pentru a ne denunța de adversari ai statului.

În special să se ferească cu grijă clerul și frunțașii comunelor noastre bisericești a da loc la astfel de adunări politice în biserică sau în edificiile școalelor noastre confesionale; din contră, să caute în cazuri concrete a linisci spiritele poporului, cu atât mai ales: pentru că eu și la alte ocațiuni am dat clerului și poporului nostru asigurări cu cuvântu și în scris, și am dovedit - cred - destul de evident în faptă: că autoritățile superioare bisericești, ca celea mai competente, nu vor pierde nici când din vedere datorința lor de a ne apăra cu toată energia, dar și cu toată prudența, autonomia bisericească și interesele culturale, când s-ar intenta vre-un atac în contra lor⁷¹.

Sibiu, 3 Martie, 1883

Miron Romanul m.p.,
archiepiscop și metropolit.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 316/1883, f. 4, circulară imprimată.

23

1883 martie 22, Viena

K.K. Minister des Innern
1531/M.I/

An Seine Excellenz den Herrn königlichen ungarischen
Ministerpräsidenten als Leiter des Ministeriums des Innern etc.
Coloman von Tisza

Ich beehre mich Euer Excellenz den beifolgenden Einsichtsakt des K. und K. Ministeriums des Äußern betreffend die in Paris in Rumänischer Sprache erscheinende sozialistische Zeitschrift "Dacia

viitoare” mit dem Beifügen zu übersenden, daß der gedachten Zeitschrift auf Grund des §26 des Preßgesetzes der Postdebit für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder entzogen wurde.

Wien, am 22. März 1883

Taabby

Verso: Ér. 1883 évi Márcz 27/254/res/

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 712/1883, f. 6.

Traducere:

Ministerul de Interne Cezaro-Crăiesc
1531/Ministerul de Interne

Excelenței Sale, domnului președinte al Consiliului de Miniștri
regal maghiar ca șef al Ministerului de Interne,
Coloman Tisza

Am onoarea să expediez Excelenței Voastre, aici anexat, actul de cercetare al Ministerului de Externe Cezaro-Crăiesc privitor la ziarul socialist “Dacia Viitoare” care apare în limba română la Paris, cu mențiunea că pomenitului ziar i-a fost retrasă, în baza paragrafului 26 al Legii presei, difuzarea lui prin poștă în regatele și provinciile reprezentate în Consiliul de Stat⁷².

Verso: Intrat: 1883 martie 27/254/ confidențial

K.K. Minister des Innern
1438/M.I.

An Seine Excellenz den Herrn Königlichen ungarischen
Ministerpräsidenten als Leiter des Ministeriums des Innern,
Coloman von Tisza.

Mit Beziehung auf die geschätzte Zuschrift vom 19. Februar l.J. Zahl 100/res. beehre ich mich, Euer Excellenz mitzutheilen, daß auch den Separatausgaben der in Bukarest erscheinenden Zeitschrift "Romania Libera" und zwar sowohl dem "Alegatorul" als dem "Poporul roman" auf Grund des §26 des Preßgesetzes der Postdebit für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder entzogen wurde.

Wien, am 4. April 1883

Taaby

Verso: Ér. 1883 évi April hó 9-én/319/res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 319/1883, f.1

Traducere:

Ministerul de Interne Cezaro-Crăiesc

Excelenței Sale, domnului președinte al Consiliului de Miniștri regal maghiar ca șef al Ministerului de Interne, Coloman von Tisza

În legătură cu scrisoarea din 19 februarie a.c. nr. 100 confidențial am onoarea să comunic Excelenței Voastre că și pentru edițiile speciale ale ziarului "România Liberă" care apare în București și anume, atât pentru "Alegătorul", cât și pentru "Poporul Român", s-a retras, în baza paragrafului 26 al Legii presei, dreptul de difuzare prin poștă pentru regatele și provinciile reprezentate în Consiliul de Stat.

Taaby

Viena, 4 aprilie 1883

Verso: intrat: 9 aprilie 1883/nr. 319 confidențial

Magy kir számú Csedörparancsnokság
84.szám.k.t.

Nagyméltóságú magyar királyi Belüggymnister úr!

Alsófehér megyébe kebelezett Balázsfalva községében állomásozó őrsparancsnokság jelentése szerint, az ottani román iskolák udvarán, nemkülönben a város melletti úgynevezett "Câmpu libertatei"-n (szabadság mezőn) egy-egy román nemzeti zászló tüzetett ki e hó 15 én.

A zászló a román gymnasium 6. 7. és 8. osztálybeli tanulók által tüzetett ki, kik mint egy 30-35-ön minden vezetés nélkül, legnagyobb csendben, a városból éjjel 1 és 2 óra közt kimenve, a Nagyküküllő folyó jobb partjához közel álló és a jobbágyság alóli felszabadításnak ezen helyen 1848, év Május hó 15. történt kihirdetésének emlékére felállított emlékkövet ezen helyről egy távollabbi helyre vitték, zászlót erre feltűzték és néhány román szabadság dal éneklése után, csendben haza mentek.

Ezen esetet az őrsparancsnokság az ott székelő szolgabíró urnak szóbelileg jelentvén, kinek intézkedése folytán a szabadság mezőre kitűzött zászló este 9 órakor, az iskola udvarán feltűzött zászló pedig Moldován kanonok iskola igazgató úr által még a nap folyamán eltávolított.

A polgárokból alakult zenekar a szabadság mezőn délután 12 órától 1 1/2 óráig román indulót és népdalokat játszott és a közel levő iskola kertjében tartózkodott papnövendékek által énekléssel viszonoztatott, miről jelentésem mély alázattal felterjesztem.

Kolozsvárt, 1883. Május hó 17-én.

du Mont Várhegyi

Verso: Ér.: 1883, évi Május 18 án/455/res/ őrn.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar nr. 455/1883, f. 2

Traducere:

Excelența Voastră, domnule ministru regal maghiar de interne!

Conform înștiințării comandamentului garnizoanei din comitatul Alba de Jos, cu sediul în Blaj, în curțile școlilor românești de acolo, de asemenea, pe așa numita Câmpie a Libertății din apropierea orașului, s-a arborat câte un drapel național românesc în ziua de 15 a acestei luni⁷⁴.

Drapelul a fost arborat de către elevii claselor a VI-a, a VII-a și a VIII-a ai liceului românesc care, în număr de 30-35, fără nici un conducător, au plecat în cea mai mare liniște din oraș între orele 1-2 noaptea, au dus într-un loc mai îndepărtat monumentul comemorativ aflat aproape de malul drept al râului Târnava Mare - ridicat în amintirea proclamării eliberării din iobăgie, eveniment petrecut în acest loc la 15 mai 1848 -, au arborat drapelul pe monument și, după intonarea unor cântece de libertate, au plecat în liniște acasă.

Această întâmplare a fost semnalată verbal de comandamentul garnizoanei domnului jude rezident acolo, în urma dispozițiilor căruia s-a înlăturat drapelul arborat pe Câmpia Libertății seara, la ora 9, iar drapelul arborat în curtea școlii a fost înlăturat de domnul director al școlii, canonicul Moldovan⁷⁵, încă în cursul zilei.

Corul cetățenilor a cântat pe Câmpia Libertății după masă, de la ora 12,30 până la 1,30, marșul românesc și imnuri populare, iar seminaristii aflați în grădina școlii din apropiere au răspuns acestora cu cântări, fapt despre care îmi prezint, cu adâncă supunere, raportul.

Cluj, 1883, mai 17

du Mont Várhegyi

Verso: Sosit: 18 mai 1883/455/ confidențial.

K.u.K. Minister des Innern
2338/M/I.

An Seine Excellenz den Herrn Königlichen ungarischen
Minister-Präsidenten und Leiter des Ministeriums des Innern etc.,
Coloman von Tisza.

Der in Jassy unter der Redaction des I. Nădejde erscheinenden
Zeitschrift "Contemporanul" wurde wegen ihrer revolutionären
Tendenz auf Grund des § 26 des Preßgesetzes der Postdebit für die
im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder entzogen.

Ich beehre mich Euer Excellenz hievon die Mittheilung zu
machen und ein Exemplar der Nr. 15 des "Contemporanul" vom 16.
Februar 1.J. zur gefälligen Einsichtnahme gegen geneigte
Rückstellung mit dem Ersuchen zu übersenden, die Entziehung des
Postdebits der in Rede stehenden Zeitschrift auch für die Länder der
ungarischen Krone gefälligst verfügen zu wollen.

Schließlich beehre ich mich Euer Excellenz auf Grund eines
Berichtes des Landespräsidenten in Czernowitz bekannt zu geben,
daß die rumänische Zeitschrift "Dacia viitoare" welcher der Postdebit
entzogen ist, in der Weise nach Oesterreich-Ungarn eingeschmuggelt
werden soll, daß sie dem in Brüssel erscheinenden "Brusselsch
Sondagsblad" beigeschlossen und mit diesem Blatte mittelst der Post
versendet wird.

Wien, am 17 Mai 1883.

Taaby

Verso: Ér. 1883 évi Május 21/464/res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 712/1883, f. 12

Traducere:

Ministerul de Interne Cezaro-Crăiesc

Nr. 2338/Ministerul de Interne

Excelenței sale, Domnului președinte al Consiliului de Miniștri regal maghiar și șef al Ministerului de Interne, Coloman von Tisza

Ziarului "Contemporanul" care apare la Iași sub redacția lui I. Nădejde⁷⁶ i s-a retras, din cauza tendințelor sale revoluționare, în baza paragrafului 26 al Legii presei, dreptul de difuzare prin poștă în regatele și țările reprezentate în Consiliul de Stat.

Am onoarea, în legătură cu aceasta, să comunic Excelenței Voastre și să înaintez un exemplar al numărului 15 al "Contemporanului" din 16 februarie a.c. pentru îndatorata cercetare și binevoitoarea restituire, cu rugămintea să dispuneți retragerea dreptului de difuzare prin poștă a ziarului aflat în discuție pentru țările coroanei ungare.

În sfârșit, am onoarea să aduc la cunoștința Excelenței Voastre, în baza unui raport al președintelui provinciei cu sediul în Cernăuți, că ziarul românesc "Dacia Viitoare", a cărui difuzare prin poștă a fost retrasă, va fi trimis prin contrabandă spre Austro-Ungaria în așa fel încât va fi inclus în "Brusselsch Landagsblad" care apare la Bruxelles, și că acest ziar va fi trimis prin intermediul poștei.

Viena, 17 mai 1883

Taaby

Verso: Intrat: 21 mai 1883/464/confidențial.

27

1883 iunie 7, Budapesta

A vallás és közoktatásügyi m.k. minister f. é. Június hó 7-én 1008. eln. sz. alatt a közalapítv k. ügyigazgatóhoz intézet rendeletének másolata.

A belügyminister úrnak f. hó 3-én 506. res. szám alatt hozzám intézet átirata szerint, Balázsfalván, Alsó fehér megyében, az ottani

gymnasium 6. 7. és 8-ik osztályainak tanulói közül mintegy 30, május hó 15-ére viradó éjjel tüntető ünnepélyt rendezett.

Egész csendben kivonultak a szabadság mezőn (Câmpul libertății) levő, az 1848, évi május 15-ke emlékére felállított emlékkőhez s azt, a Küküllő folyó elmosódással fenyegetvén, a parttól mintegy 60 lépéssel beljebb helyezték el, s kitűzték rá a román nemzeti zászlót. Reggel az iskola udvarán levő torna árbóca is volt ilyen zászló kitűzve.

A délelőtt folyamán a szabadság mezőre kivonult polgári zenekar által eljátszott darabokat - a román indulót, a román néphymnust és a szabadságdalt-, a mintegy 600-800 lépés távolságra fekvő seminárium kertjéből a papnővendékek halk énekkel kísérték.

Ezen tüntető ünnepélyben az igazgató is részes.

Ez ügyben a legerélyesebb, rögtöni vizsgálatra lévén szükség: Méltóságodat felhivom, hogy azonnal Balázsfalvára indulván, ott ezen kihágást a legszigorúbban vizsgálja meg. E célból Kolozsvárott vegye maga mellé a tankerületi kir. főigazgatóságnak a román nyelven jártas tollúakat, mire nézve a főigazgatóság egyúttal értesítettik.

Tájékoztató közlöm Méltóságoddal az ezen májusi ünnepélyek dolgában eddigelé felmerült itteni: ügyiratokat. A vizsgálat eredményéről szóló jelentését és véleményes előterjesztését hová elébb elvárom. Kelt m.f.

Trefort Ágoston s.k.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 528/1883, f. 2

Traducere:

Copia ordinului Ministerului Regal Maghiar al Cultelor și Instrucțiunii Publice, trimis în 7 iunie anul curent, sub nr. 1008 prezidial, administratorului regal al așezământelor publice.

Conform adresei domnului ministru de interne, trimisă mie în data de 3 a lunii curente, sub nr. 506 confidențial, la Blaj, în comitatul Alba de Jos în jur de 30 dintre elevii claselor a VI-a, a VII-a și a VIII-a, aparținând gimnaziului de acolo, au organizat o festivitate demonstrativă în noaptea dinspre 15 mai.

În deplină liniște au mărșăluit până la monumentul comemorativ ridicat în memoria zilei de 15 mai 1848, aflat pe Câmpia Libertății și, considerându-l amenințat de apele râului Târnava, l-au așezat cu aproximativ 60 de pași depărtare de mal mai interior și au arborat pe el drapelul național românesc. Dimineața, un astfel de drapel era arborat și pe catargul de gimnastică aflat în curtea școlii⁷⁷.

Melodiile cântate de corul cetățenilor plecați pe Câmpia Libertății în cursul dimineții - marșul românesc, imnul popular românesc și cântecul libertății⁷⁸ - au fost acompaniate, cu cântec domol, de seminariștii din grădina seminarului aflat la o distanță de aproximativ 600-800 de pași.

La această festivitate demonstrativă a fost părtaș și directorul⁷⁹.

Fiind necesară cercetarea imediată și cea mai energică în această chestiune, vă ordon ca, plecând imediat la Blaj, să cercetați cu cea mai mare rigurozitate această infracțiune. În acest scop să-l luați ca însoțitor de la Cluj pe concepistul priceput în limba română de la Inspectoratul general al învățământului; în această privință se înștiințează totodată Inspectoratul.

Pentru orientarea dumneavoastră vă fac cunoscute documentele apărute aici până în prezent în problema acestei festivități din luna mai.

Aștept, cât mai repede, raportul d-voastră referitor la rezultatul cercetării și prezentarea propunerilor d-voastră. Dat ca mai sus.

Trefort Ágoston m.p.⁸⁰

28

1883 iunie 26-27, Blaj

PROTOCOLUL

Iuat în 26 iunie a.c. din mahdatul Veneratei Direcțiuni gimnaziale spre eruirea indivizilor care au mutat piatra pe Câmpul Libertății și au arborat flamura pe ea.

Aureliu Harșianu, student în clasa a 8-a și bedel, la întrebarea:
1. Fost-ai la inspecțiune în seara din 14 mai spre 15? răspunde:

Am fost prin oraș.

2. Ce ai observat?

În oraș nu am observat nimic; n-a fost nici un zgomot, pe râț însă am auzit vorbind, însă nu am fost acolo.

3. Întâlnit-ai studenți?

Înainte de 9 ore m-am întâlnit cu trei indivizi, pe lângă măcelărie, venind dinspre mănăstire, însă nu știu cine au fost.

4. La otel fost-ai, și pe ce timp?

Am fost în 2 rânduri, întâi după 9 ore și a doua cam pe la 1 ora.

5. Pe cine ai întâlnit acolo?

Au fost mai mulți străini, dintre cari am cunoscut pe Cohler, german, cancelistul avocatului arhidieceșan; studenți însă nu au fost.

6. În răstimpul de la 9 la 1 unde ai petrecut?

Am umblat pe stradă și până la podul peste calea ferată.

7. Ce-ai auzit?

Am auzit voci multe de pe râț strigând: "sus", și altele.

8. Aiurea mai fost-ai?

După 1 ora am fost în grădina gimnaziului și am ascultat ce se petrece.

9. Din vocile cele multe, nu ai cunoscut vreuna?

Nu am cunoscut din cauză că nu vorbeau așa rășpicat încât să se poată distinge.

10. Pentru ce nu te-ai dus acolo?

M-am temut că la caz de întrebare să nu fiu inculpat de participante.

11. Cântări auzit-ai?

Am auzit și cântări, cam pe la 2 ore, cam 4-5 cântări și aplauze.

12. De unde au fost aplauzele și cine le-a provocat?

Aplauzele au fost din grădina gimnaziului, însă cine le-a provocat nu știu, iar eu, să văd că cine aplauzează, m-am dus acolo și am întâlnit pe Traian Pop și Ștefan Banfi, ambii din clasa a 6-a, și pe preparandul Ioan Rusu din cursul al III-lea.

13. Din grădină, pe unde ai mai fost?

După ce a încetat zgomotul, am ieșit iarăși în piață, dar n-am întâlnit pe nime.

14. Spusu-le-ai studenților din grădină să se depărteze de acolo?

Le-am spus, și îndată s-au dus și s-au culcat.

15. Nu știi cine a pus flamura pe piatră?

Nu știu. Flamura am văzut-o la 6 ore dimineața și un om care o păzea.

16. Cine era omul acela și cine l-a pus la pază?

Un țăran din satul Blaj, la care îi zic "Pocoiu", și e de lângă Târnava, cu una secure în mână. Mergând eu lângă piatră, a venit și Pocoi acolo și într-aceea veni ciurda de bivoli, el a delăturat-o să nu rupă frunza de prin jurul pietrei. De unde am dedus că el o păzește; cine l-a pus să păzească nu știu, că el nu mi-a spus, iar eu m-am dus mai încolo, învățând.

17. Auzit-ai de atunci până în prezent despre întâmplarea din 14 mai vorbindu-se printre studenți?

Am auzit că șeptimani ar fi mutat piatra, dar de altă parte am auzit că orășenii o au mutat, despre cari știu atâta că în 15 mai la 12 ore au ieșit cu bandă la piatră unde, după ce au intonat vreo trei bucăți, s-au reîntors.

18. N-au fost concomițați de studenți?

Nu știu, că nu am fost pe acolo.

Cetindu-mi-se fasiunea, o recunosc de a mea și subscriu,

Aureliu Harșianu

III

Ștefan Banfi, student din clasa a 6-a gimnazial.

1. În seara de 14 mai unde ai fost?

Nu am fost nicăieri, ci am petrecut acasă, în curtea gimnaziului, cu ceilalți, care mai sunt în lemnariile gimnaziului, și cam la 11 ore m-am culcat.

2. Auzit-ai zgomot în noaptea aceea pe râț?

Am auzit cântând poezie, am văzut și lampioane.

3. De unde ai văzut și auzit acestea?

M-am trezit și, auzind zgomot, am ieșit în curtea și grădina gimnaziului și din grădină le-am văzut aceste.

4. Cu cine ai mers în grădina gimnaziului?

Cu Traian Pop, student în a 6-a clase gimnaziale, și Ioan Rusu, preparand.

5. Ce ați făcut în grădină?

Am ascultat și am aplaudat, dar n-am șezut mult.

6. Nu ai recunoscut pe cineva după voce?

Când ar fi cântat singurateci aş fi cunoscut, dar fiindcă au cântat cu toţii deodată, pe nime nu ştiu cu siguranţă.

7. După aceea, nu ai auzit că cine ar fi fost la Câmpul Libertăţii? Am auzit de la unii şi de la alţii că ar fi fost clasa a 7-a. Cetindu-mi-se fasiunea, o recunosc de a mea şi o subscriu,

Stefan Banfi,
studinte de-a VI-a clas. gimn.

IX

Juniu Br. Hodosiu, stud. în clas. a 7-a.

1. Unde ai fost în seara de 14 spre 15 mai?

Acasă.

2. Cu cine poţi documenta aceasta?

Cu toţi concăsenii de-a rândul.

3. Ce ştii despre cele întâmplare în noaptea amintită pe Câmpul Libertăţii? Cine să fi mutat piatra şi a înfipt flamura pe aceea?

Că ce s-a întâmplat în noaptea aceea nu ştiu nimic, că nu am auzit. Piatra am văzut-o în ziua următoare, de 15 mai, de împreună cu o flamură, dar nu am ştiut de a fost piatra şi mai înainte tot acolo, ori că a fost mutată. Cine să fi făcut mutarea şi înfingerea flămurei, nu ştiu, şi în ziua aceea nici nu am auzit nimic. Mai târziu, din incident poate că orchestrul opidan a ieşit în ziua de 15 mai la amiază afară la piatră, cu bandă şi zicând s-a iscat zvonul şi fapta s-a făcut remarcabilă. Eu, văzând acestea, am crezut că cei ce au ieşit la piatră şi au zis cu muzică ştiu şi despre flamură, ca una ce vor fi pus-o ei. Dar mai târziu am înţeles că se arunca vina pe studenţi. Să fi participat la aceea studenţi, nu ştiu. Chiar şi ziua, când a ieşit muzica orăşenească, nu a însoţit-o nici unul. Eu însumi m-am dus pe dealul bisericii ca să văd cum zic, şi de acolo m-am reîntors.

4. Aşadar susţii că banda orăşenească trebuie să fi mutat piatra şi să fi înfipt flamura?

Cu certitudine nu susţin, ci din cele văzute conchid numai. Pe sub mână am înţeles însă şi aceea că nici banda orăşenească să nu o fi mutat, ci numai unii indivizi din aceia, şi anume Coltoru, la care s-ar mai fi asociat şi dl. Aureliu Popa, proprietar, şi că doară şi farmacistul Ioan Pop.

5. Dar știrile împărtășite gazetei despre mutarea pietrei, cine să le fi dat? Nu ai simțit ceva? Nu cumva au fost studenți, colegi ai d-tale sau cunoscuți?

Despre mutarea pietrei am auzit prima oară în gazetă. Și de acolo mi s-a făcut mai interesantă întreaga chestiune. Am citit cuprinsul telegramei, ce se pretinde a se fi trimis de aici, precum și un articol de fond într-un alt număr, dar că cine să fi fost autorul lor nu știu. Probabil că cine va fi mutat piatra și a înfipt tricolorul pe aceea va ști și despre telegrama trimisă la gazetă.

6. Ce mai știi referitor la acestea ? Mai ai ceva a adăuga?

Nu mai știu altceva nimic.

Citindu-mi-se fasiunea o recunosc de a mea și subscriu,

Jun. Br. Hodosiu

Cu acestea, fiind timpul înaintat (8 ore seara), protocolul se întrerupe.

Blaj, în 26 iunie 1883

Niculau Popescu
comisar

Silvestru Nestor,
actuante

VII

Al. Aureliu Popa, proprietar în Blaj.

1. Ești învinuit că d-ta ai fi știind de mutarea pietrii din Câmpul Libertății în noaptea de 14-15 mai. Ce știi?

Cum că s-a mutat piatra, știu și am fost de față.

2. Cu cine ai fost? Ce studenți au participat?

Am fost cu orășeni și doi servitori. Dintre studenți n-a participat nimeni.

3. Ce scop ai avut d-ta cu mutarea pietrii?

Tata meu și unchii mei au contribuit la punerea aceleia și, văzând-o eu amenințată de valurile apei, am cugetat să o scap.

4. Pentru ce ai făcut lucrul acesta chiar noaptea și nu ziua, la văzul tuturor, și pentru ce ți-ai ales chiar noaptea din 14 spre 15 mai?

De era piatra pe proprietatea mea eu o mutam și ziua, dar fiind aceea pe proprietatea altora, și eu având lucru ziua, am căutat să-mi

îndeplinesc propusul meu noaptea; altcum am voit să fac una surprindere pe ziua de 15 mai.

5. Dar acolo s-au intonat cântări, care au fost executate în cor de mai mulți indivizi. Cine le-a cântat?

Eu, cu colegii mei în armonie; am cântat numai trei inși.

6. Cine au fost aceia?

Ioan Pop și tipograful Coltor.

7. Pe piatră s-a văzut dimineața și stindardul. Cine l-a pus?

Tot noi l-am pus.

8. Cine a pus să păzească stindardul, pe cine și în contra cui?

Noi l-am togmît pe Pociu, fiindcă pe acolo este drum și umblă mulți, ciurdariu, ciurde de vite și călători, ca să nu-l ia oarecine.

9. Ce știi despre știrile împărtășite "Gazetei" relativ la mutarea pietrei?

Știu că a comunicat telegrama dată de "Ternăveanul", apoi în numărul următor redactorul a luat însă de a scrie un articol de fond.

10. Cine e "Ternoveanul" acesta?

Mi-a plăcut mie să mă suscriu așa. Altfel eu n-am făcut nici un secret din lucru, cu atât mai vârtos că telegrama se poate vedea în arhivul oficiul telegrafic local.

11. Dar dacă n-ai făcut secret din lucru, cum vine că d-ta ai lăsat să cerculeze până acum atâtea versiuni referitoare la autorii lucrului?

Eu am spus aceloră cu cari am avut convenire. A striga în gura mare, n-am putut. Altcum eu petrec mai mult la moșie, afară la "Craitia". De toate faimele n-am știut nimic.

Citindu-mi fasiunea, o recunosc și suscriu.

Blaj, 27.6.1883

Aurel T. Popa, m.p.

Cu acestea protocolul se încheie, seara la 8 ore.

Blaj, în 27 iunie 1883

Niculau Popescu
ca comisariu

Silvestru Nestor
notar

Al. Viciun
notar

Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 691/1883, f. 3-4, 5, 9-10 și 13-14.

Vallás és közoktatási magyar kir. miniszter
847 eln. sz.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Méltóztatott Excellenciának múlt 1882. évi augusztus hó 29-én 1140. res. sz. a. kelt nagybecsű átiratával a román szinalap gyarapítására alakult társulatnak múlt évi augusztus hó 17-én Máramaros Szigeten tartott közgyűlése alkalmával állítólag felmerült dákoromán üzemekre, s jelesen Bud Titus, sugatagi, Bilz nagybányai, Nutz szatmári lelkészek, Kökönyesdy vikárius és Márkis (recte: Marchisiu) nagykárolyi gör. kath. lelkészekre hívni fel figyelmemet.

Nem késtem e tárgyban az illetékes szamosújvári és nagyváradai gör. szert. katolikus püspököket megkeresni, kiknek ez irányban tett intézkedéseikről van szerencsém Nagyméltóságodat a következőkben értesíteni.

A szamosújvári püspök czélszerűnek látta a dolgot feltűnés nélkül intézni el, mire kedvező alkalmat szolgáltatott a múlt évi november hóban tartott egyházmegyei zsinat, mikor is a nevezett püspök az illető lelkészek előtt a történetek felett roszalásának adva kifejezést, egyúttal Máramaros megyei befolyásosabb lelkészeit komolyan intette a hazafias magatartás érdekében. Biltz István illetőleg, különösen intézkedett a püspök, hogy Szamosújvárra jövén, a hova el szokott látogatni, előtte okvetlenül megjelenjek, hogy vele is hasonlóképp beszéljen, mivel erre az említett időben nem volt jó alkalom. Végül az illető lelkészek nyilatkozataik kapcsán, kik minden roszakarató, államellenes izgatás gyanúja ellen tiltakoztak, azon reményének adott kifejezést a többször nevezett püspök, hogy követett eljárásának meglesz a kívánt eredménye.

A nagyváradai gör. szert. kath. püspöknek Marchisiu György, nagykárolyi alesperest illetőleg követett eljárása a nevezett püspök ./. alatt mellékleteivel együtt idezárt jelentéséből tűnik ki, melyet van szerencsém szives betekintés végett Nagyméltóságodnak visszakérőleg megküldeni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapesten, 1883. évi július hó 24-án.

Trefort

Verso: Ér. 1883, évi VIII-31/681.res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1071/1882, f. 21.

Traducere:

Ministerul Regal Maghiar al Cultelor și Instrucțiunii Publice
Nr. 847 prezidial

Excelența Voastră, domnule ministru!

Excelența Voastră ați binevoit, prin adresa din 29 august a anului trecut, 1882, emisă sub nr. 1140 confidențial, să-mi atrageți atenția asupra uneltirilor daco-românești survenite, după cum se spune, cu prilejul adunării generale din 17 august a anului trecut, ținută la Sighetu Marmăției de către societatea constituită în scopul sporirii fondului pentru teatrul românesc și mai ales asupra preoților Titus Bud din Ocna Șugatag, Biliț din Baia Mare, Nuț din Satu Mare, a vicarului din Porumbești și Marchișiu din Carei, preoți greco-catolici⁸¹.

Nu am întârziat să-i solicit în această chestiune pe episcopii competenți de rit greco-catolic din Gherla⁸² și Oradea⁸³, despre ale căror măsuri luate în această direcție am onoarea să vă înștiințez în cele ce urmează.

Episcopul din Gherla a considerat oportun să rezolve lucrurile fără a isca bănuieli, pentru aceasta un prilej favorabil l-a constituit sinodul diecezan ținut în luna noiembrie a anului trecut când episcopul amintit, exprimându-și în fața preoților respectivi dezaprobarea în legătură cu cele întâmplare, i-a avertizat în mod serios pe preoții mai influenți din comitatul Maramureș în privința unei atitudini patriotice. În privința lui Ștefan Biliț⁸⁴, episcopul a dispus în mod special ca atunci când va veni respectivul la Gherla, unde obișnuiește să facă vizite, să se prezinte la el neapărat ca să discute și cu el într-un mod asemănător, întrucât nu a existat un prilej favorabil pentru aceasta în momentul amintit. În cele din urmă, referitor la declarațiile preoților respectivi care au protestat împotriva tuturor suspensiunilor răuvoitoare de instigare antistatală, episcopul

menționat și-a exprimat speranța că procedeul urmat de el va avea rezultatul dorit.

Procedeul urmat de episcopul de rit greco-catolic din Oradea în privința lui Gheorghe Marchișiu, viceprotopop din Carei⁸⁵, reiese din raportul anexat aici împreună cu anexele sale, al episcopului menționat, raport pe care am onoarea să vi-l trimit spre binevoitoare cercetare, cerându-i înapoierea.

Primiți, Exceelență, expresia sinceră a deosebitei mele stime,
Budapesta, 24 iulie 1883.

Trefort

Domnului Tisza Kálmán, ministrul de interne regal maghiar
Verso: Sosit: 31.VII. 1883/681/confidential

30

1883 august 6, București

Bukaresti Híradó Szerkesztősége
Bukarest augusztus hó 6-án 1883

Méltóságos uram!

A küldött 254 frt. 3 kr. (535 frankot) a tegnap előtti postával vettem.

A "Patria" című lap rendkívül nagy mennyiségben lesz most Erdélybe küldve.

A legújabb három főtérjesztői a lapnak: Hodossiu tanár (jelenleg vagy Mező Bándon, vagy Bázánán időzik, ide csatolva küldöm arczképét), Boboeanu végzett jogász a Romanul belmunkatársa és Cionka tanár és a "Romania Libera" (alias "Patria") belmunkatársa (ez jelenleg Károlyfehérvár vidékén időzik).

Hogy a bukaresti metropoliat patriarchatussa változtatják át, már befejezett tény. A patriarcha az összes (toți) románok patriarchyájá címet fogja viselni. Ezt a címet együtt alapították meg. A bukaresti és jassi metropoliták, buzeau, a Kurte de Argyes-i, a Crajova-i és focsani püspökök, továbbá Rossetti, Stattescu, Stourdza, Kitzu Aurelian (ministerek) Perichides, Urechia, Vernescu,

Ion Ghica, Demetr, Ghika hercezek, Vernescu, Catargiu, Cantacuzenu, Fleva, Emil Costinescu, Florescu tábornok, G. Boerescu, B. Boerescu, Pascal Aristid (egyetemi tanárok) sat, sat.

Újból is legmelegebben ajánlom méltóságodnak, méltóztassék valakit Moldovába kiküldeni, mert ott rendkívüli dolgok történnek.

Igen érdekes dolgokat lehetne most kevés pénzzel megszerezni, ez nem más, mint a román hadsereg hadi létszámának kimutatása és a hadsereg szervezése. Az illető őrnagy, ki ennek az osztálynak a főnöke a hadügyi ministeriumban rendkívüli zavart állapotban van és a titkot 100 drb. aranyért eladná. Az egész dolgot képes volnék 10-12 nap alatt méltóságod kezeihez juttatni.

Mély tisztelettel vagyok méltóságodnak alázatos szolgája.

Vándory Lajos

Str. Armașu 19

Jelen leveletem egy ösmerősömhez küldöm B-pestere, ott lesz feladva.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1047/1890, f. 16-17

Traducere:

Redacția Jurnalului de București

București, 6 august 1883

Excelență!

Am primit cei 254 forinți și 3 creițari (535 franci) trimiși cu poșta de alaltăieri.

Ziarul "Patria"⁸⁶ va fi trimis acum într-un număr deosebit de mare în Transilvania.

Cei mai noi răspânditori ai ziarului sunt: profesorul Hodoșiu (aflat în prezent la Bandul de Câmpie⁸⁷, fie la Bazna - anexez fotografia lui), Boboeanu, jurist, colaborator intern la "Românul", și profesorul Cionca⁸⁸, colaborator intern la "România Liberă" (alias "Patria") - acesta se află în prezent în ținutul Alba Iulia).

Faptul că mitropolia din București se transformă în patriarhie este deja consumat. Patriarhia va purta denumirea "patriarhia tuturor

românilor". Această denumire au stabilit-o împreună cu mitropolitii din București și Iași, episcopii din Buzău, Curtea de Argeș, Craiova și Focșani, apoi Rosetti, Stătescu, Sturdza, Chițu, Aurelian (ministri), Ferechides, Urechia, Vernescu, Ion Ghica, Dimitrie Ghica prinți, Vernescu, Catargiu, Cantacuzino, Fleva, Emil Costinescu, generalul Florescu, G.Boerescu, B. Boerescu, Pascal Aristid (profesori universitari)⁸⁹ etc., etc.

Vă recomand din nou, cu cea mai mare căldură, să binevoiti a trimite pe cineva în Moldova, căci acolo se petrec evenimente deosebite.

Acuma s-ar putea procura, cu bani puțini, lucruri deosebit de interesante și nu altceva decât situația efectivelor armatei române și organizarea armatei. Respectivul maior, care este șeful acestui serviciu din cadrul Ministerului de război, se află într-o stare deosebit de critică și ar vinde secretul pentru 100 de galbeni. Aș fi în stare să vă înaintez întreaga problemă în decurs de 10-12 zile.

Cu profundă stimă, sunt a Excelenței Voastre slugă umilă,

Vándory Lajos⁹⁰
Str. Armașu 19

Prezenta scrisoare o trimit unui cunoscut din Budapesta, de unde va fi expediată.

31

1883 august 13, Budapesta

Magyar királyi Belügyministeri Elnökség
739 Sz. res. 1883, 13/8/

Àn Seiner des k. und. k. gemeinschftlichen Minister des Äußern
Grafen Kálnoky Excellenz

Wien

Im Nachhange zu dem hierämtlichen Schreiben vom 2. I.M. Zahl 688/res. beehre ich mich E.E. diensthöflichst mitzutheilen daß die

Umgestaltung der bukarester Metropole in ein Patriarchat als ein fait accompli betrachtet werden kann.

Der Patriarch wird den Namen "Patriarch aller Rumänen" führen.

Dieser Titel wurde von den Metropoliten in Bukarest und Jassy, dann von den Bischöfen von Buzea, Kurte de Argyesi von Krajova und von Fokschan verabredet, und festgestellt, ihre Zustimmung gaben hiezu die Coryphäen der ultra nationalen rumänischen Parthei wie Rosetti, Statescu, Stourdza, Chizu, Aurelian, Ferichide, Iuon und Demeter Ghika, und vielle Universitäts Professoren, so wie General Florescu.

Budapest, August 1883

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1047/1890, f. 23

Traducere:

Președinția Ministerului de Interne Regal Maghiar
Nr. 739 confidențial

Excelenței Sale, contele Kálnoky, Ministru de externe comun
cezaro-crăiesc, Viena

În legătură cu scrisoarea oficială din 2 a.c. nr. 688/ confidențial am onoarea să comunic prea supus Excelenței Voastre că transformarea Mitropoliei din București într-o Patriarhie poate fi privită ca un fapt împlinit. Patriarhul va purta numele "Patriarh al tuturor românilor". Acest titlu a fost convenit și stabilit de către mitropoliții din București și Iași apoi de episcopii din Buzău, Curtea de Argeș, de Craiova și Focșani. Și-au dat acordul la aceasta și corifeii partidei ultranaționale românești ca Rosetti, Stătescu, Sturdza, Chițu, Aurelian, Ferechide, Ioan și Dimitrie Ghica și mulți profesori universitari, precum și generalul Florescu⁹¹.

Budapesta, august 1883

La nr. 410/1883
[Copie]

Situația
abonaților din județul Mureș-Turda la ziarele românești⁹²

Titulul ziarului	Numele abonatului	Adresa
Observatorul	Vasile Saltelechiu	Bărdești
Observatorul	Ioan Florian	Mădăraș
Observatorul	Iosif Pop, judecător la Tablă	Târgu Mureș
Observatorul	Vasile Hossu	Târgu Mureș
Observatorul	Rudolf Făgărășan	Târgu Mureș
Observatorul	Alexandru Velican	Târgu Mureș
Observatorul	Demetriu Cormoș	Sântana de Mureș
Observatorul	Mateu Pop	Târgu Mureș
Observatorul	Filip Pop	Band
Observatorul	Maximilian Codarcea	Pogăceaia
Observatorul	Gregoriu Andreșan	Grebenișu de Câmpie
Observatorul	Vasile Gliga	Ibănești
Observatorul	Vasile Pop	Cașva
Observatorul	Alexandru Târnoveanu	Hodac
Observatorul	Petru Precup	Solovăstru
Observatorul	Dionisie Pop	Ulieș
Observatorul	Theodor Pop	Fărăgău
Observatorul	Daniel Russu	Băla
Observatorul	Ieroteu Crișian	Apalina
Observatorul	Patriciu Barbu	Reghin
Observatorul	Gabriel Chețian	Cozma
Telegraful Român	Parteniu Trâmbițaș	Târgu Mureș
Telegraful Român	Georgiu Tăbăcariu	Târgu Mureș
Telegraful Român	Ioan Ioanoviciu	Corunca
Telegraful Român	Ioan Bârsan	Cornățel
Telegraful Român	Petru Morariu	Berghia
Telegraful Român	Ioan Branea	Aluniș

Telegraful Român	Zaharia Lupu	Hodac
Telegraful Român	Ioan Popescu	Deda
Telegraful Român	Iacob Staviță	Luțiu
Telegraful Român	Galaction Sagău	Idecu
Telegraful Român	George Popescu	Toplița
Telegraful Român	Chirilă Fulea	Filea
Telegraful Român	Oficiul parohial	Ibănești
Telegraful Român	Theodor Popescu	Dumbrava
Telegraful Român	Ioan Sandor	Cuieșd-Deda
Telegraful Român	Vasile Matei	Râpa de Jos
Telegraful Român	Alexandru Nicolescu	Stânceni
Telegraful Român	Greavu Branea	Orșova
Gazeta		
Transilvaniei	Aurel Popovici Barcianu	Târgu Mureș
Gazeta		
Transilvaniei	Ioan Manu	Râciu
Gazeta		
Transilvaniei	Antoniu Stoica	Târgu Mureș
Gazeta		
Transilvaniei	Vasile Hossu	Târgu Mureș
Gazeta		
Transilvaniei	Ioan Cornelius	Oroi

Târgu Mureș, 1883 septembrie 7/Oficiul poștal

Halász,
șeful oficiului maghiar regal

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 680/1883, f. 3.

A magyar királyi Belügyministertől
1147, szám/ res.

Méltóságos Főispán úr!

Vett értesülés szerint a román túlzópárti izgatók a mellékelt verset, mely a magyar állameszme ellen irányul, sőt egyenes felhívást tartalmaz a magyarok elleni lázadásra, Romániában kinyomatni, izgatási célból nagy tömegben az országba behozni és a románok között elterjeszteni szándékoznak.

Felkérem Méltóságodat, hogy e részben a legéberebben felügyelni, s a terjesztés meggátlására a szükséges intézkedéseket megtéetni sziveskedjék.

Egyúttal felkérem Méltóságodat, hogy a legelső előforduló esetről hozzám haladéktalanul jelentést tenni sziveskedjék.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1883, évi november hó 14-én.

Tisza

Méltóságos báró Kemény György úrnak, egyesült Torda-Aranyes megye főispányának/ Tordán

k.s.k.

Másolat

Înfrățirea Românilor Uniți

Dedicată Asociațiunei Ardelenești pentru cultura Poporului
Român și dezvoltarea Literaturii Române⁹³.

O lira mea iubită, ce zaci în amortire
Deșteaptă-te din somnu în care ai căzut,
Căci azi supt Timpa veche, Românii cu iubire
Serbează Înfrățirea ce așteptau de mult!
Traian din Cer privește spre Ei cu bucurie,
În Ei azi recunoaște pe Bravii descendenți!
Și surâzând le zice: Uniți o Românie

O Dacie antică ca-n timpii ce-i măreți!
Destul ați purtat jugu Coroanei lui Stefan,
Destul cu umiliința... ajunge-ve sclavia!
În pieptu nostru bate un suflet de Român,
"Jos Unguru selbatic! Trăiască România!"
Sculați voi umbre scumpe, Șuluț, Pop, Mureșanu,
Șaguna, Avram Iancu, Voi Bravi aperători,
Priviți cum toți Românii, Boeru și săteanu
S-adună să unească: Într-una Șapte flori!
Iar eu luându-mi lira, mă duc... mă duc departe.
Ca cântu-mi să străbată din Tisa la Balcani,
Și așteptând să vie... O zi de Libertate,
Striga-voi pân-atuncea: Jos Ungurii tirani.

Fond: Prefectura județului Turda-Arieș, Prezidiale, nr. 187, f. 1, 3.

Traducere:

Din partea ministrului regal maghiar de interne
Număr 1147 confidențial

Onorate domnule Comite Suprem!

Potrivit unei informări, agitatorii români extremiști intenționează să tipărească în România, să introducă în țară în cantitate mare în scop agitatoric și să răspândească în rândurile românilor poezia anexată, care este orientată împotriva ideii de stat maghiar, ba, mai mult, conține un apel direct la revoltă împotriva maghiarilor.

Vă rog, Domnule, să supravegheați cu atenție deosebită și să luați măsurile corespunzătoare pentru a opri răspândirea ei.

Vă rog, totodată, Domnule, ca în prima situație ivită să mă informați imediat⁹⁴.

Primiți, domnule, expresia stimei mele.

Budapesta, 14 noiembrie 1883

Tisza [Kálmán]

Domnului baron Kemény György, comitele suprem al
comitatului Turda-Arieș/Turda, strict personal

1884 aprilie 30, București

K.u.K. Ministerium des Äußern/ Informations Bureau
 ad Nr. 1102/4 I.B.
 [Copie]

Notiz

Bukarest, 30. April 1884

Die "Societate Carpatilor" wird in der nächsten Zeit aus der bisher beobachteten Reserve hervortreten und wie ich in Erfahrung brachte, am Jahrestage der von Horia und Closchka in Siebenbürgen veranstalteten Revolution eine Demonstration veranstalten, die auch in der Provinz und aller Voraussetzungen nach in gewissen Gegenden Siebenbürgens gleichzeitig stattfinden soll. Als Datum hiefür ist der 10. Mai in Aussicht genommen.

Unter den Mitgliedern des Vereine werden bereits Sammlungen veranstaltet.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar nr. 580/1884, f. 4.

Traducere:

Ministerul de Externe Cezaro-Crăiesc/Biroul de Informații
 La nr. 1102/4/Biroul de Informații⁹⁵
 [Copie]

Notă

București, 30 aprilie 1884

În perioada care urmează, "Societatea Carpații" va ieși din rezerva observată până în prezent și, după cum am aflat, cu prilejul aniversării revoluției puse la cale în Transilvania de Horea și Cloșca, va organiza o demonstrație care se va desfășura și în provincie, după toate presupunerile, concomitent în anumite ținuturi ale Transilvaniei. Ca dată pentru aceasta s-a propus 10 mai⁹⁶.

Între membrii societății s-au organizat deja celecte.

Magyar kir. Belügyministeri Elnökség
580. sz./1884/res. érkezett 4/V.

Táviratok (számjelezve)

Arad m., Besztercze-Naszód m., Bihar m., Brassó m., Fogaras m., Hunyad m., Krassó-Szörény m., Szeben m., Alsó Fehér m., Szolnok-Doboka m., Torda-Aranyos m., Háromszék m., Marmaros m., Kisküküllő m., Nagyküküllő m., Szilágy m., Temes m., Udvarhely m., Szatmár m. - főispánjainak.

Folyó évi mártius 15-én 340. res. sz. a. kelt rendeletem kapcsán értesitem czimet hogy a Hora-Kloska ünnepély megtartása május hó 10-ére - ó - naptár szerint - tervezetik.

Felkérem czimet hogy ezen bűnös tüneményeknek legerélyesebb, s ha szükséges, katonai erővel is meggátlása iránt intézkedni, s a tapasztalandokról és történetekről jelentést tenni sziveskedjék.

Budapest 1884

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 580/1884, f. 1

Traducere:

Președinția Ministerului de Interne Regal Maghiar
Nr. 580/1884/confidențial/Intrat 4/V

Telegramă (cifrată)

Comiților supremi ai comitatelor Arad, Bistrița-Năsăud, Bihor, Brașov, Făgăraș, Hunedoara, Caraș-Severin, Sibiu, Alba de Jos, Solnoc-Dăbâca, Turda-Arieș, Trei Scaune, Maramureș, Târnava Mică, Târnava Mare, Sălaj, Timiș, Odorhei, Satu-Mare.

Urmare ordinului meu numărul 340 confidențial din ziua de 15 martie anul curent, vă informez că serbarea lui Horea și Cloșca urmează să se țină în ziua de 10 mai, după calendarul vechi⁹⁷.

Vă rog, Domnule, să luați măsurile cele mai severe, dacă este nevoie chiar cu forța armată, pentru oprirea acestor manifestări ilegale, și să binevoiți a mă informa asupra celor constatate sau întâmpate.

Budapesta, 1884

36

1884 mai 7, Budapesta

Közmunka és közlekedési m.k. Minister
917. sz. eln.

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

Nagyméltóságodnak folyó hó 1-én 544. sz. a. kelt becses átirata szerint a Bukarestben megjelenő "Romania" című lap a "Binele Public" és a "Timpul" című lapok egybeolvadásából keletkezett.

Tekintettel arra, hogy a "Binele Public" című laptól a postai szállítási jog a magyar korona országainak területére nézve az 1883. évi Postai Rendeleték Tára 14-ik lapján közzétett 2274. sz. rendelettel megvonatott, az iránt van szerencsém Nagyméltóságodat felkérni, hogy sürgősen közölni méltóztatnék, vajjon a "Romania" című laptól a postai szállítási jog hasonlóképen megvonassék - e? vagy pedig az akadály nélkül szállitassék és kézbesitessék?.

Egyuttal van szerencsém Nagyméltóságodat értesíteni, hogy a "Renașterea" című laptól, mely a "Renascerere" című lappal ugyanazonosnak látszik, a postai szállítási jogot a f.é. P.R. T. 49-ik lapján 297. sz. közzétett rendelettel már megvontam.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem nyivánítását.

Budapest, 1884, évi május hó 7-én

A minister helyett:

államtikár

Nagyméltóságú Tisza Kálmán úrnak, a Belügyministerium vezetésével megbizott m. kir. Ministerelnöknek.

Verso: Ér. 1884, évi Június hó 8, 719/res.

Fond. Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 719/1884, f.2.

Traducere:

Ministerul Regal Maghiar al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor
Nr. 917 prezidial

Excelența Voastră, domnule prim-ministru!

Potrivit adresei D-voastră numărul 544 din ziua de 1 luna curentă, ziarul din București "România" s-a născut prin contopirea ziarelor "Binele Public" și "Timpul"⁹⁸.

Având în vedere că, potrivit ordinului numărul 2274 din Corpul de legi poștale pe anul 1883 pagina 14 s-a retras dreptul transportului prin poștă pe teritoriul coroanei maghiare a ziarului "Binele Public", am onoarea să vă rog, Excelență, a-mi comunica dacă s-a retras dreptul de transport prin poștă al ziarului "România" sau poate fi transportat și răspândit fără piedici.

Am onoarea, totodată, Excelență, să vă informez că, în baza ordinului numărul 297 din Corpul de legi poștale, pagina 49, am retras dreptul de transport prin poștă a ziarului "Renașterea", care pare a fi identic cu ziarul "Renaștere"⁹⁹.

Primiți, Excelență, expresia deosebitei mele stime.

Budapesta, 7 mari 1884

În locul ministrului

ss indescifrabil

secretar de stat

Excelenței sale, domnului Tisza Kálmán, prim-ministru regal maghiar însărcinat cu conducerea Ministerului de Interne

Verso: sosit 8 iunie 1884/719 confidențial

Bukarest, am 16. Juni 1884
Vertraulich

Seiner Excellenz Herrn von Tisza, königlichen ungarischen
Minister-Präsidenten

In umgehender Beantwortung der hochverehrten Zuschrift von 11 I. Mts.z. 719/res. beehre ich mich Euer Excellenz bezüglich des Journals "Romania" nachstehendes zur Kenntnis zu bringen:

Die jüngst zu Stande gekommene Fusion der conservativen Parthei mit der Fraction der Ehrlich Liberalen hatte auch die Verschmelzung der bei den Parteiorgane Timpul (conservativ) und Binele public (ehrllich liberal) zur Folge und dies umsomehr als die beiden Blätter nur einer sehr geringen Leserkreis besassen und ihre Erhaltung bedeutende Materielle Opfer erheischte.

Der Zweck der, Romania ist der Krieg gegen die Regierung bis auf das Messer zu führen und mit allen Mitteln an dem Sturz des Cabinets Brătiano zu arbeiten. Dass hiebei dessen der Monarchie freundliche Haltung ebenfalls als Angriffsobject dient, ist selbstverständlich, eine positive feindliche Tendenz konnte ich jedoch bisher nicht constatiren.

Bei diesem Anlasse erlaube ich mir auch die geneigte Aufmerksamkeit Euer Excellenz auf den von Rosetti herausgegebenen Românuł zu lenken. Bisher hat dieses Blatt sich einer gewissen Zurückhaltung beflissen namentlich in Besprechung der Siebenbürger Vorgänge. Diese Reserve war ihm durch seine Beziehungen zu der Regierung auferlegt. Nach dem soeben erfolgten Bruche Rosettis mit Bratiano dürfte dies anders werden und ist eine accentuirtere Haltung, eine offenere Unterstützung der gegen Siebenbürgen von hier aus geleiteten Agitationen zu gewärtigen. Als Vorläufer dieser Richtung kann der heutige Leitartikel dieses Blattes betrachtet werden.

Genehmigen Euer Excellenz dem Ausdruck meiner tiefen Ehrfurcht

Mayr

Verso: Ér, 1884 évi Junius hó 17., 749 res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 719/1884, f. 5-6

Traducere:

Confidențial

București 16 iunie 1884

Excelenței Sale, domnului președinte al Consiliului de miniștri
regal maghiar von Tisza

Răspunzând prompt la scrisoarea Dvs. din 11 l.c. 719 confidențial, am onoarea să vă aduc la cunoștință următoarele privitor la ziarul "România"

Recenta fuziune a Partidului Conservator cu fracțiunea adevărat liberală a atras după sine contopirea celor două organe de partid "Timpul" (conservator) și "Binele public" (adevărat liberal) aceasta cu atât mai mult cu cât ambele periodice aveau un cerc foarte restrâns de cititori, menținerea lor reclamând un sacrificiu material important¹⁰⁰.

Scopul ziarului "România" este acela de a duce războiul împotriva guvernului, „până la cuțite“, să conlucreze prin toate mijloacele la căderea cabinetului Brătianu¹⁰¹. În același timp, faptul că poziția prietenoasă a acestuia față de monarhie servește de asemenea ca obiect de atac, este de la sine înțeles, o tendință dușmănoasă pozitivă n-am putut totuși constata până în prezent.

Cu acest prilej îmi permit respectuos să atrag atenția Excelenței Voastre asupra periodicului "Românul" scos de Rosetti. Până acum acest periodic s-a străduit să dea dovadă de o oarecare reținere, mai ales cu referire la evenimentele din Transilvania. Această rezervă i-a fost impusă de raporturile sale cu guvernul. După ruptura care tocmai a urmat între Rosetti și Brătianu¹⁰² acesta pare să fie altul și trebuie să ne așteptăm la o atitudine mai accentuată, la o susținere mai deschisă a agitațiilor dirijate de aici împotriva Transilvaniei. Ca precursor al acestei direcții poate fi considerat articolul de fond al acestui ziar.

Primiți, Excelența Voastră, expresia profundului meu respect
Mayr

Verso: Intrat: 17 iunie 1884/719/confidențial

57. res. sz./1884

Méltóságos Ministeri Tanácsos Úr!

Tudomásomra jött, miszerint Romániából erdélybe újabb időben és különösen június hó utolsó napjaiban az „Opinca” nevű Bukarestben megjelenő néplapnak ezen példánya illetve száma nagy számban becsempésztek és a nép között kiosztatik.

Miután a lap ezen számában a vörös ironnyal jegyzett, a magyarság ellen irányzott izgató versek közöltek, bátorkodom ezen lapot Méltóságodnak tiszteletteljesen felterszeni, és egyben Méltóságod nagybecsű figyelmét a lap végén „Bibliografia” című felirattal jelzett közleményre kikérni, - mely szerint Szebenben Kraft nyomdájában Jánku Ávrám volt oláh lázító tetteit dicsőítő könyv jelent meg, és az oláh népnek megvételre ajánljatik.

A mellékelt lap Herkules fürdőből került kezeimbe, miért is a kir. fürdő felügyelőt erre figyelmessé tenni siettem, a határ szélen és indoháznál intézkedtem, hogy ezen lap bé nem csempésztesék.

Végre, van szerencsém tiszteletteljesen jelenteni, miszerint e tárgyban Tabajdy Károly főispán úr Ó Méltóságához szintén jelentést tettem.

Magamat Méltóságod kegyeibe ajánlva maradtam.

Orsován, 1884-ik évi Július hó 7-én.

Méltóságodnak alázatos szolgálja

Paulovics Miklos
szolgabíró

Verso: Ér. 1884 évi Július hó 10

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 744/1884, f. 5-6

Traducere:

Nr. 57/ confidențial/884

Domnule Consilier ministerial!

Mi-a ajuns la cunoștință că în vremea din urmă, mai ales în ultimele zile ale luni iunie, exemplarul, respectiv numărul aici anexat, din ziarul popular "Opinca"¹⁰³, ce apare la București, a fost introdus în mod fraudulos din România în Transilvania în număr mare, și răspândit în rândul populației.

Deoarece în acest număr al ziarului se publică poezii agitatoare îndreptate împotriva maghiarilor, însemnate (aici) cu creion roșu, îmi permit să vă înaintez, cu tot respectul, acest ziar și, în același timp, să vă atrag atenția mult prețuită asupra articolului din finalul ziarului, semnalat sub titlul "Bibliografia", conform căruia în tipografia lui Kraft din Sibiu a apărut o carte ce elogiază faptele fostului instigator român Avram Iancu, și care se recomandă spre cumpărare populației românești¹⁰⁴.

Ziarul anexat mi-a parvenit din stațiunea Herculane, fapt pentru care m-am grăbit să-l atenționez în această privință pe inspectorul regal al stațiunii, iar la frontieră am dat dispoziții la gară ca acest ziar să nu fie cumva introdus în mod fraudulos.

În încheiere, am onoarea să vă raportez, cu tot respectul, că în această problemă am depus, de asemenea, raport domnului comite suprem, Tabajdy Károly.

Oferindu-mă favorurilor bunăvoinței domniei-voastre, rămân servitorul supus al domniei voastre,

Paulovics Miklós
pretor

Orșova, 9 iulie 1884

Verso: Intrat: 10 iulie 1884

Magyar királyi Belügyminister
574. szám/res./saját kezéhez

Méltóságos Úr!

Vett értesüles szerint Bukarestben egy "Romanii de peste muntii" röpirat jelent meg, írta Sacaseanu György a "Romania Libera" lapnál alkalmazott egyén, a röpiraton azonban G.S. betűk jelzik nevét; ezen röpirat, mely telve van a magyarok ellen irányzott éles támadáskkoal, izgatási czélből a határon becsempésztetni szándékolatik.

Felkérem ennél fogva Méltóságodat, hogy ezen röpiratra figyelemmel lenni, s terjesztésének meggátlása s a becsempészett példányok elkobzására a kellő intézkedéseket megtenni sziveskedjék.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását.

• Budapesten, 1848, évi szeptember hó 23-án

Tisza [Kálmán]

Méltóságos Baró Kemény György úrnak. Egyesült Torda-Aranyos megye főispánjának, Tordán

Verso: Vett: 884/26/9.

Fond: Prefectura județului Turda-Arieș, Prezidiale, nr. 125/1884, f. 1

Traducere:

Ministerul de Interne Regal Maghiar
Nr. 574/confidențial/personal

Onorate domnule!

Potrivit unei informări, în București a apărut manifestul intitulat "Români de peste muntii", scris de Gheorghe Secășeanu, angajat la

ziarul "România Liberă". Numele său este menționat pe manifest cu inițialele G.S. Acest manifest, care este plin de atacuri ascuțite împotriva maghiarilor, urma să fie adus peste graniță.

De aceea, vă rog, domnule, să fiți atent față de acest manifest, să opriți răspândirea lui și să luați măsuri pentru confiscarea exemplarelor intrate în țară.

Primiți, Domnule, expresia stimei mele.

Budapesta, 23 septembrie 1884.

Tisza [Kálmán]

Domnului baron Kemény György, comitele suprem al comitatului Turda-Arieș, Turda

Verso: Primit: 26/9/884

40

1884 octombrie 11, Budapesta

Közmunka és Közlekedési m. k. Ministerium
37605 sz.

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

A Romániában megjelenő "Alarma", "Semnalul", "Romania Libera", "Binele Publica", "Voința", "Ciulinul", "Impartialul", "Poporul", "Natiunea", "Alegatoriul", "Curierul" és "Resboiul" címmű kitiltott hirlapoknak postai szállítás közben és a ./. alatti jegyzében kiütetett példányait, oly magjegyessel van szerencsém Nagyméltóságodnak tisztelettel átküldeni, hogy "Resboiul" cím alatt Romániában több kirlap jelenik meg, melyek közül már a "Grandeia" valamint a Gavora által szerkesztettektől a postán való szállítási jog megvonatott, a Weis I. által szerkesztett a szállításban meghagyatott.

Van azonban még ezeken kívül George Ioan által szerkesztett, Thiel és Weis nyomdájában megjelenő "Resboiul" is, miként az a felterjesztett példányokból látható, erre nézve még nem történt intézkedés.

Ennélfogva kérem Nagyméltóságodat, hogy George Ioan által szerkesztett, Thiel és Weis nyomdájában megjelenő "Resboiul"-ra

nézve, a postán való szállítási jog megvonása vagy szállításban leendő maghagyása iránt intézkedni, s erről engem mielőbb értesíteni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1884, október 11 én.

A minister megbizásából

Nagyméltóságú Tisza Kálmán úrnak a belügyek vezetésével megbizott m. kir. miniszerelnöknek

Verso: Ér. 1884, évi October hó 17-én/1081/res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1047/1890, f. 11-13.

Traducere:

Ministerul Regal Maghiar al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor
Număr 37605

Excelența Voastră, domnule prim-ministru!

Am onoarea să vă trimit, Excelență situația anexată sub "a", cuprinzând ziarele din România "Alarma"¹⁰⁶, "Semnalul"¹⁰⁷, "România Liberă", "Binele Public"¹⁰⁸, "Voința", "Ciulinul"¹⁰⁹, "Imparțialul"¹¹⁰, "Poporul", "Națiunea", "Alegătoriul", "Curierul"¹¹¹ și "Resboiul", interzise și confiscate în timpul transportului prin poștă¹¹², cu mențiunea că în România apar mai multe ziare sub denumirea de "Resboiul"¹¹³, și că celor redactate de Grindea¹¹⁴, cât și de Gavora li s-a retras dreptul de transport prin poștă. Cel redactat de Weis I.¹¹⁵ a fost menținut în circulație.

Există însă, în afară de acestea, ziarul "Resboiul", redactat de George Ioan și tipărit la tipografia Thiel și Weis, după cum se vede din exemplarele înaintate. În legătură cu acestea nu s-au luat încă măsuri.

De aceea vă rog, Excelență, să luați măsuri pentru retragerea dreptului de transport prin poștă sau menținerea în circulație a ziarului "Resboiul", redactat de George Ioan și tipărit la tipografia Thiel și Weis, și să mă informați cât mai curând.

Primiți, Excelență, expresia deosebitei mele stime
Budapesta, 11 octombrie 1884

din însărcinarea ministrului,
ss indescifrabil

Excelenței sale, domnului Tisza Kálmán prim-ministru regal
maghiar, însărcinat cu conducerea afacerilor interne

Verso: Sosit: 17 octombrie 1884/1081/confidențial

Anexă:
La numărul prezidențial 1-1884

Situația
ziarelor apărute în România al căror transport prin poștă este interzis și a ziarelor înaintate de Direcția regională
de poștă din Sibiu

Ziarul								
Denumirea	Destinatar					Observații		
	Locul de apariție	Nume	Domiciliu	Bucăți	Nr			
Alarma	Ploiești	Diamandi Manole			2	Colecția P.R. 1884 nr. XXVII 19.251		
		Ghita Popp 73			2			
		Casina Română			2			
		Gazeta Transilvaniei			2			
		Stănescu	Brașov		2			
		fără adresă			/.			2
România Liberă	București	Roiculescu Iasov			1			Colecția P.R. nr. XXV 16417
		Societate de lectură			Zizin			
		Iancovicu			Blaj	1		
		fără adresă			Vilcele	16		
Semnalul	Ploiești	Fenesianu			1	identic cu ziarul Alarma		
		Ghita Pop			4			
		Dr. Bozocea			1			
		Comelia B. Popp			2			
		George Boaianu			4			
		Tache Stanescu			1			
		Diamandi Manole			Brașov		3	
		Gazeta Transilvaniei					1	
							2	
		Casina Română			Cluj		4	
	Timișoara	3						

Semnalul	Ploiești		Lugoj		4	identic cu ziarul Alarma
			Năsăud		4	
			Beiuș		3	
	Blaj		4			
	Caransebeș		4			
	Sibiu		3			
	total		79			
	Luminatorul Curierul graniței de vest ungurești Petre Popescu		Timișoara		3	
			Pozsony Lugoj		3 3	
Semnalul	Ploiești	Observatorul			4	
		Telegraful Român	Sibiu		4	
		Tribuna			4	
		Coriolan Brediceanu	Lugoj		5	
		P. Popescu	Lugoj		2	
	Lucian Luca	Comluasa		5		
	Dr. Vuia	Arad		4		
	Făbiu Rezeim	Lugoj		5		
	fară adresă	./.		1		
Binele Public	București	Mihail Popitean A. Naomescu Biblioteca Română fără adresă	Vilcele Tușnad Brașov ./.			Colecția P.R 1883 nr. III 2274
Voința	București	D.N. Ghiantu A. Mihai Ion Filipescu Isidor Secasu Gazeta Transilvaniei Lectura Teologilor Familia	Rișnov Orăștie Turda Teaca Brașov Blaj Oradea		1 5 21 21 34 21 21	identic cu România Liberă

Voința	București	Observatorul Telegraful Român	Sibiu Sibiu		25 25	identic cu România Liberă
Ciulinul	București	Dumitru Loga	Brașov		1	Colecția P.R. 1883 nr. 43 31391
		Statea Teolog	Blaj		2	
		Societatea Sincai	Gherla		2	
		Ioan V. Roșculet	Brașov		2	
		Grigore Sima	Abrud		2	
		Popa Advocat	Sibiu		6	
		Gimnaziul Român	Brașov		7	
		Radu Popea	Brașov		6	
		Ioan Berdescu	Bazna		60	
		Todor Ion fără adresă	Vîlcele /.		1 9	
		total		410		
	Radu Popea	Brașov		0		
	Lemeni	Brașov		10		
Impartialul	București	Casina Română fără adresă	Brașov /.		2 4	identic cu ziarul Natiunea
		Directiunea Băilor	Vîlcele		82	
		Cheu Cociu	Brașov		17	
		Gazeta Transilvaniei	Brașov		29	
		Kronstädter Zeitung	Brașov		14	
		Eremiaș E.	Brașov		10	
		Fenn Franz	Tusnad		3	
		Hain Anton	Zizin		2	
		Capeleanu Paul	Brașov		2	
		Ernestiu Marcus	Tusnad		1	
		Popovici N.	Paris		1	
		Marinovicu K.	Brasov		1	
	Biblioteca Română	Brașov		1		
Moricanu Dumitru	Brasov		1			
					Colecția P.R. 1882 nr. III 2768	

Războiul	Bucuresti	fără adresă	Braşov		30	
Poporul	Bucuresti	Telegraful Român	Sibiu		4	identic cu ziarul România Liberă
		Rădulescu Vasile	Tusnad		5	
		Carcseanu George	Vilcele		2	
Națiunea	Bucuresti	Nicu Moscu	Vilcele		1	Colectia P.R. nr.III, 36
		fără adresă	./.		7	
Alegătorul	București	Zarca Candencanu	Vilcele Braşov		1 6	Colectia P.R. 1882,nr.31 29.777
Curierul	Iași	Niculescu	Borsec		1	Colectia P.R. 1879,nr. XIX, 13.826

Sibiu, 4 octombrie 1884

Total

ss. indescifrabil
directorul poștei

K.u.K. öst- ung. Gesandtschaft in Bukarest

Bukarest, 26. Oktober 1884

An Seine Excellenz Herrn Koloman von Tisza königliche-
ungarische
Minister-Präsidenten

Eure Excellenz!

In gehorsamster Beantwortung der hochgeschätzten Zuschrift vom 18. d.M. Zahl 1081 res. beehre ich mich Nachstehendes zu Eurer Excellenz hoher Kenntniß zu bringen:

Der in der Buchdruckerei Thiel & Weiß erscheinende "Resboiul" wird von den Redacturen Bauer und Stefanescu redigirt. Ersterer ist ein Jude aus Galizen mit sehr anrühiger Vergangenheit, welcher wegen Diebstahles-Verdacht längere Zeit in Haft war und ab Instantia freigesprochen wurde. Stefanescu war unter der conserwatiwen Regierung Untersuchungsrichter und ist Rumäne. Der am Blatte figurirende Ioan George ist Gerent desselben im Sinne der gesetzlichen Vorschriften, hat der Staatsanwaltschaft gegenüber bei incriminirten Artikeln verantwortlich zu sein, kam jedoch bei der absolute Preßfreiheit, die im Lande besteht, noch nie in diese Lage. Ioan George steht somit zur Redaction in gar keinem Verhältnisse, da er nur eine Dienerstelle bekleidet, des Lesens gar nicht kundig ist und für obige Mission monatlich 20 Francs Entschädigung erhält.

Die Eigenthümer sind die Druckerei - Besitzer Thiel & Weiß. Thiel ist ein Russe, welcher in Nizza lebt und sich um das Blatt gar nicht kümmert. Weiß ist ungarischer Staatsangehöriger (Sachse) ohne jedwedes politisches Verständniß, daher er höchstens auf den lokalen Theil-des "Resboiul" Einfluß nimmt, aber auch nicht dagegen protestirt, wenn dieses Organ die Interessen seines Vaterlandes, Ungarn, nahezu täglich in gehässigster Weise blos stellt.

Weiß leitete seiner Zeit für Szegedin eine Collecte ein, indem er unter verschiedene Personen Sammelisten vertheilte, die eincassirten Beiträge in Empfang nahm und dann an ihre

Bestimmung sandte, wofür er mit dem Ritterkreuze des Franz Josefs Ordens decorirt wurde.

Der "Resboul" erhält -sich in erster Reihe durch eine Localtendenz, die man gemeinhin mit dem Austrucke "revolveru" bezeichnet. Gelderpressung ist die eigentliche Tendenz dieses Organs, ob gerechtfertigt oder nicht und mitunter die peinlichsten Affairee aus dem Familienleben zur Sprache gebracht werden, wird es als Scandalblatt viel gelesen.

Zur Regierung steht "Resboiul" in entschiedener Opposition, ohne aber einer bestimmten Pareteigruppe anzugehören. In gleicher Weise bekämpft dieses Blatt die österreich-ungarische freundliche Politik bis zur Verbissenheit, Beweis unzählige in der Donau-und Handelsvertrags-Frage erschienene geharnischte Artikel. Diese Tendenz machte nur während einer 1/2 jährigen Subventionirung dieses Blattes durch das Ministerium des Äußern einem versöhnlichen Schweigen Platz (1881) schlug aber dann sofort wieder in die heutige Haltung über.

"Resboiul" welcher als einziges Blatt auch an Montagen erscheint hat eine Auflage von 3000, an Tagen, wo kein anderes Blatt erscheint, von 5000 Exemplaren.

Trotzdem derselbe eine Rewenu von circa 12000 Francs abwirft, wurde die von Weiß geleitete Administration derart verfahren, daß unzählige hohe Schuldbeträge heute unbedeckt sind und die Eigenthümer, um dem Falliment zu entgehen (einmal waren sie bereits Fallit erklärt) das Blatt verkaufen. Zum Ankaufe meldete sich ein Consortium, welches den Betrag von 35000 Francs offerirt und zumeist aus Gläubigern besteht, deren hervorragendste der Buchhändler und Besitzer eines graphischen Etablissements Franz Socek recte Sanczek ist. Derselbe war Österreicher (Böhme) ist seit mehreren Jahren naturalisirt und ein erklärter Gegner Österreich-Ungarns.

Die Übrigen sind unbedeutende Personen. Die Haltung des Blattes wird sich dadurch nicht ändern, weil es andereseits auch vom Publikum fallen gelassen würde, somit nicht mehr die heutige Einnahmsquelle repräsentiren würde. Der Verkauf wird noch diese Woche perfect werden da bereits Anmeldungen von 26000 France vorliegen.

"Resboiul" ist nicht identisch mit dem "Resboiul român", welchen ein Herr Grandea herausgibt und der in der Buchdruckerei "Govora" gedruckt wird. Der "Resboiul român" war früher ein

Oppositions-Organ, wurde aber durch die Polizei angekauft und bekämpft, seit er von dort subventionirt wird, in gleicher Weise die conservative Opposition, wie er früher die liberale Regierung angriff.

Schließlich erlaube ich mir je ein Exemplar der beiden Blätter im Anschluße zu unterbreiten.

Genehmigen Eure Excellenz den Ausdruck meiner tiefen Ehrfurcht und Ergebenheit.

Sasberg

Verso: Ér. 1884 évi October 29/1111 res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1047/1890, f. 25-28

Traducere:

Ambasada Austro-Ungară Cezaro-Crăiască Bucureşti

Bucureşti 26 octombrie 1884

Excelenței Sale, Domnului președinte al Consiliului de miniștri
regal maghiar Koloman von Tisza etc.

Excelența Voastră!

Ca răspuns respectuos la scrisoarea din 18 l.c., nr. 1081 confidențial am onoarea să aduc la înalta cunoștință a Excelenței Voastre următoarele:

“Războiul”, care se editează în tipografia Thiel & Weiss, este redactat de redactorii Bauer și Ștefănescu¹¹⁶. Primul este un evreu din Galiția cu un trecut foarte suspect care, din cauza bănuielii de furt, a fost mult timp arestat și apoi achitat de instanță. Ștefănescu a fost, sub guvernul conservator, judecător de instrucție și este român. Ioan George, care figurează la ziar, este girantul acestuia în sensul prevederilor legale, fiind responsabil față de parchet pentru articolele incriminate, neajungând, în condițiile absolutei libertăți a presei care există în țară, în această situație. Prin urmare acest Ioan George nu este în nici o relație cu redacția deoarece el ocupă numai o funcție de serviciu căreia cititorului nu-i este cunoscută iar, pentru misiunea de mai sus, primește lunar indemnizație 20 de franci.

Proprietarii sunt deținătorii tipografiei, Thiel & Weiss. Thiel este un rus care trăiește la Nisa și care nu se interesează de loc de ziar. Weiss este cetățean maghiar (sas), fără o oarecare pricepere politică, de aceea el poate influența cel mult partea locală a ziarului "Războiul", dar nici nu protestează atunci când acest organ prezintă zilnic în mod aproape dușmănos problemele patriei sale, Ungaria.

Weiss a început, la vremea respectivă, o colecție pentru Seghedin, timp în care împărțea printre diferite persoane liste de subscripție, sumele încasate le-a luat în primire și apoi le-a expediat la destinația lor, motiv pentru care a fost decorat cu crucea de cavaler al ordinului Franz Joseph.

"Războiul" se menține, în primul rând, printr-o tendință locală care, în genere, este desemnată prin expresia "revolveru". Extorcarea de bani este adevărata tendință a acestui ziar, fie este sau nu motivată și, aducând câteodată în discuție cele mai penibile afaceri din viața familială, ca ziar de scandal, se citește mult.

Față de guvern "Războiul" este într-o opoziție mai categorică, fără a aparține însă unei anumite grupe de partid. În același mod acel ziar combate politica prietenoasă austro-ungară, până la încăpățănare, dovadă nenumăratele articole belicoase apărute în problema Tratatului Dunării și Tratatului comercial. Această tendință a făcut loc unei tăceri împăciuitoare numai în timpul unei jumătăți de an de subvenționare a acestui ziar prin Ministerul de Externe (1881), trecând însă apoi imediat din nou la actuala atitudine.

"Războiul", ca singurul ziar care apare și luna, are un tiraj de 3.000 în zilele când nici un alt ziar nu apare; are un tiraj de 5.000 exemplare.

Deși acest lucru aduce un venit de circa 12.000 franci, administrația condusă de Weiss a fost atât de încurcată încât astăzi nenumărate mari datorii sunt neacoperite, iar proprietarii, pentru a scăpa de faliment, vând ziarul. Pentru cumpărare s-a anunțat un consorțiu, care a oferit o sumă în valoare de 35.000 franci, care constă de cele mai multe ori din creditori, din care cei mai de seamă sunt librarii și proprietarii unui stabiliment de grafică, Franz Socek recte Sauczek. Acesta a fost austriac (din Boemia) și este de mai mulți ani naturalizat, fiind un declarat adversar al Austro-Ungariei. Ceilalți sunt indivizi neînsemnați. Atitudinea ziarului nu s-a schimbat prin aceasta deoarece, pe de altă parte, scădeau cititorii și deci n-ar mai reprezenta izvorul de venit actual. Vânzarea se va perfecta încă în aceste săptămâni deoarece există deja oferte de 26.000 franci.

“Războiul” nu este identic cu “Resboiul român”¹¹⁷ pe care îl redactează un domn Granda și care este tipărit în tipografia “Govora”. “Resboiul român” a fost înainte un organ de opoziție, dar a fost cumpărat de poliție și luptă, de când este subvenționat de acolo, în același mod în care opoziția conservatoare ataca guvernul liberal.

În sfârșit, îmi permit să vă trimit anexat câte un exemplar din fiecare ziar.

Primiți, Excelența Voastră, expresia profundului meu respect și devotament.

Sasberg

Verso: Sosit: 29 octombrie 1884/1111/Confidențial

42

1884 octombrie 31, Brăila

K.u.k. Ministerium des Äußern/Informations Bureau
Zur Zahl 2761/4 I.B.
[Copie]

Consul Hanswenzl an Grafen Kálnoky

de dato Braila, 31, October 1884. Nr. 12 res.

Ich gebe mir die Ehre zur Kenntnis Euer Excellenz zu bringen, daß gesteren Abends die hiesige Filiala des Capathen-Vereins eine Versammlung veranstaltete in welcher ihr Präsident, der bekannte Professor Tacit im Beisein zahlreicher Mitglieder des Vereins zur Vorgeier der vor 100 Jahren in Siebenbürgen stattgehabten Revolution eine Rede hielt, in welcher er sich nachzuweisen bemühte, daß die hingerichteten Anführer Horia und Cloșca Märtyrer gewesen sind, indem sie die Revolution zur Befreiung aller damals in Siebenbürgen lebenden von dem Adel unterdrückten Stämme in Szene gesetzt haben. Als wahre Helden sind sie gefallen für das Wohl der unter dem Joche schmachtenden Völker. Falsch sei daher die Behauptung, dass sie nichts anderes waren als Anführer von Räuberbanden.

Mein Vertrauensmann teilt mir mit, daß der Redner im gemäßigten Tonn, ganz leidenschaftslos ohne Anspielung an irgend eine Nationalität, auch nicht an die Magyaren gesprochen und nur die Tyrannei des damaligen Edels gebrandmarkt hat.

Am 2. November wird anläßlich dieser Feier m Hotel Dacia ein Bankett gegeben, an welchem sich alle Mitglieder des oberwähnten Vereines beteiligen werden.

Es soll beschlossen worden sein, keine öffentlichen Demonstrationen zu veranstalten.

Gleichlautenden Bericht erstattete ich an die k.u.k. Gesandtschaft in Bukarest.

Geruhen etz.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1136/1884, f.3.

Traducere:

Ministerul de Externe Cezaro-Crăiesc/Biroul de Informații
La nr. 2761/ 4 Biroul de Informații
[Copie]

Consulul Hanswenzl către contele Kálnoky,

Brăila, 31 octombrie 1884, nr. 12/confidențial

Am onoarea să aduc la cunoștința Excelenței Voastre că, seara trecută, filiala de aici a Societății "Carpații" a organizat o adunare la care președintele, cunoscutul profesor Tacit¹¹⁸, în prezența a numeroși membri ai societății, a ținut o cuvântare în ajurul aniversării a 100 de ani de la revoluția ce a avut loc în Transilvania, în care s-a străduit să demonstreze că, conducătorii spânzurați Horea și Cloșca ar fi fost martiri prin faptul că au pus în scenă revoluția pentru eliberarea tuturor neamurilor care trăiau pe atunci în Transilvania, asuprite de către nobilime. Ca adevărați eroi, au căzut pentru binele poporului care suferea sub jug. De aceea, ar fi falsă afirmația că ei ar fi fost nimic altceva decât conducători ai unor bande de tâlhari.

Omul meu de încredere mi-a comunicat că oratorul a vorbit pe un ton de tot moderat, fără patimă, fără aluzie la vreo naționalitate, nici chiar la maghiari, și a înfierat numai tirania nobilimii de atunci.

La 2 noiembrie se va ține un banchet prilejuit de această sărbătoare la Hotelul "Dacia", la care vor participa toți membrii societăți mai sus menționate.

Ar fi trebuit decis să nu se organizeze nici o demonstrație oficială.

Un raport similar a fost trimis legației cezaro-crăiești din București.

Primiți, etc.

43

1884 noiembrie 4, Craiova

Másolat 1213 res. számhoz

Seiner Hochgeboren Herrn Ernst Freihern von Mayr k.u.k. Gesandten in Bukarest Nr. 3

Craiova 4.11.1884

Hochgeborner Freiherr!

Ich war eben im Begriffe auf Grund der gestern und heute eingeholten Erkundigungen Euer Hochgeboren über den Verlauf der hierorts am 2. dieses stattgehabten Horia und Closca Feier pflichtschuldigen Bericht zu erstatten, als Euer Hochgeboren hoher an das Vize-Consulat gerichteter Referaterlaß vom 2. d.M. einlangte. In Befolge des Hohen Erlaßes nun beehre ich mich folgendes ehrerbietig zu berichten:

Die Horia, Cloșca Crisan-Feier war von der hierorts bestehender Gesellschaft "Carpatti Român", welcher sämmtliche hierorts Wohnhaften aus Ungarn emigrirten Rumänen, dann mehrere hiesige Advokaten und Gerichtsbeamten angehören, arrangirt, und bestand solche aus einer am Abende des 2. dieses im hiesigen Theater Theodorini veranstalteten musikalisch deklamatorischen Vorstellung nebst Ball. Die Vorstellung nahm um 9 Uhr Abends mit dem von der Chorkapelle der hiesigen Kirche.

“Maica Domnului” vorgetragenen Nationalgesange Descaptete Române (Erwache Romäne) ihren Anfang, worauf als zweite Piece ein vom Advokaten I. Athan, Mitescu gehaltener Vortrag über die rumänische Revolution vom Jahr 1784 folgte. Dieser Vortrag charakterisirte sich durch empörendste Invektiven und unbegrenzten Haß gegen Ungarn und die ungarische Nation, wie auch durch Glorifizirung der justificirten Raubmörder als Märtyrer und sprach zum Schlusse die zuversichtliche Hoffnung auf Vergeltung, wie auch daß die nächste Feier in Siebenbürgen abgehalten werde, was allgemeine Begeisterung hervorrief. Nach dieser Rede folgten annoch eine Deklamation und mehrere Musik und Gesangszenen vorgetragen von Maria Theodorini, Fulvia Oltean, Amelia Faur, Maria Chitu, Aurelia Chitu und die obbezeichnete Chorkapelle, worauf nach kurzer Unterbrechung, von mehreren hiesigen Professoren der Nationaltanz Romanul aufgeführt wurde.

Hervorragenden Anteil an dieser feindlichen Demonstration hatten Advokat I. Ath. Mitescu, Advocat Petre Chitul, Bruder des Ministers George Chitu, beide Todfeinde der Magyaren und Hauptarrangeure aller Österreich-Ungarn feindlichen Demonstrationen. Die Lyceal Professorren Stojan George, Josa Pitis, Johann Faur, Normalschullehrer Pamfilie, Pedagog Paul Tancz, welcher ein Honwed Dezerter aus dem Kolozser Comitae sein soll, Zolleinnemehr Constantin Olteanu, dessen Gattin und Familie, Advokat J.T. Chetian, Medicin Dr. Ratiu, Gutsbesizer Johann Pop und a. D. in Summe 200-300 Personanen, von den offizielln Persönlichkeiten waren mehrere Gerichtsbeamte und Offiziere erschienen. Bemerkenswert ist noch der Umstand, daß der studirenden Jugend der unentgeltliche Eintritt in der unzweifelhaften Absicht gestattet wurde daß selbe schon jetzt die Gefühle des Haßes und der Rachsucht eingeflößt wurde. Schließlich muß ich noch erwähnen daß dem Vernehmen nach eine große und allgemeine Begeisterung herrschte und daß am Tage des Festes von der Redaktion des Journals “Carpati” ein Festblatt ausgegeben wurde, welches ich hier anzuschließen mir erlaube.

Genehmigen Herr Baron den Ausdruck meiner vorzüglichen Hochachtung.

Der k.u.k. Vizeconsul Molnar mp.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1213/1884, f. 8-9.

Traducere:

Copie la nr. 1213 confidențial

Ilustrisimului domn Ernst baron von Mayr ministru plenipotențiar
cezaro-crăiesc la București

Craiova 4.11.1884

Preastimate d-le baron!

Am fost tocmai pe cale să înaintez informațiile aduse ieri și azi în îndatoratul nostru raport despre desfășurarea în localitate a festivității închinată lui Horea și Cloșca în 2 ale lunii acesteia, când a sosit în 2 l.c. ordinul trimis de ilustritatea voastră către viceconsul. Ca urmare a înaltului ordin am onoarea să raportez respectuos următoarele:

Aniversarea lui Horea, Cloșca și Crișan a fost aranjată de societatea existentă aici "Carpații Români"¹¹⁹ din care fac parte toți românii emigranți din Ungaria și care locuiesc aici și mai mulți avocați locali și funcționari judecătorești și a constat dintr-un spectacol muzical-declamator organizat în seara de 2 ale lunii curente în teatrul local "Theodorini"¹²⁰, și un bal.

Spectacolul a început la ora 9 seara cu interpretarea de către corul bisericii de aici "Maica Domnului" a imnului național "Deșteaptă-te române", după care a urmat, ca o a doua parte, conferința ținută de avocatul I. Athan. Mițescu¹²¹ despre revoluția română din anul 1784. Această conferință s-a concretizat prin cele mai revoltătoare invective și o ură nemărginită împotriva Ungariei și a națiunii ungare preoșum și prin glorificarea justificată a ucigașilor ca martiri și și-a exprimat în final speranța plină de încredere în revanșă și că viitoarea festivitate se va ține în Transilvania, ceea ce a provocat entuziasmul general. După această cuvântare au urmat încă o declamație și mai multe piese muzicale și de canto interpretate de Maria Theodorini¹²², Fulvia Oltean, Amelia Faur, Maria Chitu¹²³, Aurelia Chitu și de corul mai sus consemnat după care, după o scurtă întrerupere s-a jucat de către mai mulți profesori locali dansul național "Românul". O contribuție deosebită la aceste demonstrații dușmănoase au avut-o avocatul I. Athan. Mițescu, avocatul Petre Chitu, fratele ministrului George Chitu¹²⁴, ambii dușmani de moarte al maghiarilor și principali organizatori ai tuturor

demonstrațiilor dușmănoase Austro-Ungariei. Profesorii de liceu George Stroian, Josa Pitiș, Ioan Faur, profesorul de la Școala normală Pamfilie¹²⁵, pedagogul Paul Tanț care este un militar dezertor din comitatul Cojocna, vameșul Constantin Olteanu, soția și familia acestuia, avocatul I.T. Chețan¹²⁶, medicul Dr. Rațiu, moșierul Ioan Pop între alții în număr de 200-300 persoane; ca persoane particulare am văzut mai mulți funcționari judecătorești și ofițeri. Mai este de remarcat faptul că tineretului studios i s-a permis intrarea gratuită, fără îndoială cu intenția ca acestora încă de pe acum să li se insuflă sentimentul de ură și dorința de răzbunare. În final trebuie să mai amintesc că după cum se aude a domnit un mare entuziasm general și că în ziua festivității a fost redactat de către redacția ziarului "Carpații" un număr festiv pe care îmi permit să-l anexez¹²⁷.

Primiți, domnule baron expresia deosebitei mele considerații.

Viceconsulul cezaro-crăiesc Molnar

44

1884 noiembrie 4, Galați

Másolat 1213 res. Számhoz

Seiner Hochgeboren Freiherrn Ernst von Mayr k.u.k. Gesandten
in Bukarest

Hochgeborner Freiherr!

In Entsprechung des mit hochgeehrten Schreibens vom gestrigen Tage erhaltenen Auftrages, beeile ich mich zu Hochderer Kenntniss zu bringen, daß am Sonntag den 2. d.M. zur Horiafeier um 8 Uhr Abends ein Feier im Hotel "Romania" stattgefunden hat, an welchem sich ungefähr 24 Personen beteiligten.

Eine bemerkbare Agitation zur Erzielung einer größeren Beteiligung hat nicht stattgefunden, in gewissen Kreisen, wo ein Interesse für ähnliche Demonstrationen zu erwarten stand, zirkulierte eine Subskriptionsliste, die von 30 Personen gazeichnet gewesen sein soll, von denen jedoch sechs nicht erschienen sind. Als Leiter dieser Demonstration wurde mir sicherer Romulus Scriban bezeichnet, Doctor der Rechte, Zeitungsschreiber angeblich auch Professor. Dieser und ein aus 9 Personen bestehenden Comité hat

die Subskriptionsliste in Umlauf gesetzt. Während des Feiers spielte eine Militär Muzik und es sollen im Genzen vier Toaste ausgebracht worden sein, das Resumé derselben ist in dem ergebenst beigeschlossenen Blatte "Galati" enthalten. Herr Scriban beabsichtigte ein Begrüssungstelegramm an den Bukarester Verein "Karpati" zu entsenden welches jedoch von dem hiesigen Telegraphenämte zur Beförderung nicht angenommen, und dem Genannten wieder retournirt wurde. Ich unterbreite in der Anlage eine Liste der Personen, welche der Feier beiwohnten, soweit ich die Namen derselben in Erfahrung bringen konnte, worunter sich auch einige ungarische Staatsangehörigen befinden.

Genehmigen Euer Hochgeboren den Ausdruck meiner vorzüglichen Verehrung. Borlestanzki mp.

Liste

Romulus Scriban Doktor der Rechte und Professor
Constantin Ressu Advokat, Eigenthümer der oppositionellen Zeitung "Posta" Hauptredakteur derselben;
G. Chiriac, Ingenieur;
Timoleon Nebuneli, Eigenthümer und Redakteur Zeitung "Galati";
N. Cerkez, Professor, Direktor des Lyzeums "Negri" gewesener Präsident des "Comitetul Permanent";
Professor Balo, Maler
N. Balaban, Zeitungsschreiber
P. Macry, Advokat;
Seminar Professor I. Pacu, zweiter Redakteur der "Bosta";
N. Dafinescu, Professor
Bonifaciu Pittis ungarischer Staatsangehöriger aus Kronstadt, Advokat in Galatz, zahlt die ihm vorgeschriebene Militärtaxe nach Kronstadt;
Alexander Niculescu, angeblich aus Siebenbürgen Professor;
Stefan Dobreanu, Kaufmann aus Porcesti in Siebenbürgen, ungarischer Staatsangehöriger i h.o. einmatrikulirt;
Johann Coltofeanu, Kaufmann aus Bereck in Siebenbürgen ungarischer Staatsangehöriger ist h.o. einmatrikulirt;
G. Iovianu, Professor, angeblich aus Hosszufalu in Siebenbürgen, hat sich in Galatz sein ungefähr zwei Jahren ansässig gemacht.

Traducere:

Copie la nr. 1213/confidențial
Ilustrisimului domn baron Ernst von Mayr, ministru plenipotențial
cezaro-crăiesc la București.

Prea stimate d-le baron!

În conformitate cu însărcinarea primită prin scrisoarea dvs. din ziua precedentă, mă grăbesc să vă aduc prea supus la cunoștință că sâmbătă 2, a lunii curente la orele 8 seara, a avut loc o festivitate la hotelul "România" pentru sărbătorirea lui Horea¹²⁸, la care au participat aproximativ 24 de persoane.

O agitație vizibilă pentru obținerea unei participări mai mari nu s-a făcut; în anumite cercuri în care există interes pentru asemenea demonstrații a circulat o listă de subscripție care a fost semnată de 30 de persoane, dintre care totuși șase nu au apărut. Ca șef al acestei demonstrații mi-a fost indicat în mod sigur Romulus Scriban, doctor în drept, după cum se spune și profesor¹²⁹.

Acesta, împreună cu un comitet format din nouă persoane, a pus în circulație lista de subvenții.

În timpul festivității a cântat o fanfară militară și s-au ținut în total patru toasturi, rezumatul acestora fiind cuprins în ziarul anexat. Domnul Scriban a intenționat să trimită o telegramă de felicitare societății din București, "Carpații", care însă totuși nu a fost remisă de către Oficiul de telegrame de aici și a fost returnată susnumitului. Vă prezint, în anexă, o listă a persoanelor care au participat la festivitate, în măsura în care am putut afla numele acestora, printre care se află și câțiva cetățeni din Ungaria.

Primiți, Domnia Voastră, expresia deosebitului meu respect.
Borlestanzki

Listă

Romulus Scriban, doctor în drept și profesor;
Constantin Ressu, avocat, proprietar la ziarul "Poșta", redactor
șef al acestuia¹³⁰;
G. Chiriac, inginer;

Timoleon Nebuneli, proprietar și redactor al ziarului "Galați";
N. Cercez, profesor, director al liceului "Negri", a fost
președinte al "Comitetului Permanent";
Profesor Balo, pictor;
N. Balaban, ziarist;
P. Macri, avocat;
I. Pacu, profesor la seminar și al doilea redactor al ziarului
"Poșta";
N. Dafinescu, profesor;
Bonifaciu Pittiș, cetățean maghiar din Brașov, avocat în Galați,
a plătit taxele militare cuvenite la Brașov;
Alexandru Niculescu, după cum se spune, profesor din
Transilvania;
Ștefan Dobreanu, comerciant din Porcești în Transilvania,
cetățean maghiar, este înmatriculat;
Johann Coltofeanu, comerciant din Berecuța în Transilvania,
cetățean maghiar, este înmatriculat;
*G. Iovianu*¹³¹, după cum se spune este din Săcele în
Transilvania, s-a stabilit la Galați de aproximativ 2 ani.

45

1884 noiembrie 4, Iași

Másolat 1213/res. sámhoz

An Seine des Herrn Ernst Freiherrn von Mayr k.u.k. Gesandten
etz. Hochwolgeboren in Bukarest Nr. 26

Jassi 4. November 1884

Hochwolgeborener Freiherr!

Sonntag den 2 d.M. wurde in Jassi unter der Firma Das
Centenarium des Hora der 100 jährige Gedenktag des Aufstandes
der rumänischen Bauern in Siebenbürgen seitens der Uniwersitäts
Studenten in Jassi durch Fazelzug und Banĳet festlich begangen.

Die Anregung hiezu hatten vor etwa 3 Wochen die Studenten
Mitglieder des Jassier Vereins "Carpati" gegeben, und durch die
Noua Revista (Redakteur G.C. Stamatopula) wovon hier die Nr. 52

und 53 beifolgen, wurde für den Zweck Propaganda gemacht. Thätigen Theil an dem Zustandekommen der Feier haben außer den Studenten noch die Herren Alexander Ureche, Ex Unterrichtsminister, Georg Panu, Chefredakteur der "Lupta", und die hier angestellten aus Siebenbürgen eingewanderten Rumänen: die Justizprofessoren Stef. Emilian und N. Densuschianu, der Direktor des Staatslyzeums Berla, der Lehrer Florentin an den Handelsschule in Loco und der Friedensrichter Monastranu genommen, welche auch sämmtlich nebst noch anderen hiesigen Mittelschullehrer dann an dem Bankette teilnahmen. Der Manifestation ging vor am Sonntag ein von dem Herrn G. Panu in der Aula der Universität gehaltener schriftlicher Vortrag der siebenbürgischen Erhebung im Jahr 1784, in welchem der Redner nach einfach gegebenen Darstellung der geschichtlichen Fakta, die damaligen Unterthansverhältnisse der Rumänen gegenüber den ungarischen Gutsbesitzern als barbarisch schilderte, und dagegen gleichzeitig, das Wohlwollen, welches Kaiser Josef II. den Unterdrückten in dieser Zeit beweisen ruhrend hervorhob. Der Redner wurde von den zahlreichen Studenten Zuhörerschaft wiederholt und lebhaft akklamirt. Um ½ 6 Uhr Abends versammelten sich die Studenten wieder in der Universität dem Fackelzug, etwa 80 an der Zahl zogen sie mit 2. Fahnen und 30 Fackeln und der Darabanzen Muzik an der Tête, unter Hurrah Rufen der sie begleitenden Straßenjugend, durch die Stadt zu der Ștefan cel Mare Statue; nach wiederholten Exclamationen auf die Statue Ștefan cel Mare und dem gefeierten Hora ist Student Gheorghiu, Rechtshörer und Greffier an hiesigen Tribunale, auf die Laffete eines der zwei neben der Statue stehenden Geschütze gestigen und hat von hier in kurzer Ansprache Horia, Cloșca und Crișan, als die Märtyrer der rumänisch nationalen Freiheit gepriesen, sich aber jedes Ausfalles gegen Österreich-Ungarn enthalten. Das Vermeiden jedweder politischen Anzüglichkeit war streng vergönt und als Bedingung in das Festprogramm aufgenommen, deshalb waren auch die bei dem Bankett gehaltenen Toaste und Reden frei von politischer Tandenz. Von der Ștefan cel Mare Statue ging der Zug zu dem Grabdenkmal des Fürsten Ghica. Es begann heftig zu regen. Student Marca, in der Mitte mehrerer Collegen, die ihm mit den Fackeln leuchteten, verlass das in der Noua Revista nr. 53 verlaublich, mit "Un devotament" familie Hurmuzachi betitelte Gedicht und in Eile wegen des strömenden Regens, bewegte sich der Zug durch die ihm von

der Polizei Präfectur schon zu dem Programm verzeichneten Straßen mit Vermeidung der am Comitatsgebäude vorbeiführenden, welche sonst die natürliche Route für den Rückweg des Zuges gewesen wäre, zurück in die Stadt und in das Hotel Trajan. Dort verließ sie die Dorobanzen Muzik und übernahmen Zigeuner die Besorgung der Tafelmuzik.

Um 7 Uhr waren die Festtheilnehmer schon sämmtlich beim Mahle. Die Gesellschaft bestand aus den Studenten, dann schon Eingangs genannten Herren, mehreren Lehrern, Subalternenbeamten und endlich einigen Kaufleuten, in der Gesamtschaft von 120 Personen, von behördlicher Seite war Niemand anwesend. Das Bankett verlief ruhig und schloß mit 12 Uhr ab; auch die Studenten verließen, in Gruppen bis um 1 Uhr den Saal und suchten zum Theile andere Restaurants auf. Den Inhalt der Toaste hoffe ich nächstens nachtragen zu können. Während der Dauer des Umzuges hielten sich in der Nähe des Consulates zwei Polizei Subkommissionäre mit je einem Epistaten an den Winkeln der zwei in diese Straße einmündenden nächsten Gassen auf, welche den Auftrag hatten, den Festzug für den Fall, als er doch die Richtung auf das Consulat zu nehmen wollte, daran zu verhindern. In dem nachbarlichen Commissariatsgebäude war für dieselbe Zeit eine größere Zahl von Wachleuten zusammengehalten.

Geruhen Euer Hochwohlgeboren den Ausdruck meiner tiefsten Ehrfurcht.

Schäck mp.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1213/1884, f. 2-3

Traducere:

Distinsului domn Ernst baron von Mayr ministru plenipotențiar
cezaro-crăiesc, la București

Nr. 26

Iași, 4 noiembrie 1884

Prea stimate d-le baron!

Sâmbătă, 2 ale lunii curente, au început în mod festiv la Iași, sub Firma "Centenarul lui Horea", a 100 aniversare a răscoalei țăranilor români din Transilvania.

Inițiativa au avut-o în urmă cu aproape 3 săptămâni studenții membri ai Societății ieșene "Carpații" și "Revista Nouă"¹³² (redactor S.C. Stamatopol), din care aici anexez numerele 52 și 53, care a fost făcută în scop de propagandă. Au contribuit la reușita serbării, în afară de studenți, și domnii Alexandru Ureche¹³³, ex-ministru al Instrucțiunii Publice, George Panu, redactor șef al ziarului "Lupta"¹³⁴ și românii emigrați din Transilvania, angajați aici. Profesorii de drept, Ștefan Emilian¹³⁵ și N. Densușianu¹³⁶, directorul Liceului de Stat, Berla, profesorul Florentin¹³⁷ de la Școala comunală din localitate și judecătorul de pace Monastreanu¹³⁸, care, fără excepție, alături de alți profesori secundari, au participat apoi la banchet. Manifestarea a continuat duminică cu o conferință universitară despre ridicarea transilvănenilor din anul 1784 ținută de d-nul G. Panu în aula Universității, în care vorbitorul după o expunere simplă a faptelor istorice a descris ca barbare raporturile supușilor români de atunci cu moșierii unguri și, concomitent, a scos în evidență în mod emoționant bunăvoința pe care împăratul Iosif al II-lea a dovedit-o în acel timp față de asupriți. Vorbitorul a fost în mod repetat și viu aclamat de numerosul auditoriu studentesc. La ora 6 1/2 seara studenții s-au adunat din nou la Universitate pentru marșul cu făclii, aproximativ în număr de 80, și-au urmat drumul prin oraș cu 2 steaguri și 30 de făclii având în frunte fanfara dorobanților, sub strigătele de "ura" ale tineretului de pe stradă, care îi însoțea prin oraș spre statuia lui Ștefan cel Mare; după exclamații repetate la statuia lui Ștefan cel Mare pentru sărbătoritul Horea, studentul Gheorghiu, cursant la drept și grefier la tribunalul local, urcându-se pe afetul unuia dintre cele două tunuri așezate lângă statuie, într-o

scurtă alocuțiune a glorificat pe Horea, Cloșca și Crișan ca martiri ai libertății naționale românești, reținându-se de la orice fel de insultă împotriva Austro-Ungariei.

Evitarea oricărei aluzii politice ofensatoare a fost riguros impusă și admisă ca o condiție în programul serbării, de aceea și toasturile și cuvântările ținute la banchet au fost lipsite de tendințe politice. De la statuia lui Ștefan cel Mare coloana a mers la monumentul funerar al prințului Ghica. A început să plouă tare. Studentul Marca, în mijlocul mai multor colegi care îl iluminau cu făclii, a dat citire poeziei intitulată "Un devotament", dedicată familiei Hurmuzachi¹³⁹, publicată în nr. 53 din "Revista Nouă și, în grabă, din cauza ploii ce turna cu găleata, coloana s-a deplasat pe străzile însemnate deja în program de către Prefectura poliției, cu evitarea acelor care trec prin fața clădirii Prefecturii, care altfel ar fi fost ruta normală a coloanei pentru reîntoarcerea în oraș, și la hotelul Traian. Acolo i-a părăsit fanfara dorobanților și au preluat țigani gria muzicii.

La ora 7 participanții la serbare erau deja prezenți în totalitate la banchet. Societatea era formată din studenți, domnii numiți la început, mai mulți profesori, funcționari inferiori și, în sfârșit, unii comercianți, în total 120 de persoane; din partea oficialităților nu a fost nimeni. Banchetul s-a desfășurat în liniște și s-a încheiat la ora 12,00; studenții au părăsit sala în grupe până la ora 1,00 și unii au mers și la alte restaurante.

Conținutul toastelor sper să pot să-l transmit cât mai curând. În timpul marșului, în apropiere de consulat, stăteau 2 subcomisari de poliție, fiecare însoțit de câte un epistat, la încrucișarea a 2 ulițe care dau în această stradă și care aveau însărcinarea de a împiedica coloana, în cazul în care ar fi luat-o în direcția consulatului. În clădirea comisariatului din vecinătate pentru perioada respectivă au fost reținuți un număr mare de polițiști. Primiți, Domnia Voastră, expresia profundului meu respect.

Schäck

Traducere:

Distinsului domn Ernst baron von Mayr ministru plenipotențiar
cezaro-crăiesc, la București
Nr. 26

Iași, 4 noiembrie 1884

Prea stimate d-le baron!

Sâmbătă, 2 ale lunii curente, au început în mod festiv la Iași, sub Firma "Centenarul lui Horea", a 100 aniversare a răscoalei țărănilor români din Transilvania.

Inițiativa au avut-o în urmă cu aproape 3 săptămâni studenții membri ai Societății ieșene "Carpații" și "Revista Nouă"¹³² (redactor S.C. Stamatopol), din care aici anexează numerele 52 și 53, care a fost făcută în scop de propagandă. Au contribuit la reușita serbării, în afară de studenți, și domniile Alexandru Ureche¹³³, ex-ministru al Instrucțiunii Publice, George Panu, redactor șef al ziarului "Lupta"¹³⁴ și românii emigrați din Transilvania, angajați aici. Profesorii de drept, Ștefan Emilian¹³⁵ și N. Densușianu¹³⁶, directorul Liceului de Stat, Berla, profesorul Florentin¹³⁷ de la Școala comunală din localitate și judecătorul de pace Monastreanu¹³⁸, care, fără excepție, alături de alți profesori secundari, au participat apoi la banchet. Manifestarea a continuat duminică cu o conferință universitară despre ridicarea transilvănenilor din anul 1784 ținută de d-nul G. Panu în aula Universității, în care vorbitorul după o expunere simplă a faptelor istorice a descris ca barbare raporturile supușilor români de atunci cu moșierii unguri și, concomitent, a scos în evidență în mod emoționant bunăvoința pe care împăratul Iosif al II-lea a dovedit-o în acel timp față de asupriți. Vorbitorul a fost în mod repetat și viu aclamat de numerosul auditoriu studentesc. La ora 6 1/2 seara studenții s-au adunat din nou la Universitate pentru marșul cu făclii, aproximativ în număr de 80, și-au urmat drumul prin oraș cu 2 steaguri și 30 de făclii având în frunte fanfara dorobanților, sub strigătele de "ura" ale tineretului de pe stradă, care îi însoțea prin oraș spre statuia lui Ștefan cel Mare; după exclamații repetate la statuia lui Ștefan cel Mare pentru sărbătoritul Horea, studentul Gheorghiu, cursant la drept și grefier la tribunalul local, urcându-se pe afetul unuia dintre cele două tunuri așezate lângă statuie, într-o

scurtă alocuțiune a glorificat pe Horea, Cloșca și Crișan ca martiri ai libertății naționale românești, reținându-se de la orice fel de insultă împotriva Austro-Ungariei.

Evitarea oricărei aluzii politice ofensatoare a fost riguros impusă și admisă ca o condiție în programul serbării, de aceea și toasturile și cuvântările ținute la banchet au fost lipsite de tendințe politice. De la statuia lui Ștefan cel Mare coloana a mers la monumentul funerar al prințului Ghica. A început să plouă tare. Studentul Marca, în mijlocul mai multor colegi care îl iluminau cu făclii, a dat citire poeziei intitulată "Un devotament", dedicată familiei Hurmuzachi¹³⁹, publicată în nr. 53 din "Revista Nouă și, în grabă, din cauza ploii ce turna cu găleata, coloana s-a deplasat pe străzile însemnate deja în program de către Prefectura poliției, cu evitarea acelor care trec prin fața clădirii Prefecturii, care altfel ar fi fost ruta normală a coloanei pentru reîntoarcerea în oraș, și la hotelul Traian. Acolo i-a părăsit fanfara dorobanților și au preluat țigani grija muzicii.

La ora 7 participanții la serbare erau deja prezenți în totalitate la banchet. Societatea era formată din studenți, domnii' numiți la început, mai mulți profesori, funcționari inferiori și, în sfârșit, unii comercianți, în total 120 de persoane; din partea oficialităților nu a fost nimeni. Banchetul s-a desfășurat în liniște și s-a încheiat la ora 12,00; studenții au părăsit sala în grupe până la ora 1,00 și unii au mers și la alte restaurante.

Conținutul toastelor sper să pot să-l transmit cât mai curând. În timpul marșului, în apropiere de consulat, stăteau 2 subcomisari de poliție, fiecare însoțit de câte un epistat, la încrucișarea a 2 ulițe care dau în această stradă și care aveau însărcinarea de a împiedica coloana, în cazul în care ar fi luat-o în direcția consulatului. În clădirea comisariatului din vecinătate pentru perioada respectivă au fost reținuți un număr mare de polițiști. Primiți, Domnia Voastră, expresia profundului meu respect.

Schäck

Másolat 1213. resa. számhoz

An Seine des Herrn Ernst Freiherrn von Mayr k.u.k. Gesandten
etz. Hochwolgebornen Bukarest Nr. 28

Jassi 7/11 1884

Hochwohlgeborner Freiherr

Zu meinem Berichte vom 4.d.M. 26 pr. über die Hora Feier habe ich die Ehre nachzutragen: Dem Horia Bankett am 2.d.M. im ebenerdigen Saale des Hotels Traian hat der Gymnasiallehrer in Jassi M. Pompilie ein eingewanderten siebenbürger Rumäne, vorgesessen; er war Präsident des Festkomités und als solcher sprach er den ersten Toast. Er begann seine Ansprache mit der Begrüssung der versammelten kam sodann auf die Person Horias zu sprechen und erging sich in längerer Schilderung der schwierigen und bedrückten Lage des rumänischen Volkes, die es zu der Auflehnung im Jahre 1784 gegen die ungarische Herrschaft unter Führung Horias führte, er schloss seine Rede, in dem er seiner Freude Ausdruck gab über die Kundgebung des Gefühles der nationalen Zusammengehörigkeit mit den siebenbürger Rumänen und indem er zu der Forterhaltung dieses Gefühles durch Beispiel, Wort und Schrift einlud, Nach Pompilie hatte der Lehrer Badareu das Wort. Derselbe, ein noch junger Mann, wurde als Rechtshörer der jassier Universität, wegen sozialistischer Umtriebe im Jahr 1880 relegirt. Badareu knüpfte an den Schlussgedanken seines Vorredners an und entwickelt eine Art Programm für die politische Thätigkeit der siebenbürger Rumänen. Der Redner sagte, daß die siebenbürger Rumänen das wollen, was ihre Stammesvorfahren im Jahr 1784 in Blaje (!) vielfachendstimmung als ihr Programm erklärt und beschworen hätten, und was Hora selbst nach Wien an des Kaisers Hof getragen habe, und was in dem Verlangén nach Gleichberechtigung mit den Ungarn gipfle. Kaiser Iosif II. habe selbst dieses Programm als berechtigt erkannt - und befünde sich heute noch das bezügliche Dokument im Archive der Wiener Hofkanzlei, - diese Gleichberichtigung sollten und müßten sich die Stammgenossen in Siebenbürgen erkämpfen, und in diesem

Kämpfe müßten die Rumänen in Rumänien ihre Kräfte leihen. Der Sprecher wurde während und nach Beendigung der Rede von allen Seiten lebhaft aklamirt. Hierauf toastierte der Großbojar Nikolai Roznovanu in kurzen Worten auf das Gedeihen des Vereins Carpaté und las einen Brief des Prinzen Vogoridi (Schwiegersohnes des Prinzen Grigoire Stourdza) worin derselbe der Versammlung seine Simpathien ausspricht vor. Weiter machte noch Roznovanu der Versammlung die Mittheilung, daß er für die Vereinzwecke "Carpati" materielle Unterstützung der Stammesgenossen und journalistische Vertretung deren Interessen - 1000 frcs-spende. Dies hatte die sofortige Auflage einer Subskriptionsliste zur Folge, und zeichneten sämmtliche Festgäste, unter anderen der Adwocat Ciaür Aslan 500 frcs. und Lyzeums Direktor Barla 100 frcs. Sodann kam der Redakteur der "Lupta" Georg Panu zum Worte. Im Verlaufe seiner Rede sagte derselbe; daß er hier freier sprechen dürfe als bei seinem Vortrage in der Aula der Universität, und also sagen dürfe, daß um thatsächlich frei zu sein, die Rumänen mächtig werden mußten, und daß es dazu der Vereinigung mit den Ländern jenseits der Grenze bedürfe. Weiter kam Panu in diesem Thema nicht, denn der Präsident M. Pompilie unterbricht ihn mit der Bitte nicht gegen den Beschluß des Festkomitets, das politische Gebiet zu betreffen. Wenngleich die Studenten insgesamt diese Einsprache des Herrn Pompilie mit Murren aufnahmen, so hat sich Herr Panu doch gefügt und gab im Verlaufe seiner weiteren Rede keine neue Veranlassung zur Mahnung des Vorsizenden. Nach der Rede Panus entfernte sich ein großer Theil der Festgäste. Nach ihm sprachen dann noch Betculescu, der Präsident der Corporatoren Ausstellung in Jassi; dessen Toast enthielt aber gleichwie alle nach folgenden Reden der Studenten nichts besonderes bemerkenswerthes.

Seitens der siebenbürger Rumänen, Pompilie und Monastireanu, war in dem Festkomité vorgeschlagen worden, im Speisesaale neben den rumänischen Fahnen auch die österreichische über der siebenbürgischen, und daneben an passender Stelle, das Bild Kaiser Josefs II anzubringen und darum die Worte: "Salva, parva nepos Romuli", welches Ansinnen aber vom Comité abgelehnt wurde. Das Organ der oppositionellen Conservativen die "Patria" bringt in der Nummer 150 in dem Berichte über die Horia Feier eine tendenziöse Auslegung der Bedeutung derselben, deren Spitze gegen die Regierung I.C. Bratianus und gegen Österreich-Ungarn gerichtet ist. Pompilie als Präsident des

Festkomitês fand sich veranlasst, in einem Schreiben an die "Patria" gegen diese Auslegung Protest einzulegen, welchen diese in der Nr. 152, aber mit langen Glossen veröffentlichte. Die beiden bezogenen Journal Nummern lagen in ./ und ./ bei.

Geruhen Euer Hochwohlgebornen den Ausdruck meiner tiefsten Ehrfurcht. Schlick m.p.

P.S. Eine Fortsetzung der Horiafeier bildet ein Ball, welcher über Initiative desselben Comitês unter dem Patronate der Frauen: Marcescu, Petrovan, Lepadatu, Emilian, Vizanti, Brandia und Makarovich, von den Universitäts Studenten am morgigen Abende im hiesigen Theater gegeben wird, indem der Reinertrag aus den Eintrittskarten, Lagermiethen und Spenden für die Gründung und Unterstützung rumänischer Schulen in Siebenbürgen bestimmt ist.

P-S. 2 Auf dem Protest Pompilie gegen die "Patria" hat Herr N. Roznovanu auch einen solchen im heutigen Curierul (Balassa) veröffentlicht, und lege ich demselben im Zeitungsabschnitte sub/bei.

Schlick m.p.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1213/1884, f. 4-5

Traducere:

1884 noiembrie 7, Iași

Copie la 1213/ confidențial

Către distinsul ministru plenipotențiar cezaro-crăiesc la București, Ernst baron von Mayr
Nr. 28

Iași, 7.11.1884

Preastimate d-le baron!

La raportul meu din 4 luna curentă nr, 26 privind sărbătorirea lui Horea, am onoarea a adăuga:

În fruntea banchetului Horea din 2 luna curentă, ținut în sala de la parterul Hotelului "Traian", a fost profesorul de gimnaziu Miron Pompilie, un român transilvănean imigrat¹⁴⁰; el a fost președintele comitetului serbării și în această calitate a ținut primul toast. Și-a

Început discursul cu salutul adresat celor adunați, apoi a început să vorbească despre persoana lui Horea și a făcut o lungă evocare a situației grele și apăsătoare a poporului român care a dus la răzvrătirea din anul 1784 împotriva stăpânirii ungurești sub conducerea lui Horea și, și-a încheiat cuvântarea exprimându-și bucuria privind sentimentul de apartenență națională făcut de românii transilvăneni, invitând la păstrarea și continuarea acestui sentiment prin exemplu, cuvânt și scris. După Pompilie a luat cuvântul profesorul Bădărău. Acesta, încă un om tânăr, cursant la drept al Universității din Iași, a fost exmatriculat în anul 1880 din cauza unor agitații socialiste. Bădărău a făcut legătura cu ideile de încheiere ale antevorbitorului său și a dezvoltat în cuvântarea sa un fel de program de activitate politică a românilor transilvăneni. Vorbitorul a spus că românii transilvăneni își doresc ceea ce strămoșii lor au declarat și jurat în anul 1784 - armonia generală - ca fiind programul lor, și ceea ce însuși Horea a susținut la Viena, la curtea împăratului, culminând cu dorința egalității în drepturi cu ungurii. Împăratul Iosif al II-lea a recunoscut el însuși acest program ca fiind îndreptățit - și s-ar găsi și azi încă documentul referitor la aceasta în arhiva Cancelariei Aulice din Viena; pentru această egalitate în drepturi luptă și vor trebui să lupte strămoșii lor transilvăneni și în această luptă românii din România trebuie să le dea forță.

Vorbitorul, în timpul și după încheierea discursului, a fost aclamat din toate părțile cu însuflețire.

După aceea, marele boier Nicolae Roznoveanu¹⁴¹ a toastat în puține cuvinte pentru succesul "Societății Carpații" și a citit o scrisoare a prințului Vogoride (ginerelul prințului Grigore Sturdza) în care acesta își exprimă simpatia sa față de adunare. În continuare Roznoveanu a comunicat adunării că, pentru scopurile "Societății Carpații", pentru sprijinirea materială a conaționalilor și pentru reprezentarea ziaristică a acestora, donează 1000 de franci.

Aceasta a avut ca urmare constituirea unor liste de subscripții, înscriindu-se toți oaspeții de la serbare, între alții, avocatul Ciaur Aslan¹⁴² cu 500 de franci și directorul liceului Barla cu 100 de franci. Apoi a urmat la cuvânt redactorul de la "Lupta", George Panu. În cursul discursului său a spus că aici poate vorbi mai liber decât la conferința sa din Aula Universității și de aceea ar vrea să spună că, dacă românii vor să fie în realitate liberi, ei trebuie să fie mai

puternici, iar pentru aceasta este necesară unirea cu țările de dincolo de Caranită.

Despre această temă Panu nu a mai continuat; apoi președintele Miron Pompilie l-a întrerupt cu rugămintea să nu se refere, contrar hotărârii comitetului sărbătoririi, la domeniul politic.

Cu toate că studenții au primit în totalitate cu murmur această obiecție a domnului Pompilie, domnul Panu s-a supus și în continuarea discursului său nu a mai oferit nici un prilej de atragere a atenției din partea președintelui. După cuvântarea lui Panu, o mare parte a participanților la sărbătorire au plecat. După el au ai vorbit apoi Betcuiescu, președintele expoziției corporatorilor din Iași; toastul acestuia, la fel cu toate celelalte cuvântări ale studenților ce au urmat, nu conținea nimic deosebit de remarcant.

Din partea românilor transilvăneni, Pompilie și Mănăstireanu, s-a propus în Comitetul de sărbătorire, ca în sala de mese, alături de steagurile românești să fie arborate și cel austriac deasupra celui transilvănean și alături, într-un loc potrivit, să fie și tabloul împăratului Iosif al II-lea și în mijloc cuvintele: "Salva parva nepos Romuli"¹⁴³, pretenție care a fost respinsă de către comitet. Organul opoziției conservatoare "Patria"¹⁴⁴ numărul 150, în relarea despre sărbătorirea lui Horea, face o interpretare tendențioasă a importanței acesteia, al cărei ascuțit este îndreptat împotriva guvernului I.C. Brătianu și împotriva Austro-Ungariei. Pompilie, ca președinte al Comitetului de sărbătorire, s-a văzut silit să depună, într-o scrisoare către "Patria", un protest împotriva acestei interpretări, pe care acesta l-a publicat în numărul 152, însă, cu glose lungi. Ambele numere de jurnal procurate sunt aici alăturate.

Permiteți, Domnia Voastră, expresia profundului meu respect.

Schlick

P.S. O continuare a sărbătoririi lui Horea a constituit-o un spectacol care va fi dat, din inițiativa aceluiaș comitet, sub patronajul doamnelor Marcescu, Petrovan, Lapedatu, Emilian, Vizante, Brandea și Macarovich, de către studenții Universității în seara de mâine, la teatrul local, astfel încât întregul venit din biletele de intrare, taxele de magazinaj și donații să fie destinat pentru înființarea și sprijinirea școlilor românești din Transilvania.

P.S. 2 Pe lângă protestul lui Pompilie împotriva ziarului "Patria", D-nul N. Roznovanu a publicat și el unul asemănător în "Curierul" (Balassa) de azi și anexez la acesta un extras din ziar.

Schlick

Alsó Fehér megye főispánja
Szám 89/1884/r/el.

Méltóságos Főispán Úr!

A Verespataki járás Szolgabirónak folyó hó 10^{ről} 19. szám alatt ide tett jelentése szerint a Hora-Kloska ünnepély, az úgy nevezett "havasban" megtartatni szándékolatik.

Az ünnepély megtartása 1885. Február 28-ára van kitűzve, Felső vagy Alsó Vidra, Albák, Szkerisora és Szekatura, Topánfalvi járáshoz tartozó falvak valamelyikében.

Főintézők Nicola Máté és Patitia Rubin gyulafehérvári ügyvédek. A szervező bizottságba benn vannak Todea Abszolon topánfalvi ügyvéd és Gombos Mihály alsovidrai előljáró.

Miről tudomás vétel végett van szerentsem értesíteni.

Fogadja tiszteletem nyilvánítását

Nagyenyed, 1884, November 13.

Zeyk Károly
főispán

Méltóságos Báró Kemény György Főispán úrnak/Torda

Verso: Vett. 884/15 XI.

Fond: Prefectura județului Turda-Arieș, Comite suprem, nr. 140/1884, f.1

Traducere:

Comitele suprem al Comitatului Alba de Jos

Număr 89/1884/prezidial - confidențial

Onorate domnule comite suprem!

Potrivit raportului cu numărul 19 din ziua de 10 luna curentă a pretorului plășii Roșia Montană, se intenționează să se țină în munți serbarea Horea-Cloșca.

Serbarea, care s-a fixat pe ziua de 28 februarie 1885¹⁴⁵, se va ține într-una din localitățile plășii Câmpeni; Vidra de Sus sau de Jos, Albac, Scărișoara sau Secătura.

Organizatorii principali sunt avocații din Alba Iulia: Matei Nicola și Rubin Patiția¹⁴⁶. Din comitetul de organizare fac parte Avesalom Todea avocat din Câmpeni, și Mihai Gomboș, oficial din Vidra de Jos.

Am onoarea să vă informez asupra acestor lucruri.

Primiți expresia stimei mele.

Aiud, 13 noiembrie 1884

Zeyk Károly
comite suprem

Domnului comite baron Kemény György/Turda

Verso: Primit: 15.XI.1884

48

1884 noiembrie 18, Timișoara

Temes megye főispánjától

1249, szám/fja/884/saját kezéhez

A m. kir. Belügyministerium vezetésével megbízott

Negyméltóságú Ministerelnök Úr!

A román nemzetiségű vezérfiak közt a román ajkú községekben dalegyletek alakítása iránt feltűnt tevékenység mellett legujabban egy újabb törekvés tűnt föl, mely Temeavár sz. kir. városában "román bank" czime alatt egy pénztintézet létrehozásában mutatkozik.

A tervezők Temesvárott már két ízben értekezletet tartottak és az e hó 17-én második értekezleten a közgyűlés egybe hívását elhatározták.

A román bank 50 Ft-os 1000 részvényre van tervezve, mire az aláírások alkalmával 10 Ft. azonnal, a hátrálékos 40 Ft. pedig egy év alatt minden részvény után lefizetendő. A tervezők lugosi, karansebesi, lippai és aradi román tőke pénznek nagymervű

részvételére számítanak. A felállítandó bankintézet célja az volna: hogy román ajkú kisbirtokosok részlet fizetés mellett törlesztendő kölcsönökben részesíttessenek. A tervezők, hir szerint, egy erdélyi országai pénzüzetnek állítólag az Albinának ígérétét birják, hogy ez a felállítandó testvér intézet gyámolításához nagyobb pénzösszeggel hozzá fog járulni.

Hir szerint, Ungurian Emanuel román ügyvéd fog mint igazgató az intézet élére állittatni.

A higgadtabb és hazafias irányt követő némely román férfiakkal, Gáll József országgyűlési képviselő és Opris távirda igazgatósági titkár, a tervben levő pénzüzet nemzetiségi jellegének helytelensége iránt bizalmasan értekezve, tapasztaltam: hogy a mérsékelt román nemzetiségűek is a bank eszméjét pártolják, s ez okból ennek létesítését bekövetkezőnek tartom.

Temesvárott az intézet jelentékeny számú részvényeket nyerni nem igen fog, azonban a vidék és különösen a megnevezett városok román ajkú tehetősb lakosai nagyobb számban fognak abban részt venni.

Ungurian igazgató igazgató jelöltnek ügyvédi pályája sok foglalkozást nem nyújt, ellenben ultra nemzetiségű üzelmek kifejtésében eddig tevékenységét jelentékenyen kifejtette, és igazgatóvá leendő megválasztatása által befolyása párthivei közt bizonyára növekedni fog.

A megalakítandó pénzüzet alapszabályainak felsőbbi jóváhagyás alá terjesztése alkalmával a szabályrendeleteknek nemzetiségű jellegű intézkedéseit lehetőleg enyhíteni czélszerűnek tartanám.

Fogadja Nagyméltógod mély tiszteletem kijelentését.

Kelt Temesvárott, 1884. évi November hó 18-án

Urmós Zsigmond
főispán

Verso: Ér. 1884. évi Novemb. hó 20/1211/res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1211/1884, f. 2-3

Traducere:

Din partea comitelui suprem al comitatului Timiș
Nr. 1249/1884/comite suprem/Personal

Excelența Voastră, domnule prim-ministru însărcinat cu
conducerea Ministrului de Interne Regal Maghiar!

În rândurile conducătorilor români, pe lângă activitatea depusă pentru înființarea de cercuri corale în satele românești, în ultima vreme s-a constatat o nouă străduință, care s-a manifestat în orașul liber regesc Timișoara prin înființarea unei "bănci românești".

S-au ținut deja două consfătuiri la Timișoara, iar cu prilejul celei de-a doua, din ziua de 17 luna curentă, s-a hotărât convocarea adunării generale.

Banca românească este planificată pentru 1000 de acțiuni a 50 forinți, din care 10 se achită pe loc, în momentul semnării, iar 40 la sfârșitul anului, după fiecare acțiune. Organizatorii contează în mare măsură pe capitalul din Lugoj, Caransebeș, Lipova și Arad. Scopul băncii înființate ar fi acordarea de împrumuturi cu plata în rata pe seama micilor proprietari români. După cum s-a auzit, organizatorii au primit promisiuni din partea unei instituții financiare transilvănene, se pare că Albina¹⁴⁷, că va contribui cu o sumă mai mare la ajutorarea băncii surori înființate. După cum am auzit, în fruntea instituției va fi numit ca director Emanuel Ungurean¹⁴⁸.

Sfătuindu-mă, în mod confidențial, cu unii dintre românii mai liniștiți și mai patrioți, ca Gall Iosif¹⁴⁹, deputat la dietă, și Opris, secretar al direcției de telegraf, asupra incorectitudinii caracterului național al institutului financiar, am constatat că și românii mai moderati sprijină ideea băncii, de aceea, consider că urmează înființarea ei.

Banca nu va câștiga la Timișoara un număr prea mare de acțiuni, în schimb, în provincie, și mai ales în orașele amintite, românii mai înstăriți vor participa într-un număr mai mare.

Viitorul director Ungurean nu este prea mult ocupat cu funcția sa de avocat și, de altfel, și-a manifestat cu pregnanță activitatea în realizarea uneltirilor ultranaționaliste, iar prin alegerea sa ca director îi va crește influența asupra adeptilor săi.

Cu prilejul înaintării spre aprobare a statutelor viitoarei instituții bancare¹⁵⁰, consider necesară atenuarea caracterului național al prevederilor sale.

Primiți, Excelență, expresia profunde mele stime.

Dat: 18 noiembrie 1884, Timișoara

Urmós Zsigmond
comite suprem

Verso: Sosit: 20 noiembrie 1884/1271/confidențial

49

1884 noiembrie 20, Timișoara

Temes megye Főispánjától
1260.sz./884.fi/saját kezéhez

A m. kir. Belügyministerium vezetésével megbizott
Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

Az ellenzék valamint a naczionálista párt részéről megyém területén kifejtett tevékenység minden mozzatainak megfigyelése kiváló gondjaim közé tartozván, a Temesvárott felállítani szándékolt román bank iránt f. évi November 18-án 1249. sz. a. tett fölterjesztésemmel kapcsolatban szerencsém van Nagyméltóságodat mély tisztelettel értesíteni: hogy a rendezők az értekezlet tegnap November 19-án közgyűlésé változtatták át, mely mintegy 150 vidéki román ajkú egyén által volt látogatva. A gyűlés Rottáriu Pál hirhedt temesvári ügyvédet s a "Luminatoriu" hirlap szerkesztőjét elnöknek Pakatian segédet egyhangulag titkárnak meg választotta.

Az alap szabályok tervezete ez uttal újra megállapítva lón, a mennyiben nem 50 Ft-os 1000 darab, hanem 100 Ft-os 500 darab részvénynek kibocsájtása határozottatott el. A jelenlévők, hir szerint, a közgyűlés folyama alatt 700 darabra menő részvényt irtak alá. Az alap szabályok kidolgozásával 5 tagú bizottságot biztak meg, s a megalakuló közgyűlést jövő Deczember 20-rá kitűzték.

A megalakult közgyűlés ideiglenes elnöke Rottariu, titkárja Pakatián, valamint Ungarián Emanuel temesvári és Brediceanu Coriolán lugosi ügyvédek, kik a közgyűlés szóvivői voltak, a tuzó nationálista párt hivei, kiknek szereplése nem hagy fenn kétséget az iránt, hogy a román bank valósulása esetében a román izgatásoknak egyik gyúpontját fogja képezni vidékünkön.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem kijelentését.

Kelt Temesvárott, 1884, November hó 20-án.

Urmós Zsigmond
főispán

Verő: Ér. 1884 novemb. hó/1230/res.

Fond. Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1230/1884, f. 2

Traducere:

Din partea comitelui suprem al comitatului Timiș
Nr. 1260/1884/comite suprem/Personal

Excelenței sale, domnului prim-ministru însărcinat cu
conducerea Ministerului de Interne Regal Maghiar!

Având grijă deosebită de a urmări orice mișcare a opoziției cât și activitatea desfășurată de partida naționalistilor pe teritoriul comitatului meu, și referitor la raportul meu numărul 1249 din 18 noiembrie anul curent privind intenția înființării unei bănci românești la Timișoara¹⁵¹, am onoarea să vă informez, Excelență, că organizatorii au transformat consfătuirea de ieri, 19 noiembrie, în adunare generală, la care au participat 150 de români din împrejurimi. Adunarea i-a ales în unanimitate pe Pavel Rotariu, avocat cunoscut și redactor al ziarului "Luminatorul"¹⁵², în funcția de președinte, iar pe Păcățian¹⁵³ ca secretar. Cu acest prilej s-a stabilit din nou proiectul statutelor, astfel încât s-a hotărât emiterea de 500 de acțiuni în valoare de 100 forinți, în loc de 1000 bucăți în valoare de 50 forinți. După cum s-a auzit, participanții au semnat în timpul adunării generale până la 700 de acțiuni. S-a format un comitet din 5

memברי pentru prelucrarea statutelor, iar adunarea de constituire a băncii s-a fixat pe data de 20 decembrie.

Președintele provizoriu al adunării generale a fost ales Rotariu, secretar Păcățianu, iar purtători de cuvânt Emanuel Ungureanu, avocat din Timișoara, și Coriolan Brediceanu¹⁵⁴, avocat din Lugoj, care sunt adepți ai partidei naționaliștilor extremiști și a căror activitate va fi fără îndoială, în cazul înființării băncii românești, unul din focarele agitațiilor românești din această zonă.

Primiți, Excelență, expresia deosebitei mele stime.

Emis: Timișoara, 20 noiembrie 1884

Urmós Zsigmond
comite suprem

Verso: Sosit: noiembrie 1884/1230/confidențial

50

1884 noiembrie 20, Timișoara

Temes megye főispánjától
1259, szám/884.fu/saját kezéhez

A m. kir. Belügyminiszterium vezetésével megbízott
Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!

A helybeli kir. posta igazgató bizalmas közleménye szerint e következő boríték cím alatt: "Coriolan Brediceanu avocat Lugoj" küldemény érkezett a romániai Plojesti posta fedelési hellyel, s a feladó neve Vergilu Popescu professor.

A küldemény gyanusnak tűnven fel, a posta igazgató azt vissza tartotta, nekem bemutatta, és minthogy a jó vastag könyv küldemény borítékja szakadozott volt, a könyv címét kivehettem, mely következő: "Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784-1785. Scrisă pe baza documentelor oficiale de Nic. Densusianu. București, Tipografia Romanului, Carol Göbl 1884".

A mű világos címe szerint a Hora lázadásra vonatkozik, és véleményem szerint azon művek cathgoriájába tartozik, melyek

iránt Nagyméltóságod e perczen kezemhez vett folyó évi 1185, res. sz. alatti rendeletével intézkedett.

A küldemény Lugosra, s így idegen megyei törvényhatógra lévén czimezve, de különben is a postai hatóságnak fennálló rendeletei értelmében nem lévén az megengedve, hogy a küldeményt az illető czimzetten kívül más valakinek kiadja, a posta igazgatóságnál itt helyben kieszközöltem azt, hogy a küldeménynek Lugosra továbbítását késleltesse néhány napra.

Az előre bocsájtottak alapján tehát Nagyméltóságodat mély tisztelettel arra kérem, hogy a Lugosra megérkezendő küldeménynek ott'az előirt módon lefoglalása iránt késedelem nélkül nélkül intézkedni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem kijeletését.

Kelt Temesvárott, 1884, évi november hó 20-án

Urmós Zsigmond
főispán

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 20/1885, f. 7

Traducere:

Din partea comitelui suprem al comitatului Timiș
Nr. 1259/1884/comite suprem/Strict personal

Excelența Voastră, domnule prim-ministru însărcinat cu
conducerea Ministerului de Interne Regal Maghiar!

Potrivit informării confidențiale a șefului poștei regale din localitate, a sosit un plic, expediat din Ploiești de către profesorul Vergiliu Popescu¹⁵⁵, pe adresa "Coriolan Brediceanu, avocat, Lugoj".

Scrisoarea fiind suspectă, șeful poștei a reținut-o, mi-a prezentat-o și, fiind ruptă, am putut citi titlul cărții aflate în ea: "Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria, 1784-1785, scrisă pe baza documentelor oficiale de Nicolae Densusianu, București, Tipografia Românilui Carol Göbl., 1884"¹⁵⁶.

Titlul lucrării arată clar că se referă la răscoala lui Horea și, potrivit părerii mele, se încadrează în categoria lucrărilor asupra cărora ați luat măsuri prin ordinul dumneavoastră nr. confidențial 1185 din acest an.

Scrisoarea fiind adresată la Lujog, deci în alt comitat, dar, de altfel, nici regulamentele poștale în vigoare nu permit predarea scrisorii altei persoanei decât destinatarului, am rezolvat pe loc la oficiul poștal ca să se întârzie cu câteva zile expedierea ei la Lujog.

În baza celor prezentate mai sus, vă rog, Excelență, cu deosebită stimă, să dispuneți măsuri pentru confiscarea scrisorii în momentul sosirii sale la Lujog.

Primiți, Excelență, expresia profunde mele stime.

Timișoara, 20 noiembrie 1884

Urmós Zsigmond
comite suprem

51

1884 noieembrie 30, Budapesta

Magy. kir. Belügyminister
1258/res. Kizárolag saját kezeihez

Méltóságos Úr!

Ujabbán vett jelentés szerint, a román tulzó párti izgatók a Hóra féle ünnepélyt Gyulafehérvártt 1885. február 28-án tervezik megtartani, s ez alkalommal a kivégzés helyét egy márvány kökeresztel megjelölni. Ez ünnepélyekre meghívásokat, s a költségekre gyűjtőiveket szándékoznak kiadni.

Felhivom ennélfogva Méltóságodat, hogy ezen mozgalmat éber figyelemmel kísérni, a tapasztalandókról hozzám jelentést tenni, egyúttal pedig ezen meghívók s gyűjtőivek terjesztésének meggátlása, s az ivenk s meghívók lefoglalása iránt intézkedni sziveskedjék.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1884, évi november hó 30-án.

Tisza [Kálmán]

Méltóságos Br. Kemény György úrnak Torda-Aranyos magye főispánjának Tordán.

Fond: Prefectura județului Turda-Arieș, Prezidiale, nr. 155/1884, f.1.

Traducere:

Ministerul de Interne Regal Maghiar
Nr. 1258/ condifential/ Strict secret

Onorate domnule!

Potrivit unor informări recente, agitații extremiști români intenționează să organizeze sărbătorirea lui Horea la Alba Iulia în ziua de 28 februarie 1885 și cu acest prilej să ridice la locul execuției o cruce de marmură. Intenționează să trimită invitații și liste de subscripții pentru cheltuielile prilejuite de aniversare¹⁵⁷.

De aceea, vă atrag atenția, Domnule, să urmăriți cu atenție vie această mișcare și să mă informați asupra celor constatate. Totodată, să opriți răspândirea acestor invitații și liste de subscripții și să luați măsuri pentru confiscarea lor.

Primiți, Domnule, expresia stimei mele.

Budapesta, 30 noiembrie 1884

Tisza [Kálmán]

Domnului baron Kémeny György, comitele suprem al comitatului Turda-Arieș/Turda

Verso: Primit: 5.12.884/ Nr. 155/1884 comite suprem

Királyi Főügyészség Maros-Vásárhelytt
Sz. 6997/1884, f.ü.

Nagyméltóságú Minister Elnök Úr!
Kegyelmes Uram!

Vonatkozva Nagyméltóságodnak folyó évi november hó 2-án 1127, szám alatt hozzám intézet magas rendeletére, s ezzel kapcsolatban folyó évi november hó 9-én 6227, sz. alatt tett jelentésemre, a Nagy-Szebenben megjelenő "Observatoriul", illetőleg annak felelős szerkesztője, Baritiu György ellen a nagyszebeni kir. törvényszék által folyó hó 15-én megtartott esküdtszék tárgyalás eredményéről mély tisztelettel jelentem, miszerint vádlott egyhangulag fölmentetett.

Az esküdtekhez a bíróság által intézet kérdések a következők voltak:

1. Megvannak-e az esküdtek lelkiösmeretükben győződve arról, hogy az "Observatoriul" című időszakai nyomtatvány folyó év 83-ik számában "frica Guberniului" síb. felirat alatt közzé tett cikkben valamely nemzetiségnek egy másik nemzetiség ellen való izgatása foglaltatik?

2. Megvannak-e az esküdtek lelkiösmeretökben győződve arról, hogy az első kérdésben idézett időszakai nyomtatvány 83-ik számának megjelenésekor vádlott Baritiu György ennek felelős szerkesztője volt?

3. Megvannak-e az esküdtek lelkiösmeretökben győződve, hogy az első kérdésben jelzett cikk közzé tétele miatt Baritiu György az első kérdésben körülírt izgatás vétségében vétkes?

Továbbá miután Baritiu György a teljes felelősséget magára vállalta ugyan, de azt állítja, hogy a cikk megjelenésekor Nagyszebentől távol volt, azon esetre, a mennyiben az esküdtek többsége az I-ső és II-ik kérdésre igennel, a III-ikra nemmel felelve, az esküdtekhez még intéztetett a következő:

Esetleges kérdés: Meg vannak-e az esküdtek győződve arról, hogy vádlott a felelős szerkesztő által a törvény szerint gyakorlandó köteles felügyeletnek és gondosságnak az inkriminált cikket

tartalmazó nyomtatvány tekintetében történt elhanyagolása miatt vétkes? Az esküdtek verdictje a következő:

Az I-ső kérdésre egyhangulag: nem.

Az II-ik kérdésre egyhangulag: igen.

Az III-ik kérdésre egyhangulag: nem.

Eszerint az esetleges kérdés el esik.

Az eljárás szabályai meg nem sértetvén, semmiségi panasz egyik részről sem adatott be.

Mély tisztelettel maradván Kegyelmességednek

Marosvásárhelyt, 1884, Deczember hó 17-én

alázatos szolgája
Sebestyén Mihály
királyi főügyész

Verso: Ér. 1884, év Deczember hó 19/1223, res.

Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1227/1884, f. 7-8,

Traducere:

Procuratura Generală Regală Târgu Mureș

Nr. 6997/1884/prim-procuror

•Excelența Voastră, domnule prim-ministru!

Referitor la ordinul excelenței voastre nr. 1127 din ziua de 2 noiembrie a.c. și la raportul meu nr. 6227 din ziua de 9 noiembrie a.c., am onoarea să vă raportez în legătură cu procesul intentat împotriva ziarului din Sibiu "Observatorul" și a redactorului său responsabil George Barițiu, ținut în ziua de 15 luna curentă, că acuzatul a fost achitat în unanimitate¹⁵⁶.

Întrebările adresate de președintele judecătoriei juraților au fost următoarele:

1. Sunt convinși jurații, în adâncul sufletului lor, că articolul intitulat "Frica Guberniului", apărut în numărul 83 al ziarului "Observatorul" conține instigarea unei națiuni împotriva celeilalte?

2. Sunt convinși jurații, în adâncul sufletului lor, că în momentul apariției numărului 83 al ziarului "Observatorul" George Barițiu era redactorul său responsabil?

3. Sunt convinși jurații, în adâncul sufletului lor, că din cauză încadrării sale în articolul din prima întrebare, George Barițiu este acuzat de instigare?

După ce George Barițiu și-a asumat întreaga răspundere, dar susține că în momentul apariției articolului se afla departe de Sibiu, și în măsura în care marea majoritate a juraților a răspuns la întrebările I și II afirmativ, iar la a III-a negativ, s-a adresat juraților următoarea întrebare eventuală: Sunt convinși jurații că acuzatul, fiind redactor responsabil, este obligat, potrivit legii, să supravegheze, dar este vinovat pentru neglijență manifestată față de tipăritura ce conține articolul incriminat?

Verdictul juraților este următorul. La întrebarea I - în unanimitate: Nu. La întrebarea a II-a - în unanimitate: Da. La întrebarea a III-a - în unanimitate: Nu.

În această situație, întrebarea eventuală nu mai are sens.

Fiind respectată procedura, nu s-a ivit nici o nemulțuire a părților¹⁵⁹.

Rămân cu deosebită stimă, Excelenței Voastre, slugă umilă,

Sebestyén Mihály
prim-procuror

Târgu-Mureș, 17 decembrie 1884

Verso: 19 decembrie 1884/1323/ confidențial

53 ·

1885 ianuarie 2, Brașov

Brassó megye főispánja

1.sz.res.

Nagméltóságú Minister Úr!

Miként 1884, évi Deczember 27-én 55/ res. szám alatt volt szerencsém jelteni az "Unitatea Nationala" Bucuresti lap, melynek bevallott célja a magyar korona területén lakó románokat izgatni, postánküldetik hazánkba.

Miután e laptól még nem vonatott meg a postai szállítás miként p éldánokjkáért a "Resboiul"-tól, bátor vagyok Nagyméltóságod becses figyelmét erre irányozni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Brassó, 1885, évi január hó 2-án.

Gróf Bethlen A[ndrás]
főispán

Verso: Ér. 1885, évi Január hó 5/13. res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 296/1885, f. 5,

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Braşov

Nr. 1/ confidenţial

Excelenţa Voastră, domnule ministru,

După cum am avut onoarea să vă raportez în 27 decembrie 1884, sub nr. 55/confidenţial, ziarul de Bucureşti "Unitatea Naţională"¹⁶⁰, al cărui scop declarat este să-i agite pe românii ce locuiesc pe teritoriul aparţinând coroanei maghiare, este trimis prin poştă în ţara noastră.

Deoarece acestui ziar nu i s-a retras dreptul de transport poştal, așa cum s-a retras ziarului "Războiul", am onoarea să vă îndrept, înspre aceasta, mult preţuita d-voastră atenţie.

Primiţi, Excelenţă, expresia deosebitei mele stime.

Braşov, 2 ianuarie 1885

Conte Bethlen A[ndras]
comite suprem

Verso: Sosit: 5 ianuarie 1885/13/ confidenţial

1767/1884/K.B.

Nagybánya város polgármestere az itteni 1501/884. KB, számú határozatra beterjeszti a Szabó Agoston blidári gör. kath. néptanító kihallgatásáról 1884. év november hó 20-án Nagy Bányán felvett jegyzőkönyvet, mely szerint illető részint az Lukács László szatmári kir. kath. gymnásiumi tanár, részint ennek megbízása folytán eljáró Lukács Konstantin papnövendék által, a "Széchenyi Társulat" részéről a magyar nyelv sikeres tanításáért adott jutalomnak román nemzeti célokra való átadására erkölcsi kényszer mellett felszólított, zaklattatott, illetve utóbbi által fenyegetés és zaklatások folytán ez ügyben Lukács László tisztázását célzó hamis nyilatkozata kiadására szorított:

Határozat. A megtartott vizsgálatból azon meggyőződés szereztetvén, hogy említett Dr. Lukács László ez idő szerint ugyan még nem állam ellenes büntetendő, de nagyon is a magyar nemzet iránti fajgyűlöletről tanuskodó cselekményt követett el, sőt most kiderített üzelmének módjáról következtetve, ily cselekmények elkövetését mint román agitator, feladatául tűzte ki, s e megyében fellépése határozottságával és vakmerőségével az előbb nem létezett román kérdés[t] megteremtette, annál fogva mint hogy ily nemű üzelmekre az egyes polgár, annál kevésbbé az állam által fizetett tisztviselő nincs jogosítva, sőt utóbbi akkor, midőn a törvény által taníttatni rendelt magyar állami nyelv terjedésének ily utoni megakadályozására tört, oly súlyos fegyelmi vétséget követett el, miszerint hivatalától azonnal elmozdítandó volna - a Nagyméltóságú vallás és közoktatási minister úr, úgy is mint említett tanárnak legfőbb hatósága s a magyar nyelv terjedésének legfőbbképen hivatott őre, felirat útján felkérteni határoztatik, miszerint szóban lévő tanár a magyar állam fizetett ellenségét elkövetett súlyos vétsége miatt állásától fossa meg, ez alkalomból kifolyólag figyelembe véve azon vizsás helyzetett, hogy a nemzetiségek iránti túlkedvezményből a szatmári kir. catholicus gymnasiumban rendszeresített román tanszékre mi szükség sincs, sőt említett állomás a szóban lévő tanárhoz hasonló egyénekkeli betöltése által azon ferde helyzet áll elő, hogy a gör. kath. de magyar ajkú ifjak a román nyelv tanulására mint egy kényszerítettnek, sőt e mellett a

magyar állami gyűlöltre neveltetnek, és így a magyarság érdekei ellen az állam nyújt nem csak szabad teret, de az agitatoroknak anyagi existenciáját is biztosítja, - ugyancsak említett minster úr felkéretni határozatik, hogy a teljesen szükségtelen tanszék haladéktalanul megszüntetessék.

Miről a nagyméltóságú minster úr felirat útján s N. Bánya város polgármestere pedig eljárásának ezen bizottság részéről történt tudomásul vételéről ezen határozat útján értesítetik.

Kelt Szátmár megye Közigazgatási/Bizottságának N. Károly, 1885, évi Jánuar hó 9-én t. üléséből.

Verso: 1767/ 1885/KB/szam 9/1/885.

Kbjsz

L.K. Határozat N. Bánya polgármesterének felirat s határozás ./.
alatiak a vall. és közokt. minsternek küld!

Kiadta, 27/1885.

Fond: Prefectura județului Satu-Mare, Comitetul administrativ, nr. 1767/1885, f.
3-4

Traducere:

1767/1884/Comitetul administrativ

Referitor la hotărârea de aici, cu numărul 1501/1884/Comitet administrativ, primarul orașului Baia Mare trimite procesul verbal întocmit la interogatoriul învățătorului greco-catolic Augustin Sabău, din Blidari¹⁶¹, în data de 30 noiembrie 1884, la Baia Mare, potrivit căruia respectivul a fost somat, șicanat prin constrângere morală, în parte de către profesorul Vasile Lucaciu de la gimnaziul catolic regal din Satu-Mare, în parte, din însărcinarea acestuia, de către teologul Constantin Lucaciu¹⁶², ca să ofere recompensă - ce i-a fost dată din partea Societății Szécsenyi pentru rezultate bune în predarea limbii maghiare - pentru scopuri naționale românești, respectiv a fost îndemnat, prin amenințări și șicanări ulterioare, să dea o declarație falsă în scopul dezvinovățirii lui Vasile Lucaciu¹⁶³.

Hotărâre. Din cercetarea efectuată, convingându-mă de faptul că numitul Lucaciu Vasile nu trebuie încă pedepsit ca dușman al statului, dar că el a comis o faptă ce dovedește ură față de națiunea maghiară, ba mai mult, ca și concluzie la descoperirea modului său de uneltire, că el a hotărât comiterea unor asemenea fapte ca fiind

de datorita unui instigator român și, cu energia în acțiune și îndrăzneala sa, el a creat în acest comitat chestiunea românească, ce n-a existat înainte: prin urmare, cum nici un individ, și cu atât mai puțin un funcționar plătit de stat, nu este îndreptățit, ba mai mult, când acesta din urmă năzuiește să împiedice pe această cale răspândirea limbii oficiale maghiare, dispusă prin lege să fie învățată, el comite un delict disciplinar atât de grav încât ar trebui imediat să fie destituit din serviciu - se hotărăște a se solicita - printr-o adresă, domnului ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, ca autoritate supremă a profesorului menționat și ca apărător al răspândirii limbii maghiare în modul cel mai însemnat - ca statul maghiar să-l destituie din funcție pe profesorul aflat în discuție, dușmanul său plătit, din cauza delictului grav comis (luând în considerare situația dificilă ce decurge din aceasta, și anume, că din prea multele favoruri acordate naționalităților, așa cum e catedra de limba română ce funcționează sistematic la Gimnaziul Catolic Regal din Satu-Mare, și de care nici nu este nevoie, ba mai mult, prin ocuparea postului menționat de alți indivizi asemănători profesorului în discuție, se creează acea situație ciudată că tinerii greco-catolici, dar maghiari sunt constrânși cu toții să învețe limba română, ba chiar sunt educați în spiritul urii față de statul maghiar și astfel statul oferă nu numai condiții [de acțiune] împotriva intereselor maghiarimii dar asigură și existența materială a instigatorilor), s-a hotărât, de asemenea, a se solicita domnului ministru să desființeze numai decît catedra ce este total inutilă.

Despre acestea este înștiințat domnul ministru printr-o adresă, iar primarul orașului Baia Mare, prin luarea la cunoștință a procedurii sale de către acest comitet, este înștiințat prin hotărârea de față.

Data în ședința comitetului administrativ al Comitatului Satu-Mare de la Carei, în 9 ianuarie 1885.

Verso: 1767/1885/Comitet administrativ/ 9.I.1885

Lucaciu Konstantin

Trimiteti hotărârea primarului din Baia Mare (textul însemnat) ministrului Cultelor și Instrucțiuni Publice

Bukarest, január hó 17-én 1885

Nagyméltóságú Minister Elnök úr!
Kegyelmes Uram!

A mély tisztelettel mellékelt irkából a mai vonattal 40.000, negyven ezer, példányt küldött Erdélybe a "Societatea Carpați" Predealon át. Ez irkã egyik oldalán Románia térképe van feltüntetve, hogy miként? Mutatja maga a gyönyörűséges térkép. Itt is, még a szászok iskoláiban is ilyen irkákát használnak. Csoda-e, hogy ha Magyarországot nem, ösmerik? Csoda-e, ha a románok még ébren is Erdélyről álmodoznak?

Jelen áházatos soraimat egy megbízható emberem által küldöm Brassóig, kinek 50 frankot fizettem. Esedezem ennek kegyes megtérítéseért.

Mélységes tisztelettel maradtam Excellenciádnak

alázatos szolgálja
Vándory Lajos
Strada Calareți 14

Verso: Ér. 1885, évi január hó 28/72/, res.

Fond "Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 912/1885, f. 19-20

Traducere:

București, 17 ianuarie 1885

Excelența Voastră, domnule prim-ministru,

"Societatea Carpați" a trimis în Transilvania, prin Predeal, 40.000 (patruzecidemii) caiete de felul celui anexat aici. Pe coperta acestui caiet se află harta României¹⁶⁴, în ce fel? o demonstrează însăși splendida hartă. Asemenea caiete se folosesc aici chiar și în școlile săsești. E o minune că nu cunosc Ungaria? E o minune că românii visează cu ochii deschiși la Transilvania?

Aceste rânduri le-am trimis la Braşov prin intermediul unui om de încredere, căruia i-am plătit 50 de franci. Sper în restituirea lor. Cu profundă stimă, rămân a Excelenței Voastre, slugă umilă,

Vándory Lajos
Strada Calareți 14

Verso: Sosit 23 ianuarie 1885

56

1885 ianuarie 24., București

K.u.K. Ministerium des Äußern/Informations Bureau
ad Nr. 234/4 I.B.
[Copie]

Notiz

Bucarest, 24./1/85.

Das hier bestehende graphische Etablissement von Socéc, Sander und Teclu erzeugt unter anderem auch Schreibhefte für die Schulen, deren Umschlagbogen auf der Rückseite eine Landkarte enthält, die die Aufschrift führt: "Rumänien mit den von rumänen bewohnten angrenzenden Ländern".

Auf dieser Karte mangelt die Bezeichnung "Ungarn" vollständig, dafür aber verwendete man eine besondere Sorgfalt auf die einzelnen Comitate, die in ihrer romanisirten Bezeichnung ersichtlich gemacht sind.

Die gegenwärtige Karte scheint nun speziell zu dem Zwecke angefertigt worden zu sein, um als Ausfuhrartikel besonders für Siebenbürgen zu dienen, denn man teilte mir von vertraulicher Seite mit, dass vorige Woche davon eine große Parthie, man erwähnte von 40.000 Exemplaren, ohne jedoch die Ziffer verbürgen zu können, nach Kronstadt abgesendet wurde. Angeblich ist ferner eine weitere Parthie bestimmt, an die Adresse eines gewissen Brenescu nach Lugos expedirt zu werden, oder ging bereits dorthin ab.

Jedenfalls dürften diese Hefte in den Schulen Siebenbürgens zu finden sein.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar nr. 912/1885, f. 23

Traducere:

Ministerul de Externe Cezaro-Crăiesc, Biroul de Informații
nr. 234 4, Biroul de Informații
[Copie]¹⁶⁵

Nota

București, 24 ianuarie 1885

Institutul grafic a lui Socec, Sander și Teclu existent aici confecționează, între altele, și caiete de scris pentru școli, care conțin pe coperta exterioară, pe verso, o hartă cu inscripția: "România cu țările învecinate locuite de români"¹⁶⁶.

Pe această hartă lipsește cu desăvârșire consemnarea "Ungaria", în schimb, se acordă o atenție deosebită fiecărui comitat a cărui denumire românică este vizibilă.

Harta de față pare să se fi întocmit special cu scopul de a servi ca articol de export, îndeosebi pentru Transilvania căci, mi s-a comunicat, pe cale confidențială, că săptămâna trecută o mare parte dintre acestea, se apreciază la 40.000 de exemplare, fără însă a putea garanta cifra, s-au trimis la Brașov. După cum se afirmă, o altă parte va fi expediată, în continuare, pe adresa unui oarecare Brenescu la Lugoj ori deja se vinde acolo.

În orice caz aceste caiete ar trebui să se găsească în școlile din Transilvania.

Királyi Főügyészség Maros-Vásárhelytt
Sz. 859-885/f.ü

Negyméltóságú Minister Elnök Úr!
Kegyelmes Uram!

A "Tribuna" című lap szerkesztője Cornel Pap Pacurar és a bevádolt írója Slavici Ioan ellen indított sajtó bűnperben kapcsolatban múlt évi december 2-án 6691. sz. kelt jelentéssel kötelességemnek ösmerem legalázatosabb tisztelettel jelteni, hogy az esküdtszéki tárgyalás f. hó 3-án a nagyszebeni kir. törvényszék, mint sajtó ügyi bíróság előtt megtartván, vádlottak egy hangulag fölmentettek.

Az esküdtekhez intézett kérdések a következők voltak:

I. Megvannak-e az esküdtek lelkiismeretökben győződve arról, hogy a "Tribuna" című időszaki nyomtatvány múlt évi november 30-án kiadott 175. számában "Sibiu 17 Noemvrie st. v." felirattal és aláírás nélkül megjelent hírlapi cikkben az alkotmány egyes intézményei ellen izgatás (btk. 173 §) foglaltatik?

II. Megvannak-e az esküdtek lelkiismeretökben győződve, hogy az említett hírlapcikk szerzője Slavici Ioan?

III. Megvannak-e az esküdtek lelkiismeretökben győződve arról, hogy az említett hírlap cikk megjelenésekor a "Tribuna" című időszaki nyomtatvány felelős szerkesztője Cornel Pap Pacurar volt?

IV. Megvannak-e az esküdtek lelkiismeretökben győződve arról, hogy vádlott Slavici Ioan mint a kérdéses cikk szerzője-ennek sajtó utjáni közzététele által izgatás vétségében vétkes?

V. Megvannak-e az esküdtek lelkiismeretökben győződve arról, hogy Cornel Pap Pacurar, mint az érintett cikk megjelenésekor a "Tribuna" című hírlap felelős szerkesztője, ezen cikk sajtó utjáni közzététele által izgatás vétségében vétkes?

VI. Alkérés t. i. azon esetre, ha az esküdtek többsége az I. és II. kérdésre igennel, a IV. kérdésre pedig nemmel felelne:

Megvannak-e az esküdtek lelkiismeretökben győződve hogy Slavici Ioan, mint a kérdéses cikk szerzője és sajtó alá bocsátója, annak büntetésre méltó tartalma következtében a nyomtatványok

tekintetében törvény szerint köteles figyelem és gondosság elhanyagolásában (1852 máj. 27-ki sajtó eljárás §) vétkes?

VII. Alkérés t. i. azon esetre, ha az esküdtek többsége az I. és III. kérdésre igennel, az V. kérdésre pedig nemmel felelne:

Megvannak-e az esküdtek lelkiismeretökbön győződve, hogy Cornel Pap Pacurar, mint a panaszos' czikk megjelenésekor a "Tribuna" felelős szerkesztője és a czikk sajtó alá bocsátója, annak büntetésre méltó tartalma következtében a nyomtatványok tekintetében törvény szerint köteles figyelem és gondosság elhanyagolásában vétkes?

A esküdtek verdiktje a következő volt:

A I kérdésre 12. nem.

A II kérdésre 12. igen.

A III kérdésre 12. igen.

A IV kérdésre 12. nem.

A V kérdésre 12. nem.

Ennélfogva a két alkérés figyelmen kívül hagyatott.

Semmiségi panasz egyik részről sem jelentetett be.

Legmélyebb tiszteletem kifejezése mellett maradok

Kegyelmességednek

alázatos szolgája
Draveccky Adorján

kir. főügyészi helyettes

Maros-Vásárhely, 1885, február hó 5-én

Verso: Ér. 1885. évi február hó 8/131/res.

Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1128/1884, f. 13-14

Traducere:

Procuratura Generală Regală Târgu-Mureș

Nr. 859/1885/ prim-procuror

Excelența Voastră, domnule prim ministru!

Referitor la raportul meu nr. 6691 din 2 decembrie anul trecut privind procesul de presă intentat redactorului ziarului "Tribuna",

Cornel Pop Păcurar, și autorului articolului incriminat, Ioan Slavici, am onoarea să vă raportez că dezbaterea în fața scaunului cu jurați a avut loc în ziua de 3 luna curentă la Tribunalul regal din Sibiu, ca instanță în probleme de presă, și că cei acuzați au fost achitați în unanimitate¹⁶⁷.

Întrebările adresate juraților au fost următoarele:

I. Sunt convinși jurații, în adâncul sufletului lor, că în numărul 175 din 30 noiembrie, al ziarului "Tribuna", a apărut articolul nesemnat intitulat "Sibiu 17 noiembrie stil vechi" și care conține instigații împotriva unor instituții de stat?

II. Sunt convinși jurații, în adâncul sufletului lor, că autorul articolului amintit este Ioan Slavici?

III. Sunt convinși jurații, în adâncul sufletului lor, că în momentul apariției articolului amintit Cornel Pop Păcurar era redactorul responsabil al ziarului "Tribuna"?

IV. Sunt convinși jurații, în adâncul sufletului lor, că Ioan Slavici, autorul articolului în cauză, este vinovat de instigare?

V. Sunt convinși jurații, în adâncul sufletului lor, că redactorul responsabil al ziarului "Tribuna", Cornel Pop Păcurar, este vinovat de instigare?

VI. Întrebare suplimentară, adică se pune numai în cazul în care majoritatea juraților răspund afirmativ la întrebările 1 și 2 și negativ la întrebarea a patra: Sunt convinși jurații, în adâncul sufletului lor, că Ioan Slavici, ca autor al amintitului articol și ca urmare a caracterului său pasibil de pedeapsă, este obligat prin lege la atenție și grijă, este vinovat? (conform procedurii în materie de presă, din 27 mai 1852)

VII. Întrebare suplimentară, adică se pune numai în cazul în care majoritatea juraților răspund afirmativ la întrebările 1 și 3 și negativ la întrebarea a patra: Sunt convinși jurații, în adâncul sufletului lor, că Cornel Pop Păcurar, fiind redactor responsabil al ziarului "Tribuna", în momentul apariției articolului incriminat, potrivit legii fiind obligat la atenție și grijă față de tipărituri, este vinovat pentru neglijență?

Verdictul juraților a fost următorul:

La întrebarea I - 12 "nu";

La întrebarea a II-a - 12 "da";

La întrebarea a III-a - 12 "da";

La întrebarea a IV-a - 12 "nu";

La întrebarea a V-a - 12 "nu".

Astfel, cele două întrebări suplimentare nu au fost luate în considerare. Nu au apărut plângeri din partea celor două părți.
Exprimându-mi cea mai profundă stimă, rămân slugă umilă,

Draveczy Adorján,
loctiitorul prim-procurorului regal

Târgu-Mureș, 5 februarie 1885

Verso: Intrat: 8 februarie 1885/131/confidențial

58

1885 februarie 8, Budapesta

Magy. Királyi Belügyminister
89, szám/res./ saját kezéhez

Méltóságos Úr!

Vett bizalmas értesülés szerint Lengere János brassói ügyvéd, ismert tulzó román, pártfeleitől pénzzel is ellátva, az "Opinca" című kultur egyet szervezése érdekében körutat tesz.

Erről Méltóságodat azzal értesitem, hogy nevezett egyént a Mélióságod alatti területen megjelenése esetén: éber figyelemmel kíséretetni, s a tapasztalandókról jelentést tenni sziveskedjék.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1885, évi február hó 8-án.

Tisza [Kálmán]

Méltóságos Báró Kemény György úrnak, Egyesült Torda-Aranyos megye főispánjának.Tordán.

Verso: Vett. 1885. 11/2/

A 6 sz.biró és két városi polgármesternek a bént lenyomatott rendelet küldetett meg.

Torda, 1885, 11/2

Asztalos

Fond: Prefectura județului Turda-Arieș, Comite suprem, nr. 24/1885, f. 1.

Traducere:

Ministerul de Interne Regal Maghiar
Nr. 89/ confidențial/Personal

Onorate domnule!

Potrivit unor înștiințări confidențiale, Ioan Lengeru¹⁶⁸, avocat brașovean, cunoscut extremist român, având asupra sa și bani din partea susținătorilor săi, face un circuit în scopul înființării societății culturale "Opinca"¹⁶⁹.

Vă înștiințez asupra acestui fapt pentru ca în situația în care ar apărea pe teritoriul jurisdicției d-voastră, să-l urmăriți cu atenție și să-mi trimiteți raport asupra celor constatate.

Primiți, domnule, expresia stimei mele.

Budapesta, 8 februarie 1885.

Tisza [Kálmán]

Domnului baron Kemény György, comite suprem al comitatului unit Turda-Arieș, Turda.

Verso: Primit: 11/2 1885

Ordinul tipărit din interior s-a trimis celor șase pretorii și doi primari orășenești.

Turda, 11/2 1885

Asztalos

59

1885 februarie 14, Budapesta

Hivatalos fordítás románból az állam hivatalos nyelvére a Nagyméltóságú magy. kir. Belügyministeriumnak 1070/1885, számú meghagyása folytán.

Folyó évi 1070/85, számú igen becses meghagyása folytán van szerencsém a mellékelt könyvekből tisztelet teljesen következő jelentést tenni:

1. Az "Elemente de istoria sacra seú biblica" című könyv, a görög keleti román zsinat által kiadott iskolai kézikönyv, a mely ó és új testamentumnak nevezetesebb momentumait foglalja magában. Ez tehát államellenes tanokat nem is foglalhat magában.

2. Ugyan ezt jelenthetem a "Micul catechism" című könyvről általában, a mely nem egyéb kis káténál; de kutatásom közben egy pontnál megakadtam, ahól a tanár kérdezi, hogy kicsoda az állam feje? és a fejeletlen, a melyet a gyermeknek meg kell tanulnia könyv nélkül az mondatik: I Károly Románia királya. Természetes, hogy a romániai görög keleti zsinat ezen kézi könyvet a romániai iskolák használatára adta ki, és így a könyv ellen semmi kifogás sem tehető. *Minthogy azonban az ilyen catechismus, ha nálunk használtatnék, a népiskolákban ezen nem mi reánk alkalmazható ponttal megzavarná a kis gyermekek esze járását, tehát román felekezeti népiskoláinkból a legszigorúabban kitiltandó.*

3. "Istoria revolutiunei romane de 1821" című könyv Tudor Vladimirescu - féle román forradalomnak történetét adja elő meglehetősen tárgyilagossággal. Ezen román forradalom egy időben volt Görög ország szabadság harczával a törökök ellen, és az évben tört ki a forradalom Moldva és Oláhországban is. A könyv mely nemzeti irányban van megírva előadja a román bojároknak hibáit, bűneit és csupán a romániai illetve Moldva-Oláhország-i viszonyokra szorítkozik Magyarországról és a magyar viszonyokról mit sem irván, abban semmiféle állam ellenes irányt nem találhattam.

4. Hasonlóképen az "Acte justificative etc." - című műben sem, a mely az ellőbbeni könyvnek kiegészítő részét képezi, miután az ezen forradalomra vonatkozó okmányokat adja elő chronologikus sorrendben.

5. A "Centenariul Revolutiunei romane de la 1784" című könyv azonban már egészen más tartalmú.

Ezen mű a bukaresti irridentisták által lett kiadva Hóra és Kloska százados jublileuma alkalmából. Hogy a könyv csakugyan méltó is ezen "hősök"-höz, kiri, minden egyes sorából. Az egész könyv nem tartalmaz egyebet, mint a magyar nemzetet gyalázó, becsmérő dolgokat. Legyen a tartalom történeti, legyen elbeszélés, adoma, költemény, szóval minden csak arra szorítkozik, hogy nemzetet gyalázhassa.

Első tárgya a forradalomnak leírása. Ezen fejezetben előadatik a románoknak akkori helyzete a legsötétebb színekben festve, és

persze minden bajokért a magyar nemzet tetetik felelőssé. A földesurak pedig itten nem egyebek vérszomjas állatoknál.

Több költemény foglal magában Hora dicsőítésere. Az egyikben pedig (23-ik lapon) az mondatik, hogy Magyarország volt és Erdély lesz. Természetes hogy már Erdély román országnak nevezetik már most is. Ezenkívül az 1848-ik év román memorandumot is foglalja magában. Egy más helyen pedig azzal fenyegetik a magyart, hogy ha majd eljön az idő, akkor jaj a magyarnak, mert a román nem tud senkit jobban gyűlölni a világon, mint a magyart. Szóval ezen egész könyvben oly utálatos gyűlöléssel irnak a magyar nemzetről és Magyarországról, mint az ismert irridentista proclamatióban, csak hogy itt ezen emberek nem beszélnek dynamitról, hanem elhitegetik magokkal, hogy szépirodalmi - történeti olvasmányt kiadtak. Az ilyféle könyvet el kellene égetni ahó! csak van.

6. "Revolutiunea lui Horea in Transilvania si Ungaria in anul 1784-1785" című könyv, a mint a címe is mutatja, a "Hora forradalom" történetét adja elő. Ezen könyv a román academia által meg lett díjazva, mint pálya nyertes mű (!) A műmagában tárgyilagosan van írva a menyiben nem szépitgeti a "hősök"-nek tetteit, de hiven előadja a lázadóknak kegyetlenségeit. Mindazon által a történet író nem talál szavakat ezen vandalismusnak elítélésére, sőt inkább mentegetni látszik minden kegyetlenséget azt mondván, hogy ilyen az elnyomott népnek igazságszolgáltatása, a milyen Hora emberei-é volt. A sorok közt azonban kiri az írónak azon intentiója, hogy a románok kegyetlenségeiért a "császárt" szeretné felelőssé tenni. Mint történeti művet szintén történeti alapon támadható meg támogatva lévén az el nem magyarázható akkori okiratokra, melyeket az író tetszése szerint megmagyaráz. Ezen könyvnek a közforgalomba való jutása azonban politikai és állami szempontjából nem igen volna tanácsos, mert miutan a laikus olvasó, olvasás közben itélni nem szeret tévutra vezethető ily féle olvasmány által. Azonkívül sötet színekben van előadva a magyar nemzet, azonosítva lévén a feudalismus a magyar nemzettel, könnyen segitené elő ezen könyvnek terjesztése a forradalmi vágyokat, a mi csak közzavarokat idézhetne elő, ugyan azért ezen könyvet nem annyira tartalmánál mint inkább hatásánál fogva veszélyesnek tartom.

B-pest, 1885. 14/II.

Ford: Suciú Silviú

Fond Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1306/1885, f. 12-15

Traducere:

Traducere oficială din limba română în limba oficială a statului a înaltului ordin al Ministerului de Interne Regal Maghiar cu nr. 1070/1885

Urmare ordinului cu nr. 1070/85, anul curent, am onoarea să raportez în legătură cu cărțile anexate:

1. Cartea intitulată "Elemente de istorie sacră sau biblică"¹⁷⁰ este un manual școlar scos de sinodul bisericii ortodoxe române, care cuprinde momentele cele mai semnificative ale vechiului și noului testament. Deci, nu conține învățăminte antistatale.

2. În general, pot relata același lucru și despre cartea intitulată "Micul Catehism"¹⁷¹, care nu este altceva decât un mic catehism. În timpul cercetărilor efectuate m-am oprit la un punct, potrivit căruia profesorul întreabă cine e șeful statului? În răspunsul pe care copilul trebuie să-l dea, fără carte, se spune: Carol I, regele României. Este normal că sinodul ortodox român a scos această carte pentru a fi folosită în școlile din România și astfel nu se poate aduce nici un fel de obiecții acestei cărți. Dacă însă asemenea catehisme s-ar folosi în școlile noastre primare, acest punct, care nu se poate aplica la noi, ar tulbura judecata copiilor, deci se interzice folosirea lui în școlile confesionale românești.

3. Cartea intitulată "Istoria revoluțiunii române de 1821"¹⁷² prezintă destul de obiectiv istoria revoluției române a lui Tudor Vladimirescu. Această revoluție română s-a desfășurat odată cu lupta de eliberare a Greciei împotriva Turciei și în acel an a izbucnit revoluția și în Moldova și Țara Românească. Scrisă cu tendință națională, cartea prezintă greșelile și păcatele boierilor români și se referă strict la relațiile românești, respectiv la cele din Moldova și Țara Românească, neamintind nimic despre Ungaria și relațiile maghiare. Nu am întâlnit nici o tendință antistatală.

4. La fel, nici în cartea intitulată "Acte justificative", care reprezintă o completare a cărții precedente, prezentând în ordine cronologică documentele referitoare la această revoluție.

5. Cartea intitulată "Centenariul Revoluțiunii române de la 1784"¹⁷³ are deja un alt conținut. A fost scoasă de iredentiștii bucureșteni cu prilejul centenarului Horea și Cloșca. Din fiecare rând rezultă că această carte este demnă de acești "eroi". Întreaga carte nu conține altceva decât probleme legate de insultarea și

defăimarea națiunii maghiare. Fie conținut istoric, fie povestire, anecdotă, creație, deci, orice numai să defăimeze națiunea [maghiară].

Prima temă o constituie descrierea revoluției. În acest capitol se prezintă în culorile cele mai întunecate situația de atunci a românilor, și, bineînțeles, pentru orice necaz este considerată vinovată națiunea maghiară. Aici moșierii nu sunt altceva decât animale însetate de sânge.

Cartea include mai multe creații pentru venerarea lui Horea. Într-una (pe pagina 23) se afirmă că Ungaria a fost și va fi Transilvania! Natural că deja de acum Transilvania este numită țară românească. În afară de aceasta, cuprinde și memorandumul românesc de la 1848. În alt loc se amenință unгурul: dacă va veni vremea va fi vai pentru el, căci românul nu poate urî pe nimeni mai mult decât pe unгур. Deci, în întreaga carte se scrie cu o deosebită ură față de unğuri și Ungaria, la fel ca și în cunoscuta proclamație iredentistă, numai că aici acești oameni nu pomenesc de dinamită, ci sunt încredințați că au scos o lucrare literar-istorică. O asemenea carte trebuie arsă acolo unde există.

6. Cartea intitulată "Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria în anul 1784-1785"¹⁷⁴, după cum arată chiar titlul, prezintă istoria "răscoalei lui Horea". Această carte a fost premiată de Academia Română, ieșind câștigătoare la concurs(!). Lucrarea este scrisă în mod obiectiv, în măsura în care nu înfrumusețează faptele "eroilor", dar prezintă fidel cruzimile răsculaților. Cu toate acestea, istoricul nu găsește cuvinte pentru condamnarea acestui vandalism, dimpotrivă, încearcă să justifice fiecare cruzime spunând că așa este justiția poporului asuprit, cum a fost și cea a oamenilor lui Horea.

Citind printre rânduri, rezultă intenția autorului de a-l face vinovat pe "împărat" pentru cruzimile românilor. Ca operă istorică poate fi atacată tot pe baze istorice, pe baza documentelor care atunci nu puteau fi interpretate și pe care autorul le interpretează după bunul lui plac. Nu ar fi oportună punerea în circulație a acestei cărți din cauza poziției sale politice și statale, întrucât cititorul profan, căruia nu-i place să aprecieze în timpul lecturării, poate fi indus în eroare de o asemenea lucrare. În afară de aceasta, națiunea maghiară este prezentată în culori întunecate, fiind identificat feudalismul cu națiunea maghiară. Răspândirea acestei cărți ar favoriza cu ușurință poftele de revoluție, ceea ce ar produce doar

tulburări generale. Tocmai de aceea consider această carte periculoasă, nu atât din cauza conținutului, cât din cauza efectului său¹⁷⁵.

Budapesta, 14 februarie 1885.

Tradus: Suciú Silviu

60

1885 februarie 20, Budapesta

Vallás és Közoktatási Magyar Kir. Minister

383, eln. sz.

Biztos kutforrásból értesültem, hogy a nagyszebeni "Tribuna", című lap ellen államellenes közlemények közzététele miatt megindított sajtóperben vádlottaknak a nagyszebeni esküdszék által történt felmentése alkalmából a vádlott társszerkesztők a következő táviratot vették:

"Kolozsvár, február 10. Baritiu és Szilávcsi urak! A kolozsvári egyetem román ifjúsága üdvözöl titeket. Jóban, roszban mindig veletek van. Az ifjúság nevében Moldován Szilveszter".

Felhivom az egyetem Tanácsát, hogy ez ügyben a kellő óvatossággal, de haladéktalanul és erélyesen megejtván a vizsgálatot, annak eredményét tüzetes jelentés mellett mielőbb terjessze föl hozzám.

Budapesten, 1885, évi február hó 20-án

Trefort [Ágoston]

A Kolozsvári kir. Tudomány Egyetem Tanácsának

Érk. 1885, febr. 24.

Verso: Moldován elleni fegyelmi ügy.

Fond: Universitatea Francisc Iosif, actele rectoratului, nr. 641/1885, f. 1.

Traducere:

Ministerul Regal Maghiar al Învățământului și Cultelor
Nr. 383 prez.

Cu prilejul achitării de către curtea cu jurați din Sibiu a acuzațiilor din procesul de presă intentat ziarului sibian "Tribuna"¹⁷⁶ pentru articolele antistatale, am fost informat, potrivit unor surse sigure, că redactorii acuzați au primit următoarea telegramă: "Cluj, 10 februarie. Domnilor Barițiu și Slavici! Tineretul român al Universității din Cluj vă salută. E alături de voi și la bine și la rău. În numele tineretului, Silvestru Moldovan¹⁷⁷."

Solicit consiliului universitar să efectueze cercetarea, cu grija necesară, dar ferm și neîntârziat, iar rezultatele acesteia să mi le înainteze cu raport cât mai repede.

Budapesta, 20 februarie 1885

Trefort [Ágoston]

Consiliului Universității regale din Cluj

Sosit: 24 februarie 1885

Verso: Cauza disciplinară împotriva lui Moldovan.

61

1885 februarie 22, Budapesta

Magyar kir. Belügyministeri Elnökség

13 sz. res. 1885/érkezett 5/l.

Előterjesztés

A Bukarestben megjelenő "Unitatea Nationala" című lap folytonosan a legféltelenebbül izgat Magyarország ellen; így például Magyarország erdélyi részét leigázott Románianak nevezi, a nagyváradi gör. kat. püspököt, azért, mert a képzőművészet javára 6000 ft. alapítványt tett, átokkal sújtja; határozottan izgat az ország területi épsége ellen, s az összes románokat egyesülésre buzdítja.

Minthogy ezen izgató közlemények terjesztése Magyarország területén meg nem tűrhető, a nevezett laptól a postán való szállítás

kedvezményének meg vonása Magyarország területére nézve javaslatba hozatik, s a lap példányok a hiteles kivonatos fordításokkal együtt a magas miniszter tanácsnak, illetékes elhatározás végett tiszteletteljesen elő terjesztetnek.

Budapest, 1885, 22/II.

À minister elnökséghez elküldetett

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 296/1885, f. 3-4-, concept

Traducere:

Președinția Ministerului de Interne Regal Maghiar
Nr. 13/1885/ confidențial. Intrat: 5.I.

Propunere

Ziarul "Unitatea Națională" ce apare la București instigă încontinuu, în modul cel mai dezlănțuit, împotriva Ungariei; așa, de exemplu, Transilvania, parte a Ungariei, este numită România subjugată, iar episcopul greco-catolic din Oradea¹⁷⁸ este amenințat cu blestemul pentru că a depus 6000 de forinți în beneficiul unui așezământ de artă plastică; cu siguranță, instigă împotriva integrității teritoriale a țării și-i îndeamnă pe toți românii la unire.

Întrucât nu se poate tolera răspândirea acestor comunicate instigatoare pe teritoriul Ungariei, se propune sistarea privilegiilor de transport poștal pentru ziarul menționat, pe teritoriul Ungariei, iar exemplarele ziarului, împreună cu traducerile în extras, autentice, sunt înaintate, cu tot respectul, înaltului consiliu ministerial pentru o hotărâre corespunzătoare.

Budapesta, 22. II. 1885

S-a trimis președinției ministerului.

Másolat
187./res.

Távirat
Torda Aranyos megye főispánjának/Torda

Hivatalos jelentés szerint Hora ünnepélye e hó 28-án szándékoztatik megtartani.

Miről oly felkéréssel értesitem, hogy részben legéberebben felügyelni az ünnepély meggátlására múlt évi november 19-én 1189, szám alatt kelt rendeletem értelmében legerélyesebben intézkedni, s a tapasztalandókról jelentést tenni sziveskedjék.

Tisza s. k.

Verso: 30-1885. sz./főispán

Fond: Prefectura județului Turda-Arieș, Comite suprem, nr. 30/1885, f. 22

Traducere: .

Copie
187/ confidențial

Telegramă
Comitelui suprem al Comitatului Turda-Arieș, Turda

Potrivit unei înștiințări oficiale, serbarea lui Horea se va ține în ziua de 28 luna curentă¹⁷⁹. Vă înștiințez asupra acestui fapt cu rugămintea de a supraveghea cu cea mai mare atenție împiedicarea serbării, de a acționa cu severitate și a mă informa asupra celor constatate, potrivit ordinului meu nr. 1189 din 19 noiembrie anul trecut.

Tisza [Kálmán]

Verso: La nr. 30-1885/comite suprem

Másolat. Titkos távirat (számokkal) Tisza Kálmán belügyminister Úr ő Nagyméltóságának Budapesten, Hóra-Kloska emlékére huszonnyolczadikán hatóságaink területén a román túlzók és papok általános isteni tisztelet megtartására készülnek, ennek pedig határozott következménye lakmározás és szónoklatok általi bujtogatás, melyeknek az állam érdekében megakadályozása a rendelkezésünkre álló erővel csak provokatiót idézhetne elő. Kérjük a főpapok útjani rendelkezést. Táviratozással Kováts főhadnagy bizatik meg. Abrudbányán, 1885. február 25-én este 8 órakor. Damó Vilmos s. k. vöröspataki szolgabíró, Zudor Ákos s. k. topánfalvi szolgabíró, Diószegi abrudbányai polgármester, Kováts Ferencz s. k. csendőr főhadnagy.

A másolat hiteléül

Topánfalván, 1885, február 26-án

Zudor Ákos
szolgabíró

Fond: Prefectura Județului Turda-Arieș, Comite suprem, nr. 30/1885, f. 15.

Traducere:

Copie. Telegramă secretă (cifrată). Excelenței sale, domnului ministru de interne Tisza Kálmán, Budapesta. Extremiștii și preoții români intenționează să țină slujbe de pomenire în data de 28, în memoria lui Horea și Cloșca¹⁸⁰. Urmarea certă a acestora este instigarea prin banchete și cuvântări. Oprirea lor, cu mijloacele de care dispunem, ar stârni doar provocări. Solicităm măsuri prin intermediul clerului superior¹⁸¹.

Însărcinat cu expedierea telegramei: locotenent, Kováts, Abrud, 25 februarie 1885, ora 20.

Damó Vilmos, jude din Roșia Montană, m.p Zudor Ákos, jude din Câmpeni, m.p Diószegi, primar din Abrud, Kováts Ferencz, locotenent de jandarmi, m.p.

Pentru conformitate,

Câmpeni, 26 februarie 1885

Zudor Ákos¹⁸²
pretor

Másolat
193/res./b.ü.m.

Távirat
Torda-Aranyos megye főispánjának/Tordán

Meghívók küldettek szét Topánfalván tartandó Óra ünnepélyre, felkérem annak meggátlására intézkedni.

Hadtest parancsnokság meg katonaság kirendelésre utasítva, ennél fogva szükség esetén katonaság táviratilag is kérhető.

Tisza [Kalmán] s.k.

Verso:
Szolgabirónak/Topanfalván

Ünnepély megtartása minden ázon megakadályozandó-evégre küldjek-e katonaságot, taviratilag válaszoljon.

főispán

Elküld. 1885. 26/2/Asztalos
30-1885, sz./ főisp.

Fond: Prefectura județului Turda-Arieș, Comite suprem, nr. 30/1885, f. 16

Traducere:

[Copie]
193/ confidențial/ministru de interne

Telegramă
Comitelui suprem al comitatului Turda-Arieș, Turda

S-au răspândit invitații la sărbătoarea lui Horea, organizată la Câmpeni. Vă rog luați măsuri pentru oprirea ei, dând ordine comandamentului corpului de armată. Se pot solicita telegrafic trupe.

Tisza [Kalmán]

Verso: judelui, la Câmpeni

Să se împiedice cu orice preț desfășurarea sărbătorii.
Răspundeți telegrafic dacă trebuie să trimit armată.

Comite suprem

Expediat: 26 februarie 1885/Asztalos

65

1885 februarie 27, Cluj

641-1884/5/e.t.sz.

Tekintetes Egyetemi Tanács!

A vallás és közoktatási nagyméltóságú m. kir. minister úr f. hó 20-án 383. eln. sz. alatt kelt rendeletével értesíti az egyetem tanácsát, hogy a nagyszebeni "Tribuna" czimű lap ellen államellenes közlemények közzététele miatt megindított sajtóperben vádlottaknak a nagyszebeni esküdszék által történt felmentetése alkalmából a vádlott társszerkesztők kolozsvári febr. 10. kelettel üdvözlő táviratot kaptak, amely ekként hangzik "Baritiu és Szlaviczi urak! A kolozsvári egyetem román ifjúsága üdvözlő titeket. Jóban, roszban mindig veletek van. Az ifjúság nevében Moldován Szilveszter",-s ennek hövetkeztében fölhívja az egyetemi Tanácsot, hogy ez ügyben a kellő óvatossággal, de haladéktalanul és erélyesen megejtven a vizsgálatot, annak eredményét tüzetes jelentés mellett mielőbb terjesztse föl.

Ezen ministeri rendelet, illetőleg a nagyságos rector felhívása következtében tisztelettel alulírottak a jelölt ügy sürgős megvizsgálása céljából vizsgáló bizottsággá alakultunk, és eljárásunk eredményét a Tekintetes Egyetemi Tanácsnak a következőkben bátorkodunk előterjeszteni.

F. hó 25-én kihallgattuk a minsteri leiratban megnevezett Moldován Szilvester végzett bölcsészeti hallgatót, kinek vallomása a ./- alatt ide fogott jegyzőkönyvben foglaltatik; ennek vallomása alapján pedig f. hó 26-án kihallgattuk Papp Constantin és

Svincz Pál bölcsészeti hallgatókat, Moraru Valér, Drája Eneas, Bran Jenő, Scridon Leo, Boér Octavian, és Nésztor Simon joghallgatókat, valamint Elekes János orvostanhallgatót.

Az utóbb nevezettek vallomásai egészben véve semmi lényeges új körülményt nem tartalmaznak, és teljesen az összebeszélés benyomását teszik. Közvetve vagy közvetlenül valamennyien értesültek Moldován vallomásáról és leginkább ehhez alkalmazták saját nyilatkozataikat.

A kihallgatottak egyébként egybe hangzólag adják elő, hogy őket Moldován Szilveszter egyenként az utcán vagy az egyetemi könyvtárban föl szólította, hogy az általa szerkesztett sürgöny elküldésébe s a román ifjúság nevében való aláírásába egyezzenek bele, és költségeinek fedezéséhez a maguk részéről is járuljanak hozzá. Némelyiknek a sürgöny szövegét megmutatta, másoknak nem. A sürgöny költségeinek fedezéséhez öt-öt krajczárral járnlak hozzá, s miről Moldován egy jegyzéket vezetett, azt különben nem valamennyien látták, s a kik látták is nem emlékeznek, hogy azon rajtok kívül ki volt még aláírva.

A sürgöny elküldésébe Drája Eneas és Elekes János kivételével valamennyien beleegyeztek, s a költségek fedezéséhez is a mondott módon hozzá járultak.

Drája Eneas a sürgöny elküldéséhez való beleegyezését megtagadta és annak költségeinek fedezéséhez hozzá nem járult; Elekes pedig az ügyről már a sürgöny elküldése után értesült, és csak utólag járult 5 kr-ral a sürgöny költségeihez.

Drája Eneas azt is vallja, hogy miután a sürgöny elküldéséhez való beleegyezését megtagadta, Moldován Szilveszter őt szidalmakkal illette.

Arra a kérdésre nézve, hogy a sürgöny mily alkalomból küldetett? - a kihallgatottak egyhangulag azt vallották, hogy Baritiu és Szlaviczinak egy sajtó perben történt fölmentetésök alkalmából, melynek ötletéből Szebenben bankett volt tartandó.

A vád tárgyára vonatkozólag a kihallgatottak Drája kivételével egyezőleg azt valják, hogy ők azt nem ismerték, hogy ők politikával nem foglalkoznak, lapokat nem igen szoktak olvasni, s a mennyiben olvasnak is olyanokat, leginkább csak a napi híreket vagy pedig a tárczákat szokták figyelemmel kísérni, s a vádlottak fölmentetéséről egy rövid közleményből értesültek, vagy a mennyiben egynémelyiknek a tárgyalásról való jelentés kezébe került, azt nem olvasta végig, tehát a vád tárgyáról sem értesült, hanem csupán

csak az eredmény - a fölmentésről szóló jelentést szemelte ki, csak azt olvasta el. Szokták pedig olvasni a helybeli lapokat, olykor-olykor pedig román lapokat is. Különben nem olvassák a hírlapokat rendszeresen, hanem csak ritkábban mintegy elvétve; mert valamenynyien nagyon el vannak foglalva és ilyesmire reá sem érnének.

Egy részök beismeri, hogy utólag a vád tárgyáról tudomást szereztek; de arra a kérdésre, hogy ekkor tehát miért nem intézkedtek a kérdéses sürgöny visszavonása vagy megczáfolása iránt, egyszerűen azzal védekeztek, hogy ez már későn lett volna, miután a sürgöny elment, és meg is jelent.

Egyedül Drája Eneas vallotta, hogy tudta, miszerint a vádlottak valamely államellenes cikk közlése miatt voltak perbe fogva.

Azon kérdésre, hogy ha a vád tárgyát nem ismerték, hogyan egyezhettek bele oly sürgöny elküldésébe, a melynek szövege szerint a vádlottakkal solidaritást vallanak, a melyben kijelentik, hogy jóban roszban velök akarnak osztozni? - a kihallgatottak a sürgöny szövegének a jóban-roszban a vádlottakkal való közösségüket illetőleg igen ártatlan értelmezést törekedtek adni, mondván, hogy igen természetes, hogy midőn Baritiu és Szlavici fölmentetéséről értesültek - a kiket ők részben személyesen, részint irodalmi működésükből ismernek-ennek örültek, s ebbeli örömüknek kifejezést adni kívántak; még ha a vádlottak elítéltettek volna, személyök iránt táplált érdeklődésüknél fogva ezt sajnálták, és az őket ért fájdalomban osztoztak volna.

Az előadattokból kitűnik, hogy Moldován Szilveszter volt az egész tüntetésnek értelmi szerzője, és intézője hogy ő volt a többi ifjaknak is, a kik a dologba elegyedtek, felbujtója, sőt a mint Drája vallomásából következtetni lehet, talán nem is átallatta társaira a morális pressió bizonyos nemét gyakorolni.

Moldován minden esetre ismerte a vád tárgyát.

Az általa inszenizált sürgönyi demonstráció, nem különben az a körülmény, hogy a vádlottak egyikét rokonának és jótevőjének mondja igazolja és indokoltnak tünteti föl a föltevést, hogy igen is érdeklődöt azon sajtó per iránt, a mely Baritiu és Slavici ellen indított, hogy tehát minden esetre eme per tárgyát s a vád tartalmát ismerte. Azon közöny, a mellyel védekezése szerint az ügy érdeme iránt viseltetett volna, nem csak hogy ellentétben áll a sürgöny elküldése körül kifejtett buzgalomával; de lélektanilag is megmagyarázhatatlan annál inkább, mivel a szóban forgó egyén

művelt intelligens fiatal ember, mit az is igazol, hogy mint bölcsészeti hallgató állami ösztöndíjat élvezett, melynek élvezete részére a szigorlati évre is kilátásba helyeztetett.

Azon védekezése, hogy a vádlottaknak más indok kizárásával csak fölmentetésök miatt óhajtott gratulálni, a mit különösen a Szlávival való rokonságával akar valószínűnek föltüntetni, - el nem fogadható, egyrészt azért, mivel az iránt kifejtettek mellett belső valószínűséggel nem bír, de még azért is, mivel rokoni érzülete csak nem igazolhatja azon eljárását, hogy a sürgöny ügyébe másokat is bele vont, a kik a vádlottakkal sem rokoni sem egyéb öszekötésben nem állottak.

De ellenkezik ezen indokolásával a sürgöny szövege is. A "jóban-roszban" féle phrasis nem türi meg azt erőltetett értelmezést, a melyet neki a kihallgatottak adni törekedtek, hanem bizonyára azt jelenti, hogy a vádlottak elveivel solidaritást vallanak, érzelmeiket, nézeteiket osztják, s azokért a felelősséget elvállalják.

Föltűnő az is, hogy a sürgöny nem a felmentő ítélet kimondása után, febr. 4-ike táján, hanem e hó 10-én küldetett el, a kihallgatottak saját vallomása szerint a vádlottak tiszteletére tervezett bankett ötletéből, tehát már ezen külső körülményeknél fogva is nem a rokoni érzelmek kifejezéseként, de nyilván demonstrálási célzattal.

A többi kihallgatottakról is valószínű, hogy ők a vád tárgyát ismerték, róluk is föltehető, mint művelt ifjakról, hogy az incriminált czikkek államellenes irányzatáról tudomással bírtak, miután saját valomásuk szerint a fölmentő határozatról értesültek, és lélektani képtelenség föltenni azt, hogy mindannyian az ezen általuk is tudomásul vett, és különben is nagy feltűnést keltett fölmentést megelőző tárgyalás iránt abszolút közönnyel viseltetek volna.

Nem lehet föltenni róluk, hogy ők, a kik habár politikával nem törődnek, mégis olvassák olykor a Tribunát és a többi román lapokat, azt épen akkor ne tették volna.

Vallomásaikon meglátszik az összebeszélés, s az őszinte nyilatkozatok kerülése bűnöségük érzetére enged következtetni. Ebbeli zavarukat jellemző állítás az is, hogy ezen ügyről egymás között nem beszéltek.

Tény az, hogy az összes kihallgatottak, a román ifjúság nevében szerkesztett sürgöny elküldésében részesek, a mennyiben annak elküldésébe Drája kivételével, előzetesen, vagy mint Elekes, utólag, belenyugodtak és költségeinek fedezéséhez hozzájárultak.

Midőn pedig ezt tették vétettek a fegyelmi szabályzat 102§ ellen, a mely kimondja, hogy az egyetemi hallgatóság testületet nem képez, mint olyan föl nem léphet, miből az következik, hogy az egyetemi román ajkú ifjúság sem képez testületet és az sem léphet föl, mint olyan.

Hibáztak, továbbá, akkor midőn néhányan, a kik csak kettenként találkoztak az utcán, meg egyebütt, az egész egyetemi román ifjúság nevében nyilatkoztak megbizás nélkül, és ez által tekintve a nyilatkozat illoyalis tendenciáját, az egész egyetemi román ifjúságot compromittáltak.

Vétettek végül a tartozó állampolgári loyaltás ellen, midőn vádlottakat oly sürgönnyel üdvözölték, a melyben a vádlottak államellenes tendenciáit magukévá teszik, és velök solidaritásukat kinyilvánítják vala.

Ezen az alapon alulirott bizottság a nevezetteket a fegyelmi szabályzat 107§ értelmében megbüntetendőknek véli, és pedig Moldován Szilvesztert, mint a kitől az egész fegyelmi kihágás eszméje eredt, s a ki az egészet intézte, a fegyelmi szabályzat 107§ a 2. pontja értelmében az egyetemi tanács előtti megdorgálásra véli ítélendőnek; Papp Constantin math. kari és Svincz Pál bölcsészeti hallgatókat, Morariu Vélér, Bran Jenő, Scridon Leo és Boer Octavian joghallgatókat a fegyelmi szabályzat 107§ 1. pontja alapján az illető kar tanártestülete előtti megdorgálásra végül pedig Elekes János orvostanhallgatót, mivel a sürgöny szövegét nem ismerve csak utólag járult 5 kr-l annak költségeihez és Nésztor Simon joghallgatót, mint a ki szellemi képzettségének láthatólag alacsony foka miatt cselekménye horderejét alig tudhatta, a fegyelmi szabályzat 107§ 1. pontja alapján az illető kari dékán előtti megdorgálásra véli ítélendőnek. Drája Eneast a bizottság nem véli büntetendőnek, mivel a sürgöny elküldéséhez hozzá nem járult és annak költségeire sem fizettet semmit.

Önként értetődik, hogy azok a kik ösztöndíjat a tandíj mentességét élveznek-azt a fegyelmi szabályzat 108§ értelmében elvesztik.

A bizottság véleménye oda terjed, hogy a Tek. Egyetemi Tanács a jelelt értelemben határozatát ugyan mondja ki; de tekintetbe véve, hogy az egész ügy a vallás és közoktatási minister úr Ö nagyméltóságának intézkedése következtében tétetett folyamatba, továbbá, hogy Ö nagyméltósága hivatkozott rendeletében a Tek. Egyetemi Tanácsot egyelőre csak az ügynek

ovatos megvizsgálására és haladéktalan jelentéstételre hívja föl; - az ítélet kihirdetését és végrehajtását az Ő nagyméltóságától nyerendő válasz megérkezéseig hagyja függőben, és Ő nagyméltóságának kivánságához képest az egész ügyről valamint eljárásáról haladéktalanul kimerítő jelentést tegyen.

Kolozsvárt, 1885, febr. 27. én.

Dr. Csiky Victor
e.i. rector

Dr. Ovári Kelemen
jogtani dekán

Fond Universitatea Francisc Iosif, actele rectorului, nr. 641/1885, f. 5.11

Traducere:

Nr. 641/1884/5/ cons. univ.

Onorat Consiliu Universitar!

Înaltul Minister Regal Maghiar al Învățământului și Cultelor, prin ordinul său nr. 383 prez, din ziua de 20 luna curentă, informează Consiliul Universității¹⁸³ că, cu prilejul achitării de către curtea cu jurați din Sibiu a acuzaților din procesul de presă intentat ziarului sibian "Tribuna", pentru articolele antistatale, redactorii acuzați au primit următoarea telegramă: "Cluj, 10 februarie. Domnilor Barițiu și Slavici! Tineretul român al Universității din Cluj vă salută. E alături de voi și la bine și la rău. În numele tineretului, Silvestru Moldovan"¹⁸⁴. Ca urmare, solicită Consiliului Universității să efectueze cercetarea cu grija necesară, dar ferm și neîntârziat, iar rezultatele acesteia să i le înainteze cu raport cât mai repede.

Ca urmare a solicitării domnului rector, subsemnații am constituit un comitet de cercetare în legătură cu acest ordin ministerial, în scopul cercetării urgente a nărânitului caz, iar rezultatele le expunem, onoratului Consiliu universitar în cele ce urmează¹⁸⁵.

În ziua de 5 luna curentă l-am interogat pe Silvestru Moldovan, absolvent de filosofie, amintit în ordinul ministerial, și a cărui depoziție este cuprinsă în procesul verbal anexat; pe baza

declarației lui i-am audiat, în ziua de 26 luna curentă, pe Constantin Pop și Paul Svincz, studenți la filosofie, Valer Morariu, Enea Draja, Eugen Brân, Leo Scridon, Octavian Boer și Simion Nestor, studenți la drept, cât și pe Ioan Elekes student la medicină.

Totalizând declarațiile celor din urmă, am constatat că nu conțin nimic nou și arată clar că s-au înțeles între ei. Câțiva au aflat direct sau indirect despre declarația lui Silvestru Moldovan și și-au pus de acord propria declarație cu a lui.

Cei audiați au susținut în corpore că Silvestru Moldovan i-a solicitat pe rând fie pe stradă, fie la bibliotecă să fie de acord cu expedierea telegramelor concepute de el și cu semnarea ei în numele tineretului român, la fel, să contribuie cu toții la cheltuielile legate de expedierea telegramelor. Unora le-a arătat textul telegramelor, altora nu. Pentru acoperirea cheltuielilor prilejuite de expedierea telegramelor au contribuit cu câte 5 creștări fiecare, iar Silvestru Moldovan a ținut o evidență a lor, pe care unii au văzut-o, dar nu-și amintesc care erau alți semnatori în afara lor. Cu excepția lui Enea Draja și Ioan Elekes, toți au fost de acord cu acoperirea cheltuielilor, fiind astfel de acord cu expedierea telegramelor.

Enea Draja nu a fost de acord cu expedierea urgentă a telegramelor și nu a contribuit la cheltuieli; Elekes a aflat despre acest fapt doar după expedierea telegramelor și a contribuit ulterior cu 5 creștări. Enea Draja a mai recunoscut că după ce s-a opus expedierii telegramelor, Silvestru Moldovan l-a ocărât.

Referitor la întrebarea: cu ce prilej a fost expediată telegrama? toți cei audiați au declarat în unanimitate că (ea a fost trimisă) cu prilejul achitării lui Baritiu și Slavici într-un proces de presă, iar la Sibiu s-a ținut un banchet.

Referitor la obiectul acțiunii, toți cei audiați, mai puțin Draja, au declarat că nu l-au cunoscut, nu fac politică, nu obișnuiesc să citească ziare și chiar dacă citesc, urmăresc doar știrile zilei, iar despre achitarea acuzațiilor au aflat dintr-un scurt anunț sau unora le-a căzut în mână raportul referitor la proces; nu au aflat despre obiectul cauzei, doar despre rezultate, și anume, despre achitare; doar despre acest lucru au citit. Ei obișnuiesc să citească ziarul local și câteodată și ziare românești. De altfel, nu citesc ziarul în mod regulat căci sunt foarte ocupați și nu au timp pentru așa ceva.

Parte din ei recunosc că au aflat ulterior despre obiectul cauzei, dar la întrebarea de ce nu au luat măsuri în această situație, de ce nu au oprit telegrama, au răspuns că era deja prea târziu, telegrama

fusese expediată și publicată. Singur Enea Drăja a recunoscut că știa faptul că acuzații au fost înprocesați din cauza unor articole antistatale.

La întrebarea: dacă nu au cunoscut obiectul acțiunii, cum au fost de acord cu expedierea telegramei prin care își exprimau solidaritatea cu cei acuzați și cum au declarat că sunt alături de ei și la bine și la rău? cei audiați au încercat să dea niște explicații foarte nevinovate spunând că s-au bucurat foarte mult la vestea eliberării lui Barițiu și Slavici - pe care-i cunoșteau parte personal, parte din activitatea literară -, iar în situația în care ar fi fost condamnați le-ar fi împărtășit durerea.

Din cele enunțate rezultă că autorul moral al întregii acțiuni a fost Silvestru Moldovan, el i-a instigat și pe ceilalți tineri în această problemă, iar după cum rezultă din declarația lui Drăja, nici nu s-a jenat să-și exercite presiunea morală asupra tovarășilor săi.

Moldovan cunoștea, în orice caz, obiectul cauzei. Demonstrația înscenată de el, cât și faptul că pe unul dintre acuzați îl numește rudă și binefăcător, dovedește și motivează presupunerea că el s-a interesat foarte mult de procesul de presă intentat lui Barițiu și Slavici și, în orice caz, a cunoscut obiectul acestui proces și al acuzației. Nepăsarea cu care s-a comportat, potrivit apărării sale, este în contradicție cu râvna manifestată cu prilejul expedierii telegramei, dar și din punct de vedere psihologic este inexplicabil, căci persoana în cauză este un tânăr instruit, având bursă valabilă și pentru ultimul an.

Acea justificare prin care susține că a dorit doar să-i felicite pe acuzați cu prilejul achitării lor, nu poate fi acceptată, căci nu este verosimil cu atât mai mult cu cât, doar gradul de rudenie nu justifică o asemenea acțiune, care să asigure participarea la expedierea telegramei și a altor persoane, care nu erau cu acuzații nici în relații de rudenie, nici în alt fel de relații.

Chiar textul telegramei contravine acestor motivații.

Fraza "și la bine și la rău" nu suportă explicația forțată, pe care au dorit să i-o dea cei audiați, ci demonstrează solidarizarea cu ideile celor acuzați, dovedește că le împărtășesc sentimentele și părerile și își asumă răspunderea pentru ele.

Este suspect faptul că telegrama nu a fost expediată după pronunțarea achitării, în jurul datei de 4 februarie, ci în ziua de 10 luna curentă, după cum au recunoscut cu prilejul banchetului

organizat în cinstea achitării lor, deci nu din simțământul rudeniei ci, în mod clar, demonstrativ.

Probabil că și ceilalți audiați au cunoscut obiectul acțiunii; în calitatea lor de tineri instruiți, aveau cunoștință despre caracterul antistatal al articolelor și, conform declarației lor, au aflat despre achitare, de aceea este imposibil din punct de vedere psihologic să presupui că toți au avut o atitudine nepăsătoare. Nu se poate crede despre ei că, deși nu se ocupă de politică, totuși citesc "Tribuna" și alte ziare românești, dar că tocmai atunci să nu fi citit!

Din declarațiile lor reiese că s-au înțeles, că evită adevărul, ceea ce duce la sentimentul vinovăției lor. Acest lucru este dovedit și de declarația că nu au vorbit între ei despre această problemă.

Cert este că toți cei audiați au participat la expedierea telegramei în numele tineretului român și au contribuit, cu excepția lui Draja, la costul ei fie anterior, fie ulterior, ca Elekes.

În felul acesta au contravenit paragrafului 102 din Regulamentul disciplinar, potrivit căruia studenții nu pot constitui asociații deci, nici studenții români nu pot constitui asociații, nu pot fi reprezentați de acestea.

Au greșit și atunci când cei care se întâlneau săptămânal doar pe stradă sau în altă parte s-au pronunțat în numele întregului tineret, fără mandat din partea lor și, luând în considerare caracterul nelegal al declarației, i-au compromis.

În sfârșit, au contravenit loialității cetățenești când s-au solidarizat cu tendințele antistatale ale acuzaților, și le-au însușit atunci când au expediat telegrama de salut.

Pe această bază, comitetul de mai jos îi consideră vinovați în baza paragrafului 107 din Regulamentul disciplinar, iar pe Silvestru Moldovan, cel de la care a pornit totul, în baza punctului 2 din paragraful 107, îl propune pentru muștrare în fața consiliului Universității. Constantin Pop, student la matematică, și Paul Svincz, student la filosofie, Valer Morariu, Eugen Bran, Leo Scridon și Octavian Boer, studenți la drept, vor fi puși în discuția corpurilor profesionale respective, în baza paragrafului 10, punctul 1. Ioan Elekes, student la medicină, care nu a cunoscut textul telegramei, ci a contribuit ulterior cu 5 creițari, și Simion Nestor, student la drept, - care datorită nivelului său intelectual scăzut nu și-a dat seama de gravitatea faptului, - vor fi puși în discuția decanatelor respective.

Comitetul nu-l consideră vinovat pe Draja Enea, căci nu a contribuit la expedierea telegramei.

Este clar că cei care au beneficiat de burse le vor pierde, în baza paragrafului 108 din Regulamentul disciplinar¹⁸⁶.

Comitetul consideră că onoratul Consiliu universitar trebuie să-și pronunțe hotărârea, dar, ținând cont că întreaga acțiune a fost pornită în urma măsurilor luate de Excelența sa, ministrul învățământului și cultelor, și că în ordinul său a solicitat consiliului deocamdată o cercetare atentă și o informare promptă, consiliul trebuie să amâne pronunțarea hotărârii până la sosirea răspunsului Excelenței sale, și va raporta, Excelenței sale, asupra tuturor hotărârilor și măsurilor luate.

Cluj, 27 februarie 1885

Dr. Csiky Victor
rector

Dr. Ovári Kelemen
decanul Facultății de drept

66

1885 martie 2, Gurghiu

Az Erdélyrészi M. Közmivelődési Egyesület alapszabályzata készítésére kit küldött mélyen tisztelt bizottságnak, Kolozsvárt.

A mélyen tisztelt bizottságnak f. év január hó 17-ről kelt b. felhívását a mai postával vettem, melyre vonatkozólag az alábbiakban válaszolok.

Miután meg vagyok győződve, hogy e "felhívás" által mig egyfelől az céloztatik, hogy az abban megpendített hazafias eszme minél szélesebb körben terjesztessék, addig másfelől bizonyára azt is el akarja érni a t. bizottság, hogy megtudja, megismerje a különböző vidékeken létező nemzetiségi viszonyokat, s ez által azt is, hol lenne legsürgősebben szükség a már megalakult M. Közmivelődési Egyesület támogatására, - röviden leírom a nálunk létező nemzetiségi viszonyokat, megismertetem a bajt, mely e vidék magyarságát az elpusztulás felé hajtja, s rámutatok ezzel szemben az eszközökre, melyekkel szerény nézetem szerint még megmenteni lehetne.

Görgényszentimre s az egykor hozzátartozó községek közül Adorján a fejedelmek korában teljesen -, a többi akkor még gyérlakosságú községek pedig felerészben magyar nemzetiségű lakossággal bírt. Ez a viszony állott fenn akkor is, midőn 1735-ben a görgényi uradalmat a b. Bornemissza család vette kézhez. Kevéssel ezután azonban a magyarság rohamosan apadni, az oláhság pedig ennek rovására, úgy Görgényszentimrén, mint ennek vidékén szaporodni kezdett. Ily körülmények közt történhetett, hogy Görgényszentimre lakosságának majdnem fele, - Adorján pedig a hajdon tiszta magyar község, valamint a többi községek is, melyek Görgény közelében terülnek el, egészen oláh lakossággal bíró községekké lettek, s az egykor ezen községekben lakó magyar családoknak, mint: a Rákócziak, Fehérek, Farkasok, Baloghok, Ilyések és Királyoknak ma már csak neveik maradtak meg; ivadékaik ma már oláhoknak mondják magukat!

És az eloláhosodás még nem állapotodott meg, hanem folyton tart. Az oláh elem mindenütt ijesztő mérvben kezd túlsúlyra emelkedni a magyarság felett. Képviselő testületünk többsége oláh, élükön papjukkal; a magyarok papjai közül sem a reformatus, sem a r. katolikus nem tagja a községi képviselő testületünknek. Ily körülmények közt, bármily ügy is kerül a képviselő testület elé, mely a magyarság érdekeinek megvédésére irányul, az oláh többség által leszavaztatik, s így soha sem juthat érvényre. Az oláhság uralkodik itt, hol egykor a magyar volt az úr, s hová az oláh úgy szolva csak lopva költözködött be (itt valóban ez az eset áll).

Kérdezhetné talán valaki honnan származik az itt ismertett visszás helyzet? Felelet: e visszás helyzet forrása a magyarság indolentiájában, meg abban is keresendő, hogy negyven megfogyatkoztunk, elszegényedtünk, mihez még hozzá járul az is, hogy nem vagyunk ellégé összetartók! Kicsiny és felekezeti tekinteteből egyik magyar elensége a másiknak, minek folytán többször sajnosan kellett tapasztalnom, hogy tisztán a magyarság érdekében felvett ügy megbuktatására szövetkezett egyik felekezet az oláhsággal! Hogy csak egy esetet említsek, múlt év December havában indítványba hoztam egy kisdédóvó esetleg gyermekmenhely felállítását, s bár a magyarságnak egy pár értelmesebbje, s a szolgabíró még éppen hathatosan támogatta az indítványt, én meg felajánlottam, hogy egy vagy két évig minden díj nélkül fogom feleségemmel vezetni, mégis az oláhsággal

szövetkezett felekezeti féltékenykedés megbuktatta ezen a magyarságra nézve minden esetre üdvös tervet!

Hosszas készülődés után, egy pár ügybarát támogatása mellett, sikerült az 1880-ik évben egy olvasó egyletet alakítani. Ezzel míg egyfelől a felekezeti surlódásokat elenyesztetni, addig másfelől a magyarságot tömöríteni, egyesülésre bírni volt egyik fő célunk. Az egylet máig is fennáll ugyan; de a cél teljesen mégsem éretett el, amennyiben tagjait minden évben a szó teljes értelmében össze kell kolduljom. E hazafias célú és irányú egyletünknek sem tagja községünk három papja közül egy se, s így itt is ezen elszomorító helyzet oka, megint a felekezeti surlódásokra vihető vissza, mint a melyek a papoktól nyerik eredetüket!

Hogy ily körülmények közt az oláhság mindinkább terjeszkedik és nyer befolyásban a magyar elem rovására, önként értetődik!

Sokat segíthetne - legalább a jövőt illetőleg - az, ha községünk iskola ügye máskép állana; de sajnos ezzel is éppen úgy vagyunk, mint a többi, már elmondott dolgainkkal! A kicsinyes felekezeti féltékenykedések ennek útjában is akadályokat gördítenek, minek folytán sem eredményt biztosítani, sem kifejlődni, sem pedig a kor színvonalára emelkedni nem bír! Midőn 1876-ban községünkben az állami el. iskola bérhelyiségben felállított, a magyar gyermekek egy jelentékeny része az oláhok iskolájába járt tanulni! Sokat vártak az állami iskolától, de ez sem tehetett valami sokat, mivel akadályozva volt, egyfelől működésében a felekezetek roszakaratú támadásai, másfelől az által, hogy máig sem bír állandó alkalmas helyiséggel, hanem kilencz év óta egyik nyomorult bérhelyiségből a másikba volt kénytelen hurcolkodni, a minél a jövőben sincs jobb kilátása!

Ez Görgényszentimre társadalmi helyzetének képe, melyből pangásban lévő tanügye mellett, mindenütt és mindenben az oláh elemet látjuk túlsúlyban és hatalomra emelkedve, nem is említve azt, hogy községünk körös körül idegen, s hozzá ellenséges indulatú elemekkel van környezve, melyek közül míg egyik rész nagy Németország felé gravitál, és Stéfán Ludwig Roth, főbelövetett 1849-ban Kolozsvártt a magyarság elleni izgatás és lázításért, életét állítja fiatalsága elé követendő például, addig a másik dakoromán eszmékkal táplálkozik, s Hora, Kloska s Krisán et comp.-ért lelkesül!

Mit várhatunk ily helyzetben és körülmények közt egyebet, mint az itteni magyarságnak - mely jövő sorsával mit sem törődve, csupán minden napjáért küzd - teljes megsemmisülését! Valyon

szabad-e elnézni azt a nagy magyar nemzetnek, hogy a dicső Rákocziak örökében idegenek, ellenségek kerüljenek túlsúlyra, hatalomra a törvényes örökösök felett, vagy hogy képletesen fejezzem ki magamat: hogy a sasok fészkeiben baglyok huhogjanak? Szerény véleményem szerint nem! S meg is vagyok győződve, hogy nem is fogja el nézni! Az itteni magyarságot, melyet ennyire jutni a megváltozott birtokviszonyokból támadt szegénység is nagyban elésegített, - meg kell mentenünk az elenyészéstől, míg lehet, míg nem késő még! Én a m. közmivelődési egyesülettől remélek e tekintetben sokat, mindent; s hiszem, hogy e reményem nem hiú alapokra fektetett, miért is bátor leszek alább a mentő eszközöket sorolni elő!

Görgényszentimre és vidékének ethnographiai viszonyaiból annyit már megemlítettem, hogy kereken idegen t. i. oláh és szász elemekkel van környezve. E két idegen és ellenséges elem gyülekezési, tanácskozási gyűpontja Sz régen. Innen indulnak ki egy irányban a Schulvereinek, másban a dakoromanismus érdekében mindéñ törekvések; szóval e város a magyar állam eszme kipusztítására irányult bacillusok egyik főfészke! Az erdélyrészi m. közmivelődési egyesület egyik fiókját tehát éppen ide kellene felállítani! A fiók megalakítására bro. Kemény Kálmán öméltóságát kellene megnyerni, mi ha sikerül, úgy az itteni magyarság ügye a legjobb kezekbe lenne letéve! Egy ily vezető mellett megalakult fiók egylet az itteni összes magyarság tömörítésére, nemzeti önérzetének felébresztésére és fejlesztésére sokat, nagyon sokat tehetne!

És most engendje meg a t. bizottság, hogy vizatérhessek újra Görgényszentimréhez, e minden tekintetben szerencsétlen községhez, miután én e község jövőjéért, tekintve szép múltját, nagyon, de nagyon érdeklődöm!

A mint már fennebb is megemlítettem, itt Görgényszentimrén áll legrosszabbúl a magyarság ügye, mit növel még az is, hogy iskolái legelhagyatottabb állapotban vannak. A felekezetek szegények s így vajmi keveset tehetnek iskollájuk felvirágoztatására, ha szintén akarnának is! Tehát ezektől ezért is, még a már előbb elmondott okból is, a magyarság ügyének jobb helyzetbe terelésére mit sem várhatunk! Itt egyedül az állammi iskola lenne hivatott legtöbbet tehetni, nem csak a magyarság, hanem a magyar állam eszme terjesztése körül is! Ilyen körülmények közt azonban, mint a milyenek közt irtam, hogy jelenleg is teng, teljes lehetetlen! Az állami

iskolát tehát, mely kilencz év alatt életre valóságát a mostoha körülmények daczára is, már többször bebizonyította, állandó, alkalmas épülettel és több tanerővel kellene ellátni. Ha ez megtörténne csak néhány év, és biztos vagyok, hogy a jótékony változás nemcsak e községben, hanem a vidéken is észlelhető lesz! Igen de az állami iskolának derék kir. tanfelügyelőnkön kívül más befolyásos szószólója nincs, sőt a felekezetek felsőbb hatóságai útján a közokt. kormánynál megbuktatására törnek, s így annak felépítése egy évről a másikra halasztatik, nem gondolva meg, hogy ez által a magyarságnak mekkora vesztesége van, Miután az állami iskolába a magyarság és a magyar állam eszme szolgálatára egy hatalmas eszközt látok, bátor vagyok kérni a mélyen t. bizottságot, hogy annak felépítését és kelő tanerőkkel ellátását a Nagyméltóságú közoktatási kormánynál támogatni kegyeskedjék; mi ha megtörténik, bizonyára a kívánt eredmény sem fog elmaradni!

Nagy szolgálatot tehetne még az itteni magyarságnak egy kis dedóvó felállítása is, mi az állami iskola mellett, annak felépülése után, igen könnyen lenne keresztül vihető!

Mélyen tisztelt bizottság! Ime, ezekben, kívántam megismertetni a Görgényszentimre és vidékén lakó magyarságnak elszomorító helyzetét, rámutatva egyúttal ezzel szemben a mentő eszközökre is, - mikre midőn a mélyen t. bizottság figyelmét felhívni és itteni magyarság ügyét meleg pártfogásába ajánlani bátor vagyok, részemről szolgálataimat a m. közm. egyesületnek mindég és mindenben a legnagyobb készséggel ajánlom fel, s ígérem, hogy úgy is mint tanító és magán ember, úgy is mint a görgényi fiók tanító-egylet elnöke a hazafias egyesület eszméjét terjeszteni és részére minél több hivatást szerezni egyik legszentebb kötelességemnek fogom ismerni; s ha az egyesület részéről bárminő megbízatást is fogok nyerni, mindig a legpontosabban és a leglelkiesmeretesebben hajtandom végre!

Ügyünket a mélyen tisztelt bizottság becsületes jóindulatába ajánlva, maradok, alázatos szolgálója

Görgényszentimrén, 1885. Mártius hó 2,

Pallós Albert
állami isk. Tanító

Verso: Vett. 7. III. 1885

Onoratalui comitet încredințat cu întocmirea statutului
Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania, Cluj

Solicitarea prea onoratalui comitet din ziua de 17 ianuarie anul curent am primit-o cu poșta de azi, la care răspund prin cele de mai jos.

Sunt convins că prin această "solicitare" se urmărește, pe de o parte, ca sentimentul patriotic amintit în ea să fie răspândit într-un cerc cât mai larg, iar, pe de altă parte, onoratul comitet dorește să cunoască relațiile naționale din diferite ținuturi și, prin aceasta, să știe unde ar fi necesară sprijinirea cât mai urgentă a asociației culturale deja înființate. Descriu pe scurt relațiile naționale de la noi, arăt necazul care împinge maghiarimea din acest ținut la pieire și prezint mijloacele prin care aceasta ar mai putea fi salvată.

Gurghiul și, dintre satele aparținând odinioară acestuia, Adrianul, au avut pe vremea principilor o populație în întregime maghiară, iar celelalte sate, cu locuitori puțini, au fost pe jumătate maghiare. Această stare de lucruri a existat și în anul 1735, când domeniul Gurghiu a ajuns în mâinile familiei Bornemisza¹⁸⁷. Puțin timp după aceea, populația maghiară a început să scadă, iar cea românească să sporească în detrimentul celei dintâi, atât în Gurghiu cât și în împrejurimi. În aceste împrejurări s-a putut întâmpla ca aproape jumătate din populația Gurghiului, cât și Adrianul - odinioară în întregime cu populația maghiară - cât și satele învecinate, au devenit sate cu populație în întregime românească. Familiile maghiare de odinioară: Rákoczi, Fehér, Farkas, Balogh, Ilyés, Király au rămas doar cu numele, astfel urmașii lor se consideră deja români!¹⁸⁸

Românizarea nu s-a oprit, ea continuă. Pretutindeni elementul românesc se ridică peste măsură deasupra elementului maghiar în mod periculos. Majoritatea reprezentanților oficiali sunt români, în frunte cu preoții lor, în timp ce preoții maghiari - nici cel reformat, nici cel catolic - nu sunt membri ai reprezentanței comunale. În asemenea împrejurări, orice problemă ce se pune în fața reprezentanței comunale, și care urmărește apărarea intereselor maghiarimii, nu este votată de majoritatea românească și astfel nu poate fi aplicată niciodată.

România stăpânește aici, pe când înainte, ungurul era stăpân. Aici românul s-a așezat doar pe furis (Aceasta-i situația de aici).

Ar putea întreba cineva de unde provine această situație ciudată. Răspuns: izvorul acestei situații ciudate îl constituie indolența maghiarimii. Ne-am împuținat foarte mult și ne-am sărăcit. La toate acestea contribuie și faptul că nu suntem suficient de uniți. Din motive mărunte, confesionale, un maghiar este dușmanul celuilalt maghiar. Drept urmare, am fost nevoit să constat de mai multe ori că o confesiune s-a solidarizat cu românii tocmai pentru respingerea problemei ridicate în interesul maghiarimii. Amintesc doar un caz: în cursul anului trecut am pus problema înființării unei grădinițe, eventual al unui orfelinat și, deși câțiva reprezentanți mai luminați ai maghiarimii și judele au sprijinit propunerea - iar eu m-am oferit să-l conduc un an sau doi împreună cu soția mea, fără nici o plată permanentă -, gelozia confesională, aliată cu românimea, a răsturnat acest proiect, în orice caz salutar pentru maghiarime.

După pregătiri îndelungate am reușit să înființez în anul 1880 cu ajutorul unor amici, o societate de lectură. Scopul principal a fost să dizolvăm disensiunile confesionale, pe de o parte, iar, pe de altă parte, să-i concentrăm pe maghiari, să-i îndemnăm la unitate. Societatea funcționează și în prezent dar scopul nu l-am atins în întregime întrucât anual sunt nevoit, pur și simplu, să cerșesc membrilor ei să participe. Nici unul dintre cei trei preoți [maghiari] ai comunei noastre nu este membru al acestei asociații cu scop patriotic. Cauza situației triste o constituie fricțiunile confesionale, care provin de la preoți. Este de la sine înțeles că în asemenea împrejurări, românimea mai ales se extinde și câștigă influență, în detrimentul elementului maghiar!

Ar fi de mare folos, mai ales pentru viitor, dacă s-ar prezenta altfel problema noastră școlară dar, din păcate, suntem în aceeași situație ca și cu celelalte probleme. Și în fața acestei probleme se pun piedici datorate geloziei confesionale și, ca urmare, nu se pot obține nici rezultate, nici dezvoltare, nici măcar o situație la nivelul perioadei respective!

Întrucât în anul 1876 școala primară din comună [Gurghiu] s-a înființat într-un local închiriat, cea mai mare parte a copiilor maghiari au frecventat școala românească! Am așteptat multe de la școala de stat, dar nici aceasta nu a putut realiza multe deoarece era stopată în activitate, pe de o parte de atacurile răuvoitoare ale confesiunilor,

iar, pe de altă parte, din cauză că nici în ziua de azi nu dispune de un local corespunzător, permanent și timp de nouă ani a fost nevoită să se mute dintr-un local închiriat în altul, și nici pe viitor nu are o perspectivă mai bună!

Aceasta este imaginea situației sociale a Gurghiului unde, pe lângă problema școlară în stagnare, peste tot și în toate, vedem elementul românesc preponderent în ascensiune spre putere, fără să amintim să societatea noastră este împresurată de jur împrejur de elemente străine, cu intenții dușmănoase, dintre care o parte gravitează spre Germania mare și dă ca exemplu tineretului, viața lui Stefan Ludwig Roth, împușcat în 1849 la Cluj pentru agitație și instigare împotriva maghiarimii, iar cealaltă parte se întreține cu sentimente daco-române și se însuflețește cu Horea, Cloșca și Crișan et comp.

La ce ne putem aștepta în această situație și în aceste împrejurări decât la dispariția totală a maghiarimii de aici, care se luptă pentru existența sa zilnică, fără să-i pese de soarta sa viitoare! E posibil oare ca marea națiune maghiară să ajungă în situația ca străinii și dușmanii să ajungă la putere, la preponderență, în moștenirea glorioșilor rakoțești sau, pentru a mă explica mai plastic: în cuibul vulturilor să țipe bufnițele?! Potrivit părerii mele modeste, nu! Si sunt convins că nu se va permite aceasta.

Maghiarimea de aici, ajunsă în această situație și din cauza sărăciei provocate de schimbarea relațiilor de proprietate, trebuie salvată de la pieire cât timp se mai poate, cât nu este încă prea târziu! În această privință eu aștept multe din partea Asociației culturale maghiare și consider că această speranță nu este în van. De aceea îndrăznesc să vă enumăr mijloacele salvatoare!

Din situația etnografică a Gurghiului și a ținuturilor sale am amintit doar atât că este înconjurat de elemente străine: românești și săsești. Centrul întâlnirilor și sfaturilor celor două elemente străine este Reghinul. De aici se emit, într-o direcție Schulverein-urile¹⁹⁰, iar, în altă direcție, toate eforturile în interesul daco-românismului. Deci, acest oraș s-a orientat spre distrugerea ideii de stat maghiar și este un focar principal de microbi! De aceea, o filială a Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania trebuie înființată tocmai în acest oraș! Pentru înființarea acestei filiale ar trebui câștigat domnul baron Kemény Kálmán și, dacă ar accepta, problema maghiarilor de aici s-ar afla în cele mai bune mâini! O filială înființată cu un asemenea conducător ar putea face mult, foarte mult, pentru unirea tuturor

maghiarilor de aici, pentru trezirea și dezvoltarea sentimentului lor național!

Permiteți-mi, onorat comitet, să revin la Gurghiu, la această comună nenorocită din toate punctele de vedere, al cărei viitor mă preocupă foarte mult!

După cum am mai relatat, aici la Gurghiu, problema maghiară se află în situația cea mai grea, la care contribuie și faptul că școlile sale se află în starea cea mai deplorabilă. Confesiunile sunt sărace și, chiar dacă doresc, nu pot să facă decât puțin pentru înflorirea școlilor lor! Din aceste motive, cât și din cele enumerate, nu ne putem aștepta din partea lor să contribuie prea mult la îmbunătățirea problemei maghiarimii. Aici doar școala de stat are menirea să facă cel mai mult, nu numai pentru maghiarime, ci și pentru răspândirea ideii de stat maghiar.

Însă, în împrejurările pe care le-am menționat mai sus, este cu totul imposibil! Deci, școala de stat, care timp de nouă ani și-a dovedit viabilitatea în ciuda împrejurărilor vitregi, trebuie dotată cu un local permanent, corespunzător, și cu mai multe cadre didactice. Dacă acest lucru s-ar înfăptui, sunt convins că influența binefăcătoare se va observa nu numai în comună, ci și în împrejurimi! Dar școala de stat nu are nici un alt purtător de cuvânt cu influență, în afara revizorului nostru școlar, ba mai mult, ideea este stopată pe calea oficialităților confesionale și astfel ridicarea școlii se amână de la un an la altul, fără a se gândi la prejudiciul pe care-l provoacă maghiarimii.

Întrucât văd în școala de stat un instrument enorm în slujba maghiarimii și a ideii de stat maghiar, îndrăznesc să solicit onoratului comitet să sprijine la înaltul Minister al Învățământului [ideea] construirii școlii și dotării ei cu cadrele didactice necesare. Dacă se va realiza, nu vor întârzia nici rezultatele! Ar fi de mare folos pentru maghiarimea de aici și o grădiniță care s-ar putea înfăptui ușor după realizarea școlii de stat!

Prea onorat comitet! Am dorit să vă prezint starea dezolantă a maghiarimii din Gurghiu și împrejurimi, arătând totodată și mijloacele salvatoare asupra cărora atrag atenția onoratului comitet. Atrag atenția și asupra problemei maghiarimii de aici, pe care o recomand ocrotirii d-voastre. Îmi ofer serviciile asociației culturale întotdeauna și în toate problemele. Promit, în calitatea mea de învățător, de persoană particulară sau de președinte al filialei Gurghiu a Asociației Învățătorilor, să răspândesc ideea acestei asociații

patriotice și să consider o datorie sfântă câștigarea unui număr tot mai mare de adepți. Dacă voi primi vreo sarcină din partea Asociației o voi îndeplini întotdeauna cu cea mai mare corectitudine și însuflețire.

Recomandând problema noastră bunăvoinței prea onoratului comitet, rămân prea umilă slugă

Pallos Albert
învățător la școala de stat

Gurghiu, 2 martie 1885
Verso: Primită: 7.III.1885

67

1885 martie 3, Câmpeni

Szám 3 - 1885/elń.

Méltóságos Báró főispán Úr!

Vonatkozással méltóságos Báró úrnak múlt 1884, évi május 13-án 65, elńöki szám alatt tisztelt a Hóra és Kloska ünnepélyek megtartását célzó ügybeni eljárás és magatartást bölcsen szabályozó rendeletre, van szerencsem az eddigi lezajlott eseményekről, valamint személyem és eljárásom netalán gyanúsító nézetek eloszlátása tekintetéből jelentésemet megtenni az alábiakban.

Idézett és tisztelt rendelet vételétől első sorban mint igaz hazafi, hű tisztviselő, egészségi és anyagi áldozatot, éjjelt nappalt egybe téve, semmit sem kiméltem, hogy a román túlzók szándékát kitudjam, s annak kivitelét megíúsítsam.

Tapasztalataim és fölfedezéseimről minden esetben, minden alkalommal jelentésemet megtettem.

Miután Méltóságos Báró úrnak idei február 20-án 2529. sz. alatti jelentésemet a 8 csendőr kiküldése iránt megtettem, s mielőtt arra az idei február 24-én 30. szám alatti rendeletet vettem, eközben február 25-én estve 7-órákor csendőr főhadnagy Kovátstól távirati fölhívást kaptam, hogy még azon éjjel Abrudbányára bemenjek.

Ezen fölhívásnak a kényes ügy érdekében engedve, még az éjjel be menve, az aubrdbányai polgármester Diószeghi Lajosnál szolgabíró Damó Vilmos és csendőr főhadnagy Kovácsot az ügyben értekezni találtam. Már csak nem megállapított tervüket, miután előadták, hallva az ünnepélyre vonatkozó nézeteiket, a belügyminister eő Nagyméltóságához intézendő táviratot magam is, mint az ügy érdekével nem ellenkezőt, elfogadta.

Itten hódoló tisztelettel megjegyzem, hogy midőn ezen nézeteiket elfogadtam, világért sem volt szándékom előljáráim rendeletét mellőzni; mit bizonyít azon körülmény, hogy már február 26-án, szintén 2529, sz. alatti jelentésemmel a táviratot másolatban terjedelmében beterjesztettem.

Ha azonban, daczára hű és hazafias köteléssegem ez iránybani teljesítése, eljárásom, Méltóságos Báró úr által rosszaltatik-kegyes elnézését kérem.

Idei február 24-én, miután már meggyőződve voltam, hogy minden felé és így járásombán is február 28-án minden templomban tisztelet tartatik: Albákon, a Hóra házához emléktábla szándékoltatik tétetni, éjjel nappal éber figyemmel voltam, a tudomásomra jött, hogy a vendéglőben ez estve helybeli ügyvéd Dr. Todea Absolon vezetése alatt, sör ivás mellett, többen jelen vannak, gyakornokkal 11 óra tájban be mentem, egy asztalhoz leülve rögtön észleltem, hogy ott létem őket szabadtársalgásukban akadályozza, s így talán engem s gyakornokomat kizavarandók, ágitátor gör. keleti tanító Korkes Miklós, szohodoli gör. keleti lelkész, Motora Miklós jog gyakornokomat szavakkal sértegetni kezdették. Ezt látva, hogy némileg gondolkozásuknak szavakban szabad folyást engedjek, egy mellék szobába bementem, hova jog gyakornokom, topánfalvi bírő és körjegyző velem bejött.

Mielőtt azonban általuk elfoglalt szobából a másikba átmentem volna, a csendőr őrmestert fölhívtam, hogy a csend és rend fentartásáért csendőröket hozzon, ki rögtön harmad magával megjelenve, a vendéglősnek a további italadását be tiltotta, és ottan levőket jó magaviseletre fölhívta.

Erre Dr. Todea Absolon fölálva, egy szónoklat tartásával a többi megjegyzésre méltók között ezeket mondá:

“A románok a magyarok által teljesen el vannak nyomva; az eléhezett magyarok minden hivatalt maguknak foglaltak le; oláh kenyeren hizlalják magukat; az oláh “nemzet” a magyarokkal soha kibékülni nem fog: a 3 millió román nem fél a magyaroktól ha még 8

millió is volnának: nekem csak egy liter pálinkámba kerül a szembe merek állani 100 csendőrrel is”.

Miután ezen szavak elhangzottak a 3 csendőr jelenlétében, az egész társaság szétesztelt a igy vége lett.

A csendőr főhadnagy múlt hó 25-én éjjel ide meg jöven, és miután elegendő csendőri erő volt s ez által még kéretett, látva a túlzó ágítatorok azt s miután a csendőr főhadnagy személyesen egy pár intézővel beszélt és általa Topánfalva figyelemmel tartatott, nekem sikerült a járásban a jegyzőket, bírakat komolyan felelőssé téve odahatni, hogy sehol a járásomban február 28-án templomozás nem történt s minden tüntetés, avagy össze kocczanas nélkül a nagy nap lefolyt.

Albák községét és Hóra - jelenben egy szomszédja által instálónak használt - házát, joggyakornokom és 10 csendőr által megszálvá tartottam, s igy nem sikerült semmi tüntetést tenni.

Görög keleti esperestet föl hívtam, hogy febr. 28-án templomozást ne tartson.

A csendőr főhadnagy távirati kérése folytán az érsekségektől a templomozás meg nem tartása iránt az esperestek rendeletet vettek, azonban azt mostis, mint mindig, oly későre vették, hogy a miatt, ha más erélyes intézkedést nem tettünk volna, a rendelet miatt az megtartathatott volna.

Jelen hó 1-én vasárnap lévén, szintén felügyelet volt, hogy az nap semmi gyászmisés isteni tisztelet, avagy tüntetés ne legyen. Járásomban a Hóra és Kloska 100-dos ünnepély minden tüntetés nélkül folyván letarthatni attól, hogy azt megtartani jelen hó 12 én kísérlük meg midőn nékiek február 28-ájuk van. De ha ez meg nem történék is, tekintettel arra, hogy személyemre s itteni kevés magyarságra az ingerültség szerfölött nagy, s társadalmilag összeütközés lehet, alázatos tisztelettel kérem Méltóságos Báró urat intézkedni, hogy 10 csendőr legalább 2 hónapig itt hagyassék.

A katonaságnak kirendelését tárgyazó rendeletet véve, tudomásul vettem, azonban látva, hogy a csendőrök és főjagnagy erélyes föllépése bizton eredményre vezet az agítatorokkal szemben és látva azt, hogy a lakosok béke és munka szerető része előtt egy maga föllépése, tapintatos eljárásom és szolgabirói tekintélyem elégséges és tüntetés nem lesz, azt igénybe venni nem szándékoztam, mert tudatában voltam annak, hogy a katonaságnak tartása főleg a szegény népet tarhelné: nem gondoltam helyesnek ebben is a gyűlöletet egy pár évre fölébreszteni.

Alázatos tisztelettel lévén Méltóságos Báró főispán úrnak
alázatos szolgája:

Zudor Ákós
szolgabíró

Topánfalván 1885, évi Március 3-án

Verso: Vett. március 6/1885. 30-1885. Szám főispán

Fond: Prefectura județului Turda-Arieș, Comite suprem nr. 30/1885, f. 4-5.

Traducere:

Nr. 3/1885/prezidial

Onorate domnule baron, comite suprem!

Referitor la ordinul domnului baron nr. prez. 65 din ziua de 13 mai 1884 privind măsurile și atitudinea ce trebuie adoptată cu prilejul aniversării lui Horea și Cloșca, doresc să vă informez, în cele ce urmează, despre cele petrecute până în prezent și pentru a risipi orice eventuală bănuială asupra măsurilor mele.

De la numitul ordin, ca un adevărat patriot și ca un funcționar conștiincios, neprecupețind nici sănătatea nici sacrificii materiale, ziua și noaptea am făcut totul pentru a descoperi intențiile extremiștilor români și pentru a le zădărnici.

În toate situațiile v-am raportat constatările și descoperirile mele.

După ce am înaintat domnului baron raportul meu nr. 2529 din 20 februarie, referitor la trimiterea celor 3 jandarmi, la care am primit ordinul nr. 30 din 24 februarie anul curent, în seara zilei de 25 februarie, la ora 7, am primit de la locotenentul Kováts o telegramă prin care cerea să plec în aceeași noapte la Abrud.

Plecând în aceeași noapte la Abrud, i-am găsit consfătuindu-se în acea problemă delicată pe primarul Dioszegi Lajos, judele Damo Vilmos și locotenentul de jandarmi Kováts. După ce mi-au prezentat proiectele lor și am auzit părerile în problema aniversării, am fost și eu de acord cu înaintarea telegramei la domnul ministru de interne.

Notez că nu am intenționat pentru nimic în lume să neglijez ordinul predecesorilor mei, fapt dovedit prin aceea că, în 26 februarie, tot sub nr. 2529, am înaintat copia telegramei.

Dacă, în ciuda activității mele patriotice și fidele domnul baron nu mă apreciază, îl rog să mă scuze.

În 24 februarie eram deja convins că în toate părțile, așa-și în plasa mea, în 28 februarie se vor ține, în toate bisericile slujbe religioase; în Albac urma să se pună o placă comemorativă pe casa lui Horea și eram foarte atent atât ziua cât și noaptea. Am fost informat că în aceeași seară mai multe persoane, sub conducerea avocatului dr. Avesalom Todea¹⁹¹, se întâlnesc în restaurant. Împreună cu practicantul meu am intrat în restaurant în jurul orei 11, și ne-am așezat la o masă, dar am observat imediat că prezența noastră îi deranjează; crezând că ne vor îndepărta, învățătorul ortodox Nicolae Corcheș și preotul ortodox din Sohodol, Nicolae Motora, au început să-l insulte pe practicantul meu. Văzând acestea, am intrat într-o cameră alăturată împreună cu practicantul meu, cu judele din Câmpeni și notarul cercual.

Înainte de a trece în cealaltă cameră, i-am cerut locotenentului de jandarmi să ia măsuri pentru menținerea liniștii și ordinii. Acesta a interzis imediat vânzarea băuturilor alcoolice și i-a adus la ordine pe cei prezenți.

La aceasta, dr. Todea Avesalom s-a ridicat și a ținut un discurs, spunând printre altele:

“Românii sunt oprimați cu totul de către unguri; ungurii flămânziți au ocupat toate funcțiile, se îngrașă cu pâine românească; “națiunea” română nu se va împăca niciodată cu ungurii; cele 3 milioane de români nu se tem de unguri, nici dacă ar fi 8 milioane; eu am nevoie doar de 1 litru de țuică și îndrăzesc să înfrunt 100 de jandarmi”.

După acest discurs, în prezența celor 3 jandarmi, adunarea s-a împrăștiat.

Comandantul de jandarmi a venit în noaptea de 25 luna trecută și, după ce au existat suficiente forțe, a vorbit personal cu câțiva agitatori, a ținut Câmpeniul sub observație; eu am reușit în plasa mea să-i determin pe notari și juzi să ia măsuri ca în 28 să nu se țină slujbe religioase și sărbătoarea să se desfășoare fără ciocniri.

Albacul și casa lui Horea, folosită în prezent ca grajd de către un vecin, au fost ocupate de practicantul meu și de 10 jandarmi, astfel nu s-a putut ține nici un fel de manifestație¹⁹².

Am cerut protopopului ortodox să nu țină slujbă religioasă în ziua de 28 februarie.

Urmare telegramei comandantului de jandarmi, mitropoliei au dispus protopopilor să nu țină slujbe religioase, dar au fost anunțați atât de târziu încât dacă nu luam noi măsuri acestea s-ar fi ținut¹⁹³.

În ziua de 1 luna curentă s-au luat din nou măsuri pentru a nu se țină slujbe religioase sau alte manifestatii.

Aniversarea centenarului lui Horea și Cloșca desfășurându-se în plasa mea fără nici un fel de manifestație, neținând cont de faptul că ei doresc să sărbătorească evenimentul în ziua de 12 luna curentă, deși ziua în cauză era 28, având în vedere că atât eu cât și puținii maghiari de aici nu suntem suferiți, s-ar putea întâmpla ciocniri; de aceea vă rog, domnule, luați măsuri ca măcar 10 jandarmi să staționeze aici două luni.

Văzând că intenția fermă a comandantului de jandarmi și a jandarmilor are efecte sigure asupra agitatorilor și văzând, totodată, că este suficientă intervenția mea pentru a nu se țină manifestații, nu am intenționat să iau în considerare intervenția jandarmilor căci am fost convins că întreținerea armatei va apăsa în primul rând asupra populației sărace, de aceea, nu am vrut să trezesc ura pentru câțiva ani.

Fiind cu deosebită stimă, al domnului baron, comite suprem

Slugă umilă,
Zudor Ákos
pretor

Câmpeni, 3 martie 1885

Verso: Primit martie 6 Nr. 30-885/Comite suprem

másolat szám/k.h.
Csendőrkerület Kolozsvártt
Topánfalva 1885, mártius 5.

Hason szám alatt megelőzőleg előterjesztett napi jelentésem kapcsában, a lezajlott Hora-Kloska féle tüntetési mozgalmak alkalmával szerzett személyes észleleteimről, valamint az itteni állapotokról, következő részletes jelentést terjesztem elő:

Kétséget sem szenved, hogy a Hora-Kloska féle tüntetési mozgalmakat a dáco-román túlzók azon titkos egyesülete készítette elő, mely már évek óta izgat és bujtogat az oláhok által túlnyomóan lakott megyékben. Ezen egyletnek működő tagjai tapasztalat szerint az összes oláh ügyvédek, papok és tanítók országszerte, ellenben titokban pártoló tagjai-kevés kivétellel-azon oláh származású tisztviselők is, kik köz-vagy állam szolgálatban állnak, látszólag a magyar állam eszmét szolgálják, titokban pedig annak kijátszására törekszenek. Mindezekről 7 évi csendőri szolgálati időm alatt volt alkalmam számtalanszor meggyőződni, s e részbeni észleleteimet esetről esetre be is jelentettem.

Hogy az oláh túlzóknak Hora és Kloska emlékét elhatározott szándéka volt ország szerte megünnepelni és a néppel megünnepeltetni, azt a hónapok óta folyó nagy szabású előkészületek teljesen igazolják. E cél elérése érdekében kéz alatt fölhívások köröztettek országszerte, nem különben Hora és Kloska emlék szobrainak létesítése érdekében pénz gyűjtőivek köröztetvén, a mint látszik, e célra annyi pénz gyűlt be, hogy abból a Budapesten tényleg elkészült szobrok költségeit fedezhették is. Végül, hogy a román túlzók az összes görög keleti papságot megnyerték volt gyász isteni tisztelet tartására, bizonyítja azon körülmény, hogy az esperesek titokban utasítottak is kerületük papjait a gyászmisék megtartására, melyek a hatóságok minden tiltakozása daczára is bizonyosan megtartattak volna, ha itt, ott karhatalmi intézkedések nem történnek és az egyházi főhatóságok, habár későre is, főpásztori levéllel útját ne állják ennek.

A vidék szerte megindult mozgalmak, hogy minden összeültkezés nélkül fojtattak el, arra nézve nagyban befolyt a hatósági főnökök t.i. Zudor Ákos és Damó Vilmos szolgabírák, nem

különben Diószeghy Lajos polgármester úrak bölcs mérséklete és eszélye, kik minden befolyásukat és ügyességüket a bujtógatók elszigetelésére fordították, és az amint a következmények megmutatták, sikerült is nekik; nem tagadható azonban, hogy eme működésük által a vidék összes bujtógatói személyében hosszú időre kérlelhetetlen ellenséget szereztek maguknak.

Megelőző jelentésem kiegészítése végett szükségesnek vélem szerzett észleleteimet a legaprobabb részletekig bejelenteni, hogy az itteni állapotoknak hű képét adhassám.

1) A helybeli kir. járásbiróság úgy is mint hatóság, úgy is mint a magyar állam eszme képviselője - e tisztán oláh ajkú vidéken a mozgalom egész ideje alatt magát a legnagyobb közönnyel viselte Loyczel Ferencz kir. járásbíró egy félénk öreg úr, ki az egész idő alatt annyira tartózkodó és semleges magaviseletet tanusított, hogy komoly válság beálltával, reá egy általában számítani nem lehetett volna. Muntyán Döme kir. aljársbíró és Decianu György bírósági végrehajtó, mint tős gyökeres oláhok, magukat inkább kihívólag, mint semlegesesen viselték: egy szóval az itt székelő bíróság személyzetének hazafias szolgálatára komoly esetekben számítani egy általában nem lehet.

2) A helyben székelő szolgabiróságnál csupán a szolgabíró Zudor Ákós és a közigazgatási gyakornok Szemerai Gyula magyarok, ellenben a segédszolgabíró Vlászta János oláh, az irnok Stáry Robert pedig cseh származású, kinek anyja 48-ban Jánku oláh népvezér menyasszonya volt, s az oláhokkal benső viszonyban is van, politikai ügyekben tehát mind kettő megbízhatatlan.

3) Az összes körjegyzők és községi bírák kivétel nélkül oláhok és megbízhatatlanok, kiket csak egy olyan tapintatos és erélyes tisztviselő képes befolyásolni és kézben tartani, mint Zudor Ákos szolgabíró úr.

4) A görög keleti papság itt vidék szerte a román túlzók kezében van és a magyar állam eszme kérlelhetetlen ellensége, ellenben a gör. cath. papság csendesebben viseli magát és tüntetéstől is tartózkodik.

5) A dákorománok legveszélyesebb agitátorai ezen a vidéken a következők:

Valamennyi gör. keleti esperes és továbbá Dr. Filip abrudbányai ügyvéd, Candrea Géraszim és Dr. Todea Absolon topánfalvi ügyvédek, utóbbi a szászrégeni kir. aljársbíró Cseteczan veje, nem különben Kaján Simon és Dr. Balinth vöröspataki orvosok, Popescu

Amos vöröspataki körjegyző, Andreka Mihaila és idősb Korkes Nicolae Topánfalván lakó 48-as tribunok, Enyedi aliás Ajudán Klement államilag segélyezett oláh néptanító, ki mindig nemzeti viseletben jár és annyira fanatikus dákoromán, hogy a népet nem egyszer nyilvános helyeken is izgatja és politikai nézeteit gyakran magyarok jelenlétében is kihívó szemtelenséggel fitogtatja.

6) Alakult itt helyben a múlt évben egy oláh dalkör, melynek elnöke Candrea Geraszim és karmestere ifj. Korkes Nicolae néptanító tehát éppen azok, a kik legveszedelmesebb bujtógatói a népnek. A dalkör alapszabályai Belügyminister úr ő nmlga által is jóváhagyattak, minthogy azonban eme dalegylet eredeti hivatásától eltérőleg inkább cultiválja az állam ellenes politikai tanokat, mint az ártatlan oláh népdalokat, azonnali főszozlátása igen kívánatosnak mutatkozik. Tudomásomra jutott ugyanis, hogy évi hanuár 13-án ezen oláh dalkör elnöki beszéddel egybekötött concertet rendezett, melyen az itteni kevés magyarság is rézt vett. Úgy az elnöki beszéd, mint a karmester által "őrült pathossal" és több helyen tetszés szerint bővitve elszavalt oláh nemzeti költemény másolatát ide csatolom.

A concert mindaddig csendesen folyt, míg a fanatikus oláh tanító nem kezdett szavalni, ki az előadott költeményt a magyarokat mélyen sértő kifejezésekkel bővitvén ki, különösen a költemény végén az Istenhez való fohászkodást oly gyűlöletet tanúsító és kihívó hangon szavalta, hogy a magyarok teljes felháborodással voltak kénytelenek azonnal távozni, míg a kir. járásbíró és aljárásbíró családjukkal együtt mind végig ott maradtak, a szavalat alkalmával a jelen volt összes oláhok tüntetőleg fordultak a magyarok felé, mi által azokat mintegy bosszantani akarták - megjegyezni kívánom, hogy ezen concert megtartására éppen azon napot választották ki, az itteni oláh corifeusok, midőn Zudor Ákos szolgabíró úr Szkerisorán bíró választással volt elfoglalva, ki ha akkor itthon lett volna, bizonyára azonnal szétoszlátja ezen államellenes jelleget öltött előadást, míg ellenben, hogy a kir. járásbíró és kir. aljárásbíró személyeitől az oláhok mit sem tartottak, és ők mit sem tettek ezen előadás megakadályozására, bizonyítja azon körülmény, hogy a concertben mind végig jelen voltak és ott a magyarokat annyira megsértő agitátorokkal kedélyesen mulattak.

7) Tudomásomra eset az is, hogy a vidékeken a magyar állam eszme ellen bujtogató s részben Bukarestben, részben N. Szebenben készült emlék iratok, röpiratok s többféle népies

olvasmányok forognak közkézen, ezek közül csupán egy Nagy Szebenben 1883-ban kiadott "emlékiratot" sikerült kézre kerítenem, mely francziás kifejezésekkel iratván csak is az előkelőbb oláhok tudják olvasni. Ezen könyvet szintén fölterjesztem oly jelentéssel, hogy ilyen és ehhez hasonló könyvek erősen elcsomagolva igen sokszor érkeznek mindig más czímen a helybeli postahivatalhoz, melyeket az oláh származású Chirtop postamester (Andréka Mihaila 48-ás tribun sógora) szokott a legnagyobb titokban szétszítani.

Megjegyezni kívánom, hogy ezen postamester a ki határozottan az oláh agitátorok szolgálatában áll, és a távirdát is kezeli, amint tényleg meg is győződtem, sógora útján az ide érkező és innen feladott állam-táviratokat elárulta, úgy hogy a tüntetési mozgalmak egész ideje alatt minden oláh tudta, hogy felülről minő intézkedések történtek, s e miatt kénytelen is voltam Belügyminister ő nmlgának a távirda megbizhatatlanságát egy táviratomban bejelenteni. Eme körülmények folytán, s tekintve a gyakran előfordulható államellenes mozgalmakat, a legfelsőbb szolgálat érdekében elődázhatlan szükségesnek mutatkozik a helybeli posta és távirda hivatal államosítása, élén egy magyar tisztviselővel.

8) Bizalmas közlések után arról értesültem, hogy e vidékből évenként több titkos megbizott megy ki Romániába útlevelel, honnan pár hó múlva államellenes könyvek és röpiratokkal megrakodva tér vissza; innen származik az alsóbb néposztály folytonos bújtogatása és az oláh papok, néptanítók ros sz befolyása a népre, mert az ezekben kifejezett ideális eszmék elvakítják és fanatisálják őket. Igen kívánatos volna a Romániából hazatérő honpolgárokat az illető határszéleken fokozott elővigyázattal ki motozni és a birtokukban talált minden iratot tőlük elkobozni, valamint ez okból velük szemben az útleveleket is megszorítani.

9) A fennebbi pontokban vázolt fontos körülmények egyfelől, a gyakran ismét megújúlható állam ellenes mozgalmak másfelől, kötelességemmé teszik a hatóságoknak is utolsó időkben gyakran előhozott azon kívánságát kifejezni, illetve a létező állapotokat tekintetbe véve, evel saját meggyőződésemet is azonosítani az aránt, hogy ide Topánfalvára elődázhatlan szükségesnek mutatkozik egy vagy két vadász gyalog század állandó áthelyezése, mi által minden előforduló esetben erős támasza lenne a hatóságoknak állam ellenes mozgalmakat rögtön elfojtani, s a köznyugalmat általában minden külbefolyás ellen biztosítani. A katonaság és tisztikara elhelyezésére itt igen alkalmas kincstári lakások is vannak, tehát e

tekintetben akadály egyáltalán nem forogna fenn, szintúgy van alkalmas gyakorló tér is és megfelelő czéllövő hely.

E tárgyban különben maga az érdekelt közigazgatási hatóság érdemleges fölterjesztést fog tenni, én e helyen inkább állampolitikai szempontból tartottam szükségesnek ere is kiterjeszkedni az előfordulható mozgalmakkal szemben elővigyázatból ezen katonai áthelyezés szükséges voltát véleményezni.

10) Előző jelentésemben előfordul a Hora szülő háza is, melyről a következőket jelenthetem: E ház egy alacsony, két rekeszből álló épület, mely most-mivel tulajdonossa nincsen - Bumb Nicolae által istálló gyanánt használtatik. Magassága 4 1/2, hossza 4 öl, szélessége 3 öl. A tetőzet rozszant deszka fedél. A ház keleti külső falán a következő jól olvasható nevek vannak bevésve ú.m. Remus Roska, Decian György (Topánfalvi kir. járás bírósági végrehajtó), Todea 1840 A.I. 1868 és T. M. stb. vannak egészen olvashatatlan nevek is. Ezekből kitűnik, hogy a fanaticus dakorománoknak e ház ma is kegyelet tárgyát képezi, és hogy állam szolgálatban álló egyének is szoktak oda zarándokolni, mint például a fennebb nevezett bírósági végrehajtó. E háztól nem messze lakó Nikolae Simion birtokába találtatott, az ott örökdő csendőrök által egy közép nagyságú mozsárágyú, mely azért lőn az izgatók által oda szállítva, hogy a Hóra házánál megtartani szándékolt ünnepélyességek alkalmával diszlővések tétessenek.

Ezen mozsár ágyú elkoboztatván, bünjelként a helybeli szolgabíróságnak adatott át, átvételi elismervény mellett.

Megjegyzem, hogy a minden irányban czirkáló csedőrök látása miatt sem a Hora szülő házánál, sem a vidék más pontjain nem mertek az agitátorok emlék ünnepélyeket rendezni, s így az e részben megindult mozgalmak minden legkisseb összeütközés nélkül fojtattak el.

Ide csatolom az abrudbányai őrsparancsnok által másolatba vett és Hora-Kloskát érintő költeményt, mely a jelentés szerint az abrudbányai reformatus lelkész kapujára függesztve találtatott múlt hó 28-ára virradólag.

11) Tapasztaltam, hogy a helybeli őrs oláh ajkú csendőrei névszerint: Fátyol István őrsvezető, Muntyán Kosztán és Szász Zenoviu csendőrök az itteni és vidéki veszedelmeseknek ismert oláh korifeusokkal túlbizalmasan vannak, mely körülmény zsbbasztólag hat egyfelől a szolgálatra, de másfelől politikai ügyekben megbízhatlanságuk miatt jó szolgálatukra számítani egyáltalán nem

is lehet. Ez okból kérem az előjáró kerületi parancsnokságot, őket ezen őrstől egy más, nekik megfelelő őrsre sürgősen elhelyezni és helyökbe tisztán magyar vagy német ajkú, de oláhul jól tudó csendőröket helyezni ezen őrsre.

Egyidejűleg jelentem, hogy addig is, míg ezen őrs a kért 3 főnyi erősítést megkapja, Zudor Ákos szolgabíró úr kérésére Látisz János és Bartolomeus Ferdinánd őrsbeli csendőröket fogom hátra hagyni erősítésként.

Fölmerült azon gyanú is, hogy az oláh papok a betiltott gyászmisét az ők naptáruk szerint február 28-án, mely nálunk mártius 12-ére esik, tartanák meg, melyet azonban, tekintve a másolatban ide csatolt főpásztori levél tilalmát, valószínűtlennek tartok, ha azonban még is itt ott megtörténnék, az illető lelkészek könnyen egyházi kereset alá foghatók, mivel mártius 12-ére az oláhoknak semmi olyan ünnepe nem esik, hogy azon napon isteni tisztelet tartása egyáltalán szükséges volna.

A másolat hitelül: Tóth Ferencz s. k. aljegyző főispáni iroda vezető.

Kováts s.k. főhadnagy

Verso: Méltóságos Báró Kemény György úrnak Torda Aranyos megye főispánjának/Tordán

N. Enyeden, 1885, mártius 14

A Topánfalva környékén közelebről lefolyt Hóra-Kloska féle államellenes tüntetési mozgalmak tárgyában a m. k. 1. sz. Csendőrparancsnoksághoz intézett részletes jelentésem másolatát, van szerencsém Méltóságodnak is előterjeszteni - betekintés és tudomás vétel végett.

Kováts s.k. főhadnagy

Traducere:

Copie/ Nr. 3

Circumscripția de Jandarmi Cluj

Câmpeni, 5 martie 1885

Ca urmare a raportului meu, înaintat cu același număr cu prilejul manifestărilor provocate de sărbătorirea lui Horea și Crișan, trimit următorul raport detaliat asupra situației de aici.

Nu încapă îndoială că manifestările sărbătoririi lui Horea și Cloșca au fost pregătite de acea asociație a extremiștilor daco-români care provoacă agitații și ațătări de ani de zile în comitatele locuite în majoritate de români. După cum s-a putut constata, membrii acestei asociații sunt avocați, preoți și învățători români din toată țara, iar aderenții lor, cu mici excepții, sunt acei funcționari români aflați în slujba statului, care pe față servesc interesele statului maghiar, iar în secret acționează împotriva lui. În cei șapte ani de activitate în jandarmerie am avut ocazia să mă conving de acest lucru iar observațiile mele le-am și raportat de la caz la caz¹⁹⁴.

Marile pregătiri care s-au făcut de luni de zile dovedesc intenția extremiștilor români de a sărbători în întreaga țară aniversarea lui Horea și Cloșca. În acest scop, s-au răspândit manifeste în întreaga țară, la fel și liste de subscripții pentru ridicarea statuilor lui Horea și Cloșca, și, după cum rezultă, au adunat atâția bani încât au putut acoperi cheltuielile celor două statui confecționate la Budapesta¹⁹⁵. Faptul că extremiștii români au câștigat de partea lor clerul greco-răsăritean este dovedit de măsurile luate în secret de protopopi pentru desfășurarea slujbelor religioase, care s-ar fi ținut în ciuda împotrivirii oficialităților, dacă ici-colo nu s-ar fi luat măsuri și dacă oficialitățile bisericești supreme nu le-ar fi oprit.

Desfășurarea mișcărilor fără incidente s-a datorat cumpătării înțelepte a oficialităților, și anume a juzilor Zudor Ákos și Damó Vilmos, cât și a primarului Dioszéggy Lajos, care și-au orientat întreaga influență și pricepere spre izolarea extremiștilor, ceea ce le-a și reușit, după cum s-a văzut, dar este cert și faptul că în persoana extremiștilor și-au găsit pentru mult timp dușmani neînduplecați¹⁹⁶.

În completare la raportul meu anterior, consider necesar să adaug amănunte pentru a putea prezenta o imagine fidelă a situației de aici.

1. Judecătoria de plasă locală, atât ca oficialitate cât și ca reprezentantă a intereselor statului maghiar, s-a comportat în

această zonă românească în tot timpul manifestărilor, cu cea mai mare indiferență. Judele de plasă, „Loyczcel Ferencz, este un domn bătrân, fricos, care a dovedit tot timpul o reținere și o atitudine neutră, astfel încât în fața vreunei situații serioase, nu s-ar fi putut conta pe el.

Vicejudele Dumitru Muntean și executorul judecătoresc George Decianu, români la origine, s-au comportat mai mult provocator decât neutru; cu alte cuvinte, într-o situație serioasă nu se poate conta pe serviciile patriotice ale personalului judecătorei locale.

2. La Judecătoria de plasă locală doar judele Zudor Akos și practicantul administrativ Szemerai Gyula sunt unguri, vicejudele Ioan Vlasa este român, iar grefierul Stáry Robert este de origine cehă. Mama acestuia a fost logodnica lui Iancu, conducătorul românilor de la '48, și este în relații intime cu românii. Deci, din punct de vedere politic, cei doi sunt de neîncredere.

3. Toți notarii cercuali și juzii sătești sunt fără excepție români și nu sunt de încredere. Ei pot fi influențați și stăpâniți doar de un funcționar energic și plin de tact, ca judele Zudor Ákos.

4. Clerul greco-răsăritean se găsește în mâna extremiștilor români și este dușmanul înverșunat al statului maghiar, în schimb, clerul greco-catolic este mai liniștit și se abține de la manifestații.

5. Cei mai periculoși agitatori daco-români din acest ținut sunt:

Câțiva protopopi și preoți greco-răsăriteni, Dr. Filip¹⁹⁷, avocat din Abrud, Gherasim Condrea și dr. Avesalon Todea, avocați din Câmpeni - cel din urmă fiind ginerele vicejudeului din Reghin, apoi Simion Căian și dr. Balint, medici din Roșia Montană, Amos Popescu, notar cercual din Roșia Montană, Mihăilă Andreica și Nicolae Corcheș senior, locuitori din Câmpeni, tribuni de la '48, Enyedi, alias Clement Aiudean, învățător român, care umblă tot timpul în port național și este atât de fanatic daco-român încât nu o dată a atârnat populația în locuri publice și își exprimă convingerile politice cu nerușinare provocatoare și în prezența ungarilor¹⁹⁸.

6. Anul trecut s-a constituit aici un cerc coral românesc având ca președinte pe Gherasim Condrea, iar ca șef de orchestră pe Nicolae Corcheș junior, deci, tocmai cei mai periculoși agitatori ai populației. Statutele cercului coral au fost aprobate și de domnul ministru de interne, dar, deoarece acest cerc cultivă mai mult cântecele politice antistatale decât cântecele populare românești nevinovate, se impune cu necesitate desființarea lui.

Am fost înștiințat că acest cerc a organizat la 13 ianuarie un concert la care au participat și puținii unguri de aici. Anexez aici atât cuvântarea președintelui cât și copia creației naționale românești prezentate de șeful de orchestră.

Concertul s-a desfășurat în liniște până când fanaticul învățător român a început să recite, întregind creația cu expresii jignitoare la adresa ungarilor, iar în partea finală, cu un ton atât de vehement, dovedind multă ură, încât ungurii au fost nevoiți să plece. Judele și vicejudele de plasă au rămas acolo, împreună cu familiile lor, iar în timpul recitării toți românii s-au întors ostentativ spre unguri pentru a-i enerva, dorind să menționeze că au ales ziua concertului tocmai în momentul în care judele Zudor Akos era ocupat cu alegerea de jude la Scărișoara. Dacă acesta ar fi fost acasă ar fi împrăștiat imediat acest spectacol antistatal, ori ei nu au ținut cont de prezența judeului și vicejudeului de plasă, care nu au făcut nimic pentru oprirea spectacolului, după cum s-a văzut¹⁹⁹.

7. Am aflat totodată că în ținuturi s-au răspândit memorii, manifeste și alte publicații agitatoare, îndreptate împotriva statului maghiar, care au fost tipărite în București sau în Sibiu. Dintre acestea am reușit să obțin un singur manifest publicat la Sibiu în 1883, scris cu expresii franțuzești și care putea fi²⁰⁰ citit doar de românii mai de vază. Înaintez acest manifest cu mențiunea că asemenea cărți sosesc mereu la oficiul poștal, tot pe alte adrese, și pe care șeful acestui oficiu, Chirtop (cumnatul tribunului de la '48 Mihăilă Andreica) le răspândește pe ascuns.

Menționez faptul că șeful oficiului poștal, care se află în mod clar în slujba agitatorilor români, manipulează și telegraful. M-am convins că a trădat, prin intermediul cumnatului său, conținutul telegramelor oficiale sosite sau date, astfel încât în tot timpul manifestațiilor românii au cunoscut toate măsurile luate de sus și din această cauză am fost nevoit să-l informez pe domnul ministru de interne asupra nesiguranței telegrafului. Urmare acestor situații și având în vedere eventualele mișcări antistatale, se impune cu necesitate naționalizarea oficiului poștal și telegrafic și numirea în fruntea lor a unui funcționar ungar.

8. Am fost informat, pe căi confidentiale, că anual pleacă din acest ținut mai mulți emisari, cu pașaport, în România, de unde se întorc după câteva luni încărcăți cu manifeste și cărți antistatale; de aici provine permanenta instigare a populației de rând și influența nefastă a preoților și învățătorilor români asupra populației, căci

aceste principii idealiste îi orbesc și îi fanatizează. Ar fi necesar ca cetățenii care se întorc din România să fie percheziționați cu atenție la graniță, iar toate documentele găsite asupra lor să fie confiscate, eventual să întâmpine greutăți în eliberarea pașapoartelor.

9. Situațiile prezentate mai sus pe de o parte, iar pe de altă parte mișcările antistatale care se pot repeta, mă obligă să exprim hotărârea prezentată tot mai des în ultima vreme de oficialități, și care corespunde convingerilor mele, și anume că este neapărat necesar să se transfere la Câmpeni una sau două companii de vânători, în care oficialitățile ar găsi un sprijin puternic la nevoie în reprimarea imediată a mișcărilor antistatale și asigurarea liniștii publice. Aici se găsesc locuințe ale fiscoiului potrivite pentru încartiruirea armatei, astfel încât din acest punct de vedere nu ar exista greutăți, la fel există câmpuri de instrucție și locuri potrivite pentru trageri. De altfel, oficialitatea administrativă va face demersurile necesare, eu am considerat să mă extind în această problemă mai mult din punct de vedere al politicii de stat; este necesar acest transfer de trupe față de eventualele mișcări.

10. În raportul meu anterior m-am referit și la casa lui Horea, despre care pot să vă informez. Această casă este o clădire mică, cu două despărțituri și care, neavând proprietar, este folosită de Bumb Nicolae ca grăjd. Are înălțimea de 4 1/2 stânjeni, lungimea de 4 stânjeni și lățimea de 3 stânjeni. Acoperișul dărăpănat este din scândură. Pe perețele exterior răsăritean sunt gravate următoarele nume: Remus Roșca, Decian Gheorghe (executor la Judecătoria de plasă Câmpeni), Toșea 1840., A.I. 1868 și T.M. etc., mai sunt nume indescifrabile. De aici rezultă că pentru daco-românii fanatici casa este un loc de pietate unde vin și persoane aflate în slujba statului, ca de exemplu executorul judecătoresc amintit mai sus. Nu departe de această casă, jandarmii au descoperit la Nicolae Simion o mortieră de mărime mijlocie, pe care agitatorii au dus-o acolo pentru a trage demonstrativ cu prilejul sărbătorilor proiectate la casa lui Horea.

Această mortieră a fost confiscată și predată la pretură pe bază de act.

Menționez faptul că, din cauza jandarmilor care circulau pretutindeni, agitatorii nu au îndrăznit să țină serbări comemorative nici la casa lui Horea nici în alt loc în ținut și astfel mișcările inițiate s-au desfășurat fără incidente.

Anexez copia textului referitor la Horea și Cloșca găsit în dimineața zilei de 28 luna trecută pe poarta preotului reformat din Abrud - copie efectuată de comandantul garnizoanei din Abrud.

11. Am constatat că jandarmii români din localitate sunt: Ștefan Fatyol , șef de gardă, Costan Muntian și Zenoviu Sas jandarmi, care sunt în relații intime cu cei mai periculoși corifei ai românilor, ceea ce are un efect amănunțit asupra serviciului lor, iar, pe de altă parte, din cauza nesiguranței lor în probleme politice nu se poate conta pe serviciile lor. Din această cauză, rog comandamentul cercual să-i transfere la un alt post, iar în locul lor să aducă jandarmi unguri sau nemți, dar care să vorbească bine românește.

Raportez totodată că, până ce acest post va fi întărit cu încă trei persoane, îi voi numi aici, la cererea judei Zuđor Akos, pe Látisz János și Bartolomeus Ferdinand.

A apărut și bănuiala că preoții români ar ține slujbe religioase care, potrivit calendarului lor, ar cădea pe ziua de 28 februarie, iar potrivit calendarului nostru, pe 12 martie dar, având în vedere scrisoarea de interdicție anexată în copie, consider acest lucru imposibil; dar dacă totuși s-ar ține ici-colo, preoții respectivi ar putea fi prinși ușor, căci în ziua de 12 martie românii nu au nici o sărbătoare care să necesite slujbe religioase.

Kováts m.p. locotenent

Pentru conformitate cu originalul: Tóth Ferencz m.p., vicesotar, șeful biroului vicecomitelui

Verso: Domnului baron Kemény György, comitele suprem al comitatului Turda-Arieș/Turda

Aiud, 14 martie 1885

Înainte, Domnule, copia raportului meu detaliat trimis Comandantului regal maghiar de jandarmi nr. 1, în problema mișcărilor antistatale produse în ținutul Cămpeniului, cu prilejul sărbătoririi lui Horea și Cloșca.

Kováts m.p.
locotenent

Nagy Kükülő megye Főispánya
Sz. 114/885/ saját kezeihez

Nagyméltóságú magyar királyi Belügy Minister úr!

A folyó évi Február 28-ra tervezett Hóra és Kloska ünnepélyek előkészületeinek kutatásai között, (melyek mellesleg mondva, a két Kükülő megye területén sehól sem tartattak meg) egy más, az oláhok között készülõben levõ tüntetésre bukkantunk, Ugyanis: országszerte akarják megünnepelni az oláhok, a Bukaresti Tudormányos Akadémiának 60, éves fennállását, mely körülményt kötelességemnek tartottam Nagyméltóságod becses tudomására hozni.

Mint értesülve vagyok, Július havára esnék ez ünnepély.

Kiváló tisztelettel maradtam.

Segesvár, 1885, Mártius 7-én.

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminister úr, alázatos szolgája.

Gróf Bethlen Gábor
főispán

Verso: Ér. 1885, évi Márczius hó 10-én.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar nr. 235/1885, f. 2

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Târnava Mare
Nr. 114/1884/ Strict personal

Excelența Voastră, domnule ministru de interne regal maghiar!

Prin cercetarea pregătirilor sărbătoririi lui Horea și Cloșca, plănuită pe 28 februarie anul curent (care - în treacăt fie spus - nu au fost ținute nicăieri pe teritoriul celor două comitate Târnava), am dat peste o altă manifestație care se află în pregătire printre români,

și anume, românii vor să sărbătorească în toată țara existența a 60 de ani a Academiei de Științe din București, care împrejurare am ținut de datoria mea a o da spre cunoștință Excelenței Voastre.

După cum sunt înștiințat, această sărbătoare ar cădea în luna iulie²⁰¹.

Rămân cu profundă stimă, Excelență, domnule ministru de interne regal maghiar, slugă umilă,

contele Bethlen Gábor
comite suprem

Sighișoara, 7 martie 1885

Verso: Sosit: 10 martie 1885.

70

1885 martie 17, Aiud

Másolat 3 szám. k.t.

A m. kir Csendőr Kérületi Parancsnokságnak Kolozsvárt.

N. Enyeden 1885 mártius 17 én.

Hivatkozással mai napon kelt 36, k.t. számú távirati rendeletére jelentem, hogy a nagylupsai oláh papok azon feljelentése, illetve vádja, mintha mártius 1-én az isten tisztelet a csendőrség fegyveres beavatkozása által, megzavartatott, avagy hogy a nép a templomból szuronnal kiűzetett és korcsmába küldetett, volna, Mezei Dániel őrsvezető verespataki őrsparancsnokok folyó 16-án ide beérkezett és rövid használatra Toroczkói szolgabiróságnak átküldött felvilágosító jelentése szerint, nem felel meg a valóságnak, mennyiben tárgya rossz akaratú tulzásnak és ráfogásnak látszik lenni.

Az ügy érdemére nézve következőket jelentem:

A hatóságok előtt február hó vége felé többé már nem lévén titok, hogy az oláh papság egyesülten a dákó - románok agitátoraival, Hora-Kloska évszázados fordulóján ország szerte gyászmiséket rendez, és erre a nép is elő van készítve, ezt a mennyiben Nagy Lupsán is megtartatnék, eleve megakadályozandó, Csongvai Lörincz toroczkói járási szolgabiró, Mezei Dániel

őrsvezető verespataki őrsparancsnokot felhívta, hogy Nagy Lupsára és Offenbányára rendeljen ki járőröket, és hasson oda, hogy ezen helyeken minden állam ellenes tüntetés megakadályoztassék, illetve az elő fordulható tüntetéseket a rendelkezésére álló minden eszközzel igyekezzék elfojtani.

Mezei őrsvezető eme felhívást hozzám küldötte Topánfalvára, kérve részemről is a netáni utasításokat, mire én ilyen forma rövid utasítást adtam:

A papokat igyekezzék kellően felvilágosítani, és kijelenteni nekik, hogy Hora-Kloska emlékére gyászmisék nem tarthatók, mivel azok az állam törvényeivel ellenkeznek, s nagyobb nyomatékul tudassa velek, hogy ez iránt már a metropolita főpásztori levele is megérkezett, mely ezen gyászmisék meg tartását szintén határozottan betiltja.

E főpásztori levél tilalmára már azért is hivatkoznom kellett nyomban, mivel az későre érkezvén meg, tudtam, hogy a kerület papsága csak hetek múlva kapja meg, sőt néhol meg sem kapják, mint a Gyulafehérvári kerület papsága, kikkel hiteles értesülesem szerint - Tördasán esperes a főpásztori levél tartalmát még máig sem közölte.

Mezey őrsvezető a nagy-lupsai oláh papokat meggyőzvé, a kapott hatósági rendelet előmutatása mellett is az iránt, hogy Hora és Kloskáért csakugyan nem lehet gyász misét tartani, mert ez tüntetés lenne az állam ellen, a papok jónak látták még templomozást sem tartani, hihetőleg azon okból, ne hogy az általuk már gyászmisére előkészített nép a templomba gyűlve, a gyászmise megtartását követelni kezdje, mert jól tudták, hogy ha templomozni fognak, magukat sodorják bajba, mivel a nép követelőleg fogna fellépni, s ekkor reájok derül, hogy éppen ők voltak a nép felbújtói és ők készítették elő hiveik közt Hora-Kloska emlékének százados évfordulója alkalmával, az állam ellen irányuló tüntetéseket. Mezei őrsvezető jelentése szerint még harangozás sem volt, s így a nép sem gyűlhetett templomba, nem hogy onnan szuronyos fegyverrel kiűzetett volna; de külömben is a legtöbb helyen és így Topánfalván sem tartották február 28-án templomozást, hogy később a népet ezen eljárásukról felvilágosítandó elég tapintatlanok és rossz akaratuak voltak, azt hozni fel okul, hogy a hatóságok önkénye és beavatkozása miatt nem tehatték, azt ismeretes hazafiatlan és konok magatartásuk folytán jogoson lehetett várni, ámde a nagylupsai oláh papok még tovább mentek, és oly dolgokat is

hireszteltek, oly vádakat is emeltek, melyek ha megtörténtek volna, ma az a két szál csendőr (Mezei Daniel őrsvezető és Rusz Péter pk. csendőr) kik e 2000 lelket számláló nagy községben ügyes és tapintatos eljárás által a törvénynek érvényt és tiszteletet tudtak szerezni, bizonyára nem élnek, vagy ha igen egy rosszakaratulag nekik tulajdonított, ily tapintatlan fellépés valóságos lázadást idézett volna elő: mindezekből határozottan kitűnik, hogy jelen esetben, rossz akaratú ráfogás forog fenn, mellyel, hogy Trucia országos képviselő is kellemetlen felültetésben részesült, most már kétséget sem szenved.

Végül megjegyezni kívánom, hogy nekem eme koholt vádakról Topánfalván létem alatt mi tudomásom sem volt, s így ilyenekről jelentést sem tehettem; mind ezekről csupán a toroczkói szolgabiróságtól értesültem, és ma a napi lapokból.

A toroczkói szolgabiróság értesítése folytán Mezei őrsvezetőt rögtön jelentés tételre utasítottam, ki a felhozott vádakat merőben megczáfolta, és az ügyre nézve azon felvilágosító jelentést tette, melyet itt kívánatosan saját jelentésem kapcsán előadtam.

A vonatkozó összes ügyiratokat mihelyt a toroczkói szolgabiróságtól vissza érkeznek, rögtön felterjesztendem.

Kovács s.k.
főhadnagy

Fond: Prefectura județului Turda-Arieș, comite suprem, Nr. 43/1885, f. 9-10

Traducere:

Copie Nr. 3

Comandamentului regal maghiar al jandarmeriei Cluj
Aiud, 17 martie 1885

Urmare ordinului d-voastră telegrafic nr. 36, dat cu data de azi, raportez că acel denunț al preoților români că slujba religioasă din 1 martie ar fi fost întreruptă de jandarmi înarmați și că populația ar fi fost scoasă sub amenințarea armelor din biserică nu corespunde realității, după cum rezultă din raportul din ziua de 16 luna curentă, trimis nouă de șeful gărzii, Mezei Daniel, toate acestea constituind exagerări și rea voință.

În această privință raportez următoarele:

La sfârșitul lunii februarie nu era un secret pentru autorități că preoțimea română, împreună cu agitatorii daco-români, organizează peste tot slujbe religioase cu prilejul centenarului Horea și Cloșca și populația este pregătită pentru acestea; în măsura în care la Lupșa s-ar ține slujba, aceasta să fie împiedicată. Pretorul plășii Rimetea, Csongvai Lőrincz, i-a solicitat comandantului de jandarmi din Roșia Montana, Mezei Daniel, să trimită patrule la Lupșa și Baia de Arieș pentru a opri orice manifestare antistatală și să le împiedice cu orice mijloace pe cele în curs de organizare.

Mezei mi-a trimis această adresă la Câmpeni, solicitându-mi instrucțiuni, la care eu am răspuns astfel:

Să se lămurească preoții că nu se pot ține slujbe religioase în memoria lui Horea și Cloșca, căci aceasta este contrar legilor statului, și să se sublinieze faptul că a sosit deja scrisoarea mitropolitului privind interdicția desfășurării acestor slujbe religioase. Am fost nevoit să mă refer la această scrisoare de interdicție căci, sosind târziu, preoțimea va intra în posesia ei doar după câteva luni, sau n-o obțin deloc, că, de exemplu, cei din Alba Iulia: astfel, preotul Turdășan încă n-a primit-o, după cum am fost informat.

Comandantul Mezey, arătând ordinul sosit, i-a lămurit pe preoții din Lupșa că nu se pot ține slujbe religioase în memoria lui Horea și Cloșca căci aceasta ar reprezenta o manifestare împotriva statului, iar preoții au considerat necesar că nu țină nici slujbe obișnuite căci populația, pregătită pentru slujbe comemorative, fiind strânsă în biserică, să nu pretindă cumva acest lucru, creându-și astfel singuri greutăți, și ar fi reieșit că ei ar fi organizat manifestațiile antistatale prilejuite de comemorarea centenarului Horea și Cloșca. Potrivit raportului lui Mezey, nu s-au tras nici măcar clopotele, darmită să-i fi scos cu armele din biserică; astfel, în cele mai multe locuri, și așa și în Câmpeni, nu s-au ținut slujbe în 28 februarie, dovedindu-se mai târziu destul de răuvoitori și fără tact în lămurirea populației asupra acestei măsuri, motivând că nu au putut ține slujbe din cauza amestecului autorităților. Preoții români din Lupșa au mers mai departe și au lansat zvonuri care, dacă s-ar fi adevărit, cele două detașamente de jandarmi n-ar mai exista, cel al comandantului gărzii Mezei Daniel și al jandarmului stagiar Rusz Peter, care asigură, prin atitudinea lor, respectarea legilor în acea comună mare cu 2000 de suflete. Dacă ar fi existat, ar fi provocat o adevărată răscoală; din toate acestea rezultă că în situația prezentă există o

imputare de rea credință, potrivit căreia deputatul Truția a beneficiat de o numire inoportună - ceea ce nu mai încapе îndoială.

Doresc să menționez în încheiere că eu nu am avut cunoștință despre aceste fapte, în timpul cât am fost la Câmpeni, și astfel nu am putut raporta despre ele; despre toate aceste lucruri am aflat de la oficiul de plasă ulterior, și azi din presă.

Urmare solicitării oficiului de plasă i-am dispus să raporteze comandantului Mezey, care a dezmințit totul de la început și mi-a raportat ceea ce v-am adus la cunoștință²⁰².

Toate documentele le voi înainta, pe măsura retrimiterii lor de către oficiul de plasă.

Kovacs, m.p.
locotenent

71

1885 martie 20, Budapesta

Magyar kir. Belügyministeri Elnökség
279. res. sz. 1885, érkezett 20/III.
s. kéz.

Vallás és Közoktatási mk. Minister úrnak

Arad megye főispánjának f. hó 18-án 14) res. sz. a. kelt jelentése szerint Arad megye területén létező román nép iskolákban a Budapesten Posner Károly Lajos nyomdájában nyomtatott mellékelt "Földtani Irka" használtatik. Habár ezen irkák oly ábrázolatokat, a melyek világosan törvénybe ütköznének, nem is tartalmaznak, mindazonáltal a román uralkodó arczképe, a román czimer, román bélyegek, s a román királyság térképével ellátva levén a román nemzetiségi túlzó izgatók kezében alkalmas eszköz arra, hogy az ezen izgatók által terjesztett hazaellenes tanok a zsenge ifjúság kebelébe beoltassék már akkor, a mikor ezen ifjúság saját hazája leírását még nem is ismeri, rokonszenve a szomszéd kül állam iránt felköltessék, a midőn saját hazájáról még mit sem hallott.

Ugyanazért a mennyiben Nagyméltóságod fentebbi nézetem osztani méltóztatik, arra van szerencsém tisztelettel felkérni, hogy ezen irkáknek az iskolákban való használatát eltiltani, s tett becses intézkedéséről engem a közigazgatási hatóságok megfelelő utasítása végett értesíteni méltóztassék.

Fogadja sat.

Budapest, 885, 20/III.885,

csat. az irka.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nnr. 912/1885, f. 15

Traducere:

Președinția Ministerului de interne regal maghiar

Domnului ministru regal maghiar al cultelor și instrucțiunii
publice

Personal

Potrivit raportului comitelui suprem al comitatului Arad, numărul 14 confidențial din ziua de 18 luna curentă, în școlile primare românești de pe teritoriul comitatului Arad se folosesc caiete de geografie tipărite la tipografia Posner Karoly Lajos din Budapesta. Deși aceste caiete nu conțin imagini care să contravină în mod clar legilor, având pe ele chipul regelui român, timbre românești cu stema română și harta regatului român pot fi folosite de către agitatorii extremiști români să inoculeze în tineretul fraged ideile răspândite de ei, în momentul în care aceștia încă nu cunosc descrierea propriei patrii, să simpatizeze cu statul vecin, când n-au auzit nimic despre propria lor patrie.

Tocmai de aceea, în măsura în care Excelența voastră împărtășește ideile mele, vă rog să interziceți folosirea acestor caiete în școli și să binevoiti a mă informa asupra măsurilor luate pentru a putea instrui în mod corespunzător autoritățile administrative.

Primiți... etc.

Budapesta, 20 martie 1885

Máramaros megye főispánja
185, szám

Nagyméltóságú magy kir. Belügyminister Úr!

A kormányzatomra bizott megye közíg. bizottságának 1879, első félévéről szóló jelentésének betérjesztésekor kötelességemnek véltem Nagyméltóságodnak az 1879, július 29, én 223, szám alatt kelt tiszteletteljes felterjesztésemben, a megyémbeli nemzetiségeket illetőleg azt kimutatni;

miszerint úgy az itteni oroszok, mint a máramarosi oláhok magyar állam ellenes mozgalmának eredete azon időre vezethető vissza, midőn az akkori absolut osztrák kormány, a magyar állam iránti érület gyengítése céljából a szamosújvári és lugosi egyházmegyéknek, külön püspökségekké lett alakítása által a munkácsi egyházmegyéből orosz, a fentebb említettekben pedig román nemzeti püspökségeket létesített.

Továbbá bátor voltam azt kimutatni, hogy mind azon lelkészek, kik e folytán magyar ellenes érzelműekké váltak, ennek következtében russophil vagy dákóromán irányba tereltettek.

A mennyiben pedig úgy Oroszországban, mint Romániában a keleti vallás az állam vallása, ennél fogva mindazoknak, kik a magyar államiság elleneivé váltak meg kellett barátkozniak azon gondolattal, hogy reményeik és óhajaik teljesültével ők a keleti egyház hivei fognak lenni.

és midőn a hivatolt tiszteletteljes felterjesztésemben tényekkel is bebizonyiom, hogy a magyar állam ellenségei egyúttal bensőleg megszűntek katolikusok lenni; minden kétséget kizáró tanulságkép véltem azt kiemelhetni:

hogy mind az mi a megyémbeli nemzetiségek tekintetében a magyar állam érdekeinek kárára válna okvetlenül a katolikus szellem hanyatlását fogja előidézni, és viszont a katolikus érdekeknek szem előtt tévesztése, okvetetlen mindenkor a magyar állam érdekének is kárára fogna lenni.

Ebből tehát alázatos nézetem szerint az következik, hogy a magyar állam és a katolikus érdekek egymástól el nem választhatók, és épen ezért, mint a magyar királyi kormánynak e

megyébeni képviselője mindenkor legfőbb kötelességemnek tartottam a nemzetiségekkel szemben a két egymástól el nem választható érdeket minden eljárásomba egyenlő figyelemben és támogatásban részesíteni, - de ennél fogva és ezen mélyen érzett kötelességemből kifolyólag, kénytelen vagyok azt a legnagyobb tisztelettel de egyúttal minden kételyt kizáró meggyőződésemkép kijelenteni, hogy ha nem fog a magyar kath. egyháznak legfőbb kormányzata mielőbb arról gondoskodni, hogy a görög kath. clérus részéről az állami iskolák elleni izgatás megszűnjék, úgy ezen katolikus zászló alatt folytatott és ez által egyházi szempontból loyális színezetet nyert mozgalom, már a fentebb elősorolt körülmények folytán is a magyar állami érdekeknek is kárára leend ugyan, de végeredményében még nagyobb mérvben fogja a katolikus érzelmeknek igen sajnós hanyatlását előidézni, és az unitus clérus és hívek mintinkább a keleti egyház felé fognak terelgetni.

Ennek újabb bebizonyítására bátor vagyok a borkúti állami iskola elleni izgatás tárgyában megejtett és 187. szám alatt kelt tiszteletteljes jelentésemmel beterjesztett vizsgálat eredményére hivatkozni, mely a nevezett község legvagyonosabb és legbecsületesebb lakosainak esküvel megerősített vallomása által constatálta azt, hogy az ottani russophil érzelműnek ismert postamester a népet azzal igyekezett az állami iskola ellen felizgatni, hogy ők oroszok és nem magyarok, mi szükségök nekik a magyar nyelvre, azt akarják-e, hogy gyermekeik ne keresztények hanem pogányok legyenek, az egy rossz zsidó iskola, ők pedig igazhitűek, nem egyesültek/ prava szlavnyi/.

Ugyancsak magyar és zsidó iskolának nevezte a nép előtt az ottan megjelent esperes az állami iskolát, melyben az orosz törvények szerinti hitet nem, csakis a magyar és zsidó vallást tanítják, és végre arra buzdítá a népet, hogy ne engedjék meg azon épületnek átalakítás céljából szándékolt szétbontását, mely egy magyar róm. kath. születésű egyén által lett Borkút polgári községének adományozva, és a melyet a borkúti községi képviselő testület a megye engedélyével az állami iskola részére átengedett, "mert ha a királynak szüksége van iskolára, építsen magának".

Midőn ezen, nézetem szerint a büntető törvény 171-173. szakaszai alá eső izgatással szemben kiemelném, hogy a borkúti állami iskolába csak két zsidó gyerek jár, abban csak a helybeli gör, kath. plébános tanítja a vallást, és erre nemcsak az előírt hetenkénti

két órát hanem még ezen felül több időt is fordít; az állami tanító magyar születésű ugyan, de római kath, vallású, ki intézkedésem folytán a tanítás kezdetével és végével, miután a gyermekek mind gör. katolikusok, azokkal hitfelekezeti imát mondát el, s őket vasárnap és ünnepnapon személyesen vezeti a templomba; mind ezt tekintetbe véve azt hiszem, hogy igen nyer jelentőségben azon izgatás, hogy az állami iskolában nem tanítják az orosz törvények szerinti igaz hitet, hanem csakis a magyar vallást.

És ezzel újabban bebizonyítottnak tartom azon állításomat, miszerint minden a magyar állami érzület ellen intézett mozgalom az oroszokat a rusophil, az oláhokat a dákoromán táborba tereli, és miután Oroszországban és Romániában a keleti vallás az állam vallása, a rusophilek és dákorománok katolikus érzülete is kell hogy szenvendjen a magyar ellenes mozgalom által.

De kötelességemnek tartom még azt is constatálni, hogy Máramaros megyében a gör, kath. iskolák csakis kivételesen fognak jók lenni, azoknak legnagyobb része pedig soha sem fog a törvény által előírt kelléssel birni.

Sőt bátor leszek azt is bebizonyítani, hogy a máramarosi gör. katolikusok körében a magyar és katolikus szellemet és érzületet legfőképp csakis az állami iskolák által leszünk képesek terjeszteni.

Ezen állításaim igazolására legyen szabad a következő körülményekre hivatkoznom.

Máramaros megye területén az oroszoknak 167, a románoknak 79 tanítóval kellene birniok. Jelenleg a 155 gk. tanító közül nagyon kevés olyan van, ki a törvény által előírt képzettséggel birna.

A mostan alkalmazottaknak legnagyobb része a műveltség legalacsonyabb fokón lévő éneklészekből áll, és én azon meggyőződésben vagyok, hogy úgy a Munkácsi, mint a Szamosújvári egyház megyék nem birnak kellő anyagi erővel arra nézve, hogy hitfelekezeti iskoláik részére a törvény által előírt qualificatiójú tanítókat kellő számban nevelhessenek.

Más részt pedig noha a gör. kath hitfelekezeti tanítók fizetése legfőképp községi pótlék útján nyer fedezetet, melyhez az itteni nagyszámú zsid lakosok is kénytelenek nagy mérvben hozzá járulni, mindazon által a nép szegénysége folytán ezen hitfelekezeti tanítók fizetése rendszerint 40., 80., 100. és csak igen kevés helyen 200 fr-tól áll.

Törvényszerű képzettséggel biró egyének, ily nyomorult existentiát nyújtó állásra soha sem fognak vállalkozni; tehát az nem

szerved kétséget, hogy Máramarosban csakis kivételesen lehet a gör. katolikusoknak képzett tanítójuk és jó iskolájuk, a tudatlan éneklés pedig nem fogja a gyermeket sem magyar hazafias sem katolikus érületben nevelhetni; de rossz szellemnek terjesztésére igen hajlandók az ilyen emberek, és a nagyon tudatlan néppel szemben igen alkalmasok is, kivált miután a gör. kath. hitfelekezeti iskolákban minden oktatás, így a vallás tanítás is egyedül ő általok teljesítetik.

Ellenben, miután kérelmem folytán a gör. katolikusok körében felállított állami iskolákban két román. kath. nevelést nyert gör. katolikusnak kivételével a többi mint román. kath., s ezek, mint fentebb már kiemelni bátor voltam, utasításom folytán a tanítás előtt és után a gör. kath. hitfelekezeti gyermekekkel hitfelekezeti imát mondatnak el, s őket saját vezetésük alatt a templomba is járatják, a vallás tanítást pedig mindenütt maga a lelkész végzi, ennél fogva azt hiszem nem szenved kétséget, hogy a kath. érdekek szempontjából is nem csak, hogy nem kifogásolhatók az állami iskolák, de azok éppen ezen irányban sokkal üdvösebben működnek, mint az egyébként igen gyarló gör. kath. hitfelekezeti iskolák, melyekre nézve a románokat illetőleg még azt is meg kell jegyezni, hogy ezeknek iskoláiban számos tiltott térkép és oly olvasó könyv foglaltatott le közigazgatásilag, mely 1874. évben a püspöki kormány által lett helyben hagyva és a mely hazaellenes irányba folytán a Nagymélóságú Közoktatási Ministeriumnak 29324/1882, rendeletével a tiltott könyvek közé soroltatott, és a melynek 86 különböző tartalmú cikkei között egyetlen egy sincs, mely katolikus irányúnak mondható volna.

Mindezek által, úgy vélem, sikerült azt kimutatnom, hogy a magyar állam és a katolikus érdekek egymástól el nem választhatók és hogy a gör. katolikusok körében a román. kath. vallású és megfelelő utasításokkal ellátott tanítók által vezetett állami iskolák nem csak magyar, hanem kath. missziót is teljesítenek, és éppen ezért igen kívánatos volna miszerint azok a magyar kath. egyház legfőbb kormányzata részéről kellő támogatásba részesítenének.

És itten bátor vagyok azon kérdést felvetni, hogy valyon más úton, mint az állami iskolák által, el volna-e az érhető, hogy az orosz és román görög. kath. iskolákban magyar és román. kath. legyen a tanító?.

A róm. kath. és a protestans hitfelekezeti iskolák tanítói Máramarosban kivétel nélkül a törvény által előirt képzettséggel bírnak, és oly hazafias érzelműek, hogy az azok által vezetett hitfelekezeti iskoláknak fentartása valódi állami érdeket képez; de hogy mennyire szükséges az, miszerint ezen hitfelekezetek és az állam tanítói ne mint ellenségek álljanak egymással szemben, hanem hogy, mint szövetségeseik, közösen támogassák egymást, szabadságot vesznek magamnak a következő igen tanulságos esetre hivatkozni.

A kormányzatomra bizott megyében 1883 - ig csak egy tanítói egyesület létezett.

Ebben az állami a római katolikus és a protestans hitfelekezetek tanárai és tanítói a gör. kath. orosz és román tanítók felett számban és szellemileg oly fölényt gyakoroltak, mely teljesen lehetlenné tette a magyar és katolikus ellenes irányzatnak nyilvánulását.

De 1883. - ban az tervezetett, miszerint a róm. és gör. kath. tanítók az állami és protestáns tanítóktól különvált egyesület alakítsanak.

A mint ez ki lett mondva, az oroszoknak többsége a románok pedig mind együttesen elváltak a római katolikusoktól, külön orosz és román egyesület alakítottak, és a román egyesületben a magyar szónak teljes kizárásával azonnal román felolvasások tartattak.

Ennélfogva megszűnt azon befolyás is, melyet magyar és katolikus érdekekben a róm. kath., a protestans és az állami tanárok és tanítók a nem magyarokra gyakoroltak volt, és létesíttek oly nemzetiségi egyesületek, melyek esetleg igen káros befolyásúvá válhatnak.

Midőn azon reménnyel biztatom magamat hogy Nagyméltóságod agályaimat és óhajaimat alaposaknak fogja találni, bátor vagyok azt megjegyezni, miszerint kötelességemnek véltem ezen tiszteletteljes jelentésemet Vallás - és Közoktatásügyi Minister úr ő Nagyméltóságának is betérjeszteni.

Mély tisztelettel.

M. Sziget, 1885, ápril hó 1. - én.

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája
Lónyay János
főispán

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 323/1885, f. 2-9.

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Maramureș
Nr. 185

Excelența Voastră, domnule ministru de interne regal maghiar !

Cu prilejul înaintării raportului privind activitatea comitetului administrativ al comitatului aflat sub conducerea mea, pentru primul semestru al anului 1879, am considerat de datoria mea ca, prin raportul numărul 223 din 29 iulie 1879, să vă prezint, în legătură cu naționalitățile din comitatul nostru, următoarele:

Acțiunile îndreptate împotriva statului maghiar, atât de rușii de aici cât și de românii maramureșeni, își au originile în vremurile în care guvernul absolutist austriac, în scopul știrbirii sentimentului față de statul maghiar, prin transformarea eparhiilor din Gherla și Lugoj în episcopii, a făcut din eparhia de Muncaci episcopie rusă, iar din cele de mai sus episcopii naționale române²⁰³.

Apoi am îndrăznit să susțin că toți acei preoți care au manifestat sentimente potrivnice statului maghiar, ca urmare a acestui fapt, au adoptat o atitudine rusofilă sau daco-română.

Întrucât atât în Rusia cât și în România religia de rit răsăritean este religia statului, toți cei care au devenit adversari ai statului maghiar au fost nevoiți să îmbrățișeze ideea că prin împlinirea speranțelor și dorințelor lor vor deveni adepții bisericii de rit răsăritean.

În raportul amintit dovedesc și prin fapte că dușmanii statului maghiar au încetat totodată, în interior, de a mai fi catolici.

Am dorit să scot în evidență faptul că în fața naționalităților din comitat tot ceea ce este în detrimentul intereselor statului maghiar va atrage neapărat după sine decăderea spiritului catolic și, la fel, scăparea din vedere a intereselor catolice va fi în detrimentul intereselor statului maghiar.

Deci, după umila mea părere, interesele statului maghiar și cele catolice nu pot fi separate și, tocmai de aceea, în calitatea mea de reprezentant al guvernului regal maghiar în acest comitat, am

considerat ca o datorie de frunte ca, în fața naționalităților, în toate acțiunile mele, să acord aceeași atenție celor două interese inseparabile.

Dar, decurgând din această obligație, mă simt nevoit să afirm cu convingere că, în situația în care conducerea supremă a bisericii catolice nu se va îngriji pentru încetarea agitațiilor clerului greco-catolic împotriva școlilor de stat, această mișcare continuată sub steagul catolic, iar prin aceasta câștigând un colorit loial, va deveni în detrimentul intereselor statului maghiar iar, în final, va provoca decăderea spiritului catolic într-o măsură mai mare, iar clerul și credincioșii uniți se vor orienta mai ales spre biserica răsăriteană.

Pentru o nouă argumentare a acestui fapt îndrăznesc să fac referire la raportul meu numărul 187 privind rezultatul cercetării efectuate în problema agitației împotriva școlii de stat din Borcuț, întărită prin mărturia, pe bază de jurământ, a celor mai de seamă și cinstiți locuitori din localitate. Șeful poștei de acolo, un cunoscut rusofil, a făcut agitație împotriva școlii de stat susținând că ei sunt ruși nu unguri, ce nevoie au ei de limba maghiară, vor ca fiii lor să devină păgâni și nu creștini, că este o școală rea, evreiască, și că ei sunt drept credincioși, nu s-au unit (pravoslavnici).

La fel a procedat protopopul apărut în localitate și care a numit, în fața mulțimii, școala de stat ca școală maghiară și evreiască, în care se predă doar religia maghiară și mozaică, și a îndemnat populația să nu permită demolarea clădirii în scopul transformării ei, căci ea a fost donată comunității din Borcuț de un maghiar romano-catolic și pe care antistia comunală a dat-o școlii de stat cu aprobarea comitatului, "căoi dacă regele are nevoie de școală, să-și construiască".

Față de aceste agitații care cad sub incidența articolelor 171-173 din legea penală, menționez că școala din Borcuț este frecventată doar de doi copii evrei; religia este predată doar de preotul greco-catolic din localitate, care se ocupă de copii nu numai 2 ore pe săptămână cât este prevăzut, ci mai mult.

Învățătorul este de origine maghiară, de religie romano-catolică, iar, ca urmare a măsurilor luate de mine, la începutul și sfârșitul orelor (copiii fiind greco-catolici) îi pune pe copii să se roage, iar duminica și de sărbători îi duce la biserică.

Luând toate acestea în considerare, cred că crește semnificația acelei agitații potrivit căreia în școala de stat nu se predă religia după ritul rus, ci doar religia maghiară.

Prin aceasta consider dovedită părerea mea potrivit căreia orice mișcare orientată împotriva sentimentului statului maghiar îi situează pe ruși în tabăra rusofilă, iar pe români în cea daco-română. Întrucât atât în Rusia cât și în România religia de rit răsăritean este religia statului, și sentimentul catolic al rusofililor și a daco-românilor trebuie să sufere din cauza mișcării antimaghiare.

Consider de datoria mea să constat că școlile greco-catolice din Maramureș vor fi bune doar cu unele excepții, marea lor majoritate nu vor avea niciodată condițiile prevăzute de lege.

Ba, mai mult, îndrăznesc să dovedesc că în cercurile greco-catolice maramureșene spiritul și sentimentul maghiar și catolic îl vom putea răspândi doar prin școlile de stat.

Pentru dovedirea celor susținute, permiteți-mi să mă refer la următoarele împrejurări:

În comitatul Maramureș rușii au nevoie de 167 de învățători iar românii de 79. În prezent, printre cei 155 învățători greco-catolici sunt prea puțini cei cu pregătirea necesară, conform legii.

Printre cei angajați în prezent cei mai mulți sunt cântăreți, pe o treaptă inferioară de cultură, și sunt convins că, atât eparhia de Muncaci, cât și cea de Gherla, nu au posibilitățile materiale pentru a forma învățători calificați pentru școlile lor confesionale.

Pe de altă parte, salariul învățătorilor confesionali greco-catolici este asigurat în cea mai mare parte din bugetul comunal, la care și evreii sunt obligați să contribuie în mare măsură, și, cu toate acestea, din cauza sărăciei populației, salariul acestor învățători comunali se ridică la 40,80,100 și, în cazuri rare, la 200 forinți.

Persoane cu pregătirea corespunzătoare nu se vor angaja niciodată în asemenea condiții nenorocite. Deci, este neîndoielnic că în Maramureș greco-catolicii pot avea învățători și școli bune doar în mod excepțional, iar cântărețul neștiutor nu-i va educa pe copii nici în spiritul patriotismului maghiar, nici în cel catolic. Acești oameni sunt înclinați spre răspândirea duhului rău și sunt foarte potriviți pentru populația foarte neștiutoare, mai ales că în școlile confesionale greco-catolice întreaga instruire, deci și predarea religiei, este efectuată doar de ei.

De altfel, ca urmare a solicitării mele, în școlile de stat ridicate în cercurile greco-catolice s-au bucurat de instruire doi romano-catolici; cu excepția (învățătorului) greco-catolic toți sunt romano-catolici și aceștia, potrivit îndrumării mele, îi pun pe copiii greco-catolici să spună la începutul și sfârșitul orelor rugăciuni, îi conduc la

biserică, iar religia este predată peste tot de preot și astfel, cred, fără îndoială, că din punct de vedere al interesului catolic, nu numai că nu se poate reproșa nimic școlilor de stat, dar acestea acționează mult mai fericit în acest sens decât neputincioasele școli confesionale greco-catolice.

În ceea ce-i privește pe români, trebuie să menționez că în școlile acestora s-au confiscat multe hărți interzise și asemenea manuale, aprobate în 1874, și care din cauza caracterului lor antipatriotic au fost incluse în rândurile cărților interzise prin ordinul Ministerului Învățământului numărul 29.324/1882, din ale cărui 86 de articole nici unul nu poate fi considerat a avea caracter catolic.

Consider că am reușit să arăt că statul maghiar și interesele catolice nu pot fi separate și că în școlile de stat din cercurile greco-catolice, prin intermediul învățătorilor romano-catolici instruiți corespunzător, se îndeplinește nu numai o misiune maghiară, ci și catolică, și tocmai de aceea ar fi necesar ca ele să se bucure de sprijinul forurilor superioare ale bisericii catolice.

Îndrăzesc să pun problema dacă, pe altă cale decât prin școlile de stat, se poate obține ca în școlile ruse și românești greco-catolice învățătorul să fie maghiar și de religie romano-catolică.

Toți învățătorii școlilor confesionale romano-catolice și protestante din Maramureș, fără excepție, au pregătirea corespunzătoare și au asemenea sentimente patriotice încât școlile confesionale conduse de ei reprezintă interesul real al statului. Acești învățători confesionali și cei de stat nu trebuie să fie dușmani, ci să colaboreze și să se sprijine reciproc.

Îmi iau libertatea să mă refer la următorul caz plin de învățăminte.

În comitatul aflat sub conducerea mea până în 1883 a existat o singură asociație a învățătorilor. În aceasta, profesorii și învățătorii de stat și confesionali romano-catolici și protestanți au avut un asemenea avantaj numeric și moral asupra învățătorilor ruși și români greco-catolici încât a făcut imposibilă orientarea antimaghiară și anticatolică. Dar, în 1883 s-a plănuit separarea învățătorilor romano și greco-catolici²⁰⁴ de cei de stat și protestanți și să constituie o asociație separată. După aceasta, majoritatea rușilor, iar românii în totalitate, s-au separat de romano-catolici, au constituit o asociație separată, unde, excluzându-se limba maghiară, s-au ținut expuneri românești. De aceea, a încetat influența pe care au exercitat-o în interes maghiar și catolic romano-catolicii, protestanții,

profesorii și învățătorii de stat asupra nemaghiarilor și s-au constituit asemenea asociații naționale care ar putea avea o influență nefastă.

Mă încurajez cu speranța că Excelența voastră va considera întemeiate temerile și doleanțele mele și am considerat de datoria mea să înaintez acest raport și Excelenței sale domnului ministru al învățământului și culturii.

Cu profundă stimă, al Excelenței Voastre,

slugă umilă
Lónyay János
comite suprem

Sighet, 1 aprilie 1885

Verso: Sosit: 7 aprilie 1885

73

1885 aprilie 14, Hódmező-Vásárhely

Kivonat

Hódmező-Vásárhely város törvényhatósági bizottmányának 1885, évi ápril hó 14-én s folytatva több napokon tartott közgyűlése jegyzőkönyvéből.

Szabó Mihály törvényhatósági bizottsági tag, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet gyámolítása és segélyezése iránt tesz indítványt.

Előadja, hogy Erdélyben egy magyar közművelődési egylet alakult, mely hazafias feladatává tűzte az Erdélyben mindinkább pusztuló s eloláhosodó magyarokat a magyar nyelv és magyarság érdekében megmenteni. Vannak magyar falvak, melyek már teljesen eloláhosodtak. A tapasztalatok alapján írott közleményekből- melyek egyike a Pesti Naplóban jelent meg, - megrendítő statisztikai adatokat tudott meg.

Felsorol egynéhányat, melyek az erdélyi magyarság eloláhosodására irányzott törekvéseknek kézzel fogható tanúságai. Fogaras megyében csak 2694 magyar van, s magyar szót csak Fogarason lehet hallani. Nagy Küküllő megyében a magyarságnak 14, a nem magyar nemzetiségűeknek 209 iskolája van, Szolnok-Doboka megyében a nem magyar iskolák száma 271, Alsó Fehér

megyében 285 iskola közül csak 52 magyar, Brassó megyében 22 román és 13 német iskolával szemben, csak egyetlen magyar iskola van, Torda - Aranyos megyében a román iskolák száma 131, a magyaroké csak 54, - Maros Torda megye 264 iskolája közül 105 ben nem magyar az iskolai tanítás nyelve. Ugyanily számadások tesznek bizonyosságot arról, hogy tanítóik között is igen csekély szám tud magyarul.

Ezen adatok, s az a körülmény, hogy sok község és a községek lakosai nagy része magyar nevet visel, elég bizonyíték az eloláhosodás megtörténte, ez érdemben tehát meg kell tenni minden lehető nekünk, mint az Alföld egyik legmagyarabb és legnagyobb városának, is járuljunk hozzá adományunkkal az egylet sikeres működéséhez, hogy megmentjük a tévútra vezetetteket a magyar államnak, hogy idegen ajkúakká ne legyenek. Maga nagy hazánkfia Kossúth Lajos is buzdít az Erdély részi Magyar Közművelődési Egyesület közgyűléséhez Turinból küldött táviratában, midőn a magyar ellenes bűjtogatásnak hazafias irányban ellensúlyozására a magyar közművelődés fejlesztésére alakult ezen egyesület tagjai sorába mint alapító 100 Ft-tal belépet.

Indítványozza tehát, hogy városunk közönsége az alapító tagok közé lépjen be, éspedig ne csak 100 Ft-tal, hanem többel járuljon a hazafias törekvés támogatására. Kivánatos volna továbbá, ha egyesek, felkarolva az eszme nemes voltát és a hazafias szent célt, társadalmi téren mozgalmat indítának meg gyűjtés eszközlésére.

Ezen indítvánnyal egybefüggőleg Bernácsky Ferencz törvényhatósági biz. tag még egyrésztől szive mélyéből üdvözli Szabó Mihály biz. tag indítványát és ahoz hozzájárul, még a maga részéről e hazafias és városunkat megillető intézkedés kiegészítéséül indítványozza, alakitassék itt városunkban egy önálló magyar közművelődési egyletet, mely a magyarosodás és magyar közművelődés fejlesztését tűzvé ki nemes feladataú, mind itt helyben tevékenységet fejtsen ki, mind pedig támogassa, - anyagi és szellemi eszközökkel védelmébe vegye a magyarság ügyét, és az e cél felé törekvő s bár hol működő egyesületeket anyagilag úgy, mint szellemileg támogatná. Azt hiszi, hogy ezen eszme annyira fontos reánk, mint az Alföld magyarjaira és annyira hazafias közérdekű. miszerint annak ajánlására bővebb indokolás nem szükséges s részéről még csak azon óhajtását fejezné ki, vajha e városban senki ne volna, a ki ezen alakulandó egyletnek tagja ne

lenne, avagy ne tenne érdekében valamit, indítványát elfogadásra s javaslat tétel végett valamely szakbizottsághoz útalásra ajánlja.

Verso: I/26-85. Hódmező-Vásárhely város közönsége 500 frttal. örökös tag.

Fond: Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania nr. I/26 1885, f. 1-2.

Traducere:

Extras

din procesul verbal încheiat la adunarea generală a consiliului municipal al orașului Hódmező-Vásárhely din data de 14 aprilie 1885 și, în continuare, de-a lungul mai multor zile

Szabó Mihaly, membru al consiliului municipal, face propunere pentru subvenționarea și ajutorarea societății pentru cultura maghiară din Transilvania²⁰⁶.

El arată că în Transilvania s-a înființat o societate maghiară de cultură care și-a asumat datoria patricică de salvare a maghiarilor împotriva procesului, din ce în ce mai accentuat în Transilvania, de dispariție și de românizare, în interesul limbii și națiunii maghiare. Există sate maghiare care s-au românizat deja în întregime. Pe baza celor constatate din comunicările scrise - dintre care una a apărut în "Jurnalul din Pesta" - ne face cunoscute date statistice zguduitoare.

Înșiră câteva date ce sunt dovezi evidente în direcția străduințelor de românizare a maghiarilor din Transilvania. În comitatul Făgăraș sunt doar 2694 maghiari, iar limba maghiară este vorbită doar în Făgăraș. În comitatul Târnava, maghiarii au 14 școli, iar cei de alte naționalități 209, în comitatul Soloc-Dăbâca numărul școlilor nemaghiare este de 271, în comitatul Alba de Jos din 285 școli, doar 52 sunt maghiare, în comitatul Brașov, față de 22 școli românești și 13 nemțești, există doar o școală maghiară, în comitatul Turda-Arieș numărul școlilor românești este de 131, al celor maghiare doar 57, iar dintre cele 264 de școli aflate în comitatul Mureș-Turda, în 105 se predă în altă limbă decât maghiara.

Un asemenea bilanț dovedește faptul că și dintre învățători, puțini sunt cei ce cunosc limba maghiară.

Având în vedere aceste date, precum și faptul că multe localități și mare parte a locuitorilor acestora poartă nume maghiare, este suficient argumentat fenomenul survenit deja de românizare, deci, trebuie să facem tot posibilul în această privință noi, ca unul dintre cele mai autentice maghiare și mari orașe ale țării de jos, și să contribuim cu donații pentru buna funcționare a societății, ca să evităm orientarea statului maghiar pe o cale greșită, ca să nu existe vorbitori de limbă străină. Însuși marele nostru patriot Kosuth Lajos ne îndeamnă la aceasta prin telegrama trimisă din Torino adunării generale a asociației pentru cultura maghiară din Transilvania, intrând în rândurile membrilor societății ca membru fondator, cu 100 forinți²⁰⁷, întrucât această societate s-a constituit în scop patriotic, de dezvoltare a culturii maghiare, pentru a contrabalansa acțiunile instigatoare ale dușmanilor maghiarilor.

Propune, așadar, ca populația orașului nostru să intre în rândurile membrilor fondatori, și nu numai cu 100 de forinți, ci să contribuie cu mai mult, pentru sprijinirea acestei acțiuni patriotice; ar fi de dorit, în continuare, ca unii, împărtășind generozitatea acestei idei și țelul sfânt, patriotic, să inițieze o mișcare în sfera societății pentru efectuarea chetelor.

În legătură cu această propunere, Bernácsky Ferencz, membru al consiliului municipal, salută cu căldură propunerea lui Szabó Mihály, membru al consiliului, și aderă la ea punând întregirea măsurilor luate în spirit patriotic în privința orașului nostru prin constituirea aici a unei societăți culturale maghiare independente, care, propunându-și ca sarcină de prim rang maghiarizarea și dezvoltarea culturii maghiare, să desfășoare atât o activitate pe plan local cât și să sprijine - material și spiritual, să ia sub protecția sa problema maghiarilor, astfel ca toate societățile ce aspiră la realizarea acestui țel, oriunde ar funcționa ele, să fie sprijinite material și spiritual. El crede că această idee este atât de importantă pentru noi, ca maghiari ai țării de jos, și prezintă un interes public, patriotic atât de larg încât, după părerea noastră, nu este nevoie de o recomandare mai bine motivată, iar în ceea ce-l privește, el și-ar mai exprima doar dorința ca, dacă în oraș nu s-ar afla nimeni care să nu fie membru al acestei societăți în înființare, ori care să nu întreprindă ceva în interesul ei, să își ofere propunerea spre acceptare iar proiectul temei să-l trimită unei comisii de specialitate.

Verso: 1/26-85. Locuitorii orașului Hódmező-Vásárhely sunt membri pe viață cu 500 forinți.

39-1885, szám/ hü.

Nagyméltóságú m. kir. Minister úr!

Brassó megye főispánya Gróf Bethlen András kartársom által értesültem arról, hogy a közelebről állítólag kitiltott "Unitatea nationala" című román lap a hatóságok ámitása céljából utóbbi időben "Resinariul" cím alatt jelen meg.

Tekintettel arra, hogy ily hazaellenes lapok előfizetőinek megismertetése némileg a határszéli felügyelet iránti intézkedéseket elősegíthetné, e célból tett intézkedéseim folytán a helybeli m. kir. postaigazgatóság által azon egyénekről, kiknek nevére fennevezett román lap posta útján érkezik, másolatban ide zárt névjegyzék velem azon értesítéssel közöltetett, hogy ezen lapnak a postai szállításból leendő kitiltása iránt Közmunka és Közlekedési m. kir. Minister úr Őnagyméltóságához már múlt hó 18-án 6. eln. szám alatt tétetett felterjesztés, de válasz máig nem érkezvén, addig is a postahivatalok, ily felirat alatt érkező lapoknak lefoglalása iránt utasítást nyertek.

Fogadja Nagyméltóságod alázatos tisztelem őszinte nyilvánítását.

Nagyszebenben, 1885. évi május 19-én.

Szeben megye főispánja és Szászispán

Brennerberg Mór

Verso: Ér. V/23/885

Traducere:

Nr. 39-1885

Excelența Voastră, domnule ministru regal maghiar!

Am aflat de la colegul meu, contele Bethlen András, comitele suprem al comitatului Brașov, că ziarul românesc intitulat "Unitatea națională", de curând interzis, după cum se spune, apare în vremea din urmă cu scopul amăgirii autorităților, sub denumirea de "Reșinariul".

Având în vedere că, cunoașterea celor abonați la astfel de reviste antipatriotice ar putea ajuta întrucâtva măsurile luate în direcția supravegherii la frontieră, în urma dispozițiilor mele date în acest scop am fost informat, prin direcțiunea poștei maghiare regale locale, depre acei indivizi pe numele cărora sosește, prin poștă, revista românească sus-menționată, cu precizarea că adresa trimisă în data de 18 a lunii trecute, sub nr. 6 prezidial, domnului ministru maghiar regal al lucrărilor publice și comunicațiilor, în direcția interzicerii transportului poștal al acestei reviste neprimind încă răspuns, până atunci oficiile poștale au fost îndrumate în direcția confiscării ziarelor sosite cu această titulatură.

Excelență

Primiți expresia deosebitei mele stime.

Sibiu, 19 mai 1885

Comitele suprem al comitatului Sibiu și comite al sașilor,

Brennerberg Mór

Nr. 6-1885/ prezidial

LISTA

privin indivizii pe numele, respectiv adresa cărora sosește ziarul românesc intitulat "Reșinariul"

Nr. crt.	Numele primitorului	Ocupația	Domiciliul	În câte exemplare sosește pe adresa sa ziarul intitulat "Reșinariul"
1.	Alexandru Albini	preot	Izvoarele-Blaj	1 ex.
2.	Georgiu Borbatu	profesor	Blaj	4 ex.
3.	Vasile Bucuru	-	Blaj	4 ex.
4.	G. Cortan	-	Ticușul Nou	
			Comană de Jos	2 ex.
5.	Romulus Crainic	protopop	Dobra	4 ex.
6.	Ioan Crăciun	preot	Porumbacul de Jos	2 ex.
7.	Adolf Diaconovici	inginer	Bocșa-Vasiovei	1 ex.
8.	Filipu Decolim	preot	Lunca-Huseni	4 ex.
9.	George Dumitru	-	Ticușul Nou	
			Comana de Jos	1 ex.
10.	Gazeta Transilvaniei	redactor	Brașov	2 ex.
11.	Ioanu Varsia	preot	Bîd-Blaj	4 ex.
12.	Diamandi Manole	-	Brașov	1 ex.
13.	L.V. Moldovanu	canonic	Blaj	4 ex.
14.	Partenie Moldovanu	profesor	Blaj	5 ex.
15.	Ioanu Negruțiu	profesor	Blaj	4 ex.
16.	Vasile Olteanu	avocat	Blaj	4 ex.
17.	Popa (Notar)	-	Boița-Turnu Roșu	1 ex.
18.	St. Popoviciu	-	Hălchiu-Codlea	3 ex.
19.	Isidor Secas	-	Orosfaia-Teaca	4 ex.
20.	Societatea studenților	-	Blaj	5 ex.
21.	Ioan Suga	preot	Cristur	
			Comitatul Zarand	1 ex.

Sibiu, 1885, mai 11

Magy. kir Főügyészség Budapesten
6267. szám/ 1885

Nagyméltóságú m. kir. Belügy Minister Úr!
Kegyelmes uram!

Vonatkozva Nagyméltóságodnak f. évi május 17-én 477/res. szám alatt kelt kegyes rendeletére, - a marosvásárhelyi kir. főügyésznek, a "Martirii libertáti" című Romániában megjelent röpiratra nézve tett jelentése tárgyában a közlemények ./. alatti visszacsatolása mellett a következőkben van szerencsém alázatos véleményemet mély tisztelettel felterjeszteni.

A visszamellékelt terjedelmes röpirat ismertetése és jellemzéséül ugyanis előre bocsájtom, hogy az nagyban és egészben véve az 1784. évi erdélyi pórlázadás hőségnek, Horeanak dicsőítése akar lenni, fellépése századik évfordulója alkalmából.

Beosztására nézve hat szakaszból áll. Az I. szakasz: az erdélyi románok politikai állapotát II József előtt, - a II. szakasz: ugyanazt II. József alatt, - a III. szakasz Erdélynek geo-és ethnographicus jelentőségét Romániára való tekintettel, - a IV-ik Horea jellemzését, előkészületeit, fellépését s az 1784-85. évi lázadás lefolyását -, az V-ik: a magyarok repressióját vázolja, a VI-ik pedig a tanúságot vonja le, s intések foglalmában úgy a magyarok, mint a románok számára. Bárhol ütjük is azonban fel ez iratot, minden sorában, minden szavában, a magyar faj s nemzet elleni engesztelhetetlen gyűlöletnek, lángoló bosszúvágnak és feltartózhathatlan visszatörési törekvésnek kifejezéseivel találkozunk.

E röpirat szavai szerint például a magyar nemzet: "holmi árva gyermekei az ázsiai pusztáknak, a kik a tengerek és a nyugat hatalmas autochton nemzetei közt furakodtak be Európába,... fekély Európa testén,... egy maró és bontó elem,... vad, kegyetlen, gögös, zsarnok, kultur - képtelen, barbár hún fajzat,... a mely csak szégyenteljes lapokat irt a nemzetek könyvébe,... valóságos ostora a szent István koronája alatti népeknek,... egy, Ázsia pusztáiból Európába került nép, mely merényletet követ el egy latin fajú nép élete ellen, olyan nép élete ellen, a mely Európában autochton,

testileg szép, dalias, szellemileg okos, bátor lovagias, hős jog és szabadság szerető és tisztelő, s a mely hivatva van Traján birodalmát helyre állítani"... A magyar alkotmány "a hún Verböczi ördögi codexe". A magyar politikusok és diplomaták, politika tekintetében még ma is a barbár korban vannak. Mig ellenkezőleg a "a mócz Horea, a román szabadság vértanúja, mint Washington, vagy Mirabeau "a szabadság evangéliumának és az emberi jogoknak" apostola, Mózes, prófétája volt, a "kiknek feje az égben vala, hol az igazság istenével beszélt", s a Kárpátok szent hegyei képezték a piedestált, a melyre lábát tette...

Horea, Kloska, Krisán, Vladimirescu és Ianku, a jog és szabadság dicső bajnokai voltak, harczuk a megváltás szent munkája volt, hogy "szenedő testvéreik felszabaduljanak a magyarok igája alul, kik roszaságuk és igazságtalanságuk által kifárasztották Isten, a császár és a román nép türelmét", s a kik majdan, mint "román vére szomjazó tigrisek... sakálok,... hiénák", könyörületet és kiméletet nem ismerő módon boszulták meg magukat. Végül magyar ország is, csak egy "geographiai igen tág fogalom, egy nép - aglomeratió, mely népek közül a legtöbb kifelé gravitál, s féltékeny nemzetiségére, és így egy nemzetiségű Magyarországot akarni létesíteni épp oly absurd és fiktív törekvés, mint egy nemzetiségű Austriát akarni"...

Francia, Spanyol, Olasz, Német ország és *Románia*, unitair államok, s nem lehetnek egyebek. Austria-Magyarország - ha élni fog -nem lehet egyéb mint foederativ állam" - stb. stb.

Ilyen és hasonló hóbortos nagy mondásokkal fűszerezett képtelenségeket röpit világgá a szóban levő dicsirat.

De mindezt a céltudatoság oly meggyőző erejével, annyi vakmerőséggel teszi, hogy azt, bár különben szánó mosolynál alig érdemelne egyebet, emez utóbbi tulajdonságánál fogva, méltán a legveszélyesebb e nemű lázító nyomtatványok közzé sorozhatjuk.

Mindazonáltal nem csatlakozhatom a maros-vásárhelyi kir. főügyész abbeli véleményéhez, mint ha a jelen röpirat "a magyar Btk. 127 a 3. pontjában körül irt felségsértési büntett elkövetésére egyenes felhívást" intézne, - s illetőleg az ugyan ezen Btk. 134 - ában körülirt büntettet foglalná magában.

Nem, mert arra, a mit az idézett törvény feltételez, hogy t.i. "a magyar államnak vagy az osztrák - magyar monarchia másik államának területe, vagy ezeknek valamelyik része erőszakkal idegen uralom alá jusson, vagy azon államtól a melyhez tartozik

erőszakkal elszakítottassék”, a kérdéses röpirat egész folyamában nem talállok egyéb vonatkozást, mint a III. szakaszban, a Horea szülőföldjének leírása közben előforduló ama megjegyzést (lásd ford. 6 iv 4 lap), hogy “Romániának Erdély nélkül nem lehet jövője, nem töltheti be hivatását a világban. Ha Románia magához csatolja Erdélyt, ez által végtelen erőt nyer. Ha a Duna és a tenger Románia tüdejét képezik Erdély képezi karját , hatalmát, erejét “, és a VI-ik szakaszban, a magyarokhoz intézett figyelmeztetések és fenyegetések között (1 ford. 29 iv 2 lap) hogy” ne feledjétek, hogy ma már a román nem fog többé egyedül állani veletek szemben. Akarjátok a románok gyűlöletét?!... Akarjátok a harczott?!... stb.

Mindez azonban nem csak hogy nem “közvetlen” -, nem csak hogy nem “egyenes”, - hanem egyáltalában nem is “felhívás”-, (pedig az idézet törvény e hármát feltételezi,) a fentebb említett felség sértés elkövetésére.

Sőt ellenkezőleg a röpirat 6 ának több pontja, nyilván az állami kapcsolat fentartása mellett, az elszakítás ellen szól, P1: (1. ford. 28 iv 1-2 lap) “Magyarok! a veszély úgy tireátok, mint mireánk nézve nagy, de leginkább reátok, mint a kiket a Duna mellé rendelt, autochton és nemzetiségük s függetlenségükre féltékeny népek közzé, a germánizmus és slavizmus elnyeléssel fenyeget; menekvés nincs, ha nem állunk *össze erősen és szorosán*.

Mi megbocsátunk, felajánljuk nektek a szabadulást és bocsánatot; de csak a nemzeti egyenlőség és függetlenség alapján lehetünk szövetségesek. Tartsátok meg magatoknak annyi helyet országunkból a mennyi kell... Vegyétek ki ti is békességben részeteket... Hanem az Istenért! ne jőjjetek vad göggel, hogy eltagadjátok a mi örök jogunkat azon házban, a melyben nektek helyet csináltunk... stb.

Az én alázatos véleményem szerint a jelen röpiratban a Btk. 158. ának határozománya alá eső *lázasra való felhívás*, s ezzel inkább ideális mint reális halmazatban az u. ezen Btk. 171. - a második bekezdése alá eső *nemzetiség gyűlöletre való izgatás*, s a 174, súlya alá eső büntett magasztalás kétségtelen jelenségei foglaltatnak.

Nyilván való ugyanis, hogy a kérdéses röpiratnak egész célzata, melyet közvetlenül elérni akar, abban öszpontosul, a mit a VI. szakasz végén mond, hogy “Hegyeken túli Testvérek! Horea és Jancu utódai! gyűjtsétek össze soraitokat, s kiáltátok egyszer, hogy

megreszkessenek a Kárpátok, kiáltsátok a magyaroknak: "eddig és tovább ne!" Fel sziveinkkel!

Az óra szent, és a legvégsőbb időt jelzi. ("Ora e sântă, suprema").

Ünnepeljétek meg méltán Horea halálának évfordulóját, bosszuljátok meg halálát!

Mihály, Horea és lancu dicső árnyai fölhivnak benneteket, hogy tegyétek kötelességeteket!..."

A mi pedig a "nemzetiség gyűlöletet" és "büntett magasztalást" illeti, erre nézve szükségtelennek tartom idézettek iktatni ide. Hivatkozom a röpirat egész szövegére. Minden szakaszában hemzseg egyfelől a nemzetünk elleni gyalázások és kifakadások-, másfelől a Horea, Kloska, lancu "dicső" tettei magasztalásának száz féle változata.

Áttérve már most ama kérdésre, hogy mi módon eszközöltessék a fentebbiek szerint fennforgó bűncselekmény megtorlása? Alázatos véleményem szerint két út áll előttünk.

1. Miután ugyanis a lázadásra való felhívás olyan bűncselekmény, a melyet *ha külföldön* követ is el, *akár magyar honos akár külföldi*, a Btk. 7.-a értelmében: az minden esetben eme büntető törvény szerint büntetendő; ebből folyólag.

a) ha a jelen röpirat szerzője-Dr. I.C. Dragescu -, a mint a maros vásárhelyi kir. főügyész magán értesítve van, valóban "magyar honos": itten leendő megbüntetése végett *kiadatását*,

b) ha pedig - a mint látszik - "külföldi *ottani megbüntetését*" lehetne szorgalmazni diplomáciai úton. S ez volna az egyik út.. Természetesen csak akkor követendő, ha monarchiánknak az illető külföldi államhoz való viszonya, biztos kilátást nyújt a kívánt eredményre.

2. A másik út: a Btk. 62. - ának útja, mely szerint a kérdéses röpiratnak a magyar büntető törvénykönyv területére elárusítás, terjesztés vagy kiállítás végett behozott példányai elkobozandók és megsemmisítendőek volnának.

A Btk: 15, -a, melyre a maros vásárhelyi kir. főügyész hivatkozik, nem foglal magában önálló illetékességet megállapító intézkedést. Csupán a külföldön elítélt magyar honost veti mellékbüntetés alá azon esetben is, "ha főbüntetését külföldön már kiállotta". A jelen esetről tehát majd csak akkor lenne eme törvényszakasznak értelme, ha a szóban levő röpirat szerzője, külföldön mint magyar honos ítéltetnék el.

Ugyan annak az (osztr.) Bprts. 44--ára való hivatkozása a jelen esetre egyáltalában nem alkalmazható; mivel sajtó útján elkövetett bűncselekmény forogván szóban, ha a külföldön tartózkodó szerző kiadatnék, - vagy e nélkül, ha az eljárás a Btk. 62. -a alapján indíttatnék: az eljárásra, a sajtó ügyi eljárás tárgyában, 1867, május 17, é. n. 307. sz. alatt kelt igazságügy ministeri rendelet 5, -a második bekezdése, illetőleg 1871. július 10.-én kelt igazságügy ministeri rendelet szerint: a budapesti ker. esküdszék lenne illetékes.

Budapest, 1885, május 26-án.

Excellentiádnak

alázatos szolgája

Kozma Sándor kir. főügyész

Verso: Ér. 1885, június hó 5

Traducere:

Procuratura Regală Maghiară, Budapesta

Număr 6267/ 1885

Excelență, domnule ministru de interne regal maghiar!

Referitor la ordinul Excelenței voastre, cu numărul 477 confidențial din ziua de 17 mai anul curent, privind denunțul prim-procurorului regal din Târgu Mureș împotriva manifestului intitulat "Martirii Libertății"²⁰⁸, apărut în România, am onoarea să vă înaintez, cu stimă, raportul meu în această problemă, cu restituirea comunicărilor.

Pentru cunoașterea și caracterizarea vastului manifest restituit, subliniez că acesta constituie în întregime o preamărire a eroului răscoalei de la 1784, Horea, cu prilejul aniversării centenarului.

Referitor la cuprins, acesta conține șase capitole; capitolul I: Situația politică a românilor transilvăneni înainte de Iosif al II-lea; al doilea, aceeași situație în timpul lui Iosif al II-lea; al treilea capitol: semnificația geo- și etnografică a Transilvaniei cu referire la România; al patrulea: semnificația, premisele, izbucnirea și desfășurarea răscoalei din 1784-1785; al cincilea; represiunea maghiarilor; al șaselea, se desprind concluziile și conține avertismente atât pentru maghiari cât și pentru români. În orice parte a actului, în toate rândurile, în toate cuvintele ne întâlnim cu ura

neîmpăcată împotriva rasei și națiunii maghiare, dorința arzătoare de răzbunare și tendințele nereținute de revanșă.

De exemplu, potrivit textului manifestului, națiunea maghiară [o constituie] “niște copii orfani ai deșerturilor asiaticе, care s-au strecurat în Europa, printre națiunile uriașe autohtone... pe ȃrful ulceros al Europei... un element caustic și distructiv... sălbatic, neîndurător, orgolios, tiran incapabil de cultură, rasă barbară hunică..., care au scris doar pagini pline de rușine în cărțile națiunilor... un real bici pentru popoarele de sub coroana Sfântului Ștefan..., un popor venit în Europa din deșerturile asiaticе și care comite atentat împotriva vieții unui popor de rasă latină, împotriva unui popor care este autohton în Europa, frumos la corp, svelt, inteligent, cavaleresc, iubitor și stimător al eroilor și libertății și care are menirea de a restabili imperiul lui Traian....” Constituția maghiară este “codexul drăcesc al hunului Verbőczy”. Din punct de vedere al politicii, diplomației și politicienii maghiari se află încă în epoca barbară. Dimpotrivă, “moțul Horea este martirul libertății românilor”, ca Washington sau Mirabeau, a fost apostolul, profetul Moise, “al evangheliei libertății și al drepturilor omului” al “cărui cap se află în cer, unde a vorbit cu Dumnezeu dreptății”, iar sfinții munți ai Carpaților au constituit pedestalul pe care și-au pus piciorul Horea, Cloșca, Crișan, Vladimirescu și Iancu, au fost campionii glorioși ai dreptății și libertății, lupta lor a fost munca sfântă a mântuirii pentru ca “frații noștri în suferință să se elibereze de sub jugul maghiarilor care, prin răutatea și nedreptatea lor, au obosit răbdarea împăratului și a poporului român”, și care, într-o zi, ca “tigri..., șacali..., hiene însetate de sânge românesc, s-au răzbunat fără a cunoaște rugăminti și cruțare. În sfârșit, și Ungaria este doar “o noțiune largă geografică, o aglomerare de popoare, dintre care cele mai multe gravitează spre exterior și este geloasă pe naționalitatea sa. Astfel, dorința constituirii unei Ungarii de o singură naționalitate este o tendință la fel de absurdă ca cea a constituirii unei Austrii cu o singură naționalitate...”; Franța, Spania, Italia, Germania și România sunt state unitare și nu pot fi altfel. Austro-Ungaria - dacă va supraviețui - nu poate fi altceva decât un stat federativ” etc., etc.

Amintitul act face cunoscute asemenea ineptii presărate cu cuvinte mari, smintite.

Face toate acestea cu atâta putere de convingere, cu atâta cutezanță încât, având în vedere acest caracter, putem să-l

enumerăm între cele mai periculoase proclamații agitatoare: de altfel, nu ar merita decât un zâmbet de compătimire.

Totuși, nu pot fi de părerea prim-procurorului regal de la Târgu Mureș că acest manifest constituie o chemare la săvârșirea infracțiunii de lés majestate, conform punctului 3, paragraful 127 din Codul penal maghiar, respectiv infracțiunile cuprinse în paragraful 134 al aceluiași cod penal.

Nu, pentru că întregul manifest nu se referă la cele stipulate de lege, și anume “teritoriul statului maghiar sau a monarhiei austro-ungare, sau vreo parte a acestora să ajungă sub stăpânire străină, cu forța, sau să fie desprins cu forța de la statul la care aparține”, ci se referă la cele cuprinse în capitolul III. Mențiunea care se face cu prilejul descrierii pământului strămoșesc al lui Horea (vezi traducerea coala 4, pagina 2) că “Fără Transilvania, România nu poate avea un viitor, nu poate să-și îndeplinească menirea în lume, iar dacă România își anexează Transilvania va câștiga o putere nelimitată. Dacă Dunărea și marea constituie plămâni României, Transilvania reprezintă brațele sale, mărirea, puterea”, cât și mențiunea din capitolul IV, printre atenționările și amenințările adresate maghiarimii (vezi traducerea, coala 29, pagina 2), că “nu uitați că azi românul nu va mai sta singur în fața voastră. Doriți ura românilor?!... Doriți lupta?!... etc.”

Acestea nu numai că nu sunt “nemijlocite”, “directe”, dar nu sunt absolut de loc “chemări” la săvârșirea infracțiunii de lés majestate (legea le amintește pe toate trei).

Dimpotrivă, mai multe puncte ale paragrafului 6 din manifest se referă în mod clar la menținerea legăturii statale, se manifestă împotriva rupturii. De exemplu (vezi traducerea, coala 28, paginile 1-2); “Maghiari! Pericolul este mare, atât pentru noi cât și pentru voi, dar mai ales pentru voi, aflați lângă Dunăre, printre popoare geloase pe naționalitatea și independența lor, amenințați din partea germanismului și slavismului cu devorarea, nu există refugiu dacă nu ne unim strâns și cu putere.

Noi vă iertăm, vă oferim eliberarea și iertarea. Dar, nu putem fi aliați decât pe baza deplinei egalități și independențe naționale. Rețineți-vă atâtea locuri din țara noastră de câte aveți nevoie... Luați-vă și voi partea în liniște... Dar, pentru Dumnezeu, nu veniți cu un orgoliu sălbatic să negați dreptul nostru dintotdeauna în casa în care vă facem loc... etc., etc.”

După umila mea părere, acest manifest se poate încadra în prevederile paragrafului 158 din Codul penal - chemare la răscoală, și în legătură, mai degrabă ideală decât reală, cu alineatul doi din paragraful 171 al aceluiași cod penal; agitație la ură națională, cât și paragraful 174, favorizarea delictului.

Este clar că întregul scop urmărit de manifestul în cauză este concentrat în ultima parte a capitolului VI "Frați de peste munți! Urmașii lui Horea și Iancu, strângeți-vă rândurile și strigați odată să răsunе Carpații, strigați către unguri "până aici și nu mai departe". Inimă, sus! "Ora e sfântă, supremă!" Sărbătoriți pe drept aniversarea morții lui Horea, răzbuțați moartea lui! Umbrele glorioase ale lui Mihai, Horea și Iancu vă cheamă să vă faceți datoria!".

În ceea ce privește "ura națională" și "apologia crimei", consider inutilă notarea citatelor. Mă refer la întregul cuprins al manifestului. Toate capitolele sunt pline, pe de o parte, de injurii și atacuri împotriva națiunii noastre, iar pe de altă parte, sute de variante ale preamării faptelor "glorioase" ale lui Horia, Cloșca și Iancu.

Revenind la problema cum să se pedepsească fapta în cauză? Părerea mea umilă este că avem două căi:

1. Întrucât instigarea la răscoală contituie o asemenea faptă care, potrivit paragrafului 7 al Codului penal, se pedepsește chiar și în situația în care se săvârșește în *străinătate*, chiar dacă este *ungur sau străin*, atunci:

a) în caz că autorul prezentului manifest, Dr. I.C. Drăgescu²⁰⁹, este în realitate de "cetățenie maghiară", după cum este informat procurorul regal șef din Târgu Mureș, trebuie *extrădat* pentru pedepsire.

b) sau se poate pedepsi *în străinătate*, pe cale diplomatică. Aceasta ar fi o cale. Aceasta poate fi urmată numai în cazul în care relația monarhiei noastre cu statul străin respectiv oferă o perspectivă sigură a realizării scopului.

2. A doua cale o constituie paragraful 62 al Codului penal, potrivit căruia exemplarele amintitului manifest aduse pe teritoriul sferei de influență a codului penal maghiar pentru vânzare, răspândire, prezentare, se confiscă și se distrug.

Paragraful 15 al Codului penal, la care se referă prim-procurorul regal din Târgu Mureș nu cuprinde măsuri care să stabilească competență proprie. Supune pedepsei complementare doar pe cel acuzat în străinătate, chiar și în cazul în care "și-a executat pedeapsa în străinătate! În cazul de față s-ar putea aplica acest

articol de lege doar dacă autorul manifestului în cauză ar fi acuzat în străinătate ca cetățean maghiar.

În cazul de față nu se poate aplica nici paragraful 44 al Codului de procedură penală (austriac) întrucât este vorba de un delict de presă. În caz că autorul este extrădat sau, în lipsa lui - dacă acțiunea s-a pornit în baza paragrafului 62 al Codului penal - pentru efectuarea procedurii în caz de delict de presă ar avea competență Curtea cercuală de jurați din Budapesta, în baza alineatului 2, paragraful 5 al ordinului Ministerului justiției, adică ordinul Ministrului justiției din 10 iulie 1871.

Budapesta, 26 mai 1885
Excelenței voastre, slugă umilă,

Kozma Sándor
prim-procuror regal

Verso: Intrat 5 iunie 1885

76

1885 iunie 15, București

Nagyméltóságú Minister Elnök Úr!
Kegyelmes uram!

A honfiúi kötelesség parancsolja, hogy excellenciádat a következőkről a legmélyebb tisztelettel értesitem.

Tegnapelőtt este Maniu ügyvéd elnöklete alatt rendkívüli nagy gyűlés volt, melyen a többek közt a következők vettek részt: Mihaescu (volt államtitkár) Laurian, Aurelian, Babesiu (Babes Vincze fia), Puscariu (Puscariu curiai bíró fia), Cinicescu, Ciurcu (az Indep. Roumaine tulajd. és szerkesztője) Ciura udvari gyógyszerész, Hernia (Ploestről, a leggazdagabb emberek egyike Romániában), Baritiu Leon (György testvére), Hodossiu tanár, Dunca ezredes, Dr. Boboienu, Dr. Ramniceanu, Siaguna huszár százados, Fundescu és Porumbar képviselők sat. sat.

A gyűlés tárgyát a nagyszebeni oláh zsinat képezte. Maniu előmutatta és felolvasta több erdélyi "jó barátok" tudósításait, a többek közt Lengeru (Brassó), Slavic és Kozma Pártén (N. Szeben), Horzsia (Küküllő megye), Stanescu Imre (Arad) és Babesiu Vincze

hosszas leveleit Baritiu György is küldött egy levelet, melyben kijelentette, hogy az alsó clerus, már annyira meg van preparálva, hogy egész indignációval fogja a magyar kormány "alamizsnáját" (pomana) vissza utasítani.

Az értekezleten elhatározott az általános gyűjtés az egész országban a szegény erdélyi papok részére. Mihaescu örömmel jelentette be, hogy Vernescu exminister 1000 frankot adományozott az erdélyi szegény sorsú oláh papok részére, csak hogy a magyar kormány "alamizsnáját" ne fogadják el.

Ott a gyűlésen Hernia is 2000 frankot írt alá és kötelezte magát, míg él minden évben az erdélyi "hazafias" oláh papok segélyezésére 2000 frankot a "Soc.Carp" elnökénél lefizetni. Összesen 8000 frankot lett ezen a gyűlésen aláírva.

Siaguna százados azt indítványozta, hogy Erdélyben a Horvátországi villongásokhoz hasonló villongásokat kellene rendezni, meg kellene kézzel foghatóan a világnak mutatni, hogy az erdélyiek mennyire gyűlölik a magyart. Az ily villongást azonban Slavic leginkább ellenez, "a románok passiv magatartása" így írja "elég csapás a magyar kormányra". A törvényeket egy perczre sem szabad szem elől téveszteni". Laurian, Siaguna Hodossiu és még többben Slavicot hazaárulónak tartják és indítványozták, hogy a hazafias román clubok ne érintkezzenek e "veszélyes emberrel". Határozat azonban nem hozott.

Szóba jött asztán a közoktatásügy minister úr rendelete a magyar nyelvet illetőleg. Borzasztó átkok mondottak a magyar kormányra, de megállapodás nem történt. Végre is azt határozták, hogy jövő szombaton egy újabb értekezletet tartanak és erre Vernescu, Bratianu Demeter és Urechia (volt közoktatás minister) urakat is meghívják).

Nem merek mind untalan excellenciád becses czime alatt levelet küldeni, esedezem, kegyeskedjék valami közönséges czimet velem tudatni, mely alatt alázatos tudósításaimat küldhetném

Legmélyebb tisztelettel maradtam
Nagyméltóságodnak

alázatos szolgálója
Vándory Lajos
Strada Calareti 14

Bukarest, junius 15, 1885,

Verso:

Ismerjük ugyan, hogy e sorok írója mit ér, de miután oly részletesen és neveket említve ír, még jó lenne a követség útján is tudakozódni, azoknak hol létéről, arról, valyón lehetek-e akkor Bukarestben, a főispánok útján bizalmas értesítést szerezni.

Budapest. 20/6/885

Tisza

Érk, 1885, évi Augusztus hó 17, 731/res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 912/1885,-f. 11-12

Traducere:

Excelența Voastră, domnula prim-ministru!

Obligația patriotică îmi poruncește să vă informez, Excelență, cu cea mai adâncă stimă despre următoarele:

Alaltăseară s-a ținut o întrunire excepțională prezidată de avocatul Maniu²¹⁰, la care au participat, printre alții, Mihăiescu (fost secret de stat), Laurian²¹¹, Aurelian²¹², Babeșiu (fiul lui Vincentiu Babeș²¹³, Pușcariu (fiul judecătorului curial Pușcariu), Cinicescu, Ciurcu (proprietarul și redactorul ziarului "L'Indépendance Roumaine"), Ciura, farmacist al curții, Hernia (din Ploiești, unul dintre cei mai bogați oameni din România), Leon Barițiu (fratele lui George), profesorul Hodoș, colonelul Dunca, Dr. Boboianu, Dr. Râmniceanu, Șaguna, căpitan de husari, Fundescu²¹⁴ și Porumbaru²¹⁵, deputați, etc., etc.

Obiectul ședinței l-a constituit adunarea românească de la Sibiu²¹⁶. Maniu a prezentat și a citit scrisorile mai multor "prieteni buni" din Transilvania, printre care Lengeru (Brașov), Slavici și Partenie Cosma (Sibiu), Horja (comitatul Târnava), Emeric Stănescu (Arad) și Vincentiu Babeș. George Barițiu a trimis o scrisoare prin care a arătat că este deja atât de prelucrat clerul inferior, încât va respinge cu toată indignarea "pomana" guvernului maghiar.

La întrunire, s-a hotărât strângerea de ajutoare pe întreg teritoriul țării pe seama preoților săraci din Transilvania. Mihăiescu a declarat cu bucurie că ex-ministrul Vernescu a donat 1000 de franci

pe seama preoților săraci din Transilvania, numai să nu accepte "pomana" guvernului maghiar.

Acolo, la ședință, și Hernia a semnat pentru suma de 2000 de franci și s-a obligat să plătească anual, cât trăiește, suma de 2000 de franci președintelui "Societății Carpații", pentru ajutorarea preoților români "patrioți" din Transilvania. La această ședință, s-au depus semnături pentru suma totală de 8000 de franci.

Căpitanul Șaguna a propus necesitatea organizării unor conflicte în Transilvania²¹⁷, asemănătoare celor din Croația, pentru a arăta lumii, în mod palpabil, cât de mult urăsc transilvănenii pe unguri. Acestui conflict i s-a opus mai ales Slavici, care scrie astfel: "Atitudinea pasivă a românilor" este o lovitură suficientă dată guvernului maghiar. Legile nu trebuie scăpate din vedere nici un minut". Laurian, Șaguna, Hodoș și alții îl consideră pe Slavici trădător de patrie și au propus ca să nu aibă tangență cu acest "om periculos"²¹⁸ cluburile patriotice românești. Nu s-a luat, însă, o hotărâre.

S-a pus apoi în discuție ordinul domnului ministru al învățământului referitor la limba maghiară. S-au adus blesteme groaznice guvernului maghiar, dar nu s-a stabilit nimic. În sfârșit, au hotărât să țină o nouă întrunire sâmbăta viitoare, la care să-i invite și pe domnii Vernescu, Brătianu, Dumitru și Urechia (fost ministru al învățământului)²¹⁹.

Nu îndrăznesc să mai trimit la nesfârșit scrisori pe adresa Excelenței Voastre, de aceea, vă rog să binevoiți a-mi comunica o adresă oarecare, unde să pot trimite informările mele umile.

Rămân cu cea mai adâncă stimă, slugă prea umilă a Excelenței Voastre.

Vandory Lajos
Strada Călăreți 14

Verso:

Cunoaștem valoarea celui ce a scris aceste rânduri, dar după ce a relatat așa pe larg, amintind atâtea nume ar fi bine să ne informăm, prin intermediul ambasadei, unde se află aceia, dacă ar fi putut fi atunci în București - să obținem informații confidențiale prin intermediul comiților supremi.

Budapesta, 20 iunie 1885

Tisza [Kálmán]

Sosit: 17 august 1885

Magyar királyi Belügyminister
626. szám res.
kizárolag saját kezeihez

Méltóságos Úr!

Vett bizalmas értesülés szerint Romániában Bukarest székhellyel egy egyesület alakult, mely a magyarországi román alsóbb papság segélyezését tűzte ki célul, hogy ez által a román népre közvetve befolyást gyakorolhasson.

Erről /czimzett/ Méltóságodat oly kéréssel értesitem, hogy a hatósága alatti területén a román papokat alkalmas módon figyelemmel kísérem, s ha közülök valamelyik az említett egyesület részéről segélyeztetnék, erről hozzám jelentést tenni sziveskedjék.

Tájékozásul megjegyzem, hogy az egyesület elnöke Mihailescu volt államtitkár; kiválóbb tagjai: Aurelian volt közoktatási miniszter, ifjabb Babes, Ciurcu A. az "Independence romaine" tulajdonosa, Maniu iskola igazgató, Fundescu, Porumbaru, Dr. Rimniceanu, Laurean, Dunka, Baritz Léon képviselők, Hernia plojesti földbirtokos stb.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1885, évi július hó 6-án.

Tisza [Kálmán]

Méltóságos Br. Bánffy Dezső úrnak, a Lipóttrend lovagkereszt és Sz. Doboka megye főispánjának/ Deésen

Verso: Szolnok-Doboka megye főispánja

Érkezett: 1885, 14/7.

Traducere:

Ministerul de Interne Regal Maghiar
Nr. 626 confidențial
Strict personal

Onorate domnule!

Conform informației confidențiale primite, în România s-a înființat o asociație, cu sediul la București, care și-a propus ca scop ajutorarea preoțimii românești sărace din Ungaria, pentru ca, prin intermediul acesteia, să poată exercita o influență directă asupra populației românești²²⁰.

Despre aceasta vă înștiințez cu rugămintea să-i urmăriți cu atenție, în modul cel mai potrivit, pe preoții români de pe teritoriul aflat sub jurisdicția dumneavoastră și dacă vreunul dintre ei ar fi subvenționat de către asociația amintită, să binevoiți a-mi raporta.

Notez, orientativ, că președintele asociației este Mihăilescu, fost secretar de stat: membrii mai importanți Aurelian, fost ministru al Instrucțiuni Publice, mai tânărul Babeș, Ciurcu A., proprietarul "Independence roumaine"-lui, Maniu, director de școală, Fundescu, Porumbaru, dr. Râmniceanu, Laurean, Dunca, Leon Bariț, deputați, Hernia, moșier din Ploiești și alții.

Primiți asigurarea stimei mele,
Budapesta, 1885, iulie, 6.

Tisza [Kálmán]

Domnului baron Bánffy Dezső, cavaler al crucii Ordinului Leopold și comite suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca, Dej

Verso: Comitele suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca
Sosit 14/7 1885

[Copie]

Bukarest, 5, August 1885

Sämmtliche Blätter bringen über eine Vefügung des Vicegespans von Csik Szereda äußerst abfällige Bemerkungen und machen in gewohnter Weise den Gefühlen des tiefeingewurzelten Hasses gegen Ungarn Luft. Es handelt sich nämlich un eine Verordnung obiger Behörde, welche ohne vorhergegangenes Aviso im Badeorte Tusnád die Entfernung aller nicht ungarischen Firmatafeln und Aufschriften anordnete und nachdem man der Aufforderung nicht sofort nachgekommen war, die Behörde veranlaßte, dies mann propria zu thun.

Wenn es nun auch nicht erwiesen ist, inwieferne diese Nachricht auf Wahrheit beruht, so nimmt es sich doch einigermaßen sonderbar aus, wenn gerade hier dagegen Protest erhoben wurde, nachdem vor einigen Jahren hier genau so vorgegangen und alle Firmeninhaber mit sehr hohen Steuern belegt wurden, wenn sie ferner ihre Geschäfte in einer anderen als der Landessprache ankündigen wollten, was zur Folge hatte, dass einige wenige Ausnahmen abgerechnet, sämmtliche fremde Aufschriften aus der Stadt werschwaden.

Obiger Anlaß offerirt aber den hiesigen Ultras wieder die günstige Gelegenheit, auf die spezifice eingeleitete Propaganda zurückzukommen und die Rumänen vom Besuche ungarischen Bäder abzuhalten.

In dieser Beziehung bedarf es jedoch nicht mehr der Presse, um dies zu erzielen, nachdem sämmtliche rumänische Ärzte längst eine Art Pakt unter sich abschlossen und ihre Clienten directe aufforderten, kein ungarische Bad zu besuchen.

Jedenfalls ist für nächstes Jahr eine noch größere Abnahme rumänischer Gäste in ungarischen Bädern zu erwarten.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 718/1885, f. 3

Traducere:

La nr. 2016/4 Biroul de Informații
[Copie]²²¹

București, 5 august 1885

Toate ziarele fac observații extrem de defavorabile în legătură cu o dispoziție a vicecomitetului din Miercurea Ciuc făcând, în modul cunoscut, atmosferă legată de sentimentul adânc înrădăcinat al urei împotriva Ungariei. Este vorba anume despre un ordin al autorităților de mai sus care fără un aviz prealabil a dispus îndepărtarea tuturor firmelor și inscripțiilor neungurești din localitatea balneară Tușnad și, întrucât somația nu s-a îndeplinit imediat, autoritățile au decis să o facă chiar ele.

Întrucât nu este dovedit cât de adevărată este această știre, este oarecum ciudat de ce tocmai aici se ridică proteste împotriva, după ce cu câțiva ani mai înainte aici s-a petrecut același lucru, toți proprietarii de firme fiind impuși cu taxe mari dacă își prezentau în continuare magazinele într-o altă limbă decât limba țării, ceea ce a avut ca urmare, nesocotind unele mici excepții, că inscripțiile străine din oraș au dispărut.

Prilejul de mai sus oferă însă din nou ultra (naționaliștilor) de aici ocazia favorabilă să revină la propaganda specifică, iar românii să fie împiedicați de a frecventa băile ungurești. În acest caz, nu mai este necesară presa pentru a-și atinge scopul deoarece, toți medicii români, încă de multă vreme, au încheiat un fel de pact între ei, cerând în mod direct clienților lor să nu meargă la nici o stațiune ungureasă.

În orice caz, pentru anul viitor, este de așteptat o scădere și mai mare a oaspeților români la băile ungurești²²².

1885 august 25, Budapesta

(Magyar kir. belügyminister Elnökség
731 res Sz. 1885/érkezett VIII 17

An Seiner des k. und k. österreich-ungarischen Gesandten
Herrnn Ernst Freiherrn von Mayr Hochwohlgeboren Bukarest

Nach einer mir zugekommenen vertraulichen Mittheilung, hat im Monat Juni I. J. in Bukarest eine Versammlung rumänischer Notabilitäten stattgefunden an welcher auch Rumänen aus den siebenbürgischen Landestheilen Theil genommen haben. Namentlich werden angeführt, Laurian, - Aurelian, - Babesiu (Sohn des Vinzenz Babes), - Puscariu (Sohn des Curial Richters Puscariu) Cinicescu, - Ciurcu (Redakteur und Eigenthümer der "Independence roumaine") Ciura. Apotheker (Hernia, Kapitalist aus Plojest,) Baritiu Leon, - Hodosiu, Professor, Dunka, rumänischer Oberst, Dr. Boboianu, Dr. Raininceanu, - Siaguna rumänische Hauptmann, - Fundescu und Porumbar, Deputirte.

Gegenstand der Verhandlung bildete die Unterstützung der ärmer dotirten rumänischen Geistlichen in den siebenbürgischen Landestheilen durch einzuleitende Sammlungen und Zurückweisung der von der ungarischen Regierung etwa angebotenen Aushilfe.

Ich beehre mich Euer Hochwohlgeborn zu ersuchen, von dem was E.H. in dieser Angelegenheit etwa bekannt geworden sein dürfte, mir gefällig Mittheilung machen zu wollen.

Budapest am <25> August 1885

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 912/1885, f. 10, concept.

Traducere:

Președinția Ministerului de Interne Regal Maghiar
Nr. 731/1885 Confidențial

Distinsului Ministru plenipotențiar cezaro-crăiesc
austro-ungar Domnul baron Ernst vom Mayr
București

Potrivit unei comunicări confidențiale primite de mine, în luna iunie a.c. a avut loc la București o adunare a notabilităților românești la care au participat și români din părți ale Transilvaniei. Au fost nominalizați Laurean, - Aurelian, - Babeș (fiul lui Vinčențiu Babeș), - Pușcariu (fiul judecătorului curial Pușcariu), Ciricescu, Ciurcu (redactor și proprietar a "Indépendance Roumaine"), Ciura, (farmacist), Hernia, capitalist din Ploiești, Leon Barițiu, - Hodoșiu, profesor Dunca, colonel român, Dr. Boboianu, Dr. Râmnicianu, - Șaguna, căpitan român, Fundescu și Porumbaru, deputați.

Obiectul dezbaterii l-a constituit sprijinirea preoților români săraci, dotați, din părțile Transilvaniei, prin pregătirea de colecte și refuzul ajutoarelor oferite de guvernul ungar²²³.

Am onoarea a cere domniei voastre să-mi faceți cunoscut ceea ce cunoaște domnia voastră în această afacere.

Budapesta august 1885
ss indecifrabil

80

1885 septembrie 2, Budapesta

sz. 770/res.

Torda Aranyos megye főispánjának/Torda

Bukarestből a román irredentia ideiglenes bizottsága aláírással küldettek hazaellenes a magyarok ellen lázító felhívások magyarországba egyesekhez, úgy ezen üzelem előmozdítására, mint ezen felhívásnak falragaszok által közlésére, kérek távirati értesítést, hatósága területére küldettek - e ily felhívások, voltak -

ezek a falakon ki ragasztva, s ha igen, elkoboztattak - é, megindított -é a törvényes vizsgálat, minő befolyással vannak - ezen fehévasok a román ajkú lakosságra, tétetett-é és minő intézkedés a törvényes rend és biztonság teljes biztosítására.

Beniczki

Feladási állomás: B-pest, vár./ 2 IX/ 3,10.

Felvette: 2 IX/ 6, 35.

Fond: Prefectura județului Turda Arieș, Comite suprem, nr. 107/1885, f. 2 telegramă cifrată.

Traducere:

Nr. 770/ confidențial

Comitelui suprem al comitatulu Turda-Arieș, Turda

S-au trimis din București unor persoane din Ungaria, proclamații antistatale atătătoare împotriva ungarilor, purtând semnătura comitetului provizoriu al iredentei române, pentru încurajarea acestor uneltiri și pentru a fi lipite pe pereți pentru aducere la cunoștință. Rog raport telegrafic dacă în teritoriul aflat sub jurisdicția d-voastră s-au trimis sau nu, iar dacă au existat, s-au confiscat sau nu, și dacă au început cercetările și ce influență au asupra populației românești, [de asemenea] ce măsuri s-au luat pentru asigurarea ordinii de drept și a liniștii publice depline. Beniczki

Oficiul de expediție: Budapesta oraș/ 2.IX. ora 3.10

Primit: 2.IX, ora 6,35.

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr,
Kegyelmes Úram!

A bukaresti és káránsebesi esetek bizonyítják, hogy alázatos jelentéseim nem voltak túlhajtatnak, sőt-fájdalom, nagyon is igazak.

És most, midőn a nagyméltóságú cs. és kir. osztrák - magyar követség oly sok tekintetben célhoz juthatott, legnagyobb részük nekem köszönhető én szolgáltatom egy hét óta a leghitelesebb adatokat. Eissenstein ügyvivő úr bizonyosságot tehet arról, hogy mily szolgálásokat tettem.

Eissenstein ügyvivő úr igen tapintatosan és a szükséges eréllyel jár el e kényes dologban. Igazán mondhatom, hogy páratlan a maga nemében.

És ha mégis van valami, a mit benne hibáztatok, akkor az csak az az egy, hogy nagyon bizik a román kormányban. Tegnap bátor voltam őt tisztelettel figyelmeztetni, hogy Románia és állam férfiai most is éppen olyanak, mint volt ez előtt, 300 évvel Mihály vajda, ki egyszerre Báthori fejedelemnek, 1° Léopold császárnak és a török szultánnak esküdött hűséget, a történelem mutatja, hogy miként tartotta meg borzasztó esküjét.

A román kormány pl. esküszik égre földre, hogy ezelőtt 4 és 3 évvel nem küldettek fegyverek a magyar határra. Én pedig esküszöm az egy elő. Istenre, lelkem üdvösségére és családom boldogságára, hogy magam személyesen győződtem meg annak idején, hogy fegyvereket szállítottak Sinaia és Sztatina és Piatra felé. Jelentést is tettem annak idején úgy Nagyméltóságodnál, mint a követségnél. Az úgy reklamáltatatt is, de a román kormány nem konstatált semmit.

Ma a helyzet igen komoly: ma nem csak pusztá szóval dolgoznak az irredentisták, hanem pénzzel is. És ezek az emberek annyira vakmerők, hogy ők maguk utazzák be Erdélyt és a Bánátot.

De legkomolyabbá teszi a helyzetet az, hogy nagy szellemi erővel is rendelkeznek. Ma találunk Romániában csupa erdélyi oláhokból 200 mérnököt, 700 orvost, 900 tanárt és tanítót. A vasúti tisztviselők közül 70% erdélyi oláh. A sajtó pedig majd csak nem teljesen az erdélyi oláhok kezében van. Végre pedig, Bukarest - Foksán, Bukarest - Pitest - Câmpulung, Pitest - Sztatina - Rimnik

Vulcea, Szlatina - Craiova és Ploest - Predeal közt fél millió erdélyi oláhnál több lakik, és ezek úgy fel vannak izgatva, hogy csak a vezényszóra várnak, hogy gyilkolni, rabolni és gyűjtogatni berohanjanak Erdélybe.

Hála isten, elég erős monarchiánk, hogy ez élehetetlen hordát rövid idő alatt megsemmisítse, nem is ettől tartok én. De tartok attól, hogy egy Bertalan éj lehet a borzasztó következménye az egésznek.

En részemről a legszükségesebbnek tartom, hogy legalább is két megbízható utazza be a tisztelettel felemlített vidékeket, hogy alapos meggyőződést szerezhessenek a hangulatról egyrészt és másrészt, hogy óvatosan megfigyeljék az ott történeteket és történendőket. De éppen oly szükségesnek tartanom azt is, hogy ha Excellenciád Jekkelfalussy min. tanácsos urat leküldeni kegyeskednék, hogy őt személyesen is felvilágosíthatnám az itt történetekről. Vagy ha ő nem jöhetne, úgy jönne vagy gróf Bethlen Gábor, vagy Tabaydi Károly főispán urak közül valamelyik, mert Magyarországot érdekeli leginkább az egész mozgalom.

Katonai körökben is sokan támogatják az iredentistákat, a többek közt, Duka ezredes, Pandraf őrnagy és Siaguna százados.

Velem - a kegyvesztettel - méltóztassék bármikor rendelkezni, Isten engem áldjon meg, mily őszintén és odaadólag én hazám ügyét szolgálni kívánom, és minden időben szolgálni fogom!

Legmélyebb tisztelettel maradtam Nagyméltóságodnak.

Bukarest, 1885, szeptembet hó 6-án.

Alázatos szolgája
Vándory Lajos
szerkesztő

Verso: Ér. 1885 évi september 20./882 res.

Fond: Ministerul de Inteme Regal Maghiar, nr. 912/1885, f. 45-46

Traducere;

Exceleanța Voastră, domnule prim-ministru!

Evenimentele petrecute la București și Caransebeș dovedesc că umilele mele rapoarte nu au fost exagerate, ba, dimpotrivă, durere, sunt foarte adevărate.

Și acum, faptul că prea mărita ambasadă cezaro-crăiască și-a atins țelul în multe privințe mi se datorează în cea mai mare parte mie: eu furnizez de o săptămână datele cele mai autentice. Domnul Eissenstein, agent diplomatic, poate dovedi ce servicii am adus²²⁵. Domnul Eissenstein, agent diplomatic, acționează cu mult tact și energia necesară în această problemă delicată. Pot să vă afirm că este de neînlocuit, în felul său.

Iar dacă există ceva ce să-i reproșez este doar atât că are foarte mare încredere în guvernul român. Ieri am îndrăznit să-l atenționez, cu stimă, că România și bărbații săi de stat sunt exact așa cum era acum 300 de ani domnul Mihai, care a jurat credință deodată atât principelui Báthori, cât și împăratului Leopold I și sultanului turc, și istoria arată cum și-a ținut jurământul îngrozitor.

De exemplu, guvernul român se jură pe cer și pământ că nu a trimis, în urmă cu 3-4 ani, armament la granița maghiară. Eu mă jur pe Dumnezeu, pe mântuirea sufletului meu și pe fericirea familiei mele că, personal, m-am convins la momentul respectiv că au transportat armament spre Sinaia, Slatina și Piatra. La momentul respectiv am raportat atât Excelenței Voastre, cât și la ambasadă. Problema a fost reclamată, dar guvernul român nu a constatat nimic.

Azi, situația este foarte serioasă: iredentiștii acționează nu numai cu vorbe deșarte, ci și cu bani. Acești oameni sunt atât de îndrăzneți încât ei înșiși colindă Transilvania și Banatul.

Dar situația este înrăutățită de faptul că dispun de o mare putere spirituală. Azi întâlnim în România 200 de ingineri, 700 de medici, 900 de profesori și învățători provenind exclusiv din rândurile *românilor transilvăneni*. 70% din rândurile funcționarilor de la căile ferate sunt români transilvăneni. Presa este aproape în întregime în mâinile românilor transilvăneni²²⁶.

În sfârșit, între București - Focșani, București - Pitești - Câmpulung, Pitești - Slatina - Râmnicu Vâlcea, Slatina - Craiova și Ploiești - Predeal trăesc mai mult de o *jumătate de milion* de români transilvăneni, care sunt atât de ațâțați încât așteaptă doar cuvântul de comandă, pentru a năvăli în Transilvania pentru a omorî, fura și incendia.

Mulțumesc lui D-zeu că monarhia noastră este suficient de puternică, pentru a distruge în scurt timp această hoardă neajutorată, dar nu de asta mi-e teamă. Mi-e teamă că urmarea groznică va putea fi o noapte a Sf. Bartolomeu.

Eu personal consider că este neapărat necesar ca două persoane de încredere să colinde ținuturile amintite, pentru a se convinge pe de o parte de atmosfera existentă, iar pe de altă parte pentru a observa cu prudență cele petrecute acolo și ce se petrec. Consider la fel de necesar ca Excelența voastră să binevoiască a-l trimite aici pe domnul consilier Jekkelfalussy, pentru a-l informa personal despre cele ce se petrec aici. În caz că nu poate veni, să vină fie contele Bethlen Gábor, fie comitele suprem Tabaydi Károly, căci mai ales Ungaria este interesată de întreaga mișcare.

Iredentiștii sunt sprijiniți și de unii din cercurile militare, printre alții colonelul Duca, maiorul Pandraf, și căpitanul Șaguna.

Sunt de părere - cu căderea în dizgrație - să binevoiți a-mi dispune oricând, așa să mă ajute Dumnezeu, cu câtă sinceritate și devotament doresc și voi dori să vă rezolv problemele.

Am rămas cu cea mai adâncă stimă față de Excelența voastră, slugă umilă

București, 6 septembrie 1885

Vándory Lajos,
redactor

82

1885 septembrie 13, București

Nagyméltóságú miniszterelnök Úr,
Kegyelmes uram!

A román kormány elrendelte a "szigorú" házmotozást Săcăseanunál (Szákásán), de mikor? akkor már mindent eltávolított lakásáról. Bukarestben még máig is találni egy csomóban 4-5000 példányt a irredenta proklamációiból, de a rendőrség soha sem keres ott, a hol keresni kell.

Ma az irredentisták főfészke Foksán (Moldovába) és Kraiova (Kisoláhország). E két helyen kényük, kedvük szerint cselekedhetnek. Engedje meg nekem, kegyelmes uram, hogy én tehessek Romániában egy kis körutat, fogadom, hogy az összekötő fonalat megtalálom a provinciában is éppen úgy, miként megtaláltam magában a fővárosban.

A főemberek arczképeit (Sacaseanu, Maniu képviselő, Ocaseanu, Cionca, Hodós Hodosiu, Puscariu, Sălistianu sat) a hét folytán megszerzem, és át fogom adni báró Mayr követ urnak, ki Săcăseanu és Ocaseanu arczképeit tőlem kérte, hogy szerezzem meg.

Romániában szükségesnek tartanám a házmotozást a következőknél:

Popescu filozofiai tanárnál Ploesten,
Radu gymnásiumi tanárnál Galatzon
Mihai kórházi főorvosnál Cocos
Badescu tanfelügyelőnél Botusan
Maniu orsz. képviselő és ügyvéd Bukarest
Cionca tanár a szászoknál Bukarest.

A proklamációt Bukarestben fogalmazták. Fogalmazói: Maniu, Porumbaru országos képviselők, Săcăseanu szerkesztő és Cionca tanár.

Magyarországon (nem Erdély) e proklamáció legnagyobb terjesztői Bredeceanu ügyvéd Lugoson és Rotáru szerkesztő Temesvárt.

Most egy újabb, még borzasztóbb kiáltványon dolgoznak és ezt Hora és Kloska évfordulókör szándékoznak világnak bocsájtani.

Lukács volt szatmári tanárt Bukarestbe várják. Láttam azt a levelet, a melyet egy Ionescu nevű ügyvéd berátjához intézet és melyben a magyar barbarizmus ellen panaszkodik és igéri, hogy még ebben az évben hosszabb időre Romániába fog utazni. A levél augusztus 26-iki kelettel (o sz.) van ellátva.

Az új lapra "Unitatea Nationala" eddig már 1600-an irtak alá 100-100 frank részvény díjat, az 1600 közt van 350 erdélyi. Hogy eddig mennyi pénz gyűlt be, azt még nem tudhattam meg.

Furcsa világot vet az is az itteni viszonyokra, hogy a *hirtlapirói egyesület* titkáráva Sacaseanu választatott meg, honnan havonként 350 frank fizetést húz. Erre már ezelőtt egy héttel figyelmeztettem báró Mayr követ urat.

Legmélyebb tisztelettel maradtam Excellenciádnak, alázatos szolgálója

Bukarest, 1885. szeptember 13 án.

Vándory Lajos, szerkesztő
str. Călăreți 14

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 912/1885, f. 49-50,

Traducere:

Excelența Voastră, domnule prim-ministru!

Guvernul român a ordonat percheziția "severă" la locuința lui Săcășeanu²²⁷, dar când? atunci când a îndepărtat totul din locuința sa. Și până în prezent se pot găsi în București 4-5000 de proclamații ale iredentei, la un loc, dar poliția nu caută niciodată acolo unde trebuie.

Azi, cuibul principal al irēdentștilor se află la Focșani (Moldova) și Craiova (Oltenia)²²⁸. În aceste două locuri pot să acționeze după bunul lor plac. Permiteți-mi, vă rog, Excelență, să fac un mic circuit în România și vă promit că voi găsi firul de legătură la fel cum l-am descoperit și în capitală.

Fotografiile oamenilor de seamă (Săcășanu, deputatul Maniu, Ocășeanu, Cionca, Hodoș, Hodosiu, Pușcariu, Sălișteanu etc.) le procur în cursul acestei săptămâni și le voi preda domnului ambasador, baronul Mayr, care m-a rugat să procur fotografiile lui Săcășeanu și Ocășeanu²²⁹.

Consider necesară percheziția la următoarele persoane din România:²³⁰

Popescu - profesor de filozofie la Ploiești;²³¹

Radu - profesor de gimnaziu la Galați²³²;

Mihai - medic șef la Cocos;

Bădescu - revizor școlar la Botoșani;

Maniu - deputat și avocat la București;

Cionca - profesor la sași la București.

Proclamația a fost concepută la București. Autori: Maniu, Porumbaru - deputați, Săcășanu - redactor și profesorul Cionca. Cei mai mari răspânditori din Ungaria (nu Transilvania) sunt avocatul Brediceanu la Lugoj și redactorul Rotaru la Timișoara.

Acum lucrează la o nouă proclamație și mai groaznică, pe care intenționează s-o facă cunoscută cu prilejul aniversării lui Horea și Cloșca.

Lucaciu, fost profesor la Satu Mare, este așteptat la București²³³. Am văzut scrisoarea trimisă de un avocat, pe nume Ionescu, unui prieten, în care se plânge de barbarismul maghiar și promite că va pleca, încă în acest an, pe mai mult timp, în România. Scrisoarea datează din 26 august (stil vechi).

Pentru noul ziar "Unitatea Națională" au subscris deja 1600 de persoane, cu o participare de 100-100 de franci fiecare. Printre cei 1600 se află 350 de ardeleni. Câți bani s-au adunat până în prezent, asta nu am reușit încă să aflu.

Este ciudat faptul că în funcția de președinte al asociației ziarștilor a fost ales Săcășanu, de unde va obține un salariu lunar de 350 de franci. Asupra acestui fapt l-am atenționat deja săptămâna trecută pe domnul ambasador, baronul Mayr.

Rămân, Excelență, cu cea mai adâncă stimă, slugă prea umilă,
București, 13 septembrie 1885

Vándory Lajos, redactor
Str. Călăreți 14

83

1885 septembrie 19, Deva

Sz. 6288/885/k.ű.

Méltóságos kir. Főügyész úr!

A román irredenta kezdeményező bizottság által nyilvánosságra bocsátott izgatást, lázítást, felségsértést, tartalmazó proclamaciónak e megye területére küldött példányaiból kézre keríteni, lefoglalni csak egyet is, sem az igazság szolgáltatás, sem a közigazgatás közegeinek még eddig nem sikerült, de hogy annak szelleme terjed s terjedésére egy felsőbb hatóságtól nyert szabadalommal bíró társulat a dévai román olvasókör nem csekély mértékű befolyást gyakorol-kétségbe vonhatlan.

Folyó hó 8-ról 5878. szám alatt Méltóságodhoz tett alázatos jelentésem szerint tény az, hogy a dévai román olvasókör czimére érkezett proclamació a L. Hoszszu Ferencz közvetítésével a román olvasókör helyisége közvetlen közelébe jutott, s ott nyoma veszett.

Kétségtelen tény az, hogy azon olvasókör vezér egyéniségei, mint a megye legegységletlenebb elemeinek képviselői, román ajkú ügyvédek, papok, magán emberek nemcsak a nappali órákat töltik a kör helyiségében, hanem a késő éjjeli órákban is látni őket szállongva összegyűlni, ott időzni. És megbízható magán értesülésem szerint ilykor tartatnak az értekezletek a lapokban megjelenendő irányzatos közlemények, megbeszélésére, megvitatására.

Berendelnek a vidékről egyes meghitteket, azoktól értesüléseket vesznek, és utasításokat adnak, s maga azon körülmény, hogy a kör helysége ugyanazon telken van, hól az ultra elemek tollharczosa és vezér egyénisége, L. Hoszszu Ferencz, irodája van, nem a véletlen, hanem inkább előre látó óvatosság eredménye.

A kör alig rendelkezik néhány román lappal, könyvtára semmi, s célja legkevésbé sincs szem előtt tartva, mert úgy az állami, mint a megyei tisztviselői karhoz tartozó higgadtabb gondolkozású hazafias román ajkú intelligentia tagjai az ultrák jelzett magatartása miatt nem látogathatják, mert őket úgy egymás közt, mint a nyilvánosság előtt a lapokban kiméltetlenül korholják becsmérlik, miért nincsenek velök egy politikai nézetben. A kik a saját fajukhoz tartozókkal így bánnak, mire nem képesek azok más fajakkal szemben. A hazafias magatartású mérsékeltek közül többen tagjai és látogatói a magyar nemzeti casinónak, hól a nagyszámú magyar lapok és folyóiratok mellett a német és román lapok s folyóiratokból a figyelemre méltóbbakat fel találhatni. Ha a műveltség és egyetértés szelleme vezérelné a túlzottakat, ők is szívesen látott tagok lehetnének ott.

A többször említett olvasókör alapszabályai Hunyad-megye közönsége által 1868. év végén terjesztettek fel a volt Érdélyi Főkormányzósághoz, hól 1869. április 29-én lettek a jóváhagyási záradékkal ellátva, de a számot megtudnom nem sikerült. Az egyesület a 70-es évek kezdetén részvét hiánya miatt megszűnt volt, s ha jól emlékszem, 1874.-ben folytatta tovább működését.

Említett olvasókörnek a fennebbiekben jelzett téves irányú, hazafiatlan működése bár mennyire is megbízhatók magán értesüléseim, közvádli fellépéssel ki nem deríthető, hanem jelezni és Méltóságod előtt föltárni elmúlászthatlan kötelességemnek tartottam, mély tisztelettel kérven Méltóságodat kegyeskedjék ezen előterjesztésemnek felsőbb helyre juttatásával oda hatni, hogy egy oly társulat mely alapszabályában kijelölt céljának nem csak nem

képes és nem törekszik megfelelni, hanem a közmivelődés ügye alatt még elősegítőjeként tűnik fel a honpolgárok békés együtt élésének felzavarását célul tűzött túlzók üzelmeinek - haladéktalanul oszlattassék fel.

A királyi Ügyészség
Déván, 1885, szept. 19

Horváth Simon
királyi ügyész

Jött 1885, september 21.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 899/1885, f. 3-5,

Traducere:

Nr. 6288/1885/procuror regal

Onorate domnule prim-procuror regal!

Până în prezent nu au reușit nici oficialitățile administrative nici cele ale justiției să procure un exemplar din proclamața cu conținut agitator de les-majestate²³⁴ scoasă de comitetul de inițiativă al iredentei române, dar este cert faptul că spiritul acesteia îl are cercul român de lectură din Deva, care se bucură de aprobarea unei oficialități superioare.

Potrivit umilului meu raport cu numărul 5878 din ziua de 8 luna curentă este cert faptul că proclamația sosită pe adresa cercului de lectură din Deva, prin intermediul lui Francisc Hossu-Longin²³⁵, a ajuns în imediata apropiere a localului cercului de lectură, de unde apoi i s-a pierdut urma.

Este sigur faptul că elementele conducătoare ale aceluia cerc de lectură sunt reprezentanții persoanelor celor mai nemulțumite ale comitatului, avocați, preoți români, persoane particulare, care și petrec nu numai zilele în localul cercului de lectură, dar pot fi văzute și mai târziu, în noapte, întrunindu-se și zăbovind acolo. Potrivit informației mele de încredere, câteodată se țin întruniri pentru discutarea și dezbateră comunicărilor tendențioase, ce vor apărea în presă.

Convoacă unii intimi din împrejurimi, iau informații de la ei, le dau instrucțiuni și, însuși faptul că localul cercului este situat pe același teren pe care se află biroul șefului elementelor extremiste, Francisc Hossu-Longin, nu este întâmplător, ci este rezultatul prudenței.

Cercul abia deține câteva ziare românești, nu are bibliotecă și nu se respectă scopul propus, căci inteligența românească patriotică și liniștită, care aparține atât oficialităților de stat cât și cele comitatense din cauza extremiștilor nu pot frecventa cercul căci sunt muștrați în ziare, pe față, pentru că nu împărtășesc aceleași idei politice cu ei. Cei care se poartă astfel cu cei de o rasă sunt în stare de orice față de cei de altă rasă. Mai multe persoane, dintre cele patriote și liniștite, frecventează cazinoul maghiar, unde pot consulta alături de multitudinea ziarelor și revistelor maghiare și ziare și reviste germane și românești. Dacă extremiștii ar fi conduși de spiritul culturii și înțelegerii ar putea fi și ei membri acceptați cu plăcere acolo.

Statutele societății amintite au fost înaintate de oficialitățile comitatului Hunedoara fostului guverniiu la sfârșitul anului 1868, iar la 29 aprilie 1869 au fost prevăzute cu anexele de aprobare dar nu am reușit să aflu numărul lor. Asociația și-a încetat activitatea la începutul anilor '70 din cauza lipsei de participare, iar dacă-mi amintesc bine, și-a continuat activitatea în 1874²³⁶.

Activitatea greșită, antipatriotică a amintitului cerc literar nu poate fi dovedită, oricât de confidențial m-aș informa, prin acțiune publică, ci trebuie semnalată, și am considerat de datoria mea să vă prezint lucrurile, rugându-vă totodată ca, prin înaintarea acestui raport forurilor superioare, să se poată ajunge acolo ca o asociație care nu este capabilă și nu se străduiește să răspundă țelului propus, ci, sub motivul culturii, sprijină uneltirile extremiștilor care-și propun tulburarea bunei înțelegeri dintre cetățeni, să fie imediat desființată²³⁷.

Procuratura regală
Deva, 19 septembrie 1885

Horváth Simon
procuror regal

Verso: Sosit: 21 septembre 1885

Királyi Főügyészség Maros-Vásárhelytt
Sz. 5343-1885/f.ü.

Nagyméltóságú Minister Elnök úr!
Kegyelmes uram!

A romániai "iredenta szervező bizottság" aláírásával Bukarestben kiadott s itt terjesztett proclamaatio miatt a helyi kir. törvényszéknél megindított bünvizsgálatban utasításom szerint közreműködött dévai kir. ügyész jelen hó 19-én 6288. sz. alatt hozzám intézett s mély tisztelettel eredetiben csatolt jelentésében kifejezést ad azon meggyőződésének, hogy a "román olvasó kör" elnevezés alatt Déván fennálló egyesület alakulási céljától eltérve nem a közművelődés érdekeit tartja szem előtt, hanem tagjai a Hunyad megyében felfelmerülő hazafiatlan és bűnös mozgalmak intézői, s az egyesület helyiséget csak is ezen bűnös üzelmek érdekében tartani szokott összejöveteleik elpalástolására használják fel.

Miután ezen meggyőződésnek előttem maga a román nemzetiségű, s általam kifogástalan jellemű és felette higgadt magatartásúnak ismert kir. ügyész ad megütközéssel kifejezést, s miután ebből kifolyólag ezen körülményt teljes hitelt érdemlőnek kell tekintenem, kötelességemnek tartottam ezen jelentést Nagyméltóságodhoz bölcs intézkedhetése végett teljes tisztelettel előterjeszteni.

Mély tisztelettel maradván Nagyméltóságú Minister Elnök úr
Kegyelmes Uramnak

alázatos szolgája
Sebestyén Mihály
királyi főügyész

Maros Vásárhelytt, 1885, september hó 21-én

Traducere:

Procuratura Generală Regală Târgu-Mureș
Nr. 5543/885/prim-procuror

Excelența Voastră, domnule prim-ministru!

În raportul său, cu numărul 6288 din ziua de 19 luna curentă, anexat aici în original, procurorul regal din Deva, care a participat, la indicația mea, la cercetarea pornită la Tribunalul regal din localitate împotriva proclamației emise și semnate de "Comitetul de organizare al iredentei" din București și răspândite aici, își exprimă convingerea că societatea din Deva, denumită "Cerc. de lectură românească", abătându-se de la scopul urmărit, nu are în vedere interese culturale, ci membrii săi sunt conducătorii mișcărilor antipatriotice ilegale apărute în comitatul Hunedoara, iar localurile societății le folosesc doar pentru camuflarea adunărilor ținute pentru aceste uneltiri păcătoase.

Întrucât această convingere este exprimată de procurorul regal, care este el însuși de naționalitate română și pe care îl cunosc ca pe un om ponderat, cu caracter ireproșabil, trebuie să acord toată încrederea celor relatate de el.

Am considerat de datoria mea să vă înaintez acest raport, Excelență, pentru a putea lua unele măsuri înțelepte²³⁸.

Rămân cu adâncă stimă al Excelenței voastre, domnule prim-ministru, slugă umilă,

Sebéstyén Mihály
prim-procuror regal

Verso: Ér. 1885 september hó 23/899/res.

Közmunka és Közlekedési m.k. Ministerium
34.587. sz.

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

A Nagyszzebeni Postaigazgatóság folyó hó 12-én 12/el. sz. a. kelt jelentésével tudomásomra hozza, hogy a törvényhatósági közegek egy része, kivált Szeben-, Brassó-, és Besztercze-Naszód megyékben, a közelmúlt politikai események alkalmával oly megbízhatatlannak mutatkozott, hogy a posta igazgatóság szükségesnek látta azon rendeletem foganatosítása alkalmával, melyet Nagyméltóságod f. hó 4-én 792/éln - res. szám alatt kelt becses átíratára kibocsájtottam, és melynek másolatát Nagyméltóságoddal f. hó 7-én 33432. számú átíratammal közöltem, az említett három megye főispánjait megkérni, jelölnék ki azon törvényhatósági tisztviselőket kiket a postahivatalok gyanus levelezés beérkezése esetében megnyugvással értesíthetni fogják. Addig míg ily tisztviselők kijelölve lesznek, a postaigazgatóság úgy intézkedett, hogy a postahivatalok gyanus levelezés esetében a főispánokat értesítsék.

Van szerencsém Nagyméltóságodat a postaigazgatóságnak ezen intézkedéséről értesíteni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte kifejezését.

Budapesten, 1885, évi., szeptember hó 22- én.

A miniszter helyett,

Baross
államtitkár

Saját kezéhez

Nagyméltóságú Tisza Kálmán úrnak a belügyek vezetésével megbízott m. kir. Ministerelnöknek

Verso: Ér. 1885, évi szeptember hó 25/908/res.

Traducere:

Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor
Nr. 34. 587

Excelența Voastră, domnule prim-ministru!

Direcțiunea poștei din Sibiu mi-a adus la cunoștință, prin raportul său din data de 12 a lunii curente, emis sub nr. 12 prezidial, că o parte dintre agenții municipaliității, mai cu seamă în comitatele Sibiu, Brașov și Bistrița-Năsăud, s-au dovedit, cu prilejul evenimentelor politice ce au avut loc recent, atât de neloiali încât direcțiunea poștei a considerat necesar ca, odată cu îndeplinirea ordinului meu, pe care l-am emis în urma adresei domniei voastre din data de 4 a lunii în curs, dată sub nr. 792 prezidial-confidențial, și pe care vi l-am transmis în copie prin adresa mea cu nr. 33432 din data de 7 a acestei luni, să-i solicite pe comiții supremi ai celor trei comitate amintite să-i semnaleze pe acei funcționari municipali pe care oficiile poștale îi vor înștiința, spre liniștire, în cazul sosirii corespondenței suspecte. Până când vor fi semnalati astfel de funcționari, direcțiunea poștei a dispus ca oficiile poștale să-i înștiințeze pe comiții supremi în cazul corespondenței secrete²³⁹.

Am onoarea să vă aduc la cunoștință această dispoziție a direcțiunii poștei.

Primiți exprimarea sinceră a deosebitei mele stime.

Budapesta, 22 septembrie 1885

În locul ministrului, secretar de stat
Baross

Strict personal

Excelenței Sale, domnului Tisza Kálmán, prim-ministru regal maghiar, însărcinat cu conducerea afacerilor interne.

Verso: Sosit: 25 septembrie 1885/908/ confidențial.

Nagyméltóságú Belügyminister úr!
Kegyelmes uram!

Hivatkozással Nmgodnak jelen év sept. hó 10-én 953. res. szám alatt kelt rendeletére, a Torda-Aranyos megyében létező magyar állam ellenes román törekvések szemmel tartására, egy kiválóan ügyes, eszes és nyugodt egyént sikerült megnyernem évi 300 Ft. fizetés mellett. Ezen Pál Gerő nevű egyén, jelenleg m.kir. állami végrehajtó - mint ilyen, évenként többször teszen körutat a megyében, a megyebeli román lelkészeket-román szovivőket elsőtől utolsóig ösmeri ép oly folyékonyan beszél és ír románul, mint magyarul. Ennek az embernek soha nem jár el a szája.

De okvetetlen szükséges, hogy nevezett továbbra is maradjon meg adóvégrehajtónak - hogy mint ilyen feltűnés, gyanú nélkül utazhassék a megye területén lévő román lakta községekben.

Nevezettnek előlegesen azt az utasítást adtam, hogy rajtam kívül, senkinek semmi jelentést ne tegyen, és hogy jelentéseit mindenkor szóval adja elő nekem.

Tisztelettel kérem Nagymgodat, méltóztassék ez ügybe a további intézkedéseket általam mielőbb megtétetni.

Torda, 1885, 1/10

elküld. 1/10 885/Asztalos// Kemény György

Fond: Prefectura Judetului Turda Aries, Comite suprem, nr. 116/1885, f. 3

Traducere:

Excelența Voastră, domnule ministru de interne!

Referitor la ordinul d-voastră nr. 953 din 10 septembrie anul curent privind urmărirea acțiunilor românești îndreptate împotriva statului maghiar, am reușit să găsim o persoană deosebit de dibace și inteligentă, cu un salariu anual de 300 de forinți²⁴⁰.

Această persoană, Pál Gerő, în prezent este executor, iar în această funcție face mai multe circuite prin comitat și-i cunoaște pe toți preoții români și pe toți purtătorii de cuvânt ai românilor.

Vorbește și scrie românește, exact ca în ungurește. Nu pălăvrăgește niciodată.

Este neapărat necesar ca numitul să rămână și pe mai departe executor ca, sub această mască, să poată călători liniștit prin satele comitatului locuite de români.

L-am instruit ca, în afară de mine, să nu raporteze nimănui nimic, iar rapoartele lui față de mine să fie verbale.

Vă rog, Domnule, să-mi comunicați cât mai repede măsurile necesare.

Turda, 1 octombrie 1885

Kemény György

Expediat: 1 octombrie 1885/ Asztalos

87

1885 octombire 2, Aiud

Alsofehérmegye Alispánjától
Szám 48-1885

Nagyméltóságú Belügyminister Úr!

Hogy Nagyméltóságod folytonos tudomásával birjon az ezen megyei oláh mozgalmáról, bátorkodom a Magyar-Igeni járási szolgabirónak jelentését az ahoz csatolt iratokkal, s valamint egy nappal később kelt jelentésével beterjesztett verset és annak fogalmazványát felterjeszteni.

Ezen mellékletekből kitűnik, hogy igyekeznek egyesek a magyarok legyilkolása iránt a népben a hajlamot szitni, s miután ezen testvéries hajlandóság majd minden oláhban meg van, ha támaszra számíthat, annak bizonyosan a legvándálabb módon szabad folyást engedend, nem kimélvén meg senkit és semmit a mi magyar vagy magyar-é. Most azonban ezen bujtogatási kísérleteknek következményeitől, szerény nézetem szerint, csak annyban lehet tartani, a mennyiben egyes kihágások előfordulhatnak, a mint már elő is fordultak. Mind a mellett, vagy éppen ezért, nagyon megnyugtató következményeket vonna maga után, ha Zalatnára vagy két század katonaságot lehetne elhelyezni, miután a Magyar - Igeni járás szolgabirójának igaza van abban,

hogy szűret után az úgy is lopásra és kihágásra mindig hajlandó Ompoly menti oláhság, folytonosan bujtogatva, nagyobb mérvű kihágásokat elkövethet de ha tapasztalja, miszerint ott közelben van a fegyveres erő, mely meg fékezze, akkor vége a bátorságának, mert az a jó tulajdona meg van, hogy az erőt nagyon respectálja, és szembe vele nem száll.

A csendőrség kitűnő szolgálatot tesz, de nagyon kevés a számuk, s alig képesek a folytonos terhes szolgálatot végezni.

Alsófehér megyében történtek 1848-ban is a leg nagyobb mérvű gyilkosságok és pusztítások, e megyében mozognak ez idő szerint is leginkább egyes bujtogatók, itt kell leginkább a hatalmat éreztetni, ezért részemről is nagyon ajánlatosnak tartom, hogy bár rövid időre, Zalatnára katonasság helyeztessék el, az nagyon imponálna a körül fekvő havasos vidéken lakó népnek s Abrudbányát és Verespatakat is mindig oltalmazná.

Bátor vagyok egyúttal az illető szolgabíró által a Prészákai tanító Ivan Prokopnál talált oláh térképet is felterjeszteni.

Az irredenta kiáltványanak beterjesztésére felhívtam a lakosságot, azonban eddig még egy sem érkezett be, az is jellemzi az itteni oláh nép elátalkodott rossz indulatát.

Mély tisztelettel maradok alázatos szolgálja

Nagy Enyed, 1885. october 2-án

Csató János
kir. tanácsos alispán

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 964/1885, f. 2.

Traducere:

Din partea vicecomitelui comitatului Alba de Jos
Nr. 48-1885

Excelența Voastră, domnule ministru de interne!

Pentru ca Excelența Voastră să fie permanent la curent cu mișcările românilor din acest comitat, îndrăznesc să vă înaintez raportul judelei plășii Ighiu²⁴¹, împreună cu actele anexate, cât și poezia și conceptul acesteia trimise cu o zi mai târziu.

Din aceste anexe rezultă că unii încearcă să insufle populației înclinația spre asasinarea maghiarilor și, întrucât această înclinație frățească există în fiecare român, dacă solicită sprijin, aceasta se realizează în mod vandalic, necruțându-se nimic ce este maghiar sau aparține de maghiari. Potrivit modestei mele păreri, acum te poți feri de urmările acestor încercări în măsura în care se produc eventualele contravenții, ceea ce s-au și produs. Tocmai de aceea ar fi foarte bine și ar avea urmări liniștitoare dacă s-ar disloca la Zlatna vreo două companii de soldați, întrucât judele plășii Ighiu are dreptate atunci când afirmă că, în urma culesului, românii de pe valea Ampoiului, și așa având înclinații pentru furturi și contravenții, ar putea săvârși contravenții de proporții mari, dar dacă observă puterea armată din vecini le pierd curajul, căci au o trăsătură bună: respectă puterea și nu i se opun²⁴².

Jandarmeria își face datoria în mod excepțional, dar sunt foarte puțini la număr și abia reușesc să-și efectueze serviciul.

În comitatul Alba de Jos s-au petrecut și în 1848 cele mai mari crime și distrugerii; aici se perindă mai ales unii agitatori, aici trebuie să intervină puterea și de aceea consider util să se disloce armată la Zlatna, chiar și pentru puțin timp, și aceasta ar impune respect populației din munții din împrejurimi și ar apăra Abrudul și Roșia Montană.

Îndrăznesc, totodată, să înaintez, prin intermediul judeului respectiv, harta descoperită la învățătorul din Presaca, Ion Procop.

Am solicitat populației să predea proclamația iredentistă, dar până în prezent nu mi-a parvenit nici un exemplar, ceea ce dovedește din nou reaua intenție a populației românești de aici.

Cu adâncă stimă, slugă umilă

Csató János vicecomite, consilier regal,

Aiud, 2 octombrie 1885

[Copie] Text original

Sus române, sus, măi frate,
De dorești tu libertate,
De dorești tu România
Scoală, mergi la (cuvânt indescifrabil).

Peste Tisa stai, nu trece că-ți despică capul în zece.

În Ardeal să nu pășești
De ți-i drag să mai trăiești.

Ungurul e tiran mare
Că ne duce la pierzare,
Ungurul e câine rău,
Că a mușcat Ardealul meu.

Ungurul, rasă barbară,
Ce cauți în a mea țară?
Ungurul, tigru turbat,
Stai, ascultă al meu sfat.

Peste Tisa stai, nu trece
Că-ți despică capul în zece.
În Ardeal să nu pășești
De ți-i drag să mai trăiești.

(Certific autenticitatea copiei de mai sus cu originalul.
Zlatna, 27 septembrie 1885

Rakosy Endre
notar cercual

NOTA:

Textul poeziei este în variantă originală, românească.
Însemnările adiacente, în limba maghiară.

Magyar kir. I számú Csendőrkerületi Parancsnokság
3, szárny, 2. szakasz
14 számhoz k. t.

A magy. kir. I. számú Csendőrkerületi Parancsnokságnak
Kolozsvárt

Zalatna, 1885, október 7-én esti 10 órakor

Mai napon felterjesztett távirati jeletésem kapcsán, eddigi nyomásaim eredményét következőkben jelentem:

Az Ompoly menti Ampoicza, Pojana, Preszáka, Fenes és Petrosány községeket Koncz Albert segéd szolgabíró, úrral beúztattam, de sehol a nép izgatottságát, avagy ellenszenvét nem észleltem, Ampoiczán tavaly és az idén (még a múlt hóban is) egy tartalékos szakaszvezető és egy tartalékos gyalogos vasárnaponként a népet (30-40 fő) hogy katonai gyakorlatokra oktatta a templom előtti téren - az igaz, ennek alapos kifürkészésére a magyar-igeni őrsparancsnokot egyidejűleg utasítottam. Szokatlan izgatottság uralkodik Zalatnán, hol a már felterjesztett lázító felhívás és izgató vers is készítették. A felhívás készítőit még nem lehetett leálcázni, de már annak is nyomába vagyok, s pár nap alatt kiderítendem, Demián Viktor (a gr. keleti popa fia) és Daramus Miklós, minden foglalkozás nélküli egyéneket már sikerült kézre kerítenem, ők vannak leginkább compromittálva, minélfogva egyelőre rendőri felügyelet alá helyeztem, azután a hely színére kiszálló vizsgáló birónak fogom őket és még kézrekerítendő összes bűntársaikat átszolgáltatni.

Idecsatolva felterjesztem a helybeli polgárságnak főispán ő Méltóságához intézett kérvényét teljes másolatban, mely az itteni viszonyokat hiven jellemzi.

Ez ügyben a mostanig beszerzett adatokat következőkben jelentem:

1. A lázító és ironnal irt felhívás a város házában a hirdetési táblán azon hirdetmény mellé volt felragasztva, melyet az alispán úr bocsátott volt ki a proclamatiók beszolgáltatása iránt. Ebből is kitűnik, hogy a szerkesztők a nép felbűjtésén kívül az alispáni

rendeletet egyszersmind hatálytalanná és nevetségessé is igyekeztek tennii.

2. Tanuvallomások bizonyítják, hogy Zsurka Juon kohó munkás a felhívás megtalálása napján többek előtt ama nyilatkozatot tette, hogy nemsokára gyilkolás lesz, s legelőször Alexy Volf és Ledermüller kohótiszteket fogják legyilkolni, s azután a városba hatolnak, és a többi urakat is sorba legyilkolják. Ezen egyén szintén rendőri felügyelet alá vétetett.

3. Köztudomásra jutott, hogy Daramus Miklosnál Szeptember 23-én egész éjfélig gyűlés volt, melyen részt vettek Roska István zalatnai községi bíró, Demián György heybeli gr. keleti pópa és ennek fia Viktor, valamint egy csákyai gr. keleti lelkész is. Ezek közül Daramus és a csákyai pópa másnap lóháton (valószínűleg a bánya munkások bűjtogatása végett): Vultorra mentek. Megjegyzem, hogy ez a csákyai pópa ugyanaz, a ki Szeptember elején Enyeden a bejelentett oláhországi gyanus idegenekkel Enyeden járt, ott a honvédeket bűjtogatta.

Roska István községi bíró szintén egyike az alattomban működő legveszélyesebb izgatóknak, - a ki a család és ökörlopásért büntetett Daramussal az utolsó időkben feltűnő bizalmas barátságban van, a miért reá is kiterjesztettem a rendőri felügyeletet.

4. Az is nyilvánosságra jött, hogy Demián György házában Szeptember 25-én este későn gyűlés volt, melyen több ismeretlen vidéki pap vett részt.

5. Mint feltűnően gyanus és a nép felbűjtását jellemző esetet említem fel még azt is, hogy a zalatnai önszegélyző egyesület a helybeli és vidéki adósait - eddigi gyakorlat szerint - pár nap előtt fizetésre szólította fel, de a románok közül senki sem fizetett, némelyek fenyegetőleg azt válaszolták: "majd még megfizetünk mi! - holott máskor mindig tömegesen szoktak eme felhívásokra fizetni.

6. Szeptember 30-án este Vaszilie Nutz lui Ivánecz felesége Marosi Elek polgár ablaka alatt egy más asszonnyal beszélgetve elszolta magát, és a többek közt azt mondta: "nem sokára nagy vérontás, háború lesz, mert ők nem tartják tovább a képviselőket a pénzükkel, hogy azok fel-s alá kocsikázzanak, s a magyar uralkodják"!

7. Demián György pópa utolsó időkben sűrűen látogatta lóháton az előbb Zaránd, most Hunyad megye községeit, hol 1848/9 - ben mint tribun szerepelt.

8. Gyulafehérvári ügyvéd és veszélyes agitátor Patitia Rubin Szeptember 25, és 26- án itt és Abrudbányán csavargott. Itt időzése és érintkezése az itteni oláhok vezér egyéneivel nagy gyanut keltett, : hogy van valami készülőben.

9. Köblös Miklós szolgabíró úr folyó hó 6-án délelőtt elutazásom után egy Abrudbánya környéki fuvaros által szállított és dynamittal terhelt ládát foglalt le, gyutacs és hozzá való zsinorral együtt.

A ládában egy Maxim János magyarigeni pópához címzett levél is volt, belől azonban az egyik levél Munkus György krakkói pópához volt czimezve, egy pedig "Gyuri" megszólítással olyan modorban volt írva, mintha az is Munkust érdekelné, de ezen symbolicus és rejtélyes tartalmú levél tényleg Maximnak szólt. A dynamit küldemény, mely a levélben mindenütt "kolbásznak" neveztetik forradalmi célzatokat és összeköttetéseket árul el, melyet a Magyar-Igenből felterjesztett jegyzőkönyvek is megvilágítani látszanak. Azon gyanú merül fel, hogy M. Igenbe az oláhok dynamittal valamely nagyobb szabású merényletet terveztek, s így az is valószínű, hogy ott és a vidéken egyeseknél nagy mennyiségű dynamit készlet lehet elrejtve, melyek mind az itteni bányatelepekről kerültek ki rejtélyes módon. A fennjelzett dynamit készletet Borza György Abrudbányán lakó főerdővéd küldötte, és a kompromittáló levelekben is az ő neve szerepel.

Azonnali elfogatása s úgy nála, mint netaláni bűntársainál szigorú házkutatás iránt Rádulyt őrmestert kellően utasítottam.

Az itt felsorolt adatok és indokok alapján Koncz Albert segéd szolgabíró urral egyetértőleg abban állapodtunk meg, hogy a polgárság további nyugalma és az állam itteni százezerekre menő vagyonának megóvása - egy század magyar ajkú katona kirendelése és az őrsnek 10 főre leendő felemelése által okvetetlen biztosítandó. Én itt még 2-3 napig folytatom a nyomozásokat, bevárom a vizsgáló bírót, s az eddig szerzett adat halmazot rendelkezésére bocsátva. Abrudbányára utam tovább folytatom, az ottani viszonyok kipuhatólása és a Borza összeköttetései kinyomozására.

Tekintve hogy ezen nyomozásoknál sok irányba kell járőröket alkalmazni, - kérem az abrudbányai őrsöt is sürgősen 10 főre emelni.

Kováts s. k. főhadnagy

A másolat hiteleül

Kolozsvárt, 1885, október 9-én, Ujhegyi százados

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr.990/1885, f. 3-4, copie

Comandamentului cercual nr. 1 de jandarmi regal maghiar, la Cluj

Zlatna, 7 octombrie 1885, seara, la ora 10

În urma raportului meu telegrafic înaintat astăzi, raportez în cele ce urmează rezultatul cercetărilor mele de până acum:

Am parcurs, împreună cu domnul Koncz Albert, ajutorul judeului, comunele de lângă Ampoi, Ampoița, Poiana, Prisaca, Feneș și Pătrângenii, dar nicăieri nu am observat agitația sau aversiunea populației; la Ampoița, anul trecut și anul acesta (încă și luna trecută), un plutonier în rezervă și un infanterist rezervist au instruit populația (un grup de 30-40), în câte o duminică, făcând pregătire militară pe terenul din fața bisericii - e adevărat; în același timp, l-am îndrumat pe comandantul de garnizoană din Ighiu spre cercetarea temeinică a acestui fapt. O agitație neobișnuită domnește la Zlatna, unde s-a și redactat apelul răzvrătitor și poezia instigatoare ce-au fost deja prezentate. Autorii apelului n-au putut fi încă demascați; dar eu sunt deja pe urmele acestui lucru și, în câteva zile, îl voi elucida. Pe Victor Demian, fiul preotului ortodox, și Nicolae Dărămuș, indivizi fără nici o ocupație, am reușit deja să-i prind, ei sunt cei mai compromiși, așa că l-am pus deocamdată sub supraveghere polițienească, apoi îi voi deferi, împreună cu ceilalți complici ai lor pe care voi reuși să-i prind, judecătorului de instrucție descins la fața locului.

Vă înaintez, în anexă, cererea, în copie completă, trimisă de primăria locală domnului comite suprem, care descrie cu fidelitate situația de aici.

Informațiile obținute până acum în această chestiune le raportez în cele ce urmează:

1. Apelul instigator scris cu creionul a fost lipit pe tabla de publicații de la primărie, lângă acel ordin pe care l-a emis domnul vicecomite referitor la predarea proclamațiilor. Și din aceasta se vede că autorii [apelului] s-au străduit ca, pe lângă instigarea populației, să facă, totodată, ineficace și ridicol ordinul vicecomitelui.

2. Depozițiile [martorilor] dovedesc că Ioan Jurcă, muncitor din Vascău, în ziua observării apelului, s-a exprimat în fața mai multor persoane, că nu peste multă vreme se vor petrece crime, în primul rând îi vor ucide pe ofițerii în Vascău, Alexy Wolf și Ledermüller, iar apoi vor pătrunde în oraș și-i vor ucide la rând și pe ceilalți domni. Acest individ a fost pus, de asemenea, sub supraveghere polițienească.

3. A ajuns la cunoștință publică faptul că la Nicolae Dărămuș, în 23 septembrie, s-a ținut ședință până spre miezul nopții, la care au participat Ștefan Roșca, primarul din Zlatna, Gheorghe Demian, preotul ortodox local și fiul acestuia Victor, precum și un preot ortodox din Cetea. Dintre aceștia, Dărămuș și preotul din Cetea au mers a doua zi la Vulturi, călare (probabil în scopul instigării minerilor). Fac observația că preotul din Cetea este acela care i-a însoțit la Aiud, la începutul lui septembrie, pe străinii din România declarați suspecti, și acolo i-a îndemnat la revoltă pe honvezi. Primarul Ștefan Roșca este, de asemenea, unul dintre instigatorii cei mai periculoși care acționează în secret și care, în ultima vreme, se află în relații suspecte de prietenie intimă cu Dărămuș, cel pedepsit pentru înșelătorie și furt de boi, motiv pentru care am extins și asupra lui supravegherea polițienească.

4. A devenit cunoscut și faptul că la casa lui Gheorghe Demian, în 25 septembrie, seara târziu, s-a ținut ședință, la care au participat mai mulți preoți necunoscuți din ținut.

5. Ca întâmplare frapant de suspectă și care evidențiază instigarea populației amintesc și faptul că societatea de ajutor reciproc din Zlatna, conform practicii de până acum, i-a solicitat la plată pe datornicii locali și din ținut, cu câteva zile înainte, dar nici unul dintre români nu a plătit, unii au răspuns amenințător: "vă vom plăti noi!" - pe când altă dată, întotdeauna obișnuiau să plătească în număr mare în urma unei astfel de solicitări.

6. În seara zilei de 30 septembrie, soția lui Vasile Nuț a lui Ivanet, stând de vorbă cu o altă femeie, sub fereastra cetățeanului Marosi Elek, s-a dat de gol și a spus printre altele: "nu peste mult timp va fi vărsare de sânge și război pentru că ei nu-i vor mai întreține cu banii lor pe deputați ca aceștia să se plimbe cu trăsura în sus și-n jos și maghiarul să fie stăpân!"

7. Preotul Gheorghe Demian a vizitat deseori în ultima vreme, călare, comunele din comitatul odinioară Zarand, acum Hunedoara, unde în 1848-1849 el a avut rolul de tribun.

8. Avocatul din Alba Iulia și agitatorul periculos Patitia Rubin au umblat pe-aici și prin Abrud în 25 și 26 septembrie; venirea lor și contactele cu indivizii conducători ai românilor de aici a stârnit mari suspiciuni că se pregătește ceva²⁴³.

9. În ziua de 6 a acestei luni, înainte de masă, după plecarea mea, domnul jude Köblös Miklos a confiscat o ladă plină cu dinamită, aprinzători și sforile necesare, transportată de un căruțaș din împrejurimile Abrudului. În ladă s-a aflat și o scrisoare adresată preotului Ioan Maxim din Ighiu, în interior Affairs însă, o scrisoare era adresată preotului Gheorghe Muncuș din Cricău, iar una cu adresarea "Ghiță" a fost scrisă într-o asemenea manieră de parcă și asta i-ar fi fost destinată lui Muncuș, dar această scrisoare cu conținut simbolic și enigmatic i se adresa într-adevăr lui Maxim. Transportul de dinamită care este numit în scrisoare peste tot "cârnați", trădează intenții și legături revoluționare, pe care le ilustrează și procesele-verbale trimise din Ighiu. Survine acea bănuială că în Ighiu românii au plănuit un atentat cu dinamită de proporți mai mari, și astfel este posibil ca la unii indivizi de acolo și din ținut să fie ascunsă o mare cantitate de garnituri de dinamită, care au fost duse pe ascuns din așezările miniere de aici. Garniturile de dinamită semnalate mai sus au fost trimise de paznicul șef de pădure, Gheorghe Borza, locuitor din Abrud, iar în scrisorile compromițătoare apare tot numele lui. I-am dat instrucțiuni plutonierului major Raduly în direcția arestării sale imediate și a efectuării de percheziții severe atât la el, cât și la complicității săi.

Pe baza informațiilor și motivelor înșirate mai sus, în deplină înțelegere cu domnul Koncz Albert, ajutorul judeului, am căzut de acord că, pentru liniștea primăriei și pentru apărarea avuției de sute de mii a statului aflată aici, trebuie să se asigure neapărat dislocarea unei companii de soldați maghiari și sporirea efectivului de pază la 10. Eu îmi continui cercetările aici încă 2-3 zile, aștept venirea judecătorului de instrucție și, punându-i la dispoziție informațiile obținute până acum, îmi continui drumul la Abrud pentru cercetarea situației de acolo și pentru descoperirea legăturilor lui Borza.

Luând în considerare că la aceste cercetări trebuie angajați paznici în multe locuri, vă rog, să sporiiți degrabă efectivul postului de pază din Abrud, la 10.

Kovacs, locotenent m.p.

Pentru autentificare!
Cluj, 1885, octombrie 9
Ujhegyi, căpitan

89. Res. sz./885

Nagyméltóságú
Belügy-Miniszter úr, Kegyelmes Úram!

Útóbbi időben nagy számban küldetnek ide át Romániából könyvek, melyek úgy az országbeli román tanintézeteknek ajánltnak, mint pedig magány személyekhez czimezvék. - Miután az országban levő iskolák számára a tankönyvek a magas magyar kir. Közoktatási Ministerium által megállapítvák, és ily módon a kölföld által beküldendő tankönyvekre szükség fen nem forog, és egy néhány ilyen Romániából érkezett könyv a helybeli kir. vám és posta hivatal által nékem bemutatattva, van szerencsém 4 példányt mely alázattal Nagyméltóságodhoz felterjeszteni, és egyben jelenteni, miszerint azokat átlapoztan, és a "Cursu practicu si gradatu de stilu si compositiune stilistica" és "Istoria limbei si literaturei romane" művekben hazaellenes tartalmat nem találtam, ellenben az "Analele Academiei Romane" ban térképek foglaltatnak melyekben Erdély Romániával egyesítve vétetett fel, tovább a "Catechismulu Calvinescu" műben Calvin tanai kigúnyoltatnak. Mindezeknél fogva kötelességemnek tartottam ezen könyveket visszatartani és Nagyméltóságodnak kegyes bétékintés végett tiszteletteljesen felterjeszteni-

Nagyméltóságodnak további meghagyásait alázattal kikérve ajánlom magamat. Excelentiád kegyeibe maradván
Orsován, 1885 -ik évi octomber hó 8-án.
Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája
Paulovics Miklós
szolgabíró

Verso: Ér. 1885, évi october hó 10/987/res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 987/1885, f. 5

Traducere:

Nr. 89 confidențial 1885

Exelența Voastră, Domnule ministru de interne!

În ultima vreme s-a trimis din România un mare număr de cărți atât instituțiilor de învățământ românești cât și persoanelor particulare²⁴⁵. Întrucât înaltul Minister regal maghiar al instrucțiunii publice a stabilit manualele necesare școlilor din țară și, în felul acesta nu sunt necesare manualele din străinătate, și întrucât oficiul poștal și vamal local mi-a prezentat câteva asemenea exemplare sosite din România, am onoarea să vă înaintez, Excelență, 4 exemplare și să vă informez că le-am verificat, iar în "Cursul practic și gradat de stil și compozițiune stilistică" și în "Istoria limbii și literaturii române" nu am găsit conținut antipatriotic. În schimb, în "Analele Academiei Române" se găsesc hărți în care Transilvania este prezentată unificată cu România, iar în "Catehismul Calvinesc", învățăturile lui Calvin sunt batjocorite.

Având în vedere toate acestea, am considerat de datoria mea să rețin aceste cărți și să vi le trimit pentru cercetare.²⁴⁶

Așteptând hotărârea Excelenței voastre, mă recomand grației D-voastră,

slugă umillă,
Paulovics Miklós
pretor

Orșova, 8 octombrie 1885

Verso: Sosit: 10 octombrie 1885/987/ confidențial.

91, r. 1885/szám

Nagyméltóságú Belügy Minister Úr!
Kegyelmes Uram!

A "Roman Irredenta" által az országba csempészett kiáltványoknak terjesztése óta és azon időtől fogva, midőn meggyőződtem, hogy némely személyek ellen jogosan táplált gyannu okok daczára nem sikerült a becsempészőket ki tudni, és egyáltalában a "Román Irredenta" mozdulatainak és agitációinak nyomára jönni, legfőbb törekvésem oda irányult, hogy Romániában keressek összeköttetéseket, melyek útján talán mégis sikerülhetne az ott működő bújtotatók tevékenységéről egyes mozzanatokat kipuhathatni, ezenn törekvésem és föltevésém cserben nem hagyott, mert sikerült ezen keresett és talált összeköttetésem által az Irredenta működéséről némi tájékozást nyerni - és pedig egy e percben megbízható emberemtől nyert és e hó 14-éről keltezett levél által értesültem, miszerint a Braillában és Galatzban székelő Irredenta Clique egy pár nap előtt nagyobb mennyiségű Dynamitot Galatzról Crajovára menesztett, továbbá hogy Galatzból az ottani "Societate Carpatii" melynek elnöke Citru ex-ministernek testvére, a dynamitnak tovább szállítását a hegyeken át titkos utakon Fogaras felé elősegítette; - hogy ezen küldemény megérkezett-e Fogarosra vagy sem, arról tudomásom nincsen, mert megbízottam csak odáig volt képes a küldemény nyomát követni. - Továbbá, tudomásomra jutott, hogy Erdélynek ismét kiáltványok csempésztettek be az országba, és pedig Popoviciu (:vagy Popescu:), Plojesti gymnásiális tanár közvetítése által, ki kolozsvári illetőségű.

Mindezek tudomásomra jutván kötelességemmnek tartom azt Nagyméltóságodnak a kellő intézkedések kellő megtétele végett mely alázattal feljelenteni.

Magamat Nagyméltóságodnak kegyébe ajánlva, maradtam.

Orsován, 1885, évi oktober hó 16-án.

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája
Paulovics Miklós
szolgabíró

Verso: Ér. 1885. Oktober hó 17-án/ 1020/ res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1020/1885, f. 5-6.

Traducere:

Numărul 91/1885

Excelența Voastră, domnule ministru de Interne!

Din momentul introducerii și răspândirii în țară de către "Iredenta Română" a manifestelor și din clipa în care m-am convins că nu putem afla care sunt persoanele care le aduc, în ciuda bănuielilor existente, și nu putem cunoaște nici mișcările și agitațiile "Iredentei Române", principala mea acțiune s-a îndreptat spre căutarea de legături în România prin intermediul cărora să reușesc totuși să descopăr acțiunile agitatorilor de acolo. Această intenție nu m-a părăsit căci am reușit, prin căutările mele și prin legături, să obțin unele informații despre activitatea Iredentei. Am fost informat de către un om de încredere, prin scrisoarea sa din ziua de 14, luna curentă, că "Irredenta Clique"²⁴⁷ din Brăila și Galați a transportat, cu câteva zile în urmă, o mare cantitate de dinamită de la Galați la Craiova, iar dinamita a fost transportată peste munți și căi secrete, spre Făgăraș, cu ajutorul "Societății Carpații" de acolo, a cărei președinte este fratele ex-ministrului Citru²⁴⁸. Nu știu dacă acest transport a ajuns sau nu la Făgăraș, căci omul meu de încredere a reușit să descopere doar atât²⁴⁹. Apoi am aflat că se introduc din nou, prin contrabandă, manifeste, prin intermediul profesorului de gimnaziu din Ploiești, Popoviciu (sau Popescu), care este originar din Cluj.

Aflând toate acestea, consider de datoria mea să vi le aduc la cunoștință, Excelență, în vederea măsurilor ce se impun.

Recomandându-mă grației voastre, Excelență, rămân, slugă umilă,

Paulovics Miklós
pretor

Orșova, 16 octombrie 1885

A Magyar király Belügyministeri Elnökseg
1020, szám 1885, res. érkezett 17/X,

I

Fogaras megye Főispánjának
s.k.

Bizalmasan jelentetett, hogy a Brailába és Galatzban székelő "Irredenta clique" néhány nap előtt nagyobb mennyiségű dynamitot szállított Galatzról Krajovába, továbbá hogy Galatzról az ottani "Societate Carpatii" - melynek elnöke Citru exministernek testvére - a dynamitnak a hegyeken át, titkos utakon Fogaras felé való továbbszállítását elősegítette.

Felkérem (czimet), hogy ezen körülmény miben létéről biztos tudomást szerzevén, a találandókhoz képest haladéktalanul intézkedjék, s az eredményt hozzám sürgősen bejelenteni sziveskedjék.

Budapest, 1885, október.

II

Brassó -, Nagy-Szeben-, Hunyad-, Csik, Háromszék-, Besztercze-Naszód-, Arad-, Bihar-, Fogaras-, Krassó-Szörény-, Also-Fehér-, Szolnok-Dokoka-, Torda-Aranyos-, Máramaros-, Kis-Küküllő-, Nagy-Küküllő-, Szilágy-, Temes-, Udvarhely-, Szatmár megye főispánjának.

Bizalmasan arról értesültem, hogy a plojesti gymnasium egyik tanárának közvetítése mellett kiáltványoknak az erdélyi részekbe való becsempészése ismételten szándékolatik.

Felkérem (czimet), hogy az eseményeket a legéberebb figyelemmel kísértesse, a becsempészés megakadályozására a szükséges intézkedéseket foganatosítsa, s a netalán már becsempészett kiáltványokat elkoboztassa, s az eredményről hozzám esetről esetre haladéktalanul jelentést tenni sziveskedjék.

Budapest, 1885, október

ss indescifrabil

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1020/1885, f.4, 8, concept

Traducere:

Președinția Ministerului de Interne Regal Maghiar
Nr. 1020/1885 confidențial. Intrat: 17/X

I

Comitelui suprem al comitatului Făgăraș
personal

Am fost informat, în mod confidențial, că "Irredenta clique" din Brăila și Galați a transportat, de câteva zile, o mare cantitate de dinamită de la Galați la Craiova, și că, de la Galați, dinamita a fost transportată peste munți, pe căi secrete, spre Făgăraș, cu ajutorul societății "Carpații" din Galați, al cărei președinte este fratele exministrului Citru.

Vă rog, Domnule, ca informându-vă asupra celor petrecute, să luați măsuri în funcție de cele constatate și să mă informați urgent asupra rezultatelor.

Budapesta, octombrie 1885

II

Comiților supremi ai comitatelor Brașov, Sibiu, Hunedoara, Ciuc, Trei Scaune, Bistrița-Năsăud, Arad, Bihor, Făgăraș, Caraș-Severin, Alba de Jos, Solnoc-Dăbâca, Turda-Arieș, Maramureș, Târnava Mică, Târnava Mare, Sălaj, Timiș, Odorhei, Satu Mare.

Am fost informat, în mod confidențial, că se intenționează din nou a se aduce, prin contrabandă, în părțile transilvănene, manifeste, prin intermediul unui profesor de la Gimnaziul din Ploiești.

Vă rog, Domnule, să urmăriți evenimentele cu cea mai vie atenție, să opriți contrabanda prin măsurile necesare, iar eventualele manifeste răspândite să fie confiscate și să mă informați asupra rezultatelor obținute, de la caz la caz.

Budapesta, octombrie 1885

Sz. 26-885/el.n.

Nagyméltóságú magy. kir. Belügyministerium!

A teljesen megbízható tölgyesi szolgabíró jelentése szerint Csik megyének északkeleti oláh községeiben Bilbor, Holló, Tölgyes, Zsedánpaták, Békás és Damukon az irredenta mozgalmak kezdenek észrevehetőleg nyilvánulni, e mellett pedig ezen időig csendes községekben a lopások és rablások minden napivá válni.

Az irredenta mozgalom fő intézője minden valosínúség szerint az almásmezői (békási) oláhországi vámszedő Botzu Mihály nevű egyén, izgatói pedig a pópák, kik közül egyik (a hollói) közelebbről átmennt a tölgyesi vámon, s a mint oláh területre lépett, zokogva borult le a haza földére.

Mint hogy a nevezett községek közvetlen Oláhország szomszédságában vannak, bizva annak protekciójában, feltehetőleg többet is merészelnek, s azért a közöttük élő magyarság és örménység helyzete nem a legbiztosabb már csak azért sem, mert míg az 5-6 óra távolságra fekvő székely falvak hirt vehetnének az egész oláh telep rég Moldvába húzódott.

A szolgabíró ennél fogva a bélbori, tölgyesi és békási csendőr állomások megerősítését kéri, s ha Excellenciád nem látja helyén, egy ezred katonaságnak e határszéli megyébe leendő kirendelését: én is minden esetre javaslom a csedőri állomások megerősítését.

Csik Szereda, 1885, év október hó 19-én.

Becze Antal
alispán

Verso: Ér. 1885, évi október. hó 22

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1041/1885, f. 2

Traducere:

Nr. 26-885/prezidial

Înaltului Minister de Interne Regal Maghiar!

Conform înștiințării demne de toată încrederea a judeului din Tulgheș, în comunele din nord-estul comitatului Ciuc: Bilbor, Corbu, Tulgheș, Valea Jidanului, Becaș și Sâdominic, încep să apară, în mod vizibil, mișcările iredentiste iar, pe lângă acestea, în comunele liniștite până în prezent, furturile și tâlhăriile au devenit zilnice.

Principalul organizator al mișcării iredentiste este, după toate probabilitățile, individul pe nume Botzu Mihai, receptor de vamă la Poiana Mărului (Becaș) din România, iar instigatorii mișcării sunt preoții, dintre care unul din apropiere (cel din Corbu) a trecut pe la vama din Tulgheș și, când a pășit pe teritoriul românesc a îngenunchiat, plângând în hohote pe pământul patriei.

Deoarece comunele amintite se află în imediata vecinătate a României, bazându-se pe protecția acesteia, se poate presupune că (românii) vor îndrăzni și mai mult; de aceea, situația maghiarilor și armenilor ce trăiesc printre ei nu este în prea mare siguranță nici măcar din acel motiv că, până ar prinde de veste, safele secuiești, aflate la o distanță de 5-6 ore (de ei), întreaga așezare românească ar fi de mult retrasă în Moldova.

Prin urmare, judele cere întărirea stațiilor jandarmerești din Bilbor, Tulgheș și Becaș și, dacă Excelența voastră nu crede de cuviință să ordone stabilirea în acest comitat de frontieră a unui regiment de soldați, în orice caz, și eu propun întărirea stațiilor jandarmerești.

Miercurea Ciuc, 1885, octombrie 19

Becze Antal
vicecomite

Verso: Sosit: 22 octombrie 1885

ad. 2808/4 I.B.
[Copie]

Notiz

Bukarest, 21, 10. 1885

Die in de Ländern der ungarischen Krone stattfindenden Hausdurchsuchungen und sonst angewandten strengeren Maßregeln, die durch die jüngsten agitatorischen Vorgänge zur Nothwendigkeit wurden, finden in den meisten der hiesigen Blätter ihr Echo aber nur wenige Organe schenken denselben eine besondere Aufmerksamkeit; zumeist beschränkt man sich darauf, darauf Bezug habende und in sehr scharfer Weise commentirte Mittheilungen aus de Siebenbürger Blättern zu reproduziren, unter denen sich besonders die in Kronstadt erscheinende "Gazeta Transilvaniei" auszeichnet, deren Hetzartikel an Deutlichkeit nichts zu wünschen übrig lassen. In jeder Nummer wird die Regierung in einer Weise angegriffen, die unwillkührlich Staunen erregt und die natürliche Frage aufwirft, wieso eine derartige Sprache geführt werden kann, ohne die Behörden zum Einschreiten aufzufordern.

Eine jüngst hier in den Blättern erschienene Notiz, wornach die königliche ungarische Regierung, der "Romania libera" und der "Unitatea nationala", die jüngster Zeit den Titel "Fraternitatea romana-ungară" angenommen haben soll, den Postdebit entzogen haben soll, wird der Journalhetze, die gerade in Siebenbürgen schwungvoll betrieben wird, kein Ende bereiten. Die "Romania Libera" hat ihre frühere Tendenz vollkommen geändert und ist heute ein sehr gemäßigtes Organ und die "Unitatea natională" hat ihr Erscheinen schon im August I.J. eingestellt. Allerdings sollte sie im Oktober abermals zur Ausgabe gelangen, aber durch die Ausweisung der Herausgeber blieb es beim Projekte. Es ist somit ganz unrichtig, daß dieses Blatt einen anderen Titel annahm. Ein Organ mit der Aufschrift "Fraternitatea romana-ungara" besteht bis nun hier nicht.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar nr/ 1064/1885, f. 3

Traducere:

La nr. 2808/4 Biroul de Informații
[Copie]

NOTA

București 21 octombrie 1885

Perchezițiile și măsurile mai severe folosite în țările coroanei ungare, care au fost necesare datorită evenimentelor agitate din ultima vreme, își găsesc un ecou în majoritatea ziarelor de aici, dar numai câteva organe acordă acestora o atenție deosebită, de cele mai multe ori se rezumă la aceea de a reproduce comunicatele din ziarele din Transilvania legate de acestea și comentate în mod foarte tăios între care în mod deosebit se distinge "Gazeta Transilvaniei" care apare la Brașov și ale cărei articole instigatoare nu lasă de dorit asupra franchetei. În fiecare număr este atacat într-un fel guvernul ceea ce provoacă, fără voie, mirare și care ridică întrebarea firească: cum se poate folosi un astfel de limbaj fără ca autoritățile să fie îndemnate a lua măsuri.

O notiță recent apărută aici în ziare, potrivit căreia guvernul regal maghiar a trebuit să retragă difuzarea prin poștă a ziarelor "România Liberă" și "Unitatea Națională", care de curând a primit numele de "Fraternitatea româno-ungară", nu va pune capăt instigării ziarului care în Transilvania se manifestă în plin avânt.

"România Liberă" și-a schimbat în totalitate tendințele sale de mai înainte și este astăzi un organ foarte moderat, iar "Unitatea Națională" și-a întrerupt apariția încă în luna august a acestui an. Într-adevăr în luna octombrie trebuia să fie din nou editat dar, prin expulzarea redactorului acestuia²⁵⁰, a rămas în proiect. Prin urmare este total inexact că acest ziar și-ar fi luat alt titlu. Un organ cu titulatura "Fraternitatea româno-ungară" nu exista aici până în prezent.

Magyar kir. Belügyministeri Elnökség
1039 Sz. res. 1885 érk. X/21

An Seiner des k.u.k. gemeinsamen Ministers des Äußern
Grafenn Kálnoky Exzellenz Wien

Es sind E. Ex. jene Umtriebe und Aufwieglungen bekannt, welche gegen Ungarn im Königreiche Rumänien von dem Verein "Karpator" und der "Romania irredenta" ununterbrochen betrieben werden, deren Hauptziel die Aufreizung der Bewohner Ungarns rumänischer Zunge ist.

Die königliche rumänische Regierung ist zwar in einigen Fällen, wo E. Ex. es entschieden verlangt haben, ad hoc energisch eingeschritten, hat aber bis zum heutigen Tage nicht versucht, und nicht getrachtet das Übel dauernd zu heilen, wohl aber dasselbe im Geheimen angefacht; selbe hat, die nach Ungarn zuständigen berüchtigten Agitatoren aufgenommen und angestellt - dann zugelassen, daß den rumänischen Studenten, Söhnen der Aufwieglers, Stipendien verliehen werden, so wie sie bestrebt war Grenzkonflikte herbeizurufen, hat andererseits, die Regulirung der Land-Grenze bis zum heutigen Tage verzögert, und war von allen Umtrieben und allen Aufheuzungen verständigt, Weil diese öffentlich prahlerisch organisirt wurden. Ist selbst nie eingeschritten, Aufergangene Aufforderungen, wurden nur scheinbare Verfügungen getroffen.

Dies illustriert zumeist das Vorgehen in der von der "Romania irredenta" herausgegebenen Proklamation, und die aus Anlaß derselben getroffenen Verfügungen. Sie hat zwar einen Theil dieser Proklamation mit Beschlag belegt, hat aber geduldet, daß dieselbe nach Ungarn gesendet wurde, ja was noch mehr, sie liess es angehen, daß die Proklamation nach der beschlagnahme in den der ungarischen Grenze nahe gelegenen Gemeinde Wirthshäusern affischirt, und durch längere Zeit daselbst belassen wurde.

Sie hat drei Individuen des Landes verwirsen, ämtlich und scheinbar; duldet sie aber dennoch im Lande, sie weiß genau, daß der ausgewiesene Hauptagitator Ciurciu in Giurgevo sich aufhält, wo er auch unterstürzt wird.

Die rumänische Regierung, weiß, daß in Rumänien eine Gesellschaft sich constituirt hat, deren Ziel nichts anderes ist, als die katholischen Rumänen zum Abfall von ihrem Glauben zu verlocken, und zum übertritt in die orientalische Kirche zu bewegen.

Die dem ungarischen Staate feindlichen Lehrbücher und Flugschriften und Landkarten werden dort verfertigt, und dann mit Wissen der Regierung nach Ungarn eingeschmuggelt.

Das obbezeichnete Vorgehen der rumänischen Regierung hat Versuche zur Unruhe hervorgerufen, welche jüngst in Ungarn wahrgenommen wurden, aber in Folge energischer Verfügungen beseitigt wurden.

Dies alles wird aber zeitweilig wieder auftauchen, wenn die rumänische Regierung ihren nachbarlichen Pflichten nicht mit voller Energie und Aufrichtigkeit nachkommen wird.

Nach allem dem muß ich Euer Excelenz im öffentlichen Staatsinteresse ersuchen, dahin wirken zu wollen, daß die rumänische Regierung den gegen Ungarn gerichteten Aufhetzungen ein Ende mache, die endgiltige Regulierung und Feststellung der Landes-Grenze, als auch im eigenen Interesse gelegen, fördern, die nach Ungarn zuständigen Agitatoren nicht mit Anstellungen belohnen, ferner nicht gestatte, daß den Söhnen ungarischer Landes Verräther Stipendien verliehen werden, es schließe mit der österreich-ungarische Monarchie ein Cartell ab, welches Rumänien ebenso nützlich sein wird, wie uns.

Alles dieses können wir von der rumänischen Regierung beziehungsweise von Rumänien rechtlich fordern, da wir jederzeit bereit sind, ihre berechtigten Interessen nach unseren Kräften zu unterstützen.

Euer Exzellenz bisherigen ämtliches Auftreten war immer von Erfolg gekrönt, ich zweifle nicht, daß in der jetzigen Lage Rumäniens, ein ständiges Abkommen, und die Begründung eines dauerhaft freundschaftlichen Verhältnisse möglich sein wird.

Budapest, October 23, 1885

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1039/1885, f. 1-4, concept

Traducere:

Președinția Ministerului de Interne Regal Maghiar
Nr. 1039 confidențial 1885/ sosit 21 X.

Excelenței Sale Ministrului comun de externe cezaro-crăiesc
contele Kálnoky Viena

Sunt cunoscute Excelenței Voastre acele intrigi și ațătări care în mod continuu sunt practicate în Regatul României împotriva Ungariei de către societățile "Carpații" și "România iredentă" al căror principal țel este incitarea locuitorilor de limbă română din Ungaria.

Guvernul regal român a intervenit energic în mod ad hoc și anume, în unele cazuri, în care Excelența Voastră ați pretins acest lucru în mod hotărât, dar nu a încercat nici până în zilele noastre și nu s-a străduit să vindece răul pentru totdeauna; probabil însă acesta a ațătat în secret, el însuși a primit și a angajat renumiți agitatori proveniți din Ungaria, apoi a îngăduit ca studenții români, fii ai agitatorilor, să li se dea burse precum și, cum s-a străduit să provoace conflicte de graniță, pe de altă parte, a târăgănat până în ziua de azi reglementarea graniței și a avut cunoștință de toate intrigile și toate incitățile deoarece acestea au fost orgaizate în mod lăudăros și oficial. El însuși nu a intervenit niciodată, somațiile emise fiind numai dispoziții fictive.

Aceasta ilustrează, de cele mai multe ori, procedeul în care a publicat "România iredentă" Proclamația și hotărârile luate din inițiativa acestora. El (guvernul n.n.) a confiscat o parte a acestei Proclamații dar a îngăduit ca ea să fie trimisă în Ungaria și, mai mult, a acceptat ca Proclamația, după confiscare, să fie afișată pe cârciumile din comunele din apropierea graniței cu Ungaria și a fost lăsată așa mai multă vreme. A alungat trei indivizi ai țării (din Austro-Ungaria n.n.) oficial și în aparență, dar îi acceptă totuși în țară; știe sigur că principalul agitator expulzat, Ciurcu, se află la Giurgiu, dar este sprijinit²⁵¹.

Guverul român știe că în România s-a constituit o societate al cărei scop nu este altul decât să ademenească catolicii români la despărțirea de credința lor și să-i îndemne a trece la biserica orientală.

Cățile, broșurile și hărțile cele mai dușmănoase statului maghiar se pregătesc acolo și apoi, cu știrea guvernului, sunt introduse prin contrabandă în Ungaria.

Procedeul mai sus arătat al guvernului român a dat naștere la tentative de neliniște care au fost recent sesizate în Ungaria, dar care au fost înlăturate numai ca urmare a unor dispoziții energice.

Toate acestea se vor ivi din nou, periodic, dacă guvernul român nu-și va îndeplini îndatoririle sale de vecin cu deplină energie și sinceritate.

Ținând seama de toate acestea, trebuie să cer Excelenței Voastre, în interesul oficial al statului, să acționați în așa fel încât guvernul român să pună capăt instigărilor îndreptate împotriva Ungariei, pentru reglementarea și stabilirea definitivă a granițelor țării, precum și în interesul propriu, să pretindă ca agitatorii originari din Ungaria să nu fie răsplătiți cu slujbe, să nu permită acordarea în continuare de burse fiilor trădătorilor Ungariei, să încheie cu monarhia Austro-Ungară un cartel care să fie României tot atât de folositor ca și nouă.

Toate acestea putem, pe drept, să le pretindem de la guverul român, respectiv de la România, deoarece noi suntem pregătiți oricând să o sprijinim, după puterile noastre, în interesele sale îndreptățite.

Atitudinea de până acum a Excelenței Voastre a fost încununată mereu de succes, eu nu mă îndoiesc că, în situația de acum a României, o convenție statornică și crearea unor relații prietenești durabile, vor fi posibile.

Budapesta, 23, octombrie 1885

95

1885 octombrie 25, Budapesta

Magyar királyi Belügyministerium
56098. szám/IV.a

Méltóságos Főispán Úr!

Szathmár-Németi sz. kir. város közönségének felterjesztését, mellyel Dr. Lukács László görög kath. lelkésznek a közgyűlésből

történt kizáratása ellen beadott felfolymodványát felterjesztette,
Méltóságodnak szives véleményezés végett idezártan megküldöm.

Fogadja Méltóságod tisztelem nyilvánítását.

Budapesten, 1885. évi október hó 25-én

a minister helyett
Lukács György
államtitkár

Méltóságos Domahidy Ferencs úrnak Lipót rend lovag
keresztese, Szatmár-Néméti szabad hirályi város
főispánjának/Szatmár-Németiben

Verso: 188. sz./ 1885/ Ér. október 30, jelentés felterjesztett
27/12 885.

Fond: Prefectura județului Satu-Mare, Prezidiale, nr. 188/1885, f. 1-2

Traducere:

Ministerul de Interne Regal Maghiar
Nr. 56098/IV.a

Onorate domnule comite suprem!

Adresa populației din orașul liber regesc Satu-Mare, prin care
s-a trimis recursul înaintat împotriva excluderii din adunarea
generală a preotului greco-catolic Vasile Lucaciu, v-o trimit aici
anexată, pentru binevoitoarea dumeavoastră avizare²⁵².

Primiți asigurarea respectului meu.

Budapesta, 25 octombrie 1885

În locul ministrului,
Lukacs György,
secretar de stat

Domnului Domahidy Ferencz, cavaer al Crucii Ordinului
Leopold, comite suprem a orașului liber regesc Satu-Mare/ Satu-
Mare

Verso: Nr. 188/ 1885.

Sosit: 30 octombrie. S-a înaintat raport: 27. 12. 1885

Méltóságos Báró Főispán Úr!

Van szerencsém rövid itt létem alatt szerzett tapasztalataimról alázatos jelentésemet röviden a következőkben tenni meg.

Mindenekelőtt kíváncsi lévén, hogy a nép a mozgalmakkal szembe minő megatartást követ, és észjárása minő irányba tereltetett vezetői által-voltam a szomszéd falvakba, és meggyőződtem, hogy a népnek kevés fogalma van ezen mozgalmakról, békésen élnek, csak itt ott hallani egyes nyilatkozatokat a kormány erőszakosságáról, és az oláhság elnyomásáról, és ezt terjesztik az úgynevezett művelt románok, a miből ezen megye részének bőven kijutott, vannak itt ügyvédek, jegyzők, pópák, dászkelek, kereskedők nagy számmal - ezek terjesztik a nép között a rossz véleményt kormány és nemzetről, és a népnél az eféle bolondító eszme termékeny talajra talál.

A katonaságnak Zalathnán és vidékén történő elhelyezése alkalmával Albákon gyűlés volt, a melyen részt vettek az összes szomszéd községek, sőt Alsófűher megye szomszéd községeiből is az intelligens oláhok, tárgyalták a kormány által követett erélyes intézkedést szembe a natióval, és elhatározták, hogy ezen intézkedések kikerülése ötletéből csendesen legyenek, kerüljenek minden magyar ellenes tüntetéseket és nyilatkozatokat, a jelszó náluk "várni" de, hogy mire azt még nem tudom, de remélem, hogy meg fogom oldani a rejtélyt, csellel vagy más egyébbel, de célít érek.

Az előtt ezen vidéken nyilvánosan olvastattak fel az irred. proclamatiok, és magyaráltata meg a népnek a nagy oláh, dácoromán eszme, most a legnagyobb silentium van, úgy látszik, hatott reájuk a kormány erélyes intézkedése. f. hó 26-án h.[eti] vásár napján kirándultam Abrudbányára, hallani ott is a véleményeket és kipuhatolni a hangulatot ott is csendesen vannak mostan, inponált nekik az intézkedés, de gunyoros megjegyzéseket lehet halani a katonaság elhelyezését illetőleg.

A magyarság ottan most is félsz között van, azon aggódnak, hogy ha a katonaság onnan elvonul, még több insultust kell tünniek, - f. év. November 4-én itten országos vásár lesz, akkorá be özönlik az egész havasi nép, résen leszek én is, közöttük forgok folytonosan.

Moldován Ananiás október 18-tól egész 24-ig Topánfalván és a vidékén barangolt.

Jövő héten indulok Zalathna és vidékére, tapasztalataimról alázatos jelentésem megteedem. Mély tisztelettel örökké méltóságod alázatos szolgája.

Topánfalva, 1885, 31 X.

Pál Gerő

[Însemnarea comitelui suprem]: 128/885/ főisp. sz. hóz. másolatát jelentésem kísérete mellett belügyminnisterhez felterjesztettem 1885, 4. XI., Kemény György

---

Fond: Prefectura județului Turda-Arieș, Comite suprem, nr. 116/1885, f. 4-5.

Traducere:

Onorate domnule baron, comite suprem!

Am onoarea să vă informez asupra celor constatate în timpul scurt cât am stat aici.

În primul rând, fiind curios ce atitudine are populația față de manifestații și în ce direcție au fost orientați de conducătorii lor, m-am deplasat în satele învecinate și m-am convins că populația cunoaște foarte puține lucruri despre aceste manifestații, trăiesc în pace, se mai aud ici-colo comentarii despre violențele guvernului și despre oprimarea românilor - acestea fiind răspândite de așa-numita inteligență românească, care este în număr mare în acest comitat. Se află aici avocați, notari, preoți, dascăli, comercianți, care răspândesc în rândurile populației impresia proastă despre guvern și națiune, iar aceste idei amăgitoare găsesc teren propice în rândurile populației.

Cu prilejul încartuirii de trupe la Zlatna și în împrejurimi s-a ținut o adunare la Albac, la care au participat toate satele învecinate, ba, mai mult, inteligența românească din satele comitatului Alba de Jos, aflate în vecinătate, au dezbătut măsurile severe luate de guvern față de națiune și au hotărât să aibă o atitudine reținută, să evite orice manifestație și declarație antimaghiară, cuvântul de

ordine să fie “a aștepta”, dar ce așteaptă încă nu am reușit să afl, dar sper că voi rezolva enigma și voi avea succes pe orice cale.

Înainte, în acest ținut se citeau deschis proclamațiile iredentiste, se explica populației ideea Dacoromâniei mari, iar acum este cea mai mare liniște; se pare că măsurile severe luate de guvern au avut efect asupra lor.

La târgul săptămânal din 26 luna curentă am făcut o excursie la Abrud pentru a auzi părerile de acolo și de a sonda atmosfera, [dar] și acolo sunt în liniște, măsurile au avut efect, dar se pot auzi observații batjocoritoare la adresa încartuirii armatei.

Maghiarimea este speriată și se neliniștește că, în cazul că armata se retrage, vor fi nevoiți să suporte mai multe insulte.

În ziua de 4 octombrie a.c. aici se va ține târg, va veni întreaga populație a munților și eu voi fi printre ei.

Ananie Moldovan a vagabondat din 18 până în ziua de 24 octombrie la Câmpeni și în împrejurimi.

Săptămâna viitoare plec la Zlatna și în împrejurimi, iar constatările vi le voi raporta²⁵³. Pe veci, cu adâncă stimă, a Excelenței Voastre, slugă umilă

Pál Gerő

Câmpeni, 31 octombrie 1885

[Însemnarea comitelui suprem]: La numărul 128/1885/comite suprem.

Am înaintat copia împreună cu raportul meu ministrului de interne.

4 noiembrie 1885

Kemény György

Méltóságos Báró Főispán úr!

Tett jelentésem óta történekről-melyek ilustrálják az itteni hangulatot a M. kormány és rendelkezései iránt-kivánom Méltóságodat alázatos tisztelettel értesíteni.

Itten Topánfalván estéknént a nagy fogadóban van gyűlhelye a malcontant egyéneknek, a hol gyakran borozás közben, más modon nem mervén nyilatkozni, toastokban adnak kifejezést érzelmeiknek és gondolkozásuknak, abban benne foglaltatik mindig, hogy a M. kormány mély ellenséges inndulattal viseltetik az oláhok iránt, menyire üldözi őket nyelvükben-iskoláikban sat és ha közöttük magyar ember eltévedve megjelenék, azt insultálják, mint közelebről a szolgabíróval és gyakornokával történt-erről majd szóval mindent fogok referálni.

October havában megjelent itten egy gyulafejevári hirhedt oláh ügyvéd, Nicola Máté, segédje Brán György, a ki estvéli fogadóbeli össze jövetelnél nyilvánosan szidta a kormányt és rendelkezéseit, s midőn egy más oláh figyelmeztette, hogy jó lesz hallgatni, mert ide is honvédséget küld Tisza Kálmán, elég merész és szemtelen volt azt felelni (bocsánat hogy leirom) "sz... m a Tisza Kálmán rendelkezésére", meg látná ő mi lenne csak, ne volna zsandár és honvéd, igyis ügyeljének magokra a magyarok, sőt megtámadta jelen volt s szolgabírat is, mondván hogy oláh létire be állott a kormány szoba seprőjének.

Nem kétlem hogy Méltóságod a vidalyi eseményről értesülve van, én voltam ott személyesen értesítést szerzendő az esetről.

Nem lehet leirni, hogy mikép viselik magokat közszolgálatban álló egyének is, ha oláhok között vannak.

Nagyon szeretnék szóval referálni Méltóságodnak ha kegyeskedik tudatni velem, hogy mikor lehetek szerencsés Tordán találni.

Mellékelten bátorkodom nyugtámat beküldeni-tisztelettel kérve érvényesítését.

Mely alázatos jelentésem után mély tisztelettel öröklők Méltóságodnak.

Topánfalván, 1885, November 10-én

alázatos szolgálja
Pál Gerő

Fond Prefectura județului Turda-Arieș, Comite suprem, nr. 116/1885, f. 7-8

Traducere:

Onorate domnule baron, comite suprem!

Doresc să vă informez despre cele petrecute aici de la ultimul meu raport și care ilustrează starea de spirit existentă față de guvern și măsurile sale.

Aici, la Câmpeni, seara se adună în restaurat persoanele nemulțumite și, în timp ce beau, prin toasturile lor, căci altfel nu au curaj, își exprimă simțămintele. Se pomenește totdeauna despre intențiile dușmănoase ale guvernului față de români, cum îi persecută în privința limbii și a școlilor, iar dacă printre ei se rătăcește vreun ungar, acesta este insultat, așa cum s-a întâmplat recent cu pretorul adjunct - despre acestea voi relata mai pe larg.

În luna octombrie a apărut aici un avocat român din Alba Iulia, Matei Nicola²⁵⁴, având ca ajutor pe Gheorghe Bran, care, în timpul întrunirii de la restaurant, înjura deschis guverul și măsurile sale, iar în clipa în care a fost atenționat să tacă căci Tisza Kálmán va trimite și aici trupe, a răspuns destul de curajos și obraznic (scuze pentru relatare), "m c... pe măsurile lui Tisza Kálmán", ar vedea el ce-ar fi dacă n-ar exista jandarmi și honvezi. L-a atacat pe judele aflat de față spunându-i că el, ca român, a devenit sluga guvernului.

Nu contest că Domnia voastră ați fost informat despre evenimente, dar eu am fost martor ocular.

Nu se poate descrie ce atitudine au persoanele din funcțiile publice, mai ales dacă se află printre români.

Aș dori foarte mult să vă relatez verbal: de aceea, vă rog să mă înștiințați când veți fi la Turda.

Îndrăznesc să vă trimit totodată chitanța - fiind necesară utilizarea ei.

Rămân pe veci cu stimă față de Dumeavoastră, Domnule.

Câmpeni, 10 noiembrie 1885

slugă prea umilă

Pál Gerő

Másolat

A magy. kir. Csendőrségi 2. szakasz
Paracsnokságnak Nagy Szöllősön

Halmiban, 1885, évi november hó 11-én

Hivatkozással az előljáró szakasz paracsnokságnak folyó hó 3-án kelt parancsára jelentem, miszerint Turcz községében a megtartott búcsú alkalmával alolított által a következők puhatoltattok, - és pedig: a templomba össze gyűlve a papság és tanítóság, Magoránu Danile lelkész és czimzetes esperes prédikált, - predikációban azt foglalta és kitüntette, hogy a románok Romániától veszik eredetüket, és hogy a leghatalmasabb nép vala; de ezelőtt alig ezer évvel betörték országukba az "Unguruk", kik a vérrel szerzet országot elrabolták a románoktól-kik mint vad nép és meztelen-vagy bőrruhában jöttek be, és a román legnagyobb ellensége lett, és annak maradt mai napig, - továbbá értelmezte, hogy mind ez okoknak tudni illik, hogy a román nép oly hátra maradt, és igazva van, az idegen jövevények csak is a tudatlanság, és hogy lelki pásztoraira nem halgatnak. Többek között az iskolában a következőket beszélte el és pedig: a tanítóra irányozva beszédét, az esperes azt hangsúlyozta, hogy némely tanítók nem is tanítanak az édes anyanyelven csak is magyar nyelven, és közben indítványozta a "Petri" féle román tankönyveket iskolai használatra, - miközben az esperes fia egy borzasztó lármával kijelentette, hogy némely tanító elárulva nemzetét, az idegenhez fordul segélyért, - kit meg kel törni mert úgy az esperest, papságot, püspököt az idegenek előtt legyaláz és elárul, nem különben saját javára nemzetét árulja el. Papp Jakab batarcsi pap kijelentette, hogy a papi gyűlés nem össze hangzó a tanítókkal, azért inndítványozta, hogy a papok külön tanácskozzanak, mire az összes papság kiment a papi lakhoz, - az esperes kijelentette, hogy csakis az édes anyanyelven tanítandók a gyemekek, és ha majd az irodalmi igébe lesznek vezetve a tanulók, csak azután tanítandók magyarul-s kár, hogy az ilyen gyűlések ez előtt még legalább 50 évvel nem kezdődtek, mert akkor nem volna ily hátra a román nép, és a jövevény igája alatt.

Továbbá jelentem, miszerint a fentti papságon kívül illetve Erdélyből nem jelentek meg, - hanem a turczi esperes miután erdélyi származású csak is ő fiával és a fentt említett batarcsi lelkészrel együtt izgatja a népet.

Dudinszki János s. k. őrsvezető

A másolat hiteléül:

Nagy Szöllős, 1885, november 13.

szak. par. ur hivat. távl.

Marthi őrmester

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1161/1885, f. 3

Traducere:

[Copie]

Comandamentului plutonului 2 al Jandarmeriei regale maghiare,
Nagy Szöllős

Halmeu, la 11 noiembrie 1885.

Referitor la ordinul comandamentului plutonului superior din ziua de 3 luna curentă, raportez că am constatat, cu prilejul pelerinajului din comuna Turț, următoarele: adunați în biserică, predica a fost rostită de preotul Dănilă Măgurean; a scos în evidență că românii își au originile în România și că au constituit poporul cel mai numeros. Abia cu o mie de ani în urmă în țara lor au pătruns "ungurii" care le-au răpit țara, obținută prin vărsări de sânge. Aceștia au pătruns ca un popor sălbatic, goi sau îmbrăcați în piei, și au devenit cei mai mari dușmani ai românilor, și așa au rămas până în zilele noastre. În continuare, el scoate în evidență faptul că tot din aceste motive poporul român este atât de rămas în urmă și exploatat de acești venetici și că nu dă ascultare preoților săi. Printre altele, protopopul a spus în școală, referitor la învățători, că unii din ei nu predau în limba maternă ci numai în limba maghiară și a propus folosirea în școli a manualelor românești de tip "Petri"²⁵⁵. Între timp, băiatul preotului a declarat, cu mare zgomot, că unii învățători își trădează națiunea adresându-se străinilor pentru ajutor;

- aceștia trebuie zdrobiți, căci îi înjosesc și îi trădează pe protopop, episcop și preoți în fața străinilor, își trădează națiunea pentru propriul lor interes. Iacob Pop, preot din Bătărci, a declarat că adunarea preoților nu este în consens cu cea a învățătorilor și a propus ca preoții să se întrunească separat. Ca urmare, toți preoții au mers la casa parohială iar protopopul a declarat că trebuie învățați copiii numai în limba lor maternă, iar numai după aceea vor putea fi învățați în limba maghiară; este păcat că asemenea întruniri nu au început cu cincizeci de ani în urmă, căci poporul român nu ar fi așa [înapoiat] și supus exploatării veneticilor.

Raportez apoi că, în afară de preoții amintiți din Ardeal, nu au apărut și alții, ci numai preotul din Turț, originar din Ardeal, împreună cu fiul său și cu preotul amintit, din Bătărci instigă populația.

Dudinszky János, comandantul gărzii

Seleuș, 13 noiembrie 1885

Pentru conformitate, în lipsa domnului comandant de pluton

Marthi, sergent

99

1885 noiembrie 19, Budapesta

Magyar Kir. Belügyministeri Elnökség
1093 sz/res./ 1885 érk 31/X.

Előterjesztés

A m. k. közm. közl. minister úr f.é. oct. hó 28 -án 39819 sz. a kelt átíratával megküldötte a Bukarestben megjelenő "Revista societatei Tinerimea Romana" czimű havi folyóirat egy példányát. Ezen folyóiratban a bukaresti középtanodai ifjúsági kör elnökének az ifjúsághoz intézett beszéde van közzé téve, melyben az ifjúság a régi Dácia vagyis Dácorománia vissza állítására buzdittatik.

Mintthogy ilyen a magyar állam területi épsége ellen irányuló eszmék terjesztése meg nem engedhető, a nevezett folyóirattól a postán való szállítás kedvezményének megvonása a magyar szt. korona területére nézve javaslatba hozatik s az iratok a részbeni

illetékes elhatározás végett a magas minister tanácsnak tiszteletteljesen előterjesztetnek.

Budapest, 1885, év november hó 19-án.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar nr. 1285/1885, f. 8, concept

Traducere:

Președinția Ministerului de Interne Regal Maghiar
Nr. 1093/ confidențial/1885. Intrat: 31/X.

Propunere

Domnul ministru al lucrărilor publice și comunicațiilor a trimis, prin adresa numărul 39.818 din ziua de 28 octombrie anul curent, un exemplar din revista apărută la București, intitulată "Revista societății Tinerimea română"²⁵⁶.

În această revistă se află discursul președintelui cercului de tineret din București, prin care aceștia erau îndemnați la restabilirea vechii Dacii sau a Dacoromâniei.

Întrucât aceste idei, orientate împotriva integrității teritoriale a statului maghiar, nu pot fi permise, se propune interdicția transportului prin poștă a numitei reviste pe teritoriul coroanei maghiare, iar documentele respective se înaintează înaltului consiliu de miniștri pentru hotărâre.

Budapesta, 20 noiembrie 1885
ss. idescifrabil

100

1885 noiembrie 22, Budapesta

Hivatalos jelentés a Nagyméltóságú magy kir.
Belügyministeriumnak 1112/85 számú meghagyása folytán

Folyó évi 1112/85. számú igen becses meghagyása folytán van szerencsém tiszteletteljesen jelenteni, hogy átvizsgáltam a

mellékletben küldött 7 darab folyóiratot és következőkről győződtem meg.

A "Convorbiri literare" című folyóirat csakugyan megfelel címének, a menyiben teljes tartalma tisztán irodalmi munkákat tartalmaz. Politikai részek teljesen hiányzanak és csakis azon részében, a melyben történelmi fejtegetéseket közöl, lehetne egy kis politikai részt találni, a menyiben történelmi dolgokat politikai rész nélkül alig lehet előadni. Így a jelen folyóiratban is van egy ily történelmi kérdés tárgyalva, a mely nem ment, tökéletesen a politikai eszméktől, ez pedig "Critikai tárgyalása Roesler teoriájának a románoknak Dáciába való telepítéséről". Ezen történelmi fejtegetés, a 6-ik füzetben kívül, minden egyes számban folytatólag előadatik. Ezen cikksorozatok D. Onciul tollából kerülnek, és általában véve azt mondhatni erről, hogy nagyon is román szemüvegen nézi még a homályos történelmi adatokat is. Hunfalvy is irt ezen témáról annak idejében, és azért ezen cikk sorozatok teljes jellemzésére csak azt hozhatom fel, hogy ezeknek alapeszméje valamint iránya tökéletesen ellentétben áll avval, a mit Hunfalvy állit. Ezen történelmi részen kívül a bölcsészettel is foglalkoznak ezeknek szerkesztői. Kedvencz írójuk Schopenhauer. Minden egyes számban tárgyalatik valami bölcsészeti téma.

A szép irodalomnak is van része. Általában véve romániai tárgyú csinos kis elbeszéléseket tartalmaz. A drámai költészetet képviseli Alecsandri, ki szintén munkatársa ezen folyóiratnak, s kitől közli legujabbi "Ovid" című verses drámáját. Tárgya, a mint neve is mutatja, román. Verselése folyékony és csengő, de a műnek lélektani része meglehetősen gyenge és ebből is látszik, hogy Alecsandri lyricus, nem pedig drámai költő. Ezeken felül a folyóirat a román academiának működéséről irván, figyelemmel kísér minden irodalmi mozzanatot.

A színészetéről is van külön rovata, a melyben szigorúan bírálgatja a bukaresti színészeket. Utolsó rovata pedig a román könyvészet.

Általában véve tehát ezen folyóiratnak, úgy iránya, valamint tartalma irodalminak nevezhető.

Budapest, 1885, 22/11

Ford. Suciú Silviu

L. Farkas

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1112/1885, f. 3-4

Raport oficial în urma ordinului nr. 1112/85 al Ministerului de
Interne Regal Maghiar

În urma înaltului ordin din anul curent, cu nr. 1112/85, am onoarea să vă raportez, cu toată stima, că am reexaminat cele 7 fascicule ale revistei, trimise în anexă, și m-am convins de următoarele:

Revista "Convorbiri literare"²⁵⁷ corespunde într-adevăr titlului său, întrucât întreg conținutul său cuprinde numai lucrări literare. Referirile politice lipsesc cu desăvârșire și numai în acele porțiuni în care se fac expuneri istorice s-ar putea afla referiri politice, deoarece nu se pot expune întâmplări istorice fără referiri politice. Tot așa, și în exemplarul de față, se discută o problemă de istorie ce nu se poate sustrage pe deplin ideilor politice, și anume: "Dezbaterea critică a teoriei lui Roesler despre colonizarea românilor în Dacia". Această expunere istorică este prezentată, în mod continuu, în toate numerele, cu excepția fascicolului 6. Acest șir de articole este scris de D. Onciul²⁵⁸ și, în general, se poate spune despre acesta că are o viziune mult prea românească despre informațiile istorice încă confuze. Și Hunfalvy²⁵⁹ a scris despre această temă la vremea respectivă; de aceea, pentru caracterizarea generală a acestui șir de articole pot să invoc doar aceea că ideea lor fundamentală, precum și orientarea este în totală contradicție cu cele susținute de Hunfalvy. În afara acestui fragment de istorie, redactorii revistei se ocupă și cu filosofia. Filosoful lor preferat este Schopenhauer²⁶⁰. În fiecare număr se dezbate câte o temă filosofică.

Și beletristica își are locul ei. În general, conține povestiri drăguțe, cu tematică românească. Dramaturgia este reprezentată prin Alecsandri²⁶¹, care este, de asemenea, colaborator al acestei reviste și căruia îi publică recenta dramă versificată "Ovidiu". Subiectul acesteia, așa cum indică și titlul, este despre români. Versificația este fluentă și sonoră, dar conținutul psihologic este destul de sărac și din aceasta se observă că Alecsandri este un liric și nu un dramaturg. Mai mult de-atât, revista, scriind despre activitatea Academiei române, urmărește cu atenție orice încercare literară. Și despre teatru există rubrică specială, unde se critică vehement actorii bucureșteni. Iar ultima rubrică este bibliografia românească.

În general deci, atât orientarea acestei reviste cât și conținutul ei poate fi numit literar.

Budapesta, 22 noiembrie 1885

Traducător: Suciu Silviu
L. Farkas

101

1885 noiembrie 23, Nagy Szöllős

Ugocsa megye Főispánjától
271. szám/885/ fi.

Nagyméltóságú Minister-Elnök
Magy. kir. Belügyminister úr!

Nagyméltóságodnak folyó hó 19-ről 1153/res. szám alatt hozzám intézett magas rendeletére, - van szerencsém mély tisztelettel jelenteni, hogy a kormányzatomra bizott Ugocsa megye területén lakó román gör. kath. papság között észlelt hazaellenes üzemeket továbbra is a legéberebb figyelemmel kísérendem; egyszersmind hason szám alatt kellőleg intézkedtem, hogy a Papp Jakab batarcsi lelkész elleni vizsgálat, a megye alispánja által a lehető legrövidebb idő alatt befejeztessék.

Végül, kapcsában a folyó évi 264/ fi számú jelentésemnek, az általam kért s a bizalmas ügynökök díjazására fordítandó 400 forint átvételét igazoló hivatalos nyugtát ./ alá ide csatolva szintén van szerencsém felterjeszteni

Fogadja Excellentiád kiváló tiszteletem őszinte kifejezését.

Kelt Nagy-Szöllős, 1885. November 23-án.

B. Perényi Zs.
Főispán

Nagyméltóságú Tisza Kálmán úr, M. kir. Minister-Elnök és
Belügyminister Ó Excellentiájának Budapesten,

Verso: Ér. XI/28/885

Fond: Ministerul de Inteme Regal Maghiar, nr. 1207/1885, f. 2

Traducere:

Din partea comitelui suprem al comitatului Ugocea
Nr. 271/comite suprem/1885

Excelența Voastră domnule prim-ministru, ministru de interne
regal maghiar

Urmare înaltului ordin al Excelenței voastre numărul 1153
confidențial din ziua de 19 luna curentă, am onoarea să vă raportez,
cu adâncă stimă, că urmăresc în continuare, cu cea mai vie atenție,
uneltirile antipatriotice ale preoților români greco-catolici din
comitatul Ugocea, aflat sub jurisdicția mea; am luat, de asemenea,
măsuri pentru încheierea cât mai urgentă a cercetărilor efectuate de
vicecomite împotriva preotului din Bătărci Iacob Pop²⁶².

În sfârșit, referitor la raportul meu numărul 264/comite suprem,
în anul acesta, anexez chitanța privind primirea sumei de 400 forinți
destinați plății persoanelor de încredere.

Primiți, Excelență, expresia sinceră a deosebitei mele stime,
Dat, Nagy Szóllós, 23 noiembrie 1885

baronul Perenyi Zs.
comite suprem

Excelenței sale, domnului Tisza Kálmán, prim-ministru regal
maghiar și ministru de interne, Budapesta

Verso: Sosit: 28.XI. 1885

Besztercze-Naszód megye Főispánjától

1210/885/ főisp.

Kizárólag saját kezéhez

Kegyelmes Úram!

A borgóvölgyi román olvasókör egyletnek folyó évi sept. 9-én 48487, sz. a. nagybecsű leiratával, észrevételeim megtétele végett leküldött alapszabály tervezetét ./ alá csatolva tisztelettel vissza zárván, mindenek előtt még kívánom jegyezi, hogy én ezen egylet alakításában semmi egyebet, mit azon ürügy terelését látom, melyek köpenye alatt bizonyos más dolgok megbeszélése végett az oláhok háboríthatlanul egybe jöhessenek, mert ha ezen egylet szervezők célja a közművelődés előmozdítása, nemes irányú társulás és a különböző nemzetiségek összehozatalára, simulásra törekvés lett volna, elég alkalmuk volt a Borgo-Prundon közelebről alakult és a különböző nemzetiségű, hazafias gondolkozású férfiakból alakult olvasó egyletbe mely Nagyméltóságod előtt f.é. 56857 sz. a. tárgyalás alatt áll - belépni.-

Áttérve az alapszabály tervezet részleteire, bátor vagyok megjegyezni, hogy az - alaki hiányok miatt - egyáltalában tárgyalásra sem alkalmas, mert:

1. Nincsen megjelölve, hogy a "Borgóvölgyi román olvasókör" - nek székhelye hól lesz, tehát feltehető, hogy az a 8 borgóvölgyi községben ambulálni hivatott;

2. A tagsági jogosultság egyik kellékeül a magyar állampolgárság bírása kitűzve nincsen;

3. Az egylet iránya, a 23, szerint, gör. kel. vagy is jobban mondva oláh célokat mozditani elő, holott annak tagjai feltehetőleg más vallás felekezetűek vagy nemzetiségűek is lehetnének;

4. A 24. értelme a vendégeket köréből teljesen kizárja, holott a vendég jogot minden egylet tiszteli;

5. A 26. intentiója szintén vallás felekezeti célok előmozdítása; vegül;

6. A kormány ellenőrző jogára tekintet nem fordított;

Tisztelettel kérem Excellentiádat méltóztassék úgy a jelen, valamint hason irányú egyletek alakulását bármily kigondolható

modon megakadályozni, vagy legalább agyon hallgatással mellőzni, mert miként fentebb elmondám, ezeknek semmi más, mint a hazaellenes üzelmek kifőzésére való egybejövetel czélja lehet, mit azon körülmény is eléggé bizonyít, hogy a tagsági díj a legcsekélyebb minimumra (30 és 20 kr.) szabattott.

Negyméltóságodnak kiváló tisztelője.

Báro Bánffi Dezső
főispán

Besztercze, 1885, évi november hó 24. én Budapesten.

Verso: Ér. XII/3 1885/ 1218/ res.

A Nagyméltóságú m. kir. Belügyminister úrhoz

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, r. 1218/1885, f. 4-5

Traducere:

Din partea comitelui suprem al comitatului Bistrița-Năsăud

1210-885 comite suprem

Strict personal

Excelență!

Vă restitui, în anexă, proiectul statutului cercului de lectură din Valea Bârgăului, trimis mie cu înaltul ordin cu numărul 48487 din ziua de 9 septembrie anul curent, pentru a face observații. Aș dori să menționez, în primul rând, că eu nu văd în înființarea acestui cerc altceva decât posibilitatea ca, sub acest motiv, românii să se poată întruni în liniște pentru a discuta alte probleme. Dacă scopul organizatorilor ar fi fost progresul cultural, acesta ar fi constituit un scop nobil, ei s-ar fi străduit pentru unirea tuturor naționalităților, pentru ștergerea deosebirilor și ar fi dat destule posibilități de a intra în acest *cerc de lectură*, recent înființat în *Prundul Bârgăului*, bărbații lor cu sentimente patriotice de diferite naționalități. Acesta se află în dezbateri în fața Excelenței voastre sub numărul 56858 anul curent.

Referindu-mă la proiectul de stat, îndrăznesc să menționez că, din cauza deficiențelor de formă, nu este deloc potrivit dezbaterii, pentru că:

1. Nu s-a stabilit unde va fi reședința "Cercului de citire din Valea Bârgăului", deci se poate presupune că se va muta din loc în loc în cele 8 comune ale văii Bârgăului;

2. Nu s-a stabilit drept condiție de înscriere deținerea cetățeniei maghiare;

3. Potrivit paragrafului 23, orientarea societății o constituie promovarea intereselor greco-catolice, mai bine zis românești, ori membrii ei se presupune, că ar putea fi și de altă religie și naționalitate;

4. Potrivit paragrafului 24 se exclud în totalitate din cercul său invitații, ori acest drept este respectat de fiecare societate;

5. Potrivit paragrafului 26, intenția societății o constituie promovarea țărilor confesiunilor;

6. Nu s-a acordat atenție dreptului de control al guvernului.

Cu stimă, vă rog, Excelență, să binevoiți a interzice, prin orice mijloace, înființarea atât a prezentei cât și a altor societăți cu caracter asemănător sau măcar să le treceți cu vederea, mușamalizându-le, căci ele nu pot avea alt scop decât întrunirile în vederea uneltirilor antipatriotice - fapt dovedit cu prisosință de valoarea infimă a taxei de membru stabilit între 20-30 creițari.

Excelenței Voastre, cu deosebită stimă

Bistrița, 24 noiembrie 1885

baron Bánffy Dezső
comite suprem

Verso: Intrat 3.XII.1885

1218/confidențial

Excelenței sale, domnului ministru de interne regal maghiar

Budapesta

1885 decembrie 10, Budapesta

Közmunka és Közlekedési m.k. Ministerium
45147.sz.

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

A nagyszebeni postaigazgatóság által a ./. alatt idecsatolt jegyzék mellet felterjesztett kitiltott hirlapokat van szerencsém Nagyméltóságodnak oly kérelemmel átküldeni:

hogy a "Ploiestiben" megjelenő, "Democratul" cz. hirlap ügyében, melyet múlt szeptember 30-án kelt 36121. szám alatt tettem át Nagyméltóságodhoz, szives megvizsgálás végett, becses véleményét, illetőleg a minisztertanácsnak a kitiltásra vonatkozó határozatát mielőbb tudomásomra hozni méltóztassék, hogy a kir. postahivatalokat kellő utasítással elláthassam.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1885. december 10-én.

A miniszter megbízásából:

Heim Péter
osztály tanácsos

Nagyméltóságú Tisza Kálmán úrnak a belügyek vezetésével megbízott m. kir. Ministerelnöknek

Verso: Ér. XII. 16. 16. 885/1285 res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1285/ 1885, f. 2-3

Traducere:

Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor
Nr. 45147

Exceleța Voastră domnule prim-ministru!

Am onoarea să vă înaintez, Excelență, situația (Anexată sub "a") Direcției poștale din Sibiu privind ziarele interzise, cu rugămintea ca, în cazul ziarului "Democratul", apărut la Ploiești²⁶³ și despre care v-am raportat la 30 septembrie cu numărul 36121, să mă informați cât mai repede, cât și despre hotărârea consiliului de miniștri privind interzicerea lui, pentru a putea da instrucțiunile corespunzătoare oficiilor poștale.

Primiți, Excelență, expresia deosebitei mele stime.

Budapesta, 10 decembrie 1885

Din încredințarea ministrului,

Heim Péter
consilier de resort

Excelenței sale, domnului Tisza Kálmán, prim ministru regal maghiar însărcinat cu conducerea afacerilor interne

Verso: Sosit: 16.XII. 1885/1285/ confidențial

Situația ziarelor din România interzise a se transporta pe teritoriul țării

Denumirea	Locul de apariție	Destinatar	Locul	Nr.	Interzis
Democratul	Ploiești	Gimnaziul român	Brașov	7	S-a propus sub nr. prezidial 16 din 23 septembrie a.c. interdicția transportului
		Clubul românilor	Brașov	7	
		Frați Stănești	Brașov	6	
		Telegraful român	Sibiu	3	
		Societatea de lectură			
		Institutul pedagogic Arad		3	
Constituționalul ²⁶⁴		Observatorul	Sibiu	1	S-a propus sub nr. prezidial 18 din 23 octombrie a.c. interdicția transportului
		Tribuna	Sibiu	1	
		Telegraful român	Sibiu	1	
		Gazeta Transilvaniei	Brașov	1	
România Liberă	București	Teologilor	Blaj	1	Colecția PRT nr. 25/1879, 17007 ordin prezidial
		Savu Săracu	Ocland	1	
		Fără destinație		4	
Natiunea ²⁶⁵		Junimea română studioasă	Blaj	4	Colecția PRT nr. 3/1884 36 ordin ministerial
		Fără destinație		4	
Adevărul ²⁶⁶		Timisiana	Timișoara	5	Colecția PRT nr. 43/1885
Poporul	București	Telegraful Român	Sibiu	2	Colecția PRT nr. 32/1884 1434 nr. prezidial

Curierul	Iasi	Alexandru Farra	Budapesta	7	Nr.19/1879 Nr.13826 ordin ministerial
		Reuniunea de lectură română	Năsăud	1	
Ciulinul ²⁶⁷	București	Fără destinație		1	Colecția PRT nr. 43/ 1883 nr.31.391 cu ordin
Total				60	

Sibiu, 1 decembrie 1885

104

1885 decembrie 14, Budapesta

Magyar királyi Pézügyministerium
75139. szám

Nagyméltóságú Minister elnök Úr!

Folyó évi november hó 20-ról 98/res. sz. a kelt nagybecsű átiratára van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy az ifj. Klein Mór aradi könyvkereskedőtől lefoglalt könyvszállítmányból azon könyvpéldányokat, melyeknek tartalma ellen ezen becses átirat szerint észrevétel nem forog fenn, ú.m. az "Elemente de istoria sacra sau biblica", valamint a "Revolutiunea lui Horea in Transilvania si Ungaria 1784-1785. Nic. Densusiaiu" és a "Miculu Catechismu" címűeket a temesvári m. kir. pénzügyigazgatóság útján az Aradi m. kir. Fővámhivatalhoz küldtem le oly czélból, hogy azok a.m. kir. Államvasútaknak, mint árutulajdonosnak a szállítási költségek fejében leendő elárvereztetés czéljából kiszolgáltattassanak.

Ellenben az "Istoria revolutionei Romane de la 1821" valamint "Acte justificative la istoria Revolutionea Romane de la 1784" végül a "Centenarive Révolutionei Romana de la 1784. (Horia, Closca, Crisan)" című s elkobzandóknak ítélt könyveket az oda tartozó mellékletekkel együtt oly kéressel van szerencsém

Nagyméltóságodnak visszaküldeni, hogy azok megsemmisítése iránt kegyesen intézkedni méltóztassék.

Végül tisztelettel megjegyzem hogy ifj. Klein Mór. aradi könyvkereskedő megfelelő értesítése iránt megtettem a szükséges intézkedést.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapesten, 1885. deczeber 14-én.

A m. kir. pénzügyminnister helyett:

ss indescifrabil

Nagyméltóságú Tisza Kálmán a magyar királyi
Belügyministerium vezetésével megbizott Minister-Elnök Úrnak
Belügyministerium, Budapesten
Verso: Ér. XII/22 885/ 1306/ res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1306/1885, f. 18-19

Traducere:

Ministerul Regal Maghiar al Finanțelor
Nr. 75139

Excelența Voastră, domnule prim-ministru!

Urmare înaltului d-voastră ordin cu numărul confidențial 98 din 20 noiembrie anul curent, am onoarea să vă informez, Excelență, că din pachetul cu cărți confiscat de la librarul din Arad, Klein Mauriciu, cele asupra cărora nu există obiecții potrivit ordinului amintit, și anume: "Elemente de istorie sacră sau biblică", "Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria, 1784-1785, Nicolae Densușianu" și "Micul catechism", le-am trimis oficiului vamal din Arad, prin

intermediul Direcției financiare regale maghiare, ca proprietar al mărfii, pentru licitare în contul cheltuielilor de transport.

În schimb, cărțile "Istoria revoluțiunii române de la 1821", cât și "Acte justificative la istoria Revoluțiunii Române de la 1784" și "Centenariul Revoluțiunii române de la 1784 (Horea, Cloșca, Crișan)", care au fost confiscate, vi le retrimite, Excelență, împreună cu anexele lor, pentru a lua măsuri în vederea distrugerii lor²⁶⁸.

În sfârșit, menționez că am luat măsurile necesare pentru informarea librarului din Arad, Klein Mauriciu junior.

Primiți, Excelență, expresia sinceră a deosebitei mele stime.

Budapesta, 14 decembrie 1885

În locul ministrului regal maghiar de finanțe,

ss. indescifrabil

Excelenței Sale, domnului prim-ministru Tisza Kálmán,
însărcinat cu conducerea Ministerului de Interne Regal Maghiar

Ministrul de Interne, Budapesta

Verso: Sosit: 22.XII. 1885/ Nr. 1306/ confidențial

105

1885 decembrie 22, Câmpeni

Szám 2926/1885/közig.

Méltóságos Báró Főispán Úr!

A helybeli posta mester által Roániából helybeli felekezeti tanító Korkes Nikuláénak jött "Istoria Romanilor" című könyv adatott át.

Hogy ezen historia felekezeti iskolákban tanítható-e, avagy nem, nem tudom, azonban abba bepillantva a tulajdon képi historiánkkal homlok egyenest áll.

Beterjesztem, vissza várás mellett, azon alázatos tisztelettel és kérelemmel: méltóztat a vallás és közoktatási magyar kir. Minister ő

nagyméltóságánál kieszközölni, hogy a tantárgyak megnevezésével egy kimutatást kapjak arról, hogy tulajdonképpen a felekezeti iskolákban mely tantárgyak és mappák létezhetnek.

Ezen, ez alkalommal beterjesztett könyv, midőn viszaküldetik, kérem értesíteni, lefoglalom-e, avagy czimzettnek kiadjam?

Melyek után maradtam Báró főispánnak úrnak

Topánfalván, 1885, évi December hava 22 én

alázatos szolgája
Zudor Ákos
szolgabíró

Verso: Vett. 28/12/1885

Szolgabíró t. Zudor Ákos úrnak Topánfalva. Jelen 1885-ik év Decz. 22-én 2926. sz. a. kelt jelentéséhez csatolt román nyelven irt "Istoria romanilor" czimű tankönyv Corketiu tanítónak egyszerűen kiadandó. Azon kérésére, hogy ohajtaná kimutatását birni azon tankönyvek névjegyzékeken, melyeknek a felekezeti iskolákban használata kormány által engedélyezve van, tanfelügyelő nagyságos Moldován Gergely úrtól a kellő fölvilágosítást a legrövidebb idő alatt veendi.

Kemény György

Torda, 1885/28/12/ Sz. 160-1885/főispán

Fond: Prefectura județului Turda-Arieș, Comite suprem, nr. 160/1885, f. 1-2

Traducere:

Nr. 2926/1885/Administrativ

Onorate domnule baron, comite suprem!

Cartea intitulată "Istoria Românilor"²⁶⁹, venită din România pentru învățătorul confesional local Nicolae Corcheș, i-a fost înmânată acestuia de către dirigintele de poștă local.

Nu știu dacă această istorie poate fi sau nu predată în școlile confesionale, însă aruncând o privire, am observat că este diametral opusă istoriei noastre reale.

V-o înaintez cu supus respect, așteptând s-o trimiteti înapoi, și cu rugămintea să binevoiți a interveni pe lângă ministru regal maghiar al cultelor și instrucțiunii publice ca eu să primesc o listă cu denumirea obiectelor de învățământ, ca să știu care obiecte de învățământ și hărți sunt de fapt valabile pentru școlile confesionale²⁷⁰.

Și cum cartea prezentată cu acest prilej îmi va fi trimisă înapoi, vă rog să mă înștiințați dacă să o confisc sau să o predau destinatarului?

După care rămân, pentru domnul baron, comite suprem, Câmpeni, 22 decembrie 1885

slugă
umilă
Zudor Ákos
pretor

Verso: Primit 28. XII. 1885

Stimatului domn jude Zudor Ákos, Câmpeni. Manualul intitulat "Istoria Românilor", scris în limba română, anexat raportului dumneavoastră din 22 decembrie 1885, emis sub nr. 2926, se poate preda învățătorului Corcheș, foarte simplu. În ceea ce privește rugămintea d-voastră că ați dori să aveți lista cu specificarea manualelor a căror întrebuințare în școlile confesionale este permisă de către guvern, puteți să cereți lămuriri în ce mai scurt timp de la domnul inspector școlar Moldován Gergely²¹⁷.

Kemény György

Turda, 28.12.1885/ Nr. 160/1885/ comite suprem

Magyar királyi Igazságügyminister
3813, szám/I.M.É.

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

A román irredenta - féle lázító felhívás terjesztésével terhelt Kaimanu Jakab és Jorgovics Péter letartóztatva volt gyanúsítottak szabadlábra helyezését elrendelő vizsgálóbírói végzés hiteles másolatát oly megjegyzéssel van szerencsém Nagyméltóságodnak f. é. november 14-én 1130/ res. sz. a kelt nagybecsű átiratára vonatkozólag tiszteletteljesen megküldeni, hogy az ezen ügyben elrendelt vizsgálat az illetékessé vált marosvásárhelyi kir. törvényszék által befejeztetvén, az ügyiratok indítványtétel végett a kir. ügyészséghez tétettek át.

A kir. ügyészség indítványát elkészítvén, annak tervezetét jóváhagyás végett mai napon hozzám felterjesztette.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását.
Budapest, 1885, december 24.

Dr. Pauler Tivadar

Nagyméltóságú Tisza Kálmán, mint a m. kir. Belügyministerium vezetésével megbízott m. kir. Ministerelnök Úrnak/ saját kezéhez/
Budapesten

Verso: Ér. XII. 26 1885/1320/ res.

másolat

Sz. 1382/1885/bf.

Ő felsége a király nevében!

A fehértemplomi kir. törvényszéknek alulírott vizsgáló bírója felségsértés büntetének bűnrészességével gyanúsított Kaiman Jakab és társai ellen bünfenyítő ügyben következő

Határozatot hozott: Kaiman Jakab és Jorgovits Péter varadiai lakosok, kik a járási szolgabíró által előleges őrizet alá vétettek, további intézkedésig szabadlábra helyezni rendeltettek.

Mert:

I. Kaiman Jakabot azon cselekmény terheli, hogy ő a posta útján kapott irredenta proclamatiót Kaimann Pan, Turku George, Vikentie Nika és Vucska Petru szomszédjai előtt részben felolvasta, és daczára annak, hogy ezek közül utóbbi öt ezen proclamatió veszélyes tartalmára figyelmeztette, azt mégis még az nap Iorgovics Péter tanítónak átolvasás végett szinte átadta.

Ennek ellenében azonban figyelmen kívül nem hagyható, hogy Kainam Jakab egyszerű falusi kerékgyártó, hogy a felolvasás, a mint az előnyomozás során be igazoltatott, csupán a nála véletlen összegyűlt szomszédok előtt történt, hogy egyáltalában nincs beigazolva, miként Kaiman Jakab a felolvasás előtt már a nyomtatvány tartalmát ismerte volna, s így a tartalom terjesztésének szándéka az illetőnek miveltségi fokára való tekintettel is kizártnak látszik, sőt épp abból kifolyólag azon mentsége is elfogadható, hogy ő a tartalmat tökéletesen felfogni sem volt képes, annál kevésbé tehát annak hord erejét megbíráljni; e szerint a Btk. 134§-nak minősítése sem alkalmazható és legfeljebb tehát a 135§, szerinti minősítés foroghat fenn, erre való tekintettel pedig, miután a vizsgálat meghiusításától már nem, tertható, a bűnvádi eljárási szabályok 45§-sában előirt esetek egyike sem forog fenn, szabadlábba helyezését elrendelni kellett.

II. Iorgovics Péter tanítót, azon mulasztás terheli, hogy a kérdéses proclamatiót átolvastván, és tanító létére annak tartalmát fel is fogván, a büntető Btk. 135§ ellenére arról feljelenntést nem tett.

Mint hogy azonba be van igazolva, hogy ő tanácsolta Kaiman lakabnak a proclamatió megsemmisítését; hogy az előnyomozás során semmi adat nem volt arra beszerezhető, miként ezt már valakivel közölte vola, s így ellenében is a bűnvádi eljárási szabály 45-sában körülirt esetek egyike sem forog fen, őt is szabadlábba helyezni kellett.

Varádián, 1885, évi september hó 17-én

Csikler József m.p.
k.t-széki bírő

Hozzájárulok
Dr. Penka Miklós m.p.
kir. alügyész.

hitelességét igazolja
Nagy Gyula

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 150/1886, f. 6-7

Traducere:

Ministrul de Justiție regal maghiar

Nr. 3813/Prezidiul Ministerului Justiției

Excelența Voastră, domnule prim-ministru!

Referitor la înalta D-voastră adresă cu nr. 1130 confidențial din ziua de 14, luna noiembrie, am onoarea să vă înaintez, Excelență, copia legalizată a hotărârii judecătorului de instrucție privind punerea în libertate a lui Iacob Kaimann și Petru Iorgovici, acuzați de răspândirea manifestelor iredentei române, cu mențiunea că, cercetarea în această cauză fiind încheiată de către Tribunalul regal din Târgu Mureș, actele au fost trimise Procuraturii pentru propuneri.

Procuratura regală întocmind propunerile, mi le-a înaintat în cursul zilei de azi pentru aprobare.

Primiți, Excelență, expresia deosebitei mele stime.

Budapesta, 24 decembrie 1885

Dr. Pauler Tivadar

Excelenței sale, domnului Tisza Kálmán, prim-ministru regal maghiar însărcinat cu conducerea Ministerului de Interne Regal Maghiar, personal, Budapesta.

Verso: Sosit: 26.XII.1885/1320/ confidențial

[Copie]

Nr. 13827/ penal/1885

În numele Măriei Sale!

Judecătorul de instrucție al Tribunalului regal din Biserica Albă, în cauza penală împotriva lui Iacob Kaimann și tovarășii săi, pentru complicitate la delictul de lés majestate, a pronunțat următoarea hotărâre:

Iacob Kaimann și Petru Iorgovici, locuitori din Vărădia, care au fost luați sub supraveghere preventivă de judele de plasă, sunt puși în libertate până la noi dispoziții.

Motive:

I. Kaimann Iacob este acuzat că a citit în fața vecinilor săi Dan Kaimann, George Turcu, Nica Vichentie și Petru Cucica, proclamația iredentistă primită prin poștă și, deși a fost atenționat de ultimul dintre aceștia asupra pericolului, totuși a predat-o în aceeași zi învățătorului Petru Iorgovici.

În ciuda acestui fapt, nu trebuie neglijat că, Iacob Kaimann este un simplu rotar de la țară, că citirea acestui manifest s-a petrecut în prezența vecinilor aflați întâmplător la el, și nu s-a dovedit absolut de loc că el ar fi cunoscut conținutul proclamației înainte de citirea ei. În felul acesta este exclusă intenția răspândirii conținutului, ținând cont de gradul său de cultură. Se poate deci accepta și faptul că el nu a fost în stare să înțeleagă conținutul proclamației și, cu atât mai puțin, să aprecieze caracterul său. De aceea, nu se poate aplica articolul 134 din Codul penal ci, eventual articolul 135, iar în legătură cu acesta, nefiind vorba de nici un caz prevăzut de articolul 45 al regulamentului cercetărilor penale, a trebuit să se dispună eliberarea lui.

II. Învățătorul Petru Iorgovici este acuzat că a citit amintita proclamație, a înțeles-o și, în ciuda articolului 135 al Codului penal, nu a raportat despre aceasta.

Întrucât s-a dovedit că el l-a sfătuit pe Iacob Kaimann să distrugă proclamația, nu s-a dovedit că ar fi adus-o la cunoștința cuiva și în felul acesta, nefiind vorba de nici un caz prevăzut de articolul 45 al regulamentului cercetărilor penale, și el a trebuit pus în libertate.

Vărădia, 17 septembrie 1885

Csikler József
judecător la Judecătoria regală.

Cu aprobarea lui
Dr. Penka Miklós
viceprocuror

regal

Atestă autenticitatea,
Nagy Gyula

188. sz./885

Nagyméltóságú Ministerelnök Úr!

Nagyméltóságodnak f. év Okt. hó 25-én 56098, sz. a. kelt rendeletére a közlemények ./. alatt visszazárásával van szerezsem véleményes jelentésemet következőkben megtenni.

Miután Lukács László a szamosújvári püspök által laczfalusi lelkeszé történt kineveztetése folytán Szatmárról még a nyár folytán állomás helyére költözött, s így folyó hó 31-én bizottsági tagsága a törvény értelmében úgy is meg szüვნén, fellebbezése tárgytalanná vált, s ez okon érdemleges határozatot nem is igényel.

Fogadja sat.

Nagy Károly, Deczember 27-én.

Verso: 188. sz./ 1885 érk.

Jelentés felterjesztetett 27/12/1885.

Fond: Prefectura județului Satu-Mare, Comite suprem, nr. 188/1885, f.3.

Traducere:

Excelența Voastră, domnule ministru de Interne!

Cu referire la raportul dumneavoastră din 25 octombrie anul curent, emis sub numărul 56-98, prin anexarea comunicărilor, am onoarea să-mi prezint raportul cu opinia mea, în cele ce urmează.

Deoarece Vasile Lucaci, în urma numirii sale ca preot la Șișești, prin episcopul din Gherla, s-a mutat din Satu-Mare la postul său încă în timpul verii²⁷², în felul acesta calitatea sa de membru în comitet a încetat, conform legii; deci recursul său a devenit inutil și, din acest motiv, nici nu merită o decizie mai însemnată²⁷³.

Primiți etc., etc.

Carei, 27 decembrie

108

1886 ianuarie 4, Budapesta

Magy. kir. Belügyminister
1339 szá./1885 res./ saját kezéhez

Méltóságos Úr!

Vett bizalmas értesülés szerint a román tulzópárti izgatók üzelveiknek központjává a nagyszebeni "Albinát" tettek, e körül szervezkednek, és ezzel áll összeköttetésben egy titkos szervezet létesítése is, mely Abrudbányán, Balázsfalván, Brassóban, Déván, Hátszegen, Naszódon s Kolozsvártt, mint központokon, állandó albizottságokkal bir, melyek folytonos összeköttetésbe állanak a román papokkal, s ezek utján a néppel, ennek részére kölcsönöket közvetitnek, nagy ígéretekot tesznek, s mindenképpen oda működnek, hogy a román nemzetiségi eszmét érvényre emeljék.

Miről Méltóságodat oly felkéréssel értesitem, hogy ezen titkos szervezetet figylemmel kísérni, s a tapasztalandókról jelentést tenni sziveskedjék.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását.
Budapesten, 1886. január hó 4-én.

Tisza

Méltóságos Gr. Bánffy Dezső úrnak a Lipotrend lovagkereszt.
és Sz. Doboka megye főispánjának Deésen.

Verso: Szolnok-Dobokamegye főispánja. Érkezett 1886. 9.II.37,
szám.

Traducere:

Ministerul de Interne Regal Maghiar
Nr. 1339/1885/ confidențial/ personal

Onorate domn!

Coform informației confidențiale primite, instigatorii români extremiști au stabilit ca punct central pentru unelirile lor "Albina" din Sibiu, în jurul căreia se organizează, și aceasta se află în legătură cu înființarea unei organizații secrete ce are subcomisii permanente în centrele Abrud, Blaj, Brașov, Deva, Hațeg, Năsăud și Cluj, care se află în legătură cu preoții români și, prin intermediul lor, cu populația, intermediază împrumuturi pentru aceasta, fac mari promisiuni și activează în toate modurile pentru a pune în evidență ideea de naționalitate română²⁷⁴.

Despre acestea vă înștiitez cu rugămintea să urmăriți cu atenție această organizație secretă și să binevoiți a raporta despre cele constatate.

Primiți asigurarea stimei mele.

Budapesta, 4 ianuarie 1886

Tisza [Kálmán]

Domnului baron Bánffy Dezső, cavaler al crucii Ordinului Leopold și comite suprem al comitatului Solnoc-Dăbâca, Dej

Verso: Comitele suprem al Comitatului Solnoc-Dăbâca. Sosit: 9.I.1886/nr. 37

109

1886 ianuarie 12, Turda

Nmgú Vallás-és Közokt atásüyi Minister Úr!
Kegyelms úram!

Nmgodnak múlt 1885. ik. év Decz. hó 28-án 1848. sz. a. kelt -
hosszám és ugyan azon szám alatt kir. tanfelügyelőhöz intézett

rendeletében, az erdélyi románok hazaellenes üzelmeik elősorolása, a valóságnak szóról szóra megfelel.

A hazaellenes román üzelmei, régebbi keletűek ugyan, de rohamosabban, csak a Hóra 100 éves emlékének megünneplése egy év óta kezdtek terjedni.

A románok bujtogatása ellen a közel múltban alkalmazott eszközök, egyáltalában hatástalannak bizonyultak, be. Mindyájan tudjuk, hogy az irredenta lázító proclamatiók miatt mai napig még senki se lett elítélve. Ezen körülménynek lehet tulajdonítani, hogy a román hírlapok irmodora ha talán ovatosabb mint volt, de sokkal kihívóbb és merészebb, mint korábban.

Hogy Nmgod fennirt rendeletének az iskolai tankönyvekre, térképekre és eszközökre vonatkozólag különös képpen a román felekezeti iskolákban eleget tétethessen, tisztelettel kérem Nagymgodat, méltóztassék azon tankönyveket, térképeket és eszközöket megnevezni, melyek okvetetlen lefoglalandók. Továbbá, óhajtanám birni névjegyzékét azon tankönyvekek, térképeknek és taneszközöknek, melyeknek használata Nmgod által engedélyezve van.

Torda, 1886. 12/l.

K[emény] Gy[örgy]

leirta és elküldte/886/12/l.

Asztalos

Fond: Prefectura judetului Turda-Arieș, Comite suprem, nr. 3/1886, f. 2, concept.

Traducere:

Domniși sale, domnului ministru al cultelor și instrucțiunii
publice!
Excelența Voastră!

Enumerarea uneltirilor antipatriotice ale românilor transilvăneni, în ordinul d-voastră nr. 1848 din 28 decembrie 1885, trimis cu același număr și revizorului școlar, corespunde într-un totul realității.

Uneltirile antipatriotice românești sunt mai vechi, dar s-au răspândit mai mult în ultimul an, de la aniversarea a 100 de ani de la

răscoala lui Horia. Mijloacele folosite în ultima vreme împotriva ațățărilor românești s-au dovedit ineficace.

Știm cu toții că nimeni nu a fost condamnat până azi din cauza proclamațiilor agitatoare ale iredentei. Acestei împrejurări i se poate atribui faptul că tonul ziarelor românești, chiar dacă este mai prudent decât a fost, este mult mai provocator și îndrăzneț.

Pentru a putea executa ordinii domniei voastre, de mai sus, referitor la manualele școlare, la hărți și materiale didactice și mai ales la școlie confesionale românești, vă rog să binevoiți a numi acele manuale, hărți și materiale care trebuiesc neapărat reținute. Aș dori apoi să numiți acele manuale, hărți și materiale didactice, aprobate de D-voastră, pentru a fi utilizate.

Turda, 12 ianuarie 1886

K[emény] Gy[örgy]

Scris și expeditat, 12. I. 1886

Asztalos

110

1886 februarie 25, Sf. Gheorghe

Háromszék megye Főispánja
7. sz./res./1886/ saját kezéhez

Nagyméltóságú m. kir. Minister Elnök Úr!

Soósmező a Bereczk város területéhez tartozó úgynevezett revindicált havasokban a katonai kincstár által románokból telepített község.

Miután a katonai kincstár a revindicált havasokat a tulajdonos Bereczk várossának az 50-és években vissza adta, mint telepítvényes község, megváltotta magát bírósági határozat következtében, és miután más községekbe béosztható nem volt, mint nagy község áll fen.

A m. kir. ministerium kineveztetvén, Ojtozbólhol a kincstárnak épületei voltak - a vámhivatal és vesztég intézet talán könnyebben kezelés végett Soósmezőre áthelyeztetett, és ez által a község nagy

gyarapodást nyert, Bereczk város és az ojtózi vámtelep magyarsága kárára.

A megélhetés miatt az előbbieik magyar lakossága sűrűn kezdett telepedni Soósmezőre, ott azonban sem egyház sem iskolát nem kapott. Ojtóban a kincstár köteles papot tartani, ki egyszersmind tanít is, várták az állami hivatalok tisztviselői, hogy az ügy és dűledező templom és pap is Soósmezőre vitetik, de kérésök telkjesítve nem lett.

Nemzetiségök evesztését féltve a lakosság nevében 1885, szeptember. hó 5-én ezen ide tisztelettel zárt 605/885. számommal jegyzett és a tanköteles magyar gyermekek kimutatásával felszerelt kérést adták bé hozzám, küldöttségileg is kérve a támogatást.

A kérelem vétel napján ezen //jegy alatti felterjesztést intéztem a Nagyméltóságú vallás és közoktatásügyi miniszterhez.

És miután erre választ nem nyertem, a magyar lakosság mindég sürgető kéréseire és tartva attól is, hogy az ügyis most napirendén lévő országos felkarolása a magyarság érdekeinek, hírlapi térre viszi ezen ügyet, tiszteletteljes sürgető kérést intéztem január hó 28-án 82 számom alatt.

Ezen felterjesztésemre február hó 18-án 4668, szám alatt méltóztatott a Nagyméltóságú Vallás és Közoktatásügyi m. kir. Minister úr elutasítólág felelni.

A soósmezői magyar lakosság érdeke megkívánja a gyors intézkedést, mert fajunk könnyen sajátítván el idegen nyelvet, egy tulnyomólag román községben a gyermek már elveszti nemzetiségét.

Soósmezőm éppen, közvetlen a határszélen, nagy érdekünk, hogy a magyarság foglaljon tért, és ott a törzsgyökeres és vagynosodott román lakosság is szívesen venne egy magyar iskolát, és miután nekik a román iskola fenntartása nagy költséget okoz, nem lévén egyház vagyonuk, idővel az állami iskola ottan teljesen feleslegessé tenné jelenlegi iskolájukat, mely ügyis igen gyenge és a gyermekek sokaságához képest tanerőkkel. sincs kellőleg beállítva.

Hogy pedig a románok is szívesen küldenék gyermekeiket magyar iskolába, ezt ki is nyilatkoztatták, és készek is akkor, ha a váltsági terütről megmenekedtek, pénzsegéllyel is járulni, és pedig azon törzrsökös települők kik-e tulajdonképpen a terület. És a jó hajlam nézetem szerint ápolandó és erőssítendő, nehogy rossz kezek ellen-működjenek.

Ezen állapotot jeleztem idei február hó 16-ról 142. számú jeletésembe, és mély tisztelettel kérem Nagyméltóságod magas támogatását hogy Soósmezőn, mert minden óra drága, állami iskola állitassék sietve.

Avagy ha a közoktatásügy tárcza ezen terhet nem bírja meg, akkor az ojtózi plebánia áthelyezésével a földmivelés ipar és kereskedelemügyi tárcza segíthetne a bajon; habár ez a tanügy érdekében keveset, de a nemzetiség fenntartására minden esetre jó hatást tenne.

Megvalva, én az elutasító választ szivesen nem adom tudtára a folyamodó lakosságnak, és inkább a kultúr egyletnél zaklatnék segélyért, pedig ezt nem tartom helyes útnak.

A lakosságtól áldozatot nem lehet várni; mert ez munkával tartja fenn magát.

. Mély tisztelettel

Kelt Sepsi Szetgyörgyön, 1886, február hó 25-én

Zár. 4 darab.

Pótsa József
főispán

Verso: ÉrkJI/28/886/243/res.

Nagyméltóságú Tisza Kálmán m. kir. minister elnök úrhoz,
Budapesten
jelentése

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 243/1886, f. 10-13

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Trei Scaune
Nr. 7/ confidențial/1886 personal

Excelența Voastră, domnule prim-ministru regal maghiar!

Comuna Poiana Sărată, aparținătoare orașului Brețcu, situată în așa-numiții munți revendicați, a fost formată din românii colonizați de finanța militară.

După ce finanța militară a retrocedat munții revendicați, în anii '50, proprietarului orașului Brețcu, comuna, <în calitate de comună> revendicată, s-a răscumpărat prin hotărâre judecătorească, nefiind inclusă în alta; se menține ca o comună mare.

Ministerul de Interne Regal Maghiar, mutând oficiul vamal și cel de carantină de la Oituz - unde fiscul avea clădiri - la Poiana Sărată, pentru ușurarea utilizării, comuna a cunoscut o mare dezvoltare, în detrimentul orașului Brețcu și a maghiarilor de la vama Oituz.

În scopul câștigării existenței, maghiarii de aici au început să se stabilească, în masă, la Poiana Sărată; acolo însă nu au găsit nici biserică nici școală. Fiscul este obligat să țină un preot la Oituz care este în același tip și învățător. Au așteptat funcționarii de stat ca biserica dărăpănată și preotul să fie mutați la Poiana Sărată, dar cererea lor nu a fost rezolvată.

Temându-se să nu-și piardă naționalitatea, mi-au înaintat, în numele populației, la 5 septembrie 1885, cererea anexată, înregistrată la mine cu numărul 605/1885, însoțită de situația copiilor maghiari supuși învățământului obligatoriu, cu rugămintea să o susțin.

În ziua primirii cererii am înaintat un memoriu Excelenței sale, ministrul învățământului și cultelor.

Întrucât nu am primit nici un răspuns, la urgentarea populației maghiare, și ținând cont și de faptul că problema maghiară este în centrul atenției presei, am înaintat un raport de urgentare în ziua de 28 ianuarie sub numărul 82.

Ca urmare, Excelența sa, ministrul regal maghiar al învățământului și cultelor, a trimis la 18 februarie, sub numărul 4668, un răspuns negativ. Interesele populației maghiare din Poiana Sărată necesită măsuri urgente. Deoarece neamul nostru își însușește cu ușurință limba străină, într-o comună cu populație preponderent românească copilul își pierde naționalitatea.

Avem interesul ca la Poiana Sărată, în imediata apropiere a graniței, maghiarimea să câștige teren. Acolo populația românească înrădăcinată și îmbogățită ar accepta cu plăcere o școală maghiară.

Întrucât întreținerea școlii românești le produce mari cheltuieli, neavând avere bisericească, cu timpul școala de stat ar face cu totul inutilă școala actuală, care și așa este foarte slabă și nu dispune nici de cadre didactice corespunzătoare-numărului de copii.

Românii au declarat că și-ar trimite cu plăcere copiii la școlile maghiare, chiar dacă sunt nevoiți să contribuie cu ajutoare bănești, au spus-o chiar acei înrădăcinați cărora le aparține de fapt teritoriul.

Această situație am semnalat-o în raportul meu cu numărul 142 din ziua de 16 februarie anul curent și vă rog, Excelență, cu adâncă stimă, să sprijiniți înființarea de urgență în Poiana Sărată a școlii de stat, căci fiecare oră costă.

În cazul în care portofoliul învățământului nu ar putea suporta această sarcină, situația ar putea fi rezolvată prin mutarea parohiei Oituz, cu ajutorul portofoliului problemelor agriculturii, industriei și comerțului. Deși această situație ar avea o influență minoră asupra învățământului, ar avea <în schimb> o influență bună asupra menținerii naționalității.

Să fiu sincer, nu aduc cu plăcere la cunoștința populației petiționare răspunsul negativ și aș solicita ajutor mai degrabă de la asociația culturală, deși nu o consider o cale corectă.

Nu ne putem aștepta la sacrificii din partea populației, căci aceasta supraviețuiește prin muncă.

Cu adâncă stimă,

Dat: Sfântu Gheorghe, 25 februarie 1886

Pótsa József
comite suorem

Verso: Intrat: 28.II. 1886/243/ confidențial

Excelenței sale, domnului Tisza Kálmán, prim-ministru regal maghiar, Budapesta

Magyar királyi Igazságügyi Ministerium
5677. szám./ I.M. 1886.

Nagyméltóságú Minister Úr!

A "román irredenta szervezkedő bizottsága" aláírással a múlt évben kibocsátott proklamáció terjesztése miatt indított vizsgálat folyama alatt Carlanu György oláh-tyukosi községi jegyzőnél is házkutatás tartatván, a vizsgáló bíróság nevezettől az ./. alatt ide zárt "Romanii de peste munti" című nyomtatványt foglalta le, melyet a marosvásárhelyi kir. főügyész f.é. februar 2-án 800. sz.a.kelt jelentésével hozzám felterjesztvén, tekintettel arra, hogy ezen nyomtatvány állam ellenes tartalmú, azon kérelemmel fordult hozzám, hogy amennyiben ennek terjesztése még eltítva nem volna, eszközöljem ki Nagyméltóságodtól annak eltiltását.

Van szerencsém ennél fogva a kérdéses nyomtatványt, oly tiszteletteljes megkereséssel Nagyméltóságodhoz áttenni, hogy tekintettel a marosvásárhelyi kir. főügyész idézett kérelmére a nyomtatvány tartalmát bírálata alá veni, s intézkedéséről engem értesíteni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1886, április 21-én.

Az igazságügyminister helyett államtitkár

Nagyméltóságú Tisza Kálmán mint Belügy m. kir. Minister úrnak/ Budapesten

Verso: Ér. V.3. 1886/ 427/ res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1022/1886, f. 6.

Traducere:

Ministerul Regal Maghiar al Justiției

Nr. 5677/ Ministerul Justiției/1886

Excelență, domnule ministru!

Efectuându-se perchezițe domiciliară la notarul din Poienița, Gheorghe Cârlanu, cu prilejul cercetărilor efectuate împotriva lui pentru răspândirea proclamației scoase anul trecut de comitetul de organizare al iredentei române i s-a confiscat tipăritura intitulată "Românii de peste munți"²⁷⁵, anexată alăturat, care mi-a fost înaintată de către prim-procurorul din Târgu Mureș, cu numărul 800 din 2 februarie anul curent. Întrucât această tipăritură avea un caracter antistatal, m-a rugat să intervin la Excelența Voastră pentru interzicerea ei.

De aceea, am onoarea să vă înaintez amintita tipăritură cu rugămintea ca, ținând cont de cele prezentate de procurorul din Târgu Mureș, s-o verificați și să binevoiți a mă informa despre cele hotărâte.

Primiți Excelență expresia deosebitei mele stime.

Budapesta, 21 aprilie 1886

În locul ministrului justiției,

indescifrabil
secretar de stat

Excelenței sale, domnului Tisza Kálmán în calitate de ministru de interne, Budapesta

Verso: Sosit: 3.V.1886/427/confidențial

Kézirat gyanánt. Magán levél

Az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület

Munka-Programmja

Az ig. választmány 1886 jan. 12-diki gyűlésének megállapítása s 1886, júl. 12-diki ülésének helybenhagyása szerint.

Az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület, az alapszabályaiban megvont korlátok határai között, a közművelődés és közgazdaság irányában működik.

E végre figyelmét első sorban és legfőképp a mívelődési intézményekre fordítja, és pedig:

I.

1. Az erdélyi részekben élő felekezetek, ú.m. a római katolikus az ev. református, az unitárius, az ágostai hitű, az izraelita, a görög katolikus es görög keleti magyar egyházak támogatása után, egyházi és iskolai szükségleteik pótlásával.

E támogatás és segélyezés egyetlen föltetele, hogy a segély csak is magyar lelkészetre és tanításra fordítandó, az illetékes egyházifőhatóságok előre kikért véleménye és lehetőleg beleegyezése mellett, - az egylet elenőrzése csakis anyira terjedvén, hogy meggyőződést szerez magának, ha a segély a kitűzött célra és módon fordított-e?

Az egylet a segélyeket igazgató választmánya útján adományozza, az illető egyházi főhatóságok kikért javaslatai felől azonban az illető megyei -, avagy fiók-választmány véleménye is kikérendő, a segély iranti felekezeti javaslatok netaláni kipótlása szempontjából is, - csak ez egyleti kiegészítő véleményezés után levén a segélyek, állandóan, avagy időszerint, adományozhatók.

Az egyházak segélyezése állhat a lelkész javadalmazásának javításából, vagy úgy, hogy a lelkész bizonyos évi segélyben részesítettik, avagy úgy, hogy neki a fiók-egyház gyakoribb meglátogatása fejében bizonyos átalány nyújtatik; továbbá szegényebb hivek részére kiszakítandó stolaris alapból; segéd-lelkész tartásából; fiók-egyházak anyaegyházzá emelésének

előmozdításából; az egyházi épületek, szerelvények hiányainak pótlásából, stb.

A felekezeti iskolák segélyezése áll az iskolapénznek a szegény tanulók helyett való megfizetéséből; ezek élelmezési, gyógyítási és tanszer szükségleteire való segítségből; az iskola szerevényeinek, a tanító javadalmazásának pótlásából; segéd tanító tartásából; az iskola-épület jó karba helyezéséből; a tanítványok és a tanítók részére adandó jutalmazásokból.

Nem magyar ajkú felekezeti iskolák tanítói is segélyezhetők, ha az illetők a magyarnyelv tanítása terén kiváló sikereket mutatnak föl, és erről, akár az illető fiókok, akár egyleti megbizottak igazolást nyújtanak.

Az egyházak és felekezeti iskolák segélyezése elsősorban vegyes nyelvű községekben történik, bár szegény, de tulnyomó mértékben magyar ajkú községek fölött is.

Az igazgató választmány, ezen felül, a magyar ajkú gör. katolikusnak és a magyar ajkú ágostai hitűeknek egyházi szervezkedésökre, valamint e magyar egyházaknak vagyoni rendezkedésökre vonatkozó törekvéseit is támogatja.

2. Az egylet csak második sorban munkálhatja céljait egyleti elemi iskolák fölállítására útján, de, a hol sem az állam, sem a felekezetek magyar, avagy a magyar közüvelődés céljainak teljesen megfelelő iskolát állítani nem birnak, sem pedig a meglévő elemi iskolák egyleti segélyezése sikert nem ígérne: a külön egyleti népiskolák felállításának e kötelességét a közművelődési egylet vállalja magára.

E tekintetben különösen oly köségekre fordítja az egylet figyelmét, hol egy-egy község-csoportban, közel egymáshoz, kisebb magyar szigetek élnek, a melyek számára vagy egy-egy központi helyen fekvő egyleti iskola állítandó, lehetőleg tápintézzel, avagy az élelmezés más formájával; vagy pedig, a vándor-tanítói intézmény léptetendő életbe, első sorban az egylettel összeköttetésben álló lelkeszek közreműködése vétetvén igénybe.

Minden külön egyleti népiskola fölállítása alkalmával fölkeretik az illető felekezetek főhatósága, hogy a hitsorsos gyermekek vallás-oktatásáról gondoskodják, az egylettől minden távolabb állván, mint vallástalan iskolák föntartása.

Az egylet mind saját iskoláiban, mind az általa segélyezettben az ingyenes tanítás, illetőleg az iskolapénz elegendése, valamint a tanszerek, ruhaneműek, élelmi szerek osztogatása útján szolgálja

széleit, mi végre rongyos egyletek keletkezését, más községbeli gyermekek ételmezésére és gondozására szolgáló helyi egyletek létesítését munkálja fiókjai útján, valamint gyógyszertárakkal kedvezményes szerződéseket köt, a gyermekek számára kiszolgáltatandó gyógyszerek iránt.

3. Az egyesület óvodák és gyermekkertek létesítése, avagy segítése és az előző kikezdésben körvonalozott módzatok szerinti támogatása útján is igyekszik feladatát betölteni, és pedig mind állandó (téli-nyári), mind pedig a nyári munka-időre berendezett ilyes kis gyermek intézetek alapításával, avagy segítésével.

Ezenkívül az egyesület közegei útján figyelemmel kíséri a gyermekmenházak, lelenczházak, árvaházak magyar nemzeti szellemben való vezetését, s a netalán felmerülő bajokat közbenjárásával igyekszik elenyészteni.

4. Az egyesület népkönyvtára kat és olvasóköröket is létesít és segít, valamint az idegen ajkú iskolák növendékei között magyar tan - és olvasókönyveket oszt ki, nem különben az állami és községiskolák iskolái és ifjusági könyvtárait is lehetőleg támogatja.

5. Az alapszabályoknak a hazafias iratok hazai idegen nyelveken való kiadása iránti határozmánya, az egyesület vagyoni erejére való tekintettel, ez idő szerint nem fogatosítottatik.

6. Az egyesület igyekszik oda hatni, hogy a nyelvek kölcsönös megtanulására szolgáló gyermek-cserék eszméje és szokása a hazarészi családok körében minél szélesebb elterjedést nyerjen.

II

7. Ha az egyesület, az eddigiek szerint, működését főleg a közművelődési intézményekre fordítja is, azért a közgazdasági irányt is felöleli, csakhogy e részben szorosán körülírt téren mozog.

Ebből folyólag, például, földmivelői és kis-iparos hitelezővetkezetek, szerezszám - és anyagbeszerzési, tenyész-állat tartási, valamint fogyasztó társulatok alakítását kezdeményezi és, bár szerény mértékben, segít.

A törekvésnek, ebben az irányban, főleg azoknak az egyéneknek kiszemelésére kell irányozva lennie, a kik egyes helyeken és vidékeken ily kezdeményezésre kiválóan alkalmasak.

8. Az egyesület az igazgató választmánynak kötelességeve teszi, hogy a magyar Kárpát-Egyletnek, az egyesület működési terén való

megalakítását figyelembe vegye, az egyleti működés ez irányban, azonban, egyelőre csakis az adatgyűjtésre és a közbenjárásra terjedhet ki.

9. Közrehat, továbbá, az egyesület a közgazdasági fejlődésnek területén való előmozdítására, az által, hogy egyeseket bizonyos iparágakban kiképeztet, vagy pedig azok tantására más vidékekről képzett, ügyes iparosokat szerződtet.

10. Az egyesület működése korábbi kizárja az üzleti és vállalkozási jellegű pénzügyi intézetek alakítását és gyámolítását, akár részvények aláírása, akár kölcsönök, akár betétek formájában, kivéve azt az egyetlen esetet, a midőn az idegen elemek köze ékelt magyarságnak hitel útján való támogatása az illetők családi és társadalmi létét menheti meg. E végre az alaptőkének felüli összegek egy része külön a célra tartalékká alakítható, de ily kivételes támogatásnak is, minden esetre, csakis solid alapon működő intézetek irányában és különös óvatosság mellett lehet helye.

11. Az egyesület a székelység közművelődési és közgazdasági helyzetének fölkarolását, a székely kivándorlásnak, munkaszerzés és telepítés útján való megakadályozását, illetőleg nyugatra terelését egyik elsőrangú feladatának nyilvánítja. E végre számít a Kralovánszki és a székely kivándorlási alapra, és a székely egyesület közreműködésére, egyes birtokosok bérlők támogatására, sőt az állam istápolására is; kilátásba helyesvén egyszersmind, esetleg eladásra kerülő kisebb birtoktestek megszerzését és székely telepítők közt előnyös részletfizetés mellett leendő kiosztását, az illető fiókok, esetleg fölfogadott külön ügynökök ide vonatkozó munkájának is igénybe vételével.

E sok ágú és súlyos föltételektől függő ügy előkészítésére az igazgató választmány kebelében székely szakosztály alakíttatik.

12. Az egyesület működési terén a közgazdasági hiányok igen nevezetes része olyan természetű levén, hogy azokon sem egyesek, sem társulatok nem segíthetnek: az állam egész hatalmának, törvényhozási, pénzügyi és közigazgatási szervezetének kell mozgásba hozatnia. Egyesületünk feladata e körben csak is az adatgyűjtés, a szellemi ébrentartás és ébresztés lehet, mihez képest az egyesület területe néprajzi, kulturális és közgazdasági monographiájának megírását készíti elő, a szakszerűen kidolgozandó e nagyobb mű alapul szolgálván egy inkább turista szempontból szerkesztendő útikalauz számára is.

E föladat, azonban, az egylet anyagi erejéhez képest túlságos nagynak ígérkezvén, az egylet, egulőre, irodalmi szakostálya útján készítetteli elő a monographia tervezetét, fiókjai és egyes tagjai útján öszszegyűjti a szükséges adatokat, s számít reá, hogy az így megszerzendő anyag földolgozásában az Erdélyi gazdasági, meg Múzeum Egylet, a M.T. Akadémia, s esetleg valamely kiadó cég szellemi és anyagi támogatását is igénybe veheti annak idején.

13. Hasonló *ájékoztató természetű működésnek ismeri az egylet, hogy a nevezetesebb birtokoknál a birtokosok személyében fölmerülő változásokat, a hitelviszonyokat, egyes bizalmi férfiak segélyével és a telekkönyvek fölhasználásával figyelemmel kísérje.

14. Az egylet tag-dijai beszédését, jövedelmei szaporítását első sorban fiókjai útján végezi, azon kívül mindenképen ápolja az öszszeköttetést azokkal, a kik tagok és adományok gyűjtésében különösen kitűnnek, ezek közül a legkiválóbbakat tiszteletbeli tagokká választva és oklevéllel látva el.

15. Az egylet, ez idő szerint, nem tartja czélszerűnek külön egyleti lap alapítását, - irodalmi szakosztályától, azonban, elvárja a közönség és az egylet közötti contactus ébrentartása iránt javaslattételét, valamint fönntartja magának a határozatot esetleg egy népies lap kiadása iránt is.

16. Az egyleti jövedelmek gyarapítása, a rendes bevételek lehető fokozásán felül, előadások, tánczvigalmak, sorsjáték stb. útján történik, mire nézve az igazgató választmány és a fiókok, s ezek területén alakítandó női választmányok kezdeményezésére és buzgóságára kell számítani.

17. Az egylet erejének fokozására szolgálhat más egyletek támogatásának kieszközlése is, minők ar Erd. Gazdasági és Múzeum-Egylet, a M. Tud. Akadémia, a Fekésházy-Alapítvány, a Hunyad megyei Alap, a Wesselényi Egylet, a Székely Egylet, stb.

18. Az egylet végrehajtó közegei a fiókok, s mint ilyeneknek feladatuk a tagok szerzése, a tagdíjak beszédése és más jövedelmek teremtése, a különböző egyleti intézmények létesítésénél való közreműködés, azok fönntartására való ügyelet és ellenőrzés, a felekezeti, egyházi és iskolai segélyezésekre nézve az előzetes véleményezés; másfelől pedig a fiókok joga az igazgató választmány körében való indítványozás és kezdeményezés, mint ilyenek kiegészítvén az igazgató választmány kormányzó működését.

Az egyleti directorium értesítettik a fiókok és megyei választmányok működési körét meghatározó részletes szabályok szerkesztésére.

19. Az egylet megyei választmányai, illetőleg önálló fiókjai a területükön általuk gyűjtött rendes évi jövedelmeknek és alapítványi kamatoknak, valamint adományoknak egy negyedrészt, a központi választmány kikért és kinyert helybehagyása után, saját területük kultur-czéljaira fordíthatják, és egynegyedrésznyi igéhybe vehető összegből levén a posta - és irodai kiadások is fedezendő, azonban minden személyi javadalmazás kizárásával.

20. Az egylet működésében nagyobb figyelmet fordít azokra a vonalakra, a melyeken a megfogyott és elgyöngült magyarság bár elszórva, de mégis bizonyos continuitásban él, s a mely vonalak egyszersmind a rendes közgazdasági forgalomnak is útvonalai. Kiváló gondozásban részesíti a magyar városok környékén élő helyeket, valamint azokat a nem magyar városokat, melyekben a magyarság már bizonyos fokig tért foglalt és csak fejlesztésre vár, úgyszintén azokat a helyeket is, a hol az eloláhosodott vidékek magyarságának emléke ez illetők öntudatában még él; végül, pedig, azon igyekszik, hogy a székelység magyarságát, kultur-vonalak útján, az anyaországgal lehetőleg összekösse.

21. Az egylet minden egyes intézménye s ezek alapján összműködése számára évenként költségvetést készít, s annak keretében mozog.

22. Az egylet programjának keresztülvitele érdekében igazgató választmánya kebelében a következő kösegeket alkotja meg:

a) a directoriumot, mely a folyó ügyek intézése, a választmány elé kerülő ügyek felülvéleményezése mellett az Elnökséggel egyetértve a pénztár, levéltár és könyvtár vezető főnöke s a tiszviselők ellenőrizője;

b) az elnöki szakasztályt, mely a választmány hatáskörébe nem tartozó discret természetű személyi ügyekben az egyesület intencionak megfelelő eljárás foganatosítását eszközli;

c) a közművelődési szakosztályt, mely az egyházak, iskolák, óvodák segélyezése, fölállítása, a tanítók és tanulók segélvezése, jutalmazása, a népkönyvtárak, olvasó körök, iskolai segédintézmények tekintetében ad részletes, a helyek megjelölésével s költségvetéssel egybekötött véleményeket;

d) a közgazdasági szakosztályt, mely a különböző gazdasági hitelszövetkezetek és egyébe egyletek, az ipari oktatás, a pénzintétek

kivételes támogatása, a Kárpát-Egylet megalakítása tárgyában tesz hasonló részletes javaslatot;

e) az irodalmi szakosztályt, mely az iskolaügy irodalmi kérdéseire, a monographia szerkesztésére vonatkozó munkák véleményező és működő közege, s gondoskodik a hazafias sajtónak ügyünk mellett ébrendtartásáról;

f) a gyűjtő szakosztályt, a gyűjtés munkájának előkészítésére és foganatosítására;

g) a székely szakosztályt, mely a székelység érdekeinek a 11 pontban foglalt módon való szolgálatát ismeri kötelességének.

A szakosztályok intézkedési joggal nem rendelkeznek, az intézkedés minden tekintetben az igazgató választmányának, illetőleg saját hatáskörükben az egylet tiszviselőinek tartatván fenn.

23. Az igazgató választmány szakosztályai és egyes bizottságai megalakulásuk után egy közös ad hoc bizottságot szerveznek, mely a végzendők iránt kérdőpontokat állapít meg; a kérdőpontok a fiókokhoz és egyes bizalmi férfiakhoz megküldetnek, hogy a segíeyezendő és létesítendő intézmények, esetleg cultur-térképbe foglalt átnézete alapján s a rendelkezésre álló anyagi erő összevetése után a végzendő munkák sorrendje megállapítható legyen.

24. E sorrend megállapításával párhuzamban az illető felekezetek főhatóságai fölkéretnek a főnnhatóságuk alatt álló egyházak és iskolák segíeyezése iránti kívánalmaik kifejezésére, e kívánalmak figyelembe vétele az 1. pont harmadik kikezedése értelmében történvén.

25. Az egylet munkaprogrammja, valamint kebelében történő minden mozzanat a tagoktól elvárt discretio mellett, a nyilvánosság elé csak abban a formában kerülhet, a mint a titkár az illető hirlapoknak rendelkezésére bocsátja, az egylet elvárván, hogy e csatornán mindig csak tények, s nem vitákat provokáló, avagy nemzetiségi ellenszenvet és fanatismust szító közlemények és fejtegetések jutnak nyilvánosságra.

Kelt Kolozsvárt, 1886, jul. 12-én, az igazgató választmány megbizásából.

SÁNDOR JÓZSEFF
titkár

Gróf BETHLEN GÁBOR
elnök

Fond: Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania
nr. 1473/1886, p. 1-2, imprimat

Traducere:

Pe baza manuscrisului. Uz intern²⁷⁶

Programul de lucru al Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania

Conform celor stabilite în ședința comitetului director din data de 12 ianuarie 1886 și aprobate în ședința din 12 iulie 1886.

Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania funcționează în limitele fixate prin statutul său, în direcția culturii și economiei naționale.

În acest scop, asociația își îndreaptă atenția, în primul rând și în principal, spre instituțiile de cultură, și anume:

1. Sprijinirea confesiunilor existente în Transilvania, adică a bisericilor maghiare romano-catolice, reformate, unitariene, luterane, israelite, greco-catolice și ortodoxe, prin suplinirea necesităților bisericești și școlare.

Singura condiție de acordare a acestui sprijin este aceea că ajutorul să fie întrebuințat numai pentru serviciu religios și învățământ în limba maghiară, după ce s-a cerut în prealabil părerea respectivelor autorități superioare bisericești și, eventual, s-a obținut acordul lor, iar asociația își va exercita controlul atât cât să fie sigură că ajutorul ei este întrebuințat în scopul și în modul stabilit.

Asociația acordă ajutoare prin comitetul său director, pe baza propunerilor cerute de la respectivele autorități bisericești superioare, dar trebuie cerută și părerea comitetului respectiv, al comitatului sau filialei, pentru o eventuală suplimentare a propunerilor făcute de confesiuni în privința ajutorului, și numai după o consultare completă, se vor putea acorda ajutoarele, permanent sau pe timp limitat.

Sprijinirea bisericii se poate concretiza prin îmbunătățirea veniturilor preotului, ori prin acordarea unui ajutor anual acestuia, sau prin aceea că i se oferă o sumă de bani în contul vizitelor sale mai dese prin parohiile filiale, apoi prin ajutorarea credincioșilor mai săraci, prin angajarea diaconului, prin sprijinul acordat pentru construirea unor biserici-mamă în parohiile filiale, prin suplinirea

lipsurilor existente la clădirile bisericesti, prin înzestrarea lor și așa mai departe.

Sprrijinirea școlilor confesionale constă în acordarea banilor pentru școală, în locul elevilor sărmani, în ajutoare privind necesitățile de hrană, de tratament și didactice ale acestora, în înzestrarea școlilor, în suplimentarea veniturilor învățătorului, angajarea unui ajutor de învățător, în repararea clădirilor școlilor, în acordarea unor premii pentru elevi și învățători.

Pot fi ajutați și învățătorii școlilor confesionale de altă limbă decât maghiara, dacă respectivii dau dovada unor rezultate deosebite în predarea limbii maghiare, și acest lucru trebuie să fie adeverit de către reprezentanții filialelor respective sau ai asociației.

Sprrijinirea bisericilor și școlilor confesionale este necesară în primul rând în localitățile cu populație mixtă precum și în comunele sărace, dar cu populație maghiară majoritară.

În afară de acestea, comitetul director sprrijină și strădaniile greco-catolicilor de limbă maghiară și ale luteranilor de limbă maghiară de a-și organiza propria biserică, precum și ale bisericii maghiare, în legătură cu organizarea patrimoniului.

2. Asociația are doar ca scop secundar construirea unor școli elementare proprii, dar numai acolo unde nici statul, nici biserica maghiară nu ar putea înființa o școală care să corespundă pe deplin scopurilor culturale maghiare.

În această privință, asociația își îndreaptă atenția îndeosebi spre acele comune unde trăiesc grupuri compacte, mai mici, de maghiari, izolate, dar apropiate în cadrul unei comune; pentru aceștia trebuie construită o școală, în câte un punct teritorial central, dacă e posibil cu internat ori altă formă de alimentație; ori se pot înființa instituții cu învățător ambulant, luând în considerare în primul rând colaborarea preoților care se află în legătură cu asociația.

Pentru construirea fiecărei școli a asociației, trebuie solicitată autoritatea superioară a confesiunii respective ca să se îngrijească de educația religioasă a copiilor, întrucât asociația nu are nici pe departe, dorința de a întreține o școală nereligioasă.

Asociația, își împlinește scopul prin asigurarea învățământului gratuit, respectiv scutirea de banii de școală, atât în școlile proprii, cât și în cele sprrijinite de ea, prin împărțirea de obiecte didactice, îmbrăcăminte, hrană, în care scop militează prin filialele sale pentru înființarea unor asociații de caritate, a unor societăți locale destinate hrănirii și îngrijirii copiilor din alte localități, și încheie contracte

favorabile cu farmaciile pentru distribuirea de medicamente pentru copii.

3. Asociația se străduiește să-și îndeplinească misiunea și prin sprijinirea înființării de grădinițe proprii și grădini de copii ori ajutorarea acestora, fie permanent (pentru iarnă-vară), fie amenajate doar pe perioada muncilor de vară.

În afară de acestea, Asociația urmărește cu atenție, prin agenții ei, ca educația - în azilurile de copii, în casele de copii și orfelinate - să se desfășoare în spirit național maghiar, și încearcă să rezolve eventualele greutăți survenite.

4. Asociația înființează și ajută bibliotecile populare și societățile de lectură; de asemenea, distribuie manuale și cărți de citit în limba maghiară elevilor de la școli cu altă limbă de predare, și sprijină, pe cât posibil, și bibliotecile școlare sau pentru tineret, ale școlilor de stat și comunale.

5. Hotărârea cuprinsă în statut, privind redactarea scrierilor patriotice în limbile străine vorbite în țară, nu se poate îndeplini până în momentul de față, din cauza fondului financiar al asociației.

6. Asociația încearcă să realizeze faptul ca ideea și obiceiul schimburilor de copii, în scopul învățării reciproce a limbilor, să se răspândească tot mai mult în rândul familiilor din patrie.

II

7. Chiar dacă asociația își va îndrepta activitatea în principal înspre instituțiile culturale - potrivit celor arătate până acum -, totuși ea va aborda și domeniul economic, numai că aici se mișcă pe un teren strict precizat.

De exemplu, are inițiativa formării unor asociații de credit ale agricultorilor și micilor meseriași, asociații de credit a uneltelor și materialelor, de creștere a animalelor de prăsilă, precum și a unor cooperatii de consum, ajutându-le, chiar dacă într-o mică măsură.

Strădaniile în această direcție, trebuie să fie orientate în principal înspre găsirea acelor indivizi care sunt în mod deosebit capabili pentru astfel de inițiative în unele locuri și ținuturi.

8. Asociația impune comitetului director să ia în atenție înființarea societății carpatine maghiare, însă activitatea societății în această privință se poate reduce, deocamdată, la adunarea datelor și intermediari.

9. Apoi, asociația conlucrează pentru promovarea dezvoltării economiei naționale, prin specializarea unor persoane în anumite meserii, ori prin angajarea ca profesori, a unor meseriași formați și pricepuți din alte ținuturi.

10. Asociația exclude din cercul său de activitate înființarea instituțiilor financiare, comerciale și de tip întreprinzător sau sprijinirea lor, fie sub forma subscrierii de acțiuni, fie sub forma acordării de împrumuturi sau de depuneri, cu o singură excepție, și anume: dacă sprijinirea, prin acordarea de credite, a populației maghiare izolate între străini ar putea salva existența familială și socială a respectivilor. În acest scop se poate transforma o parte a sumei ce depășește capitalul societar, în fond de rezervă cu destinația amintită, dar astfel de ajutoare de excepție se pot acorda numai instituțiilor ce funcționează pe o bază solidă, și cu precauții deosebite.

11. Asociația consideră ca o datorie primordială rezolvarea situației culturale și economice a secuilor, oprirea exodului lor spre occident, prin oferirea de locuri de muncă și prin colonizări. Pentru aceasta, asociația contează pe fondul Kralovansky și fondul de emigrare a secuilor, precum și pe colaborarea societății secuilor, pe ajutorul oferit de unii moșieri și arendași și chiar pe sprijinul statului; se are în vedere, totodată, achiziționarea unor moșii mai mici, ce-ar fi eventual de vânzare, și împărțirea lor, prin plata în rate, secuilor colonizați, luându-se în considerare și activitatea desfășurată în acest sens de către filialele respective, evetnual de către unii agenți angajați special.

Pentru pregătirea acestei chestiuni vaste și condiționată de factori serioși, se înființează în cadrul comitetului director, secția privind problemele secuilor.

12. Deficiențele economice ale asociației sunt în mare parte de așa natură încât nu pot fi rezolvate nici cu ajutorul vreunor persoane, nici al unor societăți; pentru soluționarea lor trebuie puse în mișcare toate autoritățile statului, organismele legiuitoare, financiare și administrative. Datoria societății noastre în această conjunctură poate fi doar strângerea datelor, deșteptarea spirituală, în care scop pregătește redactarea monografiei etnografice, culturale și administrative a teritoriului; elaborată sub formă de lucrare de specialitate, monografia va putea servi și la redactarea unui ghid turistic.

Însă această datorie a asociației pare a fi exagerat de mare în raport cu posibilitățile sale materiale, de aceea, asociația, deocamdată, pregătește proiectul monografiei, prin secția sa literară, adună datele necesare, prin filiale și unii membri, și crede că se va putea baza, la timpul potrivit, și pe sprijinul societății economice și a Muzeului Ardelean, a Academiei Maghiare de Științe, pentru prelucrarea datelor adunate, și eventual, pe sprijinul moral și material al unor edituri.

13. Un mod asemănător de activitate orientativă a societății va consta în urmărirea atentă a schimbărilor survenite la moșiile mai însemnate, referitor la persoana moșierilor, la relațiile de creditare, aceasta făcându-se cu ajutorul unor bărbați de încredere și prin folosirea cărților funciare.

14. Asociația efectuează adunarea cotizațiilor de membru, sporirea veniturilor, în primul rând prin intermediul filialelor sale; în afară de aceasta, păstrează legătura cu toți cei ce se evidențiază prin recrutarea membrilor și adunarea donațiilor, iar pe cei mai marcanti dintre aceștia îi alege membri de onoare și le oferă o diplomă.

15. Până în momentul de față, asociația nu consideră potrivit să-și fondeze o revistă proprie, dar așteaptă de la secția literară propuneri în direcția menținerii contactului permanent între populație și asociație, totodată își rezervă dreptul de a hotărâ eventual și elaborarea unei reviste populare.

16. Sporirea veniturilor asociației peste nivelul veniturilor obișnuite, se va face prin spectacole, serate dansante, jocuri de noroc și altele, fapt pentru care, comitetul director și filialele trebuie să ia în considerare inițiativa și zelul unor comitete de femei ce trebuiesc înființate în aceste zone.

17. Pentru întărirea credibilității asociației ar fi de folos și obținerea sprijinului altor societăți, cum sunt: Societatea Economică Ardeleană, Societatea Muzeului Ardelean, Academia maghiară de științe, Fundația Fekésházy, Fondul Comitatului Hunedoara, Societatea Wesselényi, Societatea secuilor și așa mai departe.

18. Factorii executivi ai asociației sunt filialele, care au datoria de a recruta membri, de a strânge cotizația membrilor, câștigarea altor venituri, conlucrarea pentru înființarea diverselor instituții ale societății, pentru întreținerea acestora, avizarea anterioară referitoare la ajutorul acordat confesiunilor, bisericilor și școlilor; pe de altă parte, filialele au dreptul la propuneri și inițiative în cadrul

comitetului director, prin acestea înregistrându-se activitatea conducătoare a comitetului director.

Direcțiunea asociației trebuie să fie înștiințată pentru a redacta reguli detaliate pentru funcționarea filialelor și comitetelor teritoriale.

19. A patra parte a veniturilor anuale obișnuite și a dobânzilor fundamentale, adunate de comitetele teritoriale ale asociației, respectiv de filialele sale autohtone, precum și a patra parte a donațiilor, pot fi întrebuințate în scopuri culturale locale după ce au primit aprobarea comitetului central în acest sens; din această sumă trebuie acoperite și cheltuielile de poștă și de birou, excluzându-se însă toate veniturile personale.

20. În activitatea sa, asociația îndreaptă o mai mare atenție înspre acele regiuni în care populația maghiară, împrăștiată și slăbită, deși trăiește izolat, are o anumită continuitate, regiunile respective fiind, în același timp, zonele obișnuite de circulație economică. De o îngrijire deosebită vor beneficia zonele locuite din vecinătatea orașelor maghiare, precum și orașelor nemaghiare unde populația maghiară are deja o anumită pondere și așteaptă doar să se dezvolte; de asemenea, și acele locuri unde amintirea maghiarilor românizați din zonă mai trăiește în subconștientul respectivilor; în fine, asociația se străduiește să facă legătura, pe cât posibil, între maghiarii din secuime și patria-mamă, prin intermediul liniilor culturale.

21. Asociația pregătește, anual, un buget pentru fiecare instituție de-a sa și pentru conlucrare, și acționează în limitele acestui buget.

22. În interesul îndeplinirii programului său, societatea înființează în cadrul comitetului său director, următoarele secții:

a) direcțiunea, care pe lângă rezolvarea problemelor curente și supervizarea problemelor aflate în atenția comitetului, cu consimțământul președinției conduce caseria, arhiva, biblioteca și este organul de verificare a funcționarilor;

b) secția președinție, care execută îndeplinirea procedurilor corespunzătoare privind intențiile asociației în problemele discrete de personal, ce nu sunt de competența comitetului;

c) secția cultură, care dă informații detaliate referitor la ajutorarea și construirea de biserici, școli, grădinițe, sprijinirea și premiarea învățătorilor și elevilor, în privința bibliotecilor populare, a cercurilor de cititori, școlilor ajutătoare, indicând locul și bugetul;

d) secția economică, care prezintă, în mod asemănător, propuneri detaliate pentru sprijinirea diferitelor societăți de împrumut economic și a altor societăți, sprijinirea învățământului de meseriași, sprijinirea în mod excepțional a instituțiilor financiare, precum și pentru fondarea Societății Carpatine;

e) secția literară, care este factorul de avizare și funcționare referitor la problemele literaturii școlare, la lucrările necesare pentru redactarea monografiei, și se îngrijește ca presa patriotică să fie mereu atașată cauzei noastre;

f) secția pentru adunarea [fondurilor] bănești, care se ocupă de strângerea [fondurilor];

g) secția privind problemele secuilor, ale cărei îndatoriri, cuprinse în 11 puncte, servesc interesele secuilor.

Secțiile nu au dreptul de a da dispoziții; dreptul de a dispune în toate privințele îl are comitetul director, respectiv funcționarii asociației, în propria lor zonă de jurisdicție.

23. După formarea lor, secțiile comitetului director și unele comisii alcătuiesc o comisie ad-hoc comună, care stabilește punctele de acțiune; punctele de acțiune se trimit filialelor și unor bărbați de încredere astfel ca, pe baza revizuirii instituțiilor ce trebuiesc sprijinite și înființate, eventual incluse într-o hartă culturală, și după evaluarea posibilităților materiale de care dispunem, să se poată stabili ordinea lucrărilor ce sunt de efectuat.

24. Paralel cu stabilirea acestei ordini, trebuie solicitate autoritățile superioare ale confesiunilor respective să-și exprime dorința referitor la ajutorarea bisericilor și școlilor aflate sub jurisdicția lor; luarea în atenție a acestor dorințe de sprijin se realizează în virtutea punctului 1, alineatul 3.

25. Programul de lucru al asociației, precum și orice mișcare efectuată în cadrul ei, beneficiind de discreția membrilor, poate fi dată publicității numai sub forma pe care secretarul o pune la dispoziția ziarelor; societatea nutrește speranțe că vor fi date publicității, pe această cale, numai fapte reale și nu articole sau expuneri ce ar putea provoca controverse sau antipatii naționale și fanatism.

Dat la Cluj, în 12 iulie 1886, din însărcinarea comitetului director.

Sándor József,
secretar

Conte Bethlen Gábor
președinte

Nr. 3713 Scol.

CERCULARIU

către toate oficiile protopresbiterale din archidieceasa
Transilvaniei²⁷⁷

Inspectoratul regiu ungar de școale al comitatului Sibiu, cu datul 16 iuliu a.c. Nr. 753, comunică acestui consistoriu archidiacesan, că Excelența Sa Domnul ministru reg. ung. de culte și instrucțiune publică sub datul 5 mai a.c. Nr. 17014 a dispus ca învățătorii de la școalele populare, cari sunt supuși dispozițiilor articolului de lege XVIII din 1879²⁷⁸ și n-au satisfăcut încă dorința lor în această direcțiune, pot face examenul de cualificațiune din limba maghiară la una din preparandiile de stat autorizate spre aceasta, și anume la 18/30 august a.c. se poate face acest examen la preparandia de stat din Cristurul Secuiesc, la cea din Cluj cu începutul luni lui septembrie a.c. însă numai la cazul, când se vor insinua mai mulți candidați, cu care acaziune apoi această preparandie va fi special autorizată de minister pentru ținerea de asemenea examene.

Această dispozițiune ministerială se aduce la cunoștința tuturor învățătorilor noștri spre știre și orientare cu acea observare, că începând cu anul școlar viitor nime nu va mai fi aplicat ca învățător fără diplomă despre cunoștința limbei maghiare, iar învățătorii aplicați după anul 1872 la stațiuni de învățători fără diplomă pentru limba maghiară, vor fi delăturați din posturile lor.

Oficiile protopresbiterale sunt îndatorate a publica acest circular la toți învățătorii noștri spre știre și orientare.

Din ședința consistoriului archidiacesan ca senat școlar, ținută în Sibiu, la 31 iulie 1886.

La însărcinarea Excelenței Sale Domnului arhiepiscop și metropolit.

Dr. Ilarion Pușcariu

Prea onoratului Domn Petru Roșca, protopresbiter al tractului Turdei.

Verso: Pres. 10 august 1886/ Nr. 138. S-a împărțit învățătorilor respectiv. 14/886 III R.

Fond: Protopopiatul Ortodox Român Turda, nr. 3713/1886, f. 120-121.

Magyar királyi Belügymister
850, szám/res. Saját kezéséhez

Métóságos Úr!

A bukaresti cs. kir. ügynöktől vett hivatalos értesítés szerint Crisian Constatin hírlapíró Bukarestből redőrileg kiutasított.

Nevezett egyes a "Romania Literara" czumú lap szerkesztője volt, erdélyrészi származású, 20 éves, barna göndör hajú, barna szemű, tojásdad arcú, gyéngé bajuszú egyé, ki a fenti ügynökség által 2625, számú úti igazolvánnyal látatott el.

Említett ügynökség azon gyanújának ad kifejezést, hogy Crisian Constantin irredentista.

Felkérem ennélfogva Méltóságodat, miszerint az esetben, ha nevezett egyén ott megjelenék: szigorú rendőri felügyelet alá helyeztetése iránt intézkedni sziveskedjék.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1886. évi október hó 10-én

Tisza [Kálmán]

Méltóságos Br. Kemény György úrnak Torda-Aranyos vármagye főispánjának Tordán

Verso: Vett. 1886. 26/11/ Másolatra

A 6 főszolgabíró és 2 tanátsnak

A benn másolt rendelet szükséges tudás végett azon meghgyással küldetik, hogy azon esetben, ha bent irt egyén hatósága területén megjelenne, redőrileg ügyeltesse fel, s arról tegyen hozzám jelentést.

Torda, 1886., november 26-án

Sürgös.

Traducere:

Ministerul de Interne Regal Maghiar
Nr. 850 confidențial/personal

Onorate domn!

Potrivit înștiințării oficiale primite din partea agentului cezaro-crăiesc de la București, ziaristul Constantin Crișan a fost expulzat din București.

Numitul a fost redactor la "România Literară"²⁷⁹, originar din Transilvania, în vârstă de 20 ani, brunet, părul creț, ochi căprui, fața prelungă, cu o mustață slabă, posedă pașaportul nr. 2625 din partea agenturii amintită mai sus.

Agencia își exprimă bănuiala că Constantin Crișan este iredentist.

Vă rog, domnule, ca, în caz că apare acolo, să luați măsuri pentru punerea lui sub urmărire polițienească.

Primiți, domnule, expresia stimei mele.

Budapesta, 10 octombrie 1886

Tisza [Kálmán]

Domnului baron Kemény György, comitele suprem al comitatului Turda-Arieș, Turda.

Verso: Sosit: 26 noiembrie 1886.

Copie. Către cei 6 juzi și 2 consilieri

Se trimite copia ordinului cu dispoziția ca, în cazul în care numita persoană apare pe teritoriul dumneavoastră, să fie pusă sub urmărire polițienească și să fie informat.

Turda, 26 noiembrie 1886

Urgent

E.M.K.E. Nagy-Küküllő megyei választmánya
Sz. 65-886

Tekintetes központi választmány!

Folyó évi augusztus hó 6-án 1442 sz. a kelt becses fehérvására a kiadott kérdő pontokra vonatkozólag Nagy Küküllő megye területét illetőleg, van szerencsém következőkben tenni meg előterjesztéseimet.

Mindenek előtt constantálnom kell azon amúgy is köztudomású tény, miszerint Nagy Küküllő megye lakosságának túlnyomó többsége szász és oláh nemzetiségű; a magyar lakosság inkább a volt Felső Fehér megye csatolt községeiben lakik tömegesebben, de ott is kevesebb szász, de annál több oláh lakossággal vegyesen; s ezekben is az oláhhosodás veszélye fenn forog, mint pl. a Köhallmi járásban: Voldorf, Moha stb. községekben, hol bár jó karban levő ev. ref. egyházak és iskolák vannak; de a magyar köznép is az oláh viseletet vette fel; az oláh nyelvet beszéli, de az oláhok nem magyarul; így magok a birtokosok is. Ez szerintem egy, még a régi korban gyökeredző azon helytelen és vészes szokásból maradt fenn, hogy a magyar földesúrnak nem kívánják cselédjeiket és munkásaikat saját nemzeti szokásaikhoz és nyelvökhöz szoktatni, - hanem megfordítva a magyar földes úr közlekedik saját cselédjeivel és munkásaival azoknak nyelvén; a kisebb birtokosok éppen szokásait is átveszi az illetőknek, és ahoz alkalmazkodik, mint munka és kenyér adó.

E miatt nem ver gyökeret az iskolákban a magyar nyelv tanítása, mert még a magyar közember sem látja át annak a mindennapi szükségességét, midőn véle birtokos, szatócs, korcsmáros és minden kivel a mindennapi életben leggyakrabban érintkezik, - oláhhul beszél. Ezen, szerény véleményem szerint, csak is úgy lehetne segíteni, ha az E.M.K.E. magyar birtokosai "bizalmasan" felkéretnének, ezen régi szokással fehérválni; cselédjeikkel, munkásaikkal, saját magyar anyanyelvükön érintkezni; korcsamai haszonbérleteket lehetőleg magyar embereknek adni; melyekre alkalmasakat lehetne találni a kis iparosok körében, kiknek súlyos, s ők magok keresik a más megélhetési életkört. Erre ézve

hírlapok és a vidéki választmányok közbenjöttével lehetne figyelmeztetni az illetőket és közvetíteni is, hogy magyar kisiparosok vállalkozzanak a falusi korcsmák haszonbérletire.

Áttérve jelenleg a Tkts. választmány által tett kérdő pontokra, van szerencsém válaszolni:

ad. 1) Nagy Küküllő megye területén levő vegyes magyarajkú községekben a magyar elem, azok hitközségeik és iskoláik bár sehol "megbízható" állapotban nincsenek, legelhagyatottabbak azonban az úgynevezett" Bolya völgyében, "mely a régi Felső Fehér megyének volt egy kis része; ú.m. Bolya, Mihályfalva, Veszöd stb. melyekre nézve azonban legilletékesebben az illető egyház nagyjai lévén hivatva nyilatkozni, itt csak a szerintem legfontosabb helyekre vagyok bátor becses figyelmét hívni fel a Tkts. választmánynak; még pedig szemmél tartva azt, hogy magyarságunkat egyelőre ott kell megerősíteni, melyek mint kisebb magyarságunkat, melyek mint kisebb központok úgy szólva összekötetésül és külterjes működésükben az egész országgal, mint egy összekötő kapcsot lehessen tekinteni; mely részben tekintettel lévén a vallás felekezetek nemzetiségi magatartására és befolyására, - úgy tapasztolom, hogy ezen megyében a magyar elem határozott fenntartója az ev. ref. felekezet; míg a római kat. egyházaknak is habár hazafiúi törekvéseik minden kétséget kizárnak, azoban vegyes magyar - német hitsorsosaik érdekei a tiszta magyar irányzatot nagyon is megnehezítik; sok helyt pedig éppen lehetlenitik, mint például Szt. Ágotha mező városban, hol ugyan lelkész van, de magyarság nincs! - mely okon ne tünjék felekezetiségnek az ev. ref. hitközségekkeli részletes foglalkozásom. Ilyenek a vasúti és az országos nagyút mellett.

a) Segesvár-mint a megyének székhelye, - hol a magyarságnak nagyszámú értelmisége; iparosai, földmivesei, munkásai és végre az összes cselédsége létszámához tartozik. Van róm. Kath. egyháza berendezve és kellően ellátva; de melyhez német ajkú hivek is tartoznak, működésében habár hazafias is, jellege inkább magyar-német; Iskolája azonban inkább magyaros. Nagyszámban lévén az ev. ref. magyarok, azok - a püspöknek nagylelkű áldozatkész és fáradhatlan közben járása folytán, egyházat alakítottak - nem csak; hanem a püspök úr közbenjárásával szép és diszes helyen paplakot és templomhelyet is vásároltak, a templom építésére is országos gyűjtést rendeztek, mely kétezer forintot eredményezett; de mert a hitsorsosok egyházi adójából, egy papnak

megillető fizetés nem telik ki, még addig a szomszédos Fehéregyház községbeli ev. ref. lelkész szolgál be, tartván isteni tiszteletet minden hónap első vasárnapján, egy a száskok által ideiglenesen haszonbérben átengedett kápolnában. Szükséges volna tehát az, hogy az, hogy a lelkészi fizetéshez az E.M.K.E. 100 Ft-tal, egyelőre tíz évig hozzá járulna, s így lehetővé tétetnék az, hogy rendes lelkésszel birzel birjon a segesvári ev. ref. egyház, melyhez csatoltatnék a fehéregyházi és sárpataki fiók egyházak. Egy ref. egyháznak virágzó állapota Segesváron nagyhorderejű volna az egész megye magyarságának jövőjére.

b) Héjjasfalva, ezen község, hol Udvarhelymegyének van vasúti állomása; hol összejön a brassói-udvarhelyi országos nagyút, melynek lakossága oláhokkal vegyes, az ev. ref. egyház bár meglehetősen élhető állapotban van, - de iskola épülete teljességgel nem felel meg a szükségletnek, mert kicsiny, hová még a hivek gyermekei se férnek be, holott egy elég teljes iskolában az oláh gyermekek is feljárhatnának. Ide egy külön iskola építéséhez volna segélyre szükség.

c) Sárpatak községében levő rom. kath. hitközség, melynek derék lelkésze és még derekabb tanítója a szegényes ekklesiában a legnagyobb szorgalommal és önfeláldozattal működnek; hogy a gör. kath. hivek is hozzájuk csatlakoztak; hol a felnőtt ifjúság oktatását szabály rendelettel tették kötelezővé; - valóban kiváló gondot és segélyt érdemelnek, mégpedig a lelkész és tanító külön-külön 10-10 Ft-ot; az iskola berendezése 20 Ft-ot; az ottani református kivek tartoznak a segesvári lelkész alá; s mert eddigi iskolájok megszűnt, a növendékek a rom. iskolába járnak fel, mely iskolához ez okon kibővítést igényelne.

Medgyesen a Ferencz rendnek van kolostora, hol három szerzetes van; ezek iskolát is tartnak fenn, azonban egészen német tanfolyammal. Az iskola máskülömben kellően van ellátva.

d) Kőhalom; itten van rom. kath. egyház, mely lehetne magy arosabb. Az ev. ref. hivek részére a folyó éven kezdve a hévizi lelkész szolgál be; de mert semmi javadalmazása nincs, ezt is igen ritkán teheti. Ide 25-30 Frt. segély elegendő volna, hogy a papi szolgálat pontosabb legyen és a magyar hivek ne züledjenek el. E tekintetben bizalmi férfi lehetve Téglás István áll. iskola igazgató.

e) A Medgyesi ev. ref. egyház csak a múlt évben rendeztetvén újra, melynek egy derék fiatal papja van; temploma és egyháza jól berendezve; hivei a városban és annak környékén szép számmal;

kiket papjok megis látogat; de mert javadalmazása csekély nagy fontosságú missionáriusi elhivatásának csak úgy felelhetne meg teljesen, ha száz forint segélyben részesítenék.

f) Ajánlhatám még Ágostonfalvát; hol fontos vasúti állomás van; egy teljesen oláh lakosággal bíró község a székelység között; birtokos ott nem lakik; oda egy állami magyar iskola felállítását javasoltam volt, azonban az állam-pénzügyek rossz állapota miatt nem lett engedélyezve; de a melyet kieszaközölni kérem a Tkts. választmányítás akkor teljesen jól berendezett iskolákkal volna ellátva Ágostonfalvától - Kis Kapusig Nagy Küküllő megyében a vasút és országút menté; mely iskolák egymással összekötésben - a legfontosabb helyeken, hivatva vannak a magyar államiságot és hazafiságot terjeszteni. Egyáltalában megjegyzem azt, hogy elvem lévén ezen megyében az iskolákat akként redezni, hogy mintegy hálózatot képezzenek, ezeket egyelőre mindenütt a főbb helyeken állítottam fel, ú.m.

a) Brassó-Kolozsvári vonalon: Alsó-Rákos, Kóhalom, Fehéregyháza, Segesvár, Medgyes. Ezeket kiegészítik a közben eső Erzsébetváros és kis-kapusai felekezeti iskolák.

b) Szeben felé; Nagy Selyk, Bürkös.

c) Fogaras felé; Héviz, Datk, Voldorf és Halmágy.

ad. 2) Kisdédovodáknak felállítását mindenütt szükségesnek vélném, hol állami vagy nagyobb iskolák is működnek; de mert e tekintetben tett lépéseim, éppen egyes birtokosok hiányában a lakosok szegénységén hajótörést szenvedett; mert az ilyeneknek közhaszosságát még nem ismerik, mind ezeknél fogva- egyelőre szükségesnek látnám Segesvárt és Medgyesén állítani föl; hol a magyar tisztviselőkből álló értelmiség segélyével azt kevesebb áldozattal kivihetőnek tartom; mégpedig egy évi 300 Ft. fizetésének részbeni megajánlásával az E.M.K.E. részéről mintegy 150-150 Ft-tal. Ezen ajánlattal kezemben azt hiszem, hogy az állam és társadalom is megtenné további kötelességit; s később egészben is fenn tartaná magát, hogy azon segélyt másfelé lehetne hason célból fordítani.

Itt fel kell említenem azt, hogy e megye területén közgyűlési határozattal vannak "Népkönyvtárak" felállítása elrendelve; még pedig befolyó iskolai büntetés pénzekből és továbbá a község jövedelmének 5%-kából. Ilyen "Népkönyvtár" létezik a megye területén 50; melyek közül százsz 42, magyar 6, oláh 2. A "népkönyvtárak" egyáltalában igen kedveltek; s kedveltek a

magyarok által is; de a pénzhiánya s a kedvezőtlen nemzetiségű viszonyok miatt kevés helytt lehettt felállítani; s eddig is legnagyobb részben azon könyvekkel gyarapodott csak, melyeket a vall. és közoktatási ministeriumtól küldve magam osztottam ki. Ily könyvtárokat szaporítani s a meglevőket is gyarapítani igen ajánlatos lenne, még pedig a szükségletet az illető tanfelügyelő útján látni el. Egy olvasó könyvtár felállításáért Bürkös községében folyamadott az ottani fiókkör is, melyet azonban nem készpénz adománynyal, hanem könyvek adásával volnék segélyzhetőnek.

ad. 3) Ezen megye területén levő magyar birtokosok nagyobb részefájdalom! - igenis megvannak terhelve adosságokkal, melyek között nem csekély szerepet játszik az "Albina" hitel intézet, jelenleg azonban nincs tudomásom arról, hogy nagyobb birtok részek volnának veszélyben. Itt azonban felemlitendőnek tartom a Fehéregyház községében levő Grf. Haller féle nagy és kitünő birtokot, gyönyörű kastélyával, - mely ugyan a két, Ferencz és József, testvérek között annyi évek ota osztályos per tárgyát képezi, - de a Ferencz gróf részét már előre megvásárolta Baruch maros - vásárhelyi nagy kereskedő; és így a birtok ügye annyira összezavarodott, hogy abba beleelegyedni nem lehet.

ad. 4) Oly magyar község, melyben az egyház vagy iskola rögtönös segélye volna szükséges, tudomásommal nincs; azonban ha után járásommal ilyet fedeznék fel, - jelentésemet azonnal megteendem.

ad. 5) Ezen megyében főbb iparczikk a szövészet, melyet még Segesváron gyárilag is üznek; Kis-Kapus és Halmágy tiszta magyar községekben házilag nagy mérvben üzetik; készitményeik szépek és keresettek a környékben, s igen kívánatos volna, azoknak nagyobb piac és kelendőség nyerése végett, - bémutatása távolabbi nagy városokban; mely okból megrendelesek volnának teendők.

Ilyen haszonnal meghonositható iparágna ismertetett fel még a vessző-és kosár fónás, mely készitményeket ezen megyében mindenütt távolról hozzák; ez okon a segesvári áll. iskolánál a múlt évben egy kosár-és vessző fonás szakoktatás rendeztetett be az egyik tanító, Hunfalvi Lajos vezetése alatt; de kinek magának is szüksége volna tökéletesebben kiképződni, e czélból lépés is tétetett a közoktatási miniszteriumnál, de pénz hiányában ellett utasítva. Ha az egylet meghozná azon 50-60 Ft. áldozatot, melyben a nevezett tanítónak Vác vagy Somorján lehető kitanittatása

kerülne, nagy szolgálat volna téve a magyar községeknek, hová az iskolák útján ezen iparág bevezethető volna; mint például Pipe községében, hol a tiszta magyar ajkú lakosság effélével foglalkozik; de természetesen telkesen kezdetleges munkával.

Hévíz községében levő tiszta magyar és jó községi iskolánál lehetne berendezni gazdasági eszközököt készítő szaktanítást; melyhez csak egy ügyes, ahhoz értő székely kézműves szükségeltetnék; a nagy erdőkkel bíró birtokosok saját érdekekben is készséggel adnák a szükséges fát.

E pont végén ajánlanom kell azt, kegyeskednék a Tkts. választmány kieszközölni, hogy az erd. gazdasági egyletől az állami, községi és más magyar iskolák is, iskolai kertjeik számára oltó ágakat, vadoncz magvakot, s jutalom képpen oltványokat is kaphatnának; mi az annyira hasznos gyümölcs termesztést elősegítené.

ad. 6) Ideiglenes vagy állandó áttelepítés ezen megyében csak a magyar nemzetiség gyarapítása és erősítése céljából volna szükséges; mert különben a népesség elég sűrű; minél fogva egyelőre csak ideiglenes áttelepítésre volna szükség; melyből később kiválnék az, mi állandó fogalkozás mellett ott maradna. Ilyen ideiglenes áttelepítés tehát csak cselédség és gazdasági munkások lehetne; kiknek beszerzéséről gondoskodni az illető gazdák vannak hivatva; és szerintem csak annyi volna szükséges, hogy a magyar birtokosok "bizalmasan" felhivatnának cselédségöket és munkásaikat a szomszédos székely megyékből fogadnák fel; a gondal lenni arra, hogy lehetőleg állandóan települnének meg; ilyeket lehetne azután olcsó költsönök adásával birtok szerzésben segíyezni.

ad. 7) Ezen megye területén a kivándorlás számban nem vehető csekély Románia felé nem csak, hanem öszszeköttetése is kevés; és így még az útlevéli forgalom sem nagy.

Végezetre ajánlatba kell hoznom azt, hogy - mert a magyar állami nyelv- tanítása bár el van rendelve, de a végrehajtást az ellenséges nemzetiségi vezetők mindenkép akadályozni kívánják, holott maga nép is kívánatosnak tarja; a tanítók pedig mig egyfelől saját hatóságai által gátoltatnak, másfelől semmi elősmerésre vagy jutalomra nem számithatnak, -e tekintetben gondoskodjék az egylet bizonyos fokozatos jutalomdíjak kitűzésével, hogy azon tanítók kik több vagy kevesebb sikerrel tanítják a magyar nyelvet, ahhoz képest több vagy kevesebb pénzbeli díjjal jutalmaztatnának. Az ilyeneket a

tanfelügyelő a főispánnal egyetértőleg terjesztené fel, a akkor ellenőrizve lenne az illetőnek hazafias magatartása is. Ilyen uton lehetne és kellene, nem csak az iskolában járó gyermekek számára, hanem a felnőtteknek is a magyar nyelvbeni jó tanulásokért jutalmokat osztani pénzben, könyvekben, képekben; s a mi még fontosabb volna, szegény gyermekeket taneszközökkel és itt-ott ruházattal látni el; mi utóbbi különösen a városokon lakó szegény magyar családok gyermekeinél volna szükség; mert az állami tanítók által ilyen célra rendezett nyilvános mulatságok- meg kell vallanom - az idegen nemzetiségű jobb modú polgárság által inkább elleneztetik, mint pártoltatik.

Ezekben kívántam a Tkts. választmányának nagy fontosságú kérdéseire válaszolni, melyet éppen azért tettem későbbre, mert tapasztalataimat bírálat alá is vettem, s csak azt kívántam előterjeszteni, miről jó lelkiismerettel a felelősséget is elvállalhatom; s a Tkts. választmány e tekintetben tett rendelkezéseit jövőben is készséggel fogom teljesíteni.

Hazafias tisztelettel lévén

alázatos szolgálója:
Horváth László
választmányi alelnök

Segesvárt, 1886, November 2-án.

Nagy Küküllő megye választmányának 1886. november hó 11-én tartott ülésében felolvastatván, helyeslő tudomásul vétetett.

Rohn Nándor
v.

jegyző

_____

Fond: Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania, nr. 1511/1886, f. 7-12

Traducere:

Comitetul E.M.K.E. al comitatului Târnava Mare
Nr. 65-886

Onorate Comitet Central!

În urma soliciării d-voastră din 6 august anul curent, emise sub nr. 1442, referitor la întrebările pușe, în ceea ce privește teritoriul comitatului Târnava Mare, am onoarea să vă raportez cele ce urmează:

Înainte de toate trebuie să constat un fapt care, de altfel este cunoscut public, și anume că populația comitatului Târnava Mare este în majoritate covârșitoare de naționalitate săsească și română; populația maghiară locuiește în număr mai mare în comunele anexate fostului comitat Alba de Sus, dar și acolo sunt amestecați cu mai puțini sași, însă cu atât mai mulți locuitori români; și aici există pericolul românizării ca și în plasa Rupea; de exemplu: în comunele Văleni, Grânari și altele unde, deși există biserici reformate și școli în stare bună, populația maghiară de rând și-a însușit portul românesc, vorbește limba română, dar românii nu vorbesc ungurește; tot așa fac și cei bogați. După părerea mea, aceasta este urmarea unui obicei greșit și îngrijorător, înrădăcinat încă în vremurile trecute, conform căruia moșierii maghiari nu doresc să-i învețe obiceiurile naționale și limba proprie pe servitorii și lucrătorii lor, ci invers, moșierul maghiar comunică cu servitorii și lucrătorii săi în limba acestora; mai micii proprietari de pământ își însușesc chiar și obiceiurile respectivilor și se adaptează acestora - ca dătători de muncă și pâine!

De aceea nu s-a înrădăcinat învățarea limbii maghiare în școli pentru că nici măcar maghiarul de rând nu vede necesitatea zilnică a acesteia, deoarece proprietarul de pământ, băcanul cârciumarul și toți cei cu care el vine în contact cel mai des în viața de toate zilele vorbesc românește. Conform modestei mele păreri, acest lucru s-ar putea remedia numai dacă s-ar solicita în mod "confidențial" maghiarilor bogați, înscriși în E.M.K.E., să renunțe la acest străvechi obicei, să comunice cu servitorii, cu lucrătorii lor numai în limba lor proprie, maternă, maghiara; să dea în arendă cârciumile, pe cât posibil maghiarilor care ar fi potriviți din cercul micilor meseriași, a

căror situație e grea și de aceea ei înșiși caută un alt mijloc de existență. În această privință s-ar putea atrage atenția respectivilor prin ziare și prin intervenția comitetelor teritoriale și s-ar putea transmite apelul ca micii meseriași maghiari să se angajeze să ia în arendă cârciumile comunale.

Trecând acum la întrebările puse de onoratul comitet, am onoarea să vă răspund:

ad.1) În comunele maghiare cu populație mixtă, de pe teritoriul comitatului Târnava Mare, lăcașurile religioase și școlile maghiarilor, chiar dacă nu sunt nicăieri într-o stare prea bună, însă ce mai mult neglijate, sunt în așa-numita "valea Buia", care a fost pârțică a vechiului comitat Alba de Sus, ca să nu mai amintesc Buia, Valea lui Mihai, Vesend-Agnita și altele, în privința cărora însă ar trebui să se pronunțe, în modul cel mai competent, mai marii bisericii respective; am onoarea să atrag atenția onoratului comitet numai asupra locurilor mai importante, după părerea mea, de aici, și având în vedere faptul că maghiarimea trebuie întărită deocamdată acolo unde, trăind în centre mai mici, se poate stabili, o legătură unificatoare cu întreaga țară, luându-se în considerare atitudinea națională și influența confesiunilor religioase.

Am constatat că susținătoarea evidentă a elementului maghiar din acest ținut este religia reformată, în timp ce și aspirațiile patriotice ale bisericii romano-catolice înlătură orice îndoială, însă interesul ei pentru coreligionarii deopotrivă maghiari și germani îngreunează foarte mult orientarea pur maghiară și, în multe locuri chiar o fac imposibilă, ca de exemplu în orașul de câmpie Agnita, unde există preot, dar populație maghiară nu este! - motiv pentru care n-ar vrea să pară confesionalism cele descrise de mine, despre comunele de religie reformată. Așa sunt cele aflate lângă calea ferată și drumul național.

a. Sighișoara, ca reședință a comitatului; unde se află cel mai mare număr de intelectuali maghiari iar meseriașii, agricultorii, muncitorii și, în sfârșit, întreaga servitorime formează numărul total al maghiarilor. Are biserică romano-catolică amenajată și prevăzută cu cele trebuincioase, dar la care aparțin și credincioșii germani și, deși se dovedește patriotică prin activitatea sa, orientarea sa este mai mult maghiaro-germană. Școala însă este de tip maghiar. Maghiarii de religie reformată fiind în număr mare - prin devotamentul generos și ca urmare a neobositei intervenții a episcopului -, ei nu numai că au întemeiat o biserică ci, prin

intervenția episcopului, au cumpărat un presbiteriu și un loc de biserică într-un loc frumos și onorabil; pentru construirea bisericii au organizat o chetă pe țară din care au rezultat 2000 forinți dar, deoarece din impozitul bisericesc al coreligionarilor nu se poate plăti salariul convenit unui preot, până atunci slujește preotul reformat din comuna învecinată, Albești, oficiind slujba de cinstire a Domnului în prima duminică a fiecărei luni într-o capelă dată în arendă provizoriu, de sași. Ar fi deci necesar ca E.M.K.E. să contribuie cu 100 forinți, deocamdată pe timp de zece ani, la salariul preotului și să facă tot posibilul pentru ca biserica reformată din Sighișoara să aibă un preot permanent, la care s-ar anexa bisericile filiale din Albești și Glodeni. O stare înfloritoare a bisericii romano-catolice din Sighișoara ar fi de mare însemnătate pentru viitorul maghiarimii din întreg comitatul.

b. Vânători, această comună unde se află gara comitatului Odorhei, unde se întretaie drumul național Brașov-Odorhei, al cărui locuitori sunt amestecați cu românii; biserica romano-catolică este pe cât posibil în stare de folosire, dar clădirea școlii este total necorespunzătoare necesităților deoarece mică fiind, nu încap în ea nici măcar copiii credincioșilor, pe când într-o școală mai încăpătoare ar putea învăța și copiii români. Aici ar fi nevoie de sprijin pentru construirea unei școli propriu-zise.

c. Comunitatea bisericească romano-catolică aflată în comuna Glodeni are un preot destoinic și un învățător și mai capabil, care activează cu devotament și cu cea mai mare sârguință în sărăcăcioasa parohie; și credincioșii greco-catolici s-au alipit, dar aici învățământul pentru adulți a fost declarat obligatoriu prin regulament - într-adevăr, merită un gând și un ajutor deosebit, iar preotul și învățătorul, separat, câte 10 forinți; credincioșii reformați de acolo aparțin de preotul din Sighișoara și, întrucât școala lor, ce a funcționat până acum, s-a închis, elevii merg la școala romano-catolică a cărei clădire necesită, din acest motiv, lărgire.

- La Mediaș ordinul franciscanilor are o mănăstire unde se află trei călugări; aceștia întrețin și o școală, însă învățământul se desfășoară în întregime în germană. Școala este, de altfel, utilizată în mod corespunzător.

d. Rupea: aici există o biserică romano-catolică care ar putea avea un caracter mai accentuat maghiar. De la începutul acestui an pentru credincioșii reformați de aici servește preotul din Hoghiz, dar pentru că nu are nici un venit de pe urma acestui lucru, vine destul de rar. Aici ar fi suficient un ajutor de 25-30 forinți pentru ca serviciul

preotului să fie regulat și credincioșii maghiari să nu se depraveze. În această privință, un bărbat de încredere ar putea fi Teglas István, director de școală.

e. Biserica reformată din Mediaș a fost rearanjată de-abia anul trecut și are un preot tânăr, destoinic; biserica este bine dotată, credincioșii săi din oraș și din împrejurimi sunt în număr mare, iar preotul îi și vizitează; însă, pentru că venitul lui este mic, numai așa și-ar putea îndeplini rolul deosebit de important, de misionar, dacă i s-ar acorda un ajutor de 100 de forinți.

f. V-aș mai putea recomanda Augustinul, unde se află o gară importantă, o comună cu populație în întregime românească, în mijlocul secuimii; acolo nu locuiește nici un bogătaș; am propus înființarea unei școli maghiare de stat, însă aceasta nu s-a aprobat din cauza situației financiare grele a statului, dar cer onoratului comitet să procure această aprobare și atunci, de-a lungul căii ferate și a drumului național din Comitatul Târnava Mare, de la Augustin până la Copșa Mică, ar exista școli bine amenajate care, aflate în legătură unele cu altele - în locurile cele mai importate -, sunt chemate să răspândească viața publică maghiară și sentimentul patriotic. Totodată, fac observație că, dorința mea fiind de a aranja școlile în acest comitat în așa fel încât să formeze o rețea, le-am înființat deocamdată în locurile principale, astfel:

a. Pe linia Brașov-Cluj: la Racoșul de Jos, Rupea, Sighișoara, Mediaș. Acestea sunt completate de școlile confesionale din localitățile Dumbrăveni și Copșa Mică, aflate pe acest itinerar;

b. Spre Sibiu: Seica Mare, Bârgăniș;

c. Spre Făgăraș: Hoghiz, Dopca, Văleni și Hălmeag.

ad. 2) Consider necesară înființarea grădinițelor de copii peste tot acolo unde funcționează școli de stat sau mai mari, dar deoarece demersurile mele în această privință, chiar în dezavantajul unor moșieri, au eșuat datorită sărăciei locuitorilor, pentru că ei nu cunosc încă utilitatea publică a acestora, prin urmare, consider necesară înființarea (grădinițelor) la Sighișoara și Mediaș, unde, cu ajutorul funcționarilor maghiari ce formează intelectualitatea, aceasta se poate realiza cu sacrificii mai mici, iar plata de 300 forinți anual pentru o învățătoare e posibilă cu o ofertă parțială din partea societății E.M.K.E., de 150 forinți. Având această ofertă în mână, cred că și statul și societatea și-ar îndeplini obligațiile ulterioare, iar mai târziu (grădinița) s-ar putea întreține singură, astfel că ajutorul dat ar putea fi utilizat în altă parte, în scop caritabil. Aici trebuie să

menționez că pe teritoriul comitatului s-a dispus, prin hotărârea adunării generale, înființarea de "biblioteci populare", și încă din banii proveniți din pedepsele școlare, la care se adaugă 5% din veniturile comitatului. Astfel de "biblioteci populare" există pe teritoriul comitatului în număr de 50, dintre care 42 sunt săsești, 6 maghiare, 2 românești. Bibliotecile populare sunt în general foarte îndrăgite și sunt îndrăgite și de maghiari, dar din cauza lipsurilor financiare și a relațiilor nefavorabile dintre naționalități, în puține locuri s-au putut înființa astfel de biblioteci și până acum ele s-au îmbogățit în cea mai mare parte cu cărțile care le-am distribuit fiind trimise de la Ministerul cultelor și instrucțiunii publice. Ar fi de dorit ca astfel de biblioteci să se înmulțească iar cele existente să fie îmbogățite, și necesitățile să fie acoperite prin intermediul inspectoratului școlar respectiv. Pentru înființarea unei biblioteci în comuna Bârghiș a apelat și filiala cercului de cititori de acolo, însă nu ar fi trebuit sprijiniți prin donații de bani, ci prin donații de cărți.

ad. 3) Cea mai mare parte a maghiarilor bogați ce locuiesc în acest comitat - din păcate! - sunt mult prea împovărați cu datorii, fapt pentru care un rol nu puțin însemnat îl are institutul de credit "Albina", însă actualmente nu am cunoștință despre alte proprietăți mai mari că ar fi periclitate. Aici însă doresc să amintesc despre întinsa și minunata proprietate a contelui Haller, aflată în comuna Rupea, cu mărețul său castel care constituie de atâția ani problema judecării partajului între cei doi frați, Ferencz și József; partea contelui Ferencz a fost deja cumpărată dinainte de marele comerciant Baruch din Târgu Mureș, și astfel problema proprietății a devenit atât de încurcată încât acolo nu se poate nimeni implica.

ad. 4) Nu am cunoștință despre vreo comună maghiară unde să fie nevoie de ajutor urgent pentru biserică sau școală, dar dacă voi descoperi vreuna în urma cercetărilor mele, voi raporta imediat.

ad.5) În acest comitat principala ramură a meșteșugurilor este țesătoria, cu care se îndeletnicesc și în fabrici, la Sighșoara. În comunele pur maghiare, Copșa-Mică și Hălmeag, se îndeletnicesc cu aceasta pe scară largă la domiciliu; produsele lor sunt frumoase și căutate în împrejurimi și ar fi indicată, pentru găsirea unei piețe mai mari de desfacere, expunerea lor în orașe mari, mai îndepărtate, motiv pentru care ar trebui făcute comenzi.

Ca ramură meșteșugărească utilă, cu veche tradiție, mai este recunoscut și împletitul nuielilor și coșurilor, produsele fiind aduse în acest comitat din locuri îndepărtate; din acest motiv, la școala de

stat din Sighișoara s-a organizat anul trecut un curs de împletit nuiile și coșuri, sub conducerea învățătorului. Hunfalvi Lajos, care însă ar avea nevoie el însuși de instruire și perfecționare, motiv pentru care s-a făcut și un demers la Ministerul instrucțiunii publice, dar din cauza lipsei de bani, a fost refuzat. Dacă asociația (E.M.K.E.) ar face sacrificiul de 50-60 forinți, cât ar costa instruirea posibilă a învățătorului amintit, la Vács ori Samorja, s-ar face un mare serviciu comunelor maghiare unde, prin intermediul școlilor, s-ar putea introduce această ramură meșteșugărească, ca de exemplu în comuna Pipea, unde populația, în întregime maghiară, se ocupă cu așa ceva dar, desigur, face lucrări foarte simple.

La școala comunală pur maghiară și bună, existentă în comuna Hoghiz, s-ar putea organiza cursuri de confecționare a uneltelor agricole, pentru care ar fi nevoie numai de un meșteșugar secui, harnic și priceput în domeniu; proprietarii de mari păduri ar furniza cu plăcere lemnul necesar, fiind și ei interesați.

La sfârșitul acestui punct trebuie să propun onoratului comitet să binevoiască a interveni ca să se poată obține de la societatea de silvicultură pentru grădinile școlilor, comunale și alte școli maghiare, crengi pentru altoit, semințe de plante și, ca răsplată, mlădițe pentru altoi, ceea ce ar ajuta cultivarea, atât de utilă, a fructelor.

ad. 6) Colonizarea (locuitorilor) temporară sau permanentă în acest comitat ar fi necesară numai cu scopul sporirii și întăririi națiunii maghiare, pentru că altfel populația este destul de densă, ca urmare, deocamdată ar fi nevoie numai de o colonizare temporară, iar mai târziu s-ar desprinde dintre locuitori cei care, având ocupație permanentă, ar rămâne acolo. O astfel de colonizare temporară ar viza numai servitorimea și lucrătorii agricoli, de procurarea cărora sunt chemați să se îngrijească stăpânii respectivi și, după părerea mea, ar fi necesar doar ca moșierii maghiari să solicite, "în mod confidențial", servitorilor și lucrătorilor din comitatele secuiești învecinate, să intre în slujba lor și să aibă în vedere că, pe cât este posibil, s-ar strămuta pentru totdeauna; aceștia ar putea fi ulterior ajutați cu împrumuturi mici ca să-și procure o proprietate.

ad. 7) Emigrarea populației de pe teritoriul acestui comitat nu poate fi luată în considerare; nu numai că este neînsemnată spre România, dar și legăturile ei sunt puține; până și circulația cu pașapoartele este redusă.

În încheiere, trebuie să menționez că, deși s-a ordonat învățarea limbii statului maghiar, conducătorii naționalităților

dușmănoase doresc să împiedice cu orice chip îndeplinirea acestui ordin, și populația însăși dorește aceasta, iar învățătorii, pe când, pe de-o parte, sunt împiedicați de autoritățile proprii [să predea limba maghiară], pe de altă parte nu pot conta pe nici un fel de recunoaștere a meritelor sau pe vreo răsplată - în această privință comitetul trebuie să se îngrijească să-i recompenseze, în mod diferentiat, pe învățătoiri, astfel ca cei ce au rezultate mai bune sau mai slabe în predarea limbii maghiare, în funcție de aceasta să fie recompensați cu mai mulți sau mai puțini bani. Aceștia vor fi semnalati de inspectorul școlar în înțelegere cu comitele suprem și astfel va fi controlată și atitudinea patriotică a respectivului. În același mod s-ar putea și ar trebui distribuite recompense constând din bani, cărți, pentru rezultate bune în învățarea limbii maghiare, nu numai copiilor școlari dar și adulților și, ceea ce ar fi și mai important, să se furnizeze copiilor săraci obiecte didactice și, ici-colo, îmbrăcăminte; acest lucru ar fi necesar mai ales pentru copiii familiilor maghiare sărace din orașe, deoarece petrecerile organizate prin învățătorii școlilor de stat în scop [caritabil], de către cetățenii mai înstăriți, de naționalitate străină, - trebuie să mărturisesc - sunt mai mult potrivnice.

Prin cele de mai sus am dorit să răspund întrebărilor de mare însemnătate ale onoratului comitat; am întârziat cu acestea tocmai pentru că am supus judecății mele cele constatate și am dorit să vă înștiințez numai despre acele lucruri în privința cărora îmi pot asuma răspunderea fără mustrări de conștiință; și pe viitor voi îndeplini cu plăcere dispozițiile onoratului comitet în această privință.

Rămân cu respect patriotic, sluga d-voastră supusă,

Horváth Lászlo
vicepreședintele comitetului

Sighișoara, 886, noiembrie 2

Fiind citită în ședința comitetului din comitatul Târnava Mare, ținută la 11 noiembrie 1886, situația s-a luat la cunoștință.

Rohn Nándor
notarul comitetului

Magyar királyi Belügyminiszter
944. szám/res.

Körendelet

A marosvásárhelyi királyi törvényszék, mint országos bünyfenyítő bíróságnak, a kir. ügyészség indítványa alapján a Bukarestben 1884, évben Miholeszku István nyomdájában "Romani de Peste munti" című röpirat ellen hozott ítéletét, mely szerint a nevezett röpirat összes feltalálható példányai elkobzandók és megsemmisítendőek, oly felhívással küldöm meg a törvényhatóságnak, hogy ezen ítéletnek foganatosítása iránt saját hatáskörében haladéktalanul intézkedjék.

Budapesten, 1886, évi november hó 19-én.

Tisza

Verso: 14717, vét. nov. 26-886

másolatra, 8 főszolgabíró Kv. polg. mest. saját kezéhez Közlöm leg tartom másolaton saját hatás körében leendő megfelelő s azonnali intézkedés végett. Kolozsvár 30/XI/1886

Fond: Prefectura județului Cluj, Vicecomite, nr. 14717/1886, f.1-2

Traducere:

Ministerul de Interne Regal Maghiar
Numărul 944 confidențial

Circulară

Vă trimit sentința dată de Tribunalul Regal din Târgu Mureș, ca instanță penală, pe baza propunerii Procuraturii Regale, împotriva broșurii "Români de peste munți", apărută în tipografia lui Ștefan Mihăilescu din București, în anul 1884, potrivit căreia toate

exemplarele întâlnite se vor confisca sau distruge. Trimit această sentință cu rugămintea de a lua măsuri urgente pentru punerea în practică, în sfera dumneavoastră de influență, a acestei sentințe²⁸⁰.

Budapesta, 19 noiembrie 1886

Tisza [Kálmán]

Verso: 14717, dat în 26 noiembrie 1886

În copie. Către opt prim-pretori și primarul orașului Cluj.

Personal. Aduc la cunoștință, în copie, pentru măsuri imediate și corespunzătoare în sfera dumneavoastră de influență.

117

1887 februarie 13, București

Bukarest am 13 Februar 1887

Euer Hochwohlgeboren!

Wissen daß vier Siebenbürger Jungenleute hier aus Romänien deshalb ausgewiesen wurden weil dieselben einige revolutionäre Schriften unter dem Namen "Iredenta Romana" in verschiedenen Städten Ungarns versendeten.

Vor einigen Tagen ließ der hiesige Ministerpräsident Bratianu den Haupträdelsführer dieser vieren nach Bukarest kommen, damit derselbe eine Zeitung redaktirt welche die Aufgabe haben soll, unsere Rumänen aus Ungarn neuerdings versuchen aufzustächeln. Der Name dieses Führers ist Secasianu.

Gestern erschien die erste Nummer jenes Blattes wovon ich Euer Hochwohlgeboren ein Exemplar beiliegend sende, Die Zeitung führt den Titel "Vereinigung", dieselbe erscheint nicht unter dem Namen des Secasianus sondern unter dem Namen Bibicescu, ich erlaube mir die Aufmerksamkeit Ihr Hochwohlgeboren ganz besonders auf dieser Zeitung zu lenken.

Genehmigen Euer Hochwohlgeboren meine besondere Hozhachtung entgegenzunehmen.

Dr. A. Popovits

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 439/1887, f. 16-17

Domnia Voastră!

Știți că patru tineri transilvăneni au fost izgoniți de aici din România pe motivul că au trimis în diferite orașe din Ungaria înscrisuri revoluționare sub denumirea de "Iredenta română".

Cu câteva zile mai înainte, președintele Consiliului de Miniștri, Brătianu, a pus să fie chemat la București principalul conducător al celor patru, pentru ca acesta să redacteze un ziar care va avea ca sarcină atătarea din nou a românilor noștri din Ungaria. Numele acestui conducător este Secășeanu.

Ieri a apărut primul număr al acestui ziar din care trimit domniei voastre alăturat, un exemplar. Ziarul poartă titlul "Unirea"²⁸¹ și nu apare sub numele lui Secășeanu, ci sub numele de Bibicescu; îmi permit să atrag atenția domniei voastre de a vă îndrepta atenția, în mod deosebit, asupra acestui ziar.

Permiteți, domnia voastră, să vă exprim înalta mea considerație

Dr. A. Popovici²⁸²

118

1887 februarie 14, Budapesta

Magyar király Belügyministeri Elnökség
107 Sz/am/ res.1887 érkezett II/17

Közös Külügyérnek Bécsben

Die in Bukarest erscheinende Zeitschrift "Unirea" von der ich ein Exemplar gegen gefälligen seinerzeitigen Rückschluß beilege, soll dem Vernehmen nach mit der rumänischen Regierung Beziehungen unterhalten. Da die genannte Zeitschrift gegen Ungarn wiederholt tendenziöse, gehäßige Artikel veröffentlicht halte ich es für geboten dem Blatte den Postdebit für die Ländern der heiligen Stefanskronen zu entziehen.

Ich erlaube mir vor Anordnung dieser Maßregel an Euer Excellenz das diensthöffliche Ersuchen zu richten gefälligst erheben zu lassen in welchen Beziehungen die erwähnte Zeitschrift zur königlichen rumänischen Regierung steht? und mich von dem diesbezüglichen Rezultate in die Kenntnis setzen zu wollen.

Budapest 1887 februarie 14

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 439/1887, f. 13-14.

Traducere:

Președinția Ministerului de Interne Regal Maghiar

Nr. 107 confidențial

Intrat: 17 februarie 1887

Ministerului comun de Externe, Viena

Ziarul "Unirea" care apare la București, din care anexez un exemplar pentru cuvenita concluzie din partea Dvs., după cum se aude, întreține legături cu guvernul român. Deoarece numitul ziar publică în mod repetat articole tendențioase, dușmănoase la adresa Ungariei țin să vă rog să retrageți ziarului dreptul de difuzare prin poștă pentru țările coroanei Sfântului Ștefan.

Îmi permit să rog prea supus pe Excelența Voastră ca înainte de a emite ordinul asupra acestei măsuri, să aflați în ce relații se află numitul ziar cu guvernul regal român și să-mi aduceți la cunoștință rezultatul în legătură cu aceasta.

Budapesta, 14 februarie 1887

Budapest főváros Polgármestere
1887: 25II. eln. sz.

Nagyságos Úr!

Még 1885. évi november hó 9320/el. és 1886. évi február hó 11-én eln.sz.a. kelt átirataimmal volt szerencsém Nagyságoddal közölni, a nagyméltóságú m.kir. Belügyminister úrnak két körrendeletét, és ezeknek kapcsán a budapesti ker. kir. sajtóügyi vizsgálóbíróóság két határozatát, melyekkel a "Martirii Libertatii optdecisi patru 1784" de Dr. I.C. Dragescu R. Sarat Tip gazetei Satanlin 1884 című röpiratnak, valamint a "Romanilor" Bucuresti 18. august 1885 című s "Comitetul de inițiativa al Irredentei Romane" aláírással ellátott kiáltványnak lefoglalása elrendeltetett, s Nagyságodat egyúttal felkértem, hogy az említett rendeleteknek és határozatoknak fogantatása iránt saját hatáskörében intézkedni sziveskedjék.

A nagyméltóságú m. kir. belügyminister úrnak f. hó 17-én 98. res. sz. a. kelt újabb körrendelete folytán van szerencsém Nagyságodat tisztelettel felkérni, hogy arról valyón az ügyben tett intézkedései sikerre vezetek-e, s az említett nyomtatványok egyes példányai tényleg lefoglaltattak-e, engem az esetleg lefoglalt példányok megküldése mellet 8. nap alatt értesíteni sziveskedjék.

Budapesten, 1887, február 24-én

kir. tanácsos polgármester

Nagyságos Török János kir. tanácsos úrnak a főv. államrendőrség főkapitányának, Budapesten

Verso: Érkezett: 1887 III/8/65 res. Szám

Fond: Comandamentul de poliție al orașului Budapesta, nr. 65/1887, f. 3.

Traducere:

Onorate domn!

Încă prin adresele mele emise în 3 noiembrie 1885 sub nr. prezidial 9320 și în 11 februarie 1886 sub nr. prezidial 1820, am avut onoarea să vă aduc la cunoștință două ordine circulare date de ministrul de interne regal maghiar și, în legătură cu acestea, două hotărâri ale judecătoriei regale de instrucție în materie de presă, din Budapesta, prin care s-a dispus confiscarea manifestului intitulat "Martirii Libertății - optzecișipatru, 1784", de dr. I.C. Drăgescu, Râmnicu Sărat, Tipografia Gazetei Săteanului, 1884, precum și a proclamației intitulată "Românilor!", București, 18 august 1885, purtând semnătura Comitetului de inițiativă al Irēdentei Române, și totodată, v-am solicitat să binevoți a lua măsuri pentru executarea ordinelor și hotărârilor menționate în teritoriul aflat sub jurisdicția d-voastră.

Ca urmare a recentului ordin circular al domnului ministru de interne regal maghiar, emis în data de 17 a lunii curente sub nr. 98 confidențial, am onoarea să vă întreb, cu respect, dacă măsurile luate în această chestiune au avut un rezultat pozitiv și dacă au fost într-adevăr confiscate unele exemplare din tipăriturile menționate, și să binevoți a mă înștiința despre acestea în decurs de opt zile, trimițându-mi totodată eventualele exemplare confiscate.

Budapesta, 1887, februarie 24.

s.s. indescifrabil
consilier regal, primar

Măriei sale Török János
domnului consilier regal și căpitan de poliție de stat al capitalei,
Budapesta

Verso: Sosit: 1887/III/8

Az E.M.K.E. segélyező működésének elvei.

A szakosztályk 7-es bizottságának javaslata, egyhangulag elfogadva az igazgató választmány 1887, évi ápr. 12-ki gyűlésén-

Tekintetes Igazgató Választmány.

Az. E.M.K.E. végre munkaprogramjának erejéhez mért végrehajtásához foghat. Újlag elolvasva e munkaprogramot abban hazarészünk magyarsága nemzeti öntudatra ébresztésének, a fölébredt öntudat megerősítésének, a megizmosodás alapföltételeinek eszközeit, mély bepillantással és átgondolt terv szerint látjuk letéve. Az actiónak két előfeltétele van; egyik teljes világos világos tájékozottság az állapotok és viszonyok felől; mert gyakorlati eredményt csak a helyzettel számot vétő férfi bír elérni; másik: a felismert baj orvoslásához szükséges eszközök beszerzése. Bizottságunknak az első feltételt a fiókoktól és egyházaktól beérkezett válaszok nyújtották a kiküldött kérdőpontokra. Beérkezett a./ alatt mellékelt áttevő kíséző irat szerint a-w és $\alpha - \sigma$ szerint 46 rendbeli irat. Ezenkívül a toroczkói fiók, Mikháza r. kath. egyházközség iskolai gondnoksága és deési izr. hitközség petituma. Továbbá, beérkeztek: Alsó-Fehér m. vagy a borbándi és Alvincz városi óvók segélyezének ismélelt ajánlását tartalmazó kérelme, Brad és Kis-Barcsa ügyében Réthy tanfelügyelő levele, Gyalu kör petituma ovó felalítása, a túri róm. kath. egyházközség előljáróságának petituma a cantor-tanító évi segélyezése iránt; Magyarókerék és Nagy-Szebenből fölvilágosító levelek. Áttette a titkári hivatal még az egylet által legelőször kiadott kérdőpontokra a törvényhatóságoktól beérkezett válaszokat és egyes előkelő közéleti vezérférfiaktól a szintén hozzájuk intézett megkeresésre érkezett 635, számmal jelzett válaszokat is. A meleg hazaszeretet gondteljes aggodalmait leplezik le ez iratok. A nemzeti pusztulás vesélyét egész megdöbentő alakjában mutatják be.

És mi az eredmény?

Az összes petitumok szerint 22,229 Ft. 30 k-ra megy az 1887-ik évre menő teher, mely összegből 13,039 Frt. 30 kr. harminczkét évre terhelő segélynek vehető. Minő szomorú képét nyújtja közművelődési viszonyainknak e rengeteg szám mellett annak

meggondolása, hogy akár hány fióktól érkezett válaszban nagyon sok, számmal ki nem fejezett általános petitum van, melyekből, némelyiknek teljesítése ezeket kívánna.

Bizottságunk tehát az actió egyik feltételét megkapta a beérkezett iratokban, melyeket alaposan tanulmányozott, kivonalt, egybeállított és összehasonlítások útján igyekezett elbírálni. Abban találta eljárásának helyes irányát, hogy külön, válassza e petitumok közül azokat, melyek jövőre vonatkozó általános óhajtások, a konkrét alapot öltő petitumoktól, és úgy tapasztalta, hogy kivált az ország közgazdasági nyomorúságai, melyeket éléken festenek Csik, Háromszék, Gyergyó, Brássó fiókjai, messze túlhaladják egyletünk jelenlegi anyagi erejét. Gyáripár fölemélése Gyergyóban, Csikban; szövőipar fölvirágoztatása Háromszéken, pusztahelyek betelepítése Hunyadban, a Mezőségen; oly feladatok, melyek megoldására bizottságunk jelen alkalommal nem vállalkozhatott. Nem vállalkozhatott, mert:

a) nagyrészt a kormány feladatait alkotják és munkaerejéhez mért feladatok.

b) részben a telepítés kérdésével függenek egybe, melyekre nézve a m.t. igazgató választmány meghozta a maga külön határozatát, megalkatá bizottságát.

c) részben kizárólag egyházi feladatok.

d) részben a társadalmi élet más körei által végzendő feladatok: így a piacokul alkalmas helyek, az iparsszövetkezetek teremtése az iparkamarák hatáskörébe tartoznak; veteménymag osztása, mint egyik fiók óhajtja, a gazdasági egyesület feladatát képezi.

Ha Csik megye konstatálja, hogy Alcsikban bő kender termő hely levén, a fonógyárak fölállítása volna szükséges; Felcsikban a juhtenyésztésen, mely megdöböntő mérvben csökken, gyapjúfonók, tej szövetkezetek létesítése idézne elő lendületet; ha ugyan-e megye két zászlóalj sorhadi katonaság elhelyezését kéri a határszél biztosítására és a pénzforgalom lendítésére; ha Gyergyó a kivándorlás fő akát az Oláhországban kínálkozó könnyen megélhetésben és a székely képzelemnek könnyen kalandos gazdagodási tervekre csábíthatásában találja, és erős színekkel rajzolja a családi kötelekek bomlását, az elfajulás harapozását a könnyű kiköltözés miatt, holott otthon munkálkodva ez elő nem fordulna; ha Háromszék szomorúan konstatálja, hogy tekintettel arra, hogy a határszélen Sósmezőtől kezdve egy oláh óv kerekedett, szeretné ha a Prázsmár község által a Schmerling korszak alatt

szerzett tetemes havasrész háromszéki gazdák által visszaváltatnék; ha ugyan-e megye a sepsi-szt.-györgyi Első Székely Szövetség támogatását kéri; ha Brássó, Kézdi-Vásárhely, Fogaras, Szeben, Szászváros, kézműiparának a katonaság szükségleteinek fedezése útján eszközölhető megsegítését és a vámháború által ejtett sebek orvoslását ajánlják az illető területek fiókjai; ha a gazdasági téren a magyar birtok eladósodását constatálják, több megyében, és mindenek felett a közlekedésnek Székelyföldön vasutak létesítése által való fejlesztését égető szükségnek hirdetik a székely fiókok: mindezek oly feladatok, melyek az egyleti teendők egész halmazát tárják föl és bizonyítják, hogy az egyletnek mily sokoldalú tényezőt kell felkarolni, hogy nemzeti hivatását betöltse. Megtette idáig is a magáét. Az újabb hadiszükséglet fedezésében hazarészünk kis ipara érdekében az eddigi állapotokhoz képest szép eredményt vivott ki, mint az már köztudomásu dolog.

Erdélynek iparos országárszszé tételében munkált eddig is legtöbbet az E.M.K.E. Első volt, ki a nemzet és az ország társdalma előtt fölfedezte az erdélyrészi ipart, országos ágitációjával útját törte a belforgalomnak, s állandó belfogyasztást inaugurált. A vámharcz kitörésekor sietett állam és nemzet figyelmét ezerszeres fölhívások, megkeresések, a nyilvánosság útján való fölvilágosítások által felénk fordítani. Az E.M.K.E. indította meg tagjai álta az 1886. april. 12-ki ülésből a kolozsvári iparkiállítást, mely augustusi közgyűlésünk alkalmával az egész országból összesereglett tagok előtt szász és székely iparunk bemutatója vot. Az E.M.K.E. szedte először rendbe iparunk termelő képességének képét, megbizottak utaztatása s az összes városok iparosaival való gyűlésezések által. Az országból jövő megrendelések ezreit közvetítette, az ipar és kereskedelem propagálása végett a titkárt szaklap vezetésére föl, hatalmarta, s főleg az egyesületnek köszönhető, hogy a vámharcz általában nem sújtó, hanem a belfogyasztás felébresztése által messzi időkre kihatóan előnyünkre szolgál. Az E.M.K.E. védegyelet nélkül a honi ipar védelmét divattá tette a hazában. Ki van mondva egy legközelebről rendezendő fővárosi erdélyi bazár, az augustusi közgyűléskor S.-Szentgyörgyön tartandó székely kiállítás ügye; mindkettő meg is indítva már. A népfölkelés fölszereléseiből a kormánynál 150,000 Ft áru munkát nyert meg kisiparosaink számára. Az iparosok szünetlenül kéremeikkel, bajaikkal fölkeresik az E.M.K.E.-t, s az. egylet mindannyiszor közvetit. Az iroda

hónapokon át minták raktára s anyagok expedíciója volt. A közgazdasági szakosztály ismételten tanácskozott ipari kérdések felől, melyek hozzájárultak magunk felismeréséhez s jövőben váró teendőink képének tisztázásához. A legtöbb fiók saját hatáskörében propagandát csinált és csinál iparunkért.

Tekintettel arra, hogy e házarész közgazdasági, ipari, kereskedelmi, közlekedési bajait összhangzatosan kell enyhíteni: bizottságunk szükségesnek tartaná, ha egy memorandum dolgoztatnék ki, melyben a különböző irányban mutatkozó bajok és fogyatkozások alapos tanulmány alapján kutattatnának és egységes alakban dolgoztatnának föl. Az említett közgazdaság, ipar, kereskedelem, közlekedés mellett kiterjeszkednék a memorandum a katonaság elhelyezésénnek és az állami iskolák fölállításának kérdéseire. Bizottságunk melegen óhajtana ily munkát létrejöttét a maga részéről a hozzáérkezett anyag rendelkezésre bocsátását, a maga közegei megkérdezésével szívesen közreműködnék. Egyes szakférfiak volnának erre fölkérendők. A megkészítendő memorandum-ban felhalmozandó petitumok érvényesítésére az erdélyrészi képviselők volnának fölkérendők, kiknek havonkénti egybejövetele, felette kívánatos volna.

Egyletünkben részrehajlatlan és pártoskodástól ment informáló testületet találnak, melynek az a kiváltsága van, hogy teljes őszinteséggel leplezheti le a bajokat, miket a pártélet kikerülhetetlen félreértései és féltékenykedései miatt a képviselő egymaga nehezebben tehet. Ezért a beérkezett petitumoknak közgazdaság, ipar és kereskedelem körébe tartozó ügyeit és a államiskolák fölállításának kérdését egy külön szerkesztendő memorandum anyagául hagyta fenn. Most az actió második feltételét, a felismert bajok orvoslását még a tisztán közművelődési téren is rendkívül korlátolt mértékben bírta bizottságunk teljesíteni. Mint fentebb constatáltuk, a számokban megállapított szükséglet és kívánat tesz évi 22, 229 Ft. ki-t. Minő anyagy erővel rendelkezik e szükséglet fedezésére egyletünk?

Bizottságunk kiváló óvatossággal kívánja az első lépést megtenni; mert errare humanum est, mindenki által keserves tapasztalatból ismert igazsága óvatosságra int. Ha elvétjük a segítyezést úgy, hogy lekötjük egyletünk összes vagyonát évek hosszú sorára; ha a számokban ki nem fejezett kívánságok később netalán szükséges kielégítésének lehetőségét az összes jövedelem kiosztása által elzárjuk; későbbi választmányok és a gyakorlati élet

hibáztatása fogna méltán sujtolni. A rendes és pártoló tagdíjakból származó jövedelmet egy pár év után nem lehet oly kétségtelenül bizonyos jövedelemnek tekinteni, hogy intézmények létesítését építsük e mozgó alapra; továbbá tőkésítésre szükséges tartalék fennhagyása még egy igen fontos ok miatt is szükséges. Lehetnek egyesületünk actiójának oly hirtelen támadható, másfelől nem mindig tárgyalható szükségletei, melyekkel szemben segélyforrások nélkül nem maradhat. Egyébiránt a munkaprogram 10. is a következő utasítást adja:

“Az egyesület működése köréből kizárja az üzleti és vállalkozási jellegű pénzügyintézeteknek alakítását és gyámolítását, akár részvények aláírása, akár kölcsönök, akár betétek formájában, kivéve azt az egyetlen esetet, a midőn az idegen elemek közé ékelte magyarságnak hitellel való támogatása az illetők családi és társadalmi létét mentheti meg. Evégre az allaptőkén felüli összegek egy része külön e célra, tartalékká alakítható, de ily kivételes támogatás is, minden esetre, csakis szolid alapon működő intézetek irányában és különös óvatosság mellett lehet helye”. Épp azért bizottságunk az egyesületnek a rendes és pártoló tagoktól származó jövedelmét a tartalék céljára véli fennhagyandónak oly módon, hogy az évenként így származó jövedelem mindig csak a következő év szükségleteinek fedezésére fordíttassék. A rendelkezés alatt álló 12,000 Ft kamat jövedelmét vette actiója pénzügyi alapjául és úgy szállítá le a kiadásokat, hogy a fennemlített tartalékra maradjon a rendes és pártolótagoktól remélhető jövedelem; az adminisztráció költségeire 3000 Ft-ot tevéen a kamatjövedelem terhére, kiosztásra tehát csak 9000 Ft-ot szánt. Állítsuk szembe a kért 22,229 Ft 30 krral a megadható 9000 Ft-tot, minő elveket követett bizottságunk, mely elvek alapján igazságosan és részrehajlás nélkül, felekezeti érdekekből menten és egyesületünk jövő actiójára szükséges önállás biztosítása mellett szabható meg az aránylagos segélyt?

Ez elvek a következők:

a/ Kultúrvonalak által eszközölt megszabása a működés területének. Ezt kívánja az öntudatos és következetes eljárás. Az elszigetelt és csekély ereje miatt a beolvadás veszélyének kitett magyarságot összekötni kulturális vonalak átgondolt hálózatával. A diasporákban, hol a magyarság a népesség 1/3-át sem teszi: úgy is csak az activ nemzeti tudatra ébredt magyar intelligencia, kivált a birtokos osztály ápolgathatja, izmosíthatja odáig a magyarságot, hogy végképp el ne vesszen; de a nevezetesebb központokat

összekötve, a küzdelemben lépett magyar szellemet képviselő pontokon keresztül egy széles hiddal: áraszthatjuk szét a megújulás lelkét, a nemzeti szellemet, mely friss vérkeringést visz a bénult tagokba. E kultúrvonalok megállapítására a Munkaprogramm 20, -a egyenesen kötelezte bizottságunkat: "Az egyesület működésében nagyobb figyelmet fordít azokra a vonalokra, amelyekben a megfogyott és elgyöngült magyarság bár elszórva, de mégis bizonyos continuitásban él, s a mely vonalok egyszersmind a rendes közgazdasági forgalomnak is utvonalai kiváló gondozásban részesíti a magyar városok környéken lévő helyeket, valamint azokat a nem magyar városokat, amelyekben a magyarság már bizonyos fokig tért foglalt, és csak fejlesztésre vár, úgyszintén azokat a helyeket is, ahol az eloláhosodott vidéket magyarságának emléke az illetők öntudatában még él; végül pedig azon igyekeznek, hogy a székeltség magyarságát kultúr-vonalak útján az anyaországgal lehetőleg összekösse". Ez alapos és beható meggondolás által megérlelt gondolatát választmányunknak, bizottságunk annyival készségesebben és hivebben exequálta: mert a működés szétágazása még csekélyebb fokra szállította volna le annak erejét, hatását. Így mederbe szorítva több hatállyal mozditja elő a nemzeti erő izmosításának ügyét. Az idézett utasításnak teljes mértékben megfelelők az általunk megállapított kultúrvonalak. A székeltség fővárosából ágaznak ki ezek nagyobbára: vasútakat, országútakat és völgyeket követnek. Szathmárnak megy az északi vonal, Aradnak indul a Maros-vonal, a Mezőséget vágja keresztbe ketté a mezőégi és közép vonal; a keleti határon mint védfal húzódik a keleti vonal, Petrozsény, Brád és a bányavidékeket Toroczkóhoz köti a nyugati vonal, a két Küküllőmentén eső helyeket érinti a küküllői vonal Maeander hajlásokban, Brássót, Szebent, Gylafehérvárt köti egybe a déli vonal.

Hogy a vonalok geographiai kihúzása hetekig tartó és statisztikai tanulmányok, valamint az összes petítumok tekintetbe vételével történt: arra nézve elég egy kétségbevonhatatlan s számszerű adatot hozni föl. Mint említők az összes kért összeget együtt tesznek évi 22, 229 Ft. 30 kr-t, a kultúrvonalakba esett 18, 355 fFt. 80 kr-t; tehát a kultúrvonalakon kívül csak 3873 Ft. 50 kr. petítum esett. És még egy nevezetes érvet hozhatunk föl. A segélyösszeg maximuma a 9000 Ft-ot alig haladhatja meg. Hol találni méltányosabb okot a megtagadásra, mint azt, hogy az E.M.K.E. működése bizonyos vonalak irányában indult meg és e

vonalak erősítése első teendője? Hogy jobb idők a működést szétágazóbbá tehetik, az bizonyos; de ki sokat markol, keveset szorít. Aztán hogyan képzelhető valamelyes eredmény, ha évek során egy bizonyos területet beható figyelem tárgyává nem teszünk?

Végre hozzá kell szoknunk azon tárgyas nézőponthoz, hogy egy nemzeti actionál partikularis érdekeinkről mondjunk le.: felekezeti, vidéki viszonyok nyomása alól megszabadulva az E.M.K.E. által nem egy évre, de az évek hosszú sorára megállapítandó működési irányvonalakba nyugodjunk bele. A teljesen magyar vidék igyekezzék mérsékelt lenni, hogy igényeinek fenntartásával a nagyon is korlátolt segélyösszegek szétforgácsolását ne idézze elő. Épp azért állítottuk egybe pontosan a kultúrvonalakba eső helységeket, hogy feltüntessük e vonalak által megjelölt területet, melyre nézve a birálatot szívesen fogadjuk. Épp azért állítottunk egybe külön jegyzékét a kimaradt helyeknek, feltüntetve petitumaikat, hogy a térképről bárki meggyőződjék; mennyire szétágazóvá tenné a működést a kihagyott helyek fölvétele. Végre épp azért tüntettük ki a segélyezésre fölvelt helyeknek népességi, nemzetiségi és felekezeti viszonyait, hogy a segély ajánlásának megalkotását szemlélhetővé tegye a kimutatás. Az E.M.K.E. segélyezése nem hasonlítható az egyházi segélyező eljárásához. Mi nem egy-egy tanító vagy lelkész anyagi helyzetén kívánunk segíteni; nem egy-egy iskolát kívánunk fölállítani: mi a magyarságot kívánjuk céltudatos és következetes úton összeköttetésbe hozni; mi nemzeti erősödést akarunk: az erők szabályozása által eszközölni. E szempontból első elv, melyet hiven követünk: a kultúr-vonalok megtartása. A térkép beszél helyettünk.

b) Új intézmények kreálásának előny adandó a személyi járandóságok felett. Ez elv a működés tartós hatását biztosítja. Nem mától holnapig kielégíthető szükségek, de az idővel virágzóvá emelhető intézmények létesítése útján válik az E.M.K.E. tevékenysége hatékonyá, gyümölcsözővé. Ez elvet alkalmaztuk az egyházak petitumaival szemben. És tekintettel arra, hogy az intézmények kreálása első rendű oly feladat, mely legméltóbb együletünkhöz ez alkalommal, tekintettel a rendelkezés alatt álló erő korlátolt voltára, kénytelenek voltunk a dologi kiadások közt a templomok építésére kért 43,000 Ft-nyi petitum teljesítésétől elállni. Nem kívánjuk ezzel azt mondani, hogy a templom olykor nem egyetlen fenntartója egyes desolált vidékeken a nemzeti

szellemnek, különösen sajnálattal kellett lemondanunk arról, hogy Kis-Barcsán, Segesvárt épülő református, a Békás-Almásmezőn építendő róm. kath. templomok építését megsegítsük. E helyeken a templomok a magyar szellem fölemelkedését jelképeznék. De sokkal jobban bizunk a magyar egyházak hazafiaságában, semhogy azt a könnyebbedést, melyet érezni fognak az által, hogy az iskolára nyújtandó segély az iskola fenntartás iránti kötelezettségünk értékét csökkenti, arra fogják felhasználni, hogy templomokat emeljenek. Az utóbbi időben fájdalmas félreértés következtében megérintett felekezeti féltékenység forrását is még a legelfogultabbaknál is az által elnyomni reméljük. Tehát iskolai szükségeket fogunk első sorban kielégítésre ajánlani.

c) A felekezeti úton eszközendő segélyezés mértékét az összes segélyezésnek 50%-ra kívánjuk korlátoztatni, mire nézve az a fontos szempont vezérel, hogy az egylet működését oly segélyezés nyújtása által nem akarjuk túlságosan absorbeáltatni, mely mégis egy más erkölcsi testület kezébe teszi le a további intézést és rendelkezést: az E.M.K.E. felekézeteken kívül álló hatásköre csak az által óvatik meg a maga függetlenségében, ha a felekézetek útján eszközölt segélyezés mértéke az egyenlőség és méltányosság elve szerint korlátoztatik. E pontra vonatkozólag kiegyeztetni reméljük az E.M.K.E. tagjai közt fennforgó legeltérőbb és legellentétebb felfogásokat. Semmitől sem kell jobban óvakodni a kiinduláskor, mint az egyoldalú felfogás címén ellenünk emelhető vádtól, mert az ily vádnak fájdalmas következménye lehet az egylet iránti közöny vagy esetleg reactió eléállása.

d) A személy járandóságokra nézve a közvetlen fizetést kösse ki az egylet, mint ez a felvidéki testvér-egyesületnél tényleg érvénybe van; a javadalmat élvező egyén érezze magát lekötve az egylet iránt. A személyi járandóságot élvező egyének az egylet iránti erkölcsi kötelezettségét valamely formában ki kell fejezni és ez a közvetlen fizetés útján úgy történék, hogy azért az egyén a maga hatása körében és függésében távolról sem bolygattatnék meg. Egyházakkal szemben azonban a személy járandóságok az egyházfőhatóságokkal történendő megállapodások szerint közvetve vagy közvetlenül, de minden esetben a járandóságnak a cultur egylettől való eredete kitüntetésével fognak kifizettetni. A felügyeletet egyletünk fiókjai útján gyakorolja.

e) Új intézmények létesítésénél az egyesület által tett közvetlen beruházásokra nézve a tulajdonjog fentartandó és az egyesület közvetlen felügyelete biztosítandó.

f) Kisdedóvó csak oly községben állítandó, melyben erős népiskola van, és az ellenőrzés biztosítva. Nem apróbb gyermekmenhelyek, melyeknek vezetői a beérkezett egyik (Hunyad megyei) választmányi javaslat szerint 6-80 Ft-tal javadalmaztatnának, mert félős, hogy a magyarnyelv gyakorlása helyett, esetleg épp az uralkodó nyelv fogna felülkerekedni az ily gyermekmenhelyen. Tehát a gyermekmenhely erős és jól beállított óvó központi helyeken, hol a magyar népiskola veheti át tovább képzésre az előkészített gyermekeket.

g) Az ideiglenes segélyek közé sorozandók az olvasó egyesületek létesítésére és fentartására adandó összegek. Némely olvasó köröknek a segély lehetőleg könyvekben adandó ki. Ez úgy külön kezelendő, hogy az olvasási kedv gerjesztésével egyidejűleg a jó könyvek terjesztése történhessen. Könyvadomány már is sok érkezett be, de első felhívásra a könyvkiadók szintén adnának és a központból jelentékeny árleengedés mellett lehetne szerezni könyveket. Az olvasási kedv élesztése, a nemzeti öntudat ébrentartásának hatékony eszköze. Nem jellemző tény-e, hogy Nagy-Küküllő megyében 50 népkönyvtár van és ebből csak 6 magyar, a többi szász, a két román kivételével. Az olvasó egyesületek valamint iparos ifjúsági körök segélyezését nem szabad állandónak tekinteni, mert a cél a spontán társadalmi erőt felkölteni, hogy ha ez felébred, hadd nőjön, gyarapodjék magára, mi nem zárja ki, hogy koronként adományokban ne részesítenessenek. Olvasó egyesületek kérvényeire nézve a kultúr vonalaktól eltekintve is nyújtható esetrel- esetre segély.

h) A mi az E.M.K.E. központi választmányának 1886. decz. 12-én 320. sz. határozata értelmében a szakosztályok bizottságához áttett azon indítványát illeti gr. Haller Jenő alapító tag urnak, hogy az egyesület kísérelje figyelemmel az állami népiskolák felmerülő szükségét és esetleg nyújtson segélyt, e kérdés azon memorandum keretében megoldandó, mely e hazának közigazgatási és közmívelődési szükségeit lesz hivatva feltüntetni. Leghelyesebb volna véleményünk szerint, ha a teher helyek szerint osztátnék meg. Létesítne iskolát az E.M.K.E. oly helyeken, hol államot bizonyos tekintetek gátolnák, és létesítne az állam oly helyeken, hol az E.M.K.E. beavatkozása felekezeti versengést idézhetne elő [...].

Az E.M.K.E. működése országútját és haladása irányvonalát illetőleg megállapítva az a célra kiküldött bizottság előterjesztése alapján az igazgató választmány 1887. április hó 13-án tartott ülésében 67, jegyzőkönyvi szám alatt.

a) *Maros vonal* a következő községekkel: Nyárádtő, Szent-Margita, Kerelő-Szent-Pál, Ugra, Radnóth, Maros-Ludas, Maros-Gezse, Hadrév, Hari, Székely-Földvár, Gombás, Magyar-Bagó, Nagy-Enyed, Maros-Szent-Király, Szász-Újfalu, Diód, Benedek, Krakkó, Magyar-Igen, Sárd, Borbánd, Gyulafehérvár, Alvincz, Borberek, Algyógy, Szászváros, Tordos, Nagy-Rápoly, Lozsád Piski, Déva és Dobra.

b) *Nyugati vonal* a következő községekkel: Petrosény, Merisor, Livádia, Felső-Szálláspatak, Klopotiva, Zajkány, Nagy-Pöstyén, Al-Pestes, Cserna-Keresztur, Kis-Barcsa, Hondol-Csertés (Felső), Brád, Abrudbánya, Verespatak, Topánfalva, Toroczkó, Szind, Túr. Komjátszeg, Ó. Fenes, Gyalu, Bábony és Magyarókerék.

c) *Keleti vonal* a következő községekkel: Szász-Régen, Toplicza, Tölgyes, Ditró-Hodos, Békás, Vasláb, Gyimes-Bükk, Sósmező, Bereczk, K. Mártonos, Nyén, Bodola és Brassó.

d) *Déli vonal* a következő községekkel: Oláh Újfalu, Köhalom, Héviz, Sárkány, Komána, Fogaras, Alsó-Ucsa, Felső-Kerczisor, Alsó-Porumbák, Szakadát, Bürkös, Bolya, Mihályfalva, Szász-Vesződ, Nagy-Szeben, Disznód, Resinár, Szelistye, Örményszék, Pókafalva, Vingárd és Szász-Szebes.

e) *Küküllői vonal* a következő községekkel: Héjjasfalva, Sárd, Kis-és Nagy-Bún, Segesvár, Sárpatok, Erzsébetváros, Koród-Szt.-Márton, Somogyom, Bernád, Somostelke, Abosfalva, Küküllővár, Szőkefalva, Pócstelke Medgyes, Boldogfalva, Kis-Kapus, Hosszúaszó, Balázsfalva, Búzás és Bocsárd,

f) *Északi vonal* a következő községekkel: Ó-Radna, Entredám, Naszód, Kudu, Ilosva, Csicsó-Mihályfalva, Kolozsvár, Deés, Néma, Ormány, Girold, Kis-Iklód, Csomafája, Kide, Alsó-Török, Pánczél-Ceh, Kiss Esküllő, M.N. Zsombor, Ördögkút, Nyirsid, Récse, Görcsön, Goroszló, Ilosva, Kusaly, Szeér, Kövesd, Zálnok, M. Csaholy, Tasnád-Szarvad, Szodemeter, Érkörös, Érkávás és Ér-Mindszent.

g) *Közép vonal* a következő községekkel: Maros Szt. Anna, Szabéd, Mező-Rücs, Nagy-Ölyves, Uzdi Szt. Péter, Pusztá Kamarás, Mócs, Szovát, Kolozs, Kolozsbarakka, Kajántó és Kórod.

h) *Mezőségi vonal* a következő községekkel: Mező Szengyel, Mező-Tóhát, Mező Záh, Mező Méhes, Fűzkút, Kis Várnás és Besztercze.

Működés alapelvei

I. Törzskönyvi minta, a nemzetiségi és közgazdasági viszonyokat illetőleg.

Kérdő pontok

Az Erdélyrészi Magyar Közmívelődési Egyesület alapszabályzat tervező bizottságától.

Adatgyűjtés törzskönyv szerkesztése végett

A vármegye községeinek csoportosítása járasonként (Magyar, Román, Szász, Vegyes)

a) Nemzetiségenként

b) Melyek a vegyes ajkú községek?

c) Községenkénti meghatározása, hogy egyes községekben melyik nemzetiség a túlnyomó?

d) Az egyes községekben mely vallás felekezetei vannak képviselve és mennyi taggal?

e) Mely vegyes községben apad a magyar nemzet? és mely községben szaporodik? s mik e hullámvázis okai?

f) Hány magyar kézen levő birtok van, s mely községekben s kik-é, az "Albina", a naszódi vagy balázsfalvi román alapítványok pénzével megterhelve mennyi összeg erejéig, és minő kamat feltételekkel?

g) Kit lehetne járasonként felkérni, hogy az erdélyrészi magyar Culturegylet zászló-vivője legyen?

Ila. Törzskönyvi minta, a közművelődési viszonyokat illetőleg

Kérdő pontok

Az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület alkapszabályzat tervező bizottságától törzskönyv szerkesztése céljából

a) Az iskolák számának meghatározása községenként.

- b) Hány állami iskola van a megyében és hol?
- c) Hány községi iskola van, s hol?
- d) Hány felekezeti iskola van s hol?
- e) A különböző felekezetek iskolái minő arányban állanak egymáshoz?
- f) Az iskolában minő a tannyelv?
- g) Az idegen ajkú iskolában ki tanított magyarul?
- h) Beszél-e a tanító magyarul vagy csak olvas?
- i) Mennyire megbízható a tanító a magyar állameszme szempontjából?

IIb. Törzskönyvi minta, a közművelődési viszonyokat illetőleg.

Kérdő pontok

Az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület alapszabályzat tervező bizottságától törzskönyv szerkesztése céljából

- k) A különböző iskolákban minő olvasó-könyvet használnak?
- l) Ki és minő vezérkönyv szerint tanítja Magyarország földrajzát, történelmét és alkotmánytanát?
- m) A magyar nyelv terjesztésének a megyében mik volnának a leghatékonyabb eszközei?
- n) Fejeztessék ki, hogy a megyében illetőleg annak egy egy vidékén esetleg mely nemzetiség új propagandát, s ki, - vagy mely eszközök által?
- o) Hány községben, s névszerint melyekben van kisdedóvó - intézet?
- p) Mi a kisdedóvó - intézet fentartási alapja?
- q) Hány községben, s melyekben lehetne könnyűszerrel kisdedóvó - intézetet felállítani?
- r) Hol van erre a legégetőbb szükség?
- s) Van-e falusi kör, és nép könyvtár, s mely községekben?
- t) Minő ajkú kör, s könyvtár vannak és hol?

Fond: Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania, nr. 1473/1886, 1.1-12

Principiile activității de ajutorare a Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania²⁸³

Propunerea comitetului 7 al secțiunilor, acceptată în unanimitate la 12 aprilie 1887 în adunarea comitetului director

Onorat comitet director,

În sfârșit, E.M.K.E. poate să înceapă aplicarea programului său de muncă. Recitind programul de muncă²⁸⁴ observăm prezentarea, sub forma unui proiect bine gândit, a mijloacelor trezirii sentimentului național al maghiarimii din partea noastră de patrie, întărirea conștiinței de sine, mijloacele principale ale dezvoltării. Acțiunea are două condiții preliminare: o informare clară, deplină asupra situațiilor [stărilor] și relațiilor, căci nu poate obține rezultate decât un bărbat care cunoaște situația; a doua, procurarea mijloacelor necesare pentru remedierea dificultăților constatate. Prima condiție este îndeplinită de răspunsurile date de filiale și biserici la chestionarele trimise.

Au intrat, sub o anexă, potrivit actului însoțitor a-w și.(alfa - omega), 46 de acte. În afară de acestea, au sosit petițiile filialei Rimetea, ale administrației școlii romano-catolice din Călugăreni și ale comunității evreiești din Dej. Au intrat apoi cererea de ajutorare a grădinițelor din Bărbant, comitatul Alba de Jos, și Vințul de Jos, scrisoarea revizorului școlar Rethy în problema localităților Brad și Bîrcea Mică, petiția cercului Gilău în privința înființării grădiniței, petiția autorităților parohiei romano-catolice din Tureni pentru ajutorarea cantorului, scrisori de clarificare din Aluniș și Sibiu. Secretariatul a transpus și răspunsurile la primele chestionare sosite de la municipalități, cât și de la unii oameni de vază, notate cu numărul 635. Aceste acte dovedesc grijile ce decurg din dragostea caldă pentru patrie. Prezintă pericolul pieirii naționale în forma sa cea mai înspăimântătoare.

Și care este rezultatul?

Potrivit tuturor petițiilor, sarcinile anului 1887 se ridică la suma de 22.229 forinți și 30 creițari, din care 13.039 forinți 30 creițari pot fi considerați ca ajutor pentru treizeci și doi de ani. Ce imagine sumbră a relațiilor noastre culturale ne oferă această multitudine, prevăzută

cu numere, dar foarte multe și fără număr, a căror rezolvare ar necesita mii.

Deci, comitetul a găsit o condiție a acțiunii în actele sosite pe care le-a studiat cu atenție, a făcut extrase, le-a unificat pe baza comparației și s-a grăbit să le rezolve. Și, a găsit calea corectă prin separarea petițiilor care se referă la unele necesități generale viitoare, față de cele cu cerințe concrete, și a constatat, ținând cont de situația precară a economiei țării oglindită fidel de filialele Ciuc, Trei Scaune, Gheorgheni, Brașov, că necesitățile depășesc cu mult puterea financiară a asociației noastre.

Dezvoltarea industriei în Gheorgheni, Ciuc, înflorirea industriei textile în Trei Scaune, colonizarea locurilor pustii din Câmpie - sunt sarcini pe care comitetului nostru nu le poate realiza acum. Nu ne putem angaja la realizarea lor deoarece:

a) în mare parte intră în atribuțiile guvernului, sunt sarcini pe măsura puterii lui;

b) în parte sunt în legătură cu problema colonizării, față de care comitetul director a luat propria-i măsură și a ales comisia;

c) în parte sunt sarcini exclusiv bisericești;

d) în parte pot fi realizate prin intermediul altor cercuri ale vieții sociale: stabilirea locurilor piețelor, înființarea asociațiilor industriale - intră în sfera de activitate a camerelor de industrie; procurarea semintelor, ceea ce dorește una din filiale, intră în atribuțiile asociației agricole.

În caz că se observă că în partea sudică a comitatului Ciuc există spațiu larg pentru cultivarea cânepii, se impune înființarea filaturilor; în partea de nord a comitatului Ciuc, unde creșterea oilor se află în declin, se impune înființarea unor lăptării; în caz că acest comitat pretinde stabilirea a două batalioane pentru asigurarea granițelor și pentru dezvoltarea circulației monetare; în caz că Gheorgheniul găsește principalul motiv al emigrării în asigurarea unui trai mai ușor în România și în amăgirile unei îmbogățiri ușoare a secuilor, subliniază desființarea legăturilor familiale, accentuarea degenerării din cauza emigrării ușoare, ori acasă acest lucru nu s-ar întâmpla; dacă comitatul Trei Scaune constată cu tristețe că pe linia de graniță, începând de la Poiana Sărată, s-a format un cordon românesc, și ar dori ca părțile muntoase obținute prin intermediul Prejmerului în epoca Schmerling²⁸⁵ să fie răscumpărate de proprietarii din Trei Scaune; dacă același comitat solicită sprijinirea primei Fabrici de textile din Sfântu Gheorghe; dacă arta manuală din

Braşov, Târgu Secuiesc, Făgăraş, Sibiu, Orăştie ar putea fi ajutate prin comenzi pe seama armatei iar filialele teritoriilor respective recomandă vindecarea rănilor provocate de războiul vamal²⁸⁶; dacă se constată în mai multe comitate îndatorarea proprietăţilor maghiare şi, pe deasupra, dacă filialele secuieşti consideră ca o necesitate arzătoare pentru dezvoltarea circulaţiei în secuime construirea căilor ferate - toate acestea sunt sarcini care dovedesc multitudinea îndatoririlor asociaţiei, multitudinea factorilor pe care trebuie să-i aibă în vedere pentru a-şi îndeplini menirea naţională. Şi-a făcut şi până în prezent datoria. După cum se ştie, a obţinut rezultate frumoase în interesul micii industrii, din partea noastră de patrie, în acoperirea necesităţilor armatei.

Asociaţia pentru cultura maghiară din Transilvania a făcut cel mai mult pentru răspândirea industriei transilvănene. A fost prima care a descoperit industria transilvăneană, a deschis calea circulaţiei interne prin agitaţii şi a inaugurat un consum intern permanent. Cu prilejul izbucnirii războiului vamal s-a grăbit să atragă atenţia statului şi naţiunii asupra noastră, prin sute de proclamaţii şi căutări. Prin membrii săi, Asociaţia pentru cultura magharilor din Transilvania a iniţiat, în şedinţa de 12 aprilie 1886, expoziţia industrială de la Cluj care, cu prilejul şedinţei din august, a constituit o prezentare în faţa membrilor din întreaga ţară a industriei noastre secuieşti şi săseşti. Asociaţia pentru cultura maghiară din Transilvania a pus ordine, pentru prima dată, în capacitatea de producţie a industriei noastre prin trimiterea unor reprezentanţi şi prin întruniri cu meseriaşii din toate oraşele. A mijlocit miile de comenzi sosite din ţară, l-a împuternicit pe secretar cu conducerea foilor de specialitate şi se poate multumi, mai ales asociaţiei, că războiul vamal serveşte interesului nostru pentru mult timp prin dezvoltarea consumului intern.

Asociaţia pentru cultura maghiară din Transilvania a introdus moda apărării industriei naţionale în patrie. S-a stabilit înfiinţarea în curând a unui bazar transilvănean, iar cu prilejul adunării generale din august, problema expoziţiei secuieşti din Sfântu-Gheorghe - ambele fiind deja începute. A câştigat, pe seama micilor meseriaşi, comenzi în valoare de 150.000 forinţi din partea guvernului pentru echipament militar. Meseriaşii se adresează neîntrerupt Asociaţiei pentru cultura maghiară din Transilvania cu cererile şi necazurile lor şi totdeauna aceasta serveşte ca intermediar. Luni întregi biroul era depozit de modele şi loc pentru expedierea materialelor. Secţiunea

economică a ținut de repetate ori întruniri privind problemele industriei, ceea ce a contribuit la cunoașterea lor și la clarificarea sarcinilor viitoare. Cele mai multe filiale au făcut și fac propagandă pentru industria noastră în sfera lor de influență.

Întrucât nevoile economice, industriale, comerciale, de comunicație ale acestei părți de patrie trebuie ușurate în mod unitar, comisia noastră consideră necesară întocmirea unui memorandum în care, pe baza unei analize profunde a nevoilor și lipsurilor din diferite direcții, să se facă o cercetare și prelucrare unitară.

În afară de problemele economiei, industriei, comerțului și circulației, memorandumul să se extindă și asupra problemelor militare și ale înființării școlilor de stat. Comisia noastră dorește începerea acestei activități, să pună la dispoziție materialele sosite pe seama ei și și-ar aduce contribuția prin interpelarea organelor sale. Pentru aceasta, ar fi nevoie de unii specialiști. Pentru rezolvarea numeroaselor petiții ar fi nevoie de contribuția reprezentanților transilvăneni, care ar trebui să se întrunească periodic în această problemă.

În asociația noastră găsim o corporație imparțială, nepartinică, care are privilegiul de a descoperi necazurile cu cea mai mare sinceritate, ceea ce un deputat nu ar putea realiza din cauza vieții de partid. De aceea, problemele privind economia, industria, comerțul, înființarea școlilor de stat, cuprinse în petiții, vor constitui obiectul unui memorandum separat.

Și acum, a doua condiție a acțiunii: comisia a reușit să rezolve chiar și problemele pur culturale, în măsură foarte redusă. După cum am constatat mai sus, necesitățile anuale stabilite prin socoteli se ridică la 22.229 forinți și 30 creițari. De ce mijloace dispune asociația noastră pentru acoperirea acestor necesități?

Comisia noastră intenționează să facă primul pas cu deosebită grijă, căci *errare humanum est*²⁸⁷. Dacă investim ajutorul astfel încât să blocăm întreaga avere a asociației pe mai mulți ani, dacă cerințele ulterioare vor necesita reținerea întregii averi, vor fi învinuite comisiile ulterioare și viața practică. Din veniturile provenite din taxele de membru și membru simpatizant nu se pot ridica instituții. Este necesară o rezervă pentru capitalizare. Pot apărea unele necesități urgente pe seama asociației, care nu pot rămâne fără o sursă de ajutorare. De altfel, și paragraful 10 al programului de muncă²⁸⁸ dă următoarea instrucțiune: "Se exclude din sfera de activitate a asociației înființarea și dezvoltarea instituțiilor financiare

cu caracter comercial și speculativ fie sub forma semnării acțiunilor, fie sub forma împrumuturilor sau depunerilor, excluzând singura situația în care se impune ajutorarea, pe calea creditelor, a maghiarilor aflați printre străini, ceea ce ar putea salva existența socială și familială a respectivului. În sfârșit, *sumele care depășesc capitalul de bază pot fi folosite ca rezervă în acest scop, dar și aceste ajutoare excepționale pot fi acordate doar unor instituții solide, cu o deosebită atenție*". Tocmai de aceea, comisia folosește veniturile provenite din taxele de membru ordinar și simpatizant al asociației noastre pentru constituirea rezervei astfel încât sumele obținute într-un an sunt folosite pentru acoperirea necesităților anului următor. A luat ca bază financiară a acțiunii sale suma de 12.000 forinți, provenită din dobânzi și a repartizat astfel cheltuielile încât sumele care urmau să le perceapă ca taxă de membru ordinar și simpatizanți să rămână în contul amintitei rezerve. Repartizând pentru cheltuieli administrative suma de 300 forinți pentru stabilirea dobânzii, a prevăzut doar 9000 forinți. Punând față în față suma solicitată de 22.229 forinți și 30 creștari, cu cea de 9.000 forinți, cât poate fi acordată, ce principii a urmat comisia noastră, pe baza căror principii ar putea repartiza ajutorul în mod corect, imparțial, fără a ține seama de interesele ecleziastice, cu asigurarea independenței necesare acțiunii viitoare a asociației noastre?

Principiile noastre sunt următoarele:

a) Să stabilizez sfera de activitate, potrivit liniilor culturale. Acest lucru este pretins de o activitate conștientă și consecventă. Maghiarii izolați și supuși pericolului contopirii, din cauza numărului restrâns, să fie legați prin rețeaua bine gândită a liniilor culturale. În diaspora, unde maghiarimea nu reprezintă nici 1/3 a populației, doar biserica și inteligența maghiară, trezită la conștiința națională activă, și în special proprietarii pot să-i îngrijească și să-i întărească pe maghiari pentru a nu pieri în final. Legând centrele mai semnificative peste punctele ce reprezintă spiritul maghiar intrat în confruntare cu un pod larg, putem răspândi suflul înnoirii spiritului național, care aduce sânge proaspăt în membrele paralizate. Prin paragraful 20 al Programului de muncă²⁸⁹, comisia noastră a fost chiar obligată la stabilirea acestor linii culturale; "În activitatea sa, asociația acordă o atenție mai mare acelor linii culturale pe care maghiarimea împrăștiată și slăbită, deși răsfirată, trăiește totuși într-o continuitate. Aceste linii, fiind totodată linii ale circulației economice, dau o atenție deosebită locurilor din vecinătate orașelor maghiare sau acelor

orașe nemaghiare în care maghiarimea a câștigat teren și așteaptă doar dezvoltarea, cât și acelor locuri unde, în conștiința respectivilor, este încă vie amintirea maghiarilor din ținuturile românizate. În sfârșit, se străduiește să lege prin linii culturale maghiarimea din secuime cu patria mamă“. Comisia noastră a acceptat acest gând, rod al unei meditații profunde și amănunțite a comitetului nostru, cu atât mai mult cu cât dispersarea activității i-ar fi scăzut puterea, influența. Astfel, strâns în matcă, ajută cu mai multă vigoare problema întăririi puterii naționale. Liniile culturale stabilite de noi sunt pe deplin identice cu cele din instrucțiunile amintite. Din reședința secuimii se ramifică, urmând căile ferate, șoselele și văile. Linia nordică se îndreaptă spre Satu Mare, linia Mureșului se îndreaptă spre Arad, Câmpia este despărțită în două de linia de câmpie și cea mijlocie. La granița de răsărit se află ca un zid de apărare linia de răsărit, linia de apus leagă Petroșaniul, Bradul de Rimetea, linia Târnavei atinge cu meandre localitățile de pe văile celor două Târnave, iar linia de sud leagă Brașovul, Sibiul și Alba Iulia. Aceste linii s-au stabilit prin întocmirea unor hărți uriașe, pe baza unor studii statistice cât și prin luarea în considerare a tuturor petițiilor; în legătură cu aceasta este suficientă prezentarea unor cifre. După cum am mai amintit, întreaga sumă necesară se ridică la 22.229 forinți și de 30 creițari, iar pentru liniile culturale sunt necesari 18.355 forinți 80 creițari, deci, peste această sumă au rămas doar 3.873 forinți 50 creițari solicitați. Mai putem aduce un indiciu semnificativ. Maximul sumei de ajutorare abia depășește suma de 9.000 forinți. Care poate fi un motiv mai just pentru refuz decât acela că activitatea Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania a pornit în direcția unor anumite linii și că *întărirea lor* constituie sarcina sa primordială? Este clar că vremuri mai bune vor putea diversifica activitatea. Cine se întinde prea mult obține puțin. Cum se pot obține rezultate dacă nu supunem atenției, timp de mai mulți ani, un anumit teritoriu?

În sfârșit, trebuie să ne obișnuim cu punctul de vedere că, la o acțiune națională trebuie să renunțăm la interesele noastre particulare. Eliberați de presiunea relațiilor *clericale, teritoriale*, trebuie să ne obișnuim cu liniile de activitate directe stabilite de Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania nu pe un an, ci pe mai mulți ani. Ținuturile locuite exclusiv de maghiari să fie cumpătate, să nu provoace, prin pretențiilor lor, dispersarea sumei limitate a ajutoarelor. Tocmai de aceea, am unit în cadrul liniilor

culturale localitățile din cadrul lor, pentru a delimita teritoriul asupra căruia vom acționa cu plăcere. Tocmai de aceea, am făcut o situație separată a localităților din afara acestora, menționând doleanțele lor, pentru ca oricine să se poată lămuri, pe baza acestei hărți, cât de dispersată ar fi activitatea prin includerea localităților care nu au fost cuprinse. Tocmai de aceea, am scos în evidență raporturile naționale și confesionale ale populației din localitățile destinate ajutorării, pentru ca situația să dovedească motivul propunerii. Ajutorarea din partea Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania nu este asemănătoare cu ajutorarea din partea bisericii. Noi nu dorim să ajutăm vreun învățător sau preot în situația sa materială, nu dorim să înființăm câte o școală, noi dorim să facem legătura între *maghiarime* pe o cale conștientă și consecventă. Noi dorim o dezvoltare națională, realizată prin reglementarea forțelor. Din acest punct de vedere, primul principiu pe care-l urmărim cu fidelitate este *menținerea liniilor culturale*. Harta vorbește în locul nostru.

b. Acordarea priorității unor instituții noi. Acest principiu asigură continuitatea activității. Prin înființarea, nu de pe o zi pe alta ci cu timpul, a unor instituții înfloritoare activitatea Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania va deveni una mai eficientă, mai rodnică. Acest principiu l-am aplicat față de cerințele bisericilor. Având în vedere că înființarea instituțiilor este o sarcină de prim ordin care este cea mai demnă a asociației noastre, și ținând cont de puterile limitate de care dispune, am fost nevoiți să renunțăm la împlinirea solicitării privind construcțiile de biserici în valoare de 43.000 forinți. Noi dorim să afirmăm prin aceasta că uneori biserica nu a fost singura susținătoare a spiritului național în unele ținuturi dezolate și a trebuit să renunțăm cu regret la ajutorarea construirii bisericilor reformate din Bârcea Mică și Sighișoara, precum și a celor romano-catolice din Beiuș-Poiana Mărului. În aceste locuri, bisericile ar simboliza ridicarea spiritului maghiar. Dar suntem mult mai încrezători în patriotismul bisericilor maghiare decât în faptul că vor folosi sprijinul pe care îl vor simți atunci când ajutorul acordat școlii va limita obligațiile lor față de aceasta, la ridicarea unor biserici. Vom propune deci, în primul rând, rezolvarea necesităților școlare.

c) Vrem să limităm ajutorul pentru biserici la 50% din întreaga valoare a ajutorului, ca urmare, ne călăuzim după acel principiu de bază potrivit căruia nu dorim să absorbim întreaga activitate a

asociației cu acel ajutor care depune activitatea următoare în mâinile altei corporații; sfera de influență a Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania, în afara confesiunilor, poate fi apărată numai dacă se limitează ajutorul pentru biserică, conform principiului egalității și echității. Sperăm să ajungem la o înțelegere în această problemă între membrii Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania, cu concepțiile cele mai diferite și contradictorii. Nu trebuie să ne temem de nimic, la pomire, decât de acuzația care ni se poate aduce în numele unei concepții unitare, căci, urmarea ar putea fi nepăsarea, eventual ca reacție față de asociație.

d) Partea ce se cuvine persoanei să fie reprezentată prin salariu nemijlocit, așa cum se aplică în realitate în asociația din ținutul de sus; persoane care se bucură de salariu din partea asociației trebuie să-și manifeste obligațiile morale față de ea într-o formă oarecare și aceasta se desfășoară în așa fel încât persoana nu poate fi tulburată de nimeni în competența sa. Față de biserici, plata se va face direct sau indirect, pe baza unei înțelegeri cu autoritățile clericale superioare, scoțându-se în evidență proveniența banilor de la asociația culturală. Controlul este efectuat de asociație prin intermediul filialelor.

e) La înființarea de noi instituții, ținând cont de investițiile făcute de asociație, se menține proprietatea privată și se asigură controlul nemijlocit al asociației.

f) Se vor înființa grădinițe doar în acele comune unde există școala primară puternică și este asigurat controlul. Nu aziluri mici de copii, a căror conducători să fie plătiți, potrivit unei propuneri a comitetului (din comitatul Hunedoara) cu 60-80 forinți, căci există pericolul ca, în locul folosirii limbii maghiare, să se folosească limba majorității. Deci, în locul azilurilor, grădinițe puternice, a căror copii pregătiți să fie preluați pentru educație de școala primară maghiară.

g) Printre ajutoarele temporare se pot enumera și sumele acordate înființării și întreținerii asociațiilor de lectură. Unele asociații vor primi ajutorul sub formă de cărți. Această problemă se tratează separat, pentru că, odată cu dezvoltarea plăcerii pentru lectură, să se realizeze și răspândirea cărților bune. Au sosit multe donații de carte, dar s-ar putea procura cărți prin solicitări de la edituri și prin reduceri substanțiale de prețuri. Dezvoltarea plăcerii pentru lectură menține trează conștiința națională de sine. Nu este un fapt semnificativ că în comitatul Târnava Mare, din 50 de biblioteci populare, doar 6 sunt maghiare, restul sunt săsești, cu excepția a

doua care sunt românești? Ajutorarea asociațiilor de lectură și a cercurilor tinerilor meseriași nu poate fi efectuată permanent căci scopul urmărit este deșteptarea energiei sociale spontane, care, dacă se trezește, să crească și să se dezvolte prin sine, ceea ce nu exclude unele donații periodice. Referitor la cererile asociațiilor de lectură, acestea pot primi ajutoare, de la caz la caz, neținându-se cont de liniile culturale.

h) În ceea ce privește propunerea contelui Haller Jenö, membru fondator, transpusă comisiei secțiunilor, în baza hotărârii comitetului central al Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania, cu numărul 320 din 12 decembrie 1886, privind urmărirea cu atenție de către asociație a nevoilor școlilor primare de stat, și eventual ajutorarea lor, această problemă poate fi rezolvată în cadrul *memorandumului*, care va avea menirea să scoată în evidență necesitățile economice și culturale ale patriei noastre. Potrivit părerii noastre, sarcina trebuie să fie împărțită pe localități. Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania să înființeze școli acolo unde statul este împiedicat din unele rațiuni, iar statul să înființeze școli acolo unde amestecul Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania ar provoca rivalități confesionale.[...]

Linii culturale

Căile de activitate și liniile directe ale dezvoltării Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania, stabilite pe baza propunerii comisiei trimise în acest scop - din adunarea comitetului director, ținută în ziua de 13 aprilie 1887, sub numărul de înregistrare 67.

a) *Linia Mureșului*, cu următoarele comune: Ungheni, Sânmărgărita, Sânpaul, Ogra, Iernut, Luduș, Gheja, Hădăreni, Heria, Războieni-Cetate, Gâmbaș, Băgău, Aiud, Sâncraiu de Mureș, Rădești, Stremț, Benic, Cricău, Ighiu, Șard, Bărăbanț, Alba Iulia, Vințu de Jos, Vurpăr, Geoagiu de Jos, Orăștie, Turdaș, Rapoltu Mare, Jeledinți, Simeria, Deva și Dobra.

b) *Linia de vest*, cu următoarele comune: Petroșeni, Merișor, Livadia de Câmp, Sălașu de Sus, Clopotiva, Zeicani, Peșteana, Peștișu Mare, Cristur, Bârcea Mică, Certeju de Sus, Brad, Abrud, Rosia Montană, Câmpeni, Rimetea, Sândulești, Tureni, Comșești, Vlaha, Gilău, Băbiu și Alunișu.

c) *Linia de est*, cu următoarele comune: Reghin, Toplița, Tulgheș, Hodoșa, Bicazul Ardelean, Voșlobeni, Ghimeș-Făget, Poiana Sărata, Brețcu, Mărtănuș, Teliu, Budila și Brașov.

d) *Linia de sud*, cu următoarele comune: Noul Român, Rupea, Hoghiz, Șercaia, Comana de Jos, Făgăraș, Ucea de Jos, Streza-Cârțișoara, Porumbacu de Jos, Săcădate, Bârghiș, Buia, Boarta, Veseud, Sibiu, Cislădie, Rășinari, Săliște, Armeni, Vingard și Sebeș.

e) *Linia Târnavei*, cu următoarele comune: Vânători, Șoard, Topa, Boiu, Sighișoara, Șapartoc, Dumbrăveni, Coroisânmartin, Smig, Bernadea, Șomșelnic, Abuș, Cetatea de Baltă, Seuca, Păucea, Mediaș, Sântămărie, Copșa Mică, Valea Lungă, Blaj și Bucurdea Grânoasă.

f) *Linia de nord*, cu următoarele comune: Rodna, Jidovița, Năsăud, Coldău, Ilișua, Ciceu-Mihăiești, Cluj, Dej, Nima, Orman, Girolt, Aluniș, Iclozel, Ciumăfaia, Chidea, Tiocu de jos, Panticeu, Așchileu Mic, Zimbor, Treznea, Mirșid, Recea, Gârceiu, Guruslău, Ilișua, Cășeu, Ser, Chieșd, Zalnoc, Cehăluț, Sărăuad, Săuca, Chereușa, Căuaș și Metenț (azi Ady).

g) *Linia de mijloc*, cu următoarele comune: Sântana de Mureș, Săbed, Râciu, Ulieș, Sânpetru de Câmpie, Cămărașu, Mociu, Suatu, Cojocna, Cojocna-Bărâci, Chinteni și Corușu,

h) *Linia Câmpiei (Ardealului)*, cu următoarele comune: Sânger, Tăureni, Zau de Câmpie, Miheșu de Câmpie, Sălcuța, Sărmășel și Bistrița.

PRINCIPIILE DE BAZĂ ALE ACTIVITĂȚII

I. Model de registru principal privind relațiile naționalităților și economice

Chestionar

Din partea comitetului de redactare a statutelor Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania

Culegere de date pentru întocmirea registrului principal
Gruparea comunelor pe plăși:

- Pe naționalități (maghiari, români, sași, alții);
- Care sunt comunele mixte?
- Stabilirea, pe comune, care naționalitate e preponderentă?

- d) Care religii sunt reprezentate și cu câți membri?
- e) În care comună mixtă scade și în care crește naționalitatea maghiară, care e cauza acestei fluctuații?
- f) Câte moșii sunt în mâini maghiare și în ce comune, care sunt proprietarii, dacă sunt împovărate de banii fundațiilor românești "Albina" sau a celor din Năsăud și Blaj? până la ce sumă? cu ce dobândă?
- g) Cine ar putea fi, pe plăși, purtătorul de drapel al Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania?

II.a. Model de registru principal privind relațiile culturale

Chestionar

Din partea comitetului de redactare a statutelor Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania, în scopul întocmirii registrului principal.

- a) Stabilirea numărului de școli pe comune;
- b) Câte școli de stat există în comitat, și unde?
- c) Câte școli comunale există și unde?
- d) Câte școli confesionale există, și unde?
- e) În ce proporție există școlile diferitelor confesiuni unele față de celelalte?
- f) Ce limbă se folosește în școală?
- g) În școala de altă limbă, cine predă maghiara?
- h) Învățătorul vorbește limba maghiară sau știe doar să citească?
- i) Ce încredere prezintă învățătorul din punctul de vedere al ideii de stat maghiar?

II.b.

- k) Ce carte de citire se folosește în diferitele școli?
- l) Cine și pe baza cărui manual predă geografia, istoria și constituția Ungariei?
- m) Care ar fi mijloacele cele mai eficiente ale răspândirii limbii maghiare în comitat?
- n) Să se exprime dacă în comitat sau în unele ținuturi ale acestuia vreo naționalitate face propagandă, și care? eventual, prin ce mijloace?

- o) În câte comune, nominal în care, există grădiniță?
q) În câte comune și în care s-ar putea înființa, cu ușurință grădiniță?
r) Unde este nevoia cea mai arzătoare de aceasta?

121

1887 mai 21, Turea

Tekintetes úr!

Méltóztat emlékezni, hogy a E.M.K.E. érdekében én is közre működtem, s csekély tevékenységem az lón, hogy kösségeimet rendes alapító tagoknak nyertem meg, s ezen kívül több rendes tagot is gyűjtöttem, úgy hogy fáradozásom gyümölcse majdnem 1000 Ft. értékre ment.

Sajnosan kellett tapasztalnom, hogy sikeres közre működésemért sok ellenségeim támadtak, különösen pedig az oláhok teljesen föl vannak ellenem zúdólva. Ezt több eset is bizonyítja. Ugyan is Pap László szolgabíró (akkor még csak segéd-szolgabíró) pár évvel ez előtt a szolgabírói irodába többek hallattára - azt mondta, hogy én zsaroló módon vittem belé 2 oláh községet (egyik M. Sárd a másik Solyomtelke) hogy az E.M.K.E. alapító tagjai közé iratkoztak.

Pap Leontin törvényszéki bíró szintén zsarolónak mondott, többek tannuim erre, már kimutatta személyem iránti rettenetes gyűlöletét ezért, úgy nemkülönben Corojánu nevű ügyvéd is, a megyei bírósági ülésen okos oláh nyelven intézett ellenem támadást azon hallatlan merészségemért, a miért meg merészeltem azt tenni, hogy 2 községet belévitem a Cultur egyletbe. Természetesen ma már a kovász nagyon megért és érzem, hogy kifut a tekenyőből.

A tegnap M. Sárd községébe mentem hivatalos napomat betartani, a mikor egybe gyűlve találtam az utcán vagy 30 szál

oláhot; élükön az oláh pappal; mely tömeg midőn a bíró házához betértem nyomban utánam jött - elé állott az oláh pap - s a községi képviselő testület elhatározásából kért, hogy adjam ki a képviselő testület jkv. azon kivonatait, melyek a Cultur egyleti dolgokra vonatkoznak. Egy pár oláh ember még nem képezi a képviselőséget M. Sárdon - az oláh pap pedig nem képviselő; így tehát oda nyilatkozom, hogy írásbeli felkérésre hajlandó vagyok a kívánt kivonatot kiadni; de erre csak oktrojált a pap, hogy adjam ki neki a kivonatot - s nép felé fordulva ezeket mondta "na hát szóljatok ti is, mert a jegyző az én számomra nem akarja ki adni a képviselő testületi jkv. kivonatot, nem látjátok, hogy bajba vagytok, és hogy 23-án viszik a marhátokat licitálni a Cultur egyleti pénzekért - a mit ti soha meg nem szavaztatok, s a mely pénzt csak is a jegyző vesz fel rajtatok törvénytelenül erőszakkal". Én midőn láttam, hogy a pap így diskurál, s a nép vérszemre kapva hangosan kondog a bíró házában engem diflamalni - kijelentve, hogy a pap ezen bűjtogató eljárásáért orvoslást fogok magamnak szerezni-eltávoztam M. Sárd községéből; a nélkül, hogy valamit tudtam volna hivatalos dolgaim közül végezni. Ehez még az a körülmény is hozzá járult, hogy a m. sárdi főbíró, névszerint Sándor Ferencz, több okokból esküdt ellenségem - a népet szintén elenem igyekezett hecczelni, de persze célt ő ugyan nem tudott elérni, szégyen és gyalázat, hogy egy efféle szutsáki fajta nemes, magyar ember létére ily elvetemült legyen, hogy az oláhok pártját fogva, ellenem merő lázadni, különben műveltsége egy csep sincsen, hát mit lehetne tőle várni? különben a m. sárdi főbíró galád eljárása ellen fel jelentést tettem a mai napon, s hiszem, hogy megfogja kapni a magáét.

Az ügy némi tájékozásául van szerencsém még elmondani egyetmást. Solyomtelke községe évi 2-2 Ft rendes tagsági díjat az én határozott kérésemnek engedve szavazott meg, s bár hiába esik ez rosszul Pap Leontin törv. bírónak, kinek e községbe egy licitácion megvásárolt birtoka van; mert nekem is van jussom ahoz, hogy a község dolgaiba befolyak, miután jelzett községbe nekem is van egy kis birtokom, melyért fizetem a terhes adót - ha mindjárt más által is közvetve; továbbá M. Sárd községe oláhjai a volt néhai oláh pap machinációja folytán a M. Sárd község közönsége tulajdonát képező ú.n. kurta korcsmajogot, községi faiskolát és a belsőségbeli telket (melyen ma oláh iskola diszlik) törvénytelenül elsajátította, évekkel ez előtt a közönség fizette az oláh hitfelekezeti tanító nyugdíját is, - a mig én ezen törvénytelen állapotot meg nem szüntettem. S belé

mentem abba is, hogy e jogtalanul elfoglalt községi tulajdonokat vissza vegyük a község részére, sajnos azonban ettől a község eleset örökre. A túlnyomó szám igaz ugyan hogy oláh ebbe a községbe, de a közterheket nagyobb arányban azonban mégis a birtokosság fedezi; - így tehát a terhekből is több esett mindig a birtokosság nyakára (mely birtokosság tiszta magyar) s nem akar oláh lenni, mint a m. sárdi bíró, ki féltibe még rácz vagy rusnyák is tudna lenni.

M. Sárd községenként évenként legkevesebb 60 Ft. jövedelemben szenved rövidséget, s így természetesen ezen hiány pótlására kivetett %-ból a nagyobb részt megintcsak a birtokos osztály fizeti. Ebből az elvből, de más felől mert Magyar Sárd község érdeke igen is megkívánta, indult ki a község s szavazta meg az E.M.K.E. részére a 100 Ft. alapító díjt. A méltányosság is úgy hozta magával, hogy amit elvettek az oláhok, hát legalább úgy legyen kárpotolva, hogy az elvett tulajdonok jövedelméből essék egy 1000-ik rész, magasztos magyar célra is! Az e tárgyban felvett jkvek kivonatait /. alatt szives betekintés végett tisztelettel ide csatolom - melyből világosan kitűnik az, hogy nem zsaroló módon - hanem tisztán, mint nepszónya, ment keresztül minden városain azon ügy, s a megyei köztörvényhatóság által is jóvá lévén hagyva, ezt meg nem másolhatja többé soha egy oláh sem, bár menyire fáj fekete lelkük, hogy ez a dolog rajtuk meg esett.

Ezeket közölve (*teljes bizalommal*) kérem igen tisztelt Tekintetes úrat, hogy méltóztassék ebből meggyőződve - velém szemben az oláhok részéről elkövetett bűjtogatást meg nem tűrni, s pártomra állani, hogy azért a miért saját édes magyar hazámban úgy cselekedtem, a miként szívemből érzek - hogy elég gyalázatosok ellenem vicsorgatni fogaikat - s képesek a legaljasabb intrigákkal megbuktatásomra törni. Had lássák a vankujok hogy vannak a kik meg védnek engem szemtelen eljárásaiktól. Azt hiszem, hogy ezt joggal elvárhatom a mélyen tisztelt E.M.K.E. intéző köreitől, azért mert buzgó napszámosává szegődtem, ne taposson engem semmi oláh!

Bizva a Tekintetes úr önzetlen hazafias érzelmében erős reményt táplállok magamban az iránt, hogy elégtételt fog nekem szerezni keserves zaklattatásomért.

Jelen levelemben írtak a valóságon alapulnak, mire becsületesem fektetem, ezt csak is Tekintetes úr becses személyéhez intéztem rendíthetetlen bizalmam sugallatából

kifolyólag, s hogy ha netalán éles kifejezések által engedtem magam elragadtatni, tulajdonittassék ezen körülmény annak, hogy azokat az ekkeseredés pillanatában vettem papírra.

Magamat nagybecsű párfogásába ajánlva a legnagyobb tisztelettel maradok,

alázatos szolgája
Sándor György
jegyző

Türe, u.p.M. Gorbó/1887. V 21-án.

Fond:Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania, nr. 3106/ 1887, f. 1-3

Traducere:

Onorate domn!

Binevoîți a vă aminti că și eu am conlucrat în interesul Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania, iar contribuția mea modestă a constat în câștigarea comunelor mele ca membru fondator. În afară de aceasta am adunat și câțiva membri ordinari astfel încât rezultatul eforturilor mele s-a concretizat în valoarea de aproape 1000 franci.

A trebuit să constat, din păcate, că pentru activitatea mea am fost atacat de mai mulți dușmani, și în special românii sunt foarte porniți împotriva mea. Acest lucru este dovedit de mai multe situații.

Cu câțiva ani în urmă judele Ladislau Pop (pe atunci ajutor)²⁹⁰ a afirmat în biroul judeului, în prezența mai multor persoane, că eu am determinat, prin șantaj, două comune să se înscrie în rândul membrilor fondatori ai Asociației pentru cultura maghiră din Transilvania, una este Șardu iar cealaltă este Corneștiul.

Leontin Pop, judecător la tribunal, m-a numit și el șantajist și și-a manifestat ura grozavă față de mine. La fel și avocatul Coroianu²⁹¹, m-a atacat într-un limbaj elevat românesc în adunarea comitatensă pentru că am îndrăznit să determin două comune să intre în asociația culturală. E clar că aluatul s-a copt deja și simt că se revarsă din covată.

Ieri m-am deplasat la Șard pentru a-mi îndeplini obligația oficială, unde am întâlnit pe stradă circa 30 de români în frunte cu preotul român. După ce am intrat în casa judeului mulțimea a venit imediat în urma mea iar preotul român mi-a cerut, în numele antistiei comunale, să predau acele extrase ale protocolului (de ședințe) al

antistiei comunale care se referă la problemele asociației culturale. Câtivă români nu reprezintă antistia comunală din Șardu, iar preotul nu este deputat, astfel am declarat că sunt dispus să predau extrasul amintit doar în baza unei cereri scrise. Preotul a insistat să-i predau lui extrasul și, întorcându-se spre mulțime, a spus: "spuneți și voi, căci notarul nu dorește să-mi predea extrasul protocolului antistiei comunale, nu vedeți că sunteți în primejdie, iar în data de 23 vă duc vitele la licitație pentru banii necesari asociației culturale - pe care nu i-ați votat niciodată și pe care vi-i ia notarul, nelegal și de-a sila".

Văzând că preotul discută în felul acesta și mulțimea îndârjită strigă puternic și mă blamează, am plecat din comuna Șard fără a-mi rezolva problemele oficiale, spunând că voi lua măsuri de protecție împotriva acestei acțiuni agitatoare a preotului. La aceasta a contribuit și împrejurarea că judele suprem din Șardu, pe nume Sándor Ferencz, a instigat populația maghiară împotriva mea, dar nu și-a putut atinge țelul. Este rușinos și degradant ca un nobil din Suceag, în calitatea sa de ungar, să fie atât de decăzut și, însușindu-și cauza românilor să îndrăznească să se ridice împotriva mea. De altfel nu are nici un dram de cultură, deci, la ce te poți aștepta din partea lui? De altfel în cursul zilei de azi l-am denunțat pe judele suprem din Șardu pentru acțiunea lui și cred că va primi ce i se cuvine.

Pentru clarificarea situației am onoarea să mai relatez unele lucruri.

Corneștiul a votat, la cererea mea, o taxă anuală de membru fondator în valoare de 2 forinți. Deși nu-i convine judecătorului Leontin Pop, care posedă în această comună o moșie cumpărată la licitație, și eu am dreptul să mă amestec în treburile comunei întrucât dețin aici o mică moșie pentru care plătesc impozit chiar și prin intermediar. Românii din Șardu, la instigările fostului preot român, au înstrăinat, cu ani în urmă, în mod nelegal, proprietatea comunei, adică dreptul la cârciumăritul de rând, școala comunală și terenul intravilan (pe care se află azi școala românească). Comuna plătea și pensia învățătorului confesional român - până când am stopat această situație nelegală. Am acceptat să răscumpărăm proprietatea comunei, ocupată în mod ilegal, dar din păcate comuna a pierdut-o pentru totdeauna. Este adevărat că în această comună românii sunt majoritari, dar obligațiile sunt acoperite în cea mai mare măsură de proprietari. În felul acesta mai multe obligații au revenit

proprietarilor (care sunt exclusiv maghiari), care nu vor să fie români ca judele din Șardu, care în teama sa ar putea fi chiar și sârb sau rusnac.

Șardul suferă anual o pierdere de 60 de forinți din venituri, iar la completarea acestor lipsuri contribuie în cea mai mare parte proprietarii. Din acest motiv și din faptul că interesul comunei Șard l-a pretins, s-a votat pe seama Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania taxa de fondare în valoare de 100 de forinți.

Echitatea ătrătras după sine necesitatea ca, ceea ce au luat românii să fie răscumpărat măcar în felul ca, din veniturile averilor confiscate, să fie repartizată o parte, până la 1000, într-un scop maghiar grandios!

Anexez, cu stimă, extrasele protocoalelor încheiate în această problemă; din ele se vede limpede că această problemă s-a desfășurat în toate orașele clar ca lumina zilei și nu prin șantaj. Fiind aprobată de autoritatea comitatensă ea nu poate fi falsificată de nici un român și, chiar dacă-i doare sufletul întunecat, acest lucru s-a petrecut cu ei.

Relatându-vă cele de mai sus, vă rog (cu deplină încredere), prea stimate Domnule, ca, lămurindu-vă, să nu permiteți uneltirile săvârșite de români împotriva mea și să-mi luați apărarea, pentru că am acționat în patria mea așa cum mi-a dictat inima. Sunt destul de infami să scrășnească din dinți împotriva mea și sunt în stare să acționeze pentru căderea mea prin cele mai josnice intrigi. Să vadă secăturile că există cine să mă apere de acțiunile lor nerușinate. Consider că pot pretinde acest lucru de la factorii de răspundere ai Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania, de aceea am devenit lucrător zelos, să nu fiu călcat de nici un român!

Fiind încredințat de sentimentele d-voastră patriotice, sper din răspuțeri că-mi veți da satisfacție pentru obsesia mea amară.

Cele cuprinse în prezenta scrisoare se bazează pe realitate, pe cinstea mea, și am trimis-o doar onoratului domn ca urmare a deosebitei mele stime, iar dacă m-am lăsat extaziat de unele expresii tari, aceasta se datorează faptului că le-am așternut pe hârtie într-un moment de supărare.

Punându-mă sub onorata d-voastră protecție, rămân cu deosebită stimă, sluga umilă,

Sándor György
notar

Turea, ultima poștă Gârbou, 21 mai 1887

Tisztelt barátom!

Kolozsvárt létem alkalmával azon meg tisztelő felhívást intézte hozzám, hogy a Kolozvári Cultúr Egylet elnökségét elvállaljam. Én akkor azt mondtam hogy írásban fogok válaszolni, s nem tudom elvállalhatom - e, vagys teljesíthetem-e az azzal járó kötelességeket. Ezen kételyeim még ma sem oszlattak el.

Mindenek előtt le kell írjam, hogy minőnek tekintem én az azon fiók egylet elnökségét.

Kétségtelen, hogy a kolozsvári cultúr egylet a többi egyletekre üdvös befolyást gyakorolhat, de ennek első föltétele az, hogy a választmány úgy legyen össze alakítva, hogy azon felül, hogy az ügyet sziván hordja, egyázersmind térsadalmi tevékenységet feljtsen ki. Ezen társadalmi tevékenység megköveteli a gyakori érintkezést, s az eszme terjesztését, az erdélyi magyar társadalomban az öszve tartozanóság öntudatát kell feleleveníteni, s továbbá a köztünk élő nemzetiségeket meggyőzni arról, hogy a magyar cultura terjesztése a világosság terjesztése, mely világosság nem olyan, hogyha arra felé repülnek, mint az ejjeli lepkék, a lámpa fényénél magokat megölik, hanem olyan mely a sötétben levőknek útmutatóul szolgáljon, szóval, hogy a nálunk a magyar cultura egyidejűleg a közszabadság cultiválása. Fájdalom, azon primitiv álláspont, melyben a nálunk levő nemzetiségek leledzenek a culturának azon törpe színvonala, melyben a román nemzetiség zöme van, s mely mondhatnám még a babonával nagyon határos, ezt nagyon megnehezíti, s e feladatot egyhamar megoldalni nem lehet.

Egy folytonos munka szükséges erre, s egy folytonos kölcsönös jó akarat felkeltése volna az eszköz.

Nézetem szerint a különben jeles magyar hirlap irodalom is e tárgyban tév uton jár. Az oláh zsurnálisztika olykor vad, szerencse hogy e vadságnak nagy befolyása a nép zömrre nincsen, mert nem olvassák, a magyar zsurnálisztika polemizál vele, de a mi nyelvünkön, a magyar zsurnalisztika polemiáját nem olvassa az oláh, az oláhét nem a magyar, s ebből aztán következik, hogy szidjuk egymást de úgy, hogy ebből felvilágosodás nem következik, s megmarad csak a kölcsönös ellenszenv keserősége.

Az irány mely helyes lenne nem az volna tehát, hogy a mi lapjaink az ő lapjaikat szidják, hanem az, hogy ignoráljuk s hatalmunknak öntudatában legfejebb felvilágosítsuk.

A másik feladat volna nézetem szerint a köztünk lakó és cultivált német elemnek támogatása azon határ vonalig, a míg a magyar nemzetnek hegemoniája megengedi, szóval a míg a magyar államiságnak, mint olyannak, kapcsa nem gyengülne. A magyar nemzetnek a köztünk lévő germán elem nem veszélyes, azoknak gyengítése nem erősíti sem a magyar nemzetiséget, sem a magyar államot. Ellenkezőleg a német elemnek és magyar elemnek harocza egy harmadiknak szolgál hasznára. Azokat a keserű emlékeket, melyek a forradalom előtti idők és az azután bekövetkezett szomorú korszak eredményei, egészen felejteni kell, és nekünk nem szabad elfelejtenünk azt, hogy egy erős polgári osztályra van szükségünk s a német elemben ez, itt, kifejlődve van, s nekik nem szabad felejteni azt, hogy vagy van életképességök, s ezt a magyar állam keretén belül fenntarthatják, s más állam alakulásban nem, vagy nincs életképességök, s ekkor így is úgy is felolvadnak. De azon perczen midőn a magyar nemzetiség elvesztené itt nemzeti uralmát, akkor a hatalom birlalói nem ők, kik itt még kevesebben vannak, hanem a numericus többségé, s ahogy ők be vannak élelve, bizonyára keservesen tapasztalnák azt az események logikájának következtében.

Röviden érintettem ezen fontos feladatokat, és már most meg kell még említenem azt is, hogy igenis vár egy másik nagy feladat, meg menteni saját fajunknak, a mi még itt ahoz tartozik, s ha lehet, vissza váltani azokat kik távoztak. Nagy társadalmi, munka ez, s minden magyar birtokosnak ennek apostolává kellene válni, s átérezni ennek szükségességét. Szegények vagyunk, nagy áldozatokat nem hozhatunk, de a folytonos áldozás meg nevelné idővel az erőt. Erre egy szisztemáticus haladás szükséges, nem ideoda kapkodni, hanem a fősúlyt fektetni eleinte oly helyekre, hol legnagyobb a szükség, s csak azután menni másfelé, ha ott már haladás mutatkozott, s az önfejlődés lehetősége nincsen kizárva.

A kolozsvári fiók egyletnek irányt kellene adni, és erre folytonos mozgás, folytonos működés szükséges. Az elnök feladata az ily lökést megadni, s erre megint szükséges az, hogy folytonos éritkezésbe legyen a választmányával. Mondhatom szép hivatás s megtisztelő, de én magamat erre hivatottnak nem érzem, s nem akarnám hogy miattam ne haladassunk. Én, ez idők szerint Pesten

ülöksokat, mikor nem vagyok Pesten, akkor itthon vagyok falun. Mit ér egy oly elnök, kiben ha van is jó akarat, de nincs erő annak érvényesítésére. Mit ér a gondolat, hacsak gondolat marad, és az én gondolatim, ha talán volna is némi erejük, megtörnek a kivitel gyengeségében. Azt hiszem, nem akarják önök azt, hogy elválaljam, s aztán méltán vádoljanak, hogy ime ez a frater elválalta, de nem arra való, hogy teljesitse. Én, tehát, az ügy érdekében kérem keressenek mást, a mit tehetek, hogy hassak reá, meg teszem, de található hivatottabbat, tegyenek be a választmányba azt elvállalom, s mikor tehetem, abba részt veszek, de nem az elnökségre, melyre mint fenntebb irtam körülményeim akadályul szolgálnak.

Tisztelettel vagyok alázatos szolgája

Groff Bánffy Béla

Szentmihalytelke, 25/XI,

Verso: V. 87. XI. 30

Fond: Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania, nr., 3374/1887, f. 1-2

Traducere:

Onoratul meu prieten!

Cu prilejul șederii mele la Cluj mi-ați adresat invitația, care m-a onorat, ca să preiau președinția asociației culturale din Cluj. Eu atunci am spus că voi răspunde în scris și că nu știu dacă voi putea prelua sau îmi voi putea asuma obligațiile implicate de aceasta. Aceste îndoieli nu mi s-au risipit nici acum.

Înainte de toate, trebuie să vă descriu cum văd eu președinția acestei filiale a asociației.

Este incontestabil faptul că asociația culturală din Cluj poate exercita o influență salutară asupra celorlalte asociații, însă prima condiție pentru aceasta este ca cei ce formează comitetul, pe lângă faptul că trebuie să considere această problemă o datorie de suflet, trebuie să desfășoare totodată o activitate socială. Această activitate socială reclamă legături dese și răspândirea ideilor, trebuie redeschisă, în cadrul societății maghiare din Transilvania, conștiința unității, iar apoi trebuie convinse naționalitățile ce trăiesc

printre noi că răspândirea culturii maghiare înseamnă răspândirea luminii, lumină care nu este una dintre acelea înspre care îndreptându-se, se autodistrug ca fluturii de noapte, ci una care servește drept călăuză celor ce băjbăie prin întuneric, adică; cultura maghiară la noi înseamnă totodată cultivarea libertății publice. Este dureros punctul de vedere primitiv prin care se exprimă că naționalitățile existente la noi reprezintă pentru cultură acel nivel redus în care se găsește grosul națiunii române și care se poate spune că este încă la hotarul superstițiilor, fapt ce constituie o povară și care nu va putea fi soluționat degrabă. Pentru aceasta este nevoie de o activitate continuă, iar modalitatea de realizare ar fi deșteptarea unei bunăvoințe dezinteresate. După părerea mea, și ziaristica maghiară, de altfel valoroasă, în această problemă merge pe o cale greșită. Jurnalistica românească este câteodată feroce, noroc că ferocitatea ei nu are o influență prea mare asupra mulțimii pentru că nu se citește, jurnalistica maghiară polemizează cu ea, dar pe limba noastră, polemica jurnalisticii maghiare nu este citită de români, cea românească nu este citită de maghiari și, din aceasta decurge faptul că ne înjurăm reciproc, dar într-un asemenea mod încât din asta nu rezultă nici o clarificare și rămâne doar amărăciunea gratuită a antipatiei.

În această direcție ar fi mai potrivit nu ca ziarele noastre să le înjure pe ale lor, ci ca noi să le ignorăm și cel mult să le lămurim, având conștiința puterii noastre.

Cealaltă datorie ar fi, după opinia mea, sprijinirea elementelor germane culte ce trăiesc printre noi, până la limita la care ar permite-o supremația națiunii maghiare, adică, până unde nu ar slăbi viața publică maghiară ca legătură a acesteia. Elementul german ce trăiește printre noi nu este periculos pentru națiunea maghiară, slăbirea acestuia nu consolidează nici națiunea maghiară, nici statul maghiar. Dimpotrivă, lupta dintre elementul german și maghiar servește interesul unui al treilea. Acele amintiri amare, ce sunt rezultatul timpurilor prerevoluționare și al perioadelor triste ce au urmat, trebuie lăsate în urmă, și noi nu trebuie să uităm că avem nevoie de o burghezie puternică - și aceasta este dezvoltată în rândul elementelor germane de aici -, iar ei nu au voie să uite că ori au viabilitate, și aceasta pot s-o mențină în cadrul maghiar, și nu în cadrul altei formațiuni statale, ori nu au viabilitate, și atunci se destramă oricum. Dar, în momentul în care națiunea maghiară și-ar pierde aici dominația națională, atunci deținătorii puterii n-ar fi ei,

care sunt aici în număr mic, ci majoritatea numerică, și, deoarece ei sunt niște intruși, desigur că ar constata cu amărăciune care va fi urmarea logică a acestor evenimente.

Am menționat, pe scurt, aceste probleme importante și, încă de acum trebuie să amintesc și aceea că, desigur, ne așteaptă o altă datorie mare, salvarea propriului neam, a celor ce aici îi aparțin și, dacă e posibil, reducerea celor ce s-au îndepărtat. Aceasta este o mare activitate socială și fiecare maghiar bogat ar trebui să devină apostolul acestei misiuni și ar trebui să simtă necesitatea ei. Suntem săraci, nu putem aduce mari jertfe, dar sacrificiul continuu ar spori puterea noastră. Pentru aceasta este nevoie de un progres sistematic, nu fapte pripite într-o direcție sau alta, ci punerea accentului principal în acele direcții unde este nevoia cea mai mare, și de-abia apoi în altă parte, dacă acolo se vede vreun progres, și nu trebuie exclusă posibilitatea autodezvoltării.

Ar trebui direcționată activitatea filialei din Cluj a asociației și, pentru aceasta, este nevoie de o mișcare, de o activitate continuă. Datoria președintelui este aceea de a da un asemenea imbold și, pentru aceasta, este din nou nevoie ca el să fie într-o continuă legătură cu comitetul.

Pot să spun că este o menire frumoasă și care onorează, dar eu nu mă simt chemat spre asta, și n-aș vrea ca din cauza mea să nu progresăm.

Actualmente, eu stau mai mult la Pesta; când nu sunt la Pesta, atunci mă aflu acasă, la țară. Ce folos de un asemenea președinte care, deși are bune intenții, nu are putere să le valorifice? Ce rost are cugetarea dacă rămâne doar simplă cugetare, și gândurile mele, chiar dacă ar avea întrucâtva putere, s-ar frânge în efortul împlinirii. Cred că dumneavoastră nu doriți ca eu să preiau (funcția) și apoi, pe drept cuvânt, să mă învinuiți că, iată, omul acesta a preluat-o dar nu este în stare să o îndeplinească. Eu, deci, în interesul problemei, vă rog să căutați pe altcineva; ceea ce pot să fac, prin influența mea, voi face, dar ați putea găsi pe cineva mai potrivit; primesc să mă numiți în comitet și, când voi putea, voi participa (la lucrările) acestuia, dar nu la președinție, pentru care, așa cum am scris mai sus, sunt împiedicat de împrejurări.

Cu stimă, rămân servitorul d-voastră supus,

Conte Bánffy Béla

Verso: Sosit: 30.Xi.1887

1/M.T.

Kivonata
az 1888, évi január hó 2-iki ministertanács hitelesített
jegyzőnyvének
(Kiadatott a magy. kir. miniszerelnök, a belügy-és az
igazságügyi miniszer úr részére)

4

A miniszerelnök úr bemutatta a budapesti kir. főügyész jelentését, mely szerint Doda Traján nyugalmazott tábornoknak a karánsebesi választókhöz intézett nyilatkozványa elégséges alapot nyújt arra, hogy a nemzetiségeknek egymás ellen való izgatása miatt ellene a bünvádi eljárás megindíttassék.

A ministertanács elhatározta, hogy a kir. főügyész Doda Traján ellen a bünvádi eljárásnak megindítására utasíttassék.

Kiírta
Tarknich
a magy. Kir. Ministertanács jegyzője

Verso: Ér. 1/17 1888/37 res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 37/1888, f. 2.

Traducere:

1/Consiliul de Miniștri

Extras

din procesul verbal legalizat al Consiliului de Miniștri din 2
ianuarie 1888

(S-a eliberat pentru domnul prim-ministru regal maghiar,
ministru de interne și de justiție)

4

DI. prim-ministru a prezentat raportul procurorului general regal din Budapesta, potrivit căruia declarația lui Doda Traian²⁹², general în rezervă, adresată alegătorilor din Caransebeș, constituie un motiv suficient pentru a se deschide acțiune penală împotriva lui, din cauza instigării națiunilor una împotriva alteia.

Consiliul de miniștri a hotărât ca procurorul general să dea dispoziții pentru deschiderea acțiunii penale împotriva lui Doda Traian.

A extras,
Tarknich

secretar al Consiliului de Miniștri Regal Maghiar

Verso: Sosit 17.I.1888 nr. 37 confidențial

Másolat
 Bihar vármegve Alispánjától
 12032 szám/1888

A magyar király Csendőrség tekintetes
 Szárnyparancsnokságának

Helyben

Egy "Gazeta Sateanului" című a Romániában megjelenő lap példány terjesztetett be hozzám, melynek egyik cikke a /. alatt mellékelt másolat szerint oly államellenes kijelentéseket tartalmaz, melyek miatt indítatva érzem magamat arra, hogy az itt forgalomban levő példányok lefoglalása, s a törvényes megtorlás céljából szükséges további intézkedések iránt haladéktalanul intézkedjem.

Ugyanazért azon bizalmas kéréssel fordulok a Tek. Parancsnokhoz, miként a Belényesen állomásozó csendőr hadnagy urat utasítani sziveskedjék, miként a "Gazeta Sateanului" címet viselő romániai lap előfizetőinél, névszerint Bortus Romulus v szokodoli tanitónál, Korój Áron baresti lakasnál, valamint a vaskohi gör. keleti tanitónál mielőbb házmotozást tartson, s a nevezett hirlap talált példányait kobozza el.

Szükségesnek tartom a helyütt megegyezni, hogy az elkobozással a járási főszołgabirót azon okból nem véltem célszerűnek megbizni, mivel az ő nagyobb feltűnést keltő beavatkozásán hirlap előfizetőit és terjesztőit nagyobb óvatosságra ösztönözne, s ez által a szükséges felügyeletet és ellenőrzést szerfelett megnehezítené.

Végül, tisztelettel tudatom, hogy Belügyminister urat egyidejűleg felkértem, hogy a postai szállítás megtagadásá, s a törvényes megtorlás iránt intézkedni méltóztassék.

Nagy Várad, 1888, augusztus 28.

Beöthy s.k.
 alispán

A másolat hiteleül.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 499/1888, f. 4

Traducere:

[Copie]

Din partea vicecomitetului comitatului Bihor

Nr. 12032/1888

Onoratalui comandament al flancului jandarmeriei maghiare
regale

Loco

Mi-a fost prezentat un exemplar din ziarul "Gazeta Săteanului"²⁹³, ce apare în România, din care un articol, conform copiei aici anexate, conține enunțuri antistatale, din cauza cărora mă simt obligat să iau fără întârziere măsuri în direcția dispozițiilor ulterioare necesare, în scopul confiscării și a reprimării legale.

Din același motiv apelez la onoratul Comandament cu rugămintea confidențială ca să binevoiți a-l întruma pe sublocotenentul de jandarmi din garnizoana Beiuș să efectueze, cât mai degrabă, perchezitiile la abonații revistei românești ce poartă titlul "Gazeta Săteanului", și anume, la învățătorul Romulus Bortuș din Izbuț, la locuitorul Aron Coroi din Bîrzești, precum și la învățătorul ortodox din Vașcău, și să confiște exemplarele găsite din ziarul menționat.

Consider necesar să fac aici observația că n-am socotit oportună însărcinarea judeului suprem al plasei cu confiscarea din cauză că intervenția sa, ce ar stârni suspiciuni mai mari, i-ar îndemna pe abonații și pe propagatorii revistei la o prudență mai mare și, prin aceasta, s-ar îngreuna peste măsură supravegherea și verificarea necesară.

În încheiere, vă aduc la cunoștință că, totodată, l-am rugat pe domnul ministru de interne să binevoiască a da dispoziții în direcția refuzării transportului postal și a reprimării legale.

Oradea, 28 august 1888

ss. Beöthy, vicecomite m.p.

Pentru autentificarea copiei,
ss. indescifrabil

Magyar királyi III számű Csendőrkerületi Parancsnokság
237.szám/k.t.

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminister úr!

Budapest, 1888, évi szeptember hó 10-én

Mély alázattal jelentem, hogy Bihar megye alispánja a másolatilag ide mellékelt felhívást intézte a nagy-váradi szárnyparancsnokhoz.

Az ennek folytán nyert utasításhoz képest, Török Sándor hadnagy, belényesi szakaszparancsnok folyó hó 1-én a hely színére kiszállva házkutatást tartott Szála Vazul vaskohi görög keleti tanítónál, kinél a "Gazeta Săteanului" czimű lapból 62 számot s egy előfizetési felhívást, Bortus Romulus vaskoh - szohodoli tanítónál 12 számot és egy előfizetési felhívást, végül Koroj Aron baresti lakosnál 11 számot talált elő, melynek nevezettekől el is koboztattak.

A megejtett kikérdezés alkalmával Szála Vazul azt adta elő hogy ezen lapról szóló ajánlást ő egy erdélyi lapban olvasta 1885. évben, mire a "Gazeta Săteanului" gazdasági lap szerkesztőségéhez fordult, honnan a lap 1886-ik év óta neki, mint szegény tanítónak ingyen küldetik. A lap járatását neki senki sem ajánlotta, de beismeri, hogy azt Koroj Áron baresti lakos számára ő rendelte meg.

Bortus Romulus tanító azt állítja, hogy ő ezen lapot még az aradi görög keleti tanítóképezdeből ismeri, s mivel neki a benne levő képek tetszenek, a lapot folyó évi február hó óta járattja, de azért még mit sem fizetett. A múlt hó 25-én megjelent, 13. számú incriminált lap példánya hozzá nem érkezett, s az nála a legszorgosabb kutatás daczára sem találtatott elő.

Koroj Áron beismeri, hogy a kérdéses lapot részére Szála Vázul rendelte meg, mivel azonban ő a román irodalmi nyelvet nem érti, folyó évi július havában kijelentette, hogy a lapra továbbra szüksége nincsen, s azt sem tudja, hogy az eddigi lapokért kell-e valamit fizetnie.

A belényesi és vaskohi postahivatalok értesítései szerint kérdéses lap csakis a fenti egyéneknek járt egy-egy példányban, így az ezen a vidéken elterjedve nincsen.

Végül, mély alázattal jelentem, hogy a házkutatás és nyomozás eredményéről a nagy-váradi szárnyparancsnokság, által, Bihar megye alispánja értesítve lett, hová az elkobozott lap példányok is beküldettek.

Thener őrnagy

Verso: Ér. IX/13 1888/ 499 res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 499/1888, f. 2-3

Traducere:

Comandamentul cercual nr. III de jandarmi regal maghiar
Nr. 237

Excelența Voastră, domnule ministru de interne regal maghiar!

Budapesta, 1888, septembrie 10

Cu adâncă supunere raportează că vicecomitele comitatului Bihor a trimis la comandamentul flancului din Oradea apelul anexat aici în copie.

În conformitate cu îndrumările primite în urma acestui fapt, sublocotenentul Török Sandor, comandatul plutonului din Beiuș, deplasându-se la fața locului în data de 1 a lunii curente, a făcut percheziție la învățătorul ortodox Vasile Sala din Vașcău, la care a găsit 62 de numere din ziarul intitulat "Gazeta Săteanului"²⁹⁴ și o chitanță de abonament, și în sfârșit, la locuitorul din Bârzești, Aron Coroi, unde a găsit 11 numere, pe care le-a și confiscat de la susnumiții.

Cu prilejul anchetei întreprinse, Vasile Sala a afirmat că el a citit o recomandare în legătură cu acest ziar într-un ziar transilvănean, în anul 1885, în urma căreia s-a adresat redacției ziarului economic "Gazeta Săteanului", de unde, lui, ca învățător sărac, i se trimite revista gratuit, începând din anul 1886. Lui nu i-a recomandat nimeni

abonarea la revistă, dar recunoaște că el a comandat-o pentru locuitorul Aron Coroi din Bârzești.

Învățătorul Romulus Bortus afirmă că el cunoaște acest ziar încă din școala normală ortodoxă din Arad și, deoarece lui îi plac ilustrațiile pe care le conține, s-a abonat la ziar din luna februarie a acestui an, dar încă nu a plătit nimic. Exemplarul numărul 13 al revistei, incriminatoriu, apărut în data de 25 a lunii trecute, nu i-a sosit și, în pofida celei mai sânguincioase percheziții, n-a fost găsit la el.

Aron Coroi recunoaște că ziarul în discuție a fost comandat pentru el de Vasile Sala însă, deoarece el nu înțelege limba română literară, a declarat, în luna iulie a acestui an, că nu mai are nevoie de ziar și nici nu știe dacă trebuie să plătească ceva pentru ziarele de până acum.

Conform înștiințărilor oficiilor poștale din Beiuș și Vașcău, ziarul în discuție venea, în câte un exemplar, numai indivizilor de mai sus, așa că (acesta) nu s-a răspândit în acest ținut.

În încheiere, raportez cu adâncă supunere că despre rezultatul percheziției și cercetărilor a fost înștiințat, prin comandantul flancului din Oradea, vicecomitele comitatului Bihor, unde au și fost trimise exemplarele de ziar confiscate.

Thener, maior

Verso: Sosit: 13.IX.1888/499/confidențial

126

1888 decembrie 2, Lugoj

Krassó-Szörény megye Főispánjától
73. sz.f.res.

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminister Úr!

A közvádlnak Doda Traján karansebesi lakos ellen nemzetiségi izgatás vétsége miatt indított sajtóügyben az aradi kir. törvényszék, mint sajtóbíróság a kir. kuria a tekintetbeni határozata folytán f. évi november hó 15 - én 7352. sz. a. kelt végzésével f. hó

12-re újabb tárgyalási határidőt tűzvéni ki, s arra vádlottat személyes megjelenésre idézvéni meg: a megye alispánját eme idéző végzés kézbesítése, s az iránt kereste meg, hogy vádlottat a sajtórendtartás 83. -a értelmében a kitűzött határidőre-ha egyébként nem lehet - személyének letartóztatása által is az aradi esküszék elé állítsa.

Tekintettel Doda Traján tábornoki és társadalmi állására, a megye alispánja a helybeli kir. ügyéssel abban állapotodott meg, hogy Dodát egy bizalmas embere által szólíttatja fel, valyon nem hajlandó - e az aradi esküszék előtt önként jelentkezni, s erre írásbelileg becsületszavát adni, minek folytán Hatieg Titusz lugosi ügyvéd erre felkérve, az Karansebesre át is rándult Dodához: nevezett ügyvéd előadása szerint azonban Dodát oly izgatott állapotban találta, hogy eme ügyet tekintettel Doda beteges állapotára, nehogy az még jobban felizgassa, neki előadni nem merte, annál kevésbbé, mert Hatieg ügyvéd nyilatkozata szerint, Doda vele ezen sajtóügyet egyetlen egyszer sem közölté a vele ezen ügyben sohasem értekezett.

Ennek folytán a megye alispánja a tegnapi napon személyesen rándult le Karansebesre, s Dodát meglátogatván, nekie a szóban forgó ügyet újból előadta, felszólítá őt a sajtóbiróság előtti önkéntes személyes megjelenésre, a hogy erre becsületszavát adja; figyelmeztetvéni őt a vonakodásnak reá különösen, mint nyugalmazott tábornokra, kellemetlen következményeire; mire Doda kijelenté, hogy nem hajlandó a sajtóbiróság előtt Aradon megjeleni, mivel ő oly izgatott és beteg, hogy nem mer a bíróság előtt megjeleni, mert biztosan tudja, hogy a tárgyaláson beteges állapota folytán amúgy sem lévén képes beszélni, s magát védeni, az reá oly izgalmas befolyást gyakorland, hogy nyomban ott hal meg, illetve üti meg a mér őt egyszer érintett guta, s e szerint nem akarja saját maga halálát okozni, ha azonban ellene erőszak alkalmaztatik s a bíróság elé kísértetik; úgy biztos halálát legalább elővezetői okozták, idézték elő. Ezután azt ada elő hogy a személyes megjelenésre való mihez tartás végett védője Eötvös Károly ügyvédhez tanácsért folyamodott, s ha ez neki a sajtóbiróság előtti megjelenést ajánlja, akkor lehetséges, hogy az önkéntes megjelenésre határozza el magát, és ez esetben a megyei alispánt nyomban értesítendi.

Miután azonban ezen nyilatkozatában megnyugodni nem lehet, a megye alispánja a következő intézkedéseket szándékozik tenni:

Folyó hó 10-én újból megjelenend Karansebesen, s ha Doda nem lesz hajlandó önként indulni Aradra azt karhatalom alkalmazása mellet fogja oda vezetetni, a mennyiben azonban Doda magát ugyanakkor betegnek mondaná: a megye alispánja abban állapotot meg hogy karhatalom alkalmazása előtt a Karansebesi törvényszéki orvos által, ki egyben megyei járási orvos, Doda egészségi állapotát, s szállítási képességét megvizsgálattja, s ha állapota a karhatalom alkalmazását és elvezettetését engedí: ezt alkalmazni s eszközöltetni - ellenkező esetben, a karhatalom alkalmazását abban hagyni fogja; megjegyzevén, hogy az elővezetési kényszer alkalmazása esetére a megye alispánja egyidejűleg intézkedni fog, előrelátható népcsoportosulások, csődületek esetleges csendzavarások meggátása szempontjából a Karansebesen székelő cs. kir. 43-ik számú hadkiegészítő kerületi parancsnokság részéről megfelelő katonai karhatotalom rendeltessék ki.

Midőn mindezeket Nagyméltóságod nagybecsű tudomására azzal volnék bátor hozni, hogy a megye alispánja eljárását s teendő intézkedéseit részemről teljesen helyeslem, s a helyi viszonyokhoz mérteknek ismerem el: egyben esedezem Nagyméltóságodnál, hogy ezen ügyben netáni utasítását velem számjeles táviratban, esetleg írásbeli rendeletben közölni kegyeskedjék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását

Lugoson, 1888, évi deczember hó 2-án.

Jakabffy Imre
főispán

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 625/1888, f. 2-4

Traducere:

Din partea comitetului suprem al comitatului Caraș-Severin
Nr. 73/comite suprem/confidențial

Excelenței sale, domnului ministru de interne regal maghiar!

Tribunalul regal din Ardeal, ca instanță de presă, ca urmare a hotărârii curiei regale nr. 7352 din 15 noiembrie a.c., stabilind un nou termen de dezbatere pentru data de 12 luna curentă, în cauza de delict de presă pornită împotriva locuitorului din Caransebeș, Traian Doda²⁹⁵, pentru agitație naționalistă și, citându-l personal, a trimis hotărârea vicecomitetului solicitând trimiterea inculpatului, dacă nu se poate altfel, sub stare de arest, potrivit paragrafului 83 al regulamentului, în fața curții cu jurați din Arad.

Ținând cont de situația socială a lui Doda Traian, vicecomitele, împreună cu procurorul regal local, au stabilit ca Doda să fie interplat, printr-un om de încredere, dacă nu dorește să se prezinte de bunăvoie în fața curții cu jurați din Arad și să-și dea cuvântul de onoare în scris.

Ca urmare, avocatul Titus Hatieg l-a și solicitat pe Doda, care a plecat la Caransebeș. Potrivit expunerii numitului avocat, l-a găsit pe Doda într-o asemenea stare de agitație și, ținând cont de starea sănătății, pentru a nu-l agita mai tare, nu a îndrăznit să-i expună această problemă și, după cum declară numitul avocat, Doda nu i-a spus niciodată nimic despre această problemă de presă.

Ca urmare, vicecomitale a plecat ieri personal la Caransebeș și, vizitându-l pe Doda, i-a expus problema în cauză, l-a solicitat să se prezinte de bunăvoie în fața scaunului cu jurați atrăgându-i atenția asupra urmărilor neplăcute în cazul în care se codește. Doda a declarat că nu este dispus să se prezinte în fața instanței de presă din Arad, căci este atât de agitat și bolnav încât nu îndrăznește să apară în fața tribunalului și știe precis că din cauza bolii nu se va putea apăra, că îi va produce o asemenea emoție încât va muri pe loc sau va face, a doua oară, un atac de apoplexie, astfel încât nu dorește să-și cauzeze singur moartea. Dacă va fi forțat și dus în fața instanței, în felul acesta este clar că moartea i-a fost provocată de aceștia.

A spus, după aceea, că s-a adresat avocatului său, Eötvös Karoly²⁹⁶, pentru a vedea ce-i de făcut în privința prezentării sale

personale în fața instanței, iar dacă acesta îi recomandă prezentarea, e posibil să vină de bună voie și, în acest caz, îl anunță imediat pe vicomite.

Întrucât vicecomitele nu poate fi mulțumit cu cele dclarate, intenționează să ia următoarele măsuri:

În ziua de 10 lună curentă va veni din nou la Caransebeș, iar dacă Doda nu va fi dispus să plece la Arad de bună voie, va dispune folosirea forței. Dacă Doda susține că e bolnav, vicecomitele a stabilit că va efectua, prin intermediul medicului tribunalului din Caransebeș, care este în același timp și medicul de plasă, un control asupra stării sănătății și posibilității de transport a lui Doda, iar dacă acesta va permite, va dispune executarea. S-a specificat că, în cazul folosirii forței, vicecomitele va dispune ca, din partea comandamentului cercului de recrutare nr. 43 din Caransebeș, să se ia măsuri pentru a opri eventualele aglomerări de populație și tulburări ale liniștii.

Îndrăznesc să aduc la cunoștința Excelenței voastre toate acestea cu mențiunea că sunt de acord întrutotul cu măsurile vicecomitelui și le consider potrivite situației locale. Vă rog, totodată, Excelență, ca toate instrucțiunile în această problemă să le trimiteți fie sub formă de telegramă cifrată, fie sub formă de ordin scris.

Primiți, Excelență, expresia sinceră a stimei mele.

Lugoj, 2 decembrie 1888

Jakabffy Imre
comite suprem

127

1888 decembrie 21, Bistrița

Besztercze-Naszód vármegye Főispánja
Sz. 3060/888/főisp.

Kegyelmes uram!

Besztercze-Naszód vármegye kormányzatának átvétele óta alkalmam volt tapasztalni, hogy a vármegyében levő hatóságok hivatalos helységein országos ünnepélyek alkamával a magyar

nemzeti színű lobogó ki nem tűzetik, sőt legközelebből Naszódon az ottani alapítvány gimnázium folyó évi október 4-én történt ünnepélyes felszentelése alkalmával személyesen győződtem meg, hogy Ő Császári és Apostoli Királyi Felsége név ünnepe emelése céljából egyetlen nemzeti zászló kitűzve a hivatalok helységeire nem volt.

Miután elvitázhatatlannak tartom azt, hogy Ő Cs. Apostoli Királyi Felsége születés napján, s Felséges királyi névnapján és más országos jellegű ünnepélyek alkalmával, alkotmányos érzelmeinek külsőleg is tanujelét adni mindenkinek, annál inkább pedig a hatóságoknak és hatósági közegeknek hazafiúi kötelessége, nem késtem az e vármegye területén lévő állami és közigazgatási hatóságok előjáróit ebbeli nézetemnek érvényesítése tekintetében folyó évi november 19-én 2531, szám alatt megtalálni, a már is mindenkinek abbéli biztositását vettem, hogy jövőben ily országos ünnepélyek külsőleg is a nemzeti zászló kitűzése által jeleztetni fognak.

A vármegye alispánja saját és a járási főszolgabírák részéről kifejezésével annak, hogy a vármegye székházán ily ünnepélyek alkalmával a nemzeti zászló eddig is kitűzetett, kijelentette, miszerint jövőben a főszolgabírói irodákról sem fog az országos jelvény hiányozni.

Én azonban az alispánnak azt is értésére adtam, hogy miután, nézetem szerint, az államgépezet alapját a községi előljárásságok képezik, s. tehát oly hatóságoknak tekintendők a melyek szükségszerűleg kötelesek alkotmányos érzelmeiknek külszineken kifejezést adni, méltán követelhető, hogy a magyar állameszme már a községekben az által verjen gyökeret, hogy országos ünnepélyek alkalmával az ország színeit viselő zászló a községi és körjegyzői irodákon kifüggesztessék.

Habár az alispán ebbeli nézetemmel egyetért, saját hatáskörében ezt elrendelni vagy az illető községi közegeknek csak javasolni is elég bátorsággal nem bír.

Én részemről az által ha az országos ünnepélyeknek a mondott iránybani jelzését a községi hatóságoktól megkövetelem, a községet autonóm jogait sértetteknek nem tartom, sőt oly hazafiúi kötelesség teljesítésére ébresztem, a melynek kellő megmagyarázása mellett egy kis elhatározottsággal párosult rendelkezés folytán a községelőjárók és közjegyzők ellen szegülni nem fognak.

Szükségét látom kegyelmes uram ezen intézkedésnek e vármegye területén, hol minden oly valamitől mely a magyar állameszme kifejezésére szolgál idegenkednek azon okból is, hogy annak érvényesítése az országos ünnepély ürügye alatt, melyet minden honpolgár ünnepelni köteles a legbiztosabban keresztülvihető, minél fogva hajlandó vagyok az 1886, évi XXI-ik t. cz. 57, B, 1; pontja alatt körvonalozott jogomnál fogva a vármegye alispánját rendeleti uton oda utasítani, miszerint a községi előljáróknak és körjegyzőknek országos ünnepélyek alkalmával Magyarország zászlójának a hivatalos helységekre (községi és körjegyzői irodák) való kitűzését rendelje el.

Nem hiszem, hogy ellentállásra találjak, de ha rossz akaratú népizgatók fészkelődései folytán az ügy Nagyméltóságod elé hozatnék, nagybecsű támogatását és intézkedésem helyben hagyását tisztelettel kérem illetve erre nézve magas véleményét velem előre is közölni kérem.

Nagyméltóságodnak kiváló tisztelője.

3 Beszterczen, 1888, évi december hó 21-én.

B. Bánffy
főispán

Verso: Ér. XII/27 1888/641 res.

A magyar királyi Belügyministerium vezetésével megbizott Ö Felsege személye körülí Minister báró Órczy Béla, Úr ő Nagyméltóságához Budapesten

---

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 641/1888, f. 2-3

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Bistrița-Năsăud
Nr. 3060/1888/comite suprem

Excelența Voastră!

De când am preluat conducerea comitatului Bistrița-Năsăud am avut ocazia să constat că pe localurile oficiale ale autorităților, existente în acest comitat, nu se arborează drapelul maghiar cu

prilejul sărbătorilor naționale, ba mai mult, de curând m-am convins personal, la Năsăud, cu prilejul sărbătorii de sfințire a gimnaziului înființat acolo, [sărbătoare] ce a avut loc în 4 octombrie²⁹⁷ anul curent, că nu s-a arborat nici măcar un singur drapel pe localurile autorităților, cu intenția slăvirii numelui Înălțimii Sale cezaro-crăiești și apostolice.

Deoarece consider incontestabil faptul că toată lumea trebuie să-și dovedească și prin manifestări exterioare sentimentele monarhiste cu prilejul zilei de naștere a Înălțimii Sale cezaro-crăiești și apostolice, a onomasticii Înălțimii Sale și a altor sărbători cu caracter național și, cu atât mai mult aceasta este datoria patriotică a autorităților și agenților autorității, n-am întârziat să iau legătura cu șefii autorităților administrative și de stat aflate pe teritoriul acestui comitat, în vederea aplicării opiniei mele, în data de 19 noiembrie anul curent, sub nr. 2531, și deja am primit din partea fiecăruia asigurarea că, pe viitor, asemenea sărbători naționale vor fi semnalate și prin manifestări exterioare, prin arborarea drapelului național.

Prin exprimarea vicecomitelui din acest comitat și a juzilor supremi, aceea că pe clădirea comitatului și până acum a fost arborat drapelul național cu prilejul unor asemenea sărbători, s-a declarat că, pe viitor, însemnul național nu va lipsi nici de pe birourile juzilor supremi.

Eu însă i-am dat de înțeles vicecomitelui că, deoarece, din punctul meu de vedere, primăriile comunale constituie baza mecanismului de stat, deci ele sunt considerate autorități care, în mod necesar sunt datoare să-și dovedească sentimentele monarhiste prin manifestări exterioare, pe drept cuvânt se poate pretinde ca ideea de stat maghiar să se înrădăcineze, prin acestea, în comune, astfel încât, cu prilejul sărbătorilor naționale, drapelul purtând culorile naționale ale țării să fie expus pe birourile comunale și ale notarilor cercuali. Deși vicecomitele este de acord cu această părere a mea, el nu este în stare să ordone aceasta în propriul său cerc de competență, ori cel puțin să o propună cu destulă îndrăzneală agenților comunali respectivi.

În ceea ce mă privește, prin aceea că pretind și din partea autorităților comunale semnalarea, în direcția menționată, a sărbătorilor naționale, nu consider lezate drepturile de autonomie ale comunelor, dimpotrivă, văd împlinirea acelei datorii patriotice la

care, pe lângă explicația trebuincioasă, asociată cu ordine puțin mai energice, primarii comunali și notarii cercuali nu se vor împotrivi.

Văd necesitatea acestei măsuri, Excelența Voastră, pe teritoriul acestui comitat, unde se manifestă aversiune față de tot ceea ce servește exprimării ideii de stat maghiar și din motivul că impunerea acesteia, sub pretextul sărbătorii naționale pe care fiecare cetățean este obligat să o sărbătorească, se poate înfăptui în modul cel mai sigur. Ca urmare, sunt dispus, în virtutea dreptului meu încadrat în articolul de lege XII, alineatul 57, punctele B,i, din anul 1886, să-l îndrum prin ordin pe vicecomitele comitatului, astfel ca el să dea dispoziții primarilor și notarilor cercuali în direcția arborării drapelului Ungariei pe localurile oficiale (birourile comunale și ale notarilor cercuali) cu prilejul sărbătorilor naționale.

Nu cred să întâmpin opoziție, dar dacă problema ar ajunge înaintea domniei voastre ca urmare a neastâmpărului unor agitatori de rea credință, vă cer cu respect prețiosul dumneavoastră sprijin și aprobarea celor dispuse de mine, respectiv, referitor la acestea, vă rog să-mi comunicați dinainte înalta dumneavoastră părere.

Cel ce vă stimează în mod deosebit,
Bistrița, 21 decembrie 1888

B[aron] Bánffy [Dezső]
comite suprem

Verso: Sosit: 27.XII.1888/641/ confidențial

Excelenței Sale domnului baron Órczy Béla însărcinat cu conducerea Ministerului de Interne Regal Maghiar de pe lângă Maiestatea Sa.

Budapesta

Kolozs vármegye és Kolozsvár Főispánjától
Sz. 24-889. f.i.

Nagyméltóságú Br. Órczy Béla
Belügyminister Úr!
Kegyelmes uram!

Kizárólag saját kezéhez

Nagyméltóságodnak, a román ajkú egyetemi hallgatók által alakítani szándékolt "Minerva" irodalmi olvasó és segélyező egyesület alapszabályainak megerősítése tárgyában múlt évi September hó 28-án 60322. 888. sz. a kelt és 85220 - 888. sz.a. megsürgetett bizalmas rendeletére hivatkozással, a közlemények vissza zárása mellett van szerencsém Kolozsvár polgármesterének jelentését ./. alatt fogva azzal felterjeszteni, hogy a jelentésben foglalt inodokokból ezen egyesület alapszabályait ne méltóztassék megerősítésre ajánlani.

A mi a késedelmet illeti, bátor vagyok jelenteni, hogy ezen bizalmas ügyet, személyesen akartam Nagyméltóságoddal elintézni, nem akarva, hogy annak nyoma maradjon; azonban családi körülményeim szándékomban megakadályoztak.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását.
Kolozsvár, 1889, Január hó 9-én.

G. Béldi
főispán

Verso: Érk. I/13. 1889., 37/res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 60322/1888, f. 7

Traducere:

Din partea comitelui suprem al comitatului și orașului Cluj
Nr. 24-889 comite suprem
Strict personal

Excelenței Sale, baronului Órczy Béla!
Domnule ministru de interne!

Referitor la ordinul dvs. confidențial cu nr. 60.322-888 din 28 septembrie anul trecut, urgentat prin ordinul nr. 85.220-888, privind sancționarea statutelor Societății de literatură și întrajutorare "Minerva", pe care intenționează să o înființeze studenții români, am onoarea ca, pe lângă restituirea comunicărilor să vă înaintez raportul primarului din Cluj, menționând că, din motivele expuse în acesta să nu recomandați întărirea statutelor.

În ceea ce privește întârzierea, îndrăznesc să vă raportez că am dorit să rezolv această problemă confidențială cu Excelența Voastră, personal, pentru a nu rămâne urme și, totodată, am fost împiedicat de situația mea familială.

Primiți, Excelență, expresia deosebitei mele stime.
Cluj, 9 ianuarie 1889

Contele Béldi
comite suprem

Verso: Sosit: 13.I.1889/37/confidențial

129

1889 ianuarie 26, Budapesta

Magyar kir. Belügyministeri Elnökség
37/sz.res.1889
Érkezett 13/I

Vallás-és Közoktatási m.k. Minister úrnak

A Kolozsvári Tudomány Egyetemen a román ajkú hallgatók által alakítani szándékolt "Minerva" egyesületnek az 1888, évi

Szeptember hó 6-án 35459. sz. a. kelt nagybecsű átirattal véleményezés végett hozzám áttett alapszabály tervezett s mellékleteit, oly fölkéréssel van szerencsém Nagyméltóságodnak tisztelettel visszaküldeni, hogy miután bizalmas úton arról értesültem, hogy a kolozsvári egyetem halgatóknak már van egy önnképző köre, a melynek minden egyetemi hallgató vallás és nemzetiségi különbség nélkül tagja lehet, de a melyből a román ifjúságnak legnagyobb része magát indokolatlanul önként kivonja, továbbá miután Kolozsvárt irodalmi társaság, könyvtárak, jótékonyági intézetek és egyletek a társadalom minden osztályára nézve léteznek, sőt az erdélyi részekben a román irodalmot és román nép művelődését előmozdító egyletnek egy fiókja Kolozsvárt tényleg működik is, és így a kérdéses egylet létesítése egészen felesleges, végre miután az alapszabály tervezetben foglalt némely intézkedések részint az alapszabály tervezetben nem foglalhatók, részint pedig mint a 14, és 16p. homályosak, ezen bemutatott alapszabály tervezettől a jóváhagyást megtagadni méltóztassék.

Fogadja stb.

Budapest, 889. 26/l.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 37/1889, f.6

Traducere:

Președinția Ministerului de Interne regal maghiar

Nr. 37/confidențial

Intrat 13/l

Domnului ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice

Proiectul de statut al societății "Minerva", pe care intenționează să o înființeze studenții români de la universitatea din Cluj²⁹⁶, proiect pe care, împreună cu anexele, mi l-ați trimis prin Înalta D-voastră adresă emisă în data de 6 septembrie 1888 sub nr. 35459, pentru opinie, am onoarea să vi-l retrimiți, respectuos, cu rugămintea ca, întrucât am aflat din surse sigure că studenții clujeni au deja o societate de lectură al cărei membru poate fi orice student, fără deosebire de religie sau naționalitate, dar din care se exclude, benevol, fără motiv, cea mai mare parte a tinerimii române, apoi,

deoarece există la Cluj societăți literare, biblioteci, institute și societăți de binefacere, pentru toate clasele sociale²⁹⁹, ba mai mult, la Cluj funcționează într-adevăr o filială a societății pentru promovarea literaturii române și a culturii poporului român din părțile ardelenesti³⁰⁰, deci este total inutilă înființarea societății în discuție, în sfârșit, deoarece unele dispoziții cuprinse în proiectul de statut nu pot fi incluse în proiect pe de o parte, iar pe de alta, cele de la paragrafele 14 și 16 sunt neclare, să binevoiti a refuza aprobarea proiectului de statut prezentat.

Primiți ș.a.m.d.

Budapesta, 26 ianuarie 1889

130

1889 august 6, Rimetea

Az Erdélyi Közművelődési Egyesület titkárához Kolozsvárt

Mélyen tisztelt Titkár úr!

A toroczkói iskola is kapott a múlt évben az E.M.K.E.-től egy bizonyos segílyt, s minthogy én is részesültem azon segílyből 30Frt. erejéig, reménylem nem teszek helytelenül, ha a nagy érdemű Titkár úrhoz juttatok egy néhány (7 drb.) iskolai naplót, melyet az idegen községű részben más ajkú fiúk végeztek vezetésem alatt, csak azt sajnálom, hogy későn jöttem azon gondolatra, hogy terjesszem fel ezen naplókat és így vizsgakor többektől nem kaptam be, de azt hiszem ezekből is a nagy érdemű titkár és az E.M.K.E. tiszteletre méltó vezetői meggyőződhetnek ezen más ajkúak haladásáról és jóakarató szándékomról a magyaryelv terjesztése iránt.

A verespataki fiúkról (3-an voltak a 3 ik II-ik oszt.) megkívánom jegyezni, hogy azok magyar fiúk, ugyan de idejövetelők alkalmával oláhul beszéltek, a mi kevés magyar szót tudtak is, szégyenelve ejtették ki, mivel hibásan és rosz kiejtéssel mondták.

Szállás adójukat is felkerestem, mert két fiú több helyt volt együtt szállásba, s megkértem a háziakat, hogy ne engedjék, hogy a fiúk románul beszéljenek, s ők is beszéljenek velök magyarul.

A toroczkóiaknál divat, hogy a vidéki oláhokkal az ők nyelveken beszélnek, pedig az oláh férfiak legtöbb része tud magyarul, a vásárlókat sokszor le is főzik, mert az illetők magyarul beszélgetik, hogy mit igérjenek, ekkor az oláh is magyarul szólal meg, hogy úgy nem adja. Eleget mondom az atjafiaknak szóljanak először mindig magyarul hozzájuk, csak ha mégsem értenék meg egymást, fordítsák az ők nyelvökre. A naplók a következők:

1. Gosa Oktavian I oszt. Lupsa.
2. Miklea László II oszt. Lunka.
3. Pap László II oszt. Hidas.
4. Vaszinka Simon II oszt. Bedelő.
5. Lázár Áron III oszt. Vidaly.
6. Tarpai Mózes IV oszt. Verespatak.
7. Török József IV oszt.

Az első osztályban voltak még többen, egy az V-ik osztályban is. A cultur segély pénzről is fogok írni, ha el nem késném a bizottsági gyűlésre, azt hittem most 12-én nem lesz, a lapokból láttam, hogy ki van hirdetve, s úgy fogtam dologhoz, reményilem 10-éig beküldhetem.,

Kitartást, erőt kívánva a nemes munkához vagyok a Titkár úrnak

teljes tisztelője
Derzsi Domokos
tanító

Toroczkón, 1889, évi aug. 6-án

Verso: II 25/VIII.7 89.

Tekintetes Sándor József úrnak az E.M.K.E. titkárának
Kolozsvárt

Fond: Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania nr. 25/II, f. 1-2

Traducere:

Secretarului Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania
Cluj
Prea stimate domnule secretar

Și școala comunală din Rimetea a beneficiat în cursul anului trecut de un anumit ajutor din partea Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania. Întrucât și eu am beneficiat de 30 de forinți din acesta, consider că nu sunt exagerat dacă înaintez merituosului domn secretar câteva caiete școlare (7 bucăți), întocmite de băieți din alte comune sau de altă limbă sub îndrumarea mea. Regret doar atât că mi-a venit târziu în minte să vă înaintez aceste caiete, dar sper că merituosul domn secretar și onorata conducere a Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania se vor convinge de progresele făcute de cei de altă limbă și despre buna mea intenție față de răspândirea limbii maghiare.

În legătură cu băieții din Roșia Montană (erau 3 în clasa a II-a) doresc să menționez că sunt maghiari, dar la venirea lor aici vorbeau românește, iar puținele cuvinte rostite în limba maghiară le-au rostit rușinați întrucât vorbeau cu greșeli și cu accent prost.

Am căutat și gazda la care stăteau, căci doi băieți au locuit în mai multe locuri și i-am rugat pe aceștia să nu permită ca băieții să vorbească românește, iar ei să vorbească cu băieții ungurește.

La cei din Rimetea există obiceiul de a vorbi cu românii din provincie în limba lor, deși cei mai mulți bărbați români cunosc limba maghiară. De multe ori îi păcălesc pe cumpărători căci aceștia discută ungurește, cât să ofere (pentru marfă), atunci ei intervin în limba maghiară spunând că nu acceptă prețul respectiv.

Spun mereu confrăților mei să li se adreseze mai întâi în limba maghiară și numai în cazul în care nu se înțeleg să vorbească pe limba lor.

Caietele aparțin următorilor:

1. Gosa Octavian, clasa a I-a, Lupșa;
2. Miclea Vasile, clasa a II-a, Lunca;
3. Pop Vasile, clasa a II-a, Podeni;
4. Vasinca Simion, clasa a II-a, Izvoarele;
5. Lazăr Aron, clasa a III-a Vidolm;
6. Tarpai Mozes, clasa a IV-a, Roșia Montană;

7. Török Iosif, clasa a IV-a, Roșia Montană.

În clasa a I-a au fost mai mulți, precum și încă unul în clasa a V-a. Voi scrie și despre ajutorul bănesc în caz că nu voi întârzia de la ședința comitetului. Am crezut că în ziua de 12 nu se va ține, dar am văzut în presă că s-a anunțat, așa că am trecut la treabă și sper să pot trimite (raportul) până în data de 10.

Dorindu-vă răbdare și putere de muncă nobilă, rămân pentru domnul secretar, admirator deplin,

Derzi Domokos
învățător

Rimetea, 6 august 1889

Verso: II/25/7.VIII.1889

Onoratului domn Sándor József, secretarul Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania, Cluj

131

1889 august 11, Miheșiu

Nr. 311 - 1889. Off. paroch.

Prea Onorate D-le Protopoape!

Subscrisul, prin acest raport fac cunoscut cum că în comuna noastră, Miheșiu, au sosit deciziunea ministerială la judele comunal că are să se facă școală de stat - deci trista știre ce o am primit la cunoștință și eu subscrisul din gura judeului comunal - o aduc la cunoștință și Prea On. Domn Protopop ca să vă știți îngrija că ce avem de a face, pentru ca să o putem delătura școala de stat și să ne facem, ori căutăm alt mijloc pentru o școală confesională. Până în prezent gr. cath. nu au zis nimic, astăzi ei sălesc ca să ne unificăm și parochul gr. cath. din loc., din nou au urgentat la Veneratul Consis. din Blaj pentru unificarea școlilor.

După opiniunea mea și decisul Prea Venerabilului Consistoriu din Sibiu eu așa zic ca să se unifice după majoritate, și majoritatea să poarte caracterul școalei, ori care confesiune va prepondera. Pentru aceea Vă fac cunoscut, că îndată ce veți primi scripta

aceasta să judecați și Prea On. D-voastră și îndată să mă încunoștințați și pe mine și pe Protopopul gr. cath. al Pogăceleii, ca astfel întruniți să vă prezentați în parochiile Miheșului. Terminul prezentării, atât a D-voastre cât și D-lui vice-protopop gr. cath. să fie fără amânare, cât mai în grabă ca nici noi nu suferim daună și asuprire.

Orice cauză ne-ar împedeca, vă rog a o delătura, și cauza noastră cu unificarea școalelor să se ducă la îndeplinire, ca nu cumva lumea, respective oameni din lume să ne judece că preoțimea e vinovată pentru neinteresare.

Lista creștinilor noștri gr. or. din Miheșiu va fi pregătită și celea necesare vor fi în ordine pe când veți veni.

În speranța cum că cauza noastră cu unificarea școalelor nu o veți da uitării, ci vă veți interesa, Rămân

Al D-voastră binevoitor,

Petru Șeulean
paroch gr. or.

Miheșiu, în 11 august 1889

Fond: Protopopiatul Ortodox Român Turda, nr. 311/1889, f. 274.

132

1889 august 31, Pogăceaua

Nr. 308 - 1889

Onorat oficiu parochial gr. oriental din Miheșiu

După ce On. frăția Sa Dl. Parteniu Grama par. gr. cath. în Miheșiu cu scripta oficioasă din 16 a curentei a.c. Nr. 16, face cunoscut acestui oficiu că contele grf. Béldi Ákos în cointelegere cu ceilalți proprietari mari din Miheșiu, au proiectat a face școală de stat în Miheșiu care ar periclita pe ambe confesiunile, gr. cath. și gr. oriental. Am făcut cunoscut Prea Ven. Cons. Metrop. din Blaj cu nr. 297 a.c. în 19 a curentei acest act și l-am rugat că ar fi bine a stăru

ca gr. orientalii să se unifice cu gr. cath. spre a-și face una școală corespunzătoare legii, ca așa în sensul legii, școala să poată susține un învățător calificat - cu atât mai vârtos că nici una confesiune în starea de acum nu-și poate ține învățător diplomat, neputând presta minimum de 200 fr. salariu recerut de lege.

Prea Ven, Cons, Metropolitan cu scripta-i oficioasă din 24 a curentei Nr. 2937 a.c. me autorizează ca să tratez cu On. frăția ta spre a se sistematiza o școală comună, cu un docente calificat.

Deci, On. frăția ta ești oficios cercat ca punându-te în cointelegere cu poporul credincios al frăției tale, făcând cunoscut și M. On. Of. P-escu gr. oriental concernând cazul, să se defigă una zi, în care atât M. On. Protopop gr. oriental cât și eu fiind prezenți, să facem una convențiune pentru o școală comună și docente în favorul ambelor confesiuni, care convențiune, apoi, se dă ambelor Consistorii spre aprobare. Așteptând rezultatul, am rămas cu onoare frățească,

Masimilianu C. Codarcea
adm. protopopesic

Pogăceaua, 1889 august 31.
On. of. parochial gr. oriental, în Miheșiu

Fond: Protopopiatul Ortodox Român Turda, nr. 308/1889, f. 376.

133

1889 octombrie 20, Budapesta

Kereskedelemügyi m.k. Minister
3203. eln. sz./Bizalmas

Nagyméltóságú Minister Úr!

Folyó évi szeptember hó 13-án 3431. eln. sz. hozzám intézett nagybecsű felhívására van szerencsém Nagyméltóságodat tisztelettel értesíteni, hogy az általam utasított nagyváradi m. kir. posta és távirada igazgatónak f. hó 14-éről 16. eln. sz. a. kelt

feltejtése szerint a szatmári posta és távirda hivatal kézbesítő könyvei bezárólag az 1882, évig a hivatalos megőrzésre kiszabott határidő letelése után még 1888. évi september havában kisejtettek.

Az 1882, évről véletlenül megmaradt egy drb. kocsipostai kézbesítési könyv szerint Lukács László számára 1882, május 31-én Balázsfalváról egy 20 Ft. értékű, 3 kg. 450 gr. súlyú, - június 6-án Aussigból egy 60 Ft. értékű, 15 gr. súlyú és június 13-án Belényesről egy 2 Ft. értékű 11 gr. súlyú kocsipostai küldemény érkezett Szatmárra.

Az 1885, évben a ./ alatt mellékelt kimutatásban foglalt utalványok érkeztek Szatmárra a nevezettnek czimezve.

Ezen kívül Lukács László czime alatt az 1883, 1884. és 1885. években sem utalvány, sem pénzes levél Szatmárra nem érkezett.

A nagyváradi posta és távirda igazgató a vizsgálat eredményének mielőbbi bejelentetése érdekében, a küldemények feladóinak kipuhatolásától - tekintettel arra, hogy az összegek tulnyomó része 1 Ft-on alul marad, egyelőre eltekintett.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Budapest, 1889, október 20.

Nagyméltóságú Gróf Teleki Géza úrnak Belügyi m. kir. Ministernek (saját kezeihez).

Verso: Ér. 21. X. 1889.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 944/1889, f. 2-7

Traducere:

Ministerul Regal Maghiar al Comerțului
Nr. 3203 prezidial/confidențial

Excelența Voastră, domnule ministru!

Urmare adresei d-voastră cu număr prezidial 3431 din ziua de 13 septembrie anul curent, am onoarea să vă informez că, potrivit raportului directorului [oficiului] de poștă și telegraf din Oradea, cu număr prezidial 16 din ziua de 14 luna curentă, registrele de

înmânare ale oficiului de poștă și telegraf din Satu Mare, inclusiv cele din 1882, după expirarea termenului stabilit pentru păstrarea lor - au fost selecționate în septembrie 1888.

Potrivit unui registru de înmânare din 1882, păstrat din întâmplare, în ziua de 31 mai 1882 a sosit la Satu-Mare, pe seama lui Vasile Lucaciu, de la Blaj, un pachet în valoare de 20 forinți și în greutate de 3 kg. 450 gr.; în ziua de 6 iunie, de la Aussig, un pachet în valoare de 60 forinți și în greutate de 15 gr., iar în ziua de 13 iunie de la Beiuș, un pachet în valoare de 2 forinți și în greutate de 11 gr.

În cursul anului 1885 au sosit la Satu-Mare pe adresa numitului mandatele specificate în situația anexată.

În afară de acestea nu au sosit alte mandate pe adresa lui Vasile Lucaciu în cursul anilor 1883, 1884 și 1885³⁰¹.

Directorul [oficiului] de poștă și telegraf din Oradea, în scopul raportării cât mai urgente a rezultatelor cercetării, a oprit deocamdată verificarea expeditorilor întrucât valoarea majorității transporturilor este sub 1 forint.

Primiți, Excelență, expresia sinceră a deosebitei mele stime.

Budapesta, 20 octombrie 1889

ss. indescifrabil

Excelenței Sale, domnului conte Teleki Géza, ministru de interne regal maghiar, (strict personal)

Verso: Sosit: 21.X.1889

Anexă

Situația
mandatelor poștale sosite la Satu Mare pe adresa lui dr. Vasile Lucaciu, fost profesor la liceu, în anul 1885

Nr. crt.	Nr. paginii din registrul de înmânare	Data sosirii	Locul de expediție și nr. chitanței de plată	Suma	
				forinți	creștari
0	1	2	3	4	5
		1885			
1	1	13.VI	Deda, nr.11		85
2	9	18.VI	Cojocna, nr.41		85
3	25	30.VI	Dej, nr.1070		85
4	27	2.VII	Seini, nr.3		60
5	27	2.VII	Sanislău, nr.3		25
6	29	3.VII	Negrești, nr.1		25
7	29	3.VII	Strâmtura, nr.3		25
8	29	3.VII	Seini, nr.18		25

0	1	2	3	4	5
9	29	3.VII	Gherla, nr.3		25
10	31	4.VII	Baia Mare, nr.1075		25
11	33	4.VII	Făgăraș, nr.92		25
12	33	4.VII	Moftinul Mare, nr.11		25
13	33	4.VII	Aiud, nr.97		25
14	33	4.VII	Supurul de Jos nr.5		25
15	33	4.VII	Nagy Leta*, nr.8		25
16	33	4.VII	Nagy Leta, nr.14		80
17	35	5.VII	Pișcolț, nr.10		25
18	37	6.VII	Zlatna, nr.58		25
19	39	6.VII	Band, nr.8		25
20	39	6.VII	Cornățel nr.1		25
21	39	7.VII	Cîmpenița, nr.11		25
22	39	7.VII	? nr.12		25
23	41	7.VII	Cojocna, nr. 17		25
24	41	8.VII	Cizer, nr.11		25
25	41	8.VII	Boșsig, nr. 21		25
26	43	8.VII	Turda, nr. 191		25
27	43	8.VII	Turda, nr. 192		25
28	43	8.VII	Negrești, nr.21		25
29	43	9.VII	Teiuș nr.91		25
30	45	9.VII	Șimand nr. 67		25
31	45	9.VII	Ghimeș, nr.22		25
32	45	10.VII	Cîmpeni nr. 76		25
33	45	10.VII	Sima*, nr.5		25
34	45	11.VII	Strîmbu, nr.22		25
35	49	11.VII	Aiud, nr. 322		25
36	49	11.VII	Abrud, nr. 177		25
37	49	11.VII	Ditrău, nr. 32		25
38	51	11.VII	Mociu, nr.65		25
39	51	11.VII	Sîncraiu Almașului, nr.8 ^e		25
40	51	11.VII	Bihar Mező Keresztes* nr.63		85
41	51	11.VII	Bihar Mező Keresztes nr.64		25
42	51	12.VII	Tăuții de Jos nr.29		25
43	51	12.VII	Simleul Silvaniei, nr.256		25
44	53	12.VII	Mocrea, nr.12		25
45	53	12.VII	Rupea, nr.156		25
46	53	12.VII	Sieu, nr.25		25
47	55	14.VII	Sînpetru de Cîmpie, nr.21		25
48	55	14.VII	Aiud, nr. 440		25
49	55	14.VII	Urmeniș, nr.33		25
50	57	15.VII	Gîlgău, nr.16		25
51	57	15.VII	Cluj, nr. 1702		25
52	57	15.VII	Orlat, nr.34		25
53	59	15.VII	Huedin, nr.329		25
54	59	16.VII	Mesteacăn, nr.9		25
55	61	17.VII	Dioșod, nr.17		25
56	63	19.VII	Tarcea, nr.23		25

0	1	2	3	4	5
57	65	20.VII	Șintereag, nr.41		25
58	65	21.VII	Gherla, nr.369		25
59	67	22.VII	Șieu, nr.36		25
60	67	22.VII	Ileanda, nr.79		25
61	69	22.VII	Șieu, nr.42		25
62	71	23.VII	Ilanda, nr.84		25
63	71	24.VII	Nușfalău, nr.80		25
64	73	25.VII	Gîrbou, nr.79		25
65	71	24.VII	Joseni, nr.61		25
66	73	25.VII	Nușfalău, nr.90		25
67	73	26.VII	Jibou, nr.200		25
68	77	30.VII	Hodod, nr.65		25
69	79	31.VII	Ocna Șugatag, nr.12		25
70	79	1.VIII	Copalnic-Mănăstur, nr.53		25
71	81	2.VIII	Jibou, nr.219		80
72	81	2.VIII	Timăveni, nr.444		25
73	83	3.VIII	Florești, nr.2		25
74	83	3.VIII	Comăna de Jos, nr.2		25
75	83	3.VIII	Rupea, nr.2 și 3 (2 buc.)		50
76	89	5.VIII	Cluj, nr.664 și 665 (2 buc.)	1	-
77	91	7.VIII	Sălciua de Jos, nr.4		25
78	93	9.VIII	Buciumi, nr.7		25
79	93	10.VIII	Lincz**, nr.1623	27	26
80	95	10.VIII	Sibiu nr.993		25
81	95	11.VIII	Cîmpeni, nr.36		25
82	97	12.VIII	Csenger*, nr.49		25
83	97	12.VIII	Sînpaul, (?) nr.14		25
84	105	19.VIII	Beiuș, nr.202		25
85	109	23.VIII	Mediaș, nr.745		25
86	115	30.VIII	Făgăraș, nr.697		25
87	115	30.VIII	Stîna de Mureș, nr.17		25
88	117	1.IX	Țirgu Mureș, nr.857		25
89	143	18.IX	Lincz**, nr.2658	23	40
90	155	30.IX	Chiuza, nr.33		25
91	165	11.X	Zalău, nr.371	6	-
92	165	11.X	Baia Mare, nr.450		50
93	167	11.X	Oradea, nr.637	6	-
94	171	15.X	Țirgu Mureș, nr.1140		40
95	181	23.X	Strîmbu, nr.42		25
96	191	29.X	Fehertemplom***, nr.1665		-
97	199	1.XI	Also Jozsa*, nr.106		25

* Azi, în Ungaria

** Localitate în Austria

*** Biserica Alcă, localitate în Iugoslavia

Oradea, 14 octombrie 1889

Sztupka

Magyar kir. Belügyministeri Elnökség

Kereskedelmi min. úrnak (saj. kezeihez)

Szolnoc-Doboka vármegye főispánjának majús hó 25-én 798.sz.a. kelt előterjesztését, melyben a román lakosság által bizonyos politikai célzattal Deésen "Szomesána" név alatt felállítani szándékolt bank létesítésének meggátlását, vagy legalább ezen tervbe vett pénzintézet felállításának néhány évre leendő elodázását kéri, van szerencsém (czimednek) további illetékes intézkedés végett oly felkéréssel megküldeni, miszerint a főispán ezen előterjesztését az abban felhozott nyomós indokok alapján figyelembe venni méltóztassék.

Bp. 1890.VII/6.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 2467/1890, f.1, concept

Traducere:

Președinția Ministerului de Interne Regal Maghiar

Domnului ministru al comerțului (personal)

Raportul comitelui suprem din comitatul Solnoc-Dăbâca, emis sub nr. 798 în 25, luna trecută, prin care cere împiedicarea fondării băncii ce s-a intenționat a se înființa de către locuitorii români, cu scop sigur politic, în Dej, sub numele "Someșana"³⁰², sau cel puțin amânarea pentru câțiva ani a înființării instituției financiare plănuită, am onoarea să vi-l trimit pentru luarea măsurilor cuvenite, cu rugămintea ca să binevoști a lua în atenție raportul comitelui suprem pe baza motivelor temeinice prezentate.

Budapesta, 6.VII.1890

1991 februarie 19, Budapesta

Magyar királyi Belügy Minister
96, szám/res.
saját kezeihez

Méltóságos Főispán Úr!

Vett értesülés szerint az oláh nemzetiségi izgatók, élükön Berinde Elek és Lukács László lelkesekkel, Szinér-Váralján 100.000 forint részvénytőkével egy oláh pénzügyintézetet szándékoznak alapítani, melynek célja kiváltképpen az oláh nemzetiségi izgatások előmozdítása lenne.

Felkérem Méltóságodat, hogy ez ügy miben létéről s jelen állásáról puhatolások útján tudomást szerezn, s az eredményről hozzám mielőbb jelentést tenni sziveskedjék.

Fogadja Méltóságod tiszteletem nyilvánítását.

Budapesten, 1891. évi februar hó 19-én.

a minister meghagyásából
ministeri tanácsos

Méltóságos Domahidy Ferencz urnak, a Lipot rend lovagkeresztese, Szatmár vármegye főispánjának Nagy - Károlyban

Fond: Prefectura județului Satu-Mare, Prezidiale, nr. 185/1891, f.1-2.

Traducere:

Ministerul de Interne Regal Maghiar
Nr. 96/confidențial
personal

Onorate domnule Comite suprem!

Conform informațiilor primite, instigatorii de naționalitate română, în frunte cu preoții Alexe Berinde și Vasile Lucaciu³⁰³, intenționează să fondeze o instituție financiară românească la Seini,

cu un capital societar de 100.000 forinți, al cărei scop ar fi mai cu seamă sprijinirea agitațiilor naționale românești.

Rog pe domnia-voastră să găsiți informații, făcând cercetări, despre rostul și situația actuală a problemei și să binevoști a-mi raporta cât mai repede despre rezultatul (cercetării).

Primiți expresia stimei mele,
Budapesta, 19 februarie 1891

din ordinul ministrului
ss indescifrabil
consilier ministerial

Domnului Domahidy Ferencz, cavaler al crucii Ordinului Leopold, comite suprem al comitatului Satu Mare/Carei.

136

1891 februarie 25, Carei

Szatmár vármegye és Szatmár Németi sz. k.
Város Főispánja
25. elnöki sz.

Nagyméltóságú m. kir. Belügyminister Úr!

Addig is - mig az oláh nemzetiségi izgatók által Szinérváralján fellálítani szándékolt pénzintézet mibenlétéről megindított puhatolózásaim eredménye alapján a folyó évi februar hó 19-ről 96. res. szám alatt kiadott renedelethez képest jelentésemet megteendem, mély tisztelettel jelentem Nagyméltóságodnak, hogy az oláh nemzetiségi izgatóknak ez irányú mozgalmait régidő óta figyelemmel kísérem: Szinérváralján ugyanis már évek óta áll fenn "Persely Szövetkezet" czim alatt egy csekélyebb tőkével rendelkező oláh pénzintézet; így kell neveznem pedig azt azért, mert az igazgatóság tagjai a legismertebb dákó-román papokból állanak, s mivel a részvények is feles számban az oláhok kezén vannak. Ugy látszik, hogy az izgatók ezen csekélyebb pénzintézet helyett akarnak most egy nagyobb szabásut fellálítani, sőt arról is tudomással bírók, hogy a most Szinérváralján létesíteni szándékolt

nagyobb pénzüintézetet előbb Szatmáron, majd Nagy Bányán akarták létesíteni. Hogy tervük mennyire közeledett már a megvalósulás felé, arról - mint kezdetben jeleztem - legközelebb jelentést teendek; sajnálattal kell azonban már most is jelentenem, hogy a politikai hatóság, mely az egyletek alakulásába állami szempontból beleszólhat, a kereskedelmi törvény értelmében álcázott nemzetiségi célokra alakult pénzüintézetek létrejövését mivel sem képes akadályozni.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem nyilvánítását.
Nagykárolyban, 1891. február hó 25

Domahidy Ferencz

Nagyméltóságú gróf Szapári Gyula m. kir. Belügyminister úrnak
Budapesten

Verso: Ér. II/26 1891/144 res.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 144/1891, f. 2.

Traducere:

Comitele suprem al comitatului și orașului liber regesc - Satu
Mare

Nr. 25/prezidial

Excelența Voastră, domnule ministru de interne regal maghiar!

Până când voi depune raport, conform ordinului din 19 februarie anul curent, emis sub nr. 96 confidențial, pe baza rezultatelor cercetării întreprinse referitor la instituția financiară pe care instigatorii de naționalitate română intenționau să o înființeze la Seini, până atunci vă raportez, cu profund respect, că eu urmăresc cu atenție, de mult timp, mișcările instigatorilor români în această direcție; astfel, la Seini funcționează deja de câțiva ani, sub denumirea de "Societatea caritabilă", o instituție financiară românească care dispune de un capital mai mic; însă trebuie să o numesc așa deoarece membrii direcțiunii sunt preoții români, cei mai cunoscuți, iar acțiunile se află, în proporție de jumătate, în mâinile românilor³⁰⁴.

Se pare că instigatorii doresc să înființeze în locul acestei instituții financiare mai mici, una din dimensiuni mai mari, ba chiar am aflat și aceea că instituția financiară mai mare pe care intenționează să o înființeze acum la Seini au vrut să o înființeze mai întâi la Satu-Mare, apoi la Baia-Mare. În ce măsură și-au concretizat și realizat până acum planul, despre aceasta - așa cum am semnalat la început - voi raporta cât de curând; din păcate însă trebuie să vă comunic și acum că autoritatea politică care poate interveni din punct de vedere statal în constituirea societăților, în virtutea legilor comerciale, nu este în stare să împiedice înființarea instituțiilor financiare constituite într-o formă mascată, în scopuri naționale.

Primiți, Excelență, expresia deosebitei mele stime.

Carei, 1891, februarie 25

Domahidy Ferencz

Excelenței Sale, Domnului ministru de interne regal maghiar, contele Szapáry Gyula, la Budapesta³⁰⁵.

Verso: Sosit: 26 II 1891/144 confidențial

137

1891 februarie 26, Satu Mare

A Szatmárnémeti kir. Törvényszék Elnökétől
szám./1891, eln.

Méltóságos Főispán Úr!

Folyó hó 25-éről 25/891. eln. szám alatt kelt nagybecsű átirata folytán sietek Méltóságodat következőkről tisztelettel értesíteni.

Van ugyan itt a vezetésem alatt álló kir. törvényszéknél két részvénytársaság bejegyezve, egyik a Szinyérváraljai Persely Szövetkezet 7640 frt. alaptőkével, másik a Kisbányai Persely Szövetkezet 1130 Frt alaptőkével, de ezek már évek előtt alakultak; az utóbbi időben újabb pénzüintézet alakulásáról ide bejelentés nem

téteget, ha azonban ez megtörténék, Méltóságodat értesíteni el nem mulasztandom.

Szatmártt, 1891, évi február hó 26-án.

Móricz Lajos
kir. törvényszéki elnök.

Méltóságos Damahidy Ferencz úrnak Szatmár vármegye és Szatmárnémeti sz. kir. város Főispánjának

Nagy Károlyban

Verso: ad. 25/ 1891. Elnöki

Fond: Prefectura județului Satu-Mare, Comite suprem, 185/1891, f. 7,

Traducere:

Din partea președintelui Tribunalului Regal din Satu-Mare
Nr. 444/1891/ prezidial

Onorate domnule Comite suprem!

Ca urmare a adresei dumneavoastră din 25 a lunii în curs, cu numărul prezidial 25/1891, mă grăbesc să vă informez respectuos despre cele ce urmează³⁰⁶.

La Tribunalul Regal aflat sub conducerea mea sunt într-adevăr înregistrate două societăți românești pe acțiuni, una în asociație cu Casa de Bani din Seini, cu un capital societar de 7640 forinți, cealaltă în asociație cu Casa de Bani din Chiuzbaia, cu un capital societar de 1130 forinți, dar acestea au luat ființă cu ani în urmă; despre înființarea unor noi instituții financiare nu a fost depusă nici o declarație aici în vremea din urmă, însă dacă aceasta se va întâmpla, nu voi întârzia s-o înștiințez pe domnia voastră.

Satu-Mare, 26 februarie 1891

Móricz Lajos
președintele Tribunalului Regal

Domnului Domahidy Ferencz, comite suprem al comitatului Satu-Mare și al orașului liber regesc Satu-Mare.

La Carei

Verso: ad 25/1891/ prezidial

Sz.1882-1891/fk.

Nagyságos kir. tanácsos
Polgármester úr!

Folyó hó 25-én délután Boheczel Sándor, mint a Kolozsvár városi és Kólozsmegyei román választó polgárok bizottsági elnöke nevében, Coroián Gyula helybeli ügyvéd, mint helyettes elnök és szintén helybeli ügyvéd Dr. Ilia György helyetes jegyző által alolirt kérvényt adtak be fennebi szám alatt, melyben jelentik, hogy e város és a Gyalui választó kerület román választóinak megbizottait f. hó 26-án d.e. 11 órára Belszén utca 6. sz. a. gör. cath. esperesi házhöz értekezletre híván össze, a gyűlés megtartását bejelentik.

Az értekezlet tárgyai voltak:

- 1 A központi választmány újjászervezése.
2. Nyilatkozat vonatkozással a kisdédóvodák feiállítását célzó törvényjavaslatra.
3. Érdemleges indítványok.

Ezen kérésük tudomásul vétel mellet a gyűlés megtartását engedélyezvén, a gyűlésen való megjelenésre kellő utasítással ellátva Szabó József főkapitány fogalmazót és Fái Ábraham rendőrfelügyelőt biztam meg.

Azonban értesülvén arról, hogy a.m. kir. Tudomány Egyetem magyar ajkú polgárai tömegesen akarnak a román gyűlésen megjelenni és tüntetni, - szélesebb körű rendőri óvintézkedések megtételét láttam szükségesnek.

A gyűlés lefolyásáról, a kirendelt közegek jelentése alapján, van szerencsém jelentésemet a következőkben tenni meg:

A gyűlés - miután az esperesi lakban alkalmas terem nem volt, - ugyanott az udvaron tartatott meg, melyen Coroján Gyula (ügyvéd) Pap Elek, Pap Imre helybeli ügyvédek, Rosiescu Tullius gör. keleti esperes, László János gör. cath. esperes, Dr. Ilea György helyi ügyvéd és körülbelől 120-150 vidéki román választó polgár voltak jelen.

A gyűlés d.e. 11 órakor Coroján Gyula elnöki beszédével vette kezdetét, beszédében az értekezlet célját adta elő, mely után a központi választmány szerveztetett. Az elnöki megnyitó után Dr. Ilea

György ügyvéd, mint ezen értekezlet jegyzője, tartott beszédet a kisdédóvodák felállítását célzó törvényjavaslat tárgyában.

Ezen beszédében a törvényjavaslatot ismertette és különösen kiemelte, hogy ezen javaslat a román nép nyelvét és kulturáját veszélyezteti, ennél fogva felhívta a választó polgárokat, hogy a törvény javaslat ellen tiltakozó felterjesztést tegyenek.

Ezt Coroján Gyula elnök beszéde követte és indítványozta, hogy a gyűlés határozatilag mondja ki, hogy ezen törvényjavaslat tárgyában a magas kormányhoz kérelmet nyújtanak be annak megváltoztatása iránt. A mint a gyűlés kezdetét vette, körülbelül 200 egyetemi polgár az egyetemről tömegesen botokkal és sippal ellátva az esperesi lak elé vonult, hogy az értekezletet megzavarni akarják - és ezt megelőzőleg az utcán "abczugolták", a gyűlés helyiségébe nem bocsátottam be, miért az utcán kiabáltak és a románokat szidalmazták. A gyűlés folyama alatt többen a szomszéd báró Bornemisza-féle telek udvarára bementek, kik közül valaki egy cserép fazekat dobott a gyűlésező tömeg közé, a mely Gligor Mihály feleki lakos fejét megsértette, egy darab téglá pedig éppen az elnök asztalára esett. A fiatalságot ezen magatartása miatt többszöri felszólítás után szétoszlattuk, de ismét csoportosult. Ifj. Virányi Istvánt, Kövári Ernőt, Gyöngyösi Béla és Szabó András és Gál nevezetű egyetemi halgatókat, mint tüntető és vezér szerepet vívőket a tömeg közzül, bejelentek.

Azon egyéneket, kik a gyűlésező tömeg közé dobták, eddig kinyomozni nem sikerült.

A gyűlés bejelentett program mellett déli 1/2 óraker véget ért.

A gyűlésezők elvonulásakor az utcán levő fiatalság kiabált, azonban más eset nem adta elő magát.

Szabó András és Gyöngyösi Béla egyetemi halgatóktól mivel sipoltak és a románokat fenyegették, egy egy sip, és utóbbtól egy nagy bot bevétellett.

A városi főkapitányságtól.

Kolozsvárt. 1891, febr. 27-én.

Deák Pál
főkapitány

Verső: Nagyságos Albach Géza kir. tanácsos Polgármester úrhoz

Helyt Vett. 1891, febr. 27 Sz. 292. eln.

Fond: Primăria municipiului Cluj, prezidiale, nr. 292/1891, f. 1-2,

Nr. 1882-1891/Comandant șef

Domnule consilier regal!
Domnule primar!

În după masa zilei de 25 luna curentă, Alexandru Bohățel³⁰⁷, în calitate de președinte al Comitetului electoral român al orașului și comitatului Cluj, Iuliu Coroianu, avocat din localitate, în calitate de vicepreședinte, și Dr. Iliea Gheorghe, tot avocat în localitate, au înaintat, sub numărul de mai sus, o cerere în care relatau că i-au convocat pe reprezentanții alegătorilor români din cercurile electorale din oraș și din Gilău la o consfătuire, pe ziua de 26 luna curentă, la ora 11, pe strada Belszén, numărul 6, la casa protopopului greco-catolic, și anunță desfășurarea întrunirii³⁰⁸.

Obiectivele consfătuirii au fost:

1. Reorganizarea comitetului central;
2. Declarație referitoare la proiectul de lege privind învățământul preșcolar;
3. Propuneri.

Pe lângă luarea la cunoștință a acestei cereri, aprobând desfășurarea adunării, i-am încredințat cu instrucțiunile corespunzătoare pe concepistul Szabó Iosif și supraveghetorul polițienesc Abraham să participe la adunare.

Totodată, fiind informat că studenții maghiari de la Universitatea regală maghiară intenționează să participe în masă la adunarea românilor și să demonstreze, am considerat necesare unele măsuri de pază polițienească de mai are amploare.

Am onoarea să vă raportez asupra desfășurării adunării în baza raportului organelor trimise aici.

Întrucât în clădirea protopopiatului, nu a existat o sală corespunzătoare, adunarea s-a desfășurat în curte, unde au participat Iuliu Coroianu (avocat), Alexa Pop și Emeric Pop, avocați din localitate, Tului Roșiescu, protopop ortodox, Ioan Laszlo, protopop greco-catolic, Dr. Gheorghe Ilea, avocat din localitate, și circa 120-150 de alegători români din provincie³⁰⁹.

• Adunarea a început înainte de masă, la ora 11, cu discursul lui Iuliu Coroianu prin care a prezentat scopul adunării, după care s-a organizat comitetul central. După deschiderea adunării de către

președinte a luat cuvântul Dr. Gheorghe Ilea, avocat, în calitate de secretar al acesteia, și s-a referit la proiectul de lege privind înființarea grădinițelor.

În acest discurs a făcut cunoscut proiectul de lege subliniind că acesta periclitează limba și cultura poporului român, solicitând alegătorilor să înainteze memoriu împotriva lui³¹⁰.

După aceea a urmat discursul președintelui Iuliu Coroianu și a propus ca adunarea să exprime printr-o hotărâre intenția de a înainta înaltului guvern o cerere privind modificarea acestui proiect de lege³¹¹.

În momentul deschiderii adunării, circa 200 de studenți s-au deplasat la universitate, în fața locuinței protopopului, cu bâte și fluier, pentru a o tulbura. Înainte au huiduit-o pe stradă. Nu i-am lăsat să intre în locul desfășurării adunării, motiv pentru care strigau pe stradă și-i înjurau pe români. În timpul desfășurării adunării mai mulți au pătruns în curtea învecinată, aparținând baronului Bořnemisza, iar dintre ei cineva a aruncat cu un vas de lut în mijlocul mulțimii, răbindu-l în cap pe Gligor Mihai, locuitor din Feleac, în timp ce o cărămidă a căzut chiar pe masa președintelui. Din cauza acestei atitudini, după mai multe somări, am risipit tineretul, care s-a grupat din nou. Studenții Viranyi István junior, Kövari Ernő, Gyöngyösi Béla, Szabó András și Gál au fost declarați de mulțime ca deomonștrâți și conducători³¹².

Nu am reușit să-i depistăm pe cei care au aruncat în mulțime.

Adunarea s-a încheiat la ora 12,30.

Cu prilejul îndepărtării participanților la adunare, tineretul aflat pe stradă striga; alte incidente nu au intervenit. De la Szabó András și Gyöngyösi Béla s-a confiscat câte un fluier, iar de la ultimul și o bâță mare, întrucât fluierau și-i amenințau pe români.

Din partea comandamentului suprem orășenesc.

Cluj, 27 februarie 1891

Deák Pal
comandant șef

Verso: Domnului primar Albach Géza, consilier regal/Loco
Primit: 27 februarie 1891/nr. 292/prezidial

Fordítás

Jegyzőkönyv
1891. február 28ról.

Felvétetet a toroczkói követválasztó került pártkörének (Klub) a topánfalvi nagyvendéglőben tartott rendkívüli ülésében.

I. Tekintetes Dr. Preda Vazul a f. év február 21-én kibocsátott meghívó alapján, - egy a mai ülés céljának megfelelő beszéd után - kitűzi napi rendre a mai ülés megalakulását, felhíván a gyűlést az elnök két jegyző és négy bizalmi férfiú megválasztására.

A gyűlés a megnyitó beszédet élénk éljeňekkel fogadja, s egyhangulag megválasztja: elnöknek Dr. Preda Vazul urat, jegyzőnek Motora János és Simu. Pétert; bizalmi férfiaknak az igentisztelt Furduj Romulus, Dáncs, Ioanette Péter és Adrejka Mihály urakat.

II. Öszhangban a gyűlés sorrendjével, napirendre tűzetik a toroczkói követválasztási kerület pártkör tagjainak 3 évre leendő megválasztása.

A gyűlés a tárgysorozatot magáévá tevén a követválasztási pártkör bizottsági tagoknak egyhangulag megválasztatnak:

1. Dr. Preda Vazul, 2. Furduj Romulus, 3. Gombos Jozsef, 4. Mikula Péter, 5. Kothisel Kosztandin, 6. Papiu Sándor, 7. Simu Péter, 8. Nikola János, 9. Motora János, 10. Furduj Illés, 11. Csorán Avram és 12. Berzsán Makavei.

III. Nyilatkozat a kisdédovási törvényjavaslat tárgyában. Elnök általánosságban felfejti a gyűlés tagjainak ezen tárgy fontosságát a magyarosítás szempontjából, ellene érvelvén és a nemzeti érzületre és fennállásra károsnak találván, - megjegyezve, hogy a kisdédovási törvény javaslat a nemzeti működésre is káros befolyással van, felhívja a gyűlést, hogy a tárgyban szabadon és legjobb meggyőződése szerint véleményt nyilvánítson.

Szólásra jelentkező Papiu Sándor tag; egy gyakran megtapsolt beszédben kimutatja, miszerint csakugyan a kisdédovási törvényjavaslat káros; mivel a nép legfiatalabb hajtásainak megmagyarosítását célozza, és nemzeti, gazdasági, egyházi valamint nemzeti művelődési szempontból egyaránt el nem

fogadható, felhívja tehát a gyűlést, hogy az elnök által beadott javaslatot fogadja el.

Ennek következtében a gyűlés egyhangulag elfogadja az ezen jegyzőkönyvhez csatolt tiltakozási javaslatot, és kijelenti miként a legünnepélyesebb módon tiltakozik a kisedővási törvényjavaslat és ezen javaslatnak törvényerőbe leendő emelése ellen. Elnök - napi renden más tárgy nem lévén - köszönetet nyilvánít a tagoknak, hogy oly szép számban jelentek meg és ez által az öröktől öröklött kötelességüknek megfeleltek, s ezzel az ülést élénk éljenek kíséretében bezártnak és bevégzetnek nyilvánítja.

Végül, Motora Miklós meleg szavakban megköszöni az elnöknek és a kerületbeli értelmiségnek, hogy egy ily kiválólag nemzeti ügy iránt oly nagy érdeklődéssel viseltettek.

A jegyzőkönyv bezáratott és aláíratott.

Dr. Preda Vazul s.k.
elnök

Motora János s.k.
gyűlési jegyző

Szimu Peter s.k.
ülési jegyző

Hogy jelen az eredeti román szövegről készült magyar fordítás - az eredetivel mindenekben megegyező, hivatalosan igazolom.

A járás főszolgabírája

Topánfalván, 1891, Márczius 15-én.

Vlasa János
főszolgabíró

Proces-verbal
28 februarie 1891

Încheiat în ședința extraordinară a cercului de alegători Rimetea, ținută în restaurantul mare din Cîmpeni.

I. În baza invitației date în ziua de 21 februarie³¹³, domnul dr. Vasile Preda anunță la ordinea de zi constituirea ședinței, solicitând adunării alegerea președintelui, a doi secretari și patru oameni de încredere.

Adunarea întâmpină cuvântul de deschidere cu aclamații, alegând ca președinte pe dr. Vasile Preda, ca secretari pe Ioan Motora și Petru Sima, iar ca oameni de încredere pe Romul Furdui, Ioan Canci, Petre Ioanete și Mihai Andreica.

II. În concordanță cu ordinea de zi se aleg membrii clubului, cercului electoral pe trei ani.

Sunt aleși în comitetul clubului, în unanimitate, 1. Dr. Vasile Preda, 2. Romul Furdui, 3. Iosif Gombos, 4. Petru Nicula, 5. Constantin Cotișel, 6. Alexandru Papiu, 7. Petru Simu, 8. Ioan Nicola, 9. Ioan Motora, 10. Ilie Furdui, 11. Avram Cioran și 12. Macavei Berjan³¹⁴.

III. Declarație în problema proiectului legii învățământului preșcolar. Președintele prezintă importanța acestei probleme din punctul de vedere al maghiarizării, considerând-o nefastă și menționând că proiectul legii învățământului preșcolar are o influență păgubitoare asupra existenței naționale. Solicită păreri deschise și convingătoare în această problemă.

Se prezintă Alexandru Papiu care, într-un discurs aclamat, subliniază influența nefastă a proiectului legii învățământului preșcolar întrucât vizează maghiarizarea celor mai tinere vârstare ale poporului și nu poate fi acceptată nici din punct de vedere național, economic, religios sau al culturii naționale. Solicită deci adunarea să accepte propunerea președintelui. Ca urmare, adunarea acceptă în unanimitate propunerea de protest anexată acestui proces-verbal și declară că se opune votării legii învățământului preșcolar.

Președintele, în lipsa altui punct pe ordinea de zi, aduce mulțumiri membrilor că au venit în număr atât de mare răspunzând

în felul acesta obligației moștenite dintotdeauna și cu aceasta, în ovații puternice, declară închisă adunarea.

În încheiere, Nicolae Motora mulțumește prin cuvinte calde președintelui și intelectualității cercului că au acordat o atenție atât de mare acestei probleme pur naționale³¹⁵.

Procesul verbal s-a încheiat și s-a semnat.

dr. Vasile Preda
președinte

Ioan Motora
secretar

Petru Simu
secretar

Prezenta traducere în limba maghiară s-a efectuat după originalul în limba română.

În conformitate cu originalul, Câmpeni, 15 martie 1891

Vlasa Ioan
jude suprem

140

1891 martie 2, Budapesta

Hivatalos fordítás románból az állam hivatalos nyelvére a Nagyméltóságú magy. kir. Belügyminisztérium 148/891. számú meghagyása folytán.

Kik a magyarok és kik a románok

Athanasiad Jánostól ügyvéd, az ilfovi törvényszéki kereskedelmi osztályának volt elnöke, a földrajzi <társaság> tagja, a román népmívelődési társaság tagja és a mitanói polyglot etnografiai társaság tagja.

második kiadás
Bukarest

Ő felsége I. Károly 1869 -ik évben még csak három év óta fejedelem volt Nagy István és Vitéz Mihály trónján.

Mindenki tudja, hogy a mi akkori politikai helyzetünk milyen kedvezőtlen volt, mert majdnem egész Európa nem jó szemmel nézte a mi politikai tényeinket, különösen pedig I. Károlynak a románok fejedelmének trónra lépesét. Ausztria-Magyarország pedig kitűnt a nekünk okozott akadályokban.

De a befejezett ténnyel szemben Ausztria-Magyarország úrnő behunja szemét, és a többi fejedelmek korusában "Bene, bene-respondere, dignus est intrare" dalt zengi a románok fejedelmének.

Mind a mellet az 1866. évben insugurált román politikának elismerése által lenyelt labdacsot könnyen meg nem emészthette.

Ettől kezdve Ausztria-Magyarország sajtója egy pillanatig sem szűnt meg annak kijelentésével, hogy az, a mit a románok 1866-ik évben tettek, nem az ő inyök szerint történt.

A magyar sajtó 1869-ik évben túl ment minden korlátom, csak hogy kitüntesse magát a meggalázás és becsmérlés művészetében, mert az már egy művészet, midőn valaki ebben is annyira kitönteti magát, hogy vetély társ nélkül maradt!...

Ők becsmérelnek sértegetnek egészen a nevetségességig, a mig csak a görcsök meg nem lepik őket!...

Ők kigunyolják a románokat és azoknak fejedelmét. Nekik scrupulusaik nincsenek, tisztességet nem ismernek, ignorálják azoknak történelmét, miután sértegetni óhajtanak.

A mi engemet illet, akkor nem tudtam elhallgatni, a mint hogy nagy nemzeti büszkeséggel veszem észre most, hogy ma 21 év után a szabad Romániából óvások emeltetnek a magyar vadság ellen, és most azon kezdenek dolgozni, hogy az egész román elem egy helyre összpontosítsák, ez pedig oly munka, a melyet már régen meg kellett volna kezdeni.

Elkésett... de nem baj... elegendő az is, hogy legalább most megkezdtek.

Jobb később mint soha, különösen hogyha meggonjodljuk, hogy a nagy dolgokra nézve soha sem késő...

A mi engemet illet,, már akkor sem tudtam elhallgatni, a mint hogy ma sem hallgatók, és akkor is felemeltem szerény hangomat nemünk és fejedelmünk sértegetői ellenében.

Az én óvásomat képezte az 1869-ik évben megjelent röpiratom, a melyet újból kiadom most, és újra figyelmeztetem a magyarokat arra, hogy most rosszabbak és vadabbak, mint milynek 1869-ik évben voltak, és hogy a lealkonytatban lévő arany korszaknak előhaladt művelődése őket még mindig a rés korszakba fogja hátra hagyni.

Nem is ragadtam volna meg a tollat, hogy széreny munkámat reprodukáljam, hogyha észre nem vettem volna azt, hogy azen hosszas, 21 éves időszak alatt, a mi szoszéd ellenségeink, a helyett hogy erények és szokásokban kimutatták volna azt, hogy a jelenlegi művelődéshez alkalmazkodnak, ellenkezőleg ők vakmerőbbek lettek vad fogásaikban és mindent üldöznek, a mi nem magyar.

Minthogy kezembe veszem a tollat, hogy újból óvást emeljek a magyarnak embertelen magaviselete ellen, kötelességem parancsolja, hogy kijelentsem a feletti örömet, hogy a szabad Romániának románjait látom, hogy egy mély és hosszas álamból felébredtek és a román szent jogokért eréllyel és hűséggel megkezdik azon nagy harczot, hogy reálizáltassék az, hogy az összes románok egy jogar alatt egyesíttessenek, ha nem is egy közel jövőbem, de legalább arra, hogy a magyar ön fejúséget egy kissé megtörjék és hogy az ő közigazgatásuk alatt álló testvéreink sorsán javithassunk.

Hora és Kloskának áratlan vére és Jankunak vitézsége bosszút kíván, és a szabad és lelánczolt karu románok köteles leoldani az összes románoknak karjait, hogy jobban gyarapodjék az egyesülés hörája (hóra táncza) a melyet a hallatatlan Alexandri 1859-ik évben legelőször megénekelt.

Mi románokra nézve egy faji háború a legmagasztosabb politika lett volna, ez volna a legnagyobb nemzeti tett és a legdicséretesebb actió egy oly nemzetre nézve, a mely által élni akar, és a melynek szava meghallgatandó és respectálandó.

Köröskörül számtalan románok léteznek minden részben, a merre fordulsz, talász románokat.

Románok vannak a Balkánon túl, románok léteznek a Kárpáthon túl, és egész századok óta azok is, ezek is nemcsak hogy távol tartják magukat tőlünk és mi tőlünk, de úgy tetszik mintha nem is volnánk rokonok, mintha nem is származnák valamenyien az ős, méltóságos közös anyánktól, Romától!...

A századok némák voltak, de a hallgatás örökös nem lehet, mert ki lett adva a jel ezen szent rokonság elismeréséhez, a

melyben ugyanazon vér lüktet, ugyan azon csont, hús, szokás, aspiráció és nyelv létezik.

A független Románia, a romanismus metropolisa követeli és akarja az összes románoknak függetlenségét.

Különösen a nyelv népünk eredetének el nem enyészhető bizonyítványát képezi. Ez a román filiationának polgári okiratát képezi. És különösen ezen bizonyítvány ellen törnek a mi ellenségeink ázsiai vadságukkal, hogy azt tőlünk elrabolják, mert jól tudják azt, hogy e nélkül soha sem leszünk képesek többé megkezdeni a román nemzetiség revindicációjának nagy perét.

Ezen rablás ellen nekünk is kell állást foglalnunk, hogy azt meghiúsítsuk, és hogy nekik imponáljunk, a mint mindenkor tudtunk imponálni.

Ezen rossz szomszédoknak minden kísérlete az volt és most is az, hogy a románoknak nyelvét elrabolják, és a magyarismus győzedelmes legyen.

Számtalan esztendő óta az iskolákban minden tétovázás nélkül folytatják az üldözések rendszerét, és a mióta a román sajtó nem is írhat román dolgokról a nélkül, hogy kemény büntetéseket ne szenvedjen.

A magyarok részéről indított több, egyéb gyalázatos és vexatorius perekon kívül, oly könnyen nem lehet elfelejteni a múltkori pert, a melyet a kitünő és derék polgár és karansebesi nagy tábornok Doda ellen intéztek.

Egy szóval Traján és utódainak földjén ma már senkinek sem szabad románul beszélni és gondolkodni, a nélkül hogy a magyarok agyon ne üssék...

Az ősi szabadságnak ezen földjén csupán a magyarismusnak van joga a megélhetésre.

A magyarosítás vad eljárásának nem régeni példáját találjuk a "Timpul" 1890, évi december 25-ki számában előadva, "A magyarországi németek" czime alatt, a melyet a berlini lapok után közzétett.

A "Timpul" szerint 1869-ik évben Magyarországon még csak 1232, tiszta német népiskola volt.

Ma már ezen szám 668-ra leapadt és pedig 1.600.000 lelket számláló német lakosság számára.

De még ezen 668 iskola sem német, hanem magyar-német, miután a tanidőnek egy harmad részét elrabolja a magyar nyelvnek erőszakos tanítása.

Az ilyen tanításnak pedig az az eredménye hogy a gyermekek sem az egyik, sem a másik nyelvben ki nem képezhetik magukat.

A német városoknak mind azon fáradozásai, hogy saját költségeiken újabb iskolákat felállítsanak, vissza lettek utasítva.

Az egyetemekről még szó sem lehet.

Azon két egyetem t. i. a budapesti és a kolozsvári, tiszta magyar tanintézetek, a melyekből minden német tanítás ki van zárva.

A magyarok azonban ezzel meg nem elégedtek.

A képviselőházhoz benyújtott javaslat szerint, a jövőben az összes községek kötelezve lesznek magyar kisdedóvodák felállítására, és ezekbe minden 3-6 éves gyermeket kell elküldeni, hogyha a szülők nem tudják bebizonyítani azt, hogy a gyermek vagy otthon, vagy egyéb helyen állandó felügyeletben részesül.

Ezen rendszabálynak célja az, hogy gyermekek a legzengédebb korban megmagyarosíttassanak.

Nagyon valószínű - azt mondja a berlini lap - hogy a magyarországi különböző nemzetiségek közötti küzdelem a jövőben egy még nagyobb erővel fog folytatódni az egész magyar államban; mert egy modern államnak néptöbbsége hosszú ideig elnyomva nem maradhat a kisebbség részéről, annál kevésbe lehet annak nyelvét, szokását és műveltségét elrabolni.

A német lapnak ezen észrevétele a magyaroktól elidegenkedő összes magyarországi népeket illeti, de különösen a románokat, a kik számbelileg teljesen felsőbbiséggel bírnak a magyarok felett, és a kik ellen megindult a magyaroknak kivételes merészsége.

A magyaroknak mind ezen halálos rendszabályaira mindenki hallgat, összefont karokkal állanak, és mit sem mondanak.

A világ vallás háborúkat viselt és különböző üldözések voltak, ezeknek példájául felhozhatók a zsidók, a kik áldozatai valának különböző államokban.

Sőt épen e mostani időben a nagy Angolország a nagy Oroszországra egy bizonyos magatartást akar reá parancsolni az orosz-zsidókra nézve.

Hát midőn egy népnek nemzetisége elraboltatik egyetlen egy hang se emeltessék annak védelmére?!...

Miért hallgat Magyarország királya?...

Nem gondolja - e ő, hogy egyforma atyja legyen az összes nemzetiségek számára, a melyek megadták neki a hatalmat arra nézre, hogy királyuk legyen?!...

A műveltségnek protektorai miért nem botránkoznak meg, a midőn össze zúzatnak a nemzetiségek? Valyon a vallás többet nyom a nemzetiségnél, hogy a mának előny nyújtatik?!...

Hogyha a nemzetiségek semmit sem jelentenek, akkor a hazaszeretet és a hazafiság szaba nem egyébbek üres fogalmáknál!... És hogyha így volna, akkor miért viselnek anyi háborút, a melyek anyi emberi vért consumálnak és anyi pénzt elemésztenek területek, függetlenség, vallás és nemzetiség védelméért?

A vallás vagy a hazafiság csak együtt élhetnek, mindkettőnek forrása a jó és szépért való szerelmi érzés, az ember saját lelkében mindkettőért fellángol és ugyan azon költői érzelmet táplálja.

Nálunk románoknál az egyház, a hol a vallás műveltetik és az iskola, a hol a nyelv és hazafiság műveltetik, mindenkor egy és ugyanaz vala. Viszontagságos politikai időkben, midőn az iskolák nem gyakorolhatták szabadságban működésüket, a templomoknak pitvarai mindenkor iskolákká lettek átváltoztatva, a melyek egyformán protegálták a románismusként vallását és műveltségét...

Hogyha a nemzetiség elvesztésének fájdalmas kiáltására senki sem kell fel, hogy elnyomókat megakadályozza, akkor keljenek fel az elnyomottak, - akkor a szabad románok valamenyen mint egy egyén keljenek fel, és védelmezzék Magyarország királyának koronája alatt lévő testvéreinknek jogait, mert ennek nincs elegendő hatalma, hogy megvédelmezze ő elnyomóik ellenében.

Nem kell tehát senkire sem várni, de csak mi általunk dolgozzunk, és bátoritanunk kell az általános nemzeti emancipatoria irányuló bármely törekvést; mert az 1869-ki magyarok nem csak hogy ugyan azok most is, de sőt még merészebbek és meggondolatlanabbak, mint bármikor.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 288/1891, f. 4-12

Traducere:

Traducere din limba română, în limba oficială a statului, ca urmare a ordinului ministrului de interne regal maghiar cu numărul 148/891

Cine sunt ungurii și cine sunt românii

de Athanasiad Ioan avocat, fost președinte al Secției comerciale la Tribunalul Ilfov, membru al Societății de geografie, membru al Societății pentru cultura poporului, membru al Societății de etnografie poliglotă din Milano

Ediția a doua

București

Tipografia modernă a lui Luis György, strada Academiei 24, 1891

Cuvânt înainte³¹⁶

În anul 1869 Măria Sa, regele Carol I, era doar de trei ani rege pe tronul lui Ștefan cel mare și Mihai Viteazul.

Toată lumea știe cât de nefavorabilă era situația noastră politică atunci, căci aproape întreaga Europă nu vedea cu ochi buni faptele noastre politice, în mod special urcarea pe tron a regelui românilor, Carol I. Austro-Ungaria s-a evidențiat în piedicile puse nouă.

Dar, față de faptul împlinit, doamna Austro-Ungariei închide ochii și cântă regelui român, în corul altor regi, cântecul: "Bene, bene, - respondere, dignus est intrare".

Tot așa, prin recunoașterea politicii românești inaugurate în 1866 nu a putut digera ușor hapul înghițit.

Începând din acest moment presa austro-ungară nu a încetat nici o clipă să afirme că ceea ce au făcut românii în 1866 nu s-a făcut pe placul lor.

În anul 1869 presa maghiară a depășit orice barieră, numai să se afirme în arta defăimării și desconsiderării, căci este o adevărată artă ca cineva să se afirme în așa măsură încât să rămână fără rival!

Ei desconsideră, jignesc până la ridicol, până nu-i apucă cârceii!

Ei îi batjocoresc pe români și pe regele lor. Nu au scrupule, nu cunosc cinstea, ignoră istoria aceluia din dorința de a jigni.

În ceea ce mă privește, atunci nu am putut trece cu vederea și, după cum observ cu mare mândrie națională, acum, după 21 de ani, din România liberă se ridică proteste împotriva sălbăciei maghiare și se încearcă concentrarea la un loc a tuturor elementelor românești; acest lucru trebuia început demult.

A întârziat... dar nu-i nimic... bine că a început acum.

Mai bine mai târziu decât niciodată, mai ales, dacă stăm să ne gândim, niciodată nu-i prea târziu când e vorba de lucrurile mari.

În ceea ce mă privește, nici atunci nu am putut să tac, așa cum nu tac nici azi, și mi-am ridicat glasul modest împotriva insultătorilor neamului și regelui nostru.

Protestul meu a constat din manifestul apărut în 1869, pe care-l public acum din nou, și-i atenționez din nou pe unguri că sunt mai răi și mai sălbatici ca în 1869, iar cultura progresistă a epocii de acum aflate la asfințit, pe ei îi va lăsa tot în epoca bronzului.

Nici nu aș fi pus mâna pe toc, pentru a-mi reproduce lucrarea modestă dacă nu aș fi observat că în acest interval îndelungat de 21 de ani dușmanii noștri din vecini în loc să demonstreze prin virtuți și obiceiuri că se adaptează culturii actuale, în mod contrar au devenit mai îndrăzneți în apucăturile lor sălbătice și urmăresc tot ceea ce nu este maghiar.

Întrucât pun mâna pe toc pentru a-mi ridica din nou protestul împotriva comportamentului inuman al ungarului, datoria îmi poruncește să-mi exprim bucuria văzând că românii din România liberă s-au trezit dintr-un somn adânc și lung și că au început cu putere și fidelitate lupta cea mai mare pentru drepturile sfinte românești, pentru a realiza unirea tuturor românilor sub un sceptru. Chiar dacă nu într-un viitor apropiat dar, măcar să înmoaie puțin încăpătânarea maghiară și pentru a putea îmbunătăți soarta fraților noștri aflați sub dominația lor.

Sângele nevinovat al lui Horea și Cloșca, vitejia lui lancu cer răzbunare iar românii cu brațele libere și înlănțuite sunt obligați să-i cântată pentru prima dată în 1859 de nemuritorul Alecsandri.

Pentru români un război al întregului neam ar constitui politica cea mai grandioasă, ar fi cea mai mare faptă națională și acțiunea cea mai lăudabilă pentru o națiune care dorește să trăiască prin sine iar cuvântul său să fie ascultat și respectat.

Jur împrejur există nenumărați români, în toate părțile în care te întorci găsești români.

Români există dincolo de Balcani, există dincolo de Carpați și de sute de ani atât cei de acolo cât și cei de aici sunt distanți față de noi, și noi față de ei, de parcă nu am fi neamuri, parcă nu ne-am trage cu toții din mama noastră comună, străvechea Romă.

Secolele au fost mute, dar tăcerea nu e veșnică căci a fost dat semnalul pentru recunoașterea acestei rudenii sfinte, în care curge același sânge, există același os, carne, obiceiuri, aspirații și limbă. România independentă, metropola românismului dorește și pretinde independența tuturor românilor.

În mod special limba constituie dovada incontestabilă a originii poporului nostru. Aceasta constituie actul de stare civilă al filiației românești. Și tocmai împotriva acestei dovezi acționează cu sălbăticie asiatică dușmanii noștri, pentru a ne-o fura, căci știu bine că fără ea nu vom fi niciodată în stare să începem marele proces al revendicării naționale românești.

Și noi, trebuie să luăm atitudine față de acest jaf pentru a-l opri și pentru a ne impune față de ei, așa cum am știut să ne impunem totdeauna.

Toate încercările acestor vecini rău au fost și sunt și în prezent să jefuiască limba românilor, pentru a învinge maghiarismul.

De nenumărați ani în școli continuă, fără șovăire, sistemul urmăririlor iar presa românească nu poate scrie despre problemele românești fără a nu suferi sancțiuni puternice.

În afara mai multor procese, defăimătoare și vexatoare pornite de către maghiari nu poate fi uitat cu ușurință procesul trecut intentat împotriva excepționalului și vrednicului cetățean și general din Caransebeș, Doda.

Cu un cuvânt, pe pământul lui Traian și al urmașilor săi, azi, nimeni nu are voie să vorbească și să gândească românește fără a fi bătut de unguri.

Pe pământul celor liberi din străbuni, doar maghiarismul are dreptul la supraviețuire.

Exemplul recent al acțiunii sălbatice de maghiarizare îl găsim în articolul intitulat "Germanii din Ungaria", publicat în numărul din 25 decembrie anul 1890 al ziarului "Timpul" - inserat după ziarele berlineze.

Potrivit ziarului "Timpul", în anul 1869 în Ungaria erau 1232 școli primare germane.

Azi numărul lor a scăzut la 668 la o populație germană de 1.600.000 de suflete. Dar nici aceste 668 de școli nu sunt germane,

ci maghiare-germane, căci o treime din timpul afectat învățământului este răpit pentru învățarea, cu forța, a limbii maghiare.

Rezultatul unui astfel de învățământ este că acești copii nu pot să învețe nici o limbă, nici alta.

Toate încercările orașelor germane de a înființa pe cheltuiala proprie școli noi, au fost refuzate.

Despre universități nici nu poate fi vorba.

Cele două universități, adică cea din Budapesta și cea din Cluj sunt instituții de învățământ pur unguresc, din care este exclus orice învățământ în limba germană.

Maghiarii nu s-au mulțumit cu atât. Potrivit propunerii înaintate Camerei Deputaților, fiecare comună va fi obligată pe viitor să înființeze grădinițe maghiare care să fie frecventate de toți copiii între 3-6 ani, în cazul în care părinții nu pot face dovada că respectivul copil se află sub supraveghere permanentă, acasă sau în alt loc.

Scopul acestei măsuri l-a constituit maghiarizarea copiilor la cea mai fragedă vârstă.

Este foarte probabil - spune ziarul berlinez - ca pe viitor lupta dintre diferitele naționalități din Ungaria să continue cu o putere mai mare în întregul stat maghiar; căci într-un stat modern multitudinea de popoare nu poate rămâne mult timp oprimată de minoritate cu atât mai puțin să-i fie jefuite limba, obiceiurile și cultura.

Această observație a ziarului german se referă la toate popoarele din Ungaria, înstrăinate de unguri, dar în mod special la români care sunt într-o majoritate covârșitoare față de unguri și împotriva cărora a pornit tupeul excepțional al ungarilor.

La toate aceste măsuri mortale ale ungarilor toată lumea tace, stau cu mâinile încrucișate și nu spun nimic.

Omenirea a purtat războaie religioase și au existat diferite prigoniri, ca de exemplu cea a evreilor, care au fost victime în diferite state.

Ba, chiar în momentul de față Marea Britanie vrea să impună Marii Rusii o anumită atitudine față de evreii ruși.

De ce atunci când unui popor i se jefuiește naționalitatea nu se ridică nici un glas în apărarea lui?!

De ce tace regele Ungariei?

Nu se gândește că trebuie să fie tată la fel pentru toate naționalitățile care i-au dat puterea pentru a le deveni rege?!

De ce nu se scandalizează protectorii culturii când se zdrobesc naționalități? Oare religia contează mai mult decât naționalitatea, că i se acordă prioritate?!

Dacă naționalitățile nu reprezintă nimic, atunci cuvântul dragostei de patrie și al patrimoniului nu reprezintă altceva decât idei goale! Dacă așa stau lucrurile de ce duc atâtea războaie care varsă atâta sânge omenesc și costă atâția bani, pentru oprimarea teritoriilor, independenței, religiei și naționalității?

Religia și patriotismul pot trăi numai împreună, izvorul ambelor este sentimentul dragostei pentru bine și frumos, omul se aprinde în suflet pentru ambele și întrețin același sentiment creator.

La noi la români biserica, unde se cultivă religia și școala unde se cultivă limba și patriotismul au fost întotdeauna una și aceeași.

În vremuri politice agitate, când școlile nu puteau să-și desfășoare activitatea în libertate, pridvoarele bisericilor au fost transformate în școli, care la fel au protejat religia și cultura românismului.

Dacă la strigătul îndurerat al pierderii naționalității nimeni nu se ridică pentru a-i opri pe asupritori, atunci să se ridice asupriții, atunci să se ridice toți românii liberi, ca unul, să apere drepturile fraților lor aflați sub coroana regelui Ungariei, căci acesta nu are suficientă putere să-i apere de asupritori.

Deci, nu trebuie să așteptăm pe nimeni, să acționăm prin noi înșine și să încurajăm orice străduință, emanciparea generală națională; pentru că ungurii din 1869 nu numai că sunt la fel și azi, ba, mai mult, sunt mai îndrăzneți și mai nesăbuiți ca oricând.

Tocmai de aceea prezint, în continuare, lucrarea mea din 1869³¹⁷.

Háromszéki "Ezsébet" Arvaléany-Nevelő Intézet
57.sz.1891.

Mélyen tisztelt Kultúregylet!

Az "E.M.K.E." az ő magasztos nemzeti kultúr missiójához hiven tudvalévőleg már eddig is nagyon lényeges szolgálatokat tett a magyarság ügyének a nemzetiségi vidékeken, s áldásos működésével a jövőben kétségkívül meg fogja valósítani mind ama várakozásokat, miket úgy a magas kormány, mint a hazafias társadalom ezen magasztos célú egyesülethez kötött. Annál inkább hihetjük pedig ezt, mert az egyesületnek eddigi működése és kitűnő vezetése teljes garanciát nyújtanak arra, hogy az irányadó közegek a cél elérésére megkívántató alkalmas eszközöket helyes tapintattal és figyelmes körültekintéssel megválasztani nemcsak tudják, hanem akarják is. És mert erről meg vagyunk győződve, nem kétkedhetünk abban sem, hogy a kultúregylet az ő működési körébe vonni, illetve hathatós támogatásában részesíteni fogja ama kisebb egyleteket és intézeteket is, a melyek vele ugyanazon cél felé törekeshnek. Az alább fölfejtendő okok alapján méltán ilyennek mondható a Háromszék megyei "Erzsébet" Árvaleány - Nevelő Intézet; a melyre azért bátorkodunk a mélyen tisztelt Kultúregylet nagybecsű figyelmét ezennel fölhipni.

Mindenek előtt megemlítjük ezen intézetről, hogy Háromszék megyében Kézdi-Vásárhelytt, tehát oly ponton van elhelyezve, a hol tágas tér nyílik úgy a humánus, valamint a hazafias irányú tevékenységnek. E város iparos lakossága ugyanis a román vámháború által Háromszék vármegye összes helységei között a legérzékenyebben sújtván, rohamosan hanyatlak. Eklatáns bizonyítékul szolgál erre nézve a közelebről megejtett népszámlálás, mely kimutatta, hogy Kézdi-Vásárhely város ötezernyi lakossága tíz év óta nemcsak, hogy nem szaporodott, hanem még közel 500 egyénnel fogyott is; ellenben a körülfekvő Csernáton, Kovászna, Martonos, Bereczk, Sósmező, Bodzaforduló sat. községek román nemzetiségű lakossága szaporodott. Hogy ez nem valami örvendetes jelenség a magyarságra nézve, az bizonyos; és mint ilyen, nemcsak teljes figyelmet érdemel, hanem arra is

méltó, hogy a baj megszüntetésére állam és társadalom vállalva közremunkáljanak.

A Háromszék megyei "Erzsébet" Árvaleány-Nevelő Intézet ezen, az itteni székely népre nézve mostoha viszonyok között a maga szerény hatáskörében fontos szolgálatokat tesz, mondhatnók; nagy nemzeti missiót teljesít, egyrészt az által, hogy a megye területén született árva leánygyermekeket kebelébe fogadván és felnevelvén, őket az elzülléstől megmenti; másrészt pedig az által, hogy a befogadott román nemzetiségű árvákat teljesen megmagyarosítja. Tízennyolcz éves fennállása óta ezen intézet már több román leánykát nevelt fel, a kikből utóbb derék székely asszonyok lettek. Ezt a hazafias, szép hivatást még nagyobb mértékben is teljesítené árvaleány-nevelő intézetünk, mert elegendő alkalom kínálkozik reá; de hiányzanak az eszközök. Alaptökénk még oly csekély, hogy évi kiadásainkat csak az állam nagylelkű segélyével fedezhetjük; ennélfogva a jelentkező árvák föl vételében is korlátozva vagyunk; azt pedig-megfelelő alap hiányában - éppenséggel nem tehetjük, hogy működésünk súlypontját a román nemzetiségű árvagyermek föl vételére és megmagyarosítására fektessük. Minthogy azonban e cél megvalósításának szükségessége a magyarság érdekében kétségsbe vonhatatlannak látszik: teljes bizalommal fordulunk a mélyen tisztelt Kultúregyletnek mint olyanhoz, a ki a szükséges eszközök birtokában van, hogy bennünket hazafias törekvésünkben támogatni kegyeskedjék. Ha mélyen tisztelt Kultúregylet felhozott okainat méltányolva, hajlandó lenne nekünk segédkezet nyújtani: ez esetben alaptökének gyarapítására bátor kodunk kérni: vagy egy 3000 forintos alapítványt, melynek évi kamatai két-két román szülőktől származott árva felnevelésére és megmagyarosítására lennének fordítandók; vagy pedig ezen összeg kamatjövödelmének megfelelő állandó évi segélyt, ugyancsak az említett célra.

Abbeli meggyőződésünk nyilvánítása után, hogy a segély a mélyen tisztelt Kultúregylet alapszabályainak és intenczióinak megfelelően lenne elhelyezve, hazafias mély tisztelettel vagyunk a mélyen tisztelt Kultúregyletnek.

Kézdi-Vásárhelyt, 1891. március 7.

a Háromszék megyei "Erzsébet" Árvaleány-Nevelő Intézet
kezelő bizottsága nevében alázatos szolgálai

Báró Szentkereszty Stenhard
elnök

Erdélyi Károly
titkár

A folyó év márcz. 7-ről, 57. sz. alatt vett beadványra vonatkozólag hazafias tisztelettel igazgató választmányunk határozatát jegyzőkönyvi kivonat alakjában, sajnálatunkat fejezván ki, hogy intézményeink fenntartására kitűzött kamat jövedelmeinkből a Háromszék megyei "Erzsébet" Léány Árvaházat üdvös és nemes munkájában nem segíthetjük.

Kolozsvár 91. X.7.

Gróf

Fond: Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania, nr. 1371/1891, f.1-3.

Traducere:

Institutul Pedagogic de Orfane "Elisabeta" din Trei Scaune
Nr. 57/1891

Mult stimată Asociație Culturală!

Credincioasă înaltei sale misiuni culturale naționale, Asociația E.M.K.E., după cum se știe, a adus și până acum servicii substanțiale cauzei maghiare în ținuturile locuite de naționalități și prin activitatea sa binecuvântată va împlini în viitor toate speranțele pe care înalta conducere și societatea patriotică și le-au pus în această asociație culturală cu aspirații înalte. Cu atât mai mult credem aceasta cu cât activitatea de până acum a societății și distinsa ei conducere oferă pe deplin garanția că forurile hotărâtoare nu numai că știu dar și vor să aleagă, cu mare prudență și cu tactul corespunzător, mijloacele potrivite pentru atingerea acestui scop. Și pentru că ne-am convins de aceasta nu putem să punem la îndoială nici faptul că societatea culturală va atrage în cercul său de activitate, respectiv va acorda sprijinul său energetic și altor societăți mai mici și instituții care urmăresc același scop. Pe baza motivelor descrise mai jos, pe drept cuvânt se poate spune acest lucru despre Institutul Pedagogic de Orfane "Elisabeta" din Trei Scaune; de aceea, ne permitem să atragem atenția mult stimatei societăți culturale asupra acestuia.

Înainte de toate menționăm despre acest institut că este situat în comitatul Trei Scaune, în Târgu Secuiesc, adică într-un astfel de punct unde se deschide un câmp vast pentru o activitate atât

umanitară cât și patriotică. Meseriașii din acest oraș, fiind afectați în modul cel mai serios de războiul vamal românesc³¹⁸, dintre toate localitățile comitatului Trei Scaune suferă o decădere grabnică. O dovadă în această privință este recensământul populației de curând efectuat, care arată că populația orașului Târgu Secuiesc, de 5.000 locuitori, nu numai că nu a sporit de zece ani încoace, ci chiar s-a redus cu aproape 500 de indivizi, în schimb, populația de naționalitate română din comunele învecinate: Cernatu, Covasna, Mărtănuș, Brețcu, Poiana Sărată, Întorsătura Buzăului și altele a sporit. Că acesta nu este un fenomen îmbucurător în privința maghiaririi asta e sigur, și astfel de lucruri nu numai că necesită toată atenția, dar merită și conlucrarea, umăr la umăr, a statului și societății pentru a se pune capăt acestui pericol.

Se poate spune că Institutul Pedagogic de Orfane "Elisabeta" din comitatul Trei Scaune aduce servicii importante în cercul său modest de competență, în această privință, în împrejurările vitrege pentru populația secuiască de aici: împlinește o măreață misiune națională pe de o parte prin aceea că, primind la sânul său și educând fetele orfane născute pe teritoriul comitatului le salvează pe acestea de la depravare, pe de altă parte, prin aceea că orfanele de naționalitate română găzduite sunt pe deplin maghiarizate. În cei optsprezece ani de când funcționează institutul a educat deja mai multe fete de naționalitate română care, ulterior, au devenit niște destoinice femei secuience. Această frumoasă menire patriotică ar îndeplini-o institutul nostru de orfane într-o măsură și mai mare pentru că s-ar oferi suficiente ocazii, dar lipsesc mijloacele. Capitalul societar este încă atât de mic încât cheltuielile anuale le putem acoperi numai cu ajutorul generos al statului; prin urmare, suntem constrânși să limităm primirea orfanilor apăruți iar acest lucru - în lipsa unui fond corespunzător - nu-l putem nicidecum realiza astfel încât să punem accentul principal în cadrul activității noastre pe primirea orfanilor de naționalitate română și maghiarizarea lor. Și deoarece necesitatea realizării acestui scop în interesul maghiaririi pare să atragă îndoieli, apelăm cu toată încrederea la Asociația Culturală, întrucât aceasta deține mijloacele necesare, ca să binevoiască să ne sprijine în străduințele noastre patriotice.

Dacă mult stimata Asociație Culturală, luând în considerare motivele noastre invocate, ar fi dispusă să ne întindă o mână de ajutor, în acest caz ne luăm permisiunea să cerem mărirea capitalului nostru societar: o bursă cam de 3000 de forinți, a cărei

dobândă anuală s-ar putea întrebuința pentru educarea și maghiarizarea a câte doi orfani proveniți de la părinți români, ori un ajutor permanent corespunzător dobândii acestei sume, tot în scopul menționat.

Dacă exprimarea convingerii noastre că acest ajutor ar fi plasat corespunzător regulamentului și intențiilor mult stimatei Asociații Culturale, cu profund respect patriotic rămânem slujitorii supuși ai mult stimatei Asociații Culturale.

Târgu Secuiesc, 1891, martie 7

În numele comitetului administrativ al Institutului Pedagogic de Orfane "Elisabeta" din comitatul Trei Scaune.

Baron Szentkereszty Stenhard
președinte

Erdélyi Károly
secretar

Verso:

Stimate comitet director!

Referitor la cererea dumneavoastră din 7 martie anul curent, primită sub nr. 57, vă comunicăm, sub formă de extras din procesul verbal, hotărârea comitetului nostru de conducere, exprimându-ne regretul că din dobânda prevăzută pentru întreținerea institutelor noastre nu putem sprijini Institutul de Orfane "Elisabeta" din comitatul Trei Scaune în activitatea sa salutară și nobile.

Cluj, 7.X.1891

Conte
ss indescifrabil

142

1891 martie 7, Carei

ad 25, elnöki 1891
saját kezéhez

Nagyméltóságú m.k. Belügyminister úr!

A folyó évi február hó 19-ről 96. res. szám alatt hozám intézett rendeletre, s az a tárgyában folyó évi február hó 26-ról. eln. szám alatt tett jelentésemben foglaltak kiegészítéséül van szerencsém

mély tisztelettel jelenteni, hogy Berinde Elek és Lukács László lelkészek tényleg mozgalmat indítottak egy pénzügyintézet létesítésére, amely oláh nemzetiségi érdekek előmozdítására szolgálna eszközül, sőt e célból nevezettek Budapesten is lépéseket tettek, s tekintélyesebb oláh egyéniségekkel tanácskozásokat is tartottak, de annak még tényleges eredménye nincs. Jelenleg is azonban már két oláh részvénytársaság van több év óta bejegyezve a szatmári kir. -, mint kereskedelmi törvényszéknél, egyik a Berinde Elek vezetése alatt álló Szinéváraljai Persely Szövetkezet 7640 Ft. alaptőkével, másik a Lukács László igazgatása alatt álló s 1130 Ft. alaptőkével jegyzett Köz-bányai Persely Szövetkezet. Értesülés szerint mindkét intézet pénzforgalmát a nagy szebeni "Albina" banktól nyeri.

Mihelyt valamely újabb pénzügyintézet keletkeznék, nem késendek azt mély tisztelettel bejelenteni.

Fogadja Nagymélt.

NKároly, 1891. Márczius 7.

Verso: ad. 25/1891 Elnöki,
ajánlott exp. 8 III 1891,

Fond: Prefectura județului Satu Mare, Comite suprem, nr. 185/1891, f. 8.

Traducere:

personal

La 25/1891/prezidial

Excelența Voastră, domnule ministru de interne regal maghiar!

Referitor la ordinul trimis mie în 19 februarie anul curent, sub nr. 96 confidențial, și pentru completarea celor cuprinse în raportul meu³¹⁹ din 26 februarie anul curent, prezentat sub nr. 25 prezidial, am onoarea să vă raportez cu profund respect că preoții Alexe Berinde și Vasile Lucaciu au inițiat - într-adevăr - o mișcare pentru înființarea unei instituții financiare care ar servi drept mijloc de sprijinire a intereselor naționale românești. Mai mult chiar, numiții au făcut demersuri în acest scop și la Budapesta și au ținut consfătuiri cu personalitățile românești de prestigiu. Dar toate acestea nu au încă un rezultat concret. Însă și în prezent sunt înregistrate deja de

mai mulți ani, la Tribunalul regal din Satu Mare și la Camera de Comerț, două societăți românești pe acțiuni, una este Casa de păstrare din Seini, aflată sub conducerea lui Alexe Berinde, cu un capital societar de 7640 forinți, și cealaltă, Casa de păstrare din Chiuzbaia, aflată sub direcțiunea lui Vasile Lucaciu, cotată cu un capital societar de 1130 forinți. Potrivit informațiilor, ambele instituții își obțin circulația financiară de la Banca "Albina" din Sibiu.

Îndată ce vor apare noi instituții financiare, nu voi întârzia să raportez, cu profund respect.

Primiți, Excelență
Carei, 7 martie 1891

Verso: La 26/1891/prezidial/recomandat. Expediat: 8.III.1891

143

1891 martie 7, București

Bukarest, am 7. März 1891

In der Beilage unterbreite ich das von den Studenten der Bukarester Universität verfaßte Memorandum, welches wie ich seinerzeit berichtete in rumänischer, französischer und deutscher Sprache erschienen ist und gegenwärtig in einer großen Anzahl von Exemplaren nach Frankreich, Deutschland, England, Belgien, Holland, Italien, Österreich-Ungarn, Spanien und in alle übrigen Staaten, Russland ausgenommen, verschickt wird.

Dasselbe umfaßt zwei Kapitel. Im ersten Kapitel wird die geschichtliche Vergangenheit und Originalität der Rumänen behandelt während der zweite Theil der Gegenwart gewidmet ist und eine Reihe von Tatsachen aufzählt, in welchen die Lage der ungarländischen Rumänen den Magyaren gegenüber geschildert wird.

Das Memorandum ist eine geschichtlich, politisch und stylistisch nichtssagende schülerhafte Arbeit der Autoren würdig, die damit vor Gesamt Europa hintreten.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1037/1891, f. 12

1891 martie 7, București³²⁰

În anexă depun Memorandul redactat de studenții Universității București care, precum am raportat la timpul său, a apărut în limba română, limba franceză și limba germană și în prezent urmează să fie trimis într-un număr mare de exemplare spre Franța, Germania, Anglia, Belgia, Olanda, Italia, Austro-Ungaria, Spania și în toate celelalte state cu excepția Rusiei.

Acesta cuprinde două capitole. În primul capitol se tratează trecutul istoric și originea românilor, în timp ce a doua parte este dedicată prezentului și enumeră un șir de fapte în care este înfățișată situația românilor din Ungaria față de maghiari.

Memorandul este o lucrare istorică, politică, stilistică școlărească, neînsemnată, demnă de autori, cu care vor să se prezinte în fața întregii Europe³²¹.

144 ·

1891 martie 17, Lugoj

Krassó-Szörény vármegye Főispányától
20/főisp. res./1891

Nagyméltóságú magyar királyi Belügyminister Úr!

Az orsovai járás főszolgabírája folyó évi márczius hó 14-én 21. res. sz. alatt azon - Nagyméltóságodhoz is, a további teendők iránti utasítás adás végett felterjesztett - jelentését intézte hozzám, hogy Bucarestből a romániai egyetemi ifjúság által kibocsátott államellenes röpirat érkezett az orsovai "Wochenblatt" szerkesztőségéhez s azonkívül 12 drb román nyelven és 8 drb német nyelven nyomtatott példány a "Libreria diocesana" - hoz Karánsebesre czimezve -, mely példányokat visszatartatta.

Ezen jelentés folytán a vármegye alispánja - egyfelől alkalmas módon meggyőződést szerzendő, a röpiratnak az orsovai főszolgabíró által állam ellenesnek jelzett tartalmáról, másfelől azért, hogy mennyiben igazolt nevezett főszolgabírónak azon jelentése,

melyszerint Vercserován ezen röpirat terjesztetik, - a tegnapi napon leutazott, Orsovára, a honnan a mai napon visszatérve magával hozta a jelzett röpiratnak egyik példányát és meggyőződött arról, hogy Vercserován pinczerek, hordárok és bérkocsisok 4-5 frank vételár mellett ajánlják vételre a röpiratot az átutazóknak és pedig olyképen, hogyha ezen általuk kért összeg meg nem adatik, ingyen engedik azt át az illetőknek.

A vármegyei alispán által elhozott röpirat tartalmát magam a helybeli kir.ügyész és az alispánnal együtt betekintvén, azt tartalmából kifolyólag alkalmasnak találtuk a nemzetiség elleni izgatásra, s illetőleg a büntető törvény-könyv 172. szakaszában körülírt nemzetiség elleni izgatás vétségének ismértvit látjuk fenn forogni, a királyi ügyész daczára ezen közös nézetünknek, kétségét nyilvánította aziránt, hogy az illetékes biroságok által e röpirat itteni terjesztői megfognának büntettetni.

Minthogy azonban a kormányzatomra bizott vármegye területén a román nemzetiségű népek értelmiségét és vezetőit nagyobbára a politikailag rendszerint meg nem bízható papok és tanítók képezik, a kik bizonytal el fognak láttatni ezen államellenes röpirat példányaival, és ezek annak tartalmát a néppel titokban megismertetni fognák, és minthogy e vármegyében a járási főszolgabirákon és az 5-8 községet vezető körjegyzőkön kívül más alkalmas és minden tekintetben megbízható oly egyénnel nem rendelkezünk, kikkel a röpirat terjesztése folytán a népességnél keletkezhető káros befolyást ellensúlyozhatnánk, nehogy e vármegyében a különböző nemzetiségek között ez idő szerint fennálló béke megzavartatásának csirája a jelzett röpirat terjesztése és tartalmának ismertetése által elvettessék -, a magam részéről van szerencsém Nagyméltóságodnak teljes tisztelettel ajánlani, hogy hasonló elbánásban - miként az állam-ellenes cikkeket közlő külföldi lapok lefoglalása és, illetve, továbbításának megadályozása eszközöltetik - részesüljön e röpirat is, és illetőleg annak példányai postai és hatarszéli vámhivataloknál - mely utobbinál különben is minden csomag fölbontatik, - még a kézbesítés előtt foglaltassék le, mert esetleg e röpiratnak a kézbesítés után eszközözlendő lefoglalását egyesek - azon egyszerű kijelentéssel, hogy azt megsemmisítették - ki is játszassák.

Végül, van szerencsém Nagyméltóságodnak teljes tisztelettel bejelenteni, hogy az orsovai főszolgabíró által 21, res. számú jelentésében jelzett példányokon és a mai napon 20, res. számú

táviratomban jelzett küldeményen kívül, eddig csakis a kápolnási postahivatalhoz érkezett két ily röpirat, Mocsonyi Jenő és Sándor nevére, melyek részükre kézbesítve is lettek.

Midőn ezekről Nagyméltóságodnak jelenteni kötelességemnek tartottam, egyszersmind a további teendők iránti kegyes utasítását kérve.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Lugos, 1891, évi márczius h 17-én.

Jakabffy Imre
Főispán

Verso: ÉrkJ.: III/18.891/192/res.

Nagyméltóságú Gróf Szapáry Gyula a magyar királyi
Belügyministerium ideiglenes vezetésével megbízott
Ministerelnök Úrhoz
Budapesten.

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1037, f. 17-19

Traducere:

Din partea comitelui suprem al comitatului Caraș-Severin
20/comite suprem/ confidențial

Excelenței sale, domnului ministru de interne!

Judele suprem al plășii Orșova mi-a trimis raportul său, număr confidențial 21 din 14 martie - trimis și Excelenței Voastre pentru instrucțiuni -, potrivit căruia la redacția ziarului "Wochenblatt" din Orșova a sosit manifestului antistatal scos de studențimea din București și, în același timp, 12 exemplare în limba română și 8 în limba germană destinate "Librăriei diecezane" din Caransebeș, care au fost confiscate³²².

Urmare acestui raport, vicecomitele, pe de-o parte pentru a se convinge de caracterul manifestului, apreciat de judele suprem din Orșova ca antistatal și, pe de altă parte pentru a verifica veridicitatea raportului numitului jude, potrivit căruia acest manifest este

răspândit în Vârciorova, a plecat ieri la Orșova, iar astăzi, reîntorcându-se, a adus cu el un exemplar și s-a convins că la Vârciorova cârciumarii, hamalii și căruțașii oferă acest manifest călătorilor pentru 4-5 franci, iar dacă aceștia refuză prețul, îl oferă pe gratis.

Exemplarul adus de vicecomite l-am cercetat împreună cu procurorul regal și cu vicecomitele și am recunoscut în el delictul de agitație antinațională prevăzut în alineatul 172 al Codului penal. În ciuda acestei unități de păreri procurorul regal și-a exprimat îndoiala că răspânditorii acestui manifest vor fi pedepsiți.

Întrucât în comitatul aflat sub conducerea mea majoritatea intelectualilor și conducătorilor români o constituie preoții și învățătorii, nedemni de încredere din punct de vedere politic, care vor fi înzestrați cu aceste manifeste pe care le vor aduce pe ascuns la cunoștința poporului, și întrucât în afară de juzii de plasă și 5-6 notari cercuali nu avem personal de încredere care să poată contracara influența nefastă a manifestului, și ca nu cumva răspândirea lui să ducă la apariția germenului tulburării păcii existente între diferitele naționalități, am onoarea să vă recomand, Excelență, ca, având în vedere că s-a dispus confiscarea ziarelor străine care conțin articole antistatale, aceeași soartă să o aibă și acest manifest, exemplarele să fie confiscate înainte de înmânare, atât la poștă cât și la vamă, mai ales că aici fiecare pachet este deschis. Să fie confiscate înainte de înmânare căci în caz contrar s-ar putea motiva că le-au distrus.

În cele din urmă am onoarea să vă raportez, Excelență, că, în afară de exemplarele semnalate în raportul confidențial numărul 21 al judeului suprem din Orșova și cele din telegrama mea numărul 20, au sosit două asemenea manifeste la Oficiul poștal din Căpâlnaș, pe numele Eugen și Alexandru Mocioni, care le-au și fost predate³²³.

Întrucât am considerat de datoria mea să vă informez, Excelență, asupra acestor lucruri, vă rog să-mi trimiteți instrucțiuni pentru acțiunile următoare.

Primiți, Excelență, expresia sinceră a deosebitei mele stime.

Lugoj, 17 martie 1891

Jakabffy Imre
comite suprem

Excelenței sale, domnului prim-ministru, contele Szapáry Gyula, însărcinat cu conducerea Ministerului de Interne, Budapesta.

145

1891 martie 18, Sighet

Máramaros vármegye Főispánja –
230.szám/Res.

Nagyméltóságú magyar királyi Belügy Minister Úr!

Midőn a román bankalapítási célzattal kibocsátott román nyelvű aláírási felhívást, s annak magyar fordítását Nagyméltóságodnak bemutatom, bátorkodom mély tisztelettel a következőket jelenteni.

Hogy a bankalapítás nem cél, de eszköz a magyar állam s nemzet elleni izgatásra, igazolja a felhívás szövege általában s különösen annak azon kitételei, hogy Máramarost román területnek nevezi, hogy idegen kamatoztatókról beszél, kiknek járma alatt nyög a román nép, s hogy a pénzügyintézetet csakis a románok által s csakis részökre kívánja létrehozni, mindazonáltal e pénzügyintézetnek máramarosi kölcsönbank címet adva ezen alkalomból is elhitetni akarja a néppel, hogy Máramaros a románoké, holott lélekszám szerint is az ötven s néhány ezer románt a 120.000 ruthen, a körülbelül 20 ezer magyar, s a magát legnagyobb részben magyarnak valló 35 ezernyi zsidó lakosság majdnem négyszeresen felülmúlja.

Általában a dákoromán izgatók két irányban igyekeznek a nép körében azon hitet terjeszteni, hogy Erdély és Magyarország a Tiszáig az ő tulajdonuk, hogy ámbár ők jelenleg minden tekintetben és irányban az üldözés és elnyomatás tárgyai, azért ezen országrész az övék, és ennek ők a jogosult urai.

Jellemzőnek; mert a közöttünk előbb-utóbb kitörő harcra utalónak tekintem a felhívás azon kifejezését, hogy gyűjtsenek a románok féher pénzt fekete időkre.

Midőn a fentebbiekben a dákorumán intenciókat jeleztem, sietek azt konstatálni hogy a mihályi-családot és rokonságát, valamint a Bud Titus ideiglenes román püspöki külhelynök vezetése alatt álló, Szatmárból ide áttett papokat kivéve a máramarosi román gentrynél, a máramarosi eredetű papságnál és népnél a dákorumán szellem eddig uralmat nyerni nem tudott.

A magyar állam román ellenségeinek ezen legujabb ténykedése az által nyer különös fontosságot, hogy Erdélyben s Magyarországon más, - románok által lakott vidékein hasonló pénzüzeteknek létesítése által az izgatásra és befolyásra a kellő eszközöket magok részére biztosították, s az ottan történtek és az itten. célzottak közötti összefüggést kétségtelenné teszi az, hogy az utóbbiaknak előkészítése végett az oláh propaganda utazói dr. Lukács László laczfalusi és Berinde Elek színér-váraljai pap a románok által lakott vidéket közvetlenül megelőzőleg bejárták, s az "Albina" több oldalról megerősített értesülesem szerint a létesíteni szándékolt pénzüzet részére 100.000 forint betétet ígért, s ennek fejében csakis azt követelék, hogy az intézet könyvvezetői teendői egy kiküldöttje által legyenek teljesítendők.

Ezen mozgalommal s titkos célzatokkal szemben leghelyesebbnek véltem az itteni vagyonos magyar intelligentiát s különösen Szöllösy Antalt, a nagy tőkével rendelkező helybeli takarékpénztár elnök - igazgatóját, valamint a helybeli kereskedelmi banknak elnökét Urányi Imre képviselőt, továbbá a magyar érzelmű oláh gentrynek legbefolyásosabb és legvagyonosabb vezetőit Vincz Gyula, Mihálka László és Pál főszolgabirokat s Papp Simon szolgabirót arra felkérni, hogy ezen az intézők szándéka szerint csakis oláhok által tartandó ülésen megjelenve először is óvást emeljenek a meghívó azon állítása ellen, mintha a létező pénzüzetek a hitel nyújtását nemzetiségek tekintetbe vételével s a románok kizárásával gyakorolnák; visszautasítsák azon állításokat, mintha a magyar királyságban román terület lenne valamint elnyomott s nem egyenjogú polgárok léteznének, s felkértem őket annak kijelentésére, hogy a máramarosi román népnek a magyar állam s magyar nemzet elleni felizgatását tétlenül elnézni nem fogják, s továbbá abba sem fognak belenyúgodni, hogy itt idegenek által nemzetiségi jellegű oly pénzüzetek létesíttessenek, a melyek segélyt nyújtani a többi polgároknak kizárásával csak a románok részére lennének hivatva, hanem ha a nép segélyezését célzó pénzüzeteknek, illetőleg szövetkezeteknek szüksége előállott, úgy

Máramaros megyének vagyonos intelligenciája nem szorulna idegeneknek ténykedéseire - részvények aláírására, valamint a szükséges hitel nyújtásra és a nép üdvére gyakorlandó ellenőrzés érvényesítésére mindenkor hajlandónak fog táláltatni.

Örömmel jelenthetem, hogy ezen felhívásomnak több mint 30-an feleltek meg és megjelenésőknek és felszólalásuknak az lett az eredménye, hogy a magyar ellenes szándékok sikerült leálczázása után egyhangulag határozatba ment, miszerint 30 nap alatt egy magyar s román szövegű meghívás útján Máramaros vármegyének vagyonos értelmisége egy újabb alakuló értekezletre fog egybehivatni.

Mily kedvező volt a hazafias érzelműeknek fellépése által elért siker, legjobban igazolja azon körülmény, hogy több, a felhívást aláírt, de hazafias érzelmű pap végtelenül szégyelte azt, hogy az aláírásra magát rávenni hagyta, másrészt pedig e! nem hallgathatom azon jellemző körülményt, hogy Bud Titus ezen ülést egy román szónoklattal megnyitván, s annak célját előterjesztvén a felhívást alá nem írt Mihályi Péter országgyűlési képviselőt kérte fel az elnöki szék elfoglalására, s midőn Bud Titus román beszédjére Szöllösy Antal a fentebb jelzett irányban nagy hatással támadólag felelt, ettől kezdve a tárgyalás mindkét részről magyarul folyt.

Ezen titokban tervezett, s csakis a legutóbbi napokban nyilvánosságra jött actiónak ez idő szerint meghiusulása azon reményt kelti bennem, hogy a mennyiben jelenleg mindenkép azon vagyok, hogy a magyar vagyonos intelligencia támogatása mellett a vármegye minden járásában egy-egy hitelszövetkezet létesíthessek, az ő általok contemplált központi pénzüzetnek felállítása valamint az ő befolyásoknak érvényesítése végképpen meghiusultnak lesz tekinthető.

Egyébként kötelességemnek fogom tartani ezen mozgalom fejleményeiről jelentésemet.

Nagyméltóságodnak a maga idején beteterjeszteni.

Mély tisztelettel Nagyméltóságodnak aláztatos szolgálja

Lónyay János
főispán

Sziget, 1891. martius 18.

Nagyméltóságú gróf Szapáry Gyula, a magyar kiralyi Belügyministerium vezetésével megbizott magyar kiralyi Minister Elnök Úrhoz

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 197/1891, f. 2-6

Traducere:

Comitele suprem al comitatului Maramureș
Nr. 230/confidențial

Excelența Voastră, domnule ministru de interne regal maghiar!

Acum când vă prezint apelul în limba română pentru subscrieri, lansat în scopul întemeierii unei bănci românești, precum și traducerea maghiară a acestuia, îmi permit, cu profund respect, să raporteze următoarele:

Că întemeierea băncii nu este un scop, ci un mijloc pentru instigare împotriva statului și națiunii maghiare o dovedește textul apelului în întregime și, în mod deosebit modul de exprimare, adică numește Maramureșul pământ românesc; vorbește despre cămătari străini sub al căror jug geme populația românească și se dorește ca instituția financiară să fie înființată numai de români și pentru ei; ca urmare, numind această instituție financiară "Banca Maramureșană de Împrumut" vrea să convingă populația, și cu acest prilej, că Maramureșul este al românilor deși, după numărul de suflete: cei 120.000 ruteni, cei aproximativ 20.000 maghiari și cam 35.000 de locuitori evrei, care se declară în cea mai mare parte maghiari, îi depășesc de aproape patru ori pe cei peste 50 de mii de români.

În genere, agitatorii daco-români se străduiesc să propage în rândul populației în două sensuri credința că Transilvania și Ungaria sunt proprietățile lor până la Tisa, că, deși ei sunt în momentul de față obiectul persecuției și asupririi în toate privințele și direcțiile, totuși această parte de țară este a lor și ei sunt aici stăpânii de drept.

Semnificativ, deoarece consider că acea expresie din apel, că românii să strângă bani albi pentru zile negre, face referire la războiul ce va izbucni, mai repede sau mai târziu, între noi.

Cum în cele de mai sus am semnalat intențiile daco-românești, mă grăbesc să constat că spiritul daco-romănesc n-a reușit până acum să se instaureze în rândurile populației, cu excepția familiei Mihali și a rudeniilor sale, precum și a preoților transferați aici din Satu-Mare, aflați sub conducerea vicarului român provizoriu Titus Bud, a nobililor maramureșeni români, a preoților și locuitorilor de sorginte maramureșană.

Această activitate mai nouă a dușmanilor români ai statului maghiar câștigă o deosebită însemnătate prin aceea că, în Transilvania și în alte ținuturi ale Ungariei locuite de români ei și-au asigurat mijloacele necesare pentru instigare și influențare prin înființarea unor instituții financiare asemănătoare în ținuturile locuite de români, iar legătura dintre cele înfăptuite acolo și cele plănuite aici devine incontestabilă prin faptul că, în scopul acestora din urmă, pelerinii propagandei românești, dr. Vasile Lucaciu din Șișești și preotul Alexe Berinde din Seini, au colindat în prealabil ținuturile locuite de români și, potrivit informațiilor mele confirmate din mai multe părți, "Albina" a promis o depunere de 100.000 forinți pentru instituția financiară ce intenționează să se înființeze, iar în schimbul acesteia ar pretinde doar atât, ca serviciul de contabilitate al instituției să fie îndeplinit de un delegat de-al ei.

În privința acestei mișcări și intenții secrete am considerat cel mai potrivit să-l solicit pe Szöllösy Antal, președintele-director al Casei de economii locale, ce dispune de un mare capital, precum și pe președintele Băncii locale de comerț, deputatul Urányi Imre, apoi pe Iuliu Vinț, conducătorul cel mai influent și cel mai bogat al nobilimii românești cu sentimente pro-maghiare, pe juzii supremi Ladislau și Paul Mihalca și pe judele Simion Pop ca, prezentându-se la această ședință ținută numai între români, conform intenției organizatorilor, înainte de toate să protesteze împotriva acelei aserțiuni din apel cum că instituțiile financiare existente ar practica acordarea de credite pe considerentul naționalității și, excluzându-i pe români, să respingă afirmația lor că în regatul maghiar există pământ românesc și că românii nu sunt cetățeni cu drepturi egale, ci asupriți, și i-am solicitat să anunțe că ei nu vor tolera, stând cu mâinile în sân, revolta populației românești din Maramureș împotriva statului și națiunii maghiare și nici nu vor consimți ca aici să se

înfiiințeze de către străini asemenea instituții financiare cu caracter naționalist, care ar avea mnenirea să acorde sprijin numai românilor, excluzându-i pe ceilalți cetățeni, ci numai instituții financiare care să ajute populația, respectiv să vină în întâmpinarea necesităților asociațiilor și în felul acesta intelectualitatea bogată din comitatul Maramureș nu ar recurge la realizări de-ale străinilor pentru subscrierea de acțiuni și pentru acordarea de credite și va fi dispusă oricând să-și exercite controlul spre binele populației.

Pot să raportez cu bucurie că la această solicitare au răspuns mai mult de 30 persoane, iar rezultatul apariției și protestului lor a fost acela că, după reușita demascării intențiilor antimaghiare, s-a hotărât în unanimitate că intelectualitatea bogată a comitatului va convoca o nouă conferință în termen de 30 de zile, printr-un apel în limbile română și maghiară.

Cât de favorabil a fost succesul datorat atitudinii celor cu sentimente patriotice o dovedește cel mai bine împrejurarea că cei mai mulți au semnat apelul, dar preotului cu sentimente patriotice i-a fost extrem de rușine că s-a lăsat convins să semneze; pe de altă parte însă, nu pot să nu vorbesc despre faptul semnificativ că Titus Bud, deschizând ședința cu un discurs în limba română și prezentând scopul acesteia, l-a solicitat pe deputatul Petru Mihali, care nu a semnat apelul, să ia loc la președinție și, întrucât la discursul în limba română al lui Titus Bud, Szöllösy Antal a răspuns ofensiv în acea direcție, începând din acel moment dezbaterile s-a desfășurat în limba maghiară de ambele părți.

Zădărnicea în prezent a acestei acțiuni, planificată în secret și devenită cunoscută numai în ultimele zile, îmi trezește speranța că, deoarece sunt actualmente întru totul de acord să îmi înființez, cu sprijinul intelectualității maghiare bogate, câte o societate de credit în fiecare plasă a comitatului, se poate considera ca fiind zădărnicită în mod definitiv întemeierea instituției financiare centrale intenționată de ei, precum și exercitarea influenței lor.

De altfel, voi considera de datoria mea să vă prezint raportul meu despre desfășurarea acestei mișcări, la timpul potrivit.

Sighet, 18 martie 1891

Cu profundă stimă, al Excelenței Voastre, slugă umilă

Lónyay János
comite suprem

Domnului conte Gyula Szapáry, primul ministru regal maghiar, încredințat cu conducerea Ministerului de Interne Regal Maghiar.

A P E L³²⁴

Abia mai există un district românesc izolat și avizat la forțele proprii ca românimea din Maramureșiu, în toate părțile se nisuesc a-și asigura existența materială, numai noi maramureșenii suntem tot împilați sub jugul cămătarilor nemiloși și fără suflet.

E timpul suprem ca și noi după exemplul altor energioși să ne constituim într-o bancă populară de ajutorare mutuală, care cu centrul în Sighet și filiale în mai multe comune s-ar extinde peste întreaga românime din comitat și la care cei cu dare de mână și-ar eloca cu folos averea câștigată, iar cei lipsiți s-ar împrumuta mai cu ușurință și mai ieftin.

Acestui scop ar corespunde Banca de ajutorare mutuală "MARAMUREȘIANA" care și-ar începe activitatea prin sôlviri lunare de 1 fl. subscrieri de acțiuni a 100 fl. solvinzi în 10 ani, primind spre fructificare și alți bani de păstrare, bani albi pentru zile negre.

După statutele proiectate pct.4. Societatea își va începe activitatea dacă având cel puțin 30 de membri cu 100 bucăți de acțiuni subscrise, și va înregistra firma la tribunal.

9. Dreptul la societate l-ar câștiga cine la întemeierea societății plătește 5% de la un capital fundamental, iar cine intră după fundarea societății, 10%, taxa înscrierii se stabilește în 1 fl. de persoană: - responsabilitatea societărilor e mărginită, adeca fiecare e responsabil încă de o sumă câtu cea subscrisă.

11. Până când sumele subscrise nu vor fi perfect plătite, cametele obvenitorie nu se plătesc societărilor, ci se vor adăuga către capital, până la arondarea sumei de 100 fl. - pentru întârziere se va plăti de la toată acțiunea 6% usură de întârziere, care se va calcula la fondul de rezervă, iar dacă cineva solvirea lunară nici în 3 luni nu o ar aplană, direcțiunea după o admoniare postală l-ar pote eschide, prin care sumele deja plătite perdiendu-le, acele se adaugă la fondul de rezervă, fără a fi însă absolvat de plățirea atărui împrumut, ce poate ar fi radicat de la societate.

13. Numai sume de tot plătite se pot abdice, însă atunci nu numai dividendă din fondul de rezervă, dar și 10% din acțiuni se detrag pentru fondul de rezervă.

14. Acțiunea deja plătită cu învoirea direcțiunii se poate investi pe altcineva, însă prin aceasta dreptul și obligamentul cessionantului trece asemenea pe cel favorizat, iar dacă acesta nu ar fi în stare a corespunde, atunci acele drepturi și obligaminte față de cessionante rămân neatînse.

15. La împrumuturile societății numai membrii ei se pot împărtași, în lipsa acestora banii societății se vor asedia în papire de prețiu, ori eloca la bancile banale din loc.

16. Fiecare societariu are antaietate la un împrumut amesurat sumei deja plătite, sume mai mari se pot acorda cu cautela de garant, zelog ori ipotecă.

18. Împrumutul se face cu cambiu, sau contract care se poate împrucesua în antea judecătoriei din M. Sighet, - procentul capitalelor incurse se statorcesce în 6%, iar a împrumutului în 8%, afară de acesta împrumutatoriu va mai solvi 4% de la suma împrumutată odată pentru totdeauna pentru fondul de rezervă.

34. Direcțiunea va alege în filialele dintre societarii locali un comitet de încredere din 3 membri, cari vor avea a sprijini pe conducătoriu filialei în toate afacerile mai ponderose, ales în statorirea capacității de solvire a împrumutătoriu etc. etc. etc.

Pentru înscrierea membrilor, revederea și statorirea statutelor adunarea constituantă se va ține în M. Sighet localul Sala Casinei la "Vadászkürt" în 16 martie după amiadi la 3 ore, la care onor, publicu maramureșean cu toată onoarea se invită.

Doritorii a participa alesu absentii-binivoiască a împlini rubricile alăturate, acludandu sumele recerute în numerariu.

Sighetul Marmației în februarie, 1891.

Tit Budu mp., adm. of. vicar, Alesandru Gyenge mp., prot., Petru Salca mp., Basiliu Gyenge mp., protopopol Coseului, Basiliu Jurka mp., Vasiliu Dán mp., preotul benef. sup. a Borsiei, Corneliu Batin mp., Ladislau Mán mp., Paul Pap mp., Paul Orosz mp., protopopol Visieului

Numele	Caracterul	Locuinta	Câte actiuni	Suma solvita 5%	Tasa înscrierii	Însemnare

6.eln./891

Méltóságos Fő Ispán ur!

Folyó évi 40. eln. sz. a bizalmas meghagyásra van szerencsém a következőket jelenteni:

Most jövök Felsőbányáról, hol biztos tudomást szereztem arról, hogy Dr. Lukács László csak ugyan részt vett a felsőbányai kincstári bánya munkások ügyében, a mennyiben a folyamodást a Magas Ministeriumhoz ő fogalmazta, ezen felül pedig Kovács György és Kristovics Károly bánya munkásokat és küldötteket - kik a beadott folyamodást Pesten megsürgetni mentek- egy országos képviselőhöz, kinek neve azonban még nem tudatik, útasította és kinek kalauzolása mellett jutottak a ministerhez.

Az ügy akként lett elintézve hogy a panaszló munkások, mint a fogyasztási egylet részvényesei 5 Ft. részvény befizetése után 80 Ft. jutalekot kaptak, az egylet feloszlott.

A nyertes bánya munkások beszélnek, hogy Lukács Lászlónak minden részvény után nyert 80 Ft. összegből 1 Ft-ot. fizettet, másik versio szerint pedig az 1 Ft-at a templom részére fogná fordítani Lukács László, az tény, a pénzt felvette; a bányász csöndes és meg van eredménnyel elégedve a mai napig.

Én minden esetre gonddal leszek az ügy további fejleményeire, a mindön nem mulasztandom el jelentésemet folytatni.

Mély tisztelettel

Nagy Bánya, april 9. 1891.

Smit Sándor sk.
ténylegesfőszolgabíró

Verso: Méltóságos Domahidy Ferencz Főispán Úrnak Nagy Károly ad 40/1891/elnöki

A felsőbányai polgármester jelentése beérkeztéig nyilván tartandó.

Nagy Károly, 1891, aprilis 11.

Fond Prefectura jud. Satu Mare, Comite suprem, nr. 40/1891, f. 3-4

Traducere:
6/1891/Prezidial

Onorate domnule comite suprem!

Referitor la ordinul d-voastră confidențial cu nr. 40 prezidial, din anul curent, am onoarea să raportez următoarele:

Acuma am sosit de la Baia-Sprie unde am obținut informații sigure că Dr. Vasile Lucaciu a participat într-adevăr la chestiunea muncitorilor minieri fiscali, întrucât el a redactat recursul către înaltul minister și, pe deasupra, el i-a îndrumat pe minerii și delegații Kovács György și Kristovics Károly - care au plecat la Pesta pentru a solicita recursul depus - către un parlamentar al țării al cărui nume însă nu se știe încă și care i-a condus la minister.

Chestiunea a fost în așa fel rezolvată că muncitorii reclamânți, ca acționari ai societății de consum, după achitarea acțiunii de 5 forinți, au primit o dobândă de 80 forinți, iar societatea s-a desființat.

Muncitorii minieri câștigători povestesc că din suma de 80 forinți câștigată după fiecare acțiune, i-au plătit 1 forint lui Vasile Lucaciu; potrivit unei alte versiuni, Vasile Lucaciu ar fi întrebuințat suma de 1 forint pentru biserică, fapt este că el a luat banii; populația minieră este liniștită și este mulțumită de rezultat până în ziua de azi.

Eu, în orice caz, voi avea grijă de desfășurarea ulterioară a chestiunii despre care nu voi întârzia să-mi continui raportul.

Cu profund respect
Baia Mare, 9 aprilie 1891

Smit Sándor
prim pretor

Verso:

Domnului Domahidy Ferencz, comite suprem, Carei ad 40/1891
prezidial

Se ține în evidență până la sosirea raportului primarului din Baia Sprie.

Carei, 11 aprilie 1891

40. Elnöki/1891

Tekintetes Lánczky István polgármester Úrnak Felső Bányán
Tekintetes polgármester úr!

A felső-bányai kincstári munkások körében felmerült zavargások megvizsgálása tárgyában folyó évi 40. elnöki szám alatt kiadott rendeletemre tekintetes polgármester úr részéről 17 elnöki szám alatt hozzám intézett jelentésének tartalma s ugyan azon számú rendeletemre a nagybányai szolgabíró részéről 6/1891, elnöki szám alatt hozzám intézett s ./. alatt vissza várólag ide melékelt jelentésben foglaltak egymással ellenkeznek, jelesen míg a tekintetes polgármester úr a zavargások előidézésében dr. Lukács Lászlónak positiv részvételt nem tulajdonít, addig a nagybányai szolgabíró jelentésében nem tulajdonít, addig a nagybányai szolgabíró jelentésében ellene több terhelő körülményt hoz fel.

Minthogy a zavargások színhelye Felső Bánya város volt, annál fogva tekintetes polgármester úr van hivatva arra, hogy nem feltűnő, de minden esetre erélyes vizsgálat útján rövid idő alatt derítse ki, hogy nevezet dr. Lukács László a zavargások elő idézésében tényleg részt vett-e, és mély mértékben, s egyáltalán részvételét alaposan be lehet-e bizonyítani? Midőn ennek kiderítésére utasítom, egy idejűleg. Kimerítő jelentését 8 nap alatt multhatlanul elváróm.

Fogadja stb.

Nagy Károly, 1891, aprilis 18.

Verso: 40/1891/elnöki/exp. 18. lv. 1891.

Fond: Prefectura județului Satu-Mare, Comite suprem, nr. 40/1891, f. 6

Traducere:

40/1891/prezidial

Onoratului domn primar, Lanczky Istvan, Baia-Sprie
Onorate domnule primar!

Conținutul raportului ce mi-a fost trimis sub nr. 17 prezidial de către onoratul domn primar, în urma ordinului meu din anul curent, emis sub nr. 40 prezidial, în problema cercetării tulburărilor survenite în rândul muncitorilor fiscali din Baia Sprie și cele cuprinse în raportul judeului din Baia Mare, ce mi-a fost trimis sub nr. 6/1891 prezidial și anexat aici, cu condiția returnării, sunt în contradicție, și anume, pe când onoratul domn primar nu atribuie o participare pozitivă dr. - lui Vasile Lucaciu la provocarea tulburărilor, în raportul judeului din Baia Mare sunt invocate împotriva lui mai multe circumstanțe inculpatoare.

Deoarece locul de desfășurare a tulburărilor a fost orașul Baia Sprie, onoratul domn primar este solicitat, prin urmare, să descopere, în scurt timp, pe calea unei cercetări care să nu stârnească bănuieli dar, în orice caz energice, care a fost în realitate participarea amintitului dr. Vasile Lucaciu la provocarea tulburărilor și în ce măsură, și dacă se poate dovedi în mod temeinic participarea sa.

Vă îndrum spre descoperirea acestora și totodată aștept neîntârziat raportul d-voastră detaliat, în termen de 8 zile.

Primiți, ș.a.m.d.

Carei, 18 aprilie 1891

Verso: 40/1891/prezidial/expediat: 18.IV.1891

18. eln. sz./1891

Méltóságos Főispán úr! Kegyelmes úram!

A folyó Ápril hó 18.án 40/891. eln. szám alatt kelt rendeletre, melyben Dr. Lukács László laczfalusi lelkésznek az itteni kincstári munkások zavargása előidézésében való részvétének kipuhatolása hagyatott meg, - amennyiben Lánczky István polgármester időközileg a folyó hó 16-án tartott közgyűlésben saját kérelmére nyugdíjaztatott s mint az e tárgyban 16/891. k. gy. szám alatt a tekintetes alispán úrhoz tett jelentésből kitűnik, a polgármesteri teendők ideiglenes vezetésével tisztelettel alolított bizattam meg - Smit Sándor [tényleges] főszolgabíró úr jelentésének visszazárása mellett van szerencsém a nyomozódások eredményéről jelentésemet a következőkben előterjeszteni:

Kétségtelennek tartom, hogy a kincstári munkások, kik között sok gör. kath. vallású is van, már jóval a kincstári bánya hivatal épülete körül f. évi Mártius 17-én történt csoportosulások előtt Dr. Lukács Lászlóval érintkezésben voltak, s hozzá tanácsadásért fordultak, ő tőle nyerhették azon utasítást, hogy a fogyasztási egyletük további fenntartása vagy megszüntetése tárgyában tartott közgyűlésükről felvett jegyzőkönyvnek másolatban való kiadását kérjék, bizonyítékul szolgál erre azon körülmény, hogy midőn Puskás rendőrkapitány közbelépése és javaslata folytán a bánya hivatal a jegyzőkönyvet az ő kezéhez ki adta, s a bányászok 6 tagból álló megbízottjai azt a rendőri hivatal helyiségében elismervény mellet átvették, a rendőrkapitánytól vett értesülés szerint, azzal egyenesen Laczfaluba Lukács Lászlóhoz mentek; ezen bányászok nevei: Kovács György, Kristovics Károly, Szurinák Gyula, Szilágyi József, Krassnai Antal, és Palkovics János.

Hogy a magyar Ministeriumhoz intézett folyamodást Lukács László szerkesztette, aról a munkásokkal, s különösen azok két vezetőjével Kovács György és ifj. Szilágyi Jánossal folytatott beszélgetésem kapcsán biztos meggyőződést szerezhettem.

Tény az is, hogy Lukács Lászlónak, az ügyekben való közre működéséért a munkásoknak kiosztott fogyasztási egyleti résvény díjából a laczfalusi templom javára hetven forinton felül szedtek

össze, s azt Lukácsnak át is adták, ebben Kristovics Károly nevű bányász járt el.

De a leglényegesebb kérdésben, hogy bányászoknak tömeges fellépése és csoportosulása tekintetében, mellyel a fennemlített jegyzőkönyv kiadását kieroszakolni akarták, terheli-e a bujtogatás vádja Dr. Lukács Lászlót? ez ideig positiv adatot szerezném, minden igyekezetem daczára, sem sikerült.

Mély tisztelettel maradván
Felsőbányán, 1891, április hó 26-án
Méltóságodnak

alázatos szolgája
Rézler Lajos
tanácsos, h. polgármester

Verso: Méltóságos Domahidai Domahidy Ferencz úrhoz,
Szatmárvármegye Főispánjához a Lipótrend lovagjához Ő
méltóságához,
Nagy Károlyban
ad 40/1891, elnöki
Benti jelentés értelmében a belügyministerhez jelentés tétetett.
NKároly, 891. 2/5.

Fond: Prefectura județului Satu Mare, Coștite suprem, nr. 40/1891, f. 7-8

Traducere:
Nr. 18/prezidial/1891

Onorate domnule comite suprem!

Referitor la ordinul din 18 aprilie anul curent, emis sub nr. 40-891 prezidial, prin care s-a dispus cercetarea participării preotului dr. Vasile Lucaciu din Șișești la provocarea tulburărilor în rândul muncitorilor fiscali - întrucât primarul Lániczky István a fost între timp pensionat la cererea sa, în adunarea generală ținută în data de 16 a acestei luni, și așa cum arată în raportul înaintat în această problemă, sub nr. 16-891, onoratului domn vicecomite, subsemnatul m-am însărcinat cu conducerea temporară a treburilor primăriei - am onoarea ca, pe lângă încheierea raportului judelei suprem, Smit

Sándor, să vă înaintez rezultatul cercetărilor efectuate în cele ce urmează.

Consider de netăgăduit faptul că muncitorii fiscali, printre care sunt și mulți de religie greco-catolică, au luat legătura cu dr. Vasile Lucaciu încă cu mult timp înainte de adunarea lor în jurul clădirii administrației miniere fiscale, care s-a întâmplat în ziua de 17 martie anul curent, și au apelat la el pentru a fi sfătuiți, iar de la el au primit, probabil, îndrumarea să ceară copia procesului-verbal încheiat în adunarea generală ținută cu privire la menținerea sau sistarea, pe viitor, a asociației lor de consum; drept mărturie pentru aceasta stă împrejurarea că, atunci când la intervenția și propunerea căpitanului de poliție, Puskás, administrația minieră i-a înmănat acestuia procesul verbal, iar o delegație formată din 6 mineri l-au preluat, sub semnătură, în clădirea comisariatului de acolo, după cum am aflat, ei s-au dus cu procesul verbal direct la Șișești, la preotul Vasile Lucaciu. Numele acestor mineri: Kovács György, Kristovics Károly, Szurinák Gyula, Szilágyi József, Krassai Antal și Palkovics János.

Că Vasile Lucaciu a fost cel care a redactat petiția trimisă înaltului minister, de asta m-am putut convinge pe deplin în timpul discuției purtate cu muncitorii și mai ales cu cei doi conducători ai lor, Kovács György și tânărul Szilágyi János.

Fapt este că pentru intervenția lui Vasile Lucaciu în problemele lor ei au adunat mai mult de 70 forinți, din banii de acțiuni distribuiți muncitorilor pentru asociația de consum, pe care i-au și predat lui Vasile Lucaciu, în beneficiul bisericii din Șișești; minerul Kristovics Károly a acționat în acest sens.

Dar în problema esențială, dacă dr. Vasile Lucaciu este vinovat de instigare în ceea ce privește apariția și adunarea în număr mare a minerilor, prin care au vrut să forțeze obținerea procesului-verbal menționat, nu am reușit până acum să obțin informații pozitive, în pofida tuturor străduințelor mele.

Rămân cu profundă stimă, al Excelenței Voastre, slugă umilă,
Baia Sprie, 26 aprilie 1891

Rezler Lajos
consilier, primar locțiitor

Verso: Domnului Domahidy Ferencz din Domănești, comitele suprem al Comitatului Satu-Mare, cavaler al Ordinului Leopold, Carei.

La nr. 40/1891 prezidial. Urmare prezentului raport, s-a transmis
Ministerului de Interne.

Carei, 2 mai 1891.

149

1891 august, 10, Chiochiș

Szám 2-1892.

Méltóságos Báró Főispán Úr!

Hivatkozva idei 33, elnöki számú becses rendeletére van szerencsém jelenteni, miszerint a kékesi járás területén titkos román gyülekezetek vagy más államellenes cselekmények nem észleltettek, továbbá államellenes kiáltványok nem találtattak; van ugyan egy néhány gyanús maga viseletű pap, kiknek tettei felett éber figyelemmel vagyok úgy magam, mint a magyar körjegyzők és községi bírák is.

Jelen alkalommal intézkedtem, hogy minden legkisebb mozgalomról azonnal értesítést kapjak, valamint az idegenek átutazására és esetleges működésére is kellő figyelem van fordítva.

Előrelátás szempontjából, tekintve hogy e járásban, mely a központtól félreesik egy csendőr őrs van, mely 5 emberből áll, s így szükség esetén alig egy őrzővel vehető igénybe, nagyon kívánatos volna, hogy legalább addig míg ezen oláh mozgalmak lecsendesednek még két csendőr adassék az őrshez, mit az itteni őrsvezető is nagyon kívánatosnak jelzett, miért is e tekintetben kérem nagy becsű intézkedését.

Az esetleges állam ellenes mozgalmakat, ha olyant járásomban találnék, úgy azt minden esetben azonnal bejelenteni legszigorúbb kötelességemnek fogom tartani.

Kékes, 1891, évi augusztus hó 10-én

Gajzágó Vilmos
főszolgabíró

Verso: Érkezett: 1892 12/8/50 szám

Fond: Prefectura județului Someș, Seria I, nr. 50/1892, f. 18-19

Traducere:

Nr. 2/1892

Onorate domnule baron, comite suprem!

Referitor la ordinul d-voastră cu nr. 33 prezidial, din anul acesta, am onoarea să vă raportez că pe teritoriul plasei Chiochiș nu s-au observat întruniri secrete ale românilor, ori alte acțiuni antistatale, nu s-au găsit manifeste antistatale; sunt însă câțiva preoți cu comportament suspect, în privința cărora sunt cu atenția sporită, atât eu cât și notarii cercuali maghiari și primarul.

Cu prezentul prilej am luat măsuri ca să fiu de urgență înștiințat despre cea mai mică mișcare; de asemenea, se acordă atenția necesară trecerii străinilor și eventualei lor activități.

Din motive de precauție, având în vedere că în plasă - situată departe de sediul central - se află numai un post de jandarmi format din cinci oameni și astfel, în caz de necesitate se poate folosi doar o singură patrulă, ar fi de dorit ca cel puțin până când se mai potolesc aceste mișcări românești, să se trimită încă doi jandarmi la post, ceea ce comandantul postului de aici a semnalat ca fiind necesar, pentru care solicit dispozițiile d-voastră mult prețuite în această privință.

Voi considera de datoria mea foarte strictă raportarea de urgență, în orice caz, a eventualelor mișcări antistatale, dacă voi afla așa ceva.

Chiochiș, 10 august 1891.

Gajzágó Vilmos,
prim pretor

Verso: Sosit: 12/8/1892/ nr. 50

Hivatalos fordítás külföldi románból az állam hivatalos nyelvére a Nagyméltóságú magyar királyi Belügyministeriumnak 1037/891. számú meghagyása folytán.

Milano, 1891. Augusztus 29-én.

Igen szeretett román testvérek!

Németországból történt vizatérésem után, csak tegnap vettem át a ti kedves leveleteket és emlékiratokat, a melyet azonnal nagy érdeklődéssel elolvastam. A mi rokonszenvünk csak veletek lehet, a kik egy oly nép emáncipációjáért küzdtek, a melynek származása, tradíciói és különösen a demoracziáért való érzelmei elegendő czimek a győzelemre.

Nektek tudnotok kell azt, hogy Olaszországban, 21 egyetemünknek fiatalsága (összesen 17.000 tanuló) két pártra oszlik.

Az egyik pártban olyan ifjak vannak - és sokan vannak, - a kik kibékülnek a jelennel és politikai és sociális ideálokkal nem foglalkozik; a másik pártban egy kisebbség van, a mely összes főtanodáknál csoportokban szerveztetett, és ezen párt a politikában a républika mellett ágítál, gazdasági téren pedig a proletariatusnak emáncipációjáért.

És hogyha az egész olasz fiatalság a ti ügyetekkel rokonszenvez, akkor ezen kisebbség szívére vette a ti ügyeteket, mert ez visszaemlékszik arra, hogy Mazzini egy szabad és egyesült Olaszországot óhajtott, de nem azért, hogy ez egy nagy államot képezzen a világon, de azért, hogy ezen állam egy civilizatorius elemet képezzen, és segédkezet nyújthasson a fiatal népeknek egyesülési és szabadsági revindikációjuk elérésében.

A ti nagylelkű felhívásokat, a mely a levélhez mellékelve volt, el fogom küldeni az egyetemek egyleteinek és a legműveltebb és legkitűnőbb kartársainknak.

Éppen most fordítom le a nápolyi egyetemi egyesületnek levelét, a mely a 'Lupta' - ban megjelent, hogy nálunk is ismeretes legyen.

Ezen alkalommal értesitem Önöket arról is, hogy az olasz republikánus érzelmű tanuló, csatlakozott a november hóban tartandó belgai egyetemi polgárok szocialista congressushoz, és ennek támogatói között román bajtársak is voltak.

Üdvözlöm Önöket, felvirágzást óhajtva a független, szabad és civilizatorius érzelmekkel telt népeknek.

Éljen a nagy román nemzet.

A népeknek nemzeti emancipációja egy nélkülözhetlen kelléke a szociális problémák megoldásához. Dino Rondani.

Budapest 1891 29/12

forditva/látta: Farkas/ Suciu Silviu

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar nr. 1037/ 1891. f. 36-37

Traducere:

Traducere oficială din limba română în limba oficială a statului, ca urmare a ordinului Ministerului de Interne regal maghiar nr. 1037/1891

Milano, 29 august 1891

Prea iubiți frați români

După întoarcerea mea din Germania, abia ieri am primit scrisoarea și memoriile voastre, pe care le-am citit imediat, cu mare interes.

Simpatia noastră vă urmărește doar pe voi, cei care luptați pentru emanciparea unui popor a cărui origine, tradiții și îndeosebi sentimentele pentru democrație sunt suficiente titluri pentru victorie.

Voi trebuie să știți că studentimea celor 21 de universități din Italia (în total 17000 studenți) este împărțită în două partide. Din prima partidă fac parte acei tineri - și sunt mulți - care se împacă cu prezentul și nu îi preocupă idealurile politice și sociale; în cealaltă partidă sunt o minoritate, organizată pe grupe, în cadrul fiecărui institut de învățământ superior și care pe plan politic fac agitație pentru republică, iar pe plan economic pentru emanciparea proletariatului.

Dacă întregul tineret italian simpatizează cu cauza voastră, atunci această minoritate v-a îmbrățișat cauza, căci aceasta amintește de faptul că Mazzini a dorit o Italie liberă și unită, și nu pentru a deveni un stat mare în lume ci, pentru a deveni un element civilizator, care să întindă o mână de ajutor popoarelor tinere pentru realizarea revendicărilor lor pentru unitate și libertate.

Însuflețitoarea voastră proclamație, care a fost anexată scrisorii, o voi trimite asociațiilor studentești și celor mai culti și deosebiti confrăți.

Tocmai acum traduc scrisoarea asociației studenților din Napoli, apărută în "Lupta" - pentru a fi cunoscută și la noi.

Cu acest prilej vă informez și asupra faptului că studenții italieni cu sentimente republicane au aderat la congresul socialist al studenților belgieni, ținut în luna noiembrie, iar printre susținătorii acesteia s-au aflat și comunarzii români.

Vă salut, dorind înflorire popoarelor pline de sentimente de independență, libertate și civilizație.

Trăiască marea națiune română.

Emanciparea națională a popoarelor este o condiție indispensabilă a rezolvărilor problemelor sociale. Dino Rondani³²⁵.

Budapesta, 29. XII.1891

Tradus/ Văzut: Farkas/ Suciu Silviu

151

1891 octombrie 18, Cluj

1739/1891. polg.sz/

Érk. 1891. okt.17 Ellát. 1891 okt. 18/

Mlgs. gróf Béldi Ákos
Főispán úrnak

Helyt

Méltóságodnak f. hó. 15-én 1282-1891, szám alatt kelt rendeletére teljes tisztelettel van szerencsém jelenteni, hogy Podoba Vazul gör. kath. lelkész erkölcsi viselete ellen semminemű észrevételem se lehet, politikai magatartása azonban kifogás alá esik, amennyiben eddigi nyilvános szereplése után alig tarthatom őt a magyar állameszme őszinte hívének. Hogy csak a legutóbbi időből

hozzak föl nyilvánvaló bizonyítékot, a "Valéni nász" című szindarab előadása alkalmával, mint azt Méltóságod is tudni méltóztatik, az egész közvélemény őt tartotta a román nemzetiségi tüntetések értelmi szerzőjének; több szemtanú állítása szerint egyenesen az ő páholyából adott jelre, kézdődött a fütyülés, kiáltozás. Nevezett lelkész ezen és egyéb viselkedései hazafias érzületét nem a legjobb világításba helyezik.

Kolozsvárt, 1891. okt. 18.

Esterházy

Fond: Primăria municipiului Cluj-Napoca, Prezidiale, nr. 1739/1891, f. 1, concept

Traducere:

1739/1891/Prezidiale

Sosit: 17 octombrie 1891

Dat răspuns: 18 octombrie 1891

Onorate domnule comite suprem, conte Béli Ákos

Loco

Cu referire la ordinul d-voastră din data de 15 a acestei luni, emis sub nr. 1282-1891, am onoarea să vă raportez, cu tot respectul, că nu pot să am nici o obiecție împotriva conduitei morale a preotului greco-catolic Vasile Podoabă³²⁶, însă atitudinea sa politică este îndoielnică întrucât, ținând cont de activitatea sa publică de până acum, de-abia pot să-l calific devotat sincer ideii de stat maghiar. Ca să aduc dovezi evidente, numai din ultimul timp, cu prilejul reprezentării piese de teatru "Nunta din Văleni", așa cum binevoiti a ști și dumneavoastră, întreaga opinie publică l-a considerat pe el autorul moral al demonstrațiilor naționale românești; conform declarației mai multor martori oculari, chiar la un semnal dat din loja sa a început fluieratul și strigătele. Acest comportament, precum și altele nu situează sentimentele patriotice ale numitului preot în lumina cea mai favorabilă.

Cluj, 18 octombrie 1891

Esterházy

A Szatmárnémet kir. Törvényszék Elnökétől
2210. szám/1891, eln.

Méltóságos Főispán Úr!

Hivatkozással Méltóságodnak hozzám folyó évi február hó 25-ik napjáról 25/891 eln. szám alatt intézett nagybecsű átiratára s ennek folytán ugyanazon hó 26-ik napján 444/891. eln. szám alatt kelt válaszomra hivatalos tisztelettel értesitem Méltóságodat: hogy a kérdésbe tett oláh pénzintézet 100.000 Ft. részvény alap-tőkével Szinyérváralján székhellyel "Szatmareana" takarékos és hitelintézet cég alatt megalakult s annak a cégjegyzékbe bevezetése iránt a kellőleg felszerelt kérvény folyó hó 14-ik napján a kir. Törvényszékhez benyújtott, s itt 12745/891. ker/ szám alatt lett beiktatva.

Ezen intézet alapszabályának 1p, -ában az mondatik, hogy a részvénytársaság célja "a takarékosági szellem fejlesztése és a gazdaság, ipar és kereskedelmi vállalatokhoz szükséges hitel megszerzése". Az alapszabályok 5-ik p.-a szerint az intézet ügyviteli nyelve a román nyelv, - azonban az alapszabályok, a mérleg és a közgyűlések jegyzőkönyvei magyar nyelven is bemutattnak.

A benyújtott kérvény még e hó folyama alatt a törvényszéknél elintézés alá fog vétetni.

Szatmárnémetiben, 1891. évi október hó 20-án.

Móricz Lajos
kir. törvényszéki elnök

Méltóságos Domahidy Ferencz főispán urnak/ Nagy Károlyban
Verso: 185/1891, elnöki, október 22. V. 25. 1891. Elnöki
Nagyméltóságu m.k. Belügyminister Úr!

A folyó évi február hó 19-ről 96, res. szám alatt kiadott magas rendeletre van szérencsém mély tisztelettel jelenteni, (Bent kijegyzett szöveg). Fogadja stb.

Nagy Károly, 891, okt. 24.

exp.: okt. 25/X 891.

Fond: Prefectura județului Satu-Mare, Comite suprem, nr. 185/1891, f. 3-4.

Traducere:

Din partea președintelui Tribunalului Regal din Satu-Mare
Nr. 2210/1891/prezidial

Onorate domnule comite suprem!

Referitor la adresa dumneavoastră pe care mi-ați trimis-o în ziua de 25 februarie anul curent, cu numărul prezidial 25/891 și în continuarea acesteia, referitor la răspunsul meu din ziua de 26 a aceleiași luni, cu numărul 444/891, vă comunic cu respect că instituția financiară românească în chestiune, cu sediul la Seini a luat ființă sub forma firmei de economii și casei de credit "Sătmăreana"³²⁷ și în scopul înregistrării firmei a fost înaintată Tribunalului Regal, în ziua de 14 a lunii în curs, cererea trebuincioasă prevăzută cu anexele, iar acolo a fost înregistrată sub numărul 12745/891.

Articolul 1 din statutul acestui așezământ spune că scopul acestei societăți pe acțiuni este "dezvoltarea spiritului economic și procurarea creditelor-necesare agriculturii, întreprinderilor industriale și comerciale". Potrivit articolului 5 din statut, așezământul folosește ca limbă de gestiune limba română, dar statutul, bilanțul și procesele-verbale ale adunărilor generale sunt prezentate și în limba maghiară.

Cererea înaintată va fi supusă spre rezolvare Tribunalului încă în cursul acestei luni.

Satu-Mare, 20 octombrie 1891

Móricz Lajos
Președintele Tribunalului Regal

Domnului Domahidy Ferencz, comite suprem, Carei.

Verso: 185/1891/prezidiale/22 octombrie

V.25/1891/Prezidiale

Domnule Ministru de Interne!

La înaltul dumneavoastră ordin din 19 februarie anul curent, dat cu numărul 26 res., am norocul să vă raportez cu toată stima.

(fragmentul însemnat în interiorul actului)

Carei, 24 octombrie 1891

Expediată: 25 octombrie 1891

Auszug

aus einem Berichte des k.u.k. General-Consuls in Mailand,
Ritters von Cozzi de dato 26 October 1891
Nr. 43

Auf die bekannte von den rumänischen Studenten in Angelegenheiten ihrer Nationalität an die Studenten Europas gerichtete Aufforderung, haben bisher rückhaltlos zustimmend die Hörer der Universitäten von Padua und Neapel geantwortet.

Die Zöglinge der Mailänder technischen Hochschulen, welche in einem Bunde, dem fascio radicale Carlo Cataneo, vereint sind, erörterten in den letzten Tagen diese Frage und erließen an ihre rumänischen Kollegen das ehrfuchtsvollst beiliegende Antwortschreiben, welches dieselben nicht ganz befriedigen dürfte.

Dieser Meinungs Ausdruck ist auch durch die Ausfälle gegen die italienische Monarchie auffällig; nur ein einziges Blatt hat es gewagt, den vollinhaltlichen Text wiederzugeben.

Verso: K.u.K. Ministerium des Äußern/Informations Bureau/2722/4.I.B.

Erk. XII.3.1891/1009 res.

Dem löblichen Präsidium des königlichen ungarischen Ministeriums des Innern zur gefälligen Einsicht, mit der Bitte um geneigte Rückstellung der Beilage.

Wien den 18. November 1891

Vom k.u.k. Ministerium des Äußern

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr.1037, f.32-33

Traducere:

Extras

dintr-un raport al Consulului general cezaro-crăiesc din Milano,
Cavaler de Cozzi, din data de 26 octombrie 1891, nr. 43

La cunoscuta chemare, trimisă din partea studenților români în chestiunea naționalității lor către studențimea Europei, au răspuns, până în prezent, fiind sincer de acord cu acesta, studenții Universității din Padova și Napoli.

Cursanții Școlii superioare tehnice din Milano care s-au unit într-o ligă: „fascio radicale Carlo Cataneo” au dezbătut în ultimele zile această problemă și au trimis către colegii lor români, cu respect, scrisoarea de răspuns alăturată, care nu-i va mulțumi pe deplin pe aceștia³²⁸.

Această exprimare de opinie este izbitoare și prin atacurile împotriva monarhiei italiene; numai un singur ziar a îndrăznit să reproducă integral textul.

Verso:

Ministerul de Externe Cezaro-Crăiesc/ Biroul de Informații/
2722/4/Biroul de Informații

Intrat: XII.3.1891/ Nr. 1009/confidențial

Onoratului Prezidiu al Ministerului de Interne Regal Maghiar
pentru convenita cercetare cu rugămintea binevoitoare restituirii.

Viena, 1891 noiembrie 18

De la Ministerul de Externe Cezaro-Crăiesc.

154

1891 decembrie 11, Bontida

Méltóságos Elnök Úr!

Tagadhatatlan, hogy édes hazánk dicső épületének - melyet derék őseink oly odaadólag megalapítottak és gyöngéden ápoltak-megszilárdítása és a tökély legmagasabb fokára való emeléséhez tehetségünk szerint - legalább pórszemekkel - hozzá kell járulnunk,

ha őseinkhez méltó unokák kívánunk lenni, ha nem akarunk dicső szellemük ellen szentségtörést követni el.

Ezt pedig szerény nézetem szerint, úgy valósíthatjuk meg, ha arra törekszünk, hogy minden édes hazánkat lakó honpolgár szivéből kiirtsuk a salakot, de sőt ne is engedjük oda bejutni, körülbástyázva azt a honszeretet legtisztább gyémántjával.

Ámde azt csak úgy tehetjük, ha már az iskola szent falai között, a honszeretet e melegágyában, már a gyenge, fogyékony szivekbe beleoltjuk a honszeretet magasztos érzését, ha már itt szivökre kötjük a költőnek szavait: a nagy világon e kívül nincsen számodra hely.

A magyarosítás magasztos eszméjét Bonczida községében, hol 700 gör. keleti és 100 gör. egyesült oláh nemzetiségű honpolgár van, a református és katolikus népiskola van hivatva megvalósítani.

Épp azért, hogy népiskolánk - melyet erd. püspök úr Ő Excellentiája bőkezűsége folytán az 1890, évben voltunk szerencsések építeni - a törvénynek teljesen megfelelő legyen s a más nemzetiségűekre nézve annál nagyobb vonzó erővel birjon: egy okleveles tanítóra lenne szükségünk. De mert a hitközség nem képes a törvényszabta tisztességes fizetést számára biztosítani, a kultúra magasztos zászlóját fennem lobogtató E.M.K.E. tekintetes igazgató-választmányához bátorodom folyamodni azon alázatos kéréssel, miszerint a bonczhidai róm. kath. népiskola tanítói fizetéséhez évenként száz forint segéllyel hozzájárulni méltóztassék.

Szerény kérésemet még a következőkkel vagyok bátor támogatni:

Igaz ugyan, hogy a református atyafiakkal szemben, kik 624-en vannak, a katolikusok száma kisebb, mert az csak 175 lelket számlál, ámde ezen különbség a magyarosítást illetőleg, semmi befolyással sem bir, lévén az iskolai nevelésről szó, a hol nem csak a nyelv, de a sziv is tanuljon meg magyarul beszélni.

Hogy a bonczhidai róm. kath. népiskola magyarosító, magasztos feladatának eddig is - időszerű lelkészei, mint ideiglenes tanítók vezetése alatt - öntudatosan megfelelt s így ezen szempontból is életképesnek mutatván magát, méltó a támogatásra: az eredmény bizonyítja, Mert Bonczhidán egyedül a rom. kath. népiskola az, melyet az oláh tanulók évenként fokozatos számmal látogatnak, mint rendes tanulók, mint a felvételi könyvvel igazolhatók. De sőt egy oláh család három gyermeke annyira

megmagyarosodott, hogy a tökéletes magyar beszéden kívül, vonzalma oly nagy a magyarhoz, hogy az oláh helyett a magyar ifjúság körében mulat és társalog.

Ezek után, a szent ügy érdekében, szerény kérésem meghallgatása reményében vagyok a Méltóságos Elnök Úrnak alázatos szolgája

Bonczhidán 1891 december 11-én

Szabó Ferencz
róm. kath. lelkész
iskolaszéki elnök

Verso: Az E.M.K.E. tekintetes igazgató-választmányának/
Kolozsvár

Fond: Asociația pentru cultura maghiară din Transilvania, nr. 473/ 1892, f. 1-2

Traducere:

Onorate domnule președinte!

Nu se poate nega că pentru consolidarea și înălțarea la cel mai înalt grad a glorioșului edificiu al patriei noastre dragi - ridicat cu mult devotament de străbunii noștri - trebuie să ne aducem contribuția câtuși de puțin dacă dorim să fim nepoți demni ai străbunilor noștri, dacă nu vrem să săvârșim un sacrilegiu împotriva spiritului lor glorios.

După modesta mea părere, acest lucru poate fi realizat doar prin străduința de a extirpa din inima fiecărui cetățean al patriei noastre ura ba, mai mult, să n-o lăsăm să pătrundă, înconjurând-o cu diamantul cel mai curat al dragostei de patrie.

Dar, putem realiza acest lucru doar între pereții sfinți ai școii, când sădim sentimentul dragostei de patrie în inimile slabe, sensibile, dacă-i legăm de cuvintele poetului: nu ai loc în lumea largă, decât aici.

În comuna Bonțida, unde sunt 700 ortodocși și 100 greco-catolici, idealul grandios al maghiarizării va fi realizat de școala reformată și catolică. Tocmai de aceea, școala noastră, construită în 1890 din bunăvoința Excelenței sale, domnul episcop, trebuie să fie

potrivit legii și, față de ale celorlalte naționalități, să aibă o putere mai mare de atracție; ar fi necesar un învățător cu diplomă. Dar, întrucât comunitatea bisericească nu e capabilă să asigure un salariu normal, potrivit legii, îndrăznesc să mă adresez comitetului director al Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania, cel care ridică drapelul grandios al culturii, să contribuie anual cu 100 florini la salariul învățătorilor de la această școală romano-catolică din Bontida.

Îndrăznesc să-mi susțin umila cerere cu următoarele:

Este adevărat că față de confracții noștri reformați, care sunt în număr de 624, catolicii sunt în număr de 175, dar această diferență nu are nici o legătură cu maghiarizarea, fiind vorba de instrucția școlară, unde nu numai limba dar și inima trebuie să învețe ungurește.

Misiunea măreață de maghiarizare a școlii romano-catolice din Bontida - sub conducerea preoților ca învățători temporari - a corespuns, dovedindu-și viabilitatea, iar rezultatele obținute arată că merită ajutorul. Căci la Bontida doar școala romano-catolică este cea frecventată anual de elevi români, ca elevi permanenți, lucru dovedit de registrul de înscrieri. Ba, chiar mai mult, o familie românească cu trei copii într-atât s-a maghiarizat încât nu numai că vorbesc perfect ungurește, dar petrec și se află în tovărășia tineretului maghiar.

În speranța rezolvării cererii mele modeste, rămân pentru Domnul președinte, slugă umilă,

Szabó Ferencz
preot romano-catolic, președinte școlar

Bontida, 11 decembrie 1891

Verso: Către Comitetul director al Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania Cluj.

Auszug

aus einem Berichte des k.u.k. Consuls in Mailand vom
24. November 1891, nr. 48

Im Verfolge meines Berichtes vom 13. October l. Js. Zahl 43, beehre ich mich, die Abschrift eines in rumänischer Sprache verfaßten Schreibens zu unterbreiten, das Dr. Dino Rondani, Präsident des Circolo accademico universitario, im September l. Js. von Mailand aus an die rumänischen Studenten abgeschickt haben soll.

Ich gestatte mir, dieses Schreiben in der mir zugekommenen Originalabschrift zu unterbreiten, da beim Mundiren Fehler vorkommen könnten, die ich wegen der Unkenntniß der rumänischen Sprache nicht zu corrigiren in die Lage wäre.

Derselbe Dr. Dino Rondani verwendet sich bei den Studenten der verschiedenen itlienischen Universitäten, damit Comités zur Arrangirung einer großen Manifestation zu Gunsten der Rumenia irredenta gebildet werden.

Verso: K.u.K. Ministerium des Äußern/Informations Bureau/
2983/4 I.B.

Dem löblichen Präsidium des königlichen-ungarischen Ministeriums des Innern, im Nachhange zur hierämtliche Mittheilung vom 18. November l.J. Nr.2722/4 I.B., zur gefälligen Kenntnissnahme, mit dem ergebesten Ersuchen um geneigte Rückstellung der Beilage.

Wien den 15 December 1891

Erk. 18 December 1891/1037 res.

Vom k.u.k. Ministerium des Äußern

Fond: Ministerul de Interne Regal Maghiar, nr. 1037/1891, f. 35

Extras

dintr-un raport al Consulului cezaro-crăiesc din Milano din
24 noiembrie 1891 nr. 48

Ca urmare a raportului meu din 13 octombrie a.c. nr. 43, am onoarea a vă prezenta copia unei scrisori redactată în limba română pe care dl. Dr. Dino Rondani, președintele Cercului academic universitar, a trimis-o în septembrie a.c. din Milano studenților români.

Îmi permit să vă prezint această scrisoare venită la mine, în copie originală, întrucât la copiere s-ar putea comite greșeli pe care, din cauză că nu cunosc limba română, nu aș fi în stare să le corectez.

Același Dr. Dino Rondani intervine la studenții diferitelor universități italiene pentru ca să se constituie comitetele pentru organizarea unei manifestații în favoarea Iredentei române³²⁹.

Verso: Ministerul de Externe cezaro-crăiesc/Biroul de Informații/
2983/4 Biroul de Informații

Onoratului prezidiu al Ministerului de Interne Regal Maghiar în completare la comunicatul oficial din 18 noiembrie a.c., nr. 2722/4 Biroul de Informații, pentru convenita luare la cunoștință, cu rugămintea prea supusă pentru binevoitoarea restituire a anexei.

Viena, 15 decembrie 1891

Intrat: 18 decembrie 1891/nr. 1037 confidențial

De la Ministerul de Externe Cezaro-Crăiesc

1. Actul provine de la Ambasada Austro-Ungariei la București, veritabilă oficiină de informare și spionaj (G. Neamțu, *Aspecte din activitatea serviciilor secrete austro-ungare în mișcarea națională daco-română (1881-1885)*, în *Covergențe europene*, Cluj-Napoca, 1993, p. 185; în continuare se va cita: Neamțu, *Aspecte*).

2. "Românul" (1857-1905), București, principala tribună a liberalismului în România, editat până la moartea sa de C.A. Rosetti (1816-1885), om politic, publicist, ministru și parlamentar (V. Netea, *C.A. Rosetti*, București, 1970, în continuare: Netea, *Rosetti*, N. Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, tomul I, București, 1913, p. 624-637, în continuare: Hodoș-Ionescu).

3. În realitate, C.A. Rosetti (Netea, *Rosetti*).

4. "Poporul" (1871-1876, 1881-1892), București, director și redactor N. Basarabescu.

5. Nu este una și aceeași persoană cu Partenie Cosma (1877-1924), avocat și director executiv al Băncii "Albina" din Sibiu.

6. I. Scipione Bădescu (1847-1904), poet, ziarist și revizor școlar, stabilit în România. A redactat singur sau în colaborare cu alții "Curierul de Iași", "Noul curier român" (Iași), "Trompeta Carpaților" (București) etc. (*Dictionarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 85; în continuare *D.L.R.*).

7. Poezia e publicată în volumul *Coroana României*. Poezii, București, 1881, p. 25-26.

8. Titu Maiorescu (1840-1917), estetician, critic literar, om politic conservator, profesor universitar și academician, mentorul spiritual al societății "Junimea" și al revistei "Convorbiri literare", ministru al învățământului și culturii (1874-1876, 1888-1891), (*D.L.R.*, p. 540-542).

9. I. Frâncu, publicist (T. Pavel, *op. cit.* p. 165, 167-168, 170-171; în continuare: *Pavel*).

10. Ion C. Brătianu (1821-1891), om politic liberal, prim-ministru al României (1876-1888)

11. Diamandi Manole (1833-1899), comerciant, președintele Camerei de comerț și industrie din Brașov, susținător al vieții culturale românești, membru fondator al "Astrei" și unul din întemeietorii ziarului "Tribuna" din Sibiu.

12. Primele două atentate au avut loc în 1877 și la 2/14 decembrie 1880 (C. Răutu, *Ion C. Brătianu: Omul-Timpurile-Opera (1821-1891)*, Turnu Severin, 1940, p. 188-189).

14. "Timpul" (1876-1900), București, ziar conservator la care, în perioada 1877-1890 au activat ca redactori I. Slavici și M. Eminescu (Vatamaniuc, p. 208-229).

13. I. Slavici (1848-1925), nuvelist, romancier, memorialist, dramaturg și gazetar transilvănean, profesor de limba română și filozofie la Azilul Elena Doamna (1881-1884) din Dealul Cotroceniilor (D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968, p. 249-257; în continuare: *Vatamaniuc*).

15. Aurel I. Ciurea, farmacist stabilit la București (Iuliu Moșil, *Românii ardeleni din vechiul Regat și activitatea lor până la războiul întregirii neamului, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, vol.III, București, 1929, p. 1381; în continuare: *Moșil*).

16 D.A. Laurian (1846-1906), fiul lui A.T. Laurian, proprietar și director al ziarului "România liberă" (1877-1889) din București (*Moșil*, p. 1361; *D.L.R.*, p. 488).

17. V. Curticăpeanu, *Societatea "Transilvania" din București pentru sprijinirea studenților și elevilor meseriași români din Austro-Ungaria*, în: "Studii. Revistă de istorie", 1966, nr. 1, p. 93-113; în continuare: *Curticăpeanu*.

18. *Moșil*, p. 1347-1394; St. Meteuș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, ediția a II-a, București, 1977; în continuare: *Meteuș*.

19. Interzicându-i-se periodic pătrunderea în Transilvania încă din anul 1860, ziarul circula în anii 1876-1878 cu titlul schimbat în "Unul pentru altul" (*Hodoș-Ionescu*, p. 626).

20. Pentru aceasta, a se vedea activitatea Societății "Transilvania" din București în ajutorul studenților și elevilor meseriași din Transilvania ale cărei temelii s-au pus la 3/15 mai 1867. Sprijinită de marii cărturari transilvăneni stabiliți în România (A. T. Laurian, Al. Papiu-Ilarian, Aron Florian, Ion Maiorescu etc.), de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, de o serie de consilii județene, cauza societății fiind îmbrățișată cu simpatie de cercuri largi din toată România, ea reprezenta sinteza unei puternice mișcări național-culturale (*Curticăpeanu*, p. 93-113).

21. Se pare că informația se referă la acțiunea de constituire a unei societăți sau reuniuni social-literare a tuturor studenților români din Austro-Ungaria, ce a avut loc la 15/27 august sau cu prilejul adunării generale a "Astrei" din 1881 de la Sibiu ("Gazeta Transilvaniei", 1881, nr. 87 și 90).

22. Însărcinatul cu afaceri sau consilierul Ambasadei Austro-Ungariei la București (Neamtu, *Aspecte*, p. 185; *Pavel*, p. 152).

23. Banca din București strângea fonduri pentru sprijinirea românilor transilvăneni (*Pavel*, p. 53, 184-185, 203).

24. Se referă tot la Societatea "Transilvania" din București, al cărei președinte în acea perioadă (1874-1881) era profesorul universitar A. T. Laurian (*Curticăpeanu*, p. 107).

25. Vezi documentul nr. 2.

26. Vezi documentul nr. 3.

27. Probabil lucrări din domeniul artelor plastice reprezentând scene și imagini din războiul pentru independența României din anii 1877-1878 (V. Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, 1979, p. 151-185; în continuare: Netea, *Spre unitatea statală*; Pavel, p. 158).

28. Vezi fig. nr.3.

29. Alături de manuale școlare, cărți literare și istorice, broșuri, organe de presă (ziare și reviste) din România au pătruns în Transilvania calendare anuale și hărți ce exprimau Dacoromânia (vezi fig. nr. 7 și G. Neamțu, I. C. Drăgescu, *militant pentru republică și dacoromânism (1866-1914)*, în: "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj", XV(1972), p. 263-284; în continuare: Neamțu, *Drăgescu*).

30. Ar putea să fie harta colonelului August E. Gorjan, tipărită în 1881, cu titlul "Dacia sau România cu Țările Române vecine pentru școalele primare urbane și rurale" (Pavel, p. 140-157).

31. Tisza Kálmán (1830-1902), prim-ministru al Ungariei în perioada 20.10.1875-15.03.1890, deținând și funcția de ministru de interne în perioada 26.02.1877-11.10.1878; 11.02.1887-22.03.1889.

32. Vezi fig. nr. 3

33. Vezi documentul nr.7

34. Vezi documentele nr.7 și 9

35. Copie contemporană după documentul original al informatorului și publicistului austriac F. Lachmann, corespondent confidențial al Ministerului de Externe al Austro-Ungariei și redactor al ziarului de limbă germană "Bukarester Tageblatt" (Pavel, p. 162 Hodoș-Ionescu, p. 84). A se vedea și circulara din 8/20 mai 1882 a Ministerului de Interne Regal Maghiar prin care prefectii transilvăneni sunt informați despre Societatea "Carpații", filiale Ploiești, cerându-li-se urmărirea eventualilor agenți ce ar veni din România (*De la Pronunțământ la Memorandum. 1868-1892*, București, 1993, p. 218-220; în continuare: *De la Pronunțământ*).

36. C.T. Grigorescu, avocat, unul din conducătorii mișcării din 8 august 1870 de la Ploiești (N.I. Simache, *Mișcările de la Ploiești din 1869-1870*, în *File din trecutul istoric al județului Prahova*, Ploiești, 1971, p. 127-147).

37. Al. Filipașcu. *op. cit.* p. 208; în continuare: *Filipașcu*.

38. *Ibidem*; Probabil publicist al ziarului local (Pavel, p. 46).

39. În jurul românilor transilvăneni, bănățeni și bucovineni care au fost siliți să-și părăsească temporar sau definitiv ținuturile natale aflate sub dominație străină, s-a înfiripat la București, în anii 1881-1882, cu deviza "Noi prin noi", o societate revoluționară secretă, zisă "iredentistă" după modelul celor ale italienilor, sîrbilor și croaților. Activând fără încuviințare oficială, cu numele "Iridenta Română", ceea ce a dat naștere la apariția unor diverse denumiri apropiate în documentele străine (cum se observă și în volumul de față), ea se va constitui legal la 24 ianuarie 1882 sub numele de Societatea "Carpații", în scopul pregătirii pe toate planurile a înfăptuirii

deplinei unități de stat a poporului român. Organizată și condusă în continuare de cei mai apropiați cărturari și patrioți ai timpului, cu un accentuat caracter politic și revoluționar menit să răspundă fără menajamente diplomatice acțiunilor de deznaționalizare a românilor din afara României, societatea își va înființa filiale, pe lângă organizația din București, în principalele orașe Ploiești, Brăila, Craiova, Galați, Iași, Giurgiu, Bârlad, Pitești, Focșani, Bacău, Roman, Râmnicu Sărat etc., ajungând în 1883 la 17 filiale (*Pavel*, p. 33-54; *Netea, Spre unitatea statală*, p. 186-202).

40. Baronul Ernst von Mayr era ambasadorul Austro-Ungariei la București, iar contele Kálnoky Gustav Sigismund (1832-1898) era ministru de externe al Austro-Ungariei (*Pavel*, p. 40-213, și *Neamtu, Aspecte*, p. 185).

41. *Pavel*, p. 169-170, reproducerea documentului original expedit la Viena.

42. *Metes*, p. 190.

43. Grigore M. Sturdza, fiul lui Mihail Sturza, domn al Moldovei (1834-1849).

44. Ioan Emanoil Florescu (1819-1893), general și om politic, a contribuit la organizarea armatei române fiind de mai multe ori ministru de război, de interne, al lucrărilor publice și prim-ministru (*D.L.R.*, p. 361).

45. Se referă la sosirea din România, la Bistrița, a prof. I. Scipione Bădescu (vezi documentul nr. 13).

46. Face confuzie între I. Scipione Bădescu și Ioan Bodescu, ai cărui părinți se pare că au fost Isidor și Onița Bodescu din Șalva (cf. T. Tanco, *Virtus romana rediviva*, vol. III, Bistrița, 1977, p. 194).

47. Vezi informarea confidențială pe care o face ambasadorul Ernst von Mayr lui Kálnoky Gustav din București, la 28 iunie 1882, cu privire la călătoria în Transilvania a unor membri ai Societății "Carpații", consemnați și în documentul de față (*Pavel*, p. 172-175).

48. Dr. A. Mihai (1846-1906), medic la Spitalul Eforie Cocoș (*Moisil*, p. 1380).

49. Titus Dunka (1845-1903), ofițer, fost căpitan în armata Austro-Ungară, și publicist literar (*D.L.R.*, p. 309-310; *Pavel*, p. 172-175).

50. Kemény György, comite suprem al comitatului Turda-Arieș.

51. "Societea pentru fond de teatru român", constituită la Deva în 4-5 octombrie 1870 (Vezi vol. *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român*, Oradea, 1972) își va ține într-adevăr adunarea anuală la Sighetu Marmăției în 7-8 august 1882 ("Observatorul" nr. 61 din 4/16 august 1882, p. 242).

52. Tit Bud (1846-1917), viitorul vicar greco-catolic al Maramureșului și apoi, din 1887, episcop la Gherla (*D.L.R.*, p. 127).

53. Despre toate acestea, *Filipașcu*, p. 203-215.

54. Vasile Mihalca, deși obligat prin funcția pe care o avea de a se supune și executa ordinele și dispozițiile autorităților maghiare, va contribui

prin toată activitatea sa, uneori mascată, la redeschiderea sentimentelor naționale ale românilor maramureșeni. Pentru activitatea lui: *Filipașcu*, p. 203-209.

55. Conferința de constituire a Partidului Național Român din 12-14 mai 1881 de la Sibiu.

56. Despre această familie, la *Filipașcu*, p. 205-215.

57. "România liberă" (1877-1889), oprită încă din 1879 de a intra pe teritoriul Transilvaniei, va pătrunde, totuși sub denumiri schimbate, puse de editori tocmai pentru a putea ușura trecerea prin vamă a periodicelor interzise. Unele din aceste nume sunt "Alegătorul" (1880-1882), "Voința" (1884-1885), "Foaia literară" (1888) și, probabil, "Luminatorul" (*Hodoș-Ionescu*, p. 612).

58. "Luptătorul" (1880-1886) apărea la Focșani și putea fi un ziar de acoperire a "României libere" (*Hodoș-Ionescu*, p. 396-397).

59. "Națiunea" (1882-1891) din București, care va intra în Transilvania la 1848 sub numele fals de "Adevărul" (*Hodoș-Ionescu*, p. 446).

60. Din familia parohilor Radu și Victor Popea din Satulung (cf. S. Polverejan, N. Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente (1885-1897)*, Cluj, 1973, p. 196).

61. G. Cipăianu, *Vincentiu Babeș (1821-1907)*, Timișoara, 1980.

62. Cu prilejul adunării anuale a "Societății pentru fond de teatru român", ce s-a ținut la Sighetu Marmăției în 7-8 august 1882, a avut loc o festivitate și o masă comună a participanților cu prezența lui Vincentiu Babeș și a lui Iosif Vulcan, alături de intelectualitatea Maramureșului. Cele discutate aici sunt consemnate în parte și de Tit Bud în cronică sa publicată în "Observatorul" nr. 61 din 4/16 august 1882, p.242 (*Filipașcu*, p. 208-209).

63. Pentru starea de spirit de aici, vezi documentul nr.16 și *Filipașcu*, p. 203-215.

64. Conferința a avut loc la 21 noiembrie 1882 la Sighetu Marmăției cu contribuția autorităților maghiare, care doreau ca fruntașii românilor din Maramureș să condamne programul Partidului Național Român din 12-14 mai 1881 și, mai ales *Memorialul compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați la Sibiu în zilele de 12,13 și 14 mai st. u. 1881, Sibiu, 1882*, redactat de George Barițiu (vezi "Observatorul" 1882, nr. 88, 90-93, și *Filipașcu* p. 209-210).

65. "Observatorul" nr. 91 din 17/29 noiembrie 1882, p. 361.

66. Ibidem; *Filipașcu*, p. 209-210.

67. Frații Petru și Ioan Mihalyi, la care se adaugă o parte a clerului și unii fruntași politici români din această zonă (Tit Bud și Basil Jurca) au avut o ținută demnă, nefăcând jocul autorităților ungare ("Observatorul". 1882, nr. 90-93, și *Filipașcu*, p. 209-212).

68. Episcopul greco-catolic de la Gherla, Ioan Szabo (1836-1911), care a păstorit între anii 1879-1887.

69. În realitate, după cum consemnează izvoarele documentare, cei trei au făcut jocul autorităților ungare (*Filipașcu*, p. 212, și "Observatoriul" nr. 90 din 13/25 noiembrie 1882, p. 358).

70. Vezi nota nr. 67.

71. Document tipărit în limbile română și maghiară. În aceeași zi, 3 martie 1883, mitropolitul Miron Romanul va înainta parlamentului ungar un protest al bisericii ortodoxe române contra proiectului de lege a maghiarizării școlilor medii, ce urma să se pună în discuție la 5 martie. De altfel, o asemenea încercare o mai făcuse mitropolitul ortodox și în 8/20 februarie 1882 (T.V. Păcățian, *op. cit.* vol. VII, Sibiu, 1913, p. 73-87, în continuare: *Cartea de aur*, "Observatoriul" nr. 16 din 26 februarie/10 martie 1883, p. 61).

72. "Dacia viitoare", de orientare socialistă, apare la Paris între 1 februarie - 1 aprilie 1883 și apoi la Bruxelles, între 15 aprilie și 15 august 1883 (*Hodos-Ionescu*, p. 183).

73. Este titlul schimbat al ziarului "Telegraphul de București" (1871-1892), cu care pătrunde în anul 1883 în Transilvania (*Hodos-Ionescu*, p.716).

74. În 14-15 mai 1883 elevii de la Liceul din Blaj, considerându-l amenințat de apele râului Târnava, au mutat monumentul comemorativ cu 60 m mai spre centrul Câmpiei Libertății. La terminare au înălțat deasupra steagul național și au început să cânte "Deșteaptă-te române". Au participat la manifestare și studenții Seminarului teologic arhiepiscopesc (cf. I. Nistor, *Piatra Libertății de la Blaj - simbol al luptei pentru libertate socială și națională a românilor din Transilvania*, în "Apulum", XVIII(1980), p. 395-397; în continuare: I. Nistor, *Piatra Libertății*).

75. Probabil vicarul de la Blaj, Ioan Micu Moldovan (1833-1915), canonic și om de cultură, animator al vieții spirituale a românilor transilvăneni. Președinte al "Astreii" (1893-1901) și membru al Academiei române (*D.L.R.*, p. 585-586).

76. "Contemporanul" (1881-1891), revistă politică, științifică și literară, de coloratură socialistă, sub reacția lui Ioan Nădejde (1854-1928).

77. Vezi documentul nr. 25 și informația lui Lachmann, transmisă din București la 22 mai 1883 ministrului Kálnoky la Viena (*Pavel*, p. 191-192).

78 Aceste cântece sunt probabil marșurile revoluționare de la 1848 și 1859: "Deșteaptă-te române", "Deșteptarea României", "Hora Ardealului", "Saltă române", "Hora Unirii" etc. (P. Păltănea, "Hora Ardealului" și "Hora Unirii" în Banat și Transilvania - contribuții inedite, în "Acta Musei Napocensis", XVII(1980), p. 589-596); N. Șteiu, *Cântecele patriotice din perioada 1848-1900 și contribuția lor la înfăptuirea idealurilor de libertate și unitate națională*, în "Acta Musei Napocensis", 31 istorie II, 1995, p. 285-293.

79. În cele din urmă, I. M. Moldovan a fost nevoit să demisioneze din funcția de director (I. Nistor, *Piatra Libertății*, p. 397).

80. Ministrul cultelor și instrucțiunii publice din guvernul ungar (4.IX.1872 - 22.VIII.1888).

81. Vezi documentele nr.16, 18 și 20.

82. Ioan Szabo; vezi nota 68.

83. Mihail Pavel, episcop greco-catolic în perioada 1879-1902.

84. Ștefan Biltiu (1839-1904), protopop al districtului Baia Mare, vicepreședinte al "Reuniunii învățătorilor greco-catolici din comitatul Satu Mare și Ugocea", înființată în 1881 (vezi *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea statului național român. Documente 1848-1918*, București, 1989, p. 199-209).

85. George Marchiș (1836-1884), viceprotopop de Carei, președinte al "Reuniunii învățătorilor greco-catolici din comitatele Satu-Mare și Ugocea" (*Dr. Vasile Lucaciu, luptător activ pentru unirea românilor*, Cluj-Napoca, 1988, p. 127, în continuare: *Dr. Vasile Lucaciu*).

86. Avem prea puține informații despre acest ziar (*Hodoș-Ionescu*), p. 483-485.

87. Vezi, despre întâlnirea de la Bandul de Câmpie (jud. Mureș), *Pavel*, p. 167-173.

88. Ion Cionca, profesor la Institutele superioare ale comunității evanghelice din București (*Moisil*, p. 1360).

89. Acțiunea începută la 25 martie 1882 a dat câștig de cauză la 25 aprilie 1885, când patriarhul de la Constantinopol recunoaște autocefalia bisericii ortodoxe române. În realitate, Patriarhia bisericii ortodoxe române se înființează numai la 4 februarie 1925, investirea primului patriarh, în persoana lui Miron Cristea, având loc la 1 noiembrie 1925 (cf. M. Păcurariu, *Istoria bisericii ortodoxe române*, ediția a II-a, Sibiu, 1978, p. 392-394; *Centenarul autocefaliei bisericii ortodoxe române. 1885-1985*, București, 1987).

90. Agent secret al Austro-Ungariei la București, pune aici bazele unui periodic intitulat "Bukaresti Hirado" (1876-1885), cu titlul, în limba română, de "Gazeta de Bucuresci" (*Hodoș-Ionescu*, p.86; Neamțu, *Aspecte*, p. 183-192).

91. Vezi documentul nr.30. Informația circula și de la Budapesta la Viena privind evenimentele din București.

92. Sunt cele trei mari ziare ale românilor transilvăneni, până la apariție "Tribunei" din Sibiu, conduse de George Barițiu, Aurel Mureșianu și Nicolae Cristea.

93. Poezia a fost scrisă și probabil difuzată în manuscris cu prilejul Adunării generale anuale a "Astrei", ce a avut loc la Brașov în zilele de 17/29 - 18/30 august 1883 ("Observatoriul", 1883 nr. 68-71).

94. De altfel, anterior acestei date, la 2 septembrie 1883, comitele suprem al comitatului Brașov, Bethlen Gábor, îi înainta lui Tisza Kálmán un raport prin care-l informa despre adunarea generală a "Astrei" și manifestările organizate cu acest prilej de românii transilvăneni (*De la Pronunciament*, p. 274-276).

95. De la Ambasada Austro-Ungariei la București.

96. Societatea "Carpații", printr-un comitet constituit, a pregătit organizarea sărbătoririi centenarului răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan pentru 21 octombrie/2 noiembrie 1884 atât în România, cât și în Transilvania, lansând și un apel în acest sens în limba franceză, intitulat "Către români" (*De la Pronunțament*, p. 287-289; Neamțu, *Sărbătorirea "Centenarului Horea" (1784-1884), simbol al luptei pentru unitatea românilor*, în "Acta Musei Napocensis", XXII-XIII (1985-1986), p. 657-664; în continuare: Neamțu, *Sărbătorirea*).

97. Vezi nota 96 și *De la Pronunțament*, p.286-287. La 10 mai și, probabil, la 3/15 mai n-au avut loc în Transilvania asemenea manifestații publice. Ele însă au avut loc în București, organizate de studențimea universitară română ("Observatoriul" nr. 40 din 19/31 mai 1884, p. 155).

98. "România" (1884-1892) din București, ziar liberal-conservator, s-a născut într-adevăr prin contopirea ziarelor "Timpul" (1876-1884) și "Binele public" (1878-1884), (*Hodoș-Ionescu*, p.608-609).

99. "Renașterea", București (1883), foaie a societății comercianților și a industrișilor români (*Hodoș-Ionescu*, p.547-548).

100. Conservatorii aflați sub conducerea lui Lascăr Catargiu, în opoziție, au atras o fracțiune liberală (M. Kogălniceanu, D. Brătianu, N. Fleva, T. Ionescu, V. Lascar, G. Pallade și Gh. Vernescu) formând Partidul Liberal - Conservator, cunoscut și sub numele de "opoziția unită", ceea ce a dus și la contopirea, în 1884, a celor două ziare consemnate (vezi documentul nr.33 și T. P. Lungu, *Viața politică în România la sfârșitul secolului al XIX-lea (1888-1899)*, București, 1967, p. 38-39).

101. În ședința Camerei din 26 martie/7 aprilie 1884, în urma opoziției liberale conduse de C.A. Rosetti, Ion C. Brătianu, șeful Partidului Național Liberal și primul ministru al României de la 9/21 iunie 1881, s-a hotărât să demisioneze. În realitate a fost o manevră politică, care va aduce conflictul dintre cei doi într-o fază publică (Netea, *Rosetti*, p. 360-364). Guvernul liberal nu va demisiona decât la 19/31 martie 1888.

102. Conflictul dintre cei doi oameni politici liberali, început în anul 1881 ca urmare a metodelor de guvernare ale lui I. C. Brătianu și a nesocotirii unor proiecte de legi propuse de C. A. Rosetti în această perioadă, precum și a orientării lui Brătianu spre Tripla Alianță, culminează cu demisia din Cameră a lui Rosetti la 2/14 iunie 1884, ceea ce va constitui ruptura politică definitivă a celor doi amici pașoptiști (Netea, *Rosetti*, p. 347-375).

103. "Opinca" (1884-1885), București, ziar al Societății "Dacia Traiană" (*Hodoș-Ionescu*, p.462).

104. Se referă la *Raportul lui Avram Iancu, prefect al unei legiuni românești*, Sibiu, 1884, broșură tipărită de W. Krafft ("Observatoriul" nr. 40 din 19/31 mai 1884, p. 162).

105. Se referă la broșura lui Gh. Secășeanu intitulată *Români de peste munți - câteva chestiuni de actualitate*, tipărită la București în martie -

aprilie 1884. "România liberă" publică, între 15 ianuarie și 4 martie 1884, într-un serial de nouă articole, conținutul broșurii (G. Neamțu, *Acțiuni ale Societății "Carpații" pentru realizarea idealului Dacoromâniei (1884-1885)*, în: "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj", XXIX(1989), p. 224-230); în continuare: Neamțu, *Acțiuni*).

106. "Alarma", Ploiești, 1884-1885 și 1890 (Hodoș-Ionescu, p.10).

107. "Semnalul", Ploiești, 1884 (*Hodoș-Ionescu*, p.667).

108. Vezi nota 98.

109. Probabil, "Ciulinul", București, 1883-1885 (*Hodoș-Ionescu*, p.131).

110. "Imparțialul", București, 1884-1885 (*Hodoș-Ionescu*, p.325).

111. "Curierul", Iași, 1873-1893; de la 1879 își adaugă subtitlul de *Th. Balussan* (*Hodoș-Ionescu*, p.162).

112. De altfel, numărul ziarelor interzise în Ungaria pe anul 1884 era de 184, din care 20 de ziare veneau din România (Neamțu, *Acțiuni*, p. 234).

113. Vezi unele din variantele "Resboiul"-ui în *Hodoș-Ionescu*, p. 552-554 și 735.

114. "Resboiul", București, 1880-1886, sub redacția lui Gr. H. Grădina (*Hodoș-Ionescu*, p.554).

115. "Resboiul", București, 1877-1902, proprietar până în 1892 - Ioan Weiss. Redactor responsabil, între 1877-1879, Gr. H. Grădina (*Hodoș-Ionescu*, p.552-553).

116. Vezi notele 113-115.

117. "Resboiul român", București, 1880-1886, ziar apărut sporadic sub redacția lui Gr. H. Grădina (*Hodoș-Ionescu*, p.553).

118. Ioan Corneliu Tacit, profesor emigrat din Transilvania (*Meteș*, p. 189).

119. Societatea "Carpații", filiala Craiova, la 21 octombrie/2 noiembrie 1884.

120. Bazele lui au fost puse de Theodor Theodorini, în 1854 vezi *Istoria Craiovei*, Craiova, 1977, p. 222; în continuare: *Istoria Craiovei*).

121. Probabil Athanasie I. Mănescu (*Istoria Craiovei*, p. 189).

122. Soția actorului Theodor Theodorini, care după moartea soțului va prelua funcția de directoare a teatrului ce le poartă numele (*Istoria Craiovei*, p. 222).

123. Maria P. Chițu (1846-1930), scriitoare, soția avocatului Petre Chițu (*Istoria Craiovei*, p. 209; D.L.R., p. 181-182).

124. George Chițu (1828-1897), primar al Craiovei și ministru liberal, personalitate marcantă care și-a adus contribuția în toate domeniile vieții social-economice și cultural-politice a orașului (*Istoria Craiovei*, p. 165-209; D.L.R., p. 180).

125. Dumitru Pamfilu (*Meteș*, p. 188).

126. Ilie Tului Chețianu (*Moisil*, p. 1378).

127. Primul cotidian craiovean "Carpații", apărut numai în 1884 sub redacția lui P. Chițu, At.I. Mănescu și A.D. Nicolaid (*Hodoș-Ionescu*, p. 120;

Istoria Craiovei, p. 198). În această zi (21 octombrie/2 noiembrie 1884) apare un număr festiv dedicat răscoalei din 1784 (vezi fig. nr.9).

128. Se referă la sărbătorirea centenarului răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan, organizată de Societatea "Carpații", filiala Galați, la 21 octombrie/2 noiembrie 1884 (vezi și C.Gh. Marinescu, *Aportul societăților "Carpați" și "Liga culturală" din Galați la lupta pentru unirea Transilvaniei cu România*, în "Danubius", Istorie, VI-VII (1972-1973), p. 225-241; în continuare, C.Gh. Marinescu, *Aportul*).

129. Romulus Scriban (1838-1912), și poet (D.L.R., p. 774).

130. C.D. Ressu devine și președinte al "Ligii culturale", secția Galați. Ziarele "Poșta" și "Galați" sunt apariții fluctuante în anii 1880-1899 (C.Gh. Marinescu, *Aportul*, p. 225-231, și *Hodoș-Ionescu*, p.502-503).

131. Gh. Iovian, profesor la Bacău și Galați (*Metes*, p. 188).

132. "Noua Revistă", Iași (1883-1887), redactată de G.C. Stamatopulo (*Hodoș-Ionescu*, p.454-455).

133. V.A. Urechia (1834-1901), istoric, scriitor și om politic liberal (D.L.R., p. 877-879).

134. George Panu (1848-1910), memorialist, critic literar și ziarist (D.L.R., p. 659-660). Director politic al ziarului liberal "Lupta". Iași (1884-1886), și București (1886-1895), ce va intra în Transilvania cu numele "Ecoul" și "Vocea" (*Hodoș-Ionescu*, p.394).

135. Ștefan Emilian (1819-1899) și publicist (D.L.R., p. 312).

136. Nicolae Densușianu (1846-1911), istoric și folclorist (D.L.R., p. 274-275; *Densușenii. 150 de ani de la nașterea istoricului Nicolae Densușianu (1846-1911)*, în "Restituiri", Deva, IV, 1996).

137. Ioan Florantin Pop (1843- 1936), scriitor și estetician, înainte de a ajunge la Iași a fost profesor la Botoșani și Bârlad (D.L.R., p. 697-698).

138. I. Daniil Monăstireanu, jurist și profesor (*Moisil*, p. 1378).

139. Cunoscută familie de cărturari și patrioți bucovineni, cu rol în cultura și istoria politică a poporului român (vezi Al. Dobre, *Idealul unității naționale în cultura română*, București, 1988, p. 120-124; C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, tomul II, Sibiu, 1900, p. 736-739).

140. Miron Pompiliu (1848-1897), scriitor și folclorist (vezi D.L.R., p. 688-689).

141. Vezi memoriile lui G. Panu, *Amintiri de la "Junimea" din Iași*, vol. I, București, 1942, p. 10.

142. Ibidem, p. 27

143. Este o exclamație a împăratului Iosif al II-lea făcută într-o călătorie în zona satului Salva (Năsăud), botezând alte trei sate de aici cu nume noi pentru a forma expresia *Salva Romuli Parva Nepos*, de fapt, *Salve Romuli parva nepos = Fii salută mica nepoată a lui Romulus (Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 521-522).

144. "Patria", Iași (1884-1886, 1893).

145. Guvernul maghiar a interzis manifestările, reacționând prompt la încercările de sărbătorire a centenarului răscoalei din 1784 -1785. În

această situație, românii transilvăneni își propun ca la 28 februarie 1885 să sărbătorească măcar centenarul morții năprasnice a lui Horea și Cloșca (G. Neamțu, *Sărbătorirea*, p. 657-664).

146. Rubin Pațiția (1841-1918), protagonist al mișcării de eliberare națională a românilor transilvăneni. Despre activitatea sa și a celorlalți avocați din zonă, la N. Josan, *Contribuții la cunoașterea vieții și activității memorandistului Rubin Pațiția (1841-1918)*, în "Apulum", X(1972), p. 511-552, în continuare: N. Josan, *Contribuții*, și *Cartea de aur*, p. 225-232.

147. Vezi M.D. Drecin, *op. cit.*

148. Emanuil Ungureanu (1845-1929), avocat, fondator al mai multor fundații și ziare pentru propășirea românilor transilvăneni pe plan material și spiritual (Th.N. Trăpcea, *Din viața și activitatea lui Emanuil Ungureanu*, în "Studii de istorie a Banatului", II(1970), p. 205-218).

149. Iosif Gall (1839-1913), jurist și om politic român, care a înființat la Budapesta ziarul "Viitorul", întemeind, în 1884, un partid politic moderat (*Cartea de aur*, p. 142-143).

150. Se referă la institutul român de credit și economii "Timișana", a căror baze s-au pus în anul 1884, dar inaugurarea lui s-a făcut la 22 ianuarie 1885 ("Tribuna" nr. 9 din 12/24 ianuarie 1885, p. 34-35).

151. Vezi doc. nr. 48.

152. Pavel Rotariu (1840- 1918), avocat și publicist, a editat la Timișoara ziarul "Luminatorul" (1880-1893).

153. Teodor V. Păcățian (1852-1941), ziarist și poet (*D.L.R.*, p. 666-667; C. Sigmireanu, *Teodor V. Păcățian. O viață de cărturar*, Târgu - Mureș, 1996).

154. Coriolan Brediceanu (1850-1909), fruntaș politic, exponent al luptei de eliberare națională a românilor transilvăneni.

155. Virgiliu Popescu (1860-1928), profesor, traducător și publicist transilvănean, stabilit la Ploiești între anii 1883-1884 (*D.L.R.*, p. 696-697).

156. Pentru această lucrare a luat premiul academic "Heliade Rădulescu" (vezi S. Mândruț, *Contribuții epistolare la biografia operei istoricului Nicolae Denusușianu (1879-1898)*, în "Sargeția", XVIII-XIX(1984-1985), p. 295-303, și P. Teodor, *Nicolae Denusușianu, istoric al răscoalei lui Horea*, în "Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Historia, 1984, p. 14-35).

157. Vezi documentul nr.47, și *De la Pronunțament*, p. 278-279, 284-287).

158. Pentru a împiedica sărbătorirea centenarului răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan, la sugestia guvernului ungar, mitropolitul Miron Românul amână Congresul național al bisericii ortodoxe transilvănene ce urma să aibă loc la 1/13 octombrie 1884, de teama unor mișcări populare. George Barițiu acuză purtarea mitropolitului în articolul *Frica guvernului unguresc de trei morți vii*, declarând că odată tot va cădea "Pleava ungurească" și întrebând guvernul unguresc că ce va face când umbrele celor trei luptători se vor întrupa în numele celor 3 milioane de români și vor cere libertate și drepturile lor răpite ("Observatorul" nr. 83 din 17/29 octombrie 1884).

Pentru acestea, ziarul și George Barițiu sunt dați în judecată, dar Curtea cu juri de la Sibiu pronunță verdictul de achitare în unanimitate (vezi G. Neamțu, *Procesul de presă intentat lui George Barițiu în 1884 pentru "preamărirea" eroilor revoluției populare de la 1784-1785*, în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca", XXVIII(1987-1988), p. 311-333; în continuare: Neamțu, *Procesul*).

159. Într-o serie de articole anterioare celui în cauză (vezi "Observatoriul", 1884, nr. 57-72), George Barițiu se va ocupa de altfel de răscoala din 1784 -1785 a lui Horea, Cloșca și Crișan, continuând, în anul următor, și analiza critică asupra mitropolitului Miron Românul care va amâna iarăși convocarea Congresului național al bisericii ortodoxe române din Transilvania ("Tribuna", 1885, nr. 241-244).

160. "Unitatea națională" (6 decembrie 1884 - 11 iulie 1885), organ al intereselor românești, ziar bisăptămânal al Societății "Carpații", a fost oprit de autoritățile ungare să pătrundă în Transilvania la 25 martie 1885. Va continua să fie expediată în Transilvania sub numele inofensiv de "Reșinarul" sau "Biserica" (vezi *Hodos-Ionescu*, p. 554; V. Netea, Ziarul "Unitatea națională" (1884-1885), în "Presa noastră", 1975, nr. 5, p. 36-37).

161. Augustin Sabău, (*Dr. Vasile Lucaciu*, p. 20).

162. Constantin Lucaciu (1860-1920), fratele lui Vasile Lucaciu, preot în Baia Mare și Craidorolt, își aducea și el o importantă contribuție la lupta românilor transilvăneni pentru drepturi politice și cultural-naționale.

163. În realitate, autoritățile administrative și școlare din comitat au pus la cale, prin cele mai detestabile mijloace, așa cum se vede și în documentul de față, destituirea din postul de profesor de limba și literatura română de la gimnaziul din Satu Mare a lui Vasile Lucaciu, a cărui activitate "dacoromână", în cei șapte ani petrecuți aici, nu era pe placul cercurilor șoviniste ungare. George Barițiu va remarca pe bună dreptate, în paginile "Observatoriului" de la Sibiu, că așa cum s-a întâmplat și la Cluj, nu era în joc persoana profesorilor, ci catedra și desființarea învățământului limbii românești în școlile din Transilvania (*Dr. Vasile Lucaciu*, p. 20-21).

164. După cum se cunoaște, Societatea "Carpații" va tipări 40.000 caiete școlare la tipografia Socec, Sander și Teclu din București, reprezentând pe coperta a doua a caietului harta României cu provinciile vecine locuite de români, pe care le va trimite școlilor din Transilvania (*Pavel*, p. 202; Neamțu, *Actiuni*, p. 246).

165. Originalul documentului trimis la Viena este publicat de *Pavel*, p. 202; raportul confidențial către ministrul Gustav Kálnoky fiind semnat indescifrabil.

166. Vezi fig. nr. 7.

167. În urma unui articol de fond, publicat în nr. 175 din 18/30 noiembrie 1884 al "Tribunei", în care Ioan Slavici comentează procesul celor doi tineri sași (Anton de Kleenberg și Robert Marlin) din Sibiu, făcând vinovată instanța judecătorească pentru faptul de a nu-i fi judecat în limba germană, încălcând legea pentru egala îndreptățire a naționalităților, atrage

după sine trimiterea lui Ioan Slavici (directorul cotidianului sibian) și a lui Cornel Pop Păcurar (redactor responsabil) în judecată pentru "crima de agitație împotriva statului". Procesul are loc la Sibiu în 3 februarie 1885, dar cei doi sunt achitați (vezi pentru aceasta, *Vatamaniuc*, p. 311-314).

168. Despre el, la V. Braniste, *Amintiri din închisoare (Însemnări contimporane și autobiografice)*, București, 1972, p. 408.

169. Proiectul de statut este respins de autoritățile ungurești, interzicându-se organizarea ei, cum ar fi, de exemplu, cazul Maramureșului (vezi "Observatorul" nr. 57 din 18/30 iulie 1884, p. 230; Filipașcu, p. 212).

170. Netea, *Spre unitatea statală*, p. 313.

171. *Ibidem*.

172. D. Aricescu, *Istoria Revoluțiunii române de la 1821, Craiova*, 1874.

173. *Centenarul Revoluțiunii române de la 1784 (Horia, Cloșca, Crișan)*, București, 1884, este o culegere de articole, poezii, cântece și documente scrise de Gh. Secășanu, I.C. Drăgescu, D.A. Laurian, Gh. Orășeanu, I. Scipione Bădescu, Al.I. Hodoș, A. Densușianu etc., ce face parte din acțiunile omagiale aduse de tinerii ardeleni refugiați la București, care doreau ca și în acest fel să sărbătorească aniversarea celor o sută de ani de la eveniment, toate subliniind dorinta românilor pentru unitate națională (vezi *De la Pronunciament*, p. 291-293).

174. N. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria, 1784-1785, scrisă pe baza documentelor oficiale*, București, 1884.

175. Toate aceste cărți au avut același destin - interzise, urmărite, confiscate, condamnate sau arse, ca rezultat al unei politici îndreptate împotriva aspirațiilor naționale legitime ale românilor. Ele au provocat o adevărată panică în rândul autorităților care au depus toate eforturile pentru a împiedica răspândirea lor (vezi G. Neamțu, *Destinul cărților despre Horea apărute cu ocazia centenarului răscoalei (1784-1884)*, în "Sargeția". XX(1986-1987), p. 298-305; în continuare: Neamțu, *Destinul*).

176. Se referă la cele două procese de presă ale lui George Barițiu (1884) și Ioan Slavici (februarie 1885), în care cei doi directori de ziare au fost achitați, cercurile românești hotărând să organizeze o manifestare de adeziune sub forma unui banchet la 10 februarie st. n. 1885, interzis de autorități (vezi Neamțu, *Procesul*, p. 311-333).

177. Printre cele 46 adrese de aderență din toată Transilvania, pentru banchetul celor două personalități se afla și adresa studenților români de la Universitatea din Cluj, trimisă lui Barițiu și Slavici, și semnată în numele Junimii de Silvestru Moldovan (vezi Neamțu; *Procesul*, p. 329-330; *Vatamaniuc*, p. 313-315).

178. Mihail Pavel.

179. Vezi documentul nr.47.

180. La 16/28 februarie 1885 se împlinesc 100 de ani de la martiriul lui Horea și Cloșca, conducătorii răscoalei din 1784 -1785. Inițiativele privind comemorarea evenimentului luate în România de Societatea

"Carpații" la București, Iași, Brăila, Galați, Craiova, ca și în Transilvania. Ia care se adaugă campania ziarelor românești de evocare a faptelor marilor bărbați ai neamului, au produs vii agitații mai ales în zona Munților Apuseni. Au avut loc, astfel, acțiuni de sărbătorire a centenarului morții eroilor sub formă de parastas, ce se va încerca să se desfășoare între zidurile bisericilor, ultimul refugiu național, dar fără reușită în fața autorităților dezlănțuite (vezi N. Josan, *Contribuții*, p. 525-526; L. Popa, M. Spănu, "Revoluțiunea lui Horea" în paginile "Gazetei Transilvaniei" din Brașov, în "Acta Musei Napocensis", XXII-XXIII(1985-1986), p. 665-669; G. Neamțu, *Sărbătorirea*, p. 663).

181. Șefii celor două biserici românești din Transilvania au fost chiar siliți să dea dispoziții de interdicere a oricăror slujbe religioase în amintirea celor trei martiri, în februarie 1885 (vezi "Tribuna", 1885 nr. 39, 42 și 62).

182. Vezi cronică a acestor evenimente, în care e implicat preotul din Câmpeni și alte autorități din zonă ("Tribuna" nr. 45 din 26 februarie/10 martie 1885, p. 177-178).

183. Vezi documentul nr.60.

184. Silvestru Moldovan (1861-1915), doctorand, devine mai târziu publicist, editor de reviste și ziare literare românești și culegător de folclor (*D.L.R.*, p. 585).

185. Vezi și adresa rectorului din 2 martie 1885 către ministrul cultelor și instrucțiunii publice, Trefort Agoston, identică cu conținutul documentului nr. 65 (Arh. Naționale Cluj, *Fond Universitatea Francisc Iosif*, Actele Rectoratului, nr. 641/1885, f. 3-4).

186. Consiliul universitar a propus în cele din urmă, și ministrul a aprobat, mustrarea în fața Consiliului a lui Silvestru Moldovan și preluarea celor 6 studenți în cadrul decanatelor, pierzându-și totodată bursele sau scutițiile de taxe școlare, deși se pare că bursele de care beneficiau nu proveneau din fondurile statului ungar, ci din fonduri particulare. Pentru salvarea celor 6 studenți, "inteligenta română" din Cluj s-a constituit, la 2 mai 1885, într-un comitet de ajutorare, sub coordonarea lui Vasile Podoabă și Iuliu Coroianu, care să le permită din punct de vedere material continuarea cursurilor ("Tribuna", nr. 93 din 25 aprilie/7 mai 1885, p. 369-370).

187. Prin dispoziția Curții din Viena din 20 octombrie 1720, domeniul a fost zălogit familiei Bornemissza pe o perioadă 99 de ani, el fiind de fapt stăpânit peste 150 ani (Arh. Naționale Cluj, *Fond familial Bornemissza*, nr. 3071).

188. Afirmatiile sunt inexacte. De exemplu, în urbariul domeniului din anul 1652, ca și în cel din 1665, din 30 de capi de familie înscrși ca iobagi, peste 95% sunt români, în onomastica satului fiind frecvente numele de Bogdan, Pinteș, Groza, Achim etc.. Cu excepția târgului Gurghiu, a satului Beica de Jos (ungurești) și a satului Petelea (sășesc), populația satelor de pe Valea Gurghiuului este românească (vezi Arh. Șt. Budapesta, *Arhiva Conventului Cluj - Mănăstur*, Urbaria F. 336-378, în fotocopie la Biblioteca

filialei Cluj-Napoca a Academiei Române; Arh. Naționale Cluj, *Socoteli princiare* nr. 642, 1688 (arh. Fiscală a Transilvaniei, IV, lit. L, fasc. 296 și altele). Chiar și nobilimea de origine română și-a păstrat în cea mai mare parte caracterul etnic, în pofida numelor maghiarizate. Așa, de exemplu, familiile Illyés, înnobilită la 1663 prin Martin și fiul său Costin la Beica Românească, Rakotzi sau Rakolczy (=Racolța), înnobilită încă la 1572 cu moșii în aceeași Beica și la Orșova, Farkas, Feher, Balogh, Kiraly ș.a. (cf. Pușcariu, *Familiiile nobile române*, vol. I, p. 67-69 și vol. II, p. 160, 324).

189. Ștefan Lud'vig Roth (1796-1849), gânditor progresist sas, pastor, istoric și profesor. Pentru ideile sale progresiste și pentru participarea la Revoluția de la 1848 din Transilvania, susținând că limba română vorbită de majoritatea populației transilvănene ar trebui să fie recunoscută ca limbă oficială, a fost condamnat la moarte de un tribunal militar ungar și executat la Cluj în 11 mai 1849 (vezi C. Göllner, *Stephan Ludwig Roth Leben und Werk - Viața și opera*, București, 1966).

190. În sensul de asociație, societate, uniune școlară.

191. Vezi "Tribuna" nr. 139 din 20 iunie/2 iulie 1885, p. 555.

192. Autoritățile centrale și locale informate de inițiativele preconizate și temându-se de agitații de proporții în rândul românilor transilvăneni au supravegheat cu atenție zona, luând cele mai severe măsuri de siguranță, oprind chiar cu forța poporul de a intra în biserici ("Tribuna", 1885 nr.45 și 49; *Cartea de aur*, p. 224-232).

193. Vezi nota nr.181.

194. Ar putea fi la prima constatare, Societatea "Carpații" din București, dar mai sigur că se referă la "Astra".

195. După mărturisirile lui Rubin Patiția erau "două cununi de metal aurit și cu pietrele colorate în tricolorul român", având gravate evenimentul comemorat, comandate din timp la o fabrică din Viena (N. Josan, *Contribuții*, p. 526).

196. Vezi "Tribuna" nr. 45 din 26 februarie/10 martie 1885, p. 177-178.

197. Alexandru Filip, membru din 1892 al Comitetului central al Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria.

198. "Transilvania", 1885, nr. 45 și 49; D. Braharu, *Tribunii din Câmpeni ai lui Avram Iancu*, în Țara Moșilor, Studii, articole și comunicări, Abrud, 1974, p. 71-82.

199. Despre serbarea din 1/13 ianuarie 1885 a "Reuniunii de cântări a plugarilor români din Câmpeni", vezi "Tribuna" nr. 14 din 18/30 ianuarie 1885, p. 55.

200. Ar putea fi *Memorialul* lui George Barițiu, tradus și tipărit în 1883 în limba franceză.

201. În realitate, informația nu era corectă. Pregătirile se făceau pentru sărbătorirea a 50 de ani de la înființarea Academiei Mihăliene de la Iași, prima instituție de învățământ superior din Moldova, preconizată pentru 16 iunie 1885 (vezi "Tribuna", 1885 nr. 32 și 44; *De la Pronunciament*, p. 290).

202. A se vedea și cronica parohului ortodox A. Cioran despre cele întâmplate la Câmpeni, în "Tribuna" nr.45 din 26 februarie/10 martie 1885, p. 177-178.
203. Gherla și Lugojul au devenit episcopii greco-catolice la 17 martie 1854 (vezi N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, Vălenii de Munte, 1909, p. 340-342, 349).
204. În 1883 se înființează "Reuniunea învățătorilor greco-catolici din Maramureș", a cărei secretar era Vasile Lucaciu (cf. "Observatorul" nr. 74 din 15/27 septembrie 1884, și *Dr. Vasile Lucaciu*, p. 19).
205. Localitate din Ungaria.
206. Bazele "Asociației pentru cultura maghiară din Transilvania" ("Erdély Magyar Kultur Egylet" - prescurtat "EMKE"), cu sediul la Cluj, au fost puse la sfârșitul anului 1884, și începutul celui următor prin constituirea unei comisii pentru elaborarea statutelor. Activitatea acestei comisii s-a încheiat la 1 aprilie 1885, când în urma dezbaterilor, se pare cu participarea din întreaga Ungarie, s-au aprobat statutele societății. Deși Asociația s-a inaugurat oficial la 31 august 1885, ea a fost sprijinită anterior de maghiarimea de pretutindeni, de autoritățile comitatense etc., care i-au acordat și votat un sprijin material. Deși statutele asociației au la prima vedere un caracter mai mult defensiv, "EMKE" va avea ca scop principal maghiarizarea naționalităților din Transilvania și, în primul rând a românilor și sașilor, pentru realizarea unității culturale și lingvistice în care trebuiau să se dizolve toți cetățenii Ungariei (vezi "Tribuna", 1885 nr.18, 55-56, 71-75, 199).
207. Evenimentul este consemnat în "Tribuna", nr.75 din 3/15 aprilie 1885, p. 297-298.
208. Se referă la broșura Dr. I.C. Drăgescu, *Martirii Libertății. Opt-zeci și patru. 1784*, Râmnicu Sărat, 1884.
209. I.C. Drăgescu (1844-1915), medic, scriitor și publicist (vezi *D.L.R.*, p. 302-303, și G. Neamțu, *Drăgescu*, p. 263-284).
210. Vasile Maniu (1824-1901), deputat, istoric, scriitor și președinte de onoare al Societății "Carpații" (vezi *D.L.R.*, p. 550; *Pavel*, p. 37-43; V. Neumann, *Vasile Maniu. monografie istorică*, Timișoara, 1984).
211. Dimitrie A. Laurian (1846-1906), redactor șef al ziarului "România liberă" din București, luptător consecvent pentru realizarea unității naționale (vezi *D.L.R.*, p. 488; *Pavel*).
212. P.S. Aurelian (1833-1909), agronom, economist, om politic român, creator al teoriei complexului economiei naționale.
213. Victor Babeș (1854-1926), unul dintre fondatorii microbiologiei moderne, autor al primului tratat de bacteriologie din lume.
214. I.C. Fundescu (1836-1904), scriitor și ziarist, redactor șef al ziarului "Telegraful".
215. Emanoil Porumbaru (1845-1921), deputat liberal, președintele băncii "Concordia română" din București (*Pavel*, p. 53, 184-185, 203).

216. În 6/18 iunie 1885 a avut loc la Sibiu adunarea extraordinară a sinodului arhidiecezan ortodox din Transilvania, care a refuzat ajutorul financiar al statului ungar de 25.000 fl. anual, acordat preoților săraci, în condițiile stabilite prin statutele elaborate de guvern în 1883 (vezi "Tribuna", 1885 nr. 121-125, 128). Adunarea de la București a hotărât constituirea unei "Ligi împotriva maghiarizării", având ca scop sprijinirea materială a clerului român din Transilvania, adunându-se cu acest prilej suma de 20.000 fl. (Pavel, p. 203).

217. Se pare că au existat asemenea posibilități, după cum consemnează Pavel, p. 33-121, și M. Ionescu, *Momente din lupta iredentei române transilvane în anii 1884-1887*, în "Studii. Revistă de istorie", 1967, nr. 3, p. 511-522.

218. Atmosfera i se trăgea și de la atitudinea de "dezavuare" pe care a avut-o "Tribuna" față de proclamația din 18 august 1885 a Societății "Carpații" (vezi *Vatamaniuc*, p. 285-287).

219. Pentru a se face o imagine completă asupra personalităților care au activat în cadrul Societății "Carpații", vezi listele nominale ale membrilor înscrși, pe perioada anilor 1882-1883, la Pavel, p. 160-161, 163-166, 193-197.

220. Probabil, tot Societatea "Carpații" (vezi documentul nr.76).

221. Informația provine de la ambasada Austro-Ungariei din București, probabil prin intermediul Vienei.

222. Problema este tratată și în ziarele "Brassó" și "Tribuna" din Transilvania, și "Românul" din București (vezi "Tribuna", 1885, nr. 167 și 170).

223. Vezi documentele nr.76-77.

224. La 18 august 1885, ca răspuns la înființarea Asociației maghiare "EMKE", "Iredenta română" sau Societatea "Carpații" a lansat în România și Transilvania o proclamație - manifest, imprimată cu litere roșii în 100.000 exemplare, în numele "Comitetului de inițiativă al "Iredentei române", în care li se aduce aminte transilvănenilor de răscoalele și revoluțiile de la 1437, 1784 și 1848, fiind îndemnați la o îndârjire rezistentă față de autoritățile ungare. Proclamația-manifest a fost expediată pe adresele preoților, învățătorilor și ale altor intelectuali români, redactorilor ziarelor românești și ungurești, ale conducerii Asociației "EMKE", precum și unor oameni politici maghiari, în frunte cu însuși primul ministru Tisza Kálmán (Netea, *Spre unitatea statală*, p. 193-196; V. Netea, C.Gh. Marinescu, *Liga culturală și Unirea Transilvaniei cu România*, Iași, 1978, p. 32-34; "Tribuna" nr. 193 din 25 august/6 septembrie 1885, p. 771).

225. Vezi G. Neamțu, *Aspecte*, p. 190.

226. O statistică asemănătoare vezi și la *Curticăpeanu*, p. 96.

227. Gh. Secășeanu, român transilvănean, a fost eliminat de la Universitatea din Budapesta și și-a continuat studiile la București, unde a fost unul din întemeietorii și președintele activ al Societății "Carpații" (vezi *Meteș*, p. 252, și Netea, *Spre unitatea statală*, p. 186-190).

228. Societatea "Carpații" a reușit în timp scurt să se organizeze la scara întregii țări, ea fiind cuprinsă în rețeaua a 17 filiale, cu sedii în principalele orașe ale României, în 1883, printre care și cele două orașe menționate de agentul-spion (vezi *Pavel*, p. 40-41 și 193-197).

229. Gh. Ocășeanu, student transilvănean, publicist, unul din fondatorii Societății "Carpații", militant pentru unitatea națională (*Netea, Spre unitatea statală*, p. 190, și *Pavel*).

230. Acestea erau membre ale Societății "Carpații", a căror listă nominală era mereu înprospătată și trimisă sistematic Ministerului de Interne Regal Maghiar (vezi *Pavel*, p. 160-161, 163-166, 176-177, 179-180, 187-188, 193-197).

231. Virgiliu Popescu (1860-1928), traducător și publicist (*D.L.R.*, p. 696-697).

232. Al. Radu (vezi *Marinescu, Aportul*, p. 231; *Pavel*, p. 196).

233. Urmărind ca înlăturarea lui Vasile Lucaciu de la catedra de limba română a Gimnaziului din Satu Mare să nu apară în fața opiniei publice drept o măsură samavolnică, autoritățile guvernamentale l-au promovat ca profesor la Liceul din Losoncz, propunându-i totodată și funcția de inspector școlar maghiar. Cu demnitatea-i caracteristică, Vasile Lucaciu a refuzat aceste propuneri, optând, în cele din urmă, pentru parohia comunei Șișești, unde se instalează la 27 august 1885. Probabil că de aici va face o călătorie particulară în România (*Dr. Vasile Lucaciu*, p. 21).

234. Vezi G. Neamțu, *Proclamația iridentei române din 1885 la Deva*, în "Sargeția", VI(1969), p. 127-133).

235. Lui Francisc Hossu-Loghin (1874-1935), avocat și om politic, i se va face perchezitii pentru găsirea proclamației-manifest, dar fără rezultat ("Tribuna" nr. 195 din 28 august/9 septembrie 1885, p. 778).

236. Societatea de lectură din Deva a fost inaugurată la 2 februarie 1868 (G. Neamțu, *Documente privind mișcarea daco-română la Deva în 1885 și 1905*, în "Sargeția", XX(1986-1987), p. 354; în continuare: Neamțu, *Documente*).

237. Documentul, numai în traducere românească, a mai fost publicat și de Neamțu, *Documente*, p. 362-363, anexa I.

238. Vezi traducerea românească a documentului și la G. Neamțu, *Documente*, p. 363, anexa II. De abia la 26 ianuarie 1886 Judecătoria de instrucție din Budapesta, pentru probleme de presă, dispune confiscarea și interzicerea răspândirii proclamației-manifest, a Societății "Carpații" din 18 august 1885 (vezi *De la Pronunțament*, p. 313-315).

239. Se referă la reprezentanții românilor și sașilor, care în aceste comitate probabil că au protestat împotriva înființării și sprijinirii materiale a Societății "EMKE" și, în consecință, pentru a-i compromite, sancționa sau pedepsi ca neloiali statului ungar; se preconiza a li se viola corespondența ("Tribuna", 1885, nr. 199 și 229).

240. Vezi și ordinul lui Tisza Kálmán din 25 octombrie 1885, prin care se solicita comitetului suprem al comitatului Solnoc-Dăbăca Bánffy Dezső,

să urmărească cu toată atenția acțiunile românilor și să aplice măsurile ce se impun, mergând până la angajarea unor persoane de încredere care să supravegheze mișcările naționale (*De la Pronunțământ*, p. 306-310).

241. Raportul pretorului plășii Ighiu, Köblös Miklos, este publicat în *De la Pronunțământ*, p. 302-304.

242. Comitele suprem al comitatului Turda-Arieș propune și el prim-ministrului ungar, Tisza Kálmán, pentru liniștea internă a câtorva comitate transilvănene, posibilitatea existenței a "câțiva florini în scopuri polițienești" (*De la Pronunțământ*, p. 294-297).

243. N. Josan, *Contribuții*, p. 527.

244. Vezi măsurile întreprinse cu acest prilej de autoritățile ungare în localitățile Zlatna, Abrud, Roșia Montană, Câmpeni și Ighiu (*De la Pronunțământ*, p. 304-306), și consemnările presei românești privind abuzurile și persecuțiile respective pentru stagnarea răspândirii proclamației-manifest din 18 august 1885 a Societății "Carpații" ("Tribuna", 1885, nr. 89, 195, 221, 259).

245. Trimiterea de manuale și cărți de lectură pentru elevi și biblioteci școlare din Transilvania, considerată ca o datorie și ca o acțiune națională, a luat amploare din ce în ce mai mare începând din primii ani ai domniei lui Al.I. Cuza. Ea a fost susținută de către societățile culturale și îndeosebi de Academia Română și de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice (Netea, *Manualele școlare românești, elemente ale unității naționale*, în "Revista de istorie", 1977, nr. 1, p. 55-65; în continuare, Netea, *Manuale școlare și Idem, Spre unitatea statală*, p. 309-323).

246. Probabil manualele profesorului de la Liceul "Gh. Sava" din București, I. Manliu, *Curs elementar și gradat de gramatică română; Cursul elementar de literatură* (1881); *Cursul de stil și compozițiune* (1885) sau ale profesorului M. Străjan, de la Liceul "Carol" din Craiova: *Manualul de stilistică* (1880); *Principii de limbă* (1881) și *Manualul de gramatică a limbii române* (vezi Netea, *Manuale școlare*, p. 55-59).

247. Diferitele societăți denumite în documentele cercetate de "Iredenta română", "România Iredentă", "Iredenta", "Iredenta Clique" etc. Reprezintă una și aceeași Societatea "Carpații" din București, cu filialele ei răspândite în toată România.

248. Avocatul Petre Chițu, fratele fostului ministru liberal, G. Chițu, și primarul Craiovei.

249. După cum consemnează *Pavel*, p. 43-99, "carpatinilor" nu le-a fost străină încercarea de a declanșa, între 1882-1886, o acțiune militară care să ducă la eliberarea provinciilor subjugate.

250. Gh. Secășeanu.

251. Informația este inexactă. În realitate, la intervenția Austro-Ungariei, pentru a se pune capăt agitațiilor "iredentiste", guvernul român a dispus, la 2/14 septembrie 1885, exilarea temporară a celor 6 români transilvăneni, vinovați de redactarea proclamației-manifest din 18 august 1885. Alexandru Ciurcú, Nicolae Ciurcu și Voicu Corneanu s-au stabilit la

Rusciuc, iar Gh. Secășeanu, Gh. Ocășeanu și I. Droc Bănciulescu au luat drumul Parisului (vezi "Tribuna" nr. 205 din 8/20 septembrie 1885; Netea, *Spre unitatea statală*, p. 195-196).

252. Pe lângă înlăturarea din funcția de profesor la gimnaziul din Satu-Mare, Vasile Lucaciuc este exclus, la 6 iulie 1885, și din adunarea generală a Comitetului municipal ceea ce va aduce după sine contestația populației din localitate și a lui personală, dar fără câștig de cauză (vezi "Tribuna", 1885, nr. 199 și 227).

253. S-ar putea să fie raportul agentului secret Pal Gerő (vezi documentul nr. 97).

254. Despre activitatea lui, vezi "Tribuna" nr. 273 din 29 noiembrie/11 decembrie 1885, p. 1091.

255. Vasile Petri, învățător, profesor, director de școli, inspector școlar, editor de manuale didactice și organizatorul școlii moderne la românii din Transilvania și Ungaria (vezi C. Diaconovici *op. cit.*, tomul III, Sibiu, 1904, p. 574).

256. "Revista Societății "Tinerimea Română", București (1882-1891, 1893 - 1902), sub direcțiunea lui Al. I. Șonțu până la 1883, și al lui P. I. Stroescu până la 1891, cu o orientare științifico-literară (*Hodoș-Ionescu*, p.595-597).

257. "Convorbiri literare", Iași (1867-1884), București (1885-1944), publicație literară, organ al Societății "Junimea".

258. Dimitrie Onciul (1856-1923), istoric român, a întemeiat școala critică în istoriografia românească (*Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 244-245).

259. Hunfalvy Paul (1810-1891), filolog și istoric maghiar, a contestat autohtonismul românilor din Transilvania pe baza studiilor sale asupra originii limbii și poporului român, concluzionând că acestea s-au format în Balcani, de unde, ca păstori, s-au stabilit în Ungaria în sec. al XIII-lea (C.Diaconovici, *op. cit.*, tomul II, Sibiu, 1900, p. 734).

260. Arthur Schopenhauer (1788-1860), filosof german, inițiatorul voluntarismului modern. Ideile sale au devenit cunoscute în România prin intermediul "Junimii", exercitând o anumită influență asupra literaturii și filosofiei românești din a doua jumătate a sec. al XIX-lea (vezi *Mic dicționar enciclopedic*, ed. a III-a, București, 1986, p. 1573).

261. Vasile Alecsandri (1818-1880), Bardul de la Mircești (vezi *D.L.R.*, p. 15-24).

262. Vezi documentul nr. 98.

263. "Democratul" (1873-1903), ziar apărut la Ploiești și interzis în cele din urmă în 1885 (vezi *Hodoș-Ionescu*, p. 188-189).

264. Probabil acoperă cu numele un alt ziar din România, pentru că *Hodoș-Ionescu* nu-l consemnează.

265. "Națiunea" (1882-1891), intră în Transilvania la 1884 sub numele de "Adevărul" (*Hodoș-Ionescu*, p. 446).

266. La fel ca și la nota 264.

267. "Ciulinul" (1883-1885), i se interzice intrarea în Transilvania din anul 1883 (*Hodoș-Ionescu*, p. 131).

268. Îndată ce s-a aflat de intensa circulație a celor mai apreciate manuale tipărite la București și introduse în Transilvania, autoritățile, după cum rezultă și din documentul de față, au luat măsuri drastice pentru interzicerea pătrunderii și întrebuințării lor (*Netea, Manuale școlare*, p. 57-58).

269. Pentru numeroasele manuale de istoria României trimise de la București, (vezi *Netea, Spre unitatea statală*, p. 309-318).

270. De altfel, numai peste câteva zile, la 28 decembrie 1885, Trefort Agoston, ministrul cultelor și instrucțiunii publice, va da un ordin inspectorilor școlari, cărora li se solicita să supravegheze cu toată atenția starea de spirit din școli, a elevilor și învățătorilor confesionali de naționalitate română (*De la Pronunțământ*, p. 310-312).

271. Grigore Moldovan, absolvent al Academiei de drept din Cluj, inspector școlar, înfeudat intereselor autorităților maghiare din Transilvania (vezi "Tribuna", 1885, nr. 145-146 și 149).

272. Vezi nota 233.

273. Vezi nota 252.

274. Nu este altceva decât activitatea de pionerat pe care banca "Albina" a desfășurat-o în sânul societății românești din Transilvania și, în special în sânul țărânimii orientându-se de la început spre agricultură, având în vedere faptul că ocupația de bază a mării majorități a românilor era cultivarea pământului și creșterea animalelor (vezi M.D.Drecin, *op. cit.*).

275. Gh. Secășeanu, *Românii de peste munți. Câteva chestiuni de actualitate*, București, 1884.

276. Document tipărit, aflat în faza de corectură, după mss. aflat în aceeași unitatea arhivistică, f. 14-20.

277. Document tipărit, cu semnătura originală a lui Ilarion Pușcariu.

278. "Legea Trefort" din 22 mai 1879 care, vizând maghiarizarea forțată a naționalităților din Ungaria, prevedea obligativitatea predării limbii maghiare în toate școlile primare din monarhie. Candidații la funcția de învățător confesional nu primeau diploma de studii dacă nu-și însușeau vorbirea și scrierea în limba maghiară și, deci, titularizarea, ca să poată preda în școlile primare (cf. *Cartea de aur*, vol. VI, Sibiu, 1910, p. 843-845).

279. "România literară", București (1883-1889). Constantin Crișan era membru în comitetul de redacție (mai 1886), devenind apoi directorul ziarului în lunile iunie-august 1886 (vezi *Hodoș-Ionescu*, p. 612-613).

280. Hotărârea Tribunalului regal din Târgu Mureș, dată la 6 septembrie 1886, este publicată în *De la Pronunțământ*, p. 319-321).

281. "Unirea", București (1887-1888), director politic I.G. Bibicescu. I se interzice intrarea în Transilvania în 1887 (*Hodoș-Ionescu*, p.753).

282. Medic la Băile Herculane, membru al Societății "Carpații" din București, se pare că era informatorul autorităților austro-ungare, după cum rezultă din votul de încredere acordat acestuia de ambasadorul Ernst von

Mayr în corespondența confidențială către ministrul de externe al monarhiei, Gustav Kálnoky (vezi Pavel, p. 42, 172-173; E. Pocreanu, *Alexandru Popovici (1831-1903) Monografistul Băilor Herculane*, în "Lucașfăruș" (Timișoara), 1936, nr. 11, p. 484-486).

283. Document tipărit, probabil în fază de corectură. Anexă la textul tipărit apar în manuscris. Liniile directe ale activității asociației "E.M.K.E." din principalele localități ale Transilvaniei și formularele unor chestionare pentru culegerea de date privitoare la relațiile cultural-economice ale naționalităților.

284. Vezi documentul nr. 112.

285. Anton Schmerling (1805-1893), om politic austriac, adversar al lui Metternich, președintele guvernului la 1860, urmărirea organizarea monarhiei pe baze naționale.

286. Ca urmare a adoptării la 17/29 mai 1886 a unui tarif vamal protecționist, introdus de România, Austro-Ungaria introduce taxe vamale prohibite la toate articolele care se importau din România, dezlănțuind astfel între cele două țări un adevărat "război vamal", pe perioada anilor 1886-1893.

287. "Errare humanum est" = a greși e omenește.

288. Vezi documentul nr. 112.

289. *Ibidem*.

290. Vasile Ladislau Pop (1819-1875), profesor de matematică la Blaj. După revoluția de la 1848 a ocupat diferite funcții în magistratură, fiind vicepreședinte al guvernului transilvănean în 1861. A fost președintele "Astrei" între anii 1867-1875.

291. Iuliu Coroianu (1847-1927), avocat în Cluj, principalul redactor al Memorandului din 1892.

292. Traian Doda (1822-1895), ales deputat în urma alegerilor parlamentare din 20 iunie 1887, va trimite o scrisoare președintelui parlamentului ungar în care declară că, fără a renunța la mandat, nu va participa la lucrările lui în semn de protest împotriva opresiunii naționale în care erau ținuți românii din Transilvania. Anulându-i-se mandatul de deputat, Traian Doda s-a explicat alegătorilor săi din Caransebeș printr-o scrisoare deschisă, ceea ce a servit autorităților maghiare, după cum se vede și din documentul de față, de a i se intenta acțiune penală "din cauza instigării națiunilor una împotriva alteia" (vezi P. Bona, *Traian Doda, luptător pentru drepturile naționale ale românilor bănățeni*, în "Acta Musei Napocensis", XV (1978), p. 497-499; *Cartea de aur*, vol. VII, Sibiu, 1913, p. 357-366).

293. "Gazeta Săteanului", Râmnicu Sărat (1884-1897), București (1897-1904), revistă "trebuincioasă poporului agricol", avându-l ca fondator, proprietar și director pe C.C. Datculescu (*Hodoș-Ionescu*, p., p: 299).

294. Vezi documentul nr. 124. De altfel, ziarul a fost oprit să mai intre în Transilvania în 1888 (*Hodoș-Ionescu*, p., p. 299).

295. Procesul a avut loc la 17 septembrie 1888 în fața Curții cu jurați din Arad, în absența generalului Traian Doda, care era bolnav, încheindu-se cu condamnarea sa la doi ani închisoare și la plata unei amenzi în bani de 1000 fl., la care se adăugau spesele de judecată. În urma apelului făcut de general împăratului, acesta intervine și, la 7 septembrie 1889, i se retrage acuzația din respectivul proces de presă (cf. *Cartea de aur*, vol. VII, Sibiu, 1913. p. 384-393).

296. Eötvös Károly, politician maghiar, membru al Partidului independent ungar, respins de Tribunalul de la Arad ca apărător al generalului Traian Doda în procesul din 17 septembrie 1888.

297. Aniversarea zilei de 4 octombrie 1863, când s-a inaugurat Liceul românesc din Năsăud.

298. După interzicerea Societății "Iulia", în 1884, studenții clujeni au încercat înființarea unei societăți academice literare "Minerva". Aproape trei ani au fost ținute statutele la senatul universitar și apoi la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, ca apoi să fie respinse sub pretextul că în Cluj sunt destule societăți culturale (*Cestiunea română în Transilvania și Ungaria. Replica junimii academice române din Transilvania și Ungaria la "Răspunsul" dat de junimea academică maghiară "Memorialului" studenților universitari din România*, Sibiu, 1892, p. 941).

299. Membrii Societății "Iulia" își vor continua activitatea în cadrul Societății de lectură din Cluj, transferând fondurile, biblioteca și arhiva rămasă la desființarea "Casinei române" din localitate (vezi E. Glodariu, *Din activitatea Societății "Iulia" a studenților români la Cluj*, în "Acta Musei Napocensis", V (1968), p. 2390-249).

300. Despărțământul Cluj al "Astrei" a luat ființă la 11 iulie 1870.

301. Alarmate de activitatea politică și cultural-națională a dr. Vasile Lucaciu, ca profesor de limba și literatura română la Liceul de stat romano-catolic din Satu Mare (1878-1885), și apoi ca preot la parohia comunei Șișești, autoritățile ungare nu-l vor scăpa din vizor, urmărindu-l pas cu pas, așa cum se vede și în documentul de față (pe lângă multele lucrări asupra vieții și activității lui, vezi *Dr. Vasile Lucaciu*, p. 17-24).

302. Banca "Someșana" din Dej va fi înființată în 1890 de Teodor Mihali, a cărui director va fi câteva decenii la rând (E. Lazăr, *Treimea sfântă ardeleană a Marii Uniri*, Dej, 1993, p. 6).

303. Alexandru Berinde (1844-1923), protopop de Seini, împreună cu Vasile Lucaciu, au acționat pentru înființarea unor institute de credit românești la Baia Mare, Seini și Chiuzbaia, care să vină în ajutorul maselor de țărani (*Dr. Vasile Lucaciu*, p. 300-31, 54, 147, și *De la Pronunțament, p. 387-388; Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională. Documente 1848-1918*, București, 1981, p. 168-170).

304. La Seini activa o veche asociație de credit, numită "Perșeiu", înființată aici din anul 1886, și care se va transforma în "Sătmăreana", institut de credit și economii, a cărui apel va fi publicat de Gavrilă Lazăr de

Purcăreți, protopopul Careilor, în "Tribuna" nr. 19 din 24 ianuarie/5 februarie 1891, p. 75.

305. Szapáry Gyula (1832-1905) devine noul prim-ministru al Ungariei și, automat, șef al Ministerului de Interne, în perioada 1890-1892.

306. Vezi documentul nr. 136.

307. Alexandru Bohățel (1816-1897), avocat, om politic român din Transilvania, fost membru al parlamentului ungar și al senatului imperial din Viena, președintele băncii "Economul" din Cluj.

308. Convocarea semnată de Al. Bohățel, președinte, și dr. George Ilea, ca secretar ad-hoc, datată Cluj, 17 februarie st. n. 1891, a fost publicată în "Tribuna" nr. 31 din 8/20 februarie 1891, p. 122.

309. Adunarea a avut loc la 26 februarie st.n. 1891 în curtea bisericii parohiale greco-catolice din Cluj și a Casinei, deoarece la o prezentă de cca. 600 de persoane, localul casei era prea mic (vezi "Tribuna", 1891, nr. 43-45).

310. În absența lui al. Bohățel, adunarea a fost condusă de Iuliu Coroianu, respectându-se ordinea de zi stabilită anterior (vezi "Tribuna", nr. 43 din 22 februarie/6 martie 1891, p. 169-170).

311. Discursul lui George Ilea și al lui Iuliu Coroianu, ca și rezoluția adunării, preotestează contra proiectului de lege al azilelor de copii, "un nou mijloc de suprimare (al) celui mai sacru drept al părinților", de deznaționalizare forțată a românilor transilvăneni (vezi "Gazeta Transilvaniei", 1891, nr. 36, 40, 42, 45).

312. "Gazeta Transilvaniei" nr. 36 din 15/27 februarie 1891, p. 1 consemnează incidentul, Iuliu Coroianu referindu-se de altfel în discursul său și la piatra aruncată ca "simbol al amicitiei" ungare (Idem, nr. 45 din 26 februarie/10 martie 1891, p. 1). Studențimea universitară maghiară a "atacat" cu pietre și injurii adunarea respectivă, ca și manifestația și întrunirea românească din seara aceleiași zile (vezi "Tribuna" nr. 37 din 15/27 februarie 1891, p. 147).

313. Convocatorul adunării a fost publicat în "Tribuna", nr. 34 din 12/24 februarie 1891. p. 135. Adunarea, așa cum reiese din procesul verbal, a fost popularizată și în "Tribuna", 1891, nr. 40, 46-47, la ea participând cca. 500 de oameni care au protestat contra proiectului de lege privind azilele de copii.

314. Vezi "Tribuna", nr. 46 din februarie/10 martie 1891, p. 181-182.

315. Vezi "Tribuna", nr. 47 din 27 februarie/11 martie 1891, p. 185-186.

316. La cererea Ministerului Regal Maghiar al C comerțului, Silviu Suci, face traducerea broșurii lui Ioan Athanasiad *Cine sunt unгурii și cine sunt românii*, ed. a II-a, București, 1891.

317. Ne-am oprit aici cu transcrierea și traducerea documentului în cauză, considerând că broșura a cunoscut patru ediții (una în 1869, două ediții în 1891, și a patra în 1895), ediție argumentată cu titlul schimbat în *Românii și unгурii*) și este îndeajuns de cunoscută.

318. Vezi nota 286.

319. Vezi documentul nr. 136.

320. Raport al unui agent secret (necunoscut) de la București.

321. Vezi Memoriul studenților universitari români privitor la situația românilor din *Transilvania și Ungaria*, București, 1891 (N. Cordoș, *Din istoricul elaborării și tipăririi "Replicii"*, în "Acta Musei Napocensis", XX (187-189).

322. Ibidem.

323. Eugen Mocioni (1844-1901) și Alexandru Micioni (1841-1909), frați, deputați în parlamentul ungar în perioada 1865-1874, conducători ai luptei de emancipare națională a românilor din Banat, sprijinitori ai manifestărilor cultural-naționale din Transilvania (cf. T. Bontiş, *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939).

324. Prospectul tipărit al viitoarei Bănci "Maramureșana" din Sighetu Marmăției, cu rubrici pentru înscrierea viitorilor acționari. Se pare că datorită obstrucțiilor făcute de autoritățile ungare, ea a reușit să funcționeze numai din anul 1910 (vezi *Dr. Vasile Lucaciu*, p. 54).

325. Primind *Memorialul studenților bucureșteni din 1891*, Asociația studenților din Milano "Carlo Cataneo" îl va discuta într-o adunare generală din toamna aceluși an. Răspunzând, după aceea, studenților bucureșteni, scrisoarea lor e străbătută de o mare simpatie pentru cauza națională a poporului român (vezi Șt. Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitatea națională*, Cluj-Napoca, 1980, 97).

326. Vasile Podoabă, secretar II al clubului electoral al Comitatului Cojocna al Partidului Național Român și candidat respins pentru funcția de protopop greco-catolic al Clujului (vezi "Tribuna", 1891, nr. 43 și 280), ce nu era pe placul autorităților ungare.

327. Vezi documentele nr. 136 și 142. Statutele n-au fost aprobate decât în 1892 (*Dr. Vasile Lucaciu*, p. 54).

• 328. Vezi documentul nr. 150.

329. Vezi documentele nr. 150 și 153.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Fig. 1 - Ordinea de zi a Conferinței de Constituire a Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria, Sibiu, 12-14 mai 1881.

Fig. 2 - Memorialul lui George Barițiu din 1882. Foaia de titlu.

Fig. 3 - Imaginea centrală a Calendarului românesc din 1882 (vezi doc. nr. 8).

Fig. 4 - Document din 4 aprilie 1883, ce atestă interzicerea circulației în Transilvania și Ungaria a unor ziare din România (vezi doc. nr. 24).

Fig. 5 - Mutarea monumentului de pe Câmpul Libertății din Blaj, 14-15 mai 1883 (vezi doc. nr. 28).

Fig. 6 - Poezia "Înfrățirea românilor uniți", dedicată de un anonim Societății Astra, cu prilejul adunării generale din 14-17 august 1883 de la Brașov (vezi doc. nr. 33).

Fig. 7 - Copertile "Caietului de caligrafie" cu harta "România cu țările învecinate locuite de români" (vezi doc. nr. 56).

Fig. 8 - Prima pagină a ziarului "Opinca", nr. 7 din 14 iunie 1884 (vezi doc. nr. 38).

Fig. 9 - "Carpații", nr. extraordinar din 21 octombrie 1884, primul cotidian al Craiovei (vezi doc. nr. 43).

Fig. 10 - Document ce atestă obligativitatea înaintării autorităților ungare a protocoalelor desfășurării adunării generale a Astei, din 29-30 august 1885 de la Gherla.

Fig. 11 - Proiectul programului de activitate al Societății "E.M.K.E.", din 1886 (vezi doc. nr. 112).

Fig. 12 - Circulara Mitropoliei ortodoxe române din Transilvania și Ungaria, Sibiu, 31 iulie 1886 (vezi doc. nr. 112).

Fig. 13 - Redactori ai "Tribunei" din Sibiu la 1888 (Septimiu Albini, George Bogdan - Duică, George Coșbuc și Mihail Pârvu).

Fig. 14 - Memorialul studenților universitari români din 1891. Foaia de titlu al exemplarului tipărit la București în limba germană.

Fig. 15 - Titlurile unor ziare din România a căror circulație a fost interzisă în Transilvania și Ungaria.

Fig. 16 - Foile de titlu ale unor broșuri a căror circulație a fost interzisă în Transilvania și Ungaria.

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	5
Foreword.....	7
Studiu introductiv.....	9
Summary.....	41
Notă asupra ediției.....	45
Abrevieri.....	46
Lista documentelor.....	48
List of documents.....	67
Documente.....	89
Note.....	560
Lista ilustrațiilor.....	585

Conferența generală a reprezentanților alegătorilor români

convocată

la Sibiu pe ziua de 12 Maiu 1881.

I. Ordinea lucrărilor.

11 Maiu.

La 7 ore sera întrunire amicală la poartă din grădina Hermann, strada nouă (Mühlgasse Nr. 9).

12 Maiu.

1) Înainte de amiază.

Ședința conferinței alegătorilor români din Transilvania se ține în sala otelului la „Împăratul Romanilor” cu următoarea ordine de zi:

1. Se deschide la 10 ore prin președintele comitetului electoral central.
2. Constituție provizorie a biroului prin alegerea unui președinte și doi secretari.
3. Prezentarea credențialelor.
4. Alegerea unei comisii verificatoare de trei membri.
5. Raportul comisiei verificatoare.
6. Constituirea definitivă a biroului.
7. Raportul comitetului electoral central.
8. Propuneri eventuale din partea membrilor conferinței.

6) După amiază.

Ședința conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români din Transilvania și Ungaria se ține în sala otelului la „Împăratul Romanilor” cu următoarea ordine de zi:

1. Se deschide la 4 ore prin domnul Nicolae Popoa.
2. Constituție provizorie a biroului prin alegerea unui președinte și patru secretari.
3. Prezentarea credențialelor.
4. Alegerea unei comisii verificatoare de 6 membri.
5. Raportul comisiei verificatoare.
6. Constituirea definitivă a biroului.
7. Stabilirea regulamentului deșabaterilor.
8. Existerea unei comisii de 30 pentru compunerea proiectelor de concluzie asupra obiectelor conferinței.
9. Propuneri eventuale din partea membrilor conferinței.

13 Maiu.

Ședința conferinței generale se deschide la 10 ore înainte de amiază.

La ordinea zilei:

1. Raportul comisiei de 30.
2. Propuneri eventuale din partea membrilor conferinței.

Fig. 1 - Ordinea de zi a Conferinței de Constituire a Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria, Sibiu, 12-14 mai 1881.

BIBLIOTECA

6482

MEMORIAL

DIN ÎNFRĂȚIRILE CONFERINȚEI GENERALE

REPRESENTANȚILOR ALEȚORILOR ROMÂNI

ADUNAȚI LA SIBIU

ÎN ZILELE DIN 12, 13 ȘI 14 MAIE ȘI. N. 1882.

PRIN

COMITETUL SEU ESCRIS CU ACEA OCAZIUNE.

SIBIU.

EDIȚIUNEA COMITETULUI
1882.

Fig. 2 - Memorialul lui George Barițiu din 1882. Foia de titlu.

ARU REGAL PE A

CALENDARUL ERBAVIC 70 ANI 1882-1901 (1880)

Compl. Teleschautz

Societate Națională

1882

Fig. 3 - Imaginea centrală a Calendarului românesc din 1882 (vezi doc. nr. 8).

„Înfrățirea Românilor Uniți”

Dedicată Societății „Așezării” pentru cultura
 țării. Tipărită la Brașov, pe dezvoltarea Literaturii
 Române.

O hărmă, iubită, ce zace în amonitii
 Pe deapta te din somn, în care ai cădat,
 Căci ai supt Troia vechi Români cu umbra
 Sebească înfrățirea și neștiuta de mult
 Căci din din Cro privești spre Te cu bucurie,
 Tu Te mai scumpești pe Brașv descendente!
 Si aurănd, la via, Uniți o Românie
 O Dacia antică sau în timp ai mândri!
 Pe deap, ai purtat jugul Caronă lui Stefan,
 Pe deap pe umblința... ajungă-ți se salaria!
 Cu poplu, vobă bala, un suflet de Român,
 „Ei Ungura sibatic! Trăiește Românie!”
 Sălaşi voi umbra scumpo, Sălaş, Pop, Amăruș
 Laguna, Avram, Tineri, voi Brașv, Apărător,
 Trăiește amon, față Românie, Pe deap și sibatic
 P adună să unescă, Teți una Sălaş floră!
 Dar cu luându mi lica, mi duc... mi duc departe
 Cu Căntu mi să, străbătă din Tia, la Balcani,
 Pe deap, și ai via... Oxi de Libertate
 Sălaş, voi și pînă atuncea Te Ungura și via!

Fig. 6 - Poezia „Înfrățirea românilor uniți”, dedicată de un anonim Societății Astra, cu prilejul adunării generale din 14-17 august 1883 de la Brașov (vezi doc. nr. 33).

Fig. 7 - Copertile „Caietului de caligrafie” cu harta „România cu țările învecinate locuite de români” (vezi doc. nr. 56).

Fig. 7 a

— 778544 NINA

Nr. 7 din 14 iunie 1884

OPINCA

APARE ZIUA SI DOMINICA

REGISTRATA LA ADMINISTRATIA DE REDACTII NOSTRE Nr. 2

REDACTIA „OPINCA”

Redactia nr. 20000001

Se publică zilnic, în zilele săptămânii, în limba română, strada Moșilor Nr. 2. Fiecare abonament anual pe un an costă 10 lei, pe jumătate 5 lei, pe 6 luni 3 lei. Prețul de vânzare pe număr este de 10 cenți. Anunțurile se publică la 10 cenți pe linie.

„HORA” este un dans
 foarte vechi din țara noastră
 și are multe variante în diferite
 părți ale țării. Este un dans
 foarte plăcut și interesant
 pentru toți românii.

„CLOȘCA” este un dans
 foarte vechi din țara noastră
 și are multe variante în diferite
 părți ale țării. Este un dans
 foarte plăcut și interesant
 pentru toți românii.

„CLOȘCA” este un dans
 foarte vechi din țara noastră
 și are multe variante în diferite
 părți ale țării. Este un dans
 foarte plăcut și interesant
 pentru toți românii.

„CLOȘCA” este un dans
 foarte vechi din țara noastră
 și are multe variante în diferite
 părți ale țării. Este un dans
 foarte plăcut și interesant
 pentru toți românii.

Fig. 8 - Prima pagină a ziarului „Opinca”, nr. 7 din 14 iunie 1884 (vezi doc. nr. 38).

CARPATII

ZIAR QUOTIDIAN.

ROMANIA

BUCURARIA

...este o publicație care a fost înființată în anul 1884, în București, de către ...

...este o publicație care a fost înființată în anul 1884, în București, de către ...

...este o publicație care a fost înființată în anul 1884, în București, de către ...

...este o publicație care a fost înființată în anul 1884, în București, de către ...

...este o publicație care a fost înființată în anul 1884, în București, de către ...

...este o publicație care a fost înființată în anul 1884, în București, de către ...

...este o publicație care a fost înființată în anul 1884, în București, de către ...

...este o publicație care a fost înființată în anul 1884, în București, de către ...

Fig. 9 - „Carpații”, nr. extraordinar din 21 octombrie 1884, primul cotidian al Craiovei (vezi doc. nr. 43).

Sr. Onorabilului Domn
Baron J. Losczy, notar
al comitatului Szolnok-Doboka
in Dec.

În conformitate cu promisiunea mea,
dată pe fișorul tenerei adunări generale a
Asociației Transilvane în zilele de 29-30
aug. a. i. la Gherla, imi iau voia a pune în
catalinaș de pace a protocolului deținut
a. i. și alina a numita adunări și de
celelalte a primi și cu această ocazie să
presunsa describitu stime ce. i. pătrun.

Sibiu în 3 Septembrie 1885.

Jacob Pologoff

Fig. 10 - Document ce atestă obligativitatea înaintării autorităților ungare a
protocoalelor desfășurării adunării generale a Astrei, din 29-30 august 1885 de
la Gherla.

Yeghella p. 1886

Arhivele științifice. Magazin literar.

AZ ERDÉLYRÉSZI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI EGYESÜLET MUNKA-PROGRAMMJA.

Az Ig. választmány 1886. jan. 12-iki gyűléseink megállapította a 1886. júl. 12-iki
ülések helybenhagyása szerint.

Az Erdélyben Magyar Közművelődési Egyesület, az előzőelőírások megfogant határait
biztosan tartva, a közművelődés és köznevelés ügyében a következők szerint:
E vége-egyetemi által a következők szerint a következők szerint a következők szerint:

1. Az egyesületi elnöki feladatokat, a II. a részben meghatározottak az új választmány, az
előzőelőírások, az előzőelőírások, a jelenlegi feladatokat és a jelenlegi feladatokat a jelenlegi
választmány által a következők szerint a következők szerint a következők szerint:

E feladatokat az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
a) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
b) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
c) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:

Az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
a) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
b) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
c) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:

Az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
a) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
b) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
c) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:

Az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
a) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
b) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
c) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:

Az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
a) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
b) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
c) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:

Az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
a) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
b) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
c) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:

Az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
a) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
b) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
c) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:

E feladatokat a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
a) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
b) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:
c) az egyesületi elnöknek a következők szerint a következők szerint a következők szerint:

Fig. 11 - Proiectul programului de activitate al Societății „E.M.K.E.”, din 1886 (vezi doc. nr. 112).

Cerculariu

**cătră tôte officile protopresbiterale din archidieceea
Transilvaniei.**

Inspectoratul regiu mare de școli al comitatului Sibiu, cu datul 16 Iuliu a. e. Nr. 163, comunică acestui comitatului archidieceean, ca Ecclesiția Sa Domnului ministru reg. sup. de culte și instrucțiune publică sub datul 5 Maiu a. e. Nr. 17011 a dispus ca învecătarii de la școlile primare, care sunt supuși dispozițiilor articulei 1 de lege XVIII din 1872 și n-au obținut încă decorații lor în această direcțiune, pot face cererile de candidatură din limbă maghiară la una din preparandiile de stat autorizate spre acesta, și anume la 10.00 August a. e. se pôte face acest cereră la preparandia de stat din Ștefăly-Károlyvár, la cea din Cluj cu începutul lunii lui Septembrie a. e. însă numai la unul, -dial se vor face una sau mai multe candidații, cu care oricând apoi ardata preparandia va fi special autorizată de ministeriu pentru fiecare de asemenea cereră.

Având dispozițiune ministerială se aduce la cunoștința tuturor învecătărilor școlii spre a se și arăta cu atenți observare, că începând cu anul școlariu viitoru alina un va să se aplică cu învecătării fără diploma despre cunoștința limbii maghiare, care învecătării au fost după anul 1872 la școlii de învecătării fără diploma pentru limbă maghiară, vor fi delimitați din posturile lor.

Oficile protopresbiterale care îndatorate a publica acest cerculariu la toți învecătării școlii spre a se și arăta.

În vârlaga comitatului archidieceean cu senat școlariu, ținută în Sibiu, la 31 Iuliu, 1886.

La încredințarea Ecclesiției Sale Domnului arhiepiscop și metropolit

*Ș. Florin Popescu
protopresbiter.*

*Șeful onoratului Domn
protopresbiter* *Sibiu* *31 Iulie*
ut tractului

Fig. 12 - Circulara Mitropoliei ortodoxe române din Transilvania și Ungaria, Sibiu, 31 iulie 1886 (vezi doc. nr. 112).

Fig. 13 - Redactori ai „Tribunei” din Sibiu la 1888 (Septimiu Albini, George Bogdan-Duică, George Coşbuc și Mihail Pârnu).

DENKSCHRIFT
DER
UNIVERSITÄTS-STUDIERENDEN
RUMÄNIENS
ODER
DIE LAGE DER RUMÄNEN
IN
UNGARN UND SIEBENBÜRGEN

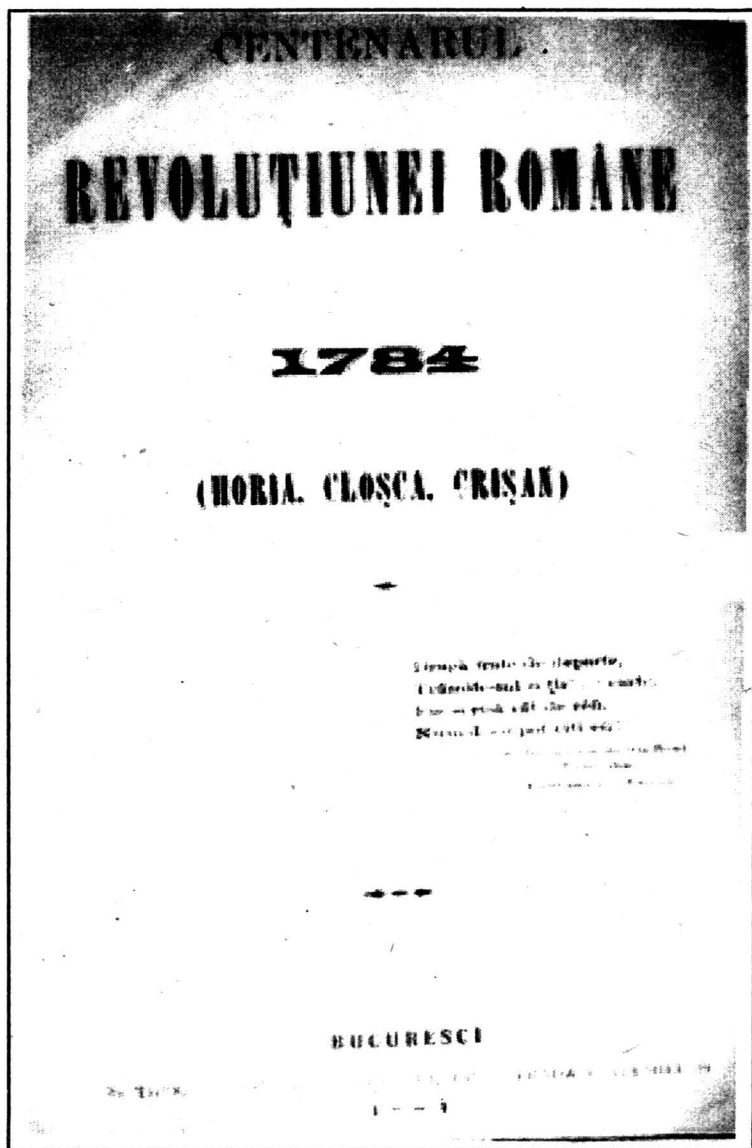

BUCAREST
LITO TIPOGRAFIE CAROL GÖBL
1891

Fig. 14 - Memorialul studenților univesitari români din 1891. Foaia de titlu al exemplarului tipărit la București în limba germană.

Fig. 15 - Titlurile unor ziare din România a căror circulație a fost interzisă în Transilvania și Ungaria.

Fig. 16 - Foile de titlu ale unor broșuri a căror circulație a fost interzisă în Transilvania și Ungaria.

REVOLUTIUNEA

DE

HORIA

IN

TRANSILVANIA SI UNGARIA

1848-1849

SCRISA PE BASA DOCUMENTELORU OFICIALE

DE

NIC. DENSUȘIANU.

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „ROMANULO” CAROL GOȘU

11, STRADA IOANNE, 14

1884.

Fig. 16 a

MEMORIUL
STUDENȚILOR UNIVERSITARI
ROMÂNI
PRIVITOR LA SITUAȚIUNEA ROMÂNILOR
DIN
TRANSILVANIA ȘI UNGARIA

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA CAROL GÖBL
10, STRADA DRĂMENEI, 10
1891

Fig. 16 b

Tiparul executat la
S.C. „POLIDAVA” S.A. Deva

Magyar kir. belügyministeri Elnökség.

1908. évi. 1885. sz. öb.

értékelte: $\frac{1}{3}$

Értel. előkészítetett:

kiadása érvényes: $\frac{1}{3}$	tervezésben érkezik:
kiadása: <i>[Handwritten signature]</i>	csomagolás:
egyetlen: <i>[Handwritten signature]</i>	törvényes:
kiadás: <i>[Handwritten signature]</i>	határidő:

Tárgy

szám: 1496 kelt: $\frac{1}{3}$

Előirat:

Utóirat:

A Magyar kir. pénzügyminister a l.
 kelt. az az. f. ö. hivatal. által
 legfeljebb egyenként letelelt. minden körz.
 l. ö. egyenként
 Plombati dal Telonia sz. ö.
 Contesant revolucioni romani
 Mihale collidioni
 Telonia revolucioni romani de
 la. 1848.
 Rola justit. valios de 1848
 Revolucioni la Telonia d. Dacia
 ann.

18 dt.

[Handwritten signature]
 A. P. Revolucioni la Telonia
 in Transilvania s. Ungaria s. m.
 l. ö.